Risale-i Nur'dan
Kelimeler Cümleler

Alaaddin Başar

II

Zafer Yayınları

RUH- KALB- VİCDAN- NEFİS- ŞEYTAN

Ruh üzerine

Ruh: Can. Canlılık. Nefes. Cebrail (a.s.)

“Bir kanun-u zîvücud-u haricî.” (Sözler)

“Emir âleminden olup, beden ülkesini idare etmesi için kendisine müstakil bir varlık verilen bir kanun. Beden olmayınca da varlığını devam ettirebilen lâtif bir cisim.”

KABA, sert bir ağacın, narin ve nazik bir meyve vermesi gibi, bu haşmetli ve cansız âlemden kendisine pek de benzemeyen bir varlık süzülmüş: İnsan...

Güneş yakarken o yanmış, rüzgâr eserken o nefes almış, ırmaklar akarken o kanmış, toprak mahsul verirken o tüketmiş...

Ağacı cansız iken o canlı olmuş, âlem görüp işitmezken o görücü ve işitici kılınmış...

Artık bu üstün meyve, kâinat ağacının gözü kulağı kesilmiş. Bu şerefli rütbe ile birlikte büyük de bir mes’uliyet yüklenmiş. O, neye hizmet etmişse, kâinat da mânen o işin peşine düşmüş; o neye kulak vermişse âlem onu dinlemiş ve o neye bakmışsa bütün hizmetçiler de onu seyre koyulmuşlar...

İşte bu insan meyvesinin şu görünen beden hanesinin ötesinde, şu âlemi memnun yahut mahzun eden bir efendi mevcut. Elini dilediği meyveye uzatabiliyor. Gözlerini arzu ettiği istikamete dikiyor. Ayaklarını keyfince hareket ettirebiliyor. İşte bütün bir kâinat ve topyekûn insan bedeni o efendi için yapılıp çatılmış.

Renkler âlemi onun gözü önünde hazır. Tadlar âlemi onun diline arzedilmekte. İlim ve hikmet âlemi onun aklına bakıyor.

Bu beden ve şu kâinat, o ruhun önünde iki sahife gibi. Dilerse bedeni okur, isterse kâinatı...

Beden ve kâinat, bir başka cihetle de o ruhun önünde iki sofra. Her ikisinden de istifade ediyor. Her ikisini de seviyor; her ikisi için de Hâlık’ına şükrediyor.

Ruhun önünde nice düşündürücü levhalar, nice ibret sahneleri ve hayret tabloları mevcut. Kâinatı temaşa, bedeni tefekkür, kâinatla beden arasındaki mükemmel münasebete nazar, beden ile ruh arasındaki akıl almaz ilgiye hayret ve bu sonuncusunu vesile ederek gayb âlemi ile şu görünen âlem arasındaki ulvî rabıtalara iman...

Bir de ruhun kendi mahiyetini bilmedeki aczi var ki, bu acz, nice hakikatlara pencereler açıyor...

Her biri diğerinden güzel olan bu mevzulardan sadece bir ikisine kısaca işaret edelim:

Ruhla beden arasındaki ilgi, gerçekten, çok mükemmel. Beden hizmetçi, ruh ise efendi. Hizmetçi efendiye tâbi. Gözden akan yaş, üzüntüden haber veriyor. Üzülen ne göz, ne de onun takılı olduğu beden makinesi. Zira bedenin kederle bir alâkası yok. Ruhtaki teessür, gözden yaş olarak dökülmede.

Ters yöne giden bir arkadaşımıza, "Dur! Geri dön!" diye sesleniriz. Bu seslenişte muhatabımız, ne onun kulak zarı, ne de ayaklarıdır. Kulak sadece bir ahizedir, ayaklar ise doğru yahut yanlış yoldan anlamazlar.

Bedenin ruh namına hareket etmesi, gayb âleminin şu şehadet âlemine hâkimiyetini temsil etmede. Ayaklar diledikleri yöne gitmedikleri gibi, şu dünya da kendi keyfince dönmüyor. Göz, kendi arzusuyla bakmadığı gibi, Güneş de ışığını kendi iradesiyle vermiyor.

Beden şu âlemdeki birçok hâdisenin tesirinde kalır. Ama ruhun bedene tesiri bunların hepsinin üstünde. Aşırı soğuk da sinir sistemi üzerinde olumsuz tesir yapar; ama bu tesir hiçbir zaman bir ihanetin, bir zulmün, bir vefasızlığın tesiriyle kıyaslanamaz. Bazı gıdalar da tansiyonu yükseltici tesire sahip; lâkin bu yükseltme, üzüntünün, heyecanın tesirleri yanında küçük kalır...

Ruh ile beden arasındaki ilgi, bir bakıma, sesle mânâ arasındaki ilgiye benzer. Ses mânânın bedeni, mânâ sesin ruhudur. Bu ruh o bedenin ne sağındadır, ne solunda, ne içindedir, ne dışında... Mânâ, hayatiyetini devam ettirmek için sese muhtaç değildir. O, hâfızada sessizce durur, dimağda gürültüsüz meydana gelir, kalbde kelimesiz bulunur. Ancak, görünmek ve bilinmek istedi mi, işte o zaman, sese görev düşer.

Ses, muhatabın kulağına varınca ömrünü tamamlar. Mânâ ise ondan sonra da varlığını sürdürür.

Mânâ sesten önce de vardı, sesle birlikte göründü, sesten sonra da varlığını devam ettirmede.

Ruh Allah’ın kanunu, beden O’nun mahlûku. Bu bedeni, o kanunla tanzim ve idare ediyor.Allah’ın mahlûkata benzemekten münezzeh olduğundan gaflet etmemek şartıyla, insan kendi ruhunda, birçok Rabbanî hakikatlara işaretler bulabilir. Bu işaretleri hakikata tatbik ederken, çok dikkatli olmak gerek. İşaretle asıl arasında bir benzerlik kurma gafletine düşülmemeli. Haritadaki bir nokta, bir şehre işaret eder, ama o nokta ile şehir arasında bir benzerlik kurmak cehalettir. Bir yazı, kâtibini gösterir, onun sanatına delil olur; lâkin, kâtibi yazıya benzetmek, yahut yazının özelliklerinde yazarın sıfatlarını aramak mânâsızlıktır.

Meseleye bu şuurla nazar ettiğimizde, ruhumuzda bazı hakikatlara işaretler bulabiliriz:

Ruh, beden ülkesinin yegâne sultanıdır; birdir, şeriki yoktur.

Ruh, bedenin hiçbir cüz’üne, hiçbir organına benzemez.

Ruhun zâtı, bedenin zâtına benzemediği gibi, sıfatları da bedenin sıfatlarına benzemez. Ruhun bir meseleyi tefekkür etmesiyle, midenin bir lokmayı yoğurması arasında benzerlik düşünülemez.

Ruh doğmaz, doğurmaz, bedende mekân tutmaz. Bunlar hep bedenin, maddenin özellikleridir.

Ruhu mahiyetiyle kavramak mümkün değildir. Onun zâtı hakkında ne düşünülse, ona şirk koşulmuş olur.

Bir bedende iki ruh bulunsa, beden fesada gider...

Bedenin eliyle ne alınırsa alınsın, şükür daima ruha yapılmalıdır.

Ruhun bedendeki icraatı, Güneş’in gezegenlerini döndürmesi gibi, mübaşeretsizdir; yâni bu iş, dokunmaksızın, temassız yapılır.

Bir hücreyi idare etmekle, bütün hücreleri idare etmek arasında, ruh için bir fark düşünülemez; birincisi ona daha hafif, ikincisi daha zor değildir...

Bir başka açıdan:

Bedeni kafese, ruhu ise kuşa benzetirler. Bu güzel teşbihten alacağımız çok dersler var. Bunlardan birkaçı:

Beden ruh içindir, ruh beden için değil.

Kafesin boyanmasıyla kuş güzelleşmez. Beden sıhhati de ruhun olgunluğuna delil olamaz.

Kafesi büyütmekle kuşu geliştirmiş olamazsınız. Onun büyüme yolu daha başkadır.

Kuş, kafesten dışarıyı seyreder, ama gören kafes değildir.

“Göz bir hassedir ki; ruh, bu âlemi o pencere ile seyreder.”

— Sözler

Kuşsuz kafesi kimse evinde barındırmaz. En yakınımızı bile ölümünden sonra kaç gün misafir ediyoruz?

Kuş kafesten önce de vardı, kafesten uçtuktan sonra da varlığını devam ettirir.

Şu koca kâinat sarayı, ruh için bir oda gibi. Beden ise kafes. Ruh kafesten uçtuğu gibi, saraydan da çıkar gider, daha geniş âlemlere kavuşmak üzere.

Kafeste boğulmayan, odaya aldanmayan, kendini unutmayan ruhlara müjdeler olsun!...

İşimize bakalım

“Kıskançlık ve hasedin sebebi:

Bir tek şeye çok eller uzanmasından ve bir tek makama çok gözler dikilmesinden ve bir tek ekmeği çok mideler istemesinden müzaheme, münakaşa, müsabaka sebebiyle gıptaya, sonra kıskançlığa düşerler.” — Lem’alar

ZENGİN olmak meşru ve bunun yolu her Müslümana açık. Ama, umulan netice elde edilemediğinde, hırs ile yahut servet düşmanlığıyla ruha azap çektirmenin de bir mânâsı yok. Rahatın yolu "kısmete rıza"dan geçer. Servetin huzur getireceği şüphelidir, ama servet düşmanlığının insanı rahatsız ettiği açıktır.

Böyle bir duruma düşmemek için, serveti Müslümanca değerlendirmek, ona İslâm’a göre bakmak gerekir.

İslâm’da ferdî mülkiyet hakkı, meşru yoldan kazanılması şartıyla kabul edilmiş, ihtikâr, hileli satış, kumar, hırsızlık, zorbalık, kısacası kul hakkının her nevi gasbı haram kılınmış.

Zaten zarurî ihtiyaç maddeleri, su, ateş, boş otlakiye ferdî mülkiyetten hariç tutulmuş.

Zekât İslâm’ın beş şartından birisi olmuş; sadaka ve ihsan daima teşvik edilmiş.

“...Uhud dağı kadar mala sahip olsaydım, Allah yolunda sarfederdim. Ölürken iki kiret (dirhemin onikide biri) dahi bırakmama gönlüm razı değil.” — Hadis-i Şerif

Ve en önemlisi: "İsraf haram kılınmış".

Bir zengin, bütün bu esaslara tam tamına riayet ediyorsa, hayırlı bir insandır ve cemiyete hizmet yolundadır; etmiyorsa kendini aldatmakta, ebedî saadetiyle oynamaktadır.

Servet ya meşrudur, alınterinin, gayretin mahsulüdür, "Doğru ve dürüst tacir, kıyamet gününde sıddıklar ve şehitlerle beraber haşredilecektir."

Hadis-i Şerifindeki müjdeye dahildir.

Veya, gayr-i meşrudur, haksızdır, üzerinde zulüm damgası vardır. Hz. Mevlânâ'nın, "Zalimlerin malları uzaktan güzel görünür, ama hakikatte mazlum kanıdır, vebalidir" dediği türdendir.

Kazanç meşru ise sahibine düşman olunmaz, gayr-i meşru ise ona heveslenilmez. Her iki halde de bizim başkalarıyla fazla işimiz yok demektir. Kendi işimize bakmak, hem dünyevî, hem uhrevî saadetimiz için büyük bir gayretin içinde bulunmak durumundayız.

Bir hikmet ehli şöyle diyor:

"Sadece kendi işine dalmış birisi, haset edecek birşey bulamaz. Çünkü, haset insanı avare eden bir ihtirastır. Evde tutacağına sokak sokak gezdirir."

Âdem'e Secde ve Haset

Şu koca kâinat şu âciz Âdemoğlunun hizmetine verilmiş. Ve insan, büyük bir İlâhî ihsan olarak arza halife kılınmış.

Âdem'e secde hâdisesi bu İlâhî takdirin meleklere ilân edilmesidir.

Bazı büyük velîler, keşiflerine dayanarak, Âdem'e secde etmeleri emredilen meleklerin, "insanın hizmetine verilen varlıkların müekkel melekleri" olduğunu söylerler. Ve, meselâ, arşa müekkel meleklerin Âdem'e secde teklifine muhatap olmadıklarını beyan ederler. Buna göre, bir mahlûk insanın emrine verilmişse, ona müekkel olan melekler, bir bakıma, Âdem'e secde hâlindedirler.

Malûmdur ki, Âdem'e secde bir İlâhî emirdir; Âdemoğlunun melekler ve cinler üzerindeki üstünlüğünün ilânı yanında melekler için de bir ibadet teklifidir. Allah kime ve neye secde edilmesini emretse O'nun kulları ona secde etmekle mükelleftirler. Bu secde gerçekte Allah'a yapılmıştır. Biz de namaz kılarken kıbleye döneriz. Eğer Kâbe'nin yanında isek, yüzümüzü ona çevirerek ibadetimizi yapar, secdeye kapanırız. Bu secdemiz görünüşte Kâbe'ye, hakikatta Allahadır.

Şeytan, Âdem babamıza üstünlük tasladı; ona haset etti ve kibirlenerek secde emrini yerine getirmedi. Sonunda lânetlendi ve huzurdan kovuldu.

Demek ki, Âdemoğluna haset etmek ve ona karşı kibirlenmek şeytanî bir sıfattır. Böyle yanlış bir yola girersek, şeytana arkadaş olmamızdan korkulur.

Bu mesele üzerinde ne kadar hassasiyet gösterilse yeridir.

Bilinmezler ülkesi

Kalp: İmanın mahalli. Kan dolaşım merkezi. Değiştirme.

Başka bir hâle dönüştürme.

“Kalb imanın mahalli olduğu gibi, en evvel Sâni’i arayan ve isteyen ve Sâni’in vücudunu delailiyle ilân eden, kalb ile vicdandır.” — İşaratü’l-İ’caz

GÖRME sıfatı ve göz... İç içe gibi görünürler, ama aralarında manen sonsuz denecek kadar büyük bir mesafe vardır. Gözün maddesi kördür; ruh olmasa hiçbir şey göremez.

“Göz bir hassedir ki, ruh bu âlemi o pencere ile seyreder.” — Sözler

Buna göre gözümüz pencere gibi. Pencereden bakarız, ama gören, pencere değildir.

Aynı şekilde, kulağımızla işitiriz, fakat işiten kulak değildir; dimağımızla anlarız, lâkin düşünen beyin değildir.

Misâlleri çoğaltabiliriz ve fikir akışımıza şu cümle ile son noktayı koyarız:

"Kalbimizle inanırız, ama inanan, kalbin maddesi değildir."

Sıkıntılı anlarımızda kalbimiz sıkışır gibi olur, heyecanlandığımızda kalbimiz daha hızlı atmaya başlar. Ama üzülen de, heyecanlanan da o et parçası değildir.

Çiçeğin rengini, kuşun sesini, yemeğin tadını sevdiğimiz gibi, hikmetli bir cümledeki ince mânâya da sevgi besleriz. Bütün bunları kalbimizle yaparız. Göz, kulak ve dil gibi, akıl da mahsullerini kalbe gönderir. Anlamak başka, sevmek ve inanmak daha başkadır. Bu ikinciler tamamen kalbe aittir.

O hâlde kalp nedir?

Bu sorunun cevabını Nur Külliyatında şöyle buluyoruz:

“Kalbden maksad; sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak bir latife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı, vicdan; ma’kes-i

efkârı, dimağdır.” — İşaratü’l-İ’caz

Hissiyat ve efkâr... Her iki grup işler de kalp denilen o Rabbanî lâtifeye ait... Seven, korkan, üzülen o olduğu gibi, düşünen ve anlayan da o.

Biz hisler âlemimizi vicdanen biliriz. Elimizin varlığını gözümüz vasıtasıyla, midemizin varlığını ilmen bildiğimiz gibi, his âlemimizin varlığını da vicdanen biliriz. Yani bunları bizzat yaşamakla biliriz.

Aynı şekilde, dimağ da fikirlerimizin bir makesi, bir aynası olmuştur. Her iki tip faaliyetin de aslı kalptedir.

Kalbin çok önemli bir yönü de şu ifadeyle nazarımıza sunuluyor:

“Kalbin ihtiyacat saikasıyla âlemin enva’ıyla, eczasıyla pek çok alâkaları vardır. Esmâ-i hüsnanın bütün nurlarına ihtiyaçları vardır.” — Mesnevî-i Nuriye

Kalbin ihtiyacı, denilince, sadece şu gördüğümüz maddî varlıkları, güneşi, havayı, suyu, gıda maddelerini... anlamamız eksik olur. Onlar, kalbin değil bedenin ihtiyaçlarıdır. Beden ruhun hanesi olduğu için, bunlar kalbin de ihtiyacı sayılabilirlerse de, kalbin asıl ihtiyaçları bu âlemde tecelli eden mânâlar ve hakikatlerdir.

Birkaç misâl verelim:

Görme sıfatının ihtiyacı görülen eşyadır. Eşya olmasa, bu sıfat, tabiri caizse aç kalacaktır. Aynı şekilde kalpteki birçok hakikat çekirdekleri, ancak bu âlemdeki karşılıklarını bulduklarında yeşerir, meyve verirler. Aksi hâlde toprağını bulamaz, neticesiz kalırlar.

O hâlde, kalp, Basîr (gören, görücü) ismine ayna olabilmek için, Hâlık (yaratan), Musavvir (suret veren), Müzeyyin (tezyin eden, süsleyen) gibi çok ismin nurlarına ihtiyaç göstermektedir. Onlar eşyada tecelli edecektir ki, ruh da eşyayı görebilsin.

Kalpte kerem sıfatı, ikram etme duygusu vardır. Bu âlemde ilâhî bir ihsan olarak insanlara ve diğer canlılara takdim edilen nimetleri seyreden bir insanın kalbinde, "ikram" mânâsı hayat bulur ve onun için bir marifet penceresi olur. Demek oluyor ki, kalp "Kerim" isminin nuruna da muhtaçtır.

Bir başka misâl, kalpte öfkelenme, gazap etme duygusu da vardır. Bu âlemdeki afetler, musibetler ve belâlar kalpteki bu duyguya bir pencere olur; ilâhî kahrı ve azabı bu sahnelerde seyreder. O hâlde kalbin Kahhar, Cebbar gibi isimlerin de nurlarına ihtiyacı vardır.

•••

Aynı konuda bir başka hakikat dersi:

“...kalb-i beşerde şu âlem-i kebirin safahatında tecelli ve ihata eden bütün esmânın âsârını göstermek...” —Sözler

Kalpte bütün ilâhî isimlerin tecellileri mevcut... Bu, insanın ahsen-i takvim üzere yaratıldığının en büyük bir göstergesi. Her varlık kendinde tecelli eden isimlere göre bir şeref kazanmakta. Taş bitkiden, bitki hayvandan daha aşağı bir mertebededir; zira, bu ikinciler daha çok isme, daha ileri seviyede mazhardırlar.

İnsan kalbinde bütün isimler tecelli ediyor. Bu hakikate bazı misâllerle bir derece bakmaya çalışalım:

Bütün kâinatta tecelli eden isimlerden birisi Halık ismi... Ruh da mahluk olması cihetiyle bu isme mazhar.

Bir başka isim Rab ismi. Ruh da, ruh olarak terbiye görmesi yönüyle bu isme mazhar.

Bir başkası Kadir ismi. Ruhda kudret sıfatı bulunmasıyla bu isim de tecelli etmiş oluyor.

Her varlık ilâhî ilimde plânlanması, programlanması yönüyle Mukaddir ismine ayna oluyor. Ruh da plândan anlaması ve işlerini programlamasıyla bu isimden de bir tecelli nasibi almış.

Musavvir ismini düşünelim. Ruhun kendine has bir sureti olmakla birlikte, bir de insanın kendi yaptığı eserlere bir şekil vermesi söz konusu. Bu kabiliyet ruhtan geliyor.

Misalleri çoğaltabiliriz ve sonunda görürüz ki, insan ruhu ve kalbi bütün isimlere ya doğrudan ya dolayısıyla mazhar, o isimlerin tecellilerinden nasip alıyor.

Felsefe meyli

“Arkadaş! Kalb ile ruhun hastalığı nisbetinde felsefe ilimlerine meyil ve muhabbet

ziyade olur. O hastalık marazı da, ulûm-u akliyeye tevaggul etmek nisbetindedir."

— Mesnevî-i Nuriye

HER ORGANIN kendine mahsus bir görevi olduğu gibi, her hissin, her duygunun ve nihayet akıl ve kalbin de kendilerine has vazifeleri vardır. Ve yine bir organın işini bir başka organ yapamadığı gibi, aklın işini hafıza, kalbin işini akıl göremez.

Akıl, bu varlık âleminin ve içindeki eşyanın ne olduğu ve ne vazife gördüğü konusunda söz söyleme kabiliyetine sahiptir. Bu görevi hakkıyla yerine getiren bir akıl, bu hikmetli varlıkları ilim ve irade sahibi bir zatın yapmış olduğuna hükmeder.

Bu bilginin imânâ dönüşmesi için kalbin devreye girmesi gerekir. Aklın görevi anlamaktır; sevmek, muhabbet etmek, inanmak, hoşlanmak, hayret etmek kalbin sahasına girer.

Akıl, nelerden ne gibi zararlar geleceğini tespit eder; korkmak, sığınmak, yardım dilemek de kalbin vazifesidir.

İşte ruh ve kalbi hasta olan insanlar, bu vazifeleri de aklın yapacağını sanır,her şeyi aklın halledebileceği vehmine kapılırlar. Bu yanlış yol, onların ruhlarını doyurmaz, kalplerini tatmin etmez. Bu defa, tatmin olmanın yolunu yine aklî ilimlere dalmakta ve keşfettikleri bazı ilmî gerçeklerle övünmekte, insanlara üstünlük taslamakta, gururda, kibirde bulurlar.

Bunlar ise zaten başlı başına birer hastalıktır.

Nur Külliyatında ‘felsefe’ kelimesi, çoğu zaman, ‘aklî ilimler’ mânâsına kullanılır. Kâinat kitabını Allah’ın eseri bilerek araştıran ve ondaki İlâhî sırları keşfetmeye çabalayan bir bilim adamı, bu gayretinin her safhasında hayret ve muhabbet yolunda durmadan ilerler; imanı, irfanı inkişaf eder. Bu

zatta, kalp ile akıl birlikte yola çıkmışlar ve bu hayırlı arkadaşlıktan iki taraf da fayda görmüşlerdir.

Bu değerli insanların, diğerlerinden ayrı düşünülmesi gerektiği şu ifadelerle ortaya konulur:

“Risale-i Nur’un şiddetli tokat vurduğu ve hücum ettiği felsefe ise mutlak değildir, belki muzır kısmınadır." —Emirdağ Lahikası-1

Her şeyi ve her hadiseyi akılla açıklamaya çalışan kişiler, çoğu zaman çıkmaz sokaklarla karşılaşırlar. Akıllarının bir mânâ veremediği yahut inceliklerine eremediği işler, onları manevî hastalığın da eşiğine getirir. Bunları hikmetsiz ve mânâsız zannetmek bu hastalığın ilk alametidir. Bunu, yanlış bir hüküm takip eder. Sonunda, "bu işlerin tesadüfe bağlı, karışık şeyler olduğu" kuruntusu baş gösterir.

Bu kimseler şu gerçeği unutmuşlardır:

Onların faydasız sandığı bir şey yahut bir hadise, bir başka varlık için büyük önem arz edebilir. İnsan, yeryüzünün halifesidir, ama o ülkedeki her şeyden sadece halife istifade etmez. Şu var ki, başkalarının faydalanmaları da genellikle onun hesabına geçer.

Bunlar, sınırlı bir akılla, sadece bir sahada derinlik kazanmaya çalıştıkları için, bir milyonu aşkın bitki ve bir o kadar hayvan türünün bütün özelliklerine, görevlerine ve insan hayatına yaptıkları dolaylı hizmetlere çoğu zaman inemezler.

Bilim adamlarının yaptıkları çalışmalarda niyet faktörü çok önemlidir. Niyet, yapılan bir ilmî çalışmanın "imanla sonuçlanıp sonuçlanmaması" noktasında büyük önem taşır. Menfaat için, desinler için, kariyer yapmak için yahut özel bir zevkin tatmini için yapılan çalışmalarda, nice ibretli sonuçlar elde edilmekle birlikte, çoğu zaman, imânâ erişilemez.

Demek oluyor ki; "İman için, sadece akıl kâfi değildir."

Bu gerçek, Nur Külliyatında şöyle ifade edilir:

“Neticenin kayyumu imandır. Bürhan, ancak onu görmek için bir menfezdir veya bir süpürge gibi o neticeye konan vehimleri süpürür.” —Mesnevî-i Nuriye

Bilim adamı, serveti değil gerçeği bulmaya, şöhrete değil hakikate ermeğe çalıştığı taktirde, cüzi iradesini iman konusunda kullanıyor

demektir. Çünkü, bu yolun sonu imânâ çıkar. En büyük gerçek, bu mülkün bir Mâliki ve bu mahlukatın bir Hâlıkı olduğudur.

Bu iyi niyetli bilim adamı, sonunda bütün gerçeklerin kaynağı olan Hak isminden bir tecelli nasibi alır ve iman eder.

“İman, Sa’d-ı Taftazanî’nin tefsirine göre: ‘Cenab-ı Hakk’ın istediği kulunun kalbine, cüz’-i ihtiyarının sarfından sonra ilka ettiği bir nurdur.’ ” —İşarat-ül İ’caz

İnsan, cüzi iradesini hayır yolunda, dürüstlükte, insanlara faydalı olmada, fazilette, ahlâkta sarf etmekle, bütün bu güzelliklerin kaynağı olan iman şerefine erişmeyi istemiş oluyor. "Hidayete erecekleri en iyi bilen" Allah, bu kullardan iman şerefine kavuşma istidadı gösterenlerin kalbine hidayet nurunu ilka ediyor.

Demek oluyor ki, delil ve burhanlar, insanın gerçeği bulmasına ve hidayete ermesine kâfi değildir. Öyle olsaydı, her çiçeği, her yıldızı, her canlısı ve her bitkisi durmadan Allah’ı tanıtan bu muhteşem âlemde, kimsenin imansız olmaması gerekirdi.

Kalbimiz temiz mi?

“Günah kalbe işleyip siyahlandıra siyahlandıra, tâ nur-u imanı çıkarıncaya kadar katılaştırıyor.” — Lem’alar

ALLAH, göze hidayet etti. El, tuttuğu elmayı göremezken o güneşlerde, yıldızlarda dolaşmaya başladı...

Allah, dile ve kulağa hidayet etti. Biri tatları, diğeri sesleri görür hâle geldi...

Allah, akla da hidayet etti. Ona istidlâl gücü verdi. Ortaya bir iddia atabiliyor, onun doğruluğuna deliller getirebiliyor ve bir hükme varabiliyordu. "Bir iğne ustasız olmaz, o halde insanın ve onu kuşatan bütün eşyanın da mutlaka bir yapıcısı, yaratıcısı olmalı" diyebiliyordu. Ama, "O Zât kimdir? İnsanı niçin yaratmıştır? Bu âlem ne mânâ ifade ediyor? Bu hayatın ötesi var mı?" gibi nice sorulara cevap bulamıyordu..

Ve Allah, Peygamberler (a.s.) göndermek suretiyle, bütün insanlara hidayet etti. Bu, O’nun en büyük hidayetiydi. Böylece insan, Rabbini, sıfatlarıyla, isimleriyle, fiilleriyle ve bunların âlemdeki tecellileriyle tanıma imkânı bulmuş oluyordu. Ama bu büyük şereften nasiplenmek insanın iradesine bırakılmıştı. İnsan, Peygamberleri (a.s.) ve onlara inzal olunan kitapları dinleyip dinlememekte serbestti. Bu tercih hakkı, neticede, Cennet ve Cehennemi meyve verecekti.

Bu bir imtihan idi. Ve bu imtihanın gereği olarak insana nefis verilmiş, şeytan musallat kılınmıştı. İslâm fıtratı üzere tertemiz yaratılan insan, ergenlik çağında temizlerle pislerin yol kavşağına geliyordu. Acaba temizliğini muhafaza edebilecek miydi?

O pırıl pırıl gözünü temiz tutabilecek miydi? Yoksa onu haramlara bakmakla pis mi edecekti? Aklını temiz tutabilecek miydi? Yoksa onu yanlış fikirlerle tozlandıracak, yıpratacak, lekeleyecek miydi?..

Bu sorular, bütün organlar ve bütün duygular için de geçerliydi. Ve nihayet insan, bütün bu sayılanların hizmetçi oldukları kalbini, temiz tutabilecek miydi? Yoksa onu bâtıl inançlarla, şirkle, küfürle, isyanla, haramla, mekruhla ve hurafelerle pisletecek, mahv mı edecekti?

Ve Kur’an-ı Kerîm, insana, bu büyük meselede muvaffak olması için, Rabbine sığınmasını ders veriyordu.

Biz o en büyük hidayet rehberinin ilk sûresini okuyor ve "bizi sırat-ı müstakime hidayet et" diye Rabbimize dua ediyoruz. Bu sûreyi hemen takip eden Bakara Sûresi’nin ilk âyetlerinden de Kur’an’ın takva sahipleri için bir hidayet, bir yol gösterici, bir rehber olduğunu öğreniyoruz.

Bu haberin devamında takva sahiplerinin sıfatları haber veriliyor:

"O takva sahipleri ki, görmedikleri halde Allah’a ve O’nun bildirdiklerine iman ederler."

"Namazı ikame ederler. (Dosdoğru kılarlar, devam ettirirler.)"

"Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, Allah yolunda bağışta bulunurlar."

Bu üç madde, Kur’an-ı Kerîm’de iman ve salih amel hakkında ne kadar bahis varsa, hepsinin hülâsası, özeti mahiyetinde.

Birinci madde imanı ifade eder, diğer ikisi ise salih ameli özetler.

Yapılan ibadetler ya bedenîdir, ya malî. Birinci gurup namazla, ikincisi ise infak ile, yâni zekât ve sadaka ile temsil edilmiş.

Allah’ın razı olduğu bir kul olmanın, hidayete kavuşmanın, kalb-i selime ulaşmanın yolları bunlar.

Ruh böylece terakki edebiliyor ve kalp bu sayede temizleniyor.

Bazı kimseler, kalp temizliğini sadece, insanlar hakkında bir kötülük düşünmemek, yahut yardımsever olmak gibi çok basit bir mânâda anlıyorlar. Bununla da kalmayıp, insanlara iyi davranmakla, Allah’a ibadet mükellefiyetinden kurtulduklarını zannediyorlar. Bu, şeytanın bir desisesi, nefsin bir oyunudur. Bu oyuna gelenleri aldatan sebeplerden biri, "hata emsal olmaz" prensibine göz kapamaları. Bunlar, namaz kılan, ibadet eden bir mü’minin günlük hayatında İslâm’ın ruhuna ters düşen ve diğer insanlara zarar veren bir takım noktalar tespit ediyorlar. Bunları öne sürüyor ve "bu adam namaz kılıyor ama, şu hataları da işliyor, ben ise, onun düştüğü hatalara düşmüyorum" diyerek kendi ibadetsizliklerine, onun kusurlarında bir özür kapısı bulmaya çalışıyorlar.

Bu tip yanlış değerlendirmeler sadece namaz kılmayanlara mahsus değil. Namaz kılan bir mü’min de İslâm’ın diğer emirlerini kendisinden daha iyi yerine getiren bir kardeşi hakkında benzer şeyler söyleyebiliyor.

Hidayet rehberimiz, Peygamber Efendimiz’den (a.s.m.) bir Hadis-i Şerif:

"İbtida bir günah işlendiği zaman kalpte bir kara leke hâsıl olur. Eğer sahibi pişman olur tövbe, istiğfar ederse kalp yine parlar."

Bu Hadis-i Şerif’den temiz ve selim kalbin, ancak günahlardan salim olan ve isyanlarla kararmamış bir kalp olabileceğini öğreniyoruz.

"Güzel ahlâkı tamamlamak için gönderilen" o hidayet rehberinin (a.s.m.), işe tevhidden başlaması ne kadar mânidardır. Tevhidden sapan, şirke düşen ve putlara tapan bir kalbin temiz olması mümkün mü? Onun irşadıyla şirkten kurtulan, temizlenen mü’minlere bu defa ibadet emri verilmiş. Rabbinin emrini dinlemeyen bir kalbin temiz olması nasıl düşünülebilir?

Babasının sözünü tutmayan bir çocuğa, hemen "terbiyesiz", "ahlâksız" damgasını vuran insanoğlu, bu hareketiyle, Allah’a isyan eden bir insanın en büyük ahlâksızlığı yapmış olacağını peşinen kabul etmiş olmuyor mu?

Farzlar te’vil kaldırmaz. Onlarda yanlış yorum yapmaya ve hakikatı saptırmaya kimsenin hakkı yoktur. Zira, ortada te’vili gerektirecek bir kapalı nokta mevcut değil. Allah emretmiş, Resulûllah (a.s.m.) da bu emrin nasıl yerine getirileceğini bir ömür boyu mü’minlere öğretmiş, tâlim etmiş. Asr-ı Saadeti takip eden bütün asırlarda bu emirler aynen tatbik edilmiş. Bu devirlerde yetişen mürşidler, mü’minlerin Hak yakınlığında daha ileri gitmeleri için, farzların yanısıra nafile ibadetlere de büyük önem vermişler. Her taraf câmilerle, mescidlerle, medreselerle, tekkelerle dolup taşmış. Derken âhir zamana gelinmiş. Dünyaya dalma, dinden uzaklaşma, sefahatta boğulma, menfaat peşinde koşma devri gelip çatmış. İbadet terkedilmiş, ilim bir yana atılmış, irfandan uzaklaşılmış, kalplerde takva hissi azaldıkça azalmış. Bu zehirli iklimde, bu bozuk atmosferde, nasıl olmuşsa olmuş, yeni bir grup çıkmış ortaya: Kalbi Temizler Ekolü.

Bunlar bütün Peygamberlere (a.s.), bütün ashaba, bütün evliyaya ve nihayet on dört asrın bütün mü’minlerine muhalif bir caddede yürümeye başlamışlar. Bu ekolün mensupları, kendi haklarında, tevbe kapısını âdetâ kapamışlar. Zira, isyanlarını göremez hâle gelmişler; daha kötüsü, onları müdafaa etmeye başlamışlar. Kendilerini Allah’a ibadet etmeye çağıran mü’min kardeşlerine verdikleri cevap, her defasında: "Sen benim kalbime bak" şeklinde olmuş.

Ben senin kalbine nasıl bakayım? Kalp manevî olduğu gibi, onun hassaları, lâtifeleri de manevî. Bunlar tezahür olmadan, açığa vurulmadan nasıl bilinebilir!?

Karşınızda açlıktan inleyen bir zavallı. Ve yanıbaşında para küpü denecek kadar zengin biri. Niçin bu adama yardım etmiyorsun diyecek oluyorsunuz: "Yardım etmediğime bakma, benim kalbim şefkat dolu, merhamet dolu..." diye karşılık veriyor size.

Şefkat ve merhamet, kalbe ait güzellikler. Ama onlar, fukaraya serilen sofrada, yahut verilen sadakada kendini gösterir.

Takva, kalbe ait bir başka güzellik, bir başka kemâl. O da, günahlardan uzak kalmakla ortaya çıkar, bilinir.

İmanın da bir tezahürü vardır. Kişinin kalbindeki imanını diliyle de ifade etmesi gerekir. İman ancak böylece sahih olur. Dilden şehadet olarak dökülmeyen bir imanın varlığına nasıl hükmedilebilir?

Kalbin, Allah'ın emirlerine karşı itaatkâr olması da bir başka güzelliktir. Bu güzelliğin tezahürü, belirtisi, nişanesi, ispatı ise ibadettir.

Kalplerinin temizliğini iddia ederek ibadetten kaçanların büyük çoğunluğu, haram eğlencelerle ruhlarını karartan sefihler ve maddeden başka birşey düşünemez hâle gelmiş sefillerdir.

Az da olsa, bu sözü sarfedenler içerisinde, biraz kitap karıştıran, ama yanlış fikirlerle ruhlarını yaralayan, ölçüsüz okumalarla ölçüyü kaçıran, tiplere de rastlamak mümkün. Bunlar belki sefih değillerdir, ama eksik bilgileri onları yanlış fikirlerin, sapık mezheplerin müdaafasına götürmüştür. Ne var ki bunun da gafilidirler.

Bunlar: "Biz âyetlerin bâtınî mânâlarına uyuyoruz, biz hakikate ermiş, kalbimizi temizlemişiz" diyerek nefislerine prim verir, ibadetten kaçarlar.

İslâm âlimlerince ehl-i dalâlet kabul edilen, yâni hak yoldan sapmış olan yetmişiki fırka var. Bunlardan birisi de, Bâtınîlik; diğer adıyla, İsmailiyye mezhebi. Bunlara göre, esas olan âyetlerin bâtınî mânâlarıdır, onu da ancak masum imamlar bilirler. Bir bâtınî, kendince masum, günahsız, temiz kalpli zannettiği imamların bir takım indî ve nefsî yorumlarını olduğu gibi kabul ederek âyetin zahirini inkâr eder, yâni namazı inkâr eder, orucu, haccı, zekâtı inkâr eder. Bütün bu emirleri bâtınî(!) mânâda anlar, ibadetsiz yaşar ve hakikatten sapar.

İndî ve nefsî dedim. Bir tek misal, bu ifadeye hak vermenize yetecektir sanırım. Bâtınînin masum zannettiği bir imam, Kur'an-ı Kerîm'deki şarapla ilgili âyetleri, "Hz. Ebubekir (R.A.)" olarak izah eder. Yâni, içkiden

sakınmaktan murad, ona göre, Hz. Ebubekir’den (r.a.) uzak kalmaktır. Böylece iki katlı bir belâya düşer. Hem Hz. Resulûllah’ın (a.s.m.) yıldızlara benzettiği ashaptan en ileri gelen bir zâta hakaret eder, hem de bunun peşin bir cezası olarak içkiyi mübah görür ve belâsını bulur...

Bâtınî mânâ tasavvuf erbabında da vardır. Ama onlarda esas prensip: "Zâhire muhalif olan her bâtın bâtıldır" kaidesidir. Bu esastan hareket ederek ahkâm âyetlerinin zahirini kabul ederler, gereğini yerine getirirler ve bu hususta katiyetle tevile sapmazlar. Bunun dışında, âyet-i kerimelerdeki ince mânâlara da nazar eder, ruhlarını böylece daha da kemale erdirmek isterler.

Büyük mutasavvıf Abdulkadir Geylânî Hazretlerinden bir misal vererek bu mevzuya biraz açıklık getirmek isterim:

Süleyman Aleyhisselâm, Yemen Melikesi Belkıs’a, kendisini tevhide davet eden bir mektup gönderir. Bu mektubunda, Süleyman Aleyhisselâm Belkıs’a hitaben: "Bana karşı baş kaldırmayın, teslimiyet göstererek bana gelin" diye yazar. Belkıs durumu kavminin ileri gelenleriyle müşavere eder. Bu müşaverede, bir ara, Belkıs’ın şöyle dediğini de Kur’an-ı Kerîm’den öğreniyoruz:

"Hükümdarlar bir memlekete girdiler mi orayı perişan ederler ve halkının ulularını hakir hâle getirirler."

Bu âyet-i kerimeyi okuduğunda Hz. Geylânî’nin (k.s.) ruhunda şöyle bir mânâ inkişâf eder: "Bir kalbe de Allah sevgisi hâkim oldu mu, o sevgi diğer bütün sevgileri dışarı atar, onları hor ve hakir kılar."

Burada, Yemen inkâr edilmiyor, Belkıs da tevil edilmiyor. Onun müşavere heyetinin varlığı da kabul ediliyor. Sadece bu kıssadan kalbe gelen bir hisse dile getiriliyor o kadar.

Ehl-i sünnet itikadının mensupları olarak biz, emir ve yasaklara dair âyetlerin zâhir mânâlarını aynen kabul ederiz. Namazı namaz olarak anlar, kılarız. Orucu oruç olarak bilir, tutarız. Diğer bütün ibadetleri de elimizden geldiğince yerine getirmeye çalışırız. Kalbimizin, ruhumuzun ancak böylece isyandan temiz kalacağına ve terakki yoluna gireceğine inanırız. İbadetlerimizi lâyıkınca yapamazsak bile, biliriz ki, biz ibadet etmekle bir emir tutmuşuzdur. Bunun ecrini, inşaallah, alacağımıza inanırız. İbadetimizi en iyi şekilde yapabilsek, onun hakikatine erebilsek elbette çok daha iyi; ama nefsimiz buna mâni ise, günahlarımız buna perde ise, ibadetlerimizi

lâyıkınca yapamıyoruz diye onu büsbütün de terketmeyiz. Zira, çok iyi biliriz ki, ibadeti inkişaf ettirmenin yolu yine ibadetten geçer. Bir duvar ustası bile, noksan yapa yapa bir gün kemâle eriyor, yoksa işi bırakarak mahir olmuyor.

Bir insan, namaz kıldığı halde nefsini yenememişse, işlerini Rabbinin emirlerine göre tanzim etmiyorsa, bu adam namazın hakikatına erememiştir. Ama o kul, bu hatasını namazı terkederek tedavi edecek değildir. Bunun yolu yine namazdan geçer. Bu adam namazını böylece kılmaya devam etse de özlenen o kemal noktaya varamadan ölse ne olur? Mahşerde, o büyük hesap gününde, namazının sevabı da tartılır, işlediği hataların günahı da... Neticede, günahları galip gelse ve Cehenneme gitse de, sonunda yine Cennete döner. Ama elbetteki oradaki makamı da o noksan namazına uygun olacaktır...

O mizanda, zerre kadar iyilik de kötülük de tartılacak. Biz, "kalbimiz temiz" diyerek nefsimizi baş köşeye oturtup başkalarının günahlarına bakacağımıza, kendi noksanlarımızla ilgilensek ve onları tamamlamaya gayret göstersek o gün daha kârlı çıkarız. Biz o âlemde, başkalarının hatası nispetinde değil, kendi sevabımız miktarınca derece alacağız. Başkasının noksanlığı bizi yükseltmeyecek. Bu dünyada bile onun misâllerini yaşamıyor muyuz!?.. Bir meyveye elimiz erişmediği zaman, ayağımızın altına birşeyler koyuyor ve ona ulaşıyoruz. Yoksa, boyu bizden daha kısa olanlara bakmakla midemize birşeyler gitmiyor.

Geliniz, hayalen mahşere gidelim:

"Günahkâr bir kimse ister ki o günün azabından (kurtulmak için) oğullarını, karısını, kardeşini, kendisini koruyup barındıran sülâlesini ve yeryüzünde kim varsa hepsini fidye olarak versin de tek kendisini kurtarsın." — Mearic Sûresi, 11-15

Şimdi bu âyetin sergilediği tabloyu birlikte seyredelim. En yakınlarımızı bile feda etmemizin para etmeyeceği o meydanda, başkalarının kusurlu oluşunun bize bir fayda sağlamayacağını iyice anlayalım. Sonra dönelim dünyaya, kendimize gelelim. Kusurlarımızı görüp, noksanlarımızı bilelim. "Senin kalbin temiz" diyerek bizi oyalamaya çalışan ve ibadetten uzaklaştıran nefsimizi en büyük düşman tanıyalım. Onunla çarpışalım. Zaman en büyük sermaye. Onu başkalarını tenkide değil, kendimizi tekmile sarfedelim.

Ancak böylece kârlı çıkacağız. Ama gel gör ki, başkalarıyla uğraşmaktan kendimize vakit ayıramıyoruz.

Gıdasız kalpler

"Fasık adam, aklın iz’aç ve tacizinden kurtulmak için galiben ya sarhoşluğa veya eğlenceye kaçar." — Sözler

"Nefsi gemlemekle bağlamak, ruhu kemâlâta kamçılamakla serbest bırakmanın şe’ni, ‘Saadet-i Dareyn’dir." — Sözler

"İman tevhidi, tevhid teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül saadet-i dareyni iktiza eder." — Sözler

"Hadsiz emellerin, elemlerin varsa, onları düşünüp muzdarip olma. Onlar bu dünyaya sığışmaz; onların yerleri başka diyardır ve onları veren de başkadır." — Sözler

BAZAN gazetelerde insanın tüylerini ürperten resimler görürüz. Çoğunlukla Kuzey Afrika’lı fakir ve perişan insanların resimleri... Herbiri sanki canlı birer iskelet... Kemiklerle etler arasında nerdeyse mesâfe kalmamış. Bu halleriyle bize olanca güçleriyle haykırırlar: "Biz açız, bize yardım elinizi uzatın!" diye...

İşte maddî açlık insanı böyle perişan, böyle zayıf, böyle güçsüz ediyor...

Beride maddî problemleri yok denecek kadar az, ama mânen aç ve perişan bir hayli insan... Kendilerini eğlenceyle, sefahatla, içkiyle yahut uyuşturucuyla avutmak isteyen huzursuz kalabalıklar. Bunların dertleri öncekilerinden daha ileri... Ve bu hastalığın isimleri de daha ürpertici: Bunalım!... Stres!...

Ruh, beden ülkesinin sultanı... Açlıktan kıvranan insanlarda hizmetçi zayıf düşmüştür, streste ise sultan perişandır. Ve, birincilere her insaf ve vicdan sahibi acır, merhamet eder. İkincileri ise herkes kınar, herkes onlara düşman kesilir...

Halbuki asıl acınmaya, el uzatılmaya muhtaç olanlar bunlardır... Çünkü bunlar hem hastadırlar, hem de ilâç düşmanıdırlar. Bunlara karşı, tedavi ehlinin çok sabırlı olması gerek.

"Fâsıklara ancak ârifler acır" — Abdülkadir Geylâni

Bugün huzur ve saadet arayanlar sadece bu insanlar değildir. Hemen herkes bu dertten bir iz taşımakta. Öyle ise biz öncelikle kendi nefsimize birşeyler söylemeye çalışalım.

Neden yer yer ruhî sıkıntılara giriyor, sabırsızlanıyor ve birşeyler yapamamanın ıstırabıyla ruhumuzu kıvrandırıyoruz. Beden sıhhatimizden, mali durumumuza, toplumdaki itibarımızdan dünyevî zevklerimize kadar herşeyi kendimize dert ediniyor ve bunları çözemeyince de üzülüyor, rahatsız oluyoruz...

Dünyanın üstünde gezeceğimize altına giriyor, bize hizmet etmesi gereken eşyaya biz hizmetçi oluyoruz. Bu ise ruhumuzu hayli yoruyor ve takatten düşürüyor. Bütün bu olup bitenlere karşı sabırla karşı koymayı da başaramıyoruz. Zira, Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin o güzel teşhisiyle, biz sabır kuvvetimizi maziye ve müstâkbele dağıtıyoruz; hâle karşı sabrımızda güç kalmıyor ve sonunda sıkıntıya, ümitsizliğe düşüyoruz.

Bütün bunların kaynağına indiğimizde şu yanlışla karşılaşırız: "Biz nefsin doymasıyla, kalbin tatmin olmasını birbirine karıştırmışız."

Yanlış yoldan giden yorulur. İşte bizi yoran, sıkıntıya düşüren ve sonunda perişan eden bu büyük hata... Bundan döndüğümüz an, istikameti bulmuş ve huzur ve saadete yönelmiş olacağız.

Nefis şerle beslenir. Şer ise kalbi yaralar, vicdanı rahatsız eder ve huzuru kaçırır. İşte bu fasit daire, huzursuzluğun önemli bir kaynağıdır. Bu çemberi aşamayanlar, nefislerini besledikçe kalp ve vicdanlarında huzur melekesini kaybederler. Ve bunun çaresini yeniden nefsin tatmininde ararlar.

Sadece birkaç misâl:

Nefis cimrilikten yanadır. Para biriktirdikçe mes’ut olacağını zanneder. Halbuki, kalp ve vicdan muhtaçları doyurmaktan zevk alırlar.

Nefis kibre aşıktır, büyüklenmekten hoşlanır... Kalp ve ruhun rahatı ise tevazu ve mahviyettedir.

Nefis tembel talebeler gibi oyun ve eğlence düşkünüdür. Akıl ise çalışmayı ve gayreti emreder, onunla rahat bulur.

Ve nihayet nefis, fâni ve geçici eşyanın meftunudur. Kalp ise bekâya, ebediyete aşıktır.

İşte bu çelişkilerin insanın iç âleminde son bulması ancak "istikamet" dediğimiz ve her Fâtiha okudukça Rabbimizden ulaşmayı niyaz ettiğimiz

çizgide mümkündür. Bu hattın dışında huzur arayanlar serapları kovalar ve sonunda halsiz ve baygın düşerler ve kendilerine şefkatli bir el uzanmazsa ölümleri mukadder olur.

İnsan, nefsini beslemekle değil, kalbini tatmin ile saadet bulur.

Kalbe "Samed ayinesi" deniliyor. Samed, yâni herşeyin kendisine muhtaç olduğu, ihtiyaçtan münezzeh Allah...

Ve bu kalbin tatmini için yegâne reçete:

"Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ın zikriyle mutmain olur (Allah'ı anmakla sükûnet bulur). — Ra'd Sûresi, 28

Mideye ve ona gönderilen gıdaya, görmeye ve onu temin eden ziyaya, akla ve onu tatmin eden mânâya, kısacası maddî ve manevî nice rızıklara muhtaç olan bu âciz ve fakir beşerin, o ummanlardan daha geniş kalbini, ancak bütün mahlûkatın hâlıkı ve mâliki olan Allah'ı zikir, yâni O'nu yâd etme, O'nu hatırlama tatmin edebilir. O halde insan, O'ndan başka neyi yâd etse mahlûku yâd etmiş, O'ndan gayri neyi sevse fâniyi sevmiş olur. Bunlar ise şeref ve kıymet itibarıyla kalpten çok aşağı olan şeyler. O ulvî kalp, bu süflî eşya ile tatmin olmadığı içindir ki, gafil insanı daima rahatsız eder. İşte can sıkıntısı, huzursuzluk, bunalım, stres dediğimiz şeyler hep bu doymayan kalbin açlık feryatları, ölüm çığlıklarıdır.

Kâinatın meyvesi ve Cennetin yolcusu olan insanı, bu fâni dünyanın basit işleri tatmin edemiyor.

Nur Külliyatından bir ulvî reçete:

"İman tevhidi, tevhid teslimi, teslim tevekkülü, tevekkül saadet-i dareyni iktiza eder." — Sözler

Demek ki, iki dünya saadetinin birinci şartı ve her türlü manevî hastalıkların en büyük ilâcı: İman.

'İman' eden insan, sahipsiz, hâmisiz olmadığının şuuruna ermiştir. Bu ise başlı başına ve en büyük bir saadet.

'Tevhid'e eren insan herkesi, herşeyi ve her hâdiseyi Allah'a isnat etmenin rahatlığına kavuşmuştur.

Anne rahminde, Rabbinin rahmetine emanet olmasının ne kadar hayatî neticeler doğurduğunun şuuru içinde, bu dünya hayatında O'na 'teslim'

olan insanın ruhunu, hiçbir hâdise yaralayamaz, hiçbir acı incitemez, hiçbir keder karartamaz.

Ve sonunda ‘tevekkül’ün ruhuna eren insan, kendisine Rabbinin bir ihsanı olan cüz-i iradesini, yine O’nun namına ve rızası dairesinde kullanarak O’na tevekkül eder ve her türlü takdirine razı olur.

Saadet-i dareyn, yâni dünya ve âhiret saadeti de bu dört esasa bağlıdır.

İşte stres, huzur ve rahatı bu dairenin dışında arayanların acı âkıbetinin adıdır.

İki manzara:

Bir yanda, insanı perişan etmek için aralıksız çalışan inanç katilleri, iffet düşmanları, en kısa ifadesiyle şer odakları... Zehir pazarlayan meyhaneler, pis havalı kumarhaneler, haya düşmanı moda odakları, körpe dimağları rezalete özendiren romanlar, hikâyeler... Ve dünyanın her tarafından ekranlara hücum ederek ruhu kemiren müstehcen sahneler. Ümitsizlik aşılamakla kalbi perişan eden acı haberler. Bitmek bilmeyen boğuşmalar. Cinayetler, trafik kazaları... Siyaset sahnesinden hiç eksik olmayan iftira çamurları, karalamalar, yalanlar, gıybetler.

Beride, hürmet-muhabbet münasebetini yitirmiş virane aileler. Görenek belâsı, desinler tutkusu yahut demesinler korkusu yüzünden, israf ile kabaran masraf rakamları. Uyku kaçıran taksitler...

Dünyanın, çoğu zaman insanların eliyle icra edilen ve insanı insana âdetâ belâ eden bu kadar maddî ve manevî sıkıntısı karşısında âciz, fakir ve fâni insan...

Ve "Dünyada rahat yoktur" hadîs-i şerifini sürekli tefsir eden hastalık, ihtiyarlık ve ölüm...

Bu tablo, kalbin dünya ile tatmin olamayacağının en berrak bir göstergesi ve insanın nazarını bir başka diyara çeviren bir hidayet öncüsü.

Gerçekten de dünyada rahat yoktur. Zira şu imtihan âleminin yapısı buna müsait değildir. İmtihanda rahat olmaz.

İnsan bu kâinatın meyvesi olduğundan, elementlerin insan bedeninde, hâdiselerin de onun ruh âleminde misalleri, izleri, gölgeleri vardır.

Âlemde olduğu gibi insanın iç dünyasında da, sürekli bir bahar gözleyemezsiniz. Onun da kışı, yazı, sonbaharı vardır.

Havası daima sakin değildir. Şimşeği, fırtınası, kasırgası vardır.

Onu da hep aydınlık göremezsiniz. Karanlığı, gölgesi, bulutu vardır.

Onda da mahsuller bir cinsden değil. Çiçeği, meyvesi, dikeni vardır.

Sahası da engebesiz değildir. Dağı, uçurumu, deresi vardır.

Bunun böyle olduğunu kalbimize iyice sindirdiğimiz takdirde, hâdiselere bakış açımız değişecek, yersiz kederlerden, heyecanlardan, karamsarlıklardan büyük ölçüde kurtulmuş olacağız.

Ve bütün bunlar dünyada rahat olmadığının birer şahidi. Şu var ki, rahatla saadeti karıştırmamak gerek. Dünyada rahat yoktur, ama huzur ve saadet vardır. Bu mefhumlar, bedene değil ruha bakarlar. Ruh ise iman, salih amel, takva ve güzel ahlâk ile huzur bulur ve mesut olur.

İnsan iki yolun kavşağında... Ya, hâdiseleri dünya imtihanının bir gereği sayarak sabredecek, kendisini bir başka âlemin yüce makamlarına hazırlayan bu çetin soruları sabır, azim ve tevekkülle cevaplandıracak, yahut çaresizlikler içinde kıvranacak, sinir sistemini kendi eliyle harap edecek, kalbini yersiz hüzünlerle yaralayacak ve sonunda bunalıma girecek ve düşecektir.

Bu acı âkıbete maruz kalmamanın en kuvvetli bir vesilesi, temiz, dürüst, ahlâklı, tek kelimeyle "müspet" bir çevre bulmaktır.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri bizleri ikaz sadedinde, "Bu zaman, cemaat zamanıdır." diyor ve ilâve ediyor: "Ferdî şahısların dehası, ne kadar harika da olsalar, cemaatın şahs-ı manevîsinden gelen dehasına karşı mağlûp düşebilir." (Tarihçe-i Hayat)

Eskiden din düşmanları, müşrikler ve dalâlet fırkaları, insanları sınırlı ölçüde ifsat edebilirlerdi. Tesirleri, bulundukları dar bir çevrede mahpus kalırdı. Ve bunlar dernek, cemiyet, kulüp, loca, örgüt gibi şahs-ı manevî dediğimiz müesseselerle çalışmaz, melânetlerini tek başlarına, yahut bir grup kafa dengiyle icra ederlerdi. Ama şimdi öyle mi? Binlerce insanı birlikte ifsad eden şeytanı taklit edercesine, adam bir anda dünyanın her tarafında görünüp seyircilerine menfî mesajlarını rahatlıkla ulaştırabiliyor.

Böyle bir zamanda imana ve İslâm’a hizmet etmek istiyenlerin de birlikte ve şahs-ı manevî hâlinde çalışmaları gerektiğini veciz ifadeleriyle vurgulayan Üstad, bunalımın eşiğine gelmiş insanlara da kurtuluş yolunu gösteriyor: "Şahs-ı manevî içine dahil olun" diye...

Cemaatle kılınan namazın ferdî namazdan yirmiyedi kat daha sevaplı olması, şahs-ı manevîdeki kuvvetin en güzel bir ifadesidir. Âciz olan insanoğlu büyük hayırları ancak cemaatla işleyebileceği gibi, her türlü musibeti de ancak cemaat hâlinde göğüsleyebilir...

Huzursuzluğun, bunalımın, stresin en önemli bir kaynağı da şu güzel ifadelerle nazarımıza sunulmuş:

"Bir şey ‘ma vudia leh’inde istihdam edilmezse atalete uğrar, matlûb eseri göstermez." — Sünuhat

"Ma vudia leh", bir şeyin yapılış gayesi mânâsına geliyor. Gözün vazediliş, yâni yaratılış gayesi: Görme... Onu tatların kontrolunda kullanmaya kalkarsanız o âlete zarar verir ve rahatsız olursunuz.

Her duygusunu ve hissini rıza dairesinde ve istikamet çizgisinde kullanan insanlar dünyada da bir nevi cennet hayatı yaşarlar.

Kendilerini ebed ülkesinin sonsuz saadetine hazırlayan ve Kur’an’dan aldıkları ders ile bu geçici dünya hayatını bir oyun ve eğlence olarak değerlendiren insanların ruhları, her türlü musibet karşısında dipdiri, sapasağlamdır. Onlar bu dünya sahnesinde fakir rolünü oynayacaklarsa bunu en güzel şekilde başarırlar. Hastalandıklarında kıvranmayı çok iyi beceririler. Trajedide gözlerinden yaşlar boşalır. Ama onlar oyunda olduklarını unutmadıkları için, sevinmeleri de üzülmeleri de çok sınırlıdır; oyunun icap ettiği kadardır.

Dünyayı oyun ve eğlence bilenlerin nazarları âhiretedir. Gayretleri o belde içindir.

O beldenin saadeti de, azabı da ebedî... Bunun şuurunda olan ve "innalillah" yâni "Biz Allah’ın kuluyuz, hayatımız mematımız, bedenimiz, ruhumuz, mevkimiz, makamımız, kısacası her şeyimiz, onun için, onun rızası içindir" sırrına eren insan, fâni dünyanın geçici sıkıntılarında boğulmaz.

Her şeyiyle sınırlı olduğunu bilir ve sınırsız elemlerin altına girmez, onları ruhuna yüklemez. Dostlarını sonsuz rahmet ve ihsan sahibi Allah’a emanet, düşmanlarını da yine onun sonsuz adaletine havale eder.

Ruhunu da bedenini de emanet bilir; onları ne ezer, ne de başkasına ezdirir. Ama gücünü ve kuvvetini aşan sahalarda, bu ağır imtihanı kolayca verebilmek için Rabbine iltica eder. Ve neticede O’nun takdirine rıza ile rahat bulur.

Dünyadan, dünya ehlinden ve bu âlemin sıkıntılarından korkacağına onların Hâlıkından korkar, O’na iltica eder.

"Allah’tan havf eden (korkan) başkaların kasavetli, belâlı havfından kurtulur." — Sözler

Her hayır gibi, kalp huzuru da O’nun elindedir. Buna lâyıkıyla iman etsek başkalarının kapılarında dolaşmaktan kurtulacak, aradığımız her güzelliği Rabbimizin rahmet kapısında bulacağız.

Ve Üstad Bediüzzaman’dan bir Kur’anî reçete:

"Hem (Kur’an) mü’mine der:

İhtiyarın cüz’î ise, kendi malikinin irade-i külliyesine işini bırak. İktidarın küçük ise, Kadîr-i Mutlakın kudretine itimad et. Hayatın az ise hayat-ı bâkiyeyi düşün. Ömrün kısa ise ebedî bir ömrün var, merak etme. Fikrin sönük ise Kur’an’ın güneşi altına gir. İmanın nuruyla bak ki, yıldız böceği olan fikrin yerine her bir âyet-i Kur’an birer yıldız misüllü sana ışık verir. Hem hadsiz emellerin, elemlerin varsa nihayetsiz bir sevap ve hadsiz bir rahmet seni bekliyor. Hem hadsiz arzuların, makasıdın varsa, onları düşünüp muzdarip olma. Onlar bu dünyaya sığışmaz, onların yerleri başka diyardır ve onları veren de başkadır." — Sözler

Gürbüz Nefis

Nefsimizden bolca şikâyetler ediyoruz. Niçin? Bize kötülüğü emrediyor diye. Diğer yandan ona kuvvet verecek düşünce, fiil ve davranışlardan da geri kalmıyoruz. Bizi beğenmeyenler, nefsimizin hoşuna gitmeyenler kara listemize geçiyor.

Dünyayı olasıya seviyor, uğrunda ölesiye çalışıyoruz.

Bütün bunlar nefsi besliyor, büyütüyor, şımartıyor, çılgınlaştırıyor. Ve ondan şikâyete başladığımızda vicdanımız bizi tasdik etmiyor. İçimizden bir ses "onu bu hâle sen getirdin" diyor, "şikâyetlerinde samimi değilsin" diyor.

Bu son söze itiraz edecek oluyoruz. İspatı kolay diye karşılık veriyor bize. Önümüze bir seri teklif sıralıyor: Falandan özür dileyebilir misin? Filânın hakkını iade edebilir misin? Şu kadar sadaka verebilir misin?

Bütün bu tekliflere, o dinç ve gürbüz nefis olanca gücüyle karşı çıkıyor. Ve bize ümitsizlik içinde kıvranmak kalıyor; o kadar.

Üç ayrı yönümüz

"Hayvaniyetten çık, cismaniyeti bırak, kalb ve ruhun derece-i hayatına gir. Tevehhüm ettiğin geniş dünyadan daha geniş bir daire-i hayat, bir âlem-i nur bulursun." — Mesnevî-i Nuriye

BU KÂİNATTA bizim gibi yolculuğuna bir noktadan başlamıştı. O da işin başında bir çekirdekti. Nur-u Muhammedî denilen bu çekirdek, bütün varlık âleminde tecelli edecek olan İlâhî isimlerin tümünün tecellisine mazhardı. Bu hal, onun meyvelerinde de görüldü.

Bir çekirdek de kendisinden çıkacak olan ağacının bütün özelliklerini, bir şifre halinde, kendi bünyesinde toplamıştı. Bunun bir benzeri yumurtalar âleminde, bir başka misali de nutfeler (embriyolar) âleminde kendini gösteriyordu.

İşte, insanların ve hayvanların, birer şifreli tohumla başlayan yolculukları, onların cismanî yönlerini ifade eder.

Bu cisimlerden bir kısmına sadece şuur ve his, bir başka grubuna ise bunlara ilâve olarak akıl ihsan edilmiştir. Hayvanlarda sadece his ve şuur vardır. İnsan ise hem his ve şuur, hem de akıl sahibidir.

"İnsanın vücudunda birkaç daire vardır. Çünki hem nebatîdir, hem hayvanîdir, hem insanîdir, hem imanî." —Mesnevî-i Nuriye

İnsan, bir çekirdek gibi ana rahmine atılmış ve orada bir fidan gibi büyümeye başlamıştır. O karanlık menzilde, dört ay kadar, bir bitki gibi büyüdükten sonra bedenine ruh ilka edilmiş, böylece hayvanî hayata geçmiştir.

Dokuz aylık dönemde bu iki safhayı geçiren insanoğlu, bu yolculuğun sonunda, kendisine verilen akıl sermayesini en güzel şekilde kullanabileceği bu geniş âleme çıkarılmıştır. Büyümesini sürdürmesine, yemesine, içmesine rağmen onda artık insanî yön ön plândadır. Henüz konuşmaya hazırlandığı bebeklik çağında, eşyanın isimlerini öğrenmeye başlar. Hayvanlar bundan

mahrumdurlar. Biraz büyüyünce, isimlerini öğrendiği eşyanın hikmetlerini araştırır; onların neye yaradıklarını sormaya başlar.

Bu sorular onu, "Ben neyim? Kimin mahlukuyum? Nereye yolcuyum? Bu dünya hayatında aslî görevim nedir?" sorularını sormaya götürmelidir. Bunu başaran insanların ruhları iman ile nurlanır. Gerçek insanî hayat da o zaman başlar.

İnsan cismanî ve hayvanî hayatı ikinci plâna attığı ve bütün gayretini ve asıl himmetini kalp ve ruh âleminde inkişaf etmeğe yönelttiği taktirde "kalp ve ruhun derece-i hayatına" girmiş olur.

Allah'ın seçkin kullarında, bu yeni hayat tabakasında bir takım harika haller görülür.

Nur Külliyatından konumuza ışık tutan bir ders:

"Rü'yada bir saat zarfında bir senenin geçtiğini ve pek çok işler görüldüğünü görüyorsun. Eğer o saatte o işlere bedel Kur'an okumuş olsa idin, birkaç hatim okumuş olurdun. Bu halet evliya için halet-i yakazada inkişaf eder. Zaman inbisat eder. Mes'ele ruhun dairesine yaklaşır. Ruh zâten zaman ile mukayyed değildir. "Ruhu cismaniyetine galib olan evliyanın işleri, fiilleri sür'at-ı ruh mizanıyla cereyan eder." — Mesnevî-i Nuriye

Bizler, "ruhun cisme galip gelmesini" ancak, "kalp ve ruhun arzularını, hayvanî duyguların isteklerden daha öne çıkarma" şeklinde anlayabilir ve uygulayabiliriz.

Yazımıza konu olan vecizenin sonunda, kalp ve ruhun derece-i hayatına girmenin anahtarı şöyle veriliyor:

"İşte o âlemin anahtarı, marifetullah ve vahdaniyet sırlarını ifade eden "Lâ İlahe İllallah" kelime-i kudsiyesiyle kalbi söylettirmek, ruhu işlettirmektir."

Demek oluyor ki, kalb ve ruh, kesret âlemi dediğimiz şu varlık âleminden ve onda cereyan eden olaylardan tevhide intikal etmekle tatmin oluyorlar, terakki ediyorlar. Nerede bir hayat eseri görseler, bu "Muhyi olan Allah'ın bir ihsanıdır." diyebiliyorlar.

Balığından serçesine, aslanından insanına kadar her kimi bir şeyler yerken görseler, bunlar "Rezzak olan Allah'ın misafirleridir." hükmünü

veriyorlar.

Dağlardan ovalara, çiçeklerden böceklere her ne şekil ve suret görseler, bütün bunlar "Musavvir olan Allah’ın tasvirleridir." diye o seyirden bir ruhanî zevk alıyorlar.

Abdest ile bedenin temizlenmesinden tövbe ile ruhun aklanmasına kadar her ne temizlik görseler, bütün bunlar "Kuddüs olan Allah’tan haber veriyorlar." diye kalpleri ulvî bir haz duyabiliyor.

Örümcek ağına takılmış sineklerden, balıkçı ağlarına takılmış balıklara, trafik kazasına kurban giden yolculardan, kansere, kalp yetmezliğine kadar bütün ölümleri, "Mümit (ölümü verici) olan Allah’ın icraatları." olarak değerlendiriyorlar. Bu ismin tecellisiyle ruhların bu dünyadan daha güzel bir âleme göç ettiklerini düşünmekle rahatlıyor ve teselli buluyorlar. Kelime-i tevhidin, "Allah’ın isimleri adedince tevhitleri taşıdığı" malum. Biz bunlardan birkaçını örnek vermiş olduk.

İşte kalp ve ruhlar bu gibi ulvî düşüncelerle, hazlarla, feyizlerle, tesellilerle rahat eder, zevk alır ve terakki ederler. Bunların ise yeme, içme, büyüme, evlenme gibi olaylardan ne kadar üstün oldukları açıktır.

Son olarak, Nur Külliyatından, kalp ve ruhun nasıl hayat bulacağını ve kemâle ereceğini ders veren bir cümle:

"Hayat-ı kalbî ve ruhîye medar olan marifet-i İlahîye ve muhabbet-i Rabbaniye ve ubudiyet-i Sübhaniye ve marziyat-ı Rahmaniye cihetiyle bu dünyadaki fâni ömür, bâki bir ömrü tazammun eder ve ebedî ve bâki bir ömrü intac eder ve bâki ve lâyemut bir ömür hükmüne geçer." — Lem’alar

Bu cümleden aldığımız derse göre, "kalb ve ruhun derece-i hayatına çıkmanın basamakları", "marifet-i İlahîye, muhabbet-i Rabbaniye, ubudiyet-i Sübhaniye ve marziyat-ı Rahmaniye" dir.

O halde, kalp ve ruhun hayat bulması için, "insanın, Allah’ı tanıma ve Ona muhabbet etme vadisinde var gücüyle çalışması, inanç, düşünce ve fiil âlemlerini kulluk şuuruyla tanzim etmesi ve tek gayesinin O Rahman Rabbinin rızasına ermek olması" gerekiyor.

Ziya ve nur

"Ziya-yı kalbsiz olmaz nur-u fikir münevver. Gözünde bir nehar var, lâkin ebyaz ve muzlim. İçinde bir sevad var ki, bir leyl-i münevver." — Sözler

"Ziya-yı kalb ve nur-u fikir" terkiplerinden kastedilen mânâ, şu cümlelerde açıkça ortaya konulmuş bulunuyor:

"Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru, fünun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder." — Münazarat

BURADA VİCDAN, kalp yerine kullanılmıştır. Aklı aydınlatacak ve insana neci olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini, bu dünyadaki vazifesinin ne olduğunu bildirecek tek rehber, iman ile aydınlanmış kalptir.

"Ziya-yı kalbsiz olmaz nur-u fikir münevver." cümlesiyle "Vicdanın ziyası ulûm-u diniyyedir, aklın nuru fünun-u medeniyedir." cümlesinin ortak bir yanı dikkatimizi çeker:

Her ikisinde de kalp ve vicdan için ziya, akıl için nur kelimeleri kullanılmıştır.

Bu tespit şu ayeti kerimeye dayanmaktadır.

"O, güneşi bir ziya, kameri bir nur kılandır." — Yunus Sûresi, 5

Bu ayetin tefsirinde güneşin ziya, kamerin ise nur kılınması bir çok yönden ele alınmış ve konuya değişik yorumlar getirilmiştir. Büyük Müfessir Elmalı Hamdi Yazır, bunları sıraladıktan sonra şu noktayı önemli vurgular:

"Bir de denilmiştir ki, ziya bizzat olana (ışığı kendinden olana), nur bil’araz (başkasının ışık vermesiyle) olana ıtlak edilir. Şu halde burada Ay nurunun, Güneş dolayısıyla verildiğini iş’ar vardır. — Hak Dini Kur’an Dili , 4 – 2673

Aklın ışık kaynağı olan kalp, Nur Külliyatından İşarâtü’l-İ’caz adlı eserde şöyle tarif edilir:

"Kalbden maksad; sanevberî (çam kozalağı) gibi bir et parçası değildir. Ancak bir latife-i Rabbaniyedir ki, mazhar-ı hissiyatı, vicdan; ma’kes-i efkârı, dimağdır." — İşarâtü’l-İ’caz

Demek oluyor ki, ruhta esas olan kalptir. Hissiyat da ona bağlıdır, akıl da. Şu var ki, kalbin his yönü vicdan ile icra edilmektedir, anlama yönü ise dimağla, yani akılla.

Bu hale göre, akıl kalpten ayrı düşerse komutanından ayrılmış bir nefer gibi ortada kalır; ne yapacağını, hangi yoldan gideceğini bilemez olur. Bu hal, başlı başına bir karanlıktır.

Kendi hayat felsefelerini kendi akıllarıyla çizen insanlar egoist, kibirli, menfaatperest birer problem tip olmadan kurtulamamış, şairin "Ne kendi etti rahat, ne âleme verdi huzur." dediği türden bir huzursuzluk kaynağı olmuşlardır.

Bütün güzelliklerin kaynağı imandır. Allah’a inanan, kendisini onun misafiri bilen, bu kainattaki harika nizamı doğru değerlendirerek başıboş ve sorumsuz olamayacağını idrak eden bir insan, bütün ömrünü bir kul olarak geçirir. Diğer kullara daima iyilik yapma yoluna girer. Aksi halde, Allah’ın bir başka kuluna verdiği zararın kendisinden mutlaka sorulacağını bilir.

Bedenine zarar verecek şeylerden kaçındığı gibi, ruhunu yaralayacak günahlardan, aklını saptıracak yahut uyutacak menfiliklerden de uzak durur.

Kendi nefsine böyle hassas davrandığı gibi, diğer kullara da aynı şekilde muamele eder.

Kalp imanla aydınlanınca akla da ışık saçar, onu da aydınlatır; ona rehberlik eder. Neyin doğru, neyin yanlış, neyin helal neyin haram olduğuna tek başına karar veremeyen akıl, imanlı bir kalbin rehberliğinde bütün bu soruların cevaplarını bulur. Kendisinin anlama aleti olduğu gerçeğini iyi değerlendirir; Allah’ın razı olduğu işlerin, hallerin, hareketlerin ne olduğunu anlar. Dünya işlerini helal dairesinde ve meşruiyet çizgisinde yapmak için çabalar. Kâinat hakkında fennî araştırmalar yaparken de Allah’ın harika bir eserini incelediğinin şuurunda olur.

Böylece bir taraftan aklı, fikri, bilgisi inkişaf ederken, ötede kalbi feyizden feyze koşar.

Aksi halde, yani "O nur ile bu ziya mezcolmazsa zulmettir, zulüm ve cehli fışkırır."

Kalbin vazife görmemesi zulüm, aklın fen ilimlerinden geri kalması ise cehalet olarak ifade edilmiş. İkisi birlikte zulmeti yani karanlığı doğururlar. Kalbin zulmeti, iman hakikatlerinden mahrumiyet, aklın zulmeti ise şu mahlukat alemini tefekkür etmeme yahut yanlış değerlendirmedir.

•••

Bediüzzaman hazretlerinin tâ gençlik yıllarında ortaya koyduğu ve şarkın alimlerinden başlayarak padişaha kadar ulaştırdığı bir idealini bu ifadelerde de yakalamak mümkün. O ideal, kısaca, Medresetü'z-Zehra namını verdiği bir "Darü'l- Fünun" açma ve bu üniversitede dinî ilimlerle fen ilimlerinin birlikte okunmasını sağlamaktı.

Bu ideali Nur Külliyatının birçok bahsinde görebiliyoruz. Bunlardan sadece birisine kısaca değinmek isterim:

Nur Müellifi, Kur'an-ı Kerimin kelam sıfatından, bu kâinatın ise irade ve kudret sıfatlarından gelmiş birer kitap olduğunu beyan eder. Kur'andaki kanunlar gibi, kâinattaki kanunların da İlâhî olduğuna dikkat çeker. Ve insanın her iki kitabı da iyi okuması, her ikisindeki kanunlara da riayet etmesi gerektiğini öğütler.

Bu ders ile yazımıza konu olan vecizeyi birlikte değerlendirdiğimizde, kalbin ziyasının Kur'an hakikatleri, aklın nurunun ise kâinat kitabıyla ilgili ilimler olduğu daha iyi anlaşılır.

Anlamak yetmiyor

"İlimde iz’an-ı kalb olmazsa, cehildir. İltizam başka, itikad başkadır." — Mektubat

BİR ŞEYİN DOĞRULUĞUNU kalbin kabulüne iz’an denilir. Bu kabulü, itikat takip eder; yani kalp o şeye inanır ve onu sever.

Akılda da buna benzer bir sıra takip edilir. Bir şeyin güzel, doğru ve faydalı olduğunu aklın sadece anlaması yeterli değildir. Anladığını uygulamaya koymadıkça, edindiği bu bilgiden fayda göremez.

Buna göre, iz’an bir şeyi kalbin kabul etmesi, itikat ise ona inanması ve ona bağlanmasıdır.

Meselâ, insan aklı, tevazu göstermenin güzel, kibirli olmanın ise çirkin olduğunu bilir, idrak eder. İş bu kadarla kalırsa, o kişi tevazuun faziletinden fayda göremeyeceği gibi, kibir afetinden da kurtulamaz. Böyle bir kimsenin tevazudan habersiz olduğuna hükmedilir; isterse bu konuda ciltlerle kitap yazmış olsun. Tevazuun güzelliğini kalbin de kabul etmesi ve ona sahip olma konusunda bir istek duyması gerekir. İşte bu kabul ve isteğe ‘iz’an’ denilir. Böylece itikadın kapısına varılmıştır. Kalp buna kesinlikle inandı mı, artık tevazu o adamda hâl olmaya başlar.

Buna göre, bir fikrin doğruluğunu aklın kabul etmesi ve kişinin ona taraftar olması iltizamdır. Bu kadarı yeterli değildir. O düşüncenin akıldan kalbe geçerek itikat haline dönüşmesi gerekir.

İslam’ın insanlık âlemi için yegane kurtuluş reçetesi olduğunu aklen kabul eden bir bilim adamı, bunu kalbine de sindirmeli ve Müslüman olma yoluna girmelidir. Bu bilgi, onun imanına yardımcı olmadığı taktirde, İslam’ı bilmesi onu İslam’ın cahili olmaktan kurtarmaz.

Üstat Hazretleri bu gibi insanlar için "gayr-i mümin bir müslim" tabirini kullanır. Yani İslâm’ı prensip olarak kabul etmiş, fakat ona iman etmemiş kişi, mümin olamayacağı gibi, müminler diyarı olan cennetten de nasip alamaz; tıpkı, asr-ı saadette Allah Resulüne(asm.), ‘Muhammed-ül-Emin’ dedikleri halde, onun peygamberliğini kabul etmeyenlerin şirkten ve cehennemden kurtulamayışları gibi.

Kalbin batını

"Bâtın-ı kalp, âyine-i Samed’dir." — Sözler

GÜNLÜK HAYATIMIZDA, yer yer, "falanın kalbi bozuk" yahut,"filânca kalp ameliyatı geçirmiş" gibi sözler ederiz. Bu konuşmalarımızda, kalbi, iki ayrı mânâsıyla kullanırız. Bunlardan biri maddî, diğeri ise mânevîdir. Bir başka ifadeyle, biri zâhirî, diğeri bâtınî...

Her ikisinin de aynı isimle yâd edilmesine değişik açıklamalar getirilmiş. Bunlardan birisine göre, insan ruhunun bedenle ilk alâkası kalpte başlıyor. Bir diğerine göre, kalbe bu ismin verilmesi mecazdır: "Maddî kalbin bedendeki rolü ne kadar önemli ise, mânevî kalbin de insanın ruhî hayatında öyle büyük bir vazifesi vardır." Bazı zâtlar da, kalbi, ruh mânâsında anlamışlardır.

Maddî kalp, bedenin her yanına kan ulaştıran ve dakikada ortalama beş kilo kadar kan pompalayan harika bir cihaz. Bu kalp bütün bir kâinata muhtaç. O, kan üretecek ki kalp de o kanı pompalasın. Kâinattan insanı süzen ve insan fabrikasında gıdaları ete, kemiğe, kana, iliğe çeviren bir kudret, o kalbi çalıştırmakta ve kanı bedenin her köşesine sevketmekte.

Evet, kalbin zâhiri bütün kâinata muhtaç. Ve kalp bu hâliyle Allah’ın Samed ismine âyine. Maddî kalbin kâinata ve içindeki eşyaya olan ihtiyacını, ancak her muhtacın ihtiyacını gören ve hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah yerine getiriyor, Samed isminin tecellisiyle... Kalp bu yönüyle bir ağaçtan, bir çiçekten pek fazla ileri değil. Onlar da kâinatın herşeyine muhtaç. Onlar da bu ihtiyaçlarının görülmesiyle Samed ismine âyine oluyorlar.

Kalbin bâtınına gelince, Samediyete asıl âyine o...

"Bâtın-ı kalp âyine-i Samed’dir."

Bu hakikatı: "Kalpler ancak Allah’ın zikriyle mutmain olur" âyet-i kerimesi ders verir.

Bedendeki her organın kendine göre bir çeşit tatmini söz konusu. Göz görmekle, kulak işitmekle tatmin oluyor. Dilin tatmini tat ile, mideninki

gıda ile. Kalbin ise en büyük ihtiyacı, iman.

Ben kimin mahlûkuyum? Şu âlem kimin mülkü? Bu dünyada kimin misafiriyim? Daha sonra nereye gideceğim? Beni misafir eden zât, benden ne istiyor? İşte kalbin bâtını, bu gibi soruların cevaplarıyla tatmin oluyor. Onun talebi mârifetullah olunca, elbette, Samediyete en büyük âyine o olacaktır. Diğer mahlûklar bu kâinatın maddesine muhtaç. O ise, bu âlemin sahibini tanımaya, bilmeye, O'na iman ve itaat etmeye.

Bunu anlamayan ve kalplerinin gıdasını ihmal eden insanlarda, bu ihmâlin peşin cezası olarak, hemen huzursuzluk, sıkıntı, tatminsizlik, korku, endişe gibi hastalıklar kalbi sarar.

Midenin açlığını elbisenin güzelliği, yahut gömleğin kalitesi gideremiyor; o ancak rızık istiyor. Kalbin boşluğunu da hiçbir dünyevî rütbe, hiçbir içtimaî makam, hiçbir beşerî teveccüh ve hiçbir fâni hedef doyuramıyor, doyuramaz da...

Kalbin Rabbi, onun ancak zikirle tatmin olacağını bildiriyor bize. Nedir zikir? Kelime mânâsıyla hatırlama. Allah'ı hatırlatan her hâdise, her levha, her ilmî eser birer zikir vesilesi.

Kalp, bir fabrika, bir saray, bir misafirhane olan şu muhteşem kâinatın ancak Allah'ın emir ve iradesiyle var olduğunu bilmekle tatmin olur.

Beden ruhun hanesi ise, kâinat da onun şehridir. Kalp hem bu haneyi sever, hem de o şehri. İkisini de Allah'ın mülkü bilir. Onun kudsî sıfatlarının bütün eşyayı ihata ettiğine inanmakla hem bedende rahat yaşar, hem kâinatta. Bedeni de huzurla terkeder, kâinatı da. Çok iyi bilir ki, bunların ikisi de kendi mülkü değildir. Böylece ikisinden de geçer, onların hakiki sahibine iltica eder. Dileyeceğini O'ndan diler. Hiçbir hâdiseden sarsılmaz, hiçbir musibetten korkmaz. Yakînen inanmıştır ki, mutlak kudret ve irade ancak Allah'ındır. O'nun izni olmadan ne karınca bir adım atabilir, ne hava deprenebilir, ne kan deveran edebilir, ne Güneş ışık saçabilir.

•••

Allah'a inanan bir kalbin bir anda ne kadar derinleştiğini, ve ne kadar yüceldiğini anlamak için Asr-ı Saadete bir nazar etmek kâfidir. Her mü'minin bu mânâdan bir hissesi vardır. Ve imanın kuvveti nisbetinde Rabbine olan ihtiyacını hissetmekte ve bu his ölçüsünde Samediyete âyine olmaktadır.

Yediğimiz bir meyvenin ne rengi, ne güzelliği, ne kokusu, ne tadı kalbe ulaşır. Ve kalp bunların hiçbiriyle tatmin olmaz. Ama, insan o renge hayran kaldı mı, o nimete minnettarlık hissetti mi, o tada meftun oldu mu, işte o

zaman bu mânâlar kalbe yerleşir. Bu hayret, şükrü getirirse kalp gıdasını almaya başlamış demektir.

Kalp, bu kâinatın özüyle beslenir, mânâsıyla ilgilenir. Onun işi bu âlemle değil, onda tecelli eden İlâhî isimlerledir. Göz elmaya bakadursun, kalp esmaya nazar eder.

Ve böylece kalp, Samediyete ulvî bir âyine olur.

•••

Yolumuzu görmek için güneşe muhtacız, ama güneş bize muhtaç değil. O, gezegenleriyle birlikte yoluna devam ederken, insan varmış, yokmuş aldırmaz bile. Biz çiçekleri seyre muhtacız, ama onlar bizim seyredişimize muhtaç değiller. Yine biz, dünyanın sırtında durmaya muhtacız, ama o bizi taşımaya muhtaç değil.

Düşünüyorum da, hücrelerimizin ihtiyaçları, onlara doğrudan, sebepsiz de gönderilebilirdi. Ama öyle olmamış. Zemin yüzünde rızıklar yaratılmış. İşin harika tarafı, rızıklar da rızka muhtaç. Onlar da bizim gibi ekiliyorlar, su alıyorlar, ışık alıyorlar... Neticede, bir muhtaç bir başka muhtacı doyuruyor. Ve doyuran doyandan daha zavallı.

İşte insan, kendi bedeninin, kâinat ve ondaki rızıklara muhtaç olduğunu, onların ise insana muhtaç olmadıklarını iyice anladıktan sonra, tefekkürünü derinleştirir. Bedenden geçer, ruha, kalbe iner. Ve yakînen anlar ki, insanın kalbi Allah'a inanmaya muhtaç, ama Allah o kalbin imanına muhtaç değil.

İşte kalp, bunu idrak etmekle, Samediyete eşsiz bir âyine olur.

İnsan, kendi kalbini böylece değerlendirdikten sonra, Samediyetin âlemdeki tecellilerini de aynı şuurla okumaya başlar. Bizim muhtaç olduğumuz kâinata, o kâinatı yaratanın muhtaç olmayacağını açıkça bilir ve şu hakikatı bütün benliğiyle terennüm eder:

"O Hâlık, mahlûkatına muhtaç değil, ama mahlûkat, var olmak için O'nun hâlıkıyetine muhtaç."

Hâlık ismine diğer isimleri de kıyas eder ve Samediyetin tecelli daireleri ruhunda genişlendikçe genişlenir.

Kalp gözü

Basiret: "Kutsî nur ile nurlanmış bir kalbin kuvvetidir ki, kalp bu kuvvet ile eşyanın iç yüzlerini, mânâlarını, hakikatlerini görür." —Târifat

"Basar masnuatı görüp de, basiret Sânii görmezse çok garib ve pek çirkin düşer."
— Mesnevî-i Nuriye

BASÎRET, en kısa ifadesiyle, "kalp gözünün açık olması" demektir. İnsanın gözünde eşyayı görme kabiliyeti, kalbinde de o eşyanın yaratıcısını bilme özelliği mevcuttur. Şu var ki, göz görme faaliyetini icra edebilmek için ışığa muhtaç olduğu gibi, kalp de ancak iman nuruyla nurlandığı takdirde basiret sahibi olur, eşyanın iç yüzünü görebilir.

Böyle bir kalp, eserde müessirin sanatını okur, nimette ikram ve ihsanı görür.

Cenâb-ı Hakk'ın lütuflarından haber veren olaylarda, "şükür ve hamd" duygusuyla dolup taşar.

Allah'ın kudret ve azametini sergileyen hadiselerde, kalpte "hayret ve haşyet" hakim olur.

İnsanın o sınırlı aklıyla idrak etmekte güçlük çektiği ulvî ve muhit hakikatler karşısında, kalpte "tekbir" mânâsı hükmeder.

Bütün bunlar basîret sahibi insanlar için söz konusudur.

Kalp gözü kapanmış yahut takatten düşmüş insanlar, eşyanın ve hadiselerin sadece dış yüzlerini görürler. Onlara, yaratıcı namına değil, nefis namına bakarlar. Bu bakışta, ölçü menfaattir. Onlara göre, eşya insana faydalı ise mânâlı, aksi hâlde mânâsızdır. Nur Müellifinin ifadesiyle,

"Her şeyin kıymeti menfaatı nisbetinde olduğunun takdiriyle galat ediyor. Hatta Zühre yıldızını kokulu bir zühreye mukabil almaz. Çünki kendisine menfaatı dokunmuyor." — Mesnevî-i Nuriye

Gözün, eşyayı hikmet nazarıyla seyredebilmesi, kalbin temizliğiyle orantılıdır. Temiz ve berrak bir kalp, hakikatlerin seyrine müsait demektir. Güneşin taşta, toprakta değil de parlak ve berrak bir aynada kendini göstermesi gibi, hakikatler de böyle kalplere görünürler; oralarda yer tutar, karar kılarlar.

Kalbin nurlanmasında ve kutsiyet kazanmasında ilk ve en birinci adım imandır. İman ile kalp, küfür karanlığından kurtulur.

İkinci adım tevhittir. Tevhit ile kalpler şirk zulmetinden azade olurlar.

Üçüncü adım takvadır. Takva ile kalpler günah ve isyan karanlığından uzak dururlar.

Dördüncü kademe salih amel ve güzel ahlâktır. Bununla insanlar adeta melekleşir, hayvanî ve şeytanî hislerden kurtulurlar.

İşte bu dört sebebe riayet edildiği ve bunlar kalplerde hükmedebildiği ölçüde basiret gözü açılır ve insan ilâhî hakikatleri açık ve seçik olarak seyretmeye başlar.

Akıl üzerine

Akıl: Anlama âleti. Düşünme kabiliyeti. Zekâ. Zihin.
Madeni kalb ve ruhda, şuaı dimağda bulunan bir nur-u manevî.
Zâtıyla maddeden mücerred, fiiliyle madde ile alâkadar bir cevher.

AKIL ÜZERİNDE çok söz edilmiş: Felsefeciler aklı değişik mânâlarda anlamış, farklı şekillerde tarif etmişler; ama üzerinde anlaştıkları tek bir tarif gösterilemiyor. Bu ne demektir? Yâni, insanoğlu henüz aklının mahiyetini anlamış değil.

Akıl hakkında yapılan tariflerin bence en güzeli şu:

"Akıl, zâtıyla maddeden mücerred, fiiliyle maddeyle alâkadar bir cevherdir."

Bu tarife, okur okumaz hayran olmuş, onda çok mânâlar gizlendiğini hissetmiştim. Ama, meseleyi tam olarak da kavramış değildim. Hem maddeden mücerred, hem de maddeyle alâkadar olmak nasıl olurdu?

Bir zaman sonra şu misâl hatırıma geldi:

Çalışan bir buzdolabına yahut çamaşır makinesine elimizi rahatlıkla dokundurabiliyorduk ve bizi elektrik çarpmıyordu. Demek ki, elektrik, zâtı ile o cihazda yoktu. Ama fiiliyle onunla alâkadardı.

Akıl ile beyin arasında da, aynen olmasa bile, benzer bir alâka olsa gerekti.

•••

Aklın vazifesi üzerinde çok şeyler söylenmiş. Bunlardan oldukça kabul görmüş birisi şu:

"Akıl anlama âletidir."

Akıl âlet olunca, bir de onu kullanan olacaktır. Herhalde, gözü kullanıp bakan, dili kullanıp tadan, eli kullanıp tutan, ayakları kullanıp giden kim

ise, aklı kullanıp anlayan da o olmalı. Bu da, ruhtan başkası değil. Nitekim, yanlış iş gören birisini ikaz ederken, "aklını kullan" demiyor muyuz? Bu sözü herhalde o adamın eline, koluna yahut iç organlarına söylemiyoruz.

İşte, aklını kullanmasını istediğimiz o ruh, aklı tarif edemiyor. Nasıl etsin ki, daha kendi mahiyetinden habersiz, onun da cahili.

"Gerçekleştirmenin yapıcısı nefis, âleti ise akıldır. O, kesiciye nisbetle bıçak mevkiindedir." —Târifat

Demek ki insan, o kesicinin mahiyetini de bilemiyor, bıçağın mahiyetini de.

"Aklının sana yakınlığı keyfiyete sığmaz, ne sağdadır, ne solda... Ne alttadır, ne üstte!.."

"Parmağındaki hareket, ne parmağın önündedir, ne ardında,.. ne sağındadır, ne solunda!..."

"Taraf ve cihet, halk âlemindedir.. Emir ve sıfat âlemini cihetsiz bil!.." — Mesnevi

Yine âlet meselesine dönelim.

Her âletin bir kapasitesi, her terazinin tartabileceği asgarî ve azamî yükler vardır. Bir tonluk kantarla, ne on tonluk demir tartılabilir, ne de on gramlık altın. Her iki halde de, âlet bize bir fikir vermez, sadece hareketsiz kalmakla yetinir.

İnsanın bütün duyu organları da birer terazi gibi... Nitekim insan, çıplak gözle mikropları da göremiyor, ışığı dünyamıza ulaşmamış yıldızları da. Bir mikroskop, bir teleskop onun görüş ufkunu biraz genişletir, ama yine de belli sınırların dışına taşamaz.

İnsanın işitmesi de öyledir, koku alması da.

Gelelim "anlama" meselesine. Her âleti yerli yerinde kullanmayı düşünen, hiçbirine gücünün üstünde yük yükletmeyen, onları hırpalamayan, ezmeyen, perişan etmeyen insan, nedense, sıra akla gelince bütün bu tedbirleri unutur; ona herşeyi yüklemeye kalkar. Fizik, kimya bir yana, metafizik sahanın bile en ince meselelerini anlamaya, en derin problemlerini çözmeye, en uzak gerçeklerini keşfetmeye çabalar. Halbuki aklın da iş görebileceği belli sahalar vardır. Hele bazı konularda insanın, değil konuşması, tahmin yürütmesi bile doğru değildir.

Şurası açık ki, teraziler gibi, akıllar da farklılık gösterir. Önünü göremeyen akıl da var, yıldızlarda dolaşan akıl da... Ama hepsi bir noktada birleşirler: O da, âciz olmaları, sınırlı olmaları ve ancak kendilerine bağışlanan güç nisbetinde dolaşabilmeleri, yol alabilmeleri.

Sadece bizim akıllarımızın değil, en ileri akılların bile rehbersiz dolaşamayacakları nice meydanlar var. Birkaçını sayalım. Gayemiz bunların inceliklerine girmek değil, aklın güçsüzlüğünü sergilemek...

İşte bunlardan birisi: Kâinat niçin yaratılmıştır?

Akıl ancak "kâinatın nasıl yaratıldığı" konusunda birşeyler söyleyebilir. Onun yaradılış gayesi, aklın sahasını aşar. İnsan, bu vadide, sadece aklı ve kâinatı yaratan Allah'ın kelâmını dinleyecektir.

"Kâinatın yaradılış gayesi üzerinde akla söz düşmez" derken, doğru ve makûl olanı ifade etmiş oluyoruz. Ama, bu kaydı dinlemeyenler elbette çok şeyler söyleyebilirler, nitekim söylemişler de.

Bunların bir kısmına göre kâinat, insanın ateşe tapması için yaratılmıştır, bir kısmına göre de ineğe tapması için. Bu âlemi de kendileri gibi başıboş ve gayesiz sananlar da az değildir.

Aklın tek başına dolaşamayacağı bir diğer saha, "İnsanın Allah'a karşı vazifeleri, neleri işleyip nelerden sakınacağı..."

İnsan, her mahlûkun hikmetli ve gayeli yaratıldığını, kendisinin de başıboş olamayacağını aklıyla kavrayabilir. Ama yaratıcısına, Rabbine karşı neler yapması gerektiğine kendisi karar veremez. Her nimetin şükür gerektirdiğini anlayabilir, ancak bunun nasıl yapılacağı konusunda tahminler yürütemez.

Aklın tek başına yanaşamayacağı bir başka saha, "Daire-i Vücub" yâni Cenâb-ı Hakk'ın zâtı, şuunatı, sıfatları, fiilleri ve isimleri. İnsan bu konularda izinsiz konuşmaya nasıl cesaret edebilir ki, daha aklının ve ruhunun mahiyetlerini anlayabilmiş değil...

Akıl ancak, her eserin bir ustası olduğunu, bu sonsuz fezanın, bu mükemmel zeminin de yaratıcısız, sahipsiz olamayacağını anlayabilir. Ancak, "Daire-i Vücub" hakkında ileri-geri konuşamaz.

Bir başka saha, ölüm ve ötesi; kabir, haşir, hesap, mükâfat ve ceza.. Bunlar hakkında tahminler yürütmek de aklı aşar.

Bütün bu ve benzeri konularda, yâni metafizik denilen sahalarda, aklın gereği, İlâhî fermana aynen uymaktır.

"Fikrin sönük ise Kur’an’ın güneşi altına gir. İmanın nuriyle bak ki, yıldız böceği olan fikrin yerine, her bir âyet-i Kur’an, birer yıldız misüllü sana ışık verir." — Sözler

Kur’an güneşinin altına girenler, aydınlığa kavuşur, yeni doğmuş gibi olurlar. Dar fikirleri birden bire genişlenir. Görmeyen gözleri açılır. Daha önce bir adım olsun atamadıkları sahalarda yol almaya, yüzmeye, uçmaya başlarlar. Ama elbette, belli bir sınıra kadar. Çünkü kuldurlar, mahlûkturlar.

•••

Biraz da Kur’an’a göz kapayanların hâline bakalım. Bunların büyük kısmı, düşünmemeyi meslek edinmişlerdir, gafletle yaşarlar. Diğer kısmı ise, akıllarının geçersiz öncülüğünde gerçeği bulmaya çabalarlar. Bu ikinciler, dış âlemden akıllarının gücü ve duyu organlarının kapasitesi nisbetinde aldıkları bilgileri, zihinlerinde öğütüp bazı neticeler elde etmeye çalışırlar. Akıllarını, birçok problemler karıştırır, yorar, bulandırır. Ama bunun çetinlikten mi, yoksa saha tecavüzünden mi doğduğunu kestiremezler. Başkalarının fikirlerine karşı daima itirazcı, kendi kanaatlarına ise hürmetkârdılar. Bir hikmet ehli şöyle diyor:

"Hiç kimse akıl payından şikâyetçi değildir. Nasıl olsun? Aklını beğenmemesi için, akıldan ötesini görmesi lâzım. Ben düşüncelerimin doğru olduğunu sanıyorum ama, öyle sanmayan kim var?"

Bazıları da art niyetlidir. Tarafsızlık iddiası ile ortaya çıkar, fakat fikirlerine taraftar toplamaya çalışarak tezada düşerler. Vahyin karşısında aklı taraf yapar, peşlerinden sürükledikleriyle birlikte, ya bir bataklığa saplanır veya bir karanlıkta kaybolur giderler.

Bunlar, çoğu zaman, benlik ve gurur silâhını kullanarak başkalarına şöyle seslenirler: "Aklınız var, kendi bildiğiniz gibi hareket etseniz ya!" Onlar da bu davete karşı diyemezler ki: "O halde bizi aklımızla başbaşa bırak ve aradan çekil!" İşte bu adamlar, bunu diyemeyenlerin akıllarını avuçlarına alır, sahiline erişemeyecekleri deryalara atar, aşamayacakları tepelere tırmandırırlar. Sonunda onları yorar, takatten düşürürler. Artık sıra, bu güçsüz akılları hamur gibi yoğurmaya, diledikleri şekle sokmaya, istedikleri kalıba koymaya gelmiştir.

Gerçekte, akıl için yol birdir. O da ne şunun, ne bir başkasının sözüne değil, vahyin ta kendisine uymaktır.

"Allah birdir. O’nun yolu da birdir. Görmez misin ki, iki şeyin arasında var olduğu kabul edilen doğru tektir. Ama, cehalet ve sapıklık yolları çoktur. Nitekim, iki şeyin arasında düşünülen eğri çizgiler sonsuzdur." — Kınalızade

Allah’ın yaratmış olduğu aklı, O’nun rızası yönünde kullanmayan insan, ya kendi bildiğini okuyarak câhil kalacak veya başkasının peşine takılıp, âlet ve oyuncak olacaktır.

Her iki yol da hüsrana varır, azapla son bulur.

Aklı kullanmak

Taakkul: Akıl erdirme. Zihin yorarak anlama.

FELSEFE TARİHİ akıl üzerinde yapılan münakaşalarla dolu. Bu tartışmalarda aklın ne olduğu üzerinde uzun uzun durulmuş, ama onun nasıl kullanılması gerektiği çoğu zaman dikkate alınmamış. Halbuki bu ikincisi, birinciden çok daha önemli.

Malûmdur ki, insan bir âleti kullanmayı bildiği takdirde, ondan rahatlıkla faydalanabiliyor. Onun inceliklerini bilmesi, çoğu zaman, gerekmiyor. Çoğu zaman diyorum, zira bazı sahalarda mahiyet bilgisi de önemli.

Şimdi kendimize şu soruyu soralım: "Aklı yerinde kullanabilmek için mahiyetini kavramak gerekli mi?" Bu soruya "evet" diye cevap vermek mümkün değil. Zira aklın mahiyeti asırlarca ve halen de insan idrakinin çok ötelerinde kalmış. Bu konuda, felsefe mihrakları, birbirini tutmayan tarif kavgaları içinde asırlarca bocalamışlar ve kayda değer bir hüküm koyamamışlar ortaya.

Bu sözlerimle akıl hakkında hiç düşünülmesin demek istemiyorum; ancak, "bununla vakit geçirilmesin" ve "aklın nasıl kullanılacağı her zaman ön plânda tutulsun" demek istiyorum.

Şu âyet-i kerime mealini dikkatle okuyalım:

"Bir de sana ruhdan soruyorlar: De ki ruh Rabbimin emrindedir ve size ilimden ancak az bir şey verilmiştir." —İsra Sûresi, 85

Bu İlâhî haber, akıl için de aynen geçerli. Zaten "ruh", "kalb", "akıl" kelimeleri çoğu zaman aynı mânâda kullanılıyor. Bazı zâtlar, aklı ruhun bir sıfatı olarak kabul ederken, diğer bir kısmı da, akıl, kalb ve ruh kelimelerini, aynı mahiyetin değişik isimleri olarak değerlendiriyorlar. Her ne ise... Maksadımız bu konulardaki ayrıntılara girmek değil, bu âyet-i kerimenin akıl için de geçerli olduğunu söylemek.

Evet, gerek Kur’an-ı Kerim’de, gerek Hadis-i Şerifler’de aklın mahiyetinden çok, nasıl kullanılması gerektiği üzerinde durulmuş.

Semavât ve arzın yaratılışı, insanın yaratılış safhaları, dağların nehirlerin faydaları, arının ilhama mazhariyeti, baharın haşre benzerliği gibi nice ibretli tablolar insan aklına takdim edilmiş. Ve ondan düşünmesi, anlaması ve şükretmesi istenmiş.

Bu büyük vazifeyi yerine getirenler, hiçbir devirde eksik olmamışlar. Bunun yanında, çoğu kimseler de bütün bunları bir ömür boyu hiç düşünmeden yaşamış, hayatlarını tam bir gaflet içinde geçirmişler. Kimi dünyevî ikbal peşinde koşarken, kimi nefsini sefahat âlemlerinde gezdirmiş, kimi de aklın mahiyetini anlamaya uğraşırken, onu gereği gibi kullanamadan dünyadan göçüp gitmiş...

Aklını yerinde kullanmayı başaran insan, yaprağın oynamasında rüzgârı seyreder, parmağın hareketinde ruhu keşfeder.

Okşamada şefkati, yardımda merhameti, ni’mette ikramı görür.

Eserde sanatı okur, sanattan sanatkâra intikal eder.

Okuldan mezuniyet sonrasını, dünyadan âhireti seyreder.

Günahta hesabı, inkârda ebedî azabı görür.

İşittiği her cümleyi, bir ağacın meyvesi, yahut bir fabrikanın mahsulü gibi değerlendirir; o sözün arkasında çalışan akıl tezgâhını hayâlen seyreder.

Şuursuz, akılsız, iradesiz ve hayatsız bir kâinatın elinde yetişen canlılar âlemini, ibretle temaşa eder. Kâinatı bir saray, canlıları misafir, insanları halife, sebepleri hizmetçi olarak değerlendirir.

Ağacın gölgesinde meyvesini yerken, ciğerlerini temiz havayla doldururken, ne ağaca, ne havaya değil, tabiatın tek sahibi ve Hâlık’ı olan Allah’a şükreder.

Hayat nimetine kavuşan her canlıda ihya, yâni "hayat verme" fiilini okuduğu gibi; sûretlerde "tasvir"; güzelliklerde "tezyin" fiilini okur... Kalbi, bu sonsuz fiillerin tek sahibi olan Allah’ın marifeti ve muhabbetiyle dolar.

Âlemde hiçbir varlığın başıboş olmadığını görür ve kendine çekidüzen verir; kulluk vazifesine azamî hassasiyet gösterir.

Kendisine ihsan edilen bütün duyu organlarının, sınırlı olduğunu bilir ve onların her iki yanında sonsuza doğru dalga dalga uzayıp giden âlemleri hayran hayran düşünür. Aczinin ve fakrının sonsuzluğunu idrak ile kulluğun zevkine erer.

Bedenleri hayatla neş’elendiren ve hissiyatla kaynaştıran Cenâb-ı Hakk’ın, şu sonsuz âlemleri de hadsiz meleklerle ve ruhanîlerle şenlendirdiğine inanır.

Beşerî hiçbir fabrikanın, hiçbir tezgâhın boşuna çalışmadığını dikkate alır ve "Dünya âhiretin tarlasıdır" Hadis-i Şerifini bu şuurla tefekkür eder. Eğer âhiret olmazsa, bu âlemin kendi mahsulâtını yine kendi içinde tüketen, eritip mahveden bir tarlaya benzeyeceğini düşünür. Ruhu âhirete imanla ferah bulur.

Kısacası, aklı yerinde kullanmak, o kıymetli sermayeyi Allah’ın razı olduğu sahalarda gezdirmekle olur. Ve ebedî saadet, aklını böyle kullanan insanlar içindir.

Hazımsızlık

İstib’ad: Uzaklaşma. Akıldan uzak görme.

HASTA MİDELERİN hazımda zorlanmaları gibi bozulmuş akıllar da hakikatları idrakte güçlük çekerler. İşte bu ikinci hazımsızlık hastalığına, "istib’ad" deniliyor. İstib’ad, yâni akıldan uzak görüp inkâra sapmak...

Bir yonca tarlasında dolaşan küçük bir böcek düşününüz. Bu böcek, kendisini balta girmemiş muhteşem bir ormanın izbelerinde hissedecektir. Ona deseniz ki, şu koca orman gibi daha binlercesini, arz küresi sırtına almış, uçarak yol alıyor. Bu açık hakikatı o küçük aklına sığıştıramayacak ve inkâra sapabilecektir.

İnsan da, hudutlarına hayallerin erişemediği bu büyük âlem içinde zavallı bir böcek gibi. Gördükleri, göremediklerinin yanında, deryada damla. Bildikleri de bilmediklerinin yanında öyle... İnsan, hayalini iyi değerlendirirse, bütün bu âlemleri sonsuz bir ilim ve kudretle çekip çeviren, koyup kaldıran Allah’a iman eder. Bu haller onun hayretini arttırır ve onu kulluğun en önemli vazifelerinden biri olan "tekbir"e götürür. İşte istib’ad, bu büyük icraatlarda Allah’ın büyüklüğünü okuyamayan insanlarda başgösteren bir çeşit akıl hastalığıdır.

Vicdan diyor ki

Vicdan: Kendinden geçme. Duygu. Duyma.
İyiyi kötüden ayırabilen, iyilik etmekten lezzet alan
ve kötülükten elem duyan manevî his.

VİCDAN: İnsan ruhunun en ileri bilgi kaynağı. O, birşeye "evet" dedi mi, onu ne akıl yalanlayabilir, ne de duyu organları.

Vicdan, akıl ve beş duyu; hepsi de insana birşeyler takdim ederler, ayrı ayrı hakikatlara kapı açarlar. Ama, üstünlük daima vicdandadır; onu akıl takip eder, beş duyu ise en sonda gelir.

Gerçek akıl bir hakikatı buldu mu, onun duyu organlarına ters düşmesi hiçbir mânâ ifade etmez. Bunun en güzel örneği, dünyanın döndüğünü aklın emretmesine karşılık hissin reddetmesidir. Neticede, akıl galip gelmiş, hüküm ona göre verilmiştir.

Hissin akıl karşısındaki durumu ne ise, aklın vicdan karşısındaki durumu da odur. Vicdana ters düşen bir akılla amel edilmez. Bir hakikati vicdanen biliyorsak, onun olmadığına dair getirilen bütün aklî deliller demagojiden ileri gitmez. Meselâ, yaptığımız bir haksızlık için vicdan azabı duyuyorsak, aklımızın ileri süreceği hiçbir özür, derdimize deva olmaz.

İnsan birçok hakikatı vicdanen bilir. Görme, işitmeden ne kadar farklı ise, vicdanen bilme de aklen kavramadan o kadar ayrıdır. Vicdanda kıyas, mantık, fikir yürütme, hipotezler kurma yoktur. O, bütün bunlara muhtaç olmaksızın, hakikatları doğrudan bilir.

Maviyi yeşilden gözümüzle ayırt ettiğimiz halde, şefkatin sevgiden, yahut korkunun endişeden farkını vicdanen biliriz.

İnsan kendi varlığını da vicdanen bilir. Bunun için düşünüp taşınmasına, "Acaba ben var mıyım, yok muyum?" diye bir soru ortaya atmasına ve sonunda "Madem ki düşünüyorum, öyle ise varım." gibi deliller getirmesine ihtiyaç yoktur. İnsan, kendi varlığı gibi, kendi sıfatlarını da yine vicdanen bilir. Hayatta olduğunu, ilmi, iradesi olduğunu, görmeye, işitmeye sahip olduğunu hep vicdanen bilir. Bundan şüphe ettiği olmaz.

İnsan, gözüne inanmayabilir; "acaba yanlış mı gördüm" diye gözlerini ovuşturup yeniden bakabilir. Keza, aklına da inanmayabilir; "yanlış mı anladım" diye yeniden okuyabilir. Ama, vicdanı hususunda, onun bildirdikleri hakkında böyle bir tereddüde düştüğü olmaz.

"İnsan kendi varlığını vicdanen bilir" dedik; aynı şekilde, yine vicdanen bilir ki, "ben kendi bedenimi kendim yapmadım; organlarımı yerli yerine şahsî irademle ve kudretimle takmadım." Bu hususu öyle yakînen bilir ki, asırlarca yaşasa, bunun aksi bir düşünce hatırından, hayâlinden geçmez. Zira, vicdanın bilişi, ilimden, hissetmeden öte, bizzat yaşamaya dayanır.

Kendi bedenini kendisinin yapmadığını "vicdanen" bilen insan, bu gerçeğin diğer canlılar için de geçerli olduğunu "aklen" bilir. Böylece, vicdanda başlayan bir iman hareketi, akıldan ve duyu organlarından da yardım alarak inkişaf eder. Ve insanı, bütün eşyanın yegâne sahibine, Allah’a götürür. Evet, her vicdan Allah’ı bilir. İnanmayan bir insan düşününüz. Bu insan yediği bir meyve için ne tabiata, ne maddeye, ne de bir başka şeye karşı minnettarlık duymaz. Allah’a şükretmese bile başkalarına da etmez. İşte onu başkalarına teşekkürden men eden, onun vicdanıdır. O inançsız adam, vicdanen bilir ki, ne şu kâinat, ne de onda yaratılan bahçeler, bağlar, bostanlar şu güzel nimetlere sahip olabilirler. Onlar bunları kendi iradeleriyle vermiş değildirler. Kendileri ancak birer âlet, birer tezgâh, birer fabrikadır. Onlara minnettar olmak ise insana yakışmaz.

İşte bütün bu mânâlar, onun vicdanında kelimesiz olarak ve bilemeyeceğimiz bir keyfiyette mevcuttur. Ve başkalarına şükretmesine izin vermez. Ama gel gör ki, o vicdan, günah, isyan, yanlış fikirler ve bâtıl telkinlerle o kadar perdelenmiştir ki, sahibini Allah’a şükrettirmeye mecali kalmamıştır. Ancak yapabildiği, onu başkalarına teşekkürden men etmekten ibarettir. O insan da, böylece, şükürsüz yer, tefekkürsüz bakar, düşünmeden yaşar... Ve dünyanın işlerinde, dertlerinde, yahut zevklerinde boğulur. Bu dünyaya niçin gönderildiğini, vazifesinin ne olduğunu ve nereye gittiğini bir kez olsun hatırından geçirmeden hayvanî bir hayat yaşar ve bu âlemden göçüp gider.

Bir diğer misal: Bir insan yatağına girdiğinde rahatça uyuyabiliyorsa, vicdanının Allah’ı bilmesi sayesindedir. Hiçbir insan göremezsiniz ki, yatağına uzandığında, "uyuyacağım ama, ya dünyamız bir gezegene çarparsa, ya bir yıldız dünyamıza vurursa..." gibi bir endişe ile yatağında oturup kalsın. Yahut, "uyuyacağım ama, ya damarlarımda tıkanma olursa,

kanım pıhtılaşırsa, kalbim durursa..." gibi bir vehme kapılarak uyumaktan vazgeçsin. Her insan vicdanen bilir ki, ne bu beden onun kendi malıdır, ne de şu kâinat. Her ikisindeki hâdiseler de Allah'ın yaratmasıyladır.

İşte bu vicdanî biliş olmasaydı, hiçbir dinsiz bu dünyada bir an olsun rahat nefes alamazdı. Gel gör ki, vicdanlarının onlara kazandırdığı bu emniyeti, bu güven havasını lâyıkınca değerlendiremiyor ve Allah'ı bulamıyorlar.

Başka bir misal: Bir askere tüfeğini göstererek, "Bu senin mi?" deseniz, "evet" diye cevap verir. Ama aynı nefer vicdanen bilir ki, o tüfek onun şahsî malı değildir. Onu dilediği gibi kullanamaz, istediği kimseye satamaz. Biz de o nefer gibi, "benim elim, benim gözüm..." derken, bunların hakiki mâliki olmadığımızı, onların bize emaneten verildiğini vicdanen biliyoruz. Ama bu vicdanî biliş, imanı netice vermediği takdirde, insan kendisinde bulunan bütün bu emanetleri, bir ömür boyu, hakiki sahibinin rızasına zıt olarak sarfeder durur. Bir muhasebe gününde, hayatının hesabını tane tane vermek üzere...

Sözün özü: Her vicdan diyor ki, "Allah var"

Ne insan başıboş bir divane, ne şu âlem sahipsiz bir fabrika... İnsanı bu tezgâhta dokuyan biri var...

Ve insan herşeyiyle O'nun...

Ziya ve nur

"Vicdanın ziyası, ulûm-u diniyedir. Aklın nuru, fünun-u medeniyyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecelli eder. " — Münazarat

KALBİ, vicdanı ve his dünyası iman ve Kur’an ile ziyalanmamış bir insan karanlıklar içindedir.

Vicdan, iman ile aydınlığa kavuşacaktır ki, aklın mahsulü olan fenler de nurlansınlar ve herbir fen, insana ayrı bir marifet penceresi açsın.

İnsan, hikmetlerle dolup taşan şu kâinat kitabını yazan bir Alîm ve Hakîm’i tanımadığı takdirde kazandığı ilimler onun cehlini artırmaktan öte bir işe yaramaz.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri, ‘Lemaat’ adlı eserinde, kalbin ziyası olmaksızın akıl ve fikrin nurlanamayacağını tatlı bir üslûpla izah eder ve sözünü: "Basiretsiz basar da para etmez" diye noktalar. İsterseniz o harika parçadan birkaç satırı aynen nakledeyim:

"Ziya-yı kalpsiz olmaz nur-u fikir münevver.
O nur ile bu ziya mezc olmazsa zulmettir; zulüm ve cehli fışkırır.

Gözünde bir nehar var; lâkin ebyaz ve muzlim.
İçinde bir sevad var ki bir leyl-i münevver..." — Sözler-Lemaat

Vicdan için "ziya", akıl için "nur" kelimelerinin kullanılmasında ayrı bir incelik var.

Cenâb-ı Hak, Yûnus Sûresinde şöyle buyurur:

"Güneşi ziyalı (ışıklı), Ayı da nurlu (parlak) kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (Aya) menziller tayin eden O’dur." —Yunus Sûresi; 5

Güneşten ziya almasa, Ayda nur ne gezer. O, güneş sayesinde karanlık gecelere nur olur ve insanlar da ondan istifade ederler.

Ay, feyzini güneşten aldığı gibi, şu kâinata ait fenler de, Kur’an ile nurlanır ve insanlığa faydalı hâle gelirler. Aksi halde, fen ve teknik, insanlığın huzurunu kaçırmaktan, zulme ve sefahata hizmet etmekten öte bir işe yaramaz. Bunlar ise beşerin dünyasını karartır ve insanlığı o dehşetli azap diyarı olan Cehenneme sevkederler.

Cehennemin de nursuz hararet olduğu düşünülürse bu mânâ daha da önem kazanır.

Cezbe şuuru

"Fıtrat-ı zîşuur olan vicdandaki incizab ve cezbe, bir hakikat-ı cazibedarın cezbesiyledir." — Mektubat

BU HİKMET DOLU CÜMLEYE, Üstadımızın bir başka vecizesinin ışığında bakmaya çalışalım:

"Beşer, fıtraten şu kâinatın Hâlıkına karşı hadsiz bir muhabbet üzerine yaratılmıştır. Çünki fıtrat-ı beşeriyede cemale karşı bir muhabbet ve kemâle karşı perestiş etmek ve ihsana karşı sevmek vardır." — Lem'alar

Güzel bir manzarayı herkes sever, mükemmel bir sanat eserini herkes takdir eder ve yapılan bir ikrama, bir ihsana, bir yardıma yine herkes teşekkür ihtiyacı duyar. Bütün bunlar, vicdanın gereğidir. Yani bu görevler, bir okulda okunmasa, bir zattan öğrenilmiş olmasa da her insanın yaratılışına konulmuştur.

İnsan, Allah'ın en güzel eseridir ve en mükemmel sanatıdır. Saçından tırnağına, gözünden midesine, aklından hayaline kadar her nesi varsa hepsi ona İlâhî bir ihsan, bir ikramdır. Bunları bilen, bilmekten de öte bizzat yaşayan bir insanın vicdanı, Allah'ı bilme tanıma ve O'na sonsuz bir muhabbet besleme özelliğine sahiptir.

"İnsan küçük bir âlem, âlem küçük bir insandır." hakikatinden hareketle, kendi varlığımızı aşıp, bizi kuşatan şu harika âleme intikal edebiliriz. Onun da en mükemmel surette yaratıldığını, güzelliklerle dolu olduğunu ve her şeyiyle bizim imdadımıza koştuğunu görürüz. Bütün bunların da bize bir İlâhî ihsan, bir ikram olduğunu idrak ederiz.

Bu cazip hakikatler, vicdanımızı kendine celp eder. İnsanın, bu incizap kabiliyetini yerinde kullanarak, varlığını ve çevresini kuşatan bunca "ihsan, kemâl ve cemâl" tecellileri karşısında cezbeye kapılması gerekir. Şu var ki, yanlış itikatlar, batıl cereyanlar, şehvete ve menfaate dönük hayat telakkileri, ruhsuz eğitim metotları çoğu insandaki bu incizap ve cezbenin yanlış kullanılmasına yol açar:

İnsan, yine hayret eder, ama eseri yapana değil sadece eserin kendine hayret eder. Yine teşekkür eder, ama nimeti verene değil ona vasıta olan sebeplere teşekkür eder. Kainattaki güzellikler yine insanın gözünü kamaştırır, ama o bakışlar imânâ ve marifete dönüşmez.

İşte, insanın vicdanı hakikate aşık olsa da, "hakikatin ne olduğu" konusunda onu yanıltan çok sebepler bulunduğu içindir ki, Cenâb-ı Hak insanlara, hakkı batıldan ayırmalarında yol gösterici olmak üzere peygamberler göndermiş, kitaplar inzal etmiştir.

Bir başka biliş

VİCDANİYAT: Vicdanen bilinen şeyler. - Batınî duygularla idrak edilen hakikatler.

VİCDANİYAT, kısaca, "batınî hislerle idrak edilebilen şeyler" demektir. İnsanda, beş duyu diye adlandırdığımız zahirî hisler yanında, beş tane de batınî his mevcut. Bunlar: Kuvve-i akliyye, kuvve-i hayaliyle, kuvve-i vehmiye, kuvve-i hafıza ve hiss-i müşterektir. Demek oluyor ki, görme, işitme, koklama gibi akıl, vehim, hayal de ruh için birer ilim vesilesi. İşte ruhun bu batınî güçlerle bilme cihetine vicdan deniliyor, onlarla bilinen şeylere de vicdaniyat.

Buna göre aklın ve hayalin varlığı da vicdaniyata giriyor. Bunlar da beş duyu ile değil, vicdanen biliniyorlar.

İnsanın vicdanen bildiği hakikatler sayılamayacak kadar çoktur. Bunların en önemli iki maddesi insanın zaaf ve aczidir. İnsan, vicdanı sayesinde, sonsuz derece zayıf ve muhtaç olduğunu aklını hiç yormadan ve hafızasını zorlamadan anlayabilir.

İnsanın aczi ve fakrı sonsuzdur. Ne göz onun malıdır, ne de gördüğü eşya. Bütün bunlara muhtaçtır ve bunların hiçbirini yapacak güce de sahip değildir. İşte insan bu hakikati vicdanen bilir. Yani, "ben aciz ve muhtaç bir varlık mıyım?" diye düşünmesine gerek kalmadan, bu gerçeği iç âleminde yakinen kavrar.

"Her vicdanda şu nokta-i istinad ve nokta-i istimdad cihetinde iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîm'in barigâh-ı rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir." — Sözler

İnsanoğlu, vicdanının Allah'ı bilmesi sayesinde, ne kâinatı ne de bedenini düşünmeksizin gündüzleri işlerini endişesiz görmekte ve geceleri rahatlıkla uyuyabilmektedir. Akıl gaflet sahralarında dolaşsa bile, vicdan âlemlerin Rabbini bilir ve her şeyin O'nun emri ve idaresi altında olduğunun şuuruyla, ancak O'nun kudretine istinat eder ve yine ancak

Ondan medet diler. Bu sayede insan, iç ve dış dünyasındaki sonsuz denecek kadar çok faaliyetlerin hiçbirini düşünmeden kendi işine bakar.

•••

Yine Nur Külliyatında vicdan için, "âlem-i gayb ve şehadetin nokta-i iltisakı" şeklinde bir açıklama yer alır.

İnsanın bedeni, "şehadet âlemi" denilen şu görünen âlemdeki varlıklardan istifade ettiği gibi, akıl ve kalbi de bu eşyayı yaratan ve ona hizmet ettiren Rabbini, Halıkını bilmek ve bulmakla tatmin olur. Bu cihetle de vicdan, gayb âlemi ile şahadet âlemi nin "nokta-i iltisakı" yani bir nevi buluşma noktasıdır.

İman ile Rabbine teveccüh eden vicdan, bütün bir şahadet âlemi nin insana hizmet ettiğinin şuurunda olarak, kâinattaki hadiselerden süzdüğü mânâlarla Rabbini tespih eder, takdis eder, tekbir eder. Bu âlemde insana aczini ve fakrını hissettiren hadiseler karşısında vicdanda tekbir ve tahmid vazifesi devreye girer. İnsana teveccüh eden nice nimetler karşısında ise şükür ve hamd vazifesi ifa edilir.

•••

Vicdaniyattan olan, yani insanın duyu organlarına muhtaç olmaksızın bildiği bir başka saha da kendi ahlâkî özellikleridir. Meselâ, bir insan kendisindeki tevazu yahut kibir hâlini vicdanen bilir. Merak, endişe, korku, sevgi, şefkat, tereddüt... gibi nice hâller de hep vicdanen bilinirler.

Vicdanen bilinen bir başka hakikat de insandaki ebedî yaşama arzusudur.

"İnsanın fıtrat-ı zîşuuru olan vicdanı, saadet-i ebediyeye bakar, gösterir. Evet, kim kendi uyanık vicdanını dinlerse ‘Ebed!.. ebed!’ sesini işitecektir." — Sözler

Taraftarlık yetmiyor

İltizam: Kendi üzerine vacip (lâzım) kılmak. Gerekli bulmak.
Birinin tarafını tutmak.
İtikad: Doğruluğuna kalben inanmak. İnanç.
İz’an: Anlayış. Bilmek. Basiret.

"İlimde iz’an-ı kalb olmazsa, cehildir. İltizam başka, itikad başkadır."
— Mektûbat

BİRİSİNE, "alçakgönüllü olmak mı iyidir, kibirli olmak mı?" diye sorsanız, hiç tereddüt etmeden birinciye sahip çıkar, onu iltizam eder. Kişi, tercihini böyle yapmakla, "tevazuun güzel, kibrin çirkin olduğunu" bildiğini ortaya koymuş olur.

Bu bir ilimdir. Fakat bu bilme yeterli değildir.

Eğer tevazu hâlini kalp kabul etmez ve bu güzel haslet kalpte yerleşmezse, bu şahsın tevazua ait bilgisi cehle dönüşür. Yani, kibirli bir insanın "tevazuu bilmediğine" hükmedilir. Tevazuu sadece iltizam etmesi yetmez; itikat etmesi, yani tevazua kalben inanması ve meselenin akıl dairesinde kalmayıp kalbe mal olması gerekir.

Aynı şekilde, bir kişinin İslâm’ı inceleyip, onun üstünlüğünü anlayıp ilâhî hükümleri iltizam etmesi de yeterli değildir. Bu iltizamın imana dönüşmesi, yani akıldan kalbe intikal etmesi gerekir. İslâm’ın diğer dinlerden üstün olduğunu aklen kabul eden bir şarkiyatçı, imana girmedikçe, iltizamdan itikada geçmedikçe bu bilgisinin kendisine bir fayda sağlamayacağı açıktır.

Misak-ı ezelî

Misak: Anlaşma. Sözleşme. Güçlendirme.

Misak-ı Ezelî: Cenâb-ı Hakk'ın 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' sorusuna, ruhların 'evet, sen bizim Rabbimizsin' diye cevap vermeleri.

MİSAK; "güçlendirme, anlaşma, sözleşme," gibi mânâlara geliyor. Ve "Misak-i Ezelî," Cenab-ı Hakk'ın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna, ruhların "evet, sen bizim Rabbimizsin" diye cevap vermeleriyle tahakkuk etmiş oluyor.

Misakla ilgili âyet-i kerimede şöyle buyurulur:

"Hem de Rabbin, Âdemoğullarından, bellerindeki zürriyetlerini alıp ta, onları kendi nefislerine şahit tutarak 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?,' (dedi). Onlar da, 'Evet Rabbimizsin, şahit olduk ' dediler." — A'raf Suresi

Tefsir âlimleri, âyet-i kerimede geçen, "Âdemoğulları" ve "bellerindeki zürriyetleri" ifadelerinden hareketle, her fert için müstakil bir misakın söz konusu olduğunu beyan etmişlerdir.

Müfessirlerin bir kısmı, misakın başlangıcını "insanın baba sülbündeki ilk teşekkülü" olarak kabul ederler. Bir diğer gurup ise misak başlangıcının "büluğ çağına giriş" olduğunu söylerler. Her iki görüş sahipleri de azınlıkta kalırlar ve büyük çoğunluk, "misakın ana rahminde başladığını ve orada icra edilen İlâhî terbiyenin belli bir safhasında, bedene ruh ilka edildiğini, malûm soru ve cevabın işte bu safhada gerçekleştiğini" ifade ederler.

Allah'ın zamandan münezzeh olduğu dikkate alındığında bu mânâyı kavramak kolay olur. Değişik zamanlarda yaratılan insanlar, birbirlerine göre önce ve sonra gelmiş olsalar bile, Allah'ın ezelî ilminde hepsi hazırdırlar ve bu soruya birlikte muhatap olmuşlardır.

Ezel konusunda, Nur Külliyatından Kader Risalesinde yer alan, şu tespiti, bu vesileyle, aktarmak isterim:

"Ezel; mazi silsilesinin bir ucu değil...

Ezel; mazi ve hâl ve istikbali birden tutar, yüksekten bakar bir âyine-misaldir." Sözler

O halde misak-ı ezelî denilince, belli bir zaman diliminde yapılan anlaşma değil, ezelî olan Allah’a verilen söz anlaşılmalıdır.

•••

Bazı müfessirler, misakın "temsil" ve "istiare" yoluyla bir İlâhî irşat olduğunu söyleyerek şöyle derler:

"Bu bir benzetmedir. İnsanların, Allah’ın Rububiyetini tanımaya muktedir bir kabiliyette yaratılmış olmaları, bir bakıma, şahit tutulmaları olarak değerlendirilmiştir."

Tefsir âlimlerinin büyük çoğunluğu ise, hem İlâhî hitabın, hem de ruhun verdiği cevabın sembolik değil, hakiki olduğu görüşündedirler. Bu görüşü son asrın müfessirlerinden Mehmed Vehbi efendi şöyle dile getirir:

"Akıl ve hayat vermeksizin lisan-ı hâlle cevap vermek ihtimalleri varsa da, esah olan (daha doğru olanı), akıl, hayat ve nutuk verdi, halikiyetine ve rububiyetine delalet edecek delilleri gösterdi... Onlar da suali fehmedip (anlayıp), akılları idrak ederek lisanlarıyla söylemek suretiyle cevap verdiler."

Konunun tahliline girmeden önce, bir noktayı önemle belirtmek isterim:

Misak hâdisesi âyetle sabittir. Bir insan, misakın gerçek mânâda tahakkuk ettiğine akıl erdiremiyorsa, azınlıkta kalan âlimlerin görüşünü benimseyerek, bunun bir teşbih ve temsil olduğunu kabul edebilir. Böylece kendisini şeytanın vesveselerinden kurtarmış ve nefsinin ileri-geri konuşmalarına fırsat vermemiş olur. Âyetin inkârı başka, tevil ve tefsirlerden birini uygun bularak, diğerini kabul etmemek daha başkadır.

Şekli ve mahiyeti ne olursa olsun, İlâhî Fermanın haber verdiği bu misaktan alacağımız en önemli ders şu olsa gerek:

"İnsanı Allah terbiye etmiştir. Bedenindeki her organı, her hücreyi ve ruhundaki her duyguyu, her hissi terbiye eden Odur. Ve insan, buna inanmakla ve bu inancını yaşamakla yükümlüdür."

Gerçek şu ki, insan, böyle bir misaka muhatap olacak bir yaratılışa sahiptir; fıtratı, kabiliyeti, istidadı buna müsaittir.

Bu konuda, Nur Külliyatından birkaç tespiti takdim etmek isterim:

"Fıtrat-ı beşeriyede cemale karşı bir muhabbet ve kemale karşı perestiş etmek ve ihsana karşı sevmek vardır. Lem’alar

Böyle bir fıtratla dünyaya ayak basan insan, çevresinin sonsuz güzelliklerle, harika sanat mucizeleriyle ve nihayetsiz nimetlerle kuşatılmış olduğunu görür. İşte bu tablo, onun vicdanına iman yolunu gösterir.

"Kalbin ihtiyacat saikasıyla âlemin enva'ıyla, eczasıyla pek çok alâkaları vardır. Esma-i hüsnanın bütün nurlarına ihtiyaçları vardır. Dünyayı dolduracak kadar o kalbin hem emelleri, hem de düşmanları vardır. Ancak, Ganiyy-i Mutlak ve Hâfız-ı Hakikî ile itminan edebilir." — Mesnevî-i Nuriye

"Her vicdanda şu nokta-i istinad ve nokta-i istimdad cihetinde iki küçük pencere, Kadîr-i Rahîm'in barigâh-ı rahmetine açılır, her vakit onunla bakabilir." — Sözler

Her vicdan, insana, "sonsuz derecede aciz ve fakir olduğunu" durmadan hatırlatır. Gözünden güneşe, saçından meyveye kadar her şeye muhtaç olan ve bunların hiçbirini yapacak güce sahip bulunmayan insanoğluna, vicdanı şu dersi verir:

"Bütün bu işleri yapan sonsuz bir rahmet ve kudret sahibi var. Bütün ihtiyaçların için Ondan medet dilemeli ve güç yetiremediğin her hâdise için de ancak Ona sığınmalı, Ona güvenmelisin."

Demek ki, insan için asıl ve önemli olan, misak-ı ezelîyi hatırlaması değil, yaratılışına bu kabiliyetin konulmuş bulunmasıdır.

Allah Resûlü(a.s.m.) şu hadis-i şerifleriyle bu gerçeği çok net biçimde ortaya koymuş bulunuyor:

"Her doğan çocuk, İslâm fıtratı üzere dünyaya gelir."

İşte bu dünyaya o temiz fıtratla gelen insan, vicdanının sesine kulak vererek ve aklını doğru kullanarak İlâhî bir terbiyeden geçtiğinin şuuruna erer ve Rabbine ibadet eder.

Nur Külliyatından harika bir tespit:

"Ey insan! Şu kâinattan maksad-ı a'lâ; tezahür-ü rububiyete karşı, ubudiyet-i külliye-i insaniyedir." — Sözler

Bu cümlede misakın mânâsını ve hakikatini görür gibi oluruz. Demek ki, biz Rabbimizin Rububiyetine, yani bizi terbiye etmesine karşılık, Ona

kulluk yapmakla görevliyiz. Bu kulluğun gereği, madde ve mânâ âlemimizin tümünü Rabbimizin razı olduğu biçimde şekillendirmemiz, Onun emir ve yasaklarına göre tanzim etmemizdir.

Konunun bir başka yönü:

Misakı hatırlasın veya hatırlamasın, insanın fıtratı, istidat ve kabiliyeti onu sorumlu kılmaya yeter. Nitekim, itikat imamlarımızdan Maturudî Hazretleri, "ıssız bir yerde kendisine hiç tebliğ ulaşmamış bir insanın da Allah'a imanla mükellef olduğunu," söylerken bu fıtratı esas alır. Diğer itikat imamımız Eşari Hazretleri de aynı görüştedir. Ancak buyururlar ki, "böyle bir insan, Rabbinin Allah olduğunu bilemeyebilir. Bir yaratıcısı olduğunu tasdik etse de herhangi bir varlığa tapsa yine ehl-i necattır, kurtulur."

Üzerinde önemle durulması gereken bir başka husus:

Tefsir âlimlerimiz ruhlara yapılan bu hitabın "kelamî" olmadığında yani Kur'an ve diğer semavî kitaplarda olduğu gibi bir hitap olmadığında ittifak etmişlerdir. Elmalılı Hamdi Efendi, bunun, meleklere verilen emirler gibi olduğunu ve "kelam-ı lâfzi" ile olmadığını vurgular ve şöyle buyurur:

"Bunda (da) mânâ-yı marufiyle (bizim anladığımız mânâda) bir işhad (şahit tutmak) ve sual ü cevap, hakiki mânâsıyla bir mukavele düşünmek lazım değildir."

Buna göre, ruhlara sorulan mezkûr soru, harfsiz ve kelimesiz bir hitaptır; ilham şeklindedir.

Cenab-ı Hak, Şems Suresinde, Güneşten başlayarak birtakım mahlûklarına kasem eder. Bunlardan birisi de "nefistir." Ve âyette, mealen, şöyle buyurulur:

"Nefse (kişiye) ve onu şekillendirene, sonra da ona kötülüğü ve takvayı ilham edene (andolsun ki...)"

Bu âyette, insan vicdanına iyi ile kötüyü birbirinden ayırma kabiliyetinin konulduğu beyan buyurulmuş, ona bu kabiliyetin verilmesi ise "ilham" olarak ifade edilmiştir. İşte "ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusu da böyle bir ilham olarak tahakkuk etmiştir.

Nitekim, Nahl Suresinde de, şöyle buyrulur:

"Rabbin bal arısına da dağlardan, ağaçlardan ve kovanlardan evler edinmesini vahy etti (ilham etti)" — Nahl Suresi, 68

Akıl nimetinden mahrum olan arı ruhu, aldığı bu ilhama "fiilen" cevap vermiş ve evler edinmiştir. Akıl sahibi olan ve konuşma sıfatına mâlik

bulunan insan ruhu ise kendisine, yine ilhamla sorulan mezkur soruya, "kelam" ile cevap vermiştir. Ama bu konuşma, yukarıda da belirttiğimiz gibi, bizim anladığımız mânâda, sesli, harfli, heceli bir konuşma değildir. Zaten o anda, beden tam teşekkül etmiş de değildir. O halde, bu konuşmayı ruhun kelamı olarak anlamamız gerekir.

Biz bu hitabın ve cevabın mahiyetini bilmekten aciziz ve bundan sorumlu da değiliz. Ancak bazı itirazcı nefisler için şu kadarını söylemek isterim:

Sadık rüyada, bir müminin kalbine ulvî bir mânâ akıtılır. Ve rüyasında o mânâ istikametinde hareket etmeye karar verir. Sabahleyin uyandığında, Rabbinin onunla ilham yoluyla konuştuğunu anlar ve kalbine ilka edilen mânânın gereğini yerine getirmeye başlar. Rüyada Rabbinin onunla konuşması ve kendisinin de o ilhama göre hareket etmeye karar vermesi, uyanık âlemdeki konuşmalara ve kararlara hiç mi hiç benzemez. Zaten, uyanık âlemle rüya arasındaki farklılık da bunu gerektirir. Öyle ise, bu dünyadaki konuşmaları ölçü tutarak, ana rahmine henüz ilka edilmiş bir ruha yapılan tebliği ve onun verdiği cevabı anlamaya kalkışmamız, bizi sadece yorar ve daha kötüsü, nice bâtıl hayallere götürür. Başta da belirttiğimiz gibi, bu misakta esas olan, insanın İlâhî bir terbiyeden geçtiğinin kendisine bildirilmiş olması, onun da bunu tasdik etmesidir.

Bakıyorum da, insanoğlu terbiyenin bir yönü üzerinde dikkatle duruyor, o konuda bir isyanı göze çarpmıyor.

Şöyle ki:

Göz, bir terbiyeden geçerek görür hale gelmiş. İnsan bunun farkında ve gözünü sadece görme işinde kullanıyor; başka şeylere sokup kör etmiyor.

El, tutacak biçimde terbiye görmüş, ayak da yürüyecek şekilde. İnsanoğlu da bu terbiyenin hakkını tam veriyor, ayağıyla tutmaya, eliyle yürümeye kalkışmıyor.

Bütün organlarını, aynı şekilde yerli yerince kullanıyor.

Ruhu hakkında da, belli bir ölçüde, aynı şeyi yapıyor. Bir şeyi anlamak istiyorsa aklını yoruyor, hatırlamak istiyorsa hafızasını kurcalıyor. Sevgi, korku, endişe, merak gibi binlerce hissini hep yerli yerince kullanıyor. Yani, severken korku hissini, endişe ederken de sevgi hissini kullanmıyor. Bu haliyle, misakın bir yönünü yerine getirmiş oluyor: "Beni ruhumla ve bedenimle en güzel şekilde terbiye eden sensin. Ben de senin terbiye ettiğin organlarımı ve duygularımı vazifelerinde kullanıyorum."

Bunlar güzel şeyler ve bunlara bir dediğimiz yok. Şu var ki, bu kâinatı ve içindeki varlıkları bizim için ve bize göre yaratan Rabbimiz, ruhumuzun terakkisi ve ebedî saadete ermesi için de birtakım kanunlar koymuş ve bu kanunlara uyup uymamakta bizi serbest bırakmış.

İşte misak-i ezelî gereği, bu emir ve yasaklara da harfiyen uymak durumundayız. Bunları, "iman, salih amel, takva ve güzel ahlâk" şeklinde özetleyebiliriz.

•••

Misak konusunda iki ayrı soruya muhatap oluyoruz. Birincisi "bu misakı niçin hatırlamıyoruz", diğeri ise "bu hatırlamayış bizi sorumluluktan kurtarmaz mı?"

Önce, birinci soru üzerinde duralım:

İnsanoğlu ana rahmine dört aylıkken, bedenine ruh ilka ediliyor. O ruh, beş ay kadar misafir kalacağı bu beden hakkında hiç bir bilgiye sahip değil. Ondan öte, kendisinin ruh olduğundan, görme, işitme gibi nice hislerle, akıl, hafıza, hayal gibi manevî sermayelerle donatıldığından da habersiz. Dünyaya geldiğinde de dünyayı tanımıyor. Çocukluk devrini geçiyor, büyüyor, genç oluyor. Aklını çalıştıran, kendini ve içinde yaşadığı âlemi değerlendiren, iç âleminde birtakım sorular üreten ve bunlara cevap arayan müstesna bir varlık haline geliyor. Bu haliyle bile, bebekliğini ve hele ana rahimde geçirdiği safhaları hatırlayamıyor. Sonra kalkıyor, "ben misak-ı ezelîyi niçin hatırlamıyorum," diye soruyor.

Soruya iki yönden yaklaşmak istiyorum.

Birincisi:

Rabbimiz, bu dünyada, bizi çok şeylerle sınırlamış ve bunların tamamından fayda görüyoruz. Meselâ, görmemizi sınırlamış, bu yüzden her şeyi göremiyoruz. Eşyaya baktığımızda atomların o baş döndüren hareketlerini görebilseydik dengemizi kaybederdik, belki de dünyada yaşamamız mümkün olmazdı. Bastığımız topraktaki bütün bakterileri görebilseydik rahatça yürüyemezdik.

İşitme duygumuzda öyle. Kırda otururken bütün böceklerin ayak seslerini işitseydik, dinlenemezdik. Çok yüksek sesleri duyabilsiydik rahatsız olur, belki de işitme duygumuzu kaybederdik. Biz sadece belli frekanslar arasını işitiyoruz ve bizim için en faydalı olanı da böylesi.

Bu sınırlamaları yapan Rabbimiz, hafızamıza da sınırlar koymuş. Bebekliğimizi, o safhada başımıza gelenleri ve daha öncesini, yani rahimde geçen devreleri hiç hatırlamıyoruz. İşte, rahim safhasında muhatap

olduğumuz, ama sonradan hatırlayamadığımız hâdiselerden biri de "misak meselesi". Misakı hatırlayabilseydik, bu dünyada herkes Allah'a iman ederdi ve imtihan olmamızın da bir mânâsı kalmazdı.

Diğer yönü ise şöyle:

Peygamber mucizelerinde çokça okuruz: Bir hayvan, mucize olarak konuşur ve Allah Resûlünün(a.s.m.) peygamberliğini tasdik eder. Daha sonra yine eski hâline döner, hiç bir şeyden habersiz, sürdürür hayatını.

Ağaçların konuşmasıyla ilgili mucizeler de öyle.

Cenab-ı Hak, elma ağacına biran için şuur verse ve ona "seni elma verecek şekilde terbiye eden ben değil miyim?" deseydi, yahut bal arısına, "seni bal verecek şekilde terbiye eden ben değil miyim?" diye sorsaydı, bütün bu ve benzeri soruların cevabı, "evet bizi terbiye eden sensin" şeklinde olacaktı.

Aynı soru insan ruhuna da sorulabilir:

"Seni, insan ruhu olarak terbiye eden, maddî ve manevî sermayelerle donatarak nice ilimlere ve marifetlere kabiliyetli kılan ve ben değil miyim?"

İnsan ruhu da bu sorunun cevabını, "evet beni terbiye eden sensin," diye verecektir.

Nitekim, ruhlara bu soru sorulmuş, onlar da bu İlâhî hitaba, "Evet, sen bizim Rabbimizsin" diye cevap vermişlerdir.

"Misakı hatırlamayışımız bizi sorumluluktan kurtarır mı?" sorusuna gelince, bu soruya İsmail Hakkı Bursevî Hazretleri şöyle cevap veriyor:

"Allah, peygamberleri gönderdiğinde onlara bu ahdi haber verdi. Onlar (insanlar) hatırlamasalar bile peygamberlerin sözü, aleyhlerinde delil olmuştur. Çünkü, bilirsin ki,bir insan namazından bir rekât terk etse ve bunu unutsa, ardından güvenilir kimseler bunu kendisine hatırlatsalar, onların sözü aleyhinde delil olur."

•••

Dünyaya geldikten sonra, nefis ve şeytana uyarak misak-ı ezelînin aksine hareket eden ruhlar, kendilerini tabiata, maddeye, evrime yahut putlara isnat ederek tatmin olmaya çalışıyorlar ve yaratılış konusundaki bütün tartışmalar da, bir bakıma, misak üzerinde merkezleşiyor.

O halde, "misak-ı ezelîyi niçin hatırlamıyoruz," diye vakit geçireceğimize, gerek kendi nefsimizde, gerek dış âlemde icra edilen terbiye fiillerine ibretle nazar edelim.

Manevî kurtuluşumuz buna bağlı.

Bir mümin, namazın her rekatında, "âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd" etmekle bir bakıma, misakını yeniler. Çevresini kuşatan ve onun yardımına koşan bütün varlıkların, İlâhî bir terbiyeden geçtiklerini düşünerek Rabbine şükreder. Sonra bu kâinatın bir küçük misâli olan kendi varlığına nazar eder. Ondaki bütün terbiye fiillerinin de yine onun menfaatine en uygun şekilde icra edildiğini görür.

İşte insanın, kendisini içten ve dıştan kuşatan bu terbiye fiillerini düşünmesi, onu ibadete sevk eder.

Surenin devamında, "ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz" diyerek misakını yenilemiş olur. "Rabbimiz sensin, ibadetimiz ancak sanadır ve senden başkasından da yardım dilemeyiz" der ve "sırat-ı müstakim" üzere yürür. "Mağdup" ve "dallîn" denilen şer cephelerinin her ikisinden de uzak kalarak, hayır üzere yaşar ve kendini ebedî saadet mahalli olan cennete hazırlar.

Geliniz, misakı hatırlayacağız diye hayalen maziye gidip oyalanacağımıza, namazın hakikatine nazar edelim ve kula yaraşır bir ömür sürelim.

Korku ümit arası

Havf ve Reca:

Havf : Korku. Korkutmak

Reca: Emel. Ümit. Yalvarmak. Dilek.

SAKİN SU dalgalı deniz kadar güzel olamıyor. Rüzgârın esmesiyle sağa sola salınan dallar, sakin ağaçlardan daha hoş bir manzara sergiliyorlar. Rüzgârı göremiyoruz, eğer görebilseydik, onu da dalgalı bir deniz gibi seyredebilecektik.

Dalların âhenkli salınışları, rüzgârın o dalga dalga esişinin neticesi...

İşte insan ruhu o dalgalı deniz, o salınan ağaç. Melekler ise, sakin su, hareketsiz bitkiler gibi. İnsan ruhu imtihan rüzgârına mâruz. Ve insan kalbinde kararsızlık, değişkenlik hâkim. Akıl ve nefis ona hükmetme yarışındalar. Vesvese ve ilham o kalbde cenk etmede. Cefa ve sefa onu dövme yahut okşama kavgasındalar. Dünya o kalbi boğmak isterken, âhiret, kendine doğru çekmeye çalışmakta...

İşte insan ruhundaki bu aralıksız değişme, bu fasılasız dalgalanma ona apayrı bir güzellik kazandırır. Onu meleklerin fevkine çıkarır. O kalbde zıt renklerden tek bir kumaş dokunur. Celâl ve cemâl tecellileri o kalbi birlikte kemâle erdirirler. Kahır ve lütuf onda rıza olarak birleşirler.

İşte bu zıt tecelliler kalbde iki ayrı neticeyi birlikte doğurur: Havf ve reca. Havf, tatlı bir korku. Allah'ın celâl, kibriya ve azameti karşısında haşyet duyma... Reca, zevkli bir ümit. O'nun lütuf, ihsan ve kereminden daima ümitvâr olma...

Dünya imtihanını kazanan insanlar, Allah'ın bütün sıfatlarına, fiillerine ve esmasına birlikte inanırlar. Celâlî isimler, onların kalblerinde korku ve haşyet doğururken, cemâlî isimler gönüllerini ümitle, sürurla, safayla doldurur...

Onlar, emir ve yasaklar denilen ikili bir imtihana tâbi tutulurlar. Karşılarına helâller ve haramlar çıkar, doğru ve yanlış arasında çoğu kez sıkışıp kalırlar.

Hayırları işlemek amel-i salih, şerlerden kaçmak ise takvadır. Amel-i salih işlendikçe reca kapısı, takvada ilerlendikçe havf kapısı açılır. Her iki kapıdan da aynı neticeye erilir: Cennet.

Takva ve salih amel nasıl birbirlerinden kesin hatlarla ayrılmıyorsa, havf ve reca da öyle... Bir mü'min Allah'ı hem sevecek, O'nun rahmetinden daima ümitvâr olacak, hem de O'ndan korkacak, azabından emin olmayacaktır.

İşte bu iki meziyet kalbi safha safha terakki ettirir, dalga dalga güzelleştirir. Ona mânâ ve ulviyet kazandırır...

Korku ve ümit bir âhenk içinde olmalı. Geceyle gündüzün, dünyanın başını sırayla sarması gibi... Bu arz küresi, hiçbir zaman, ne tam bir karanlığa bürünmüş ne de topyekün bir aydınlığa kavuşmuştur. Arzın bir yüzü kararırken beri tarafı aydınlanır, bir tarafı aydınlanırken ötesi kararır. Bu nöbetleşme ile arzın başında, her an hem aydınlık hem de karanlık hükmeder.

Mü'min de her an, hem ümit ve hem de korku içinde olmalı. Zira Allah hem Gaffar'dır, hem de Kahhar. Bağışlaması da vardır, kahrı ve perişan etmesi de.

Arz küresini faydalı kılan gece ve gündüz olduğu gibi, bir yazıyı mânâlı kılan da ondan hem harflerin hem de boş kısımların bulunmasıdır.

Yazıdaki harfler recayı, boşluklar ise havfı temsil ederler. Ne boş, ne de simsiyah bir sahife kendisinden bekleneni veremez.

Bize havf ve reca dersi veren bir hilkat tablosu: Arzın merkezinde, mağma bir ocak gibi durmadan yanıyor. Üstte güneş, alevlerini kilometrelerce öteye fırlatıyor. Ve insanlar ve hayvanlar, denizler ve ormanlar varlıklarını bu iki ateş arasında devam ettiriyorlar.

İnsanın manevî terakkisi de iki ateş arasında sürüyor: Nefis ve Şeytan.

Bu tablo karşısında insan şöyle düşünmeli:Madem ki bedenim, güneş ve mağma arasında hayatını devam ettiriyor; ruhum, nefis ve şeytana rağmen hâlâ mü'min. O halde, Allah'ın rahmetinden ümit kesmek için hiçbir sebep yok. Ve madem ki, bu iki ateşten de bir an olsun başım sakin olamıyor, öyleyse azaptan emin olmam da akıl kârı değil...

Havf ve reca imandandır... Her ikisi de mü'minin sıfatları. Bundandır ki, hangisi ruhtan çekilse, küfür tehlikesi belirir. Havf etmeyen insan, isyan yolunu tutar, bu yolun sonunun ise küfre çıkma tehlikesi vardır.

Recanın azalması da ümitsizliğe yol açar. Bu da sonu küfre çıkabilecek bir başka yol...

Sözün burasında tuhaf bir mantıktan söz etmeden geçemeyeceğim:

Bazı kimseler, alenen, sıkılmadan ve daha kötüsü, seve seve günah işlemekte ve sırası geldiğinde de kendilerini teselli sadedinde, "Allah Gafur ve Rahîm değil mi?" demekteler. Halbuki, Gafur ve Rahîm olan Allah'a isyandan sıkılmak gerekmez mi? İsterse hiç de azap etmesin, Cehennemine atmasın. Kaldı ki, bir kulun afv ve mağfirete ermesi için bir takım şartlara uyması gerek.

Gafur ve Rahîm isimleri, isyanını alenen ve severek işleyenlerden çok, yaptığı günahtan vicdanen rahatsız olan, sıkılan ve kötü hâlinden kurtulmak isteyenlerin iltica edecekleri isimler. Bu isimler, mü'mini yeisten kurtarır. Yoksa (haşa) âsinin isyanını devam ettirmez.

Bu sözü sarfedenler Allah'ın sadece Gaffar ve Settar değil, Kahhar ve Cebbar da olduğunu hatırlarından çıkarmasalar böyle bir hataya düşmezlerdi...

"İçinizde Allah'ı en çok seveniniz benim, O'ndan en çok da ben korkarım." — Hadis-i Şerif

Kur'an-ı Kerim'de bir kısım âyetler, mü'mini Cennetle müjdelerken, bir kısmı da âsileri Cehennemle tehdit ediyor. Kalbin bir atıp bir sessiz kalması gibi, insanı bir havfa bir recaya sevketmekle hoş bir âhenk meydana getiriyorlar.

Fatiha Kur'an-ı Kerim'in fihristesi, hülâsası. Onda da havf ve reca dersi birlikte veriliyor. "Hamd"de medih ve sena hâkim.

"Mâliki yevmiddin", havf dersi verir.

"İbadet" recaya, "istiane" havfa işaret ederler.

"Sırat-ı müstakime hidayet talebi": Reca

"Mağdup ve dallinden olma korkusu": Havf

Fatiha'yı okuyan bir mü'minin ruhu, o hissetmese de, havf ve reca dalgaları arasında seyeran eder.

Bir ilâhî emir

"Havf bir kamçıdır. Onun rahmetinin kucağına atar." — Sözler

"Havfullahda bir azim lezzet var." — Sözler

"Allah'dan havf eden, başkaların kasavetli, belâlı havfından kurtulur." — Sözler

"And olsun ki, sizden evvel kendilerine kitap verilmiş olanlara da, size de, Allah'tan korkun diye tavsiyede bulunduk. İnkâra kalkışacak olursanız, şüphesiz göklerdeki ve yerdeki herşey Allah'ındır. Allah ise ganîdir, kimsenin ibâdetine ihtiyacı yoktur; ve hamiddîr, her türlü övgüye lâyık olan Odur." — Nisa Sûresi, 131

GÖKLERDE VE YERDE olan her şeye muhtacız. Bu ihtiyaç bizi hem şükre sevkeder, hem de korkutur: İsyanımız ihsana perde olabilir diye... Umulur ki nankörlüğümüzle kahrı davet ederiz...

Yıldırım ve zelzele... Biri semadan diğeri arzdan birer haberci... Bizi haddimizi bilmeğe çağırırlar... Nefsimize yersiz güvenimizi kırar ve ne kadar âciz olduğumuzu öğüt verirler bize...

Şu an, bedenimizde bir nizam varsa, bu bizim dışımızdaki eşyanın; şu sema ve şu arzın, görevlerini hassasiyetle yapmaları sayesinde... Öyleyse bu orduların Sultanını hem sevmek, hem de O'na isyandan korkmak gerek...

Geçmiş kavimlere nice semavî tokatlar gelmiş. Kur'an-ı Kerîm bu hâdiseleri haber vermekle bizi küfrana düşmemeye çağırıyor ve emrediyor:

"Allah'tan korkun!..."

Ağız ve göz... İkisi de birşeyler emiyorlar... Biri arzı kuşatan havayı, diğeri semadan gelen ışığı... Bu ikisi de Allah'ın Öyle ise yarattığı göz fabrikasında Güneş ışığından göz nuru istihsal eden Rabbimizin bu ihsanını haram seyretmekte kullanmayın:

"Allah'tan korkun!.."

Ağzınızı alnınızdan farklı kılarak ona açılma özelliği takan, gırtlağınızdan midenize ve ciğerinize hatlar döşeyen bir rahmete karşı, o ağızdan, O’nun razı olmayacağı kelimeler dökmekle isyan etmeyin...

"Allah’tan korkun!.."

Bir ampulün ustasız olamayacağını idrak eden aklınızla, Güneşin sahibini tanımazsanız, bir desenin ressamsız çizilmeyeceğini bile bile baharın rengârenk çiçeklerini tesadüfe verirseniz, size bir kahve ikram edene yüz teşekkür ederken, sizi de kahvenizi de yaratan Rabbinize şükretmezseniz, bu cürmünüzün cezasız kalmayacağını düşünün...

"Allah’tan korkun!.."

Babanızın, hocanızın, amirinizin teveccühünü kazanmaya can attığınız halde, Rabbinizin, Hâlıkınızın, Malikinizin rızasını gözetmeksizin yaşamaktan sakının...

"Allah’tan korkun!.."

Allah’ın Cemîl, Kerîm, Rahîm, Gâfur gibi isimlerinin tecellilerini seyretmekle nasıl ruhunuz feraha eriyorsa Celîl, Kahhar, Kadîr gibi isimlerini de düşünüp nefsinize haddini bildirin...

"Allah’tan korkun!..."

Bir kul olan padişahınızın haysiyetini rencide ettiğinizde cezaya çarpıldığınız gibi hukukullaha tecavüz hükmünde olan günahlarınızın ve isyanlarınızın da hesabını vereceğinizi düşünün...

"Allah’tan korkun!.."

Sultanın bir neferine yapılan haksızlığın gazabı celbettiğini nazara alarak, kul hakkını çiğnemenin İlâhî azaba vesile olacağından titreyin...

"Allah’tan korkun!.."

Kaldı ki, siz bu emre kulak verdiğinizde, yıldızlardan zerrelere kadar herşeyi Allah’ın askeri bilecek ve O dilemedikçe hiçbirinin size birşey yapamayacağının şuuru içinde hayatın safasını sürecek, kederinden uzak kalacaksınız.

Sevgi ve ölçüsü

Muhabbet: Sevgi, sevme.

NUR Külliyatından Sözler’de, muhabbet hakkında özel bir bahis var. İlk cümlesi şöyle:

"Muhabbet, şu kâinatın bir sebeb-i vücududur." — Sözler

Yani, kâinatın yaratılmasının sebeplerinden biri, muhabbet. Bu tespit bana bir hadîs-i kutsîyi hatırlattı.

"Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye muhabbet ettim ve mahlukatı yarattım."

Bu hadîs-i kutsî Türkçeye tercüme edildiğinde, "bilinmeye muhabbet ettim," yerine çoğu zaman, "bilinmek istedim," denildiğini görüyoruz. Belki böylesi Türkçeye daha uygun düşebilir, ama bu ikinci tercümede Nur Müellifinin dikkat çektiği ince hakikat biraz gizli kalıyor. "Bilinmek istedim," ifadesinde, "muhabbet"ten çok, "irade" mânâsı hâkim görünüyor.

•••

Yine Nur Külliyatında, "her cemâl ve kemâl sahibi kendi cemâl ve kemâlini görmek ve göstermek ister," buyuruluyor. Bu iki cümle birlikte düşünüldüğünde hadîs-i kutsînin mânâsı daha iyi anlaşılıyor.

Bazı sohbetlerde muhatap olduğum bir soru var: Cenâb-ı Hakk, cemâl ve kemâlini göstermeye muhtaç olmadığı hâlde bu âlemi niçin yarattı?

Bu soruya önce kısa yoldan şöyle bir cevap veriyoruz: Allah’ın bu âlemi yaratmaya ihtiyacı olmadığı gibi, yaratmamaya da ihtiyacı yok. Bu iki şıktan birinciyi tercih etmiş olması O’nun rahmetine daha uygun düşmüyor mu?

Sonra asıl cevaba geçiyoruz: Bu cevap, bu sahanın yetkilisi olan büyük zâtların, gerek ilim, gerek keşif yoluyla erdikleri bir hakikatin ifadesidir. O hakikat de şudur:

Allah, zâtı itibariyle hiçbir şeye muhtaç değildir. Mahlukatı yaratması yahut yaratılmaması, insanların iman etmeleri veya küfürde kalmaları O’nun zâtı için hiç fark etmez. Nitekim Allah’ın bir ismi de Ğaniyy’dir ve bu ismin mânâsı da bu şekilde verilmektedir. Ancak, Allah’ın kutsî isimleri ve sıfatları için durum biraz farklıdır. Meselâ, Rezzâk ismi için "tecelli etmekle etmemenin eşit olduğunu" söyleyemiyoruz. Allah, zâtı itibariyle Rezzak ismini tecelli ettirmeye muhtaç değildir, ama bu ilâhî isim de tecelli etmek ister. Bu ise ancak rızkların ve onlara muhtaç canlıların yaratılmasıyla tahakkuk edebilir.

Konuyu "zât" yerine "isim ve sıfatlar" itibariyle ele aldığımızda gerçeği daha iyi kavrayabiliriz.

Sözler’deki "muhabbet" bahsinden yukarıda naklettiğim ilk cümleyi şu cümle takip ediyor:

"Hem şu kâinatın rabıtasıdır. Hem şu kâinatın nurudur, hem hayatıdır." — Sözler

Allah’a iman ve itaat edildiği sürece kâinatın varlığı devam edecektir. Aksi hâlde "rabıta" kesilecek ve kıyamet kopacaktır. Rabıtanın bu en ileri mânâsı yanında, birçok şubeleri de vardır:

Bir aile hayatının rabıtası muhabbettir; o kalktığında aile dağılır.

Bir devletin devamı da idare edenlerle edilenler arasındaki hürmet ve şefkate bağlıdır. Muhabbetten kaynaklanan bu bağlar koptuğunda anarşi ve huzursuzluk baş gösterir.

Cansızlar âleminde bunun bir misâlini "cazibe kuvvetinde" görüyoruz. Meselâ, güneş sistemindeki nizam, güneşin cazibesiyle devam eder. Bu cazibe kesildiğinde artık ortada sistem diye bir şey kalmaz.

Bu cümlelerden sonra, "insanın bu âlemi ve içindekileri niçin sevdiği," çok enteresan bir şekilde dikkatimize sunuluyor:

"İnsan, kâinatın en câmi’ bir meyvesi olduğu için, kâinatı istila edecek bir muhabbet o meyvenin çekirdeği olan kalbine dercedilmiştir." — Sözler

İnsan kâinatın meyvesidir. Bir meyve şuurlu farz edilse, kökünden yaprağına, gövdesinden dalına kadar bütün ağacı sevecektir.

Gıda maddelerini yahut bize hizmet eden hayvanları niçin sevdiğimiz bir derece anlaşılıyor ama, bize görünürde bir faydası olmadığı hâlde

gezegenleri, yıldızları, samanyolunu v.s. sevmemizin sebebini işte Nur Külliyatındaki bu harika tespitte yakalayabiliyoruz.

Birbirinden güzel bu cümleleri, hayatî önem taşıyan şu hüküm cümlesi takip ediyor:

"İşte şöyle nihayetsiz bir muhabbete lâyık olacak, nihayetsiz bir kemâl sahibi olabilir." — Sözler

Sonsuz bir sermaye, sınırlı olan her neye sarf edilse sonu zarar ve hüsrandır.

•••

Aynı yazıdan, muhabbet konusunda bir başka hüküm cümlesi:

"Şu muhabbet, doğrudan doğruya kâinata sarf edilmemek gerektir." — Sözler

Demek oluyor ki, insan bu âlemi ve onun içinde yer alan herhangi bir varlığı "doğrudan doğruya," yani onun zâtı veya insana verdiği menfaati için değil, "dolayısıyla" yani Allah namına, O'nun bir kudret mu'cizesi ve rahmet hediyesi olarak sevmelidir. Bu ikinci sevgiyi, Yunus Emre şu mısralarıyla çok veciz biçimde ders verir:

"Yaratılanı severiz/Yaratandan ötürü."

Yine Sözler mecmuasında muhabbetin ölçüsü de şöylece nazara veriliyor:

"Hem bu gördüğünüz ihsanat ile, size muhabbetini gösteriyor. Siz dahi itaat ile ona muhabbet ediniz." — Sözler

Allah, kudretinin birer mucizesi olmaları cihetiyle insanları sevmektedir. Bunun en açık delili insanoğluna yaptığı sonsuz ihsanlar ve yardımlardır. Kur'ân-ı Kerim'de bu ikram ve inayetler sıkça nazara verilir. Arzın insana beşik olması, dağların hazineli direkler kılınması, bulutlardan yağmurun indirilmesi, zemin yüzünün o su ile diriltilip nice sebzelerin yaratılması, insanın ana rahminde geçirdiği safhalar tefekkür nazarımıza sunulur. Bütün bunlar Allah'ın insana birer ihsanıdır ve bu ihsan ve

ikramlar Allah’ın, bu en ileri mahlukuna, en ince sanatına ve en mükemmel eserine olan muhabbetini göstermektedir.

Bu ilâhî muhabbete karşı insanın da muhabbetle mukabele etmesi gerekir. Bunu nasıl yapacak ve nasıl ortaya koyacaktır? İşte bu noktada karşımıza harika bir rehber cümle çıkıyor:

"İtaat ile O’na muhabbet ediniz."

Demek ki, Allah sevgisinin ölçüsü "itaattir, ibadettir, salih amel işlemektir;" tıpkı Allah korkusunun ölçüsü "haramdan kaçınmak ve isyandan sakınmak" olduğu gibi.

İkisi de ruha zarar

Yeis: Ümitsizliğe kapılmak.

Ucub: Ameline güvenmek, cennetini garanti görmek.

YEİS ve ucub... Ruh dünyamızın iki büyük düşmanı. En kısa ifadesiyle, yeis "kişinin cehennemini garanti görmesi," ucub ise "cennetini kesin bilmesi"dir. Bir başka ifadeyle, yeis "Allah'ın rahmetinden ümit kesmek," ucub ise "O'nun azabından kendini emin sanmak"tır.

Hâlbuki hayrı da şerri de yaratan ancak Allah'tır. İnsan, hayrın ve şerrin sebeplerine müracaat etmekle, cenneti yahut cehennemi istemiş olur. İstemek kuldan, cevap vermek ise Allah'tandır. Şu var ki, istemek neticenin tahakkuku için kâfi değildir. Her şey, ancak Allah'ın dilemesi ve yaratmasıyla varlık sahasına çıkar.

Allah kelâmında, "istikamet" olarak ifadesini bulan rıza çizgisinin iki düşmanı vardır: İfrat ve tefrit.

Bunlardan biri insanı yukarı doğru, diğeri ise aşağı doğru felâkete sürüklerler. Yer yüzünün "istikameti" temsil ettiği kabul edildiğinde, güneşe doğru yaklaşmak ifrat, mağmaya doğru inmek ise tefrittir; ikisi de insanı yakar mahveder.

İnsanı böylece yoldan çıkaran aşırılıkların bir halkası da "yeis ve ucup"tur. İbadet yapmada ve hayır işlemede başarılı olamayan insanlarda "ümitsizlik" hastalığı kendini gösterir. Başarıya ulaştığı hâlde nefsine söz geçiremeyen insanlarda ise, sonu kibir ve gurura varan, "ucub" hastalığı tezahür eder. Bunlardan birincisi tefrit, ikincisi ifrattır. İkisi de zarardır.

Ye'sin kaynağı Mesnevî-i Nuriyede şöyle tespit edilir:

"Arkadaş! Amele ve taate muvaffak olamayan azabdan korkar, yeise düşer." — Mesnevî-i Nuriye

Ahirete inanan, fakat İslâm’ı yaşama konusunda nefsine söz geçiremeyen bir kişinin yakalanacağı ilk hastalık yeistir. Bu hastalığa düşen insan, Cenâb-ı Hakk’ın keremini, ihsanını, affını hatırlamalı ve O’nun rahmetinin bütün günahları örtecek kadar geniş olduğunu düşünmeli. Böylece, kendisini "mutlaka cehenneme gidecek birisi" olarak görme hastalığından kurtulur ve yeisâfetinden uzak kalır.

Kur’ân-ı Kerim’de bu husus şöyle ders verilir:

"De ki: Ey (günah işleyerek) kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin. Muhakkak ki Allah bütün günahları bağışlayıcıdır. Şüphesiz ki, O çok bağışlayan ve esirgeyendir." — Zümer Sûresi, 53

Ucub hastalığında yeisin zıddı bir durum söz konusudur. Burada kişi İslâm’ı elden geldiğince yaşamış, ancak bu ilâhî ihsanı kendi nefsinden bilerek başkalarına karşı üstünlük davasına kalkışmış ve cennetini garanti görme hastalığına tutulmuştur.

Bu hastalıktan kurtuluş reçetesi de yine Mesnevî-i Nuriyede şöyle ifade edilmiştir:

"A’male güvenmek ucbdur. İnsanı dalalete atar. Çünki insanın yaptığı kemâlât ve iyiliklerde hakkı yoktur; mülkü değildir, onlara güvenemez." — Mesnevî-i Nuriye

Bu noktada Kur’ân’daki şu ilâhî ikaza kulak vermek, kurtuluşun yolunu açacaktır:

"Sana gelen her iyilik Allah’tandır. Başına gelen her kötülük de nefsindendir." — Nisâ Sûresi, 79

İyilik dediğimiz her ne varsa, bütün bunlar Peygamberler tarafından insanlara öğretilmiştir ve onları işlemek için gerekli bütün şartları da Allah yaratmıştır. Meselâ, doğru söylemek bir hayırdır. Bu hayrı insanlara öğreten ilâhî kitaplar ve peygamberler olduğu gibi, o doğruyu söylemek için gerekli ağız, dil, tükürük bezi, gırtlak, beyin, sinir sistemi ve hava gibi bütün şartları yaratan da ancak Allah’tır.

İnsan bunları düşündüğünde, o hayırda çok az bir hisseye sahip olduğunu görür. Binlerce ilâhî mucizenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkabilecek böyle bir hayırda, insanın hissesi, sadece o güzel amele meyletmesi, cüz'î iradesini de bu yönde kullanmasıdır.

Bunu böylece bilip, övünmek ve kendine güvenmek yerine Allah'a şükretme ve O'na minnettar olma yolunu tutmak gerekir. Bu yolda gitmeyenler ucub çukuruna düşerler.

Üç hastalık

"Sıkıntı, sefahetin muallimidir. Ye’s, dalalet-i fikrin; zulmet-i kalb, ruh sıkıntısının menba’ıdır." — Mektubat

İNSANI AHLÂKSIZLIĞA YÖNLENDİREN en birinci muallim, en etkili eğitici ‘sıkıntı’dır.

İman ve ibadet, ruhun ferah ve saadet kaynaklarıdır. Bunlardan yoksun olan, yahut tam istifade edemeyen insanlarda ruhî sıkıntılar baş gösterir. İnsanoğlu, kendisine düşen görevi tam olarak yaptıktan sonra sonuçları Allah’tan beklemesi gerekirken, bütün problemlerini kendi iradesiyle çözmeğe, bütün engelleri kendi kudretiyle aşmaya çalışır. Bunu başaramayınca da sıkıntıya düşer. İçindeki bu manevî sıkıntıyı ve ruhundaki bu tevekkül boşluğunu eğlencelerle, ahlâksızlıkla, içkiyle, uyuşturucuyla doldurmak ister. Üstadın ifadesiyle:

"Muvakkat eğlenceler ve sefahetlerle aklını tenvim edip uyutur." — Şuâlar

Dalalet-i fikrin kaynağının ‘yeis’ (ümitsizlik) olmasına gelince, umutsuzluğa düşen bir insan, denize düşenin yılana sarılması gibi, sapık ideolojilerde ve yanlış itikatlarda bir teselli aramaya başlar. Bunların hiçbiri insanı tatmin etmediği, onun manevî sorularına cevap veremediği ve onun için bir teselli kaynağı olamadığı için, bunlara kapılan bir insanın vazgeçilmez akıbeti yine umutsuzluğa düşmek ve çaresizlik içinde kıvranıp durmaktır.

Zulmet-i kalbin, ruh sıkıntısının kaynağı olması, genel bir kaide olmakla birlikte, burada öncelikle, günahkâr müminler söz konusudur.

Zulmet kelimesi, şu hadis-i şerifi hatırlatıyor:

"Her bir günah işlendiğinde kalpte bir kara leke hasıl olur."

İşte bu kara lekeler, o günahkâr mümini hem sorumlu kılar, hem de ruhunu sıkıntılar içinde perişan eder.

Yakınlık ve uzaklık

"Cenâb-ı Hak, herşeye herşeyden daha yakındır. Fakat, herşey O'ndan nihayetsiz uzaktır." — Sözler

MEKÂNDAN MÜNEZZEH olan Allah, mekânın her köşesindeki mahlûkatına onların nefislerinden daha yakın...

Mekânda yer tutanlar, birbirlerine göre yakında veya uzakta bulunurlar.

Ve hepsi mekândan münezzehiyetten son derece uzak...

Zamandan münezzeh olan Allah, zaman nehrinde akıttığı her bir varlığa onun nefsinden daha yakın. Ama zamanla kayıtlı olanlar, birbirlerine göre, önceki yahut sonraki devirlerde bulunuyorlar...

Ve hepsi zamandan münezzeh olmaktan son derecede uzak...

Uzak, yakın, geçmiş, gelecek gibi ifadeler zaman ve mekânla ilgili. Ve bunlarda nisbiyet hâkim. Yâni, bunlar birbirlerine göre yakında ve uzakta ve yine birbirlerine nisbeten mâzi ve müstakbeldedirler.

Kur'an'ın terbiyesinden geçen bir akıl şöyle düşünür:

Madem ki bu kâinat, her harfi nice mânâlarla dolu bir kitap... Onu yazan Zâtı, yarattığı bu varlıklara benzemez olarak tanımalıyım.

Madem her mekân yerli yerine konulmuş, bu nizamı kuran ve eşyayı o mekânlarda hikmetle yerleştiren Zâtı, mekândan münezzeh bilmeliyim.

Madem her zamanda yeni yeni varlıklar vücuda geliyor, onların mûcidinin zamandan münezzeh olduğuna inanmalıyım.

Allah'ın, mahlûkatına yakınlığı ve mahlûkatın ondan uzaklığı zaman ve mekân ölçüleriyle izah edilemez.

Bir misal:

Siz okuduğunuz kitaba ondan daha yakınsınızdır; o kendisinde nelerin yazıldığını bilmez, siz bilirsiniz... Ve kitap sizden çok çok uzaktır, sizi anlamanın, tanımanın, seyretmenin çok gerilerindedir.

Kitabın ilk sayfasındaki bir kelime ikinci sayfadakine yakındır, onuncu sayfadakine uzak. Ama onları yazan ve bilen müellif, bunların hepsine aynı derecede, aynı seviyede ve aynı ölçüde yakındır. Hepsi, yazıldığı zamanıyla ve yer aldığı sayfasıyla, mekânıyla onun ilminde birlikte bulunurlar.

Yakınlık ve uzaklığın bir başka cihetini bize ders veren bir Hadis-i Kudsî:

"Kulum bana nafilelerle yaklaşır..."

Yakınlaşmanın mânevî olduğunu, kalbî ve ruhî olduğunu bu kudsî hadis ders veriyor bize... Nafile; farz ve vacipleri işledikten sonra kulun Rabbine daha fazla yakınlaşmak, kalbini ulvî feyizlere daha ziyade açmak ve ömrünü rıza yolunda daha verimli harcamak niyetiyle yaptığı ibadetler, tefekkürler, ilticalar, şükürler...

Böyle bir kul, mârifet, muhabbet ve mehafet sahalarında her geçen gün biraz daha mesafe kateder... Katettiği bu mesafeler de mânevîdir, Rabbine yaklaşması da...

İlmine hayal erişmez bir büyük âlim düşünelim. Bu zâtın talebelerinin hepsi aynı mekânda bulunsunlar ve sıra ile ondan ders alsınlar. İlme henüz başlamış bir talebe, onun huzurunda oturup dersini aldığı zaman, o yakınlık içinde bir uzaklık vardır. Çünkü o genç adam, o büyük imamı, o dâhi âlimi anlamanın çok ötelerindedir. İlmi ilerledikçe hocasına daha çok yaklaşacak ve ona olan hürmeti, takdiri, hayreti gittikçe artacaktır...

Tahsilinin her safhasında, hocası o talebeye yakındır, onu yetiştirmekte, ilerletmektedir... Burada uzaklık hoca için değil, talebe için söz konusudur.

Kâmil bir velîye mürid olmuş âmi ve noksan bir insan da öyledir... Mânen terakki ettikçe onun ruh dünyasından, gönül âleminden daha fazla istifade edecektir. O büyük velî ise, o müridini mânevî terakkisinin her basamağında takip etmekle ona daima yakındır. Uzaklık mürşid için değil, mürid içindir.

Misallerden hakikate geçelim:

Allah, kulunun madde ve mânâ âlemini daima terbiye etmekle, o kuluna onun nefsinden daha yakındır. Kul ise, evveli ve âhiri olan fâni ve hâdis şahsiyetiyle ve ancak belli sınırlar arasında iş görebilen noksan sıfatlarıyla, ezelî ve ebedî ve bütün sıfatları sonsuz olan Allah'ı hakkıyla anlamaktan çok uzak.

Ve kul, acz ve fakrını idrak ettikçe Rabbine yaklaşacak, kusurunu itiraf ettiği ölçüde Gaffarına yanaşacak, cehlini bildiği ve ilme çalıştığı nisbette Âlim ismine âyine olacak; kısacası, mârifetullahta ilerledikçe kurbiyette (yakınlıkta) de mesafe katedecektir.

Büyük düşman

Nefis: Bir şeyin zâtı, kendisi, hakikatı. - Ruh, kalb, can. Ruh ile bedenden mürekkeb olan ‘zât’, veya bedene müdebbir olan ruh.” (Elmalılı Hamdi Yazır)

Şehvet ve gazabın başlangıcı olan kuvve. İnsandaki kötü vasıfları toplayan bir asıl (Gazzali)

Nefs-i emmare: Şehvanî arzulara ve şeytanî yollara itirazsız, severek giren ve daima kötülüğü emreden nefis.

NEFS-İ EMMARE: İnsan nefsinin en aşağı mertebesi... "Muhakkak nefis kötülüğü emredicidir" âyetinin haber verdiği büyük düşman.

Şehvet, hırs ve hasedin emrine girmekle, ruh ve kalbi aşağıların ve bayağıların hizmetine sokmağa çalışan iblis oyuncağı.

Nefs-i Emmare:

Kötülüğe aşık, harama düşkün, sefahata hayran, sarhoş nefis.

Hep pislerden ve pisliklerden hoşlanan zavallı nefis.

Hayırlı işlerde tembel ve ürkek, şerde cesur ve atılgan bozuk mizaç.

Şeytanı meleklere secdeden men eden haset ve kibir, bu nefsin birinci sıfatı ve en belirgin özelliği.

"Nefy-i nefy ispattır" buyrulur. Yâni, inkârı inkâr etmek ispata götürür. Kötüyü kötüleyen güzele varır. Yanlışın yanlışlığını ortaya koymak doğruya erdirir. Ters yönün tersine gitmek insanı düze çıkarır.

Nefis kendini övmekten ve övülmekten zevk duyar, o halde onun kötülenmesi lâzım geliyor.

Nefis ibadetten hoşlanmaz; buna karşı onun ellerini bağlamak, belini bükmek, yüzünü sürtmek gerek.

Ve nefis, bıkmadan usanmadan "ben" der durur. Öyleyse insan Hakk’ı çok zikretmeli, kalbiyle, ruhuyla bütün duygularıyla hep O’na teveccüh etmelidir.Belki de bunun için olsa gerek, tarikat ehli "hu" (O) zamirini vird edinirler. Nefis ben dedikçe, onlar O derler.

O (hu) demek için, mutlaka zikir halkasına girmek şart değil. Her hâdisenin nefse ve dünyaya bakan yönünden yüz çeviren insan O’nu bulur, O’na varır ve O’nu zikretmiş olur.

Meselâ, yemekten sonra, Allah’a şükreden bir mü’min, nefsine şu mesajı vermiştir:Bu nimet senin kudretinle vücut bulmadı. Bunu bana ihsan eden sen değilsin, ancak O!..

Bir başka misal:

İnsanın önünde iki yol var:Ya, "ben kuvvetliyim" diyecek, yahut "kudret sahibi ancak Allah’dır, bendeki bu kuvvet de O’nun lütfu, O’nun ihsanıdır." diyerek nefsine haddini bildirecektir.

Bu yollardan birincisi insana "ben" dedirtir, ikincisi O.

Misaller çoğaltılabilir.

Nefsin hâli Nur külliyatında ne güzel tasvir edilir!

"Tezkiyesiz nefs-i emmaresi bulunmak şartıyla, kendi nefsini beğenen ve seven adam başkasını sevemez. Eğer zâhirî sevse de, samimi sevemez; belki ondaki menfaatini ve lezzetini sever. Daima kendini beğendirmeğe ve sevdirmeğe çalışır ve kusuru nefsine almaz. Mübalâğalar ile, belki yalanlarla nefsini medih ve tenzih ederek âdetâ takdis eder." — Lem’alar

Nefsin tezkiyesi iki ayrı mânâya geliyor:

Birincisi nefsini temize çıkarmak, ona toz kondurmamak, kusurlarını örtmek, hatta elinden gelirse bunları faziletmiş gibi göstermek. Yukarıdaki güzel ifadelerde, tezkiye bu mânâda kullanılmıştır.

"Nefislerinizi temize çıkarmayın" (Necm Sûresi, 32) âyet-i kerimesi bu mânâyı ders verir bize.

Bir de: "Muhakkak, nefsini temizleyen kurtuluşa erdi." (Şems Sûresi, 9) âyetinde teşvik edilen nefis tezkiyesi var. Âlimlerimiz bunu, nefsin kötülüklerden arıtılması, yâni iman etmekle şirkten, takva ile günahlardan temizlenmesi ve salih amellerle de bu temizliğinin artırılması şeklinde izah buyururlar.

İşte nefs-i emmare bu ikinci temizliğe hiç yanaşmayan ve kendini bütün günahlarına, hatalarına rağmen yine en iyi ve en mükemmel olarak gören ve göstermek isteyen uğursuz nefsin adıdır. Bu nefse tâbi olan insan:

"Mâbuda lâyık bir tarzda nefsini metheder. Mâbuda lâyık bir tenzih ile nefsini meayibden tenzih ve tebrie eder." — Sözler

Bu ibretli sözlerin devamında, insanın yaratılışına Allah’ı hamd ve tesbih için konulan cihazat ve istidadın yanlış kullanılmasıyla bu büyük hataya düşüldüğü ibret nazarımıza sunulur.

Bu harika bir tesbittir.

İnsan niçin hiç bir hatayı kendi üzerine almaz da nefsini yanlışlardan, kusurlardan arı ve duru göstermek ister? Bu hata insan ruhundaki bir istidadın yanlış kullanılmasının neticesi. Onun asıl yeri, tesbih, yâni, Allah’ı noksan sıfatlardan tenzih etmek.

Ve yine insan niçin kendini metheder durur? Burada da yine bir mânevî cihazın yanlış kullanılması söz konusu. Onun asıl yeri de "tahmid", yâni, Allah’a hamd etmek, O’nu kemal sıfatlarla tavsif etmek. Bütün güzellikleri, bütün üstünlükleri ve bütün nimetleri O’ndan bilmek.

İşte nefis bu iki mühim cihazını yanlış kullanmakla büyüklenir, haddini tecavüz eder. Ona haddini bildirmek üzere namaz tesbihatının bir üçüncüsü devreye girer: Tekbir...

Mü’min, Allah’ın büyüklüğünü her yâd edişinde kendi nefsinin de küçüklüğünü ilân etmiş olur.

Bu üç zikir, yâni tesbih, hamd ve tekbir diğer nice hikmetleri yanında aynı zamanda büyük bir nefis terbiyesidir.

Demek ki, bize durmadan kötülüğü emreden nefse biz de tesbih ile kusurunu, hamd ile noksanını ve tekbir ile aczini hatırlatıp duracağız. Nefis böylece terbiye göre göre, kendi hatalarını görmeye başlayacak, bizim zikrimize o da iştirak edecektir. Böylece terakki için ilk ve en önemli adımını atmış olacak ve bu terakki yolculuğu, "Rabbi ondan o da Rabbinden razı" oluncaya kadar devam edecektir.

"Ey nefs-i mutmainne, o senden sen de O’ndan razı olarak Rabbine dön. Razı olduğum kullarımın arasına gir ve cennetime dahil ol." — Fecr Sûresi, 27-30

Ne gariptir ki, bu en yüksek şerefe ve en ileri dereceye nefs-i emmare karşı çıkmakta ve azap yurduna, belâ beldesine doğru koşar adımlarla yol almaktadır.

Büyük düşmanın âdi oyunları

Vesvese: Fısıltı şeklindeki gizli ses. - Şeytanın kalbe attığı şüpheler.

Desise: Hile, oyun, aldatma.

ETRAFIMIZA şöyle bir göz atalım; dağlar, taşlar, bitkiler, hayvanlar, ay, güneş ve yıldızlar hayalimizden sıra ile geçsinler. Bunların hepsi maddî varlıklar, ama birbirlerinden ne kadar farklılık gösteriyorlar!?..

Bir de göremediğimiz, ışınlar âlemini, yer çekimini, güneşin cazibesini düşünelim. Bunların da yine birbirinden çok farklı şeyler olacaklarını dikkate alalım.

Ve şöyle devam ettirelim düşüncemizi:

Ateş topraktan ne kadar farklı ise, şeytan da âdemoğlundan o kadar ayrı olmalı.

Karanlık ışıktan ne kadar uzak ise, cinler de meleklere o kadar benzememeli.

•••

İlâhî imtihana tâbi tutulan iki tür varlık: İnsan ve cin.

Her ikisinin de inananları ve inanmayanları var. Her ikisinde de hayırlı ve şerli fertler mevcut. Her iki cinsin de mürşitleri ve müfsitleri bulunuyor.

İşte cin türünün, Allah'a isyan eden en şerli ferdi: Şeytan.

•••

İnsanın bedeni topraktan yaratılmış ve o haneye ruh misafir olmuş. Cinler ise doğrudan ateşten yaratılmışlar. Zaten şeytanın kaybettiği ilk ve en büyük imtihan da bu yaratılış farkından kaynaklanmış ve ateşten yaratıldığı için insandan üstün olduğunu iddia etmekle ve Hz. Âdem'e(a.s.) secde etmemekle huzurdan kovulmuş ve lânetlenmiş.

Şeytan, cin türünden olduğu için normal olarak da ömrü insan ömründen fazladır. Bununla birlikte, bu asi cinnîye, kendi isteği üzerine ve gerçekte bir ceza olarak, uzun bir ömür verilmiş ve insanlara kıyamet gününe kadar musallat olmasına müsaade edilmiş.

Hiç şeytan olmadan da Cenâb-ı Hakk insanları sadece nefisle ve dünyanın ahvaliyle, imtihan edebilir ve sonunda onları lâyık oldukları

saadete erdirebilir yahut azaba dûçar kılabilirdi. Bu konuda şeytanın da devreye sokulması, gerçekte, ona verilmiş büyük bir cezadır. Çünkü, ne kadar insanı kötü yola sevk etmişse onların işedikleri günahların bir katı da kendisine yazılmakla azabı akıl almaz derecede artmış, Kahhar ismine en ileri mertebede mazhariyete lâyık kılınmıştır.

"İnsanlarda şeytan vazifesini gören cesedli ervah-ı habise bilmüşahede bulunduğu gibi, cinnîden cesedsiz ervah-ı habise dahi bulunduğu, o kat'iyyettedir." — Lem'alar

Birisini görüyorsunuz, karşısındaki insana birtakım yanlış fikirler aşılamaya çalışıyor. Konuşurken muhatabının koluna, ayağına değil, gözüne bakıyor. Göz penceresinden ruha nüfuz etmeye, ona bir şeyler telkin etmeye çalışıyor. Bu iki şahsın bedenlerini hayalen ortadan kaldırırsanız, ortaya iki ayrı ruh çıkacaktır. Ve bunlardan birisi diğerini aldatmak istemektedir.

Hâl böyle olunca, şeytanın, insan ruhunu saptırmak, onu doğru yolan çıkarmak için çalışması akıldan uzak görülmemeli.

Bazı kimselerin şeytanı inkâr ettiklerini görürüz. Nur Müellifinin ifadesiyle, bu, "şeytanın en büyük bir desisesi"dir. Bu inkârda tek temel dayanak, şeytanın gözle görülmemesidir.

Şimdi o şahsa soralım:

Sen şeytanı neyinle inkar ediyorsun? Yani şeytanın varlığını senin ellerin mi kabul etmiyor, kulakların mı; gövden mi kabul emiyor, bacakların mı?

Bu sorumuzu saçma bulacak ve "hiçbiriyle" diyerek ilave edecektir: O'nun varlığını aklım almıyor.

O hâlde, şeytanın varlığını kabul etmeyen, o şahsın aklıdır.

Görünmeyen bir şey, yine görünmeyen bir şeyi inkâr etmektedir; delili ise "görülmemesi."

•••

Akıl kelimelerle düşünür, ama kalbin bütün işleri kelimesizdir. İnsan bir çiçeği veya güzel bir kokuyu "kelimelerle" sevmez. Bu işi kelimesiz yapar. Ama, bu sevgisini ifade etmek, başkalarına aktarmak istediğinde kelimelere iş düşer.

İşte, kelimesiz seven ve korkan ve yine kelimesiz inanan o insan kalbine, şeytan musallat olmakta, onunla kelimesiz konuşmakta, ona fısıltı kabilinden birtakım telkinlerde bulunmaktadır. İşte şeytanın bu fısıltılarına

"vesvese" deniliyor. Vesveseden söz açılmışken şeytanın bu yolla insanoğluna uyguladığı bazı taktiklerden söz etmek isterim:

Şeytanın birinci gayesi, insanın imansız olmasıdır. Bunu başaramadı mı, geri adım atar ve onun ibadet etmemesine çalışır. Kulu bu şerefli vazifeden uzak tutmak için çok uğraşır. Kalbine birtakım kötü şeyler fısıldar. Ve insan bunların kendi kalbinden geldiğini sanarak rahatsız olur.

Bu defa şeytan yeni bir oyun sergiler:

"Böyle karışık bir kalp ile de Allah'ın huzuruna durulmaz ki!" der. Kul, bu desiseye kandı mı şeytan zafere ulaşmıştır. Hâlbuki, her akıl kabul eder ki namazda bulamadığı huzuru, namazı terk etmekle yakalayacak değildir. İbadet ve itaati bırakıp günah ve isyan yoluna giren bir insan, ilâhî feyizden gittikçe uzaklaşır. Tek çıkar yol, ibadete devam etmektir.

Bir sohbette, şeytanın bu oyununa maruz kalmış bir gençle dertleşiyorduk. "Ne zaman namaza dursam, aklıma kötü şeyler geliyor, namazdan çıktığımda kesiliyor." diyor ve bir hâl çaresi arıyordu. Ona, önce, Nur Müellifinin şu harika reçetesini sundum:

"O çirkin sözler, senin kalbinin sözleri değil. Çünki senin kalbin ondan müteessir ve müteessiftir." — Sözler

Sonra şöyle sürdürdüm konuşmamı:

Kendi yüzünü tokatlayan ve ağlayan birini görsen, demez misin ki, bu adam yüzünü kendisi tokatlıyorsa niçin ağlıyor? Yoksa göremediğim bir el mi, onun yumruğunu onun aleyhine çalıştırıyor? İşte senin hâlin o adam gibi.

Üstadın bu reçetesine göre, senin ağlaman gösteriyor ki o sözler senin kalbine ait değil. Namazı terk edip, meselâ, kumarhaneye gittiğinde o kötü sözlerin kesildiğini göreceksin. Demek ki, o sözlerin sahibi namaza düşman, kumara dost.

Hem kumar oynayan birisine şeytan niçin vesvese versin!?... Verse, kumarın haram olduğu aklına gelebilir, bu ise şeytanın işine gelmez. Onu öylece bırakmak şeytan için en geçerli yoldur.

Sonra kendisine Nur Külliyatından şu paragrafı okudum:

"Hem de o gibi vesveselerin, ne hakaik-i ilâhiyeye ve ne de senin kalbine bir mazarratı yoktur. Evet pis bir menzilin deliklerinden semanın güneş ve yıldızlarına, cennetin gül ve çiçeklerine bakılırsa, o deliklerdeki

pislik ne bakana ve ne de bakılana bulaşmaz. Ve fena bir tesir etmez." — Mesnevî-i Nuriye

Yine böyle birisine, şöyle bir soru sordum:
Sen ilmihâl okudun mu?
"Evet," diye karşılık verdi.
İkinci sorum şöyle oldu:
İlmihâlde namazı bozan şeyler içinde "vesvese" de var mı?
Soruma hayretle karışık bir tebessümle karşılık verdi.

"O hâlde," dedim, "sen namazına devam et." Namazda aklına ne gelirse gelsin, "Haydin namaza, Haydin felâha" sözlerini işittiğinde Rabbinin seni huzuruna çağırdığının şuuru ile namaza koşmalısın. O anda aklına kötü şeyler gelebilir. Ama, sen aklından ne geçerse geçsin, namaza gitmekle bu emre uymuş olursun. Kalbime kötü şeyler geliyor bahanesiyle namazını kılmasan, emre isyan etmiş olursun ve böyle bir özür seni suçlu olmaktan kurtarmaz. Önemli olan emri tutmak ve namaza koşmaktır. Kalbimizin namaz esnasında ideal bir huzuru yakalaması ayrı bir meseledir.

Bu konuda Nur Külliyatından bir durum tespiti ve teselli cümlesi:

"Bu zamanda tahribat ve menfî cereyan dehşetlendiği için, takva bu tahribata karşı en büyük esastır. Farzlarını yapan, kebireleri işlemeyen, kurtulur. Böyle kebair-i azîme içinde amel-i sâlihin ihlasla muvaffakıyeti pek azdır. Hem az bir amel-i sâlih, bu ağır şerait içinde çok hükmündedir." — Kastamonu Lahikası

"Bu zamanda" ifadesi aynı mektupta şöyle açıklanıyor:

"Madem her dakikada, şimdiki tarz-ı hayat-ı içtimaiyede yüz günah insana karşı geliyor; elbette takva ile ve niyet-i içtinab ile yüz amel-i sâlih işlemiş hükmündedir."

Bu iki tespiti birlikte düşündüğümüzde hayalimizde bir harp meydanı canlanır. Her taraftan mermiler yağmakta ve biz bu dehşetli ortamda huzur aramaktayız. Bunu başaramayacağımız açıktır. Ama huzur bulamıyorum diye düşman saflarına iltihak edecek de değiliz.

İşte günahlar birer mermi, birer ok. Bu asrın toplum hayatı bir harp meydanı gibi. Her yandan yüzlerce hücuma uğrayan bir insan, namaza durduğunda ihlâslı, huzurlu bir ibadete zor muvaffak olur. Ama, o zorlukta

ayrı bir değer vardır. Harp esnasında ve cephede tutulan bir nöbetle, sulh zamanında çarşı içinde tutulan nöbetin bir olmadığı açıktır. "Hem az bir amel-i sâlih, bu ağır şerait içinde çok hükmündedir" cümlesi bizi bu noktada hem teselli eder, hem de müjdeler.

Aynı mektupta ayrı bir müjde daha veriliyor: bir günahın terki vacip olduğundan, böyle bozuk bir ortamda yüzlerce günahı terk etmekle yüzlerce vacip işlenmiş olacağı müjdesi...

Birkaç asır önce, bu günahların yüzde birisine bile maruz kalmayan insanlar, bu vacipleri işleyemiyorlardı, onun yerine salih amel sahasında yol alıyor, bu yönde ilerliyor, nafile ibadetlerini artırıyorlardı. Şimdi ise, salih amel işlemek zorlaşmış. "Farzlarını yapan, kebireleri (büyük günahları) işlemeyen kurtulur" hükmü bir müjdeli haber olmasının yanı sıra, bu asrın dehşetinin de bir ifadesi, bir göstergesidir.

Biz asrı yargılamakla vakit geçireceğimize, kendi nefsimizle uğraşalım ve onu şeytana uymaktan alıkoymaya çalışalım. Bunda başarılı olanlar çoğaldıkça, asır da bu mutlu insanlara uymak zorunda kalacaktır.

İspatın iki yolu

"Hususî bir yere bakmayan ve imanî hakikatlar gibi umum kâinata bakan nefyler, inkârlar (zâtında muhal olmamak şartıyla) isbat edilmez." — Asâ-yı Mûsa

BİR ŞEYİN YOKLUĞU iddia edildiğinde, bu inkârın ispat edilebilmesi için iki yol vardır:

Birisi, o şey hususî bir yere bakıyorsa, yani belli bir mekânla ilgili ise, o yerin aranıp taranması ve her köşesinin gezilmesiyle "o şeyin o yerde olmadığını" göstermektir. Diğeri de o şeyin varlığının imkânsız olduğunu ispat etmektir.

Bir şeyin varlığı muhal ise, birinci şıkta olduğu gibi bir arama ve taramaya gerek kalmaz. Muhal olduğunun ispat edilmesiyle onun yokluğu da ispat edilmiş olur.

Her iki yol için de birer örnek verelim:

"Bu evde bilgisayar yoktur." diyorsak, bu inkârımız hususî bir yere baktığı için, evin tamamını gezip dolaştığımızda bilgisayara rastlamazsak inkârımızı ispat etmiş oluruz. Ama, "Sayılar âleminde sonsuzdan büyük bir sayı yoktur." sözümüzde böyle bir ispata gerek duyulmaz. Çünkü sonsuzdan büyük bir sayının bulunması muhaldir. Dolayısıyla, bizim böyle bir sayı bulmak için sayılar âlemini gezip dolaşmamız da gerekmez.

İman hakikatlerinden birini, meselâ melekleri inkâr eden bir adamın, bu inkârını ispat edebilmesi için her iki yol da kapalıdır. Çünkü, bu inkâr hususî bir yere bakmamakta, melekler tümüyle inkâr edilmektedir. Yani, "Şu yahut bu yerde melek yok." denilmemekte, o canlı türü tümüyle inkâr edilmektedir. Dolayısıyla bu inkârın ispatı için birinci yol kapalıdır. Tek yol, "melaikelerin varlığının zatında muhal olduğunu" ispata kalmıştır.

Bu tez de ispat edilemez. "Yemeyen, içmeyen ve bütün vazifesi Hakk'ı tespih etmek olan" bir varlık türünün bulunması niçin muhal olsun?

Canlılar âleminde bu gerçeğin sonsuz denecek kadar çok delilleri, örnekleri var.

Hayvanlar âleminin, görünen bedenleri yanında bir de görünmeyen ruhları mevcut. Bu ruhlar da ne yer, ne içerler, ama vardırlar. Bütün bu ruhlar da isyansızdır ve kendilerine verilen görevi aksatmadan yerine getirirler.

Cansızlar alemine gelince, onların da yiyip içmedikleri ve kendilerine İlâhî hikmetle yüklenen görevleri hiç aksatmadan yerine getirdikleri açıkça görülüyor.

Bu iki tip isyansız varlığı yaratan Allah, bir üçüncü türü de yaratabilir. Yani hem görünmeyen, hem de şuur ve irade sahibi olup kendilerine verilen vazifeyi eksiksiz yerine getiren bir başka canlı türü yaratılabilir ve adına da melaike diyebilir. Bunun akıl kabul etmeyecek bir tarafı yoktur ve böyle bir varlık türünün mevcut olması "muhal" değildir.

Demek oluyor ki, melekleri inkâr konusunda her iki yol da çıkmaz sokaktır.

Bir diğer iman rüknü olan ahiretin varlığı da zatında muhal değildir; onun da yokluğu iddia edilemez.

Ahiret, kelime mânâsı olarak, bu dünyadan sonraki âlem demektir. Bir şehri geçtikten sonra yeni bir şehre giren, bir mevsimin bitimiyle yeni bir mevsimin başladığını gören insan, bu dünya hayatının sona ermesiyle yeni ve ebedî bir hayatın başlayacağını muhal göremez. İnkârın bu şıkkı ahiret için de geçerli değildir.

Kaldı birinci şık. Bu şıkka göre, "Ahiretin olmadığının ispat edilebilmesi için dünya hayatının sona ermesi, kâinatın yıkılması ama yerine bir başka âlemin kurulmaması ve bunu gören inkârcının da, müminlere "Bak gördünüz mü, dünyanın kıyameti koptu ama yeni bir âlem de yaratılmadı." demesi gerekiyor. Bunun da muhal olduğu açıktır.

Şu var ki, melaikeye, ahirete yahut bir başka iman hakikatine inanmamak başka, onu inkâr etmek ve yokluğunu iddia etmek daha başkadır. Bizim cevaplarımız bu ikinci tip küfür içindir.

Birinci şık için bize düşün görev, bu inanç mahrumlarına imanı tebliğ etmektir. Dinde zorlama olmadığına göre, bundan ötesi bizim vazifemiz değildir; kararı kendileri verecektir.

TEFEKKÜR

Tefekkür ama nasıl?

Enfüsi tefekkür: İnsanın kendi bedeni ve ruh dünyası üzerine fikir yorması.

Afakî tefekkür: İnsanın, haricî âlem üzerine fikir yorması.

TEFEKKÜR, "düşünmek, fikri belli bir sahada çalıştırmak" demektir. İnsanın istidadındaki o genişlik ve zenginlik, O'nun fikir dünyasına da akseder ve tefekkürünü zenginleştirir, çeşitlendirir.

Tefekkür başlıca iki sahada geçekleşir: Nefis ve afak. Bir başka ifadeyle, "insanın kendi zâtı" ve "haricî âlem."

Birincisine "enfüsî," değerine "afakî" tefekkür deniliyor.

Enfüsî, "nefse ait" demektir ve enfüsî tefekkür, insanın öncelikle kendi varlığı üzerinde kafa yormasıdır. Nefis denilince, hatırımıza öncelikle nefs-i emmare gelir. Enfüsî tefekkürde söz konusu olan nefis kelimesinin, o kötülüğü emreden nefisle bir ilgisi yoktur. Buradaki nefis kelimesi, ruhla bedeni birlikte ifade eder ve "zât" mânâsına gelir.

Buna göre, enfüsî tefekkürün iki ayrı sahası vardır: Birisi ruh, diğeri ise beden.

Afakî tefekkürde ise bedenimizi kuşatan hava tabakasından yıldızlara ve ötelerine kadar bütün kâinatın düşünülmesi, tefekkür edilmesi söz konusu.

Tefekkür konusunda çok önemli bir yol gösterici:

"Âfâkî malûmat, yani hariçten, uzaklardan alınan malûmat, evham ve vesveselerden hâlî olamıyor. Amma bizzât vicdanî bir şuura mahâl olan enfüsî ve dâhilî malûmat ise, evham ve ihtimallerden temizdir. Binaenaleyh merkezden muhite, dâhilden harice bakmak lâzımdır." — Mesnevî-i Nuriye

Afakî malûmât için, "hariçten, uzaklardan alınan malûmat," şeklinde bir tarif getiriliyor. "Hariç" kelimesiyle birlikte "uzak" kelimesi, özellikle zikredilmiş. Elma ağacı da bizim haricimizdedir, ama neye yaradığını biliriz. Onu Rezzak isminin bir tecellisi, ilâhî ihsanın bir sofrası olarak görür, Rabbimize şükrederiz. Ama, yıldızlar âlemini değerlendirmemiz bu kadar rahat ve kolay olmaz.

Böyle olunca, işimize yaramadığını sandığımız bitki çeşitlerinden, yıldızlar âlemine kadar nice varlıkta tecelli eden ilâhî hikmet ve rahmeti anlamamız pek kolay olmaz.

Bu noktada, nefis ve şeytan devreye girip, bunları faydasız ve gayesiz göstermeye çalışabilir.

Ama enfüsî tefekkür böyle değildir. Burada "vicdanî bir şuur" söz konusudur. Samanyolu'nun faydasını anlamayabiliriz, ama atomlar ve hücreler baz alındığında, her biri bir ayrı Samanyolu gibi olan kollarımızı ve bacaklarınızı çok rahat tefekkür edebiliriz; bunların faydası konusunda en küçük bir tereddüt bile kalbimize gelmez. Bu faydalar, vicdanımıza mâl olmuş bir ilim olarak, düşünmemize bile gerek kalmadan, çok iyi bilinir ve hissedilirler.

Vicdanen bilgilerimizin başında, ruh dünyamız ve ona takılı hissiyat âlemimiz gelir.

Ruhumuza kudret sıfatının konulmuş olmasıyla, Allah'ın Kudret sıfatını vicdanen bilir ve hissederiz. Şu var ki, bizdeki sıfatlar da ruhumuz gibi mahlukturlar ve Allah'ın sıfatları bunlara benzemekten münezzehtir. Biz, vicdanen, ilâhî sıfatların varlıklarını bilir ve hissederiz, mahiyetlerini ve hakikatlerini değil.

Aynı şekilde, irade sıfatımızda Allah'ın irade sıfatını, görme sıfatımızda Basîr, işitme sıfatımızda Semi' ismini ve bunların kaynağı olan sıfatları hissedebilir, vicdanen bilebiliriz.

Her yaptığı işte bir fayda gözeten, gereksiz iş yapmaktan kaçınan insan ruhundaki bu hikmet duygusuna dikkat ettiğimizde, Allah'ın Hakîm isminin bir cilvesini görebiliriz. Keza, merhamet duygumuzda cemâlî isimleri, bir derece seyrederiz.

Ancak, Cenâb-ı Hakk bir lütuf olarak, insan ruhunu sadece bu hâliyle bırakmamış, ona bedeni bir hane, kâinatı bir saray kılmış ve böylece vicdanında duyduğu bir çok hakikatlerin tahakkuklarını kendisine fiilen göstermiş, tattırmış, zevk ettirmiştir.

İşte, insanın kendi ruh dünyasında ve bedeninde yaptığı bu tefekküre, "enfüsî tefekkür" deniliyor. Onun haricinde kalan, yani dudağının önündeki havadan, karşısında boy gösteren ağaca, yolunu aydınlatan güneşten, semasını süslendiren yıldızlara kadar bütün varlık âlemini tefekkür etmesi ise "afakî" tefekkür.

İnsanın, önce evinden çıkıp sonra çarşıları, pazarları dolaşması gibi, tefekküre de nefsinden başlaması sonra haricî âlemi dolaşması en doğrusu.

Bu noktada da Nur müellifinin çok önemli bir tavsiyesi var:

"Nefsî tefekkürün tafsilatlı, afakî tefekkürün ise icmalî yapılması." — Mesnevî-i Nuriye

Her hücremizin her duygumuzun faydasını inceden inceye araştırabiliriz, ama aynı şeyi hariç âlemde yapmamız yanlış olur. Çünkü, haricimizdeki her şeyi nefsimiz gibi net olarak bilemeyiz. Burada özet bilgi yeterli.

Elbette ki, kâinat kitabının belli bir sayfasını inceleyen ilim adamları, o sahayı incelikleriyle kavramaya, anlamaya çalışabilirler. Ancak, onlar da başka ilim dallarını, yine "icmalî" tefekküre mecbur kalırlar...

Görünenin ötesi

İktiran: Yaklaşmak. Yakın olmak. Ulaşmak.
İki şeyin beraberce meydana gelmesi

GÖRME, bilgi edinme yollarından sadece birisi. Bu duygu, akılla desteklenmez ve kalpten medet almazsa insanı aldatabilir.

Meyveyi daldan koparırız. Bu her zaman böyle olagelmiştir. Dal ile meyve arasında, "mukarenet" yani yakınlık vardır. Bu hâdiseye gaflet nazarıyla ve üstünkörü bakan bir insan, o İlâhî mucizeyi ağacın yaptığını sanabilir. Suyu ve toprağı ağaç yapan bir kudretin, o ağaçtan da meyveler çıkardığını düşünmek istemez. Meyvenin ifade ettiği ince mânâların ağaçla bir ilgisi olmadığını da anlamaya yanaşmaz.

Meselâ, o meyve insana rızık olarak takdim edilmiş; ağaç bunun gafili.

Onun tadı, kokusu, rengi insana göre ve insan için verilmiş; ağaç bundan habersiz.

İnsanoğlu o meyveyi yemekle bir şükür imtihanı geçiriyor. Ve o meyveden ileride cennet nimetleri, yahut cehennem azabı çıkacaktır. Ağaç bunu anlamanın çok ötelerinde.

Demek oluyor ki, o ağaç bu haliyle, bir kâğıttan farksız; üzerine yazılan hikmetli sözlerden hiç mi hiç haberi yok. O ilim ve sanat yüklü yazıyı okuyanlar, kâğıdı hiç dikkate almazlar bile. Bütün nazarlarını yazıya ve yazara hasrederler. Ama gel gör ki, yazı ile kâğıt arasındaki bu yakınlığa aldanarak, yazıyı kâğıdın yazdığını iddia edecek kadar bir düşünce sefaletine düşenler de çıkabilir.

Böyle birisi, meyveyi dalından koparırken, ne kadar harika bir sahne sergilediğinin farkında değildir:

Ağacın gövdesinden büyükçe bir dal uzanmış, ondan yine bir başka dal çıkıvermiş ve bu ikinci dala meyveler takılmış. Bunun bir benzeri de meyveyi koparan adamda sergilenmiş. Gövdeden kol uzanmış, koldan el çıkıvermiş ve bu el, beş parmağının marifetiyle, o meyveyi tutmayı ve koparmayı başarmış.

Bu asırlarca böyle olagelmiş ve böyle de gidecektir. Ama insanın kolu her devirde gövdesinden çıkmış diye insanoğlu, "kolumu gövdem yaptı," diyebilir mi? Aynı şekilde, eli koluna bağlı diye, "elimin ustası kolumdur" hükmüne varabilir mi?

İşte bu büyük hata, Nur Külliyatında, şöylece aklımıza sunulur:

“Esbab-ı zahiriyeyi perestiş edenleri aldatan; iki şeyin beraber gelmesi veya bulunmasıdır ki, "iktiran" tabir edilir, birbirine illet zannetmeleridir. Hem bir şeyin ademi, bir nimetin madum olmasına illet olduğundan, tevehhüm eder ki: O şeyin vücudu dahi, o nimetin vücuduna illettir.” — Lem’alar

"Adem" yokluk mânâsına geliyor; "madum" ise yoklukta kalan, varlık sahasına çıkamayan...

İkinci cümledeki mesajı şöyle ifade edebiliriz: Bir şeyin olmayışı, bir nimetin yoklukta kalmasına sebep olduğu taktirde, gafil insanlar, o nimeti de o şeyin icat ettiğini zannederler.

Konunun devamında, bu mânâyı açıklamak üzere, harika bir misâl verilir. Bir bahçıvandan söz edilir. Bu adam bahçeyi sulamayı ihmal etmekle bütün sebzelerin yok olmalarına sebep olmuştur. Gafil insan, bunu kendisine delil tutarak der ki: Bütün sebzeleri yapan sudur. Çünkü o kesilince hepsi kurudu ve mahvoldular.

İşte bu adam iktiranı illetle karıştırmıştır.

Günlük hayatımızda bunun binlerce misaliyle karşı karşıya değil miyiz?

Veznedar işe gelmeyince kasa açılamıyor ve para verilemiyor. Ama kimse de kalkıp, paraların gerçek sahibinin veznedar olduğu vehmine kapılmıyor.

Ağaçların çiçek açma zamanındaki bir günlük soğuk hava, bütün çiçekleri mahvediyor ve meyvelerin yokluğuna sebep oluyor. Artık o sene ağaçlardan meyve alamıyoruz. Ama kimse demiyor ki, meyveleri yapan sıcak havadır; çünkü o olmayınca meyvesiz kalıyoruz.

Aynı şekilde, evlilik olmayınca da çocuk dünyaya gelmiyor, ama hiçbir ebeveynden, "şu çocuğun organlarını biz taktık, ruhunu biz getirdik" gibi saçmalar işitmiyoruz.

Yine ağaç misalimize dönerek şöyle bir düşünelim:

İnsanlar yedikleri meyveler için ağaçlara niçin minnettar olmuyorlar ve onlara teşekkür etmiyorlar?

Çünkü, akıl ve vicdanları buna müsaade etmiyor!

İşin tuhaf tarafı, aynı insanlar o meyveyi kimin yarattığı konusunda da bir şey söylemiyor, düşünmeden yaşamayı tercih ediyorlar.

İnsan ister istemez soruyor:

"Bu çelişkiyi nasıl oluyor da içlerine sindirebiliyorlar?" diye.

Bu sorunun cevabı şu olsa gerek:

Nefsin arzusuna kapılan ve diledikleri gibi yaşamayı prensip edinen bu adamlar, ciddî bir tefekkürün kendilerini sorumluluk sahasına iteceğinden korkuyorlar. Çünkü, tefekkür onları şükre götürecek, ibadete yaklaştıracak ve sefahatten uzak kılacaktır.

Şükür ve ibadet vazifesi bu gafil ve asi insanlara ağır gelir. Çareyi, düşünmemekte ve sebeplere sarılmakta bulurlar.

Vicdanlarının derinden derine yaptığı bunca ikaza ve itiraza rağmen...

Yanlış anlaşılmasın

Delil-i aklî: Akıl yoluyla bulunan, düşünülerek elde edilen delil.

Delil-i naklî: Kur’an ve hadis-i şeriften getirilen delil.

Tearuz: Karşılıklı muaraza etmek. Birbirine ters düşmek. Çelişmek. Çekişmek.

YANLIŞ YORUMLANAN bir temel hüküm: “Akıl ve nakil tearuz ettikleri vakitte, akıl asıl itibar ve nakil tevil olunur.”

Ve bu hükme, Nur Müellifinin koyduğu önemli bir kayıt:

“Fakat o akıl, akıl olsa gerektir.” —Muhakemât

Söz konusu hüküm, bütün İslâm âlimlerince benimsenmiş ve sıkça kullanılmıştır. Az da olsa, bu hükmü yanlış yorumlayanlar da çıkmıştır. Bunlar, İlahi emir ve yasaklardan kendi akıllarına, daha doğrusu his ve nefislerine uygun düşmeyenleri hemen red ve inkâr yoluna gitmekten çekinmemişlerdir. Aslında, onların yaptığı tevil değildir; İslâmî çizgiden sapmak ve ona zıt bir çığır açmaktır.

Batılı bir düşünür, insanların hâdiseleri farklı şekillerde değerlendirdiklerine dikkat çeker ve şu çarpıcı misâli verir:

"Bir insanın babasını yemesinden daha korkunç bir şey düşünülemez; ama eskiden bazı kavimlerde bu adet varmış, hem de bunu saygı ve sevgilerinden yaparlarmış; isterlermiş ki ölü böylece en uygun, en şerefli bir mezara gömülsün... Böyle bir boş inancı iliklerinde ve damarlarında taşıyan insanlar için, babasını topraklarda çürütüp kurtlara yedirmenin en korkunç günahlardan biri sayılacağını kestirmek zor değildir."

Akıl yegâne esas ve yanılmaz ölçü kabul edildiğinde, hakikat farklı renklere bürünür, değişik şekillere girer. Ve sonunda, ortada hakikat diye bir şey kalmaz.

Bir fizik kanununu, "bana göre bunun böyle olması lâzım" diyerek değiştirebiliyor muyuz? Hayır!

Kimya laboratuarından çıkmış bir analiz sonucunu, "benim aklım şunu daha iyi alıyor" diye reddedebiliyor muyuz? Yine hayır!

Demek ki, bu gibi hallerde akılla ilim çakışınca aklın noksanlığına ve o ilimdeki yetersizliğine hükmediyor ve ilme hiç ilişmiyoruz.

O halde, âyet ve hadisle katiyet kazanmış bir hüküm hakkında, "benim aklımca bunun böyle olması gerekir," diye yapılan itirazlara ne demeli? Bunun mânâsı, "bence Cenâb-ı Hakk, şu işin böyle olmasından değil de, şöyle olmasından daha fazla razı olur" demektir. Böylesine bir iddiayı ortaya atmak büyük cesaret ister. Hele, o şahsın ilimden nasibi fazla değilse, bu cesaret cahil cesareti olur ve sahibini büyük tehlikelere atabilir.

Herkes naklî delilleri kendi aklınca yorumlamaya kalkıştığında, ortada ne ilim, ne içtihat, ne tahsil, ne de gayret kalır. Ve insanlar adedince, farklı telakkiler ve bir bakıma farklı dinler çıkar ortaya.

Öyleyse, öncelikle şu gerçeğin kabul edilmesi gerekiyor:

"İslâm'ın esası vahiydir. Allah Resulü(a.s.m.) vahyin tebliğcisidir."

Akıl, Allah'ın bir mahlûkudur. Bu aciz ve sınırlı mahlûkun, bütün İlahi hükümlerde hakem kabul edilmesi, insanı sapık anlayışlara, yanlış görüşlere, bâtıl felsefelere götürür.

Nakil, yani âyet ve hadisler bu semavat ülkesinin boş olmadığını, birbirinden farklı cinslere ayrılmış sonsuz meleklerle dolu olduğunu ders verir. Akıl bunu idrak edemediğinde, akılla nakil tearuz etmiş olur. Bu durumda, aklı esas kabul edip melekleri tevile kalkmak ve bir iman rüknü üzerinde ileri geri konuşmak insanı küfür ve dalâlete götürebilir.

Yine, bazılarının aklınca kumar iyi bir kazanç sahasıdır. Nakil ise bu fiili haram kalmıştır. Burada da aklı esas alıp, kumar yasağını tevile kalkmak elbette mümkün değildir.

Kur'an-ı Kerimde de nakledildiği gibi, birçok kâfirler yeniden dirilmeyi, "akılları almadığı için" inkâr etmişlerdir. Böyle bir durumda akıl ve nakil tearuz etmiştir. O halde, aklı esas alıp dirilişi tevile kalkmak elbette insanı istikametten uzaklaştırır.

Misalleri çoğaltabiliriz.

Gerçeği böylece tespit ettikten sonra, bu kaidenin nerede ve nasıl kullanılabileceğine bazı misâllerle bakmağa çalışalım:

Önce şunu önemle belirleyelim: Akılla naklin tearuz etmesi halinde, nakli tevile yetkili olan akıl, söz konusu meselede mütehassıs olan, sözü ve reyi geçerli bir akıldır. Konu âyet ise, tevile yetkili şahıs, sahasında söz sahibi bir tefsir âlimidir. Âyet fıkhî bir hüküm ihtiva ediyorsa, söz hakkı,

fıkıh âlimlerine, müçtehitlere ait olur. Bahse konu olan bir hadis-i şerif ise, bu defa vazife, hadis ilminin mütehassıslarına düşer. Yoksa, ilimden nasipsiz, sadece kendi hevesini ve nefsini ölçü tutan insanların aklı, bu konuda söz hakkına sahip olamaz.

Önce naklin birinci şubesi olan âyet-i kerimelerden bir misâl vereyim.

Fetih Suresinin onuncu âyetinde, "Allah’ın eli, onların ellerinin üzerindedir" buyrulur.

Akıl, bütün madde ve mânâ âlemlerinin yaratıcısı olan Allah’ın, el sahibi olmaktan münezzeh olduğuna hükmeder. Nakilde ise elden söz edilmektedir. İşte burada akıl ile nakil tearuz etmişlerdir. Bu durumda, akıl esas alınarak naklin tevili cihetine gidilecektir.

Tefsir âlimleri bu gibi müteşabih âyetlerin tevili konusunda iki guruba ayrılmışlardır. Mütekaddimîn denilen önceki müfessirler, müteşabih âyetleri tevil etmemiş, "bununla ne murat edildiğini en iyi bilen Allah’tır" diyerek susmayı tercih etmişlerdir. Müteahhirîn üleması ise, yazımıza konu olan kaideden hareketle, bu gibi âyetlerin tevili yoluna gitmişler ve "el"den maksadın "kudret" olduğunu ifade etmişlerdir. Bu bir tevildir ve bu tevili yapmaya da tefsir âlimleri yetkilidir. Bir başka misâl:

Bakara Suresinin 154 üncü âyetinde

"Allah yolunda öldürülmüş olanlara ‘ölüler’ demeyiniz. Hayır onlar diridirler, fakat siz bilmezsiniz" buyrulur.

Akıl, o insanların öldüğüne hükmetmekte, nakil ise "onlara ölü demeyiniz" buyurmaktadır. İşte burada da, akıl esas alınmış, "her nefis ölümü tadıcıdır" âyeti gereğince, şehitlerin de ölümü tattıklarına hükmedilmiş, onların cenaze namazları kılınmıştır. Ama kabir âleminde, bu iman kahramanlarının kendilerini ölmüş bilmedikleri ve diğer ölülerden çok daha farklı bir kabir hayatı sürdükleri kanaatine varılmıştır. Bir başka âyet-i kerime:

“Onun kürsisi, bütün gökleri ve yeri kuşatmıştır.”
— Bakara Suresi, 255

Cenâb-ı Hakk hakında maddî bir kürsi ve taht düşünülemeyeceği için bu âyete geçen "kürsi" kelimesi, "Allah’ın saltanat ve kudreti", "İlâhî azamet ve kibriyanın bir tasviri" olarak tevil edilmiştir.

Bu kaide hadis-i şerifler için de aynen uygulanır.

"Dünyanın Cenâb-ı Hakk’ın yanında bir sinek kanadı kadar kıymeti olsa idi, kâfirler bir yudum suyu ondan içmeyecek idiler" hadis-i şerifini düşünelim.

İlâhî isimlerin tecelligâhı ve ahiretin tarlası olan bu dünyanın bir sinek kanadı kadar kıymeti olmadığına akıl ihtimal vermediğinden, akıl ile nakil tearuz etmiş oluyor. Burada akıl esas alınır ve "dünya ehemmiyetsiz değildir" hükmünden hareketle, nakil tevil edilir. Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin bu konudaki açıklaması aynen şöyledir:

“Hakikatı şudur ki: ‘İndallah’ tabiri, âlem-i bekadan demektir. Evet âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar bir nur madem ebedîdir, yeryüzünü dolduracak muvakkat bir nurdan daha çoktur. Demek koca dünyayı bir sinek kanadıyla müvazene değil, belki herkesin kısacık ömrüne yerleşen hususî dünyasını âlem-i bekadan bir sinek kanadı kadar daimî bir feyz-i İlâhîye ve bir ihsan-ı İlâhîye müvazeneye gelmediği demektir.” — Sözler

Bir başka misâl:

Allah Resulü(a.s.m.) bir tesbih hakkında, "onu okuyanlara Musa(a.s.) ve Harun(a.s.) kadar sevap verileceğini" müjdeler. Bir müminin, bir tek tespih ile bir peygamber kadar sevap kazanmasını akıl almaz. Ve bu noktada akıl ile nakil yine tearuz ederler. Burada da akıl esas alınarak, bir müminin peygamber kadar sevap alamayacağına hükmedilir ve nakil, yani hadis-i şerif tevil edilir.

Nur Müellifinin bu konudaki harika tahlilinden iki bölümü nakledeceğim:

“Hakikatı şudur ki: Dünyada dar nazarımızla, kısacık fikrimizle Musa ve Harun Aleyhisselâmların sevablarını ne derece tasavvur ediyoruz, biliyoruz. Âlem-i ebediyette Rahîm-i Mutlak, saadet-i ebedîde nihayetsiz ihtiyaç içinde bir abdine bir tek virde mukabil vereceği hakikat-ı sevab, o iki zâtın sevablarına -fakat daire-i ilmimize ve tahminimize giren sevablarına- müsavi olabilir.” — Sözler

"Hazret-i Musa(a.s.) ve Harun’un(a.s.) meçhulümüz olan hakikî sevabları ile müvazene değil, -çünki teşbih kaidesi, meçhulü malûma kıyas eder- belki müvazene edilen ve malûmumuz olan ve tahminimize giren sevablarıyla bir abd-i mü’minin bir virdine mukabil meçhulümüz olan

hakikî sevabıdır. Hem de deniz yüzü ile katrenin gözbebeği, Güneşin tamam aksini tutmakta müsavidirler. Fark, keyfiyettedir. Hazret-i Musa(a.s.) ve Harun'un(a.s.) deniz-misâl âyine-i ruhlarına in'ikas eden mahiyet-i sevab, bir katre hükmünde bir abd-i mü'minin bir âyetten aldığı aynı mahiyet-i sevabdır. Mahiyetçe, kemiyetçe birdirler. Keyfiyet ise, kabiliyete tabidir." Sözler

Üçüncü misâl:

"Arzın öküz ve balık üzerinde olduğuna" dair hadis-i şerif hakkında da akılla nakil tearuz etmişlerdir. Akıl, dünyanın öküz ve balık üzerinde olmadığını bilmektedir. O halde, miraç mucizesine mazhar olmuş o en büyük elçinin (a.s.m.) bu hadis-i şerifi elbette tevil edilecektir.

Nur Külliyatında bunun mecazi bir mânâ olduğu beyan edilerek çok güzel açıklamalar getirilir.

Özet olarak arz edeyim:

Devletin kılıç ve kalem, yani ilim ve kuvvet üzerinde olması gibi, insanların büyük çoğunluğunun geçimleri de deniz hayvanları ve ziraat üzerindedir. Bu hakikat, "arzın öküz ve balık özerinde olması" şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca, bir rivayete göre, bu hadisin tümü birden söylenmemiş, bir defasında "arz balık üzerindedir", bir başka seferinde de "öküz üzerindedir" buyrulmuştur. Bunlar ise öküz ve balık burçları mânâsınadır.

Sözün özü:

Akıl mahlûktur. İnsanın madde âleminde yapacağı incelemeler, araştırmalar için önemli bir âlettir. Ama Allah'ın isim ve sıfatları, insanın yaratılış gayesi, İlâhî emir ve yasaklar, hangi ibadetin ne zaman ve ne şekilde yapılacağı, kabir ve ahiret âlemleri gibi metafizik sahalarda akla düşen vazife nakle tâbi olmaktır.

Akıl, Hakkın mahlûku ve nakil, Onun fermanı olduğuna göre, hak din ile akıl arasında bir çelişki düşünülemez. Bazı mecazi mânâlarda böyle bir ayrılığın görülmesi hâlinde, sözünü ettiğimiz kaide uygulanacak ve konunun ehli olan mütehassıs kişiler aklı esas tutarak nakli tevil edecekledir.

Aklın böyle bir tevilde bulunması onun için ayrı bir şeref, ayrı bir ibadettir. Cenâb-ı Hakk dileseydi bütün hükümleri tevile gerek kalmayacak şekilde vaz' ederdi ve akla fazla bir iş düşmezdi. İlâhî hikmet ve rahmet akla da bir şeref hissesi ayırmış ve az sayıdaki bir kısım âyet-i kerimelerde

ve hadis-i şeriflerde insan aklını tevil etmeye ve içtihat yapmaya sevk etmiştir.

İslâm âlimleri meseleyi böyle değerlendirmişlerdir. Yoksa, söz konusu kaideyi, kişinin aklına uygun düşmeyen dinî hükümlerin değiştirilmesine yahut reddedilmesine açık kabul etmek, elbette, doğru değildir. Çünkü, bu durumda, kişiler adedince farklı görüşler ortaya çıkar. Ve hak dinin izi, görünmez olur.

Gözümüz postada kalmasın

“Nur-u Kur’an ile gördüm ki, birbiri içinde üç küllî dünya var. Birisi, Esma-i İlâhiyeye bakar, onların âyinesidir. İkinci yüzü âhirete bakar, onun mezraasıdır. Üçüncü yüzü, ehl-i dünyaya bakar, ehl-i gafletin mel’abegâhıdır." — Lem’alar

MANEVİYAT büyüklerinin, kalpleri mahlûkattan keserek Hâlık’a bağlamak üzere yaptıkları hikmetli tavsiyeleri ibretle okuruz. Bu tavsiyeler, bazılarınca yanlış değerlendirilir ve dünya hayatından fiilen çekilme gibi, İslâm’ın aksiyoner ruhuna taban tabana zıt bir yola girilir. Böyle bir hataya düşmeyelim diye, Üstad Bediüzzaman Hazretleri bu dünyanın "üç" yüzü olduğunu ortaya koyar ve bunlardan "ikisinin" muhabbete lâyık olduğunu ifade buyurur. Sevilmeye lâyık olan bu yüzler: "İlâhî isimlere ayna olma" ve "âhirete tarla olma" yüzleri.

Şu sınırlı akıllar, varlığı mahlûkatına benzemekten münezzeh ve bütün sıfatları sonsuz olan Allah’ı hakkiyle bilemezler. Ancak, O’nun bir kudret ve san’at mûcizesi olan şu kâinatı ve içindeki mahlûkatı tefekkür ile isimlerinin ve sıfatlarının kemâline hayran olurlar. O halde insan, Rabbini bilmede kendisine rehberlik eden bu dünyayı, bu yönüyle elbette sevecektir.

Ve yine insan, ebediyet yolcusu. O âlemdeki her nevi saadetin tohumları, bu dünya hayatında saklı. Ne kadar çok tohumu, ne ölçüde ekebilir ve bakımını ne nispette yapabilirse, âhirette o kadar kârlı çıkacak. Bu yönüyle de insan elbetteki cennet tarlası olan dünyasını sevecektir.

Dünyanın üçüncü yüzü, "nefsin heveslerini tatmin etme" yüzüdür. Dünyanın bir oyun ve eğlence olduğunu ders veren âyet-i kerimeler ve hadis-i şerifler bu üçüncü yüze bakıyor.

Hikmetler deryası bir hadis-i şerif:

“Benimle dünyanın misâli, yaz gününde bir ağacın gölgesinde konaklayan yolcunun hâline benzer ki, bir süre kaldı ve kısa zaman sonra da gitti.”

O hidayet rehberimiz, o uzun sayılmayacak ömründe, bu dünyada bir fâninin erişmesi mümkün olan İlâhî marifet ve muhabbeti kemâliyle zevketti; ebedî hayatın bütün lâzımlarını yine kemâliyle tedarik etti. Ve herbiri insanlık semasının ayrı bir yıldızı olan yüzyirmidörtbin sahabî yetiştirerek, dar-ı bekaya teşrif buyurdu.

İşte, bizim benzemeye çalışacağımız rehberimiz!

Ve işte bizim uğrunda herşeyimizi feda etmemiz gereken ulvî gayemiz!

Bu gayeyi hakkıyla idrak edebilsek, bir insanın imanının kurtuluşuna vesile olmayı bu fâni dünyanın en büyük kazancı sayarız. O tek insan bizim için tükenmez bir servet ve manevî hayatımız için en hayırlı bir varis olur. Zira, onun yapacağı bütün ibadetlerin bir misli de bizim sevap hanemize geçecektir. Ama malımızın varisleri öyle değil. Onların verecekleri zekât ve sadaka kendileri içindir. Bizim için hususî bir hayır yaparlarsa ne alâ. Onu da ancak evlâtlarımızdan bekleyebiliriz. Torunlarımızda hayır defterimiz kapanır. Ben bugüne kadar dedesinin hayrına bir fakiri doyuran, yahut bir hisse kurban kesene henüz rastlamadım.

Öyle ise geliniz, hayrımızı bu dünyada yapalım; kurbanlarımızı kendi elimizle keselim. Öteye lâzım olacak bütün ihtiyaçlarımızı buradan gönderelim ki, oraya vardığımızda gözümüz postada kalmasın.

Nasiplenmek

O büyükler, dünyanın üstünde yürüdüler, içine ise asla girmediler.

"Dünyadan da nasiplerini unutmadılar." Lâkin, sadece nasiplenmek için bu dünyaya gelmediklerini bilerek yaşadılar...

Gelmişken ondan da birkaç lokma aldılar ve devam ettiler yollarına...

Madde denen şey

Madde: Uzayda yer kaplayan, bölünüp parçalanabilen, tartılabilen ve duyu organlarıyla idrak edilebilen şeyler. Enerjinin kesifleşmiş şekli.

ESKİDEN, bir kısım insanlar putlara taparlardı. Şimdi ise putların maddesine tapıyorlar. Bu yeni putperestlere materyalist deniliyor. Ama arada önemli bir fark var: Puta tapanlar onu İlâh biliyor ve ona karşı kendi akıllarınca, yahut dedelerine uyarak bir takım mükellefiyetler ihdas ediyor ve onları yerine getirmeye hassasiyetle çalışıyorlardı. Materyalistlerde ise maddeye tapma, sorumluluktan kaçmaya dayanıyor. Çünkü maddeye karşı hiçbir mükellefiyet altına girmiş olmuyorlar.

Çok iyi biliyorlar ki, madde bize hizmet ediyor. Bedenimiz ruhumuzun emrinde. Ve madde ancak bedenimiz için söz konusu. Ruhun maddeye tapması, bir insanın kendi evine tapması gibi bir şey. Böyle bir saçmalığı vicdanları kabul etmediğinden inançsız ve sorumsuz yaşama yolunu tutuyorlar. Bu yol ise nefsin çok, ama çok hoşuna gidiyor.

Nur Külliyatında maddenin özellikleri sıralanır ve her biri için güzel açıklamalar yapılarak, dikkatler maddenin yaratıcısına çevrilir. Bunlardan birisinde şöyle buyrulur:

“Bilmüşahede madde, mahdum değil ki herşey ona irca’ edilsin. Belki hâdimdir, bir hakikatın tekemmülüne hizmet eder. O hakikat, hayattır. O hakikatın esası da ruhtur.” — Sözler

Maddenin hayata hizmet ettiğinden kimsenin şüphesi yok. Kendi hayatımızda bunun nice misâllerini görüyor, görmekten öte bizzat yaşıyoruz. En basitinden, ellerimiz kalemi tutuyorsa, ruhumuzun isteğine uyarak tutuyor. Ruh ve ondaki hayat sıfatı "efendi" makamında, madde ise "hizmetçi". Yani mahdum olan, kendisine hizmet edilen hayattır, ruhtur. Hadim, yani hizmet eden ise beden. O halde ruh ve ona bağlı bütün fonksiyonlar bu hizmetçiye verilemez ve onunla izah edilemez. Aksi halde, her biri diğerinden saçma, bir çok batıl fikirleri kabul etmemiz gerekir.

Namaza giden bir insan düşününüz. Namazın İlâhî bir emir olduğunu ve bu emre uyulması gerektiğini bilen ruhtur. Ve ayaklar, ruhun emrine uyarak, bedeni camiye taşırlar. Aksi olsa, iman ve marifeti, ibadet etme şuurunu, mükellefiyet ruhunu bedene vermek, ondan bilmek gerekir. Yani, "beden iman etmiştir, beden camiye gitmek istemiştir, beden namaz kılmış, dua etmiş ve niyazda bulunmuştur" gibi nice saçma ve gülünç iddiaları kabul etmek gerekir.

Bedenimiz kâinatın maddesinden bir özet, ruhumuz ise ondaki her çeşit hayata bir misâl.

Bu kâinat, bir meyve ağacının imdadına koşturuluyorsa, bunu madde ile izah etmeye kalkıştığımızda, "rızık" mânâsını, "açlık" mânâsını, "rahmet" ve "merhamet" mânâlarını kâinatın maddesine vermemiz gerekecektir. Buna ihtimal vermeyen salim ve müstakim akıllar, bu madde âlemini hayata hizmet ettiren Allah'ı tanır ve bütün bu işleri O'nun rahmetinden, ihsanından, kereminden bilirler.

Böylece hizmetçiye, hizmeti kadar değer verir ve nazarlarını O'nu hizmet ettirene çevirirler. Şükürlerini O'na verirler, ibadetlerini O'na yaparlar.

Gerçeği bu şekilde tespit etmeyen ve doğruyu bulamayan insanlar, her şeyi madde ile açıklamaya kalkışır, hayatı, ruhu, his âlemini ve duyguları maddeye vermek için hayli zorlanırlar. Görmelerini maddeye vermek için görmeyen maddeye göz takmaya çalışırlar. İşitmelerini madde ile açıklamak için maddeye kulak takarlar. Sevgilerini, endişelerini, meraklarını şefkatlerini, korkularını ve daha nice hislerini maddeye vermekle mahiyet itibariyle eşsiz bir komedi, ama insanlık adına korkunç bir trajedi sergilerler.

Bunların hâli Nur Külliyatında şöyle nazara verilir:

"Herşeyi maddede arayanların akılları gözlerindedir, göz ise maneviyatta kördür." — Mektubat

Maddenin hâdim olduğunu, mahkûm olduğunu ve mahlûk olduğunu anlamak istemeyenler, bu cansız, bu şuursuz, bu iradesiz varlığa uluhiyet isnat etmelerinin saçmalığını, kendi iç âlemlerinde, çok iyi bildiklerinden, oyunlarını bir başka sahada sergilemeyi tercihi ettiler. Maddenin ezelî olduğunu iddia etmeye başladılar. Bu, maddeye "İlâh" demenin bir başka

şekliydi. Ama bunu bir felsefe olarak ileri sürmüşler ve kendini adatmak isteyen gafillerden, oldukça taraftar da bulmuşlardı.

Evrimciler, insanı anne ve babasının yaptığını iddia etmenin ne kadar saçma olacağını çok iyi bildiklerinden, onun yaratılışını milyonlarca yıl öncesine götürüp, meseleyi bir başka hayvandan evrimleşme şeklinde izaha kalkıştıkları gibi, bunlar da insanı aynı oyunla maziye götürüyor, maddenin ezeliyetiyle meşgûl ederek ona kendi yaratılışını unutturuyorlardı. Maddenin bir yardımcı mahlûk olduğu meydanda iken, onu bir ilâh olarak takdim etmeğe çalışıyorlardı.

Nur Külliyatından bütün materyalistleri susturan bir hakikat dersini burada aktarmak isterim:

“Madde dedikleri şey ise; suret-i mütegayyire, hem de hareket-i zâile-i hâdiseden tecerrüd etmez. Demek hudûsu muhakkaktır.” — Muhakemat

Hudus, bir şeyin sonradan meydana gelmesi, bir başka ifadeyle, bir şeyin evvelinin olması demektir. Hadis, ise evveli olan şeye deniliyor.

Aynı şeyin, çeşitli yönleri itibariyle değişik isimler aldığı malumdur. Bir varlık, yaratılmış olması cihetiyle "mahlûk", sonradan yaratılmış olması yönüyle "hâdis", sonunun olması bakımından "fâni" oluyor.

Maddenin hudusu, yani sonradan var edilmesi muhakkaktır, çünkü suret değiştiriyor ve hareket ediyor. Bir hareketi bir başkası takip ediyor. Bu ikinci hareketle, birinci hareket ortadan kaybolmuş oluyor.

Bu vecizede, maddenin iki önemli sıfatına dikkat çekiliyor. Birisi değişikliğe uğraması, diğeri de kendisinde sonradan meydana gelen ve kaybolup yerini bir başkasına bırakan bir hareket bulunması.

Bunlar, maddenin hudusuna, sonradan yaratılmış bir mahlûk oluğuna delil oluyorlar.

Bilindiği gibi, Allah’ın varlığı vacip mertebesindedir ve böyle bir varlık ancak O’na mahsustur. Vacip, "varlığı kendinden olan, olması zaruri, olmaması muhâl olan" diye tarif ediliyor. Mahlûkatın varlığı ise "mümkin" mertebesinde, yani olmasıyla olmaması birbirine eşit; her iki hâl de kendisi için mümkün. Allah’ın irade etmesiyle yokluktan kurtulup varlığa kavuşuyor. Bu varlık onun kendi malı değil, ancak Allah’ın ihsanı ve ikramı.

Vacibin sıfatları da vacip mertebesinde olduğu gibi, mümkinin de bütün sıfatları yine mümkindir. Mümkinin varlığı hadis olduğuna göre, sıfatları da

hadistirler. Kendisi hadis olanın, sıfatları ezelî olamaz. Zira ezelî sıfatlar ancak varlığı vacip ve ezelî olan Allah'a hastır.

Bunları şunun için söylüyorum. Yukarıdaki hakikat dersinde, maddenin sıfatlarının hâdis olduğu ortaya konuldu. Hareket hadistir, bir hareketin yok olması ve yerine bir başkasının gelmesi her iki hareketin de hadis olduğunu gösteriyor. Buna göre madde bu hadis sıfatları taşıdığından, kendisinin de hadis olması icap eder. Zira hadis sıfatlar ancak hâdis olan bir varlıkta bulunabilir. Bu son hüküm "hudusu muhakkaktır' ibaresiyle net biçimde ortaya konulmuş.

Aynı şeyi suret için de söyleyebiliriz. Madde suret, yani şekil değiştirdiğine göre, önceki şekli de sonradan takındığı suret de hâdistir. Hâdis bir sıfatı taşıyanın kendisi ezelî olamaz, o da hâdistir, sonradan yaratılmıştır, mahlûktur.

Cansızın önemli bir özelliği hareket etmemektir. Bir diğeri gelişmemek, büyümemek. Dahası, düşünmemek, anlamamak, hissetmemek.

Bir cam kâseyi düşünelim: Onun nasıl yapıldığı bir tarafa, "o cam, kâse halini nasıl aldı?" sorusuna bir materyalistin verecek cevabı yoktur.

Bir de camın imâl edilmesi var. Camın aslı kum, kireç ve soda maddeleri. Bunlar bir terbiyeden geçerek cam hâlini alıyorlar. Bu sonucun arkasında bir ilim, bir kudret, bir irade yatıyor. Yoksa bu maddelerin cam olmaya ne ihtiyaçları var ki, böyle uzun ve çileli bir yola kendiliklerinden girsinler.

Bu bir terbiye meselesidir. İşte, şu kâinat sarayı da cansız elementlerle yapıldı. Ama kâinat ilk noktadan itibaren durmadan yol aldı, büyüdü, gelişti, yayıldı, değişti. Ve sonunda bu gün gördüğümüz halini aldı. Bunlar cansız maddelere verilemeyeceğine göre, onları büyüten, değiştiren ve geliştiren biri var.

Dünün tuğlaları bugün ev olmuşsa, dünün mürekkebi şimdi kitap olarak karşımıza çıkmışsa, dünün hareketsiz maddeleri bu gün bir taksi yahut uçak haline gelmişse, biraz düşünmek ve bu gelişme ve değişmelerin onların kendi işleri olamayacağını kabul etmek gerek. Zaten çocuklar bile böyle bir iddiada bulunmuyorlar. Fakat, sıra kâinat sarayına, âlem kitabına, gezegenlere gelince, her nedense, zihinler birden donuklaşıyor, fikirler katılaşıyor, akıllar ters çalışmaya başlıyor.

Aklı başında her insan kabul eder ki, ilim eserden öncedir. Sanatkârlık da sanat eserinden önce. Bir cümle, önce zihinde şekillenir de sonra kâğıda dökülür. O cümleyi okuyan her insan hemen anlar ki, bu cümle, yazılmadan

önce birinin ilminde şekillenmişti ve onun irade ve kudretiyle bu kâğıda döküldü. Bunu anlayabilecek kadar bir akla sahip olan herkes, şu kâinat kitabındaki bütün yazıların, İlâhî ilimde şekillendiğini ve İlâhî kudretle yaratıldığını, yazıldığını hemen anlar. İşte bu yazma sırasında madde istimal edilir. Yoksa, madde o yazıdaki mânâları önceden bilemez ki, ona göre şekil alsın ve cümleler öylece vücut bulsunlar.

Aynı şekilde sanatkârlık da sanat eserinden öncedir. Bir binanın taşları sanatkârın sanatına göre yerlerini alırlar.

Bir hakikat dersi:

“Eşya zeval ve ademe gitmiyor, belki daire-i kudretten daire-i ilme geçiyor; âlem-i şehadetten, âlem-i gayba gidiyor; âlem-i tegayyür ve fenadan, âlem-i nura, bekaya müteveccih oluyor.”

— Mektûbat

Kudret dairesi, şu gördüğümüz âlem. Bu dünyada İlâhî irade ve kudretle yaratılmış bulunan varlıklar ölümlerinden sonra, yine O ilimde varlıklarını devam ettiriyorlar. Bu varlıkların yaratıcısı, dilediğinde, ilmindeki o varlıkları yeniden kudret dairesine geçirebilir. İşte dirilme hâdisesi, bundan başka bir şey değil.

Dünyadan giden varlıklar ilim dairesine geçtiklerine göre, demek oluyor ki, onlar yaratılmadan önce de yine ilim dairesinde idiler. İlâhî ilimde bütün özellikleriyle şekillenmişlerdi. Sonra kudret dairesine geçirildiler.

Yazı misâlimizle, yaratılış olayının çok önemli bir farkı gizli:

Biz yazıyı zihnimizde kuruyor ve başkaları tarafından imâl edilmiş mürekkepleri kullanıyoruz; bilgimizi böylece kâğıda döküyoruz.

Eşyanın yaratılışı ise öyle değil. Her şey İlâhî ilimde takdir ediliyor. Bu şeylerin hangi maddelerle yazılacağı da yine İlâhî ilimde tespit ediliyor ve İlâhî kudretle yaratılıyor. Ve mahlûkat, bu maddelerle inşa ediliyorlar.

Nur Külliyatında bu hakikat şöyle nazara verilir:

“Nasılki göze görülmeyen eczalı bir mürekkeple yazılan bir kitaba, o yazıyı göstermeye mahsus bir ecza sürülse; o koca kitab, birden herbir göze vücudunu gösterip kendini okutturur. Aynen öyle de; o Kadîr-i Ezelî’nin ilm-i muhitinde, herşeyin suret-i mahsusası bir mikdar-ı muayyen ile taayyün ediyor. O Kadîr-i Mutlak emr-i kün feyekûn ile, o hadsiz kudretiyle ve nafiz iradesiyle, o yazıya sürülen ecza gibi, gayet kolay ve sühuletle

kudretin bir cilvesi olan kuvvetini o mahiyet-i ilmiyeye sürer, o şeye vücud-u haricî verir; göze gösterir, nukuş-u hikmetini okutturur.”

— Lem’alar

Materyalist felsefeyi düşündüğümde, hayalimde şöyle bir konuşma canlanır:

Karşımızda bir sanat abidesi. Bu şaheserin mimarı üzerinde konuşuyoruz. Bir adam yaklaşıyor yanımıza ve şöyle diyor:

"Siz bu taşların aslını ispat etmedikçe ben o mimarı tanımam!"

Gayet sanatla dikilmiş bir elbiseden söz ediyoruz. Aynı şahıs yine sokuluyor yanımıza,

"Siz bu elbisenin yünden mi, pamuktan mı olduğunu ispat etmedikçe ben onun dikildiğini kabul etmem, terzisini reddederim" diye tutturuyor.

Maddenin aslı üzerinde yapılan münakaşalar da bundan pek farklı değil. Balıktan deryaya, yıldızdan semaya, hücreden bedene kadar her varlık bir İlâhî sanat mucizesi.

Her element ayrı renkte bir iplik, yahut farklı özelliklere sahip taşlar gibi. Her varlık bu iplerle dokunuyor, bu taşlarla bina ediliyor.

Bir irfan ehli şöyle diyor:

"Madem ki madde enerjiye dönüşüyor, ‘her şey aslına rücu eder’ kaidesince maddenin aslının da enerji olduğunu söyleyebiliriz."

Günümüzde fizik ilmi bu gerçeği keşfetmiş bulunuyor.

Bu konuda bir fizik aliminden çok enteresan şeyler dinlemiştim. Nakletmek isterim:

"Madde, uzayda (mekanda) yer tutan; eni, boyu ve yüksekliği olan, zaman boyutuna bağlı ve tartılabilen şeye denir. Bir cismin ihtiva ettiği madde miktarına kütle denir. Bir cismin kütlesi yerde 1 kg. ise, Ayda ve gezegenlerde de yine 1 kg. dır.

Maddeyi enerji, enerjiyi de kuantlar oluşturur. Madde, çok yoğun enerji, enerji de çok seyrek (seyreltilmiş) maddedir. Madde ve enerjinin temel yapısı, kuantla tanımlanır. Kuant enerjinin en küçük miktarı, yani en küçük enerji birimidir. Kuantın lügat mânâsı da, miktar, birim, sayım demektir. Buradan hareketle, maddenin enerjiye, enerjinin de maddeye dönüşebileceğini söyleyebiliriz. Ve kuantlar için, ‘maddenin temeli olan enerji birimleri’ diyebiliriz.

Işık, ışınlardan (şualardan) oluşur. Bu ışınlar da tesbih taneleri gibi ard ada dizilen fotonlardan (kuantlardan) meydana gelir. Yani, ışığın en küçük

enerji birimi, fotondur.

Madde, enerjiye dönüştüğünde elde edilen bu enerjiyle çok büyük işler başarılabilir. Meselâ, beş harfli bir tek kelimeyi yazmak için kullanılan mürekkep enerjiye çevrilebilse, bu enerji ile on tonluk bir yükü bir kilometre havaya fırlatmak mümkün olabilecektir.

Enerji ortadan kalkarsa madde ortaya çıkar. Madde yok edildiğinde ise enerji meydana gelir.

Nükleer fizikte verilen reaksiyonlarda şunu görebiliriz: Birbirinin antimaddeleri olan bir elektronla (madde) bir pozitron (madde) bir araya getirildiğinde, çok kısa bir süre içinde, bunlar birbirinin etrafında dönerek pozitranyum atomunu (madde) kurarlar. Fakat, saniyenin on milyonda biri kadar olan bu kısa sürenin sonunda, her ikisi de madde âleminden çıkar ve yerlerini enerjiye terk ederler."

Biz bu enerjiyi İlâhî kudretin bir tecellisi biliyor ve bu âlemdeki her şeyin sadece sonsuz bir kudretle değil, yine sonsuz bir ilimle, mutlak bir iradeyle vücut bulduğuna inanıyoruz.

Biz bu inançla âlemdeki Rabbanî sanatları hayran hayran seyrederken, kapımız çoğu kez bir materyalist tarafından çalınıyor ve az önce sözünü ettiğim saçma ifadelerin çok daha katmerlisi sürülüyor önümüze:

"Maddenin aslı ispat edilmedikçe ben bu eserlerin bir yaratıcısı olduğuna inanmam!"

Bazen soruyorum kendi kendime:

Bu adamlar inanmazlarsa ne olur?

Ve cevabımı şöyle veriyorum:

"Bir kitap kalkıp da, ‘mürekkebimin aslı açıklanmadıkça yazarıma inanmam!’ dediğinde ne olursa, ona benzer bir şey olur."

Tecelliyle çalışmak

“Şeriat ve sünnet-i seniyyenin ahkâmları içinde cilveleri intişar eden Esma-i Hüsnanın herbir isminin feyz-i tecellisine bir mazhar-ı câmî olmağa çalış.” — Sözler

ÜSTAD BEDİÜZZAMAN Hazretleri, "nasıl esmada bir ism-i âzam var, o esmanın nukuşunda dahi bir nakş-ı âzam var ki, o da insandır" buyurarak insanın bütün isimlere âyine olduğunu beyan eder.

İnsan, yaratılmış ve kendisine belli bir şekil verilmiş; bu yönüyle yıldızlarla, dağlarla, sahralarla arkadaş.

Hayat nimetine kavuşmuş; bu cephesiyle cansız varlıklardan ayrılmış.

Ve insan, akıl sahibi, kalp ve vicdan sahibi bir mahlûk olarak varlık sahasında boy göstermiş. İşte, insanı arza halife kılan da onun bu cephesidir. Cansız varlıklarda, bitki ve hayvan âlemlerinde tecelli etmeyen nice isimler insanın kalp âleminde, gönül dünyasında, çekirdekler hâlinde tecelli etmekte. İnsana düşen vazife, o çekirdekleri geliştirmek ve birer ağaç hâline getirmek.

"Bir şey mutlak zikredilince kemâline sarfolunur" yâni "ona kâmil mânâda mazhar olan fert anlaşılır" kaidesince, insan denilince de Resûlûllah Efendimiz(a.s.m.) hatıra gelir. Bütün isimlere en ileri mertebede ayna olan ancak O zâttır (a.s.m.). Diğer peygamberler ve bütün evliya ve asfiya ancak belli isimlere kemâliyle mazhar olmuşlardır; bu kemal noktası da Allah Resûlündeki (a.s.m.) tecellinin çok gerilerinde kalır.

İnsan, Allah Resûlüne (a.s.m.) her yönüyle benzemeye çalıştığı takdirde "mazhar-ı câmî" olma yolunda demektir.Bu yüksek gayeye hangi sahalarda, ne kadar erişebilse kârdır.

Bahsimize konu olan hikmetli cümlede önemli bir kelime geçiyor: Çalış!

Bir arı sadece bal yapmayı bilir, örümcek de ağ örmeyi. Balı da, ağı da yaratan Allah’dır. Onlar bu İlâhî sanatın icrasında birer sebep olarak vazife almışlar ve bu sayede kendileri de bir değer kazanmışlardır. Ama onların artık çalışarak yeni bir sanat icra etme imkânları yoktur ki, ayrı bir kemâle

ersin, ayrı bir güzelliğe kavuşsunlar. Ama insan öyle değil. Kitap ve sünnetin her bir emrine uymakla, ayrı bir sahada derinleşme ve zenginleşme imkânına sahip. İşte Üstadın vecizesinde geçen "çalış" ifadesi böyle bir gayretin içine girme emri, yahut tavsiyesidir.

İnsanın bir mahlûk olarak gerek bedeninde, gerek ruhunda tecelli eden esma ile kazandığı kemâlin ötesinde bir kemal ve cemal sahası daha var. İşte bu saha onun iradesine bırakılmış. Çalışırsa bu tecellilerden nasiplenir, çalışmazsa mahrum kalır.

İnsanoğlu fen ve teknik sahasında gösterdiği takdire şayan gayretleriyle, bu kâinat kitabının gizli mânâlarını arayıp bulmuş, ondaki ince sırları keşfetmiş ve böylece kendisine daha rahat, daha aydınlık, daha müreffeh bir dünya hayatı hazırlamıştır. İşte bu gayretin bir benzerini de ruh âleminin, kalp dünyasının inkişafı için sarfetse aklı daha kâmil, kalbi daha ulvî, ruhu daha zengin olacaktır.

Bütün güzellikler esma-i hüsnanın tecellileriyle meydana geldiğine göre, insan bu yeni dünyasında daha fazla isme, daha ileri mânâda mazhar olmuş demektir. İşte Kur’an’ın her bir hükmü ve sünnet-i Nebeviyenin her bir esası, insan için ayrı bir terakki ve ayrı bir güzellik vesilesidir. İnsan onlara uymakla o fiillerle ilgili isimlerden feyiz alabilir.

Birkaç misal vermeye çalışalım:

İnsan ilimle dokunmuştur.Her azası, her hücresi İlâhî ilimden haber verirler. İnsan bu yönüyle, Cenâb-ı Hakk’ın "Âlim" ismine bir mazhar, bir âyine olur. Bir de insanın çalışarak ilim tahsil etmesi var ki, onu diğer insanlardan üstün kılan da bu cihetidir. Ancak, bu ilmin Kur’an ve sünnet dairesinde, yâni Allah ve Resûlünün rızasına uygun biçimde kullanılması şarttır.

Mühendislik bilgisini ve maharetini meyhane yapmakta kullanan bir insanın bu ilmi, onun ancak azabını arttırır, çöküşünü hızlandırır. Ama, bu ilmini müsbet sahada kullanırsa, Cenâb-ı Hakk’ın "Âlim" ve "Mukaddir" isimlerinden feyiz alır ve nice hayırlı işler başarır, cennetine nice köşkler ilave eder.

İlmini ve san’atını insan sağlığının hizmetine sunan ve kalbi merhamet ve şefkatle dolu olan bir doktor, "Şâfî" isminin tecellisine mazhar olur ve bu isimden ayrı bir feyiz alır.

İnsan, Kur’an’ın emirlerine uyma ve İlâhî yasaklardan kaçınmada göstereceği hassasiyet nisbetinde "Rahîm" isminden feyiz alır. Başkalarının imanını kurtarmaya çalıştığı ölçüde bu feyiz ziyadeleşir.

Allah’ın Kuddüs ismini hatırlayan bir mü’min, kâinatın baştan başa bu ismin tecellileriyle pırıl pırıl ve tertemiz olduğunu tefekkür etmekle bu isimden feyiz alır. Bu feyiz ile kendi iç âlemini de temiz tutmaya çalışır. Kusurdan mukaddes olan Rabbinin huzuruna günahsız olarak çıkmaya gayret eder. Ruhundaki kirlere, elbisesindeki lekelerden çok daha fazla önem verir.

Bir mü’min, Allah’ın Gaffar ismine mazhar olabilmek için günahlarına samimiyetle tövbe eder; Rabbine karşı mahçup ve mahzun bir ruh hâletine girer. İşte bu hâl bir feyizdir. Bir de insanın kendisine karşı işlenen hataları affetmesi, müsamaha ile karşılaması var ki, bunu başarabildiği ölçüde Gaffar isminden aldığı feyiz de artar.

İnsan, kendisine ulaşan İlâhî nimetler için Rabbine şükretmekle Rahman ve Rezzak isimlerinden feyiz alır. Fakir ve muhtaç insanlara merhamet ettiği ve onların yardımına koştuğu nisbette bu feyiz ziyadeleşir.

Bir mü’min, Allah’ın azamet ve kibriyasını gösteren levhaları seyir ve tefekkür etmekle Azîm, Kebîr, Kadîr gibi celâlî isimlerinden feyiz alır. Bu feyiz ile kendi aczini, noksanını, fakrını daha çok hisseder.

"Çalışmak âdetim, tevekkül hâlimdir" hadis-i şerifine ittiba ederek, elinden gelen gayreti gösterdikten sonra Allah’a tevekkül eden ve kadere razı olan bir insan "Kâfî" isminin tecellisiyle ruhunda bir genişlik, bir rahatlık ve ulviyet kazanır.

•••

Bir başka açıdan:

Cenâb-ı Hakk’ın en çok yâd ettiğimiz güzel isimlerinden birisi Rab ismidir. Rab; yâni her şeyi kademe kademe, safha safha terbiye ederek bir kemal noktasına eriştiren.

Güneş bir terbiyeden geçerek bu hâli aldığı gibi, ay da, dünya da, dünyadaki her nev’i varlık da ayrı terbiyelerden geçmişlerdir. Böylece kâinatta Rab isminin, tabiri câiz ise, şubeleri denilebilecek çok isimler tecelli etmiştir.Rabbü’l-âlemin, Rabbü’s-semâvat, Rabbü’l-arz,Rabbü’n-nâs, Rabbü’l-cennet, Rabbü’n-nâr gibi...

Bunları şunun için söyledim.Namaz kılmak, oruç tutmak, sadaka vermek gibi, her bir İlâhî emirde de Rab isminin ayrı bir tecellisi vardır. Bunların her biriyle insanın kalp ve ruh âlemi ayrı bir terbiyeden geçer ve ayrı bir kemâle erer. Bu ibadetlerin de alt şubeleri var. Bunlardaki tecelliler de birbirinden farkı olsa gerek. Sabah namazıyla öğle namazı bir bakıma aynı şeyler değildir; her ikisinde de ruhun kazandığı farklı mertebeler, aldığı

değişik feyizler vardır. Duha, yâni kuşluk namazı da öyledir. Cenâb-ı Hak, duha vaktine kasem ettiğine göre, o vakitte ayrı bir tecellisi var demektir. O halde, duha namazının feyzinde de bir başkalık olacaktır.

Kısacası, bütün ibadetlerin ayrı ayrı güzellikleri ve cennette ayrı ayrı neticeleri olduğu düşünüldüğünde şu hakikat ortaya çıkar:

Uyulan her İlâhî emir ve kaçınılan her İlâhî yasak insan için ayrı bir terakki vesilesidir. Her şey gibi bu terakkiler de İlâhî fiillerin icrasıyla meydana gelir. Ve insan o fiilin kaynağı olan isimden yahut isimlerden böylece feyzini alır.

Meseleye bu açıdan baktığımızda, Allah Resûlünün (a.s.m.) bütün esmaya en ileri derecede mazhariyetini şöyle de anlayabiliriz. O Rehber-i Ekmel (a.s.m.), Kur’an’ın emrettiği bütün ibadetleri en mükemmel mânâda yapmış, bütün yasaklardan hassasiyetle sakınmış, bütün güzel huyları mümkün olan en ileri seviyesiyle iç âlemine mâl etmiş ve kötü huyların hiçbirisi O’nun o pâk ruhunun semtine uğrayamamıştır.

"Şeriat ve sünnet-i seniyyenin ahkâmları"na uyduğumuz nisbette, Allah Resûlünde (a.s.m.) tecelli eden isimlerden, kabiliyetimize göre, biz de istifade edecek ve feyizleneceğiz.

Birlikte olmak yeterli mi?

“Devamlı mukarenet, illiyete delil olamaz.” — Mesnevî-i Nuriye

SEBEBLER DÜNYASINDA ve hikmet âleminde yaşıyoruz. İlâhî irade, birtakım sonuçların belli sebeplerle ortaya çıkması şeklinde gerçekleşmiş. Ağacın başında patates, yerin derinliklerinde kiraz bulamazsınız.

Her zaman "kiraz ağaçtan alınıyorsa" bunun mânâsı şudur:

Ağaç da kiraz gibi mahkûmdur. Ne o, başka bir meyve verebiliyor, ne de bu, yer altında teşekkül edebiliyor. Her ikisi de bir kanunun emrinde çalışıyorlar.

Nur Külliyatında bu hakikat şöylece ders verilir:

“Devamlı mukarenet, illiyete delil olamaz.” — Mesnevî-i Nuriye

‘Mukarenet’, yakınlık, birleşmek, bitişmek gibi mânâlara gelir.

‘Devamlı’ kelimesinden hareketle, meselenin bir de tersini düşünelim. Yani, mukarenet süreklilik arz etmesin; bazen olsun, bazen olmasın. Belki o zaman birtakım çevreler, "sebeplerin, sonuçları kendi iradeleriyle yaptıklarını" söylemeye kalkışabilirlerdi.

Bir ağaç bazen elma, bazen armut, bazen muz, bazen patates, bazen domates verseydi, belki o zaman, bu işleri ağacın kendi iradesiyle yaptığı vehmine kapılanlar olabilirdi. Ama mukarenetin devamlı olması, ağaca atfedilen o vehmî iradeyi ortadan kaldırır; onun bir İlâhî memur olduğunu ders verir ve yaptığı şeylerde hakiki illet olmadığını akıl sahiplerine adeta haykırır.

Öte yandan, dünya sürekli güneş etrafında dönüyorsa, güneş de dünyayı durmadan çeviriyorsa, burada da bir mukarenet söz konusudur. Ne güneş dünyayı gezegenlikten azledebiliyor, ne de dünya bir başka yıldıza peyk olabiliyor. Demek ki ikisi de, mahkum, ikisi de memur. Bir kanun koyucunun emrine ikisi de hassasiyetle itaat ediyorlar.

O halde, dünyanın dönmesine güneş illet değil, sadece sebeptir. Bir yaratıcı, meyveyi ağaca bağladığı gibi, dünyayı da güneşe bağlamıştır.

Misâller çoğaltılabilir ve her misalden aynı hakikat ders alınır:

"Devamlı mukarenet, illiyete delil olamaz." — Mesnevî-i Nuriye

Görünüşe aldanmamak

“Pek çok zahirî intizamsızlıklar ve karışıklıklar var ki, pek muntazam bir kitabet-i kudsiyedir.” — Sözler

ZAHİRDEN HAKİKATE GEÇMEK Allah’ın bir ihsanı ve ikramıdır.

Bu şerefe ermek ancak iman ile, ilim ile, irfan ile mümkün olur.

Sadece kendi görgülerine bağlı kalan insanlar, ilimden fazla bir nasip alamaz ve çoğu zaman aldanırlar. Bunun en güzel örneği her gün seyrettiğimiz güneşte gizlidir. Zahirde, yani görünüşte güneş döner, dünya ise sabittir. Zahirden hakikate geçen bilim adamları ispat etmişlerdir ki, dünya güneş etrafında dönmektedir. Burada göz bir yanılma içindedir ve onu tek ölçü kabul edenleri de yanıltmakta cehalet içinde bırakmaktadır.

Bir ayet-i kerimede de aklın yanılması şöyle nazara verilir:

“Umulur ki hoş görmediğiniz bir şey sizin için hayır ve yine umulur ki, hoş gördüğünüz bir şey de sizin için şerdir.”

— Bakara Sûresi, 216

Cihat hakkında nazil olan bu ayeti dinleyen müminler, harbin zahmetlerini ve ölümle sonuçlanma ihtimalini bir tarafa bırakır, o zahirî çirkinlik altında hakikî bir güzellik bulunduğunu görürler. O da, "Dinlerini, namuslarını, mallarını düşmanların saldırısından korumak ve geçici dünya rütbelerine bedel şehitlik ve gazilik şerefinden ebediyen fayda görmektir."

Bu hal, kâinatta seyrettiğimiz olaylar için de geçerlidir. Aklımızın hoş görmediği, kalbimizin zevk duymadığı ve his dünyamızla çelişen nice haller ve olaylar vardır ki, bunlar mânâ yüklüdürler ve intizamsız olmaktan çok uzaktırlar.

‘Kitabet-i kutsiye’ ifadesi bize bu dersi verir.

Zaten yazıyı çizgiden ayıran da ondaki farklılıklar değil midir? Okuma bilmeyen bir çocuk için, karışık birtakım siyah lekeler gibi görünen yazılar, ilim ehli için çok daha başka türlü değerlendirilir.

Yirmi dokuz harfin birbirinden farklı şekilleri bir karışıklık gibi görünürse de yazının meydana gelmesi için bu farklılıklar, bu başkalıklar şarttır.

Mevsimlerin farklılığı, meyvelerin ayrı tatları, ovaların düzlüğüne son veren dağlar ve tepeler, gün boyunca ışığın ve karanlığın farklı tonlarda kendilerini göstermeleri, organlarımızın şekil ve vazifece gösterdikleri başkalıklar hep hikmet doludur ve rahmet yüklüdür.

Kendimizi ve etrafımızdaki varlıkları böylece değerlendirdiğimizde, hayat yolculuğumuzun da düz bir çizgi olmasını artık beklemeyiz. Çok iyi biliriz ki, hayatımıza da mânâ veren o farklı tecellilerdir. Merak, endişe, hastalık, keder, sıkıntı, ferah, gülme, ağlama, ümit gibi birbirine zıt nice hisler, ömrümüzde sırayla hükmederler.

Belaların en büyüğünün peygamberlere geldiğini, sonra farklı derecelerle diğer sevgili kullara isabet ettiğini haber veren Allah Resulü (asm.), "ağır imtihanların sonuçlarının da büyük olacağını ders verdiği" bu hadis-i şerifleriyle, müminleri bela ve musibetlere karşı önceden uyarmış, bunları şikayetle ve sabırsızlıkla karşılamayıp, aksine, onlardan faydalanmaları gerektiğini öğüt vermiştir.

Hayatımız, farklılıklar ve karışıklıklarla değer kazanır. Düz bir çizgiden mânâ çıkmaması gibi, monoton bir hayat da çoğu zaman çekilmez olur.

“Hayat musibetlerle, hastalıklarla tasaffi eder, kemâl bulur, kuvvet bulur, terakki eder, netice verir, tekemmül eder; vazife-i hayatiyeyi yapar. Yeknesak istirahat döşeğindeki hayat, hayr-ı mahz olan vücuddan ziyade, şerr-i mahz olan ademe yakındır ve ona gider.” — Lem’alar

Asr Sûresinde, "Muhakkak ki insanlar hüsrana uğramışlardır." buyrulduktan sonra, bu zarardan kurtulan insanlar, sırayla, "müminler, salih amel işleyenler, birbirine hakkı tavsiye edenler ve yine birbirine sabrı tavsiye edenler" şeklinde sıralanır. İmanla başlayan terakki ve tekâmül yolculuğu, ibadetlerle ilerler, birbirlerine hakkı tavsiye etmekle devam eder ve sabır hususundaki karşılıklı tavsiyeleşme ile son noktasına varır.

Sabrın en çok karşılaşılan bir şubesi musibetlere ve hastalıklara sabırdır. Bu sabırla, insan ruhu günahlardan arınır, temizlenir, kemâle erer. Vardığı bu kemâl noktadan aldığı manevî kuvvetle, daha sonra başına gelecek benzer olaylara karşı dayanma gücü kazanır.

Hastalık, sıhhatin bozulması yönüyle, görünüşte bir düzensizliktir, bir karışıklıktır. Ama bu karışıklık içinde, yukarıdaki vecizede ifade edilen ‘tasaffi’, ‘kemâl’, ‘terakki’, ‘tekemmül’ gibi faydalı sonuçlar vardır. Ve bunlar o karışık sanılan olayları "bir kitabet-i kutsiye" haline getirirler.

Kutsiyet, noksanlıktan, hatadan, eksiklikten pak ve temiz olma; kitabet ise ömür sayfalarına olayların yazılmasıdır.

Geceyi de gündüzü de güzel görebilen bir göz, kendi ömür sayfasında yazılan hastalık ve musibetleri de, sıhhat ve afiyet kadar faydalı görebilir.

Cisim giymiş mânâlar

“Masnuatta hiçbir eser yok ki çok mânalı bir lâfz-ı mücessem olmasın, Sâni-i Zülcelâl’in çok esmâsını okutturmasın.” — Sözler

ŞU VARLIK ÂLEMİNİN ilim ve hikmetle adeta kaynaştığını hepimiz biliyor ve görüyoruz. Göz hakkında kütüphaneler dolusu kitap yazılmış olması, gözdeki mânâ zenginliğinin en güzel bir ifadesi olduğu gibi, o kitaplar da sanki gözde kendini okutan ilmin kitaplaşmış hali gibidir.

Göz, kâinat kitabından sadece bir kelime yahut bir harf. Onun penceresinden âleme baktığımızda her şeyin bir lafz-ı mücessem, yani cisim giymiş bir söz, mânâ dolu bir kelam olduğunu daha rahat görebilir ve okuyabiliriz.

Nur Külliyatında geçen mektûbât-ı Rabbaniye ve kelimat-ı kudret gibi ifadeler de aynı mânâ zenginliğini akıllara sunan rehber ifadelerdir.

Cisim denilince aklımıza hemen onun efendisi olan ruh gelir. Her bir sanat eserinin ifade ettiği mânâlar onun ruhu gibidir. Çok mânâlı ifadesi, bizi böyle bir yaklaşıma götürür. Öte yandan, bu mânâların ne olduğu sorusunun cevabı ise cümlenin devamında şöylece belirlenir: Sâni-i Zülcelâl’in esmâsı; yani, o eserde okunan İlâhî isimler.

Bu noktada bir başka hakikat dersini hatırlıyoruz:

"Her eser-i Samedanî, bir mektub gibi, bir Sâni’-i Zülcelal’in esmasını bildirir. Nakıştan mânâya geçsen, esma yoluyla Müsemmayı bulursun." — Sözler

Bir meyveyi düşünelim. Onda Hâlık, Musavvir, Müzeyyin, Rezzak, Kerîm gibi nice isimleri okuyabiliriz. Bu isimler onda okunduğuna göre, o meyve bir surettir, bu isimler ise onun mânâları gibidir. Sanki bu isimlerin tecellileri cisimleşmiş de o meyve vücut bulmuştur.

Her mahlukun bir sureti, bir de hakikati var. Suret, hakikatin cisimleşmiş, görünür hâle gelmiş şekli sayılabilir. Yunus Emre,

"Ete kemiğe büründüm,
Yunus diye göründüm."

mısralarıyla bize bu inceliği, ince bir üslupla ders veriyor.

•••

Mânâların cisim giymelerinin bazı küçük misallerini insanoğlu da Allah'ın izniyle yakalamış durumda. Bir teyp bandı, bir disket yahut bir CD, ne kadar mânâ taşıyorlar! Bir ömrün mahsulü olan binlerce sayfalık eserleri ince bir levhaya yerleştirebiliyorsunuz. O küçük levhayı, bilgisayardan habersiz birisine verseniz hiçbir şey anlamaz. Buna Yirmi kitap kaydedilmiş deseniz aklına sığıştıramaz. Ama bir başkası, CD'yi bilgisayarına yerleştirir ve ondaki bütün mânâları ekranda, bir bakıma, seyreder.

Bu kâinat ve içindeki her varlık, kitaplar dolusu ilim ve hikmet yüklü.

Bu varlık âlemini donuk bakışlarla seyreden ve onlardaki engin mânâlardan uzak yaşayan insanlar için İlâhî bir irşat hareketi gerekiyor. Bu hareketin önde gelen temsilcileri, peygamberler ve onların varisi olan büyük alimlerdir.

İnsanların kalpleri iman ile ışıklanmadıkça, bu kâinat kitabını okumaları mümkün değil. Okuma cihazı, fertlerin kalplerine ve dimağlarına yerleştirilecek.

Hidayet nuru Allah'ın hazinesinde. Biz, insanları o nura çağırmakla görevliyiz. Bundan ötesine gücümüz yetmez.

O nura kavuşanlar, şu sessiz zannedilen varlık âleminin, "Hiçbir şey yoktur ki O'nu hamd ile tespih etmesin"(İsrâ Sûresi, 44) ayetiyle haber verilen tespihlerini, zikirlerini, tekbirlerini işitmeye başlarlar.

İnsanlık âlemine yapılacak en büyük hizmet budur. Böyle olmasaydı insanların en büyükleri, ömürlerinin tamamını bu yolda geçirirler miydi?

Lâfz-ı mücessem

Tecessüd: Ceset giymek.. Ceset şeklini almak.
Mütecessid: Ceset giyen. Ceset şeklini alan.
Mücessem: Cisimleşmiş olan. Cismi olan.
Mütecessim: Cisimlenerek görünen.
İncimad: Camitleşmek. Katılaşmak. Sertleşmek. Donmak.
Müncemid: Camitleşmiş. Katılaşmış. Sertleşmiş. Donmuş.

"Masnuatta hiçbir eser yok ki, çok mânâlı bir lâfz-ı mücessem olmasın, Sâni-i Zülcelâl'in çok esmâsını okutturmasın." — Sözler

LÂFIZ ve mânâ... Biri ceset, diğeri ruh gibi. Her varlığın maddesi onun lâfzı, onda tecelli eden isimler ise mânâsı hükmünde. Lâfız mânâ için olduğu gibi, mahlukat da esmâ içindir.

Lâfz-ı mücessem, "cisimleşmiş lafız," "cisim giymiş bir söz" demek oluyor ve bu ifade ile kâinattaki her eserin sayısız denecek kadar çok mânâlar, hikmetler taşıdığı ders veriliyor.

Varlıkların her birinde bir çok ilâhî isim tecelli etmektedir ve bu isimlerin taşıdığı mânâlar o kadar çoktur ki, sanki bu mânâlar cisimleşmiş de o varlık meydana gelmiştir.

Yine Nur Külliyatından Mesnevî-i Nuriyede, insan için "Tecessüd etmiş bir ilm-i muhtardır," cümlesi geçer. Yani insanın her organı, her hücresi, her duygusu kısacası maddî ve manevî cihazlarından her biri nice hikmetler taşımakta ve onun öylece yaratılması ilâhî iradeyi açıkça göstermektedir. Bu gerçek o derece açık ve seçiktir ki, sanki, ilim ve iradenin bir cilvesi cisimleşmiş de o insan vücuda gelmiştir.

Bu kâinat için "mücessem bir kitab-ı Sübhanî," insan için, "mücessem bir hikmet-i nakkaşe," "incimad etmiş bir kudret-i basîre," denilmesi de bu mânâdadır.

“Memnu’ heykel, suretler: Ya zulm-ü mütehaccir, ya mütecessid riya, ya müncemid hevestir.” — Sözler

cümlesi de aynı şekilde değerlendirilmelidir.

Fizik ilminin asrımızda ulaştığı son noktada maddenin tarifi şöyle yapılıyor: "Madde, enerjinin yoğunlaşmış şeklidir."

Yukarıda takdim ettiğimiz ve benzeri teşbihler bu tarifin ışığından biraz daha iyi anlaşılır sanırım.

Umursamazlık hastalığı

“İnsanları fikren dalâlete atan sebeplerden biri; ülfeti ilim telâkki etmeleridir.” — Mesnevî-i Nuriye

ÜLFET: Şu muhteşem kâinatta sergilenen ve her biri bir kudret mûcizesi olan mükemmel eserleri üstünkörü bir nazarla geçiştirme, onları bildiğini zannetme ve derinlemesine düşünmekten hassasiyetle kaçınma hastalığı. İnsan fikrini yanlış yollara sevkeden, vehimlere ve zanlara sürükleyen bir maraz.

Asrımızda, madde üzerinde yoğunluk kazanan aşırı yorgunlukların, akılları gereksiz meşgul eden siyasî polemiklerin ve dünyanın dörtbir yanından ekranlara hücum edip seyircilerin ruh dünyalarını altüst eden üzücü haberlerin ve hayâsız sahnelerin bu hastalıkta çok önemli payları var.

Uhrevî hayatımız için fevkalâde önem kazanmış olan bu yaramız üzerinde ne kadar durulsa yeridir.

Süleymaniye’ye ne zaman gitseniz, o muhteşem mâbedi hayran hayran seyreden bir grup insana rastlarsınız. Bu insanlar, o sanat âbidesini niçin uzun süre temaşa ederler? Bu soruya çeşitli cevaplar verilebilir. Ben meseleyi bir başka yönüyle ele alacak ve diyeceğim ki, “diğer yapılarda san’at olmadığı için.”

Başka menzillerde ayrı mevzuları konuşan bu insanlar, Süleymaniye’ye geldiler mi artık Sinan’dan bahsetmeye başlarlar. Daima onu yâd eder, onu takdir ederler. Şimdi, hayâlimizde herşeyiyle Sinan’ın eseri olan bir şehir canlandıralım. Câmilerini de o yapmış olsun, dükkânlarını da, evlerini de, yollarını da. Böyle bir şehirde doğan, büyüyen bir insan için iki şık sözkonusu:Ya, her adımda Sinan’ı hatırlayacak; yahut, ülfet dediğimiz alışkanlık belâsıyla, bu harika eserleri görmeden yaşayacak, onun yapıp çattığı bu beldede ondan gâfil olarak ömür tüketecektir.

Bu şehre bir başka diyardan gelen insanlar ise şehre adım atar atmaz hayretler içinde kalacaklar. Her evin, her dükkânın, her mâbedin önünde dakikalarca duracaklar. O şehrin çoğu yerlilerinin müptelâ oldukları

alışkanlık hastalığı bunlara bulaşmayacak. Ve onlarda iki hayret birbirine karışacak; hem şehrin güzelliğini, mükemmelliğini şaşkın şaşkın seyredecekler, hem de ahâlinin gafletine bir mânâ veremeyecekler.

Büyüklüğüne sınır biçilemeyen ve sanat inceliklerine hakkıyla vâkıf olunamayan bu kâinat şehri de Allah'ın mülkü. Sinan'ın varlık programını bir katre su içinde O çizmiş. O katreyi câmiler, köprüler, hanlar, hamamlar yapan büyük bir mimar hâline o getirmiş. Sinan O'nun olduğu gibi, Süleyman da O'nun. Sen de ben de hep O'nunuz. Bir gramında milyarlarca bakterinin oynaştığı şu toprak tabakası da O'nun, her damlasında trilyonlarca mikrobun kaynaştığı şu su damlası da... O, arz ve semânın yegâne Hâlıkı ve Mâliki. Arzdakiler de O'nun, semâdakiler de. Kimde ne güzellik varsa O'nun ihsanı, kimde ne kuvvet varsa O'nun ikramı...

Hiçbir insanın bu diyarda Allah'dan gâfil olmaması beklenir, ama bu çoğu kez gerçekleşmez.Dünyaya imtihan için gönderilen bu insanlar, hakikata erebilmek için nice perdeleri yırtmak ve nice engeli aşmakla karşı karşıya kalırlar. Nefis, şeytan, ihtiyaç, hırs, çevre, mevki, makam, servet ve daha niceleri... Ancak bu mânileri gerilerde bırakanlar, bu âlemi Allah'ın eseri olarak seyretmenin zevkine erebilirler.

Çoğu insanın şu mûcizeler diyarında gaflete düşebilmesi, biraz da onların bu âleme geliş biçimleriyle alâkalı... İnsanlar, bu beldeye Yıldız Sarayı'na girer gibi girmiyorlar. Kapıda saray muhafızlarınca karşılanmıyor, içerileri teşrifat memurları nezdinde gezmiyorlar. Onlar bu sarayın içinde yaratılıyorlar. Sarayda doğuyor, sarayda büyüyor, sarayda ölüyor, saraya defnediliyorlar. İşte bu saray hayatının verdiği umursamazlık ve vurdumduymazlık hastalığına "ülfet" diyoruz. Bu hastalıkla fikirler uyuşur, ruhlar donuklaşır. Ne bakışlarda hayat, ne kalplerde seziş kalır. Bu derde müptelâ olanlar, her zerresi sonsuz hikmetler taşıyan bu âlemde ömürlerini 'O mahiler ki derya içredür deryayı bilmezler' mısraında ifadesini bulan bir garip ruh hâleti içinde geçirir dururlar.

Yokluğunu hiç çekmedikleri nimetler onların nazarlarından saklanır.

Dünyanın güneş etrafındaki harika seyahatını hiç hatırlamazlar. Zira, bir an inmeksizin hep onun sırtında gezmişlerdir.

Baharın geldiğine yeterince hamdetmezler. Çünkü baharsız yıl geçirmemişlerdir.

Hava nimetine şükretmek hatırlarına gelmez. Çünkü, hiç havasız kalmamışlardır. Misaller çoğaltılabilir. Ve bütün bu nankörlükler çoğu kez ülfetten kaynaklanır.

Mademki ülfet bizi çoğu zaman gaflete sürüklüyor. İsterseniz onu bir derece yenebilmek için, şu arz küremize bir yabancının gözüyle bakalım. Başka bir âlemde yaratılmış olup dünyamıza ilk defa gelen farazî bir şahısla sohbet edelim: Mevsim kış olsun. Misafirimizle bir bahçede buluşalım ve ona ağaçları göstererek, “dikkatle bakmasını, ikinci görüşmemizde kendisine bir sorumuz olacağını” söyleyelim. O farazî şahıs dünyamızı terk etsin ve her tarafın yemyeşil olduğu, ağaçların meyvelerle dolduğu bir sırada aynı bahçeye tekrar gelsin. Zannederim, dostumuz ilk önce gözlerine inanamayacak, neye uğradığını şaşıracak ve hayretler içinde kalacaktır. Ağaçların birinden kopardığımız bir meyveyi kendisine uzatarak, ‘Bu cismin meydana gelişini nasıl izah edersiniz?’ diye sorduğumuzda, önce meyveyi dikkatle süzecek, sonra çeşitli ihtimaller sıralayacaktır. Herhalde en fazla üzerinde duracağı şık, ‘meyvelerin bir başka yerden getirilip bu dallara yapıştırıldığı’ olacaktır. Kimbilir, belki de konuşmasını bir nükteyle noktalamak isteyecek ve ‘elbette bu yollardan birisiyle oldular, ağacın içinden çıkmadılar ya!’ diyecektir. Biz bu nükteye acı bir tebessümle karşılık verecek ve kendisini yolcu edeceğiz.

Bir de aksini düşünelim. Bir başka misafirimiz de yaz ortasında dünyamıza gelmiş olsun. Bir müddet kaldıktan sonra ayrılsın ve her tarafın karla kaplı olduğu bir kış günü geri dönsün. Kendisine karları göstererek, ‘bunların meydana gelişlerini nasıl izah edersiniz?’ diye sorduğumuzda, herhalde önce yerden bir avuç kar alacak, bir süre ovduktan sonra, büyük bir ihtimalle, bize şu cevabı verecektir: “Bunları başka bir memleketten getirip yerlere sermişsiniz!...” Belki de sözlerini, ‘herhalde bunlar gökten inmediler’, diye bağlayacaktır.

Şimdi biz misafirlerimizi bırakıp kendimize dönelim ve iyice bir düşünelim.

Gerçekten de, en uzak ihtimal, meyvelerin dallarda bitmesi, yağmur ve karın gökten inmesi değil mi? Ama gel gör ki, bu mûcizeler diyarında bizi kuşatan diğer hâdiseler gibi bunları da ülfetle geçiştiriyoruz.

Nice kışlar geçirmiş, nice baharlara erişmiş kimseler olarak, ne meyveyi, ne yağmuru, ne de karı hakkıyla tefekkür edebiliyoruz.

Meyve ve kar... Bu kâinat tablosunda ülfetle geçiştirdiğimiz nice varlıktan iki misal...

Kur’an-ı Kerim, semâvat ve arzın yaratılışından insanın ana rahminde geçirdiği devrelere; arının ilhama mazhariyetinden devenin yaratılış keyfiyetine; Güneş’in lâmbalık vazifesinden arzın beşiklik yapmasına, gece

ve gündüzün düzenlenmesinden insanın uyutulup uyandırılmasına kadar her hâdise ve her mesele üzerinden ülfet perdesini kaldırmış ve bu kudret mûcizelerini ehemmiyetle gözler önüne sermiştir.

“Âyetler, necimler gibi ülfet perdesini deler atar. İnsanın kulağından tutar, başını eğdirir. O ülfetin altındaki havarik-ül âdat mûcizeleri o âdiyat içerisinde gösterir.” — Mesnevî-i Nuriye

Kâinat kitabını okumadan yaşayan, ihtiyaçlarının peşinde durmadan koşan, hırs ile kazanıp gafletle tüketen, yorgunca yatıp sersemce uyanan, aceleyle yiyip süratle işine koşan ve yeni bir günü daha tüketmeye başlayan insanoğlu, ülfet perdesini yırtabilmek için Kur’an’ın irşadına ne kadar muhtaç, öyle değil mi?

SEBEB - MÜSEBBEB - MÜSEBBİB

Uzun mesafe

Sebep: Vasıta, alet, vesile.

Müsebbeb: Sebeplere uyma sonunda meydana getirilen.

Müsebbib: Sebep olan. Neticelerin yaratılmasına sebepleri vesile kılan.

DÜNYA darü’l-hikmet, âhiret darü’l-kudrettir, buyrulur. Yani, bu dünyada hikmet hâkimdir. İlâhî ilimle takdir edilen ve yine ilâhî irade ve kudretle yaratılan "sebepler" âleminden, "müsebbepler," yani neticeler çıkarılmakta ve insanlar sebeplere gönül vermekle, onları aşmanın ve neticeleri Allah’tan bilmenin imtihanını vermektedirler.

Bu ilâhî imtihanda insanın zafere ulaşması için, Rahman ve Rahim olan Allah nice kolaylıklar yaratmıştır. Bunlar saymakla bitmez. Sadece bir kaçına kısaca değinmek isterim:

Allah, insanı ana rahminde yaratıyor. Anne ve baba birer "sebep;" çocuk, "müsebbep." Ve Allah, o çocuğu bu sebeplerle yaratıp dünyaya gönderen "Müsebbibü’l-Esbap."

Söz konusu sebeplerden biri evin ihtiyaçlarını görmekle meşgul, diğeri evin iç işlerini tanzimle vakit geçiriyor. Bir süre ikisi de her şeyden habersiz... Bir vesile, annenin hamile olduğu anlaşılıyor... Bu anlama noktasının öncesiyle sonrası, rahimdeki insan adayı için fark etmiyor. Anne de ondan habersiz, baba da... Aylarca herkes kendi işlerini yapmakla vakit geçiriyor ve dokuzuncu ayın sonunda, gayb âleminden, dünyaya yeni bir misafir geliyor.

Ve komşular birbirlerine yanlış bir haber ulaştırıyorlar:

"Falanca hanım çocuk yapmış."

"Çocuğun nesini yapmış?" diye soruyorsunuz, afallıyorlar. "Hiçbir şeyini," diyorlar ve ilave ediyorlar: Hepsini Allah yaratmış.

Eğer anne, örgü örer gibi, deri örebilseydi, çorap dokur gibi ayak dokuyabilseydi, başlık yaptığı gibi baş da yapabilseydi, işte o zaman o’nun çocuk yaptığından söz edebilirdik. Hâlbuki anne çocuğun resmini bile aynen çizmekten aciz. Kendisini nasıl yapsın? Ve yine anne, kendi içinde

olup bitenlerden habersiz olduğu gibi çocuğunun içinde olanlardan da habersiz. Habersizce bir iş yapmak mümkün mü?

İşte bütün bunlar insana dünya imtihanını kazanması için ilâhî bir kolaylıktır: Çocuk, annenin iç âleminde ve onun ilmi ve iradesi dışında yaratılıyor. Bundandır ki Allah Kelâmında insanın o dokuz aylık dönemde geçirdiği safhalar sıkça nazara veriliyor; imtihanını kolay kazansın diye.

Bir başka kolaylık:

Şuursuz sebeplerden son derece hikmetli mahlukların yaratılması. Ve çoğu zaman müsebbebin, sebepten daha mükemmel olması.

Sadece bir misal:

Topraktan ağaç yaratılıyor, ağaç ise topraktan daha mükemmel. Ve ağaçtan meyve süzülüyor; meyve ağaçtan daha sanatlı. Tersi olsaydı, meselâ, ağacın üstünden topraklar çıksaydı, belki "bunlar ağacın artık maddesidir," denilip geçilirdi. Ama ilâhî kanun öyle cereyan etmiyor. Topraktan ağaç yaratılıyor ve ağaçtan meyve süzülüyor.

Meyveler de ağacın çocukları gibi. O da kendi içinde olup bitenlerden habersizken üstünde meyveler boy gösteriyor. Ve ağaç, meyvelerini tanımıyor, faydalarını bilmiyor, kime rızk olacaklarından habersiz. İnsanın diline göre tat, göz zevkine göre renk, eline uygun büyüklük, bedenine uygun vitaminlerle dünyaya gelen o meyve, bütün bunlardan habersiz ve insanı tanımaktan uzak bir ağacın eliyle yaratılıyor.

İnsan bedeni, meyve olarak, sadece, "saç" verebiliyor, onda da hiçbir hissesi yok. Kafa tası ile deri arasında ince bir tarla yaratılmış oradan saç mahsulü alınıyor.

Ve insan, "saçım uzadı, saçım ağardı" gibi sözlerle saçına sahip olamadığını açıkça beyan ediyor.

İnsan, kendi saçının yapılmasına, yaratılmasına karışamazken, meyveyi ağacın, balığı deryanın, buzağıyı ineğin, sebzeyi toprağın yaptığını nasıl iddia edebilir? Bu mucize eserleri onların yaptığına nasıl inanabilir? Daha doğrusu, bu konuda nefsini nasıl kandırabilir?

İşte, bütün sebepleri ve onlardan çıkan neticeleri, meyveleri birlikte düşündüğümüzde Nur Külliyatındaki şu hüküm cümlesine bütün ruhumuzla "amenna" deriz:

“Bütün zahirî sebebler yalnız birer perdedirler; icadda da hiç tesirleri yoktur.” — Şualar

Yine Nur Külliyatından Sözler'de, sebeplerle neticeler arasında çok uzun bir manevî mesafe bulunduğuna dikkat çekilir ve harikalar harikası bir misalle hakikat bütün berraklığıyla ortaya konulur:

"Sebebden müsebbebin icadına kadar o derece uzaklık var ki; en büyük bir sebebin eli, en edna bir müsebbebin icadına yetişemez. İşte sebeb ve müsebbeb ortasındaki uzun mesafede, esmâ-i ilâhîye birer yıldız gibi tulû' eder. Matla'ları, o mesafe-i manevîyedir. Nasılki zahir nazarda dağların daire-i ufkunda semanın etekleri muttasıl ve mukarin görünür. Hâlbuki daire-i ufk-u cibalîden semanın eteğine kadar, umum yıldızların matla'ları ve başka şeylerin meskenleri olan bir mesafe-i azîme bulunduğu gibi; esbab ile müsebbebat mabeyninde öyle bir mesafe-i manevîye var ki, imanın dûrbiniyle, Kur'ân'ın nuruyla görünür."

— Sözler

Sebepler, neticeleri yapacak güce, kuvvete, ilme, hikmet ve merhamete sahip olmanın çok uzağında bulunuyorlar. Tıpkı, dağların yıldızların çok uzağında bulunmaları gibi. Bu harika teşbihte, dağların başına değiyor gibi görünen semanın, dağlardan çok uzak olduğu hatırlatılarak, sebeplere bitişik olan neticelerle o sebep arasında da çok uzun bir mesafenin bulunduğuna dikkat çekilir. Ve dağların tepeleriyle sema arasındaki uzun mesafenin yıldızlarla dolu olması gibi, sebeple netice arasındaki o uzun mesafede de ilâhî isimlerin tecellilerinin saklı olduğu ders verilir ve dikkatle bakıldığında okunabileceklerine işaret edilir.

Meselâ, meyve dala bitişiktir. Maddî olarak arada hiçbir mesafe yoktur. Ama, ağacın bizi tanımaktan çok uzak olduğu dikkate alındığında, ağaçla meyve arasındaki bu manevî mesafede "Rezzak" ismi açıkça okunur.

Aldığımız ilaçla şifa arasındaki uzun mesafe, bize "Şâfi" ismini açıkça bildirir.

Cansız ve şuursuz varlıklar üzerinde yapılan ilmî çalışmalar, hazırlanan tebliğler, neşredilen kitaplar "Alîm" ve "Hakîm" isimlerini her akıl sahibine âdeta haykırırlar.

Misaller çoğaltılabilir.

Bir başka risalede geçen şu cümleler de sebeplerle neticeler arasındaki uzun mesafeyi güzelce ortaya koyar:

"Zaaf-ı mutlak içinde bir kuvvet-i mutlaka tezahüratı var. Ve acz-i mutlak içinde bir kudret-i mutlakanın âsârı görünüyor. ....."

“Hem fakr-ı mutlak ve kuraklık içinde bir gına-i mutlakın tezahüratı var. .....”

“Hem cümud-u mutlak içinde bir hayat-ı mutlakanın tereşşuhatı görünüyor. .....” — Sözler

Bir noktayı daha önemle hatırlatmak isterim:

Bilindiği gibi eşyanın vücuda gelmesi ya "ibda" veya "inşa" yoluyladır. Sebepler, "inşa" için söz konusudur ve bu dünyada en fazla göze çarpan yaratma şekli de inşadır. Ama, bu âlemde "ibda"nın, yani yoktan ve sebepsiz yaratmanın da birçok misalleri mevcuttur. Meselâ, bedenlerin yaratılması inşa iledir ama, ruhların yaratılması ibda iledir, sebepsizdir. Yani anne ve babalar, ruhların yaratılmasında sebep olarak istimal edilmemişlerdir.

Feyizler, bereketler, sevaplar hep sebepsiz yaratılırlar. Okuduğumuz bir tesbihi temsil edecek bir meleğin yaratılması da ibda yoluyladır. Yani, o tespihi okurken ağzımızdan çıkan hava, onu temsil edecek meleğin yaratılmasında bir sebep olarak istimal edilmez. Melek, doğrudan, sebepsiz yaratılır.

Tesbihimizin o meleğin yaratılmasına vesile olması ayrı bir konudur. Bir beldeye, meselâ, uçakla gittiğimizde, uçak oraya varmamıza vesile olur; ancak o beldenin inşasında uçak sebep olarak kullanılmış değildir. Yani, o şehir, ağacın çekirdekten çıkması kabilinden, o uçaktan çıkmış değildir.

İbda yoluyla yaratılan varlıklar için ilâhî iradeyle tespit edilen bütün vesileler de bunun gibidir.

Perde

“Esbap (sebepler) bir perdedir. Fakat iş gören Kudret-i Samedaniyyedir.” — Sözler

PERDE: Değişik, hatta bazan birbirine zıt, ama hepsi de güzel, hepsi de ibretli nice mânâları bize hatırlatan esrarlı bir kelime.

"Esbab bir perdedir, iş gören Kudret-i Samedaniyyedir." buyurulur. Memurlar, maaşlarını mutemetten alırlar, ama çok iyi bilirler ki, mutemet bir perde. Bize o maaşı kendi servetinden vermiyor. Devlet, memurlarının maaşını perdeli olarak vermekte. Bu âlemde de bütün sebepler birer perde. Ne meyve ağacın öz malı, ne ağaç toprağın eseri, ne insan anne ve babanın ortak mamulü. Bunların hepsi sebep, bunların hepsi perde... Ve iş gören Kudret-i Samedaniyye...

Bu dünya hikmet dünyası, bu âlem imtihan yurdu. Burada eşyanın yaratılmasında sebepler perde olarak vazife görüyorlar.

Bu perdelere dikkatle bakanlar, onlarda sergilenen eserlerin onların kendi malları olmadığını hemen keşfediyorlar. Ama gaflet içinde yaşayan, sadece cemiyet hayatının problemlerine kafa yora yora, ne kendini ne de içinde yaşadığı âlemi düşünmeye fırsat bulamayanlar için esbab yine perde; ama bu defa onlar için bir gaflet vesilesi.

•••

Allah’ın bütün isimleri nur. Bunların bilinmesi ancak tecellilerle mümkün. O’nun Rezzak ismini, soframızdaki nimetlerde okuyor, seyrediyoruz. Nimetler birer perde, onlarda Rezzak ismi müşahede ediliyor.

Âlem baştan başa ilim dolu. Toprağında sanki ilim kaynaşıyor. Havasında suyunda hep ilim hâkim. İşte her zerresi ilim ile dokunan bu kâinat da bir perde, onda Allah’ın Âlîm ismini okuyoruz. Bu okuma da fertten ferde farklılık arzediyor. Herkes, kalbinin kuvveti, ruhunun vüs’ati, ilminin derinliği, zekâsının inceliği nisbetinde aynı hakikatı farklı mertebelerde müşahede ediyor...

Perdenin bir de berzah mânâsı var. Bunun misalleriyle içimiz ve dışımız kaynaşıp durmada. İlkbahar bir perde, kış ile yaz arasında bir berzah, bir

köprü. Yaza gitmek isteyen, ilkbahara uğrayacak. Kışa varmak arzu eden de sonbahardan geçecek.

Kan damarlarının son noktaları ile beyin arasında bir sıvı var. O sıvı da bir berzah, o madde de bir perde. Alış verişler o köprüyle yapılıyor.

Bir şehir geçilmeden diğerine varılamıyor. Kışır delinmeden öze kavuşulmuyor. Mecaz aşılmadan hakikata gidilmiyor. Gaflet terkedilmeden huzura erilmiyor.

Kabir âlemi, dünya ile âhiret arasında bir berzah. Oraya uğranmadan mahşere çıkılmıyor.

Güneş, ışığa bir sebep. Ay'ın aydınlanmasına da Güneş sebep oluyor... Hepsinin de nurunu yaratan, Allah.

Peygamber hidayete bir güneş, âlim de Peygambere ay.

Biz o 'ay'da 'güneş'in ışığını seyrettiğimiz gibi, o güneşte de Allah'ın hidayetini, rahmetini, inayetini okuyoruz.

•••

Perdenin bir de hicap mânâsı var. Hicab, yâni seyre mâni, bilmeye engel.

Cehil ilme, günah feyze perde.

Bu perdeler aşıldıkça insan mânen yükselir ve önüne ayrı ayrı mârifet tabakaları ve muhabbet mertebeleri açılır.

Rahimde, üç perde ötesinde beslenip büyütülen insan, dünyaya geldiğinde yine üç perde ile karşılaşıyor. Atmosfer, güneş sistemi ve tüm kâinat. İnsan yine rahimde besleniyor, büyütülüyor. Rahman-ı Rahîm'in lütuf ve keremi bu ikinci rahimde de onunla beraber. Şimdi bütün mesele bu rahimden âhirete sağlam doğmakta. Bunun için de hakikatı görmeye ve hakka ermeye hicap olan bütün engellerin aşılması, bütün perdelerin geçilmesi lâzım.

Meselenin bir başka yönü:

Biz bu çıplak gözümüzle, kâinatın ancak maddî güzelliklerini görebiliyoruz. Halbuki perde arkası çok daha güzel. Bu âlemde huri elbisesi gibi kat kat güzellikler var. Ama biz ancak en üsttekini görüyor ve onu hayran hayran seyre koyuluyoruz; içi güzelliklerle kaynaşan muhteşem bir sarayın dış duvarlarını seyreder gibi...

İnsan da bir küçük saray. Ciğerinin ayrı bir güzelliği var, kan dolaşımının başka bir manzarası. Sinir sisteminin çalışması bir harika. Beyninin her merkezi ayrı bir fuar pavyonu gibi. Bunlar bedenin dış güzelliğinin bir perde arkasındaki bâtınî manzaralar... Bunu aşıp, bir perde

ötesine geçtiğimizde karşımızda nice mânevî tablolar görürüz. Bunlardan birisi hâfıza. Çalışması, paketlemesi, depolaması, yeri geldiği zaman, alttan üstten, ortadan, kenardan, köşeden eski bilgileri çekip çekip akla sunması ile apayrı bir âlem.

Kalp nasıl seviyor, akıl nasıl anlıyor, hayal nasıl kucaklıyor, korku nasıl büzülüyor, heyecan nasıl taşıyor, gurur nasıl kabarıyor, endişe nasıl ürküyor, tereddüt nasıl titriyor? Bunların hepsini seyredebilsek, işte o zaman, sinemada perdeyi unuttuğumuz gibi burada da karşımızdaki şahsın bedenini unutur, dalar gideriz. Belki de işi bedenin inkârına kadar götürenlerimiz de çıkar. Onlar kelimede mânâyı okur, ama mânâya dalınca kelimeyi görmez olurlar.

Beden kâinata, bedendeki bu gaybî faaliyetler de âlem-i gayba bir misal. Gaybı ve şehadetiyle bütün âlemlerdeki her nev'i güzellikler Esma-i İlâhiyye'den geliyor. Beden ve kâinat perdelerini aşan, yahut bu iki perdeyi de geçen ulvî ruhlar, bütün güzelliklerin menbaı olan esmayı buluyor ve ondan Sıfat-ı İlâhiye intikal ediyorlar. Ve nihayet, Cemâlûllah ile müşerref olmak üzere, Cennete uçuyorlar.

Sebepsiz yaratılanlar

Nur: Aydınlık. İman. Işık. Zulmetin zıddı.
Vücut: Varlık.
Hayat: Canlılık. Yaşama. Diri olma.
Rahmet:Acımak. Şefkat etmek. Merhamet etmek.

DÜNYA hikmet âlemi. Sebepler ve onlardan çıkan neticeler bir tertip ile, safha safha meydana geliyorlar. Kâinat milyonlar belki yüzmilyonlar sene ile ifade edilen uzun bir dönemde yaratılmış. Bu dönemin altı devreye ayrıldığını İlâhî Fermandan öğreniyoruz. Kâinat ağacındaki bu tedric kanunu, yani derece derece, safhalar hâlinde yaratılış, onun meyvelerine de sirayet etmiş. Meyve, dalda bir anda olgunlaşmıyor. Çocuk, ana rahminde bir anda son şeklini almıyor. Tohum, hemen sümbül vermiyor. Yumurta, bir anda kanatlanıp uçmuyor.

Nur Külliyatında bu umumî kanunun dört tane istisnası olduğu haber veriliyor: Nur, vücut, hayat ve rahmet.

“Kâinatta en mühim hakikat ve en kıymetdar mahiyet; nur, vücud ve hayat ve rahmettir ki, bu dört şey perdesiz, vasıtasız, doğrudan doğruya kudret-i ilâhiye ve meşiet-i hâssa-i ilâhiyeye bakar.” — Lem’alar

Nur denilince aklıma hemen Üstadın "iman hem nurdur hem kuvvettir," vecizesi gelir. Saad Taftazanî, imanı "cüz’i ihtiyarinin sarfından sonra kalbe ilka edilen bir nur," şeklinde tarif eder. Tarifte geçen "cüz’i ihtiyarinin sarfı" meselesine, Nur Külliyatı’ndan İşarat-ül İ’caz adlı eserde, şöylece açıklık getirilir:

“İman, Resul-i Ekrem Aleyhissalâtü Vesselâm’ın tebliğ ettiği zaruriyat-ı diniyeyi tafsilen ve zaruriyatın gayrisini icmalen tasdik etmekten hasıl olan bir nurdur.” — İşarat-ül İ’caz

İmana ermek için, cüz’î iradenin sarf edilmesi bir ön şart ise de bu, ağacın meyveye sebep olması gibi değildir. Yani biz irademizi sarf ederek

iman yoluna teveccüh etmekle kalbimize imanın yerleşmesi noktasında fazla bir şey yapmış olmuyoruz. Gözünü açan bir insan, "ben şu görünen eşyayı kendi kudretimle gözümün içine soktum," diyemeyeceği gibi, basiret gözünü açan bir insan da imanın kalbe yerleşmesi noktasında fazla bir şey yapmış değildir. İman, "kalbe ilka edilen bir nurdur" ve bu nuru o kalbe ihsan eden Allah'tır.

İman nur olduğu gibi ilim de nurdur, hidayet de nurdur. Bütün bunlarda kulun cüz'î iradesini hayra sarf etmesi şart kılınmıştır, ama bunları kul kendi iradesiyle yapıyor değildir.

Vücud'a gelince, bunun sebepsiz yaratıldığı açıktır.

Biz genellikle, bedene "vücut" dediğimiz için, vücudun sebepsiz yaratıldığını anlamakta biraz güçlük çekebiliriz. Aslında, "vücut" varlık demektir, zıddı ise "adem," yani yokluktur. Varlığa sebep aradığımızda karşımıza sadece "yokluk" çıkar. Yani, "vücut" ya sebepsiz olarak doğrudan yaratılmıştır, ya da eşyanın var olmalarına "yokluk" sebep olmuştur. Bu ikinci şıkkın akıldan uzaklığı açık olduğuna göre, birinci şıkkın doğruluğu kesindir.

Burada bir Kutsî Hadisi hatırlayalım:

"Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeye muhabbet ettim (bilinmek istedim) ve mahlukatı yarattım."

İşte ilâhî iradenin mahlukatı yaratmaya teveccüh etmesiyle, ilk mahluk olarak Nur-u Muhammedî yaratılmıştır. İlk varlık, ilk mevcut o nurdur. Ve o nur, ışığın güneşten süzülmesi gibi ortaya çıkmamış, doğrudan yaratılmıştır. O'nun yaratılmasında hiçbir maddî sebep söz konusu değildir. O nur, Allah'ın dilemesiyle yoktan yaratılmıştır.

Hayatın da sebepsiz yaratıldığı malûmdur. Bilim adamları, hayata bir sebep tayin edemiyor, sadece hayatın ortaya çıkmasında ön şart olarak ilâhî iradeyle tespit edilen tabiat kanunlarını, elementleri, mevsimleri sıralamaktan öteye gidemiyorlar. Bu sayılan sebepler, insanın da emrine ve hizmetine verildiği hâlde insanoğlu, hayatı yapmak bir yana, henüz onu anlamanın bile çok ötelerinde bulunuyor.

Rahmet de sebepsizdir. Bu konuda Nurlardan bir harika nakil yapmak isterim:

"Şu hadsiz kâinatı şenlendiren, bilmüşahede rahmettir. Ve bu karanlıklı mevcudatı ışıklandıran, bilbedahe yine rahmettir. Ve bu hadsiz ihtiyacat içinde yuvarlanan mahlukatı terbiye eden, bilbedahe yine rahmettir. Ve bir

ağacın bütün heyetiyle meyvesine müteveccih olduğu gibi, bütün kâinatı insana müteveccih eden ve her tarafta ona baktıran ve muavenetine koşturan, bilbedahe rahmettir...” — Sözler

Cansızların yokluktan kurtulup var olmaları kendi gayretleriyle değil, ancak ilâhî rahmetle olduğu gibi, bitkilerin de cansız olmayıp yarı canlı olmaları yine herhangi bir sebeple değil sadece rahmet iledir. Hayvanların bitkilerden üstün kılınmaları ve nihayet insanın arza halife olması da sırf rahmettir.

Şu var ki, insanoğlu bu rahmetin şükrünü eda ettiği takdirde kendisi ebedî bir saadete aday olacaktır. O saadete ermesi için de başta iman ve ibadet olmak üzere birtakım şartlar konulmuştur. İlâhî Fermanda açıkça beyan edilen bu şartları yerine getiren insanlar, cennette ebedî bir saadete ereceklerdir. Ancak şu da bir gerçektir ki, insanoğlu bu şartlara uymakla cennetin ne bir köşkünün inşasında, ne bir nehrinin akışında, ne bir hurisinin yaratılışında bir şey yapmış değildir. Bütün bunlar yine sebepsiz olarak yaratılırlar, ama sebepsiz yaratılan bu nimetlere insanın ulaşması için bazı şartlar konulmuştur. Bu şartlara uymakla cennet nimetlerine erişmek, tohum ekmekle mahsule kavuşmak gibi değildir.

MÂNÂ-YI İSMİ - MÂNÂ-YI HARFİ - NİYET- NAZAR

Kimin namına?

Mânâ-yı harfi: Başkasının mânâsını göstermek.

Başkasının bilinmesine hizmet etmek.

Mânâ-yı ismi: Bir şeyin kendi şahsına ve zatına bakan ciheti.

"Kırk sene ömrümde, otuz sene tahsilimde yalnız dört kelime ile dört kelam öğrendim;... Kelimelerden maksat: Mânâ-yı harfi, mânâ-yı ismî, niyet, nazardır." — Mesnevî-i Nuriye

KUR'AN'IN İLK EMRİ: Oku. Bu emri herkes biliyor; ama okumayı, sadece, okur-yazar olma şeklinde anlamak da eksik kalıyor. Bu noksan anlayıştan kurtulmanın çaresi, âyeti bir bütün olarak değerlendirmek:

"Yaratan Rabbinin ismiyle oku."

Önceki asırlarda cehaletten kaynaklanan ne kadar cinayet, ne kadar zulüm ve hıyanet varsa, bunların kat kat fazlasını asrımızın okumuş insanlarının yaptıklarına şahit oluyoruz. Sahte evrak düzenlemekten, rüşvet almaya; ihale yolsuzluğundan uyuşturucu ticaretine kadar nice melânetlerin, büyük çoğunlukla, okumuş insanlar tarafından işlendiğini üzülerek görüyoruz.

Bu adamlar okumaksa okumuşlar, öğrenmekse öğrenmişler, ama bu okuma, bu eğitim onları kötülükten men edememiş.

Niçin mi?

Çünkü onlar sadece okumuşlar ve bu okuma "Yaratan Rabbin ismiyle" olmamış.

Sûrenin ikinci âyetinde insanın bir kan pıhtısından yaratıldığı nazara veriliyor.

"(O) insanı bir alâktan (kan pıhtısından) yarattı."

Bu âyetle, insanoğlundan, ana rahmindeki dokuz aylık yolculuğunun bütün safhalarını dikkate alması ve kendisini o karanlık menzilde halden

hâle çevirerek en güzel bir yapıya kavuşturan Rabbinin bu lüftunu, bu keremini, en ileri mânâda düşünmesi isteniyor.

Bu ruhtan uzak kalanlar, kendilerini her türlü isyanın, anarşinin ve bozgunculuğun içinde bulurlar. Çünkü kul olduklarını unutmuş, sorumsuzca bir hayat sürebileceklerini sanmışlardır. Bu yanlış telakki ile ne kendilerini okuyabilmişlerdir, ne bu muhteşem kâinatı.

Sûreye, "alâk" yani "kan pıhtısı" ismi verilmesi de, insanın okumaya nereden başlayacağının bir işareti olsa gerek.

"Oku!" emrini yanlış yorumlayan ve ona layıkıyla kulak vermeyenler dünya ilimlerinden de gerçek mânâda faydalanmayı başaramıyorlar. Bu âlemde sergilenen ve her biri diğerinden güzel İlâhî eserler hakkında edindikleri bilgiler, sadece akıllarında yer ediyor, hafızalarında birikiyor, ama kalplerine, his dünyalarına nüfuz etmiyor. "Bu kudret mucizelerine, bu rahmet hediyelerine" hayret etmek, hayran olmak hayâllerinden bile geçmiyor.

Kuru, ruhsuz, sönük bir bilgi ile dolduruyorlar akıllarını. Bu donuk akıl, nefsin desiselerine ve şeytanın aldatmalarına karşı koyacak bir güce sahip olmadığı için, sonunda her yanlışı işlemeye, âdeta hazır hâle geliyor.

İlâhî fermanda hem göklerin ve yerin yaratılışına hem de insanın ana rahminde geçirdiği safhalara sıkça dikkat çekilir. Her şey Allah'ın eseri, mahlûku, mülkü olarak takdim edilir ve insan, âlemin her köşesini bu şuurla gezer ve kendisini İlâhî sanatların sergilendiği uçsuz bucaksız bir sergide, muhteşem bir fuarda hisseder. İşte insanın ve âlemin bu mânâda değerlendirilmesine Üstad Bediüzzaman Hazretleri, "mânâ-yı harfî" diyor. Yani, böyle bir insan, kâinattaki her eseri, bir harf kabul eder ve ona yaratıcısı namına bakar ve baktırır.

Varlıkların yaratılış gayesi, kendi nefislerini göstermek değil, taşıdıkları ince hikmetleri ve derin mânâları Allah namına okutturmaktır. Bu eserler böylece değerlendirilmezlerse, ruh donuklaşır, fikir kabalaşır, akıl atıl kalır, kalp ise bir köşeye sinmekten öte bir şey yapamaz olur. Bu hale düşen bir insan, artık ne kadar ilim tahsil ederse etsin, kendini bilmediği için, Rabbini de bilemez. Organlarını ve duygularını sorumsuzca kullanır. Ve sahipsiz sandığı bu dünyada dilediği haksızlığı rahatlıkla işlemeye başlar.

Başta ahlâk buhranı olmak üzere, her türlü anarşinin temelinde şu yanlış vardır: "İnsanı ve bütün eşyayı mânâ-yı ismiyle değerlendirmek; yani her şeyi ve herkesi sahipsiz ve kendi başına buyruk zannetmek."

Gençliği, anarşi belasından ve ahlâk buhranından kurtarmak için verilen konferanslar, sunulan bildiriler, yazılan kitaplar, insanoğluna kulluğunu hatırlatma ruhundan uzak kaldığı müddetçe, hiçbir tesir icra edemeyecektir.

Kâinatın en mükemmel meyvesi insan olduğu gibi, insanlık âleminin de en büyük neticesi peygamberler silsilesidir ve onların önderi de âhirzaman Peygamberidir (a.s.m.).

“Nev-i beşerde nübüvvet, beşenrdeki hayır ve kemalatın fezlekesi ve esasıdır.” — Mesnevî-i Nuriye

Mü’min, şehadet getirirken Allah’tan başka İlâh olmadığını ve Hz. Muhammedin(a.s.m.) Onun kulu ve resûlü olduğunu ikrar eder. Bu ikrarda şu irşat saklıdır:

Peygamberlik görevi kulluk üzerine bina edilmiştir. Yani birer kul olan Allah elçileri, şahsi reyleriyle ve görüşleriyle değil, ancak Allah namına hareket ederler. Onların bütün icraatları mânâyı harfiyledir. Nübüvvet kelimesi bize bu dersi verir. Elçi, padişahın emrini iletirken kendiliğinden hiçbir şey katmaz ve eksiltmez.

Allah Resûlü(a.s.m.), kulluğu en mükemmel mânâda yaşamış, peygamberlik görevini de en ileri seviyede yerine getirmiştir.

"İçinizde Allah’ı en çok seven benim, Ondan en çok korkan da benim." hadis-i şerifi kulluk şuurunun en güzel bir ifadesidir.

Nur külliyatından Şualarda, Resulûllah Efendimizin(a.s.m.) bir kasemine dikkat çekilir:

"Muhammedin nefsi kudret elinde olan Allah’a yemin ederim ki"

Bu kasemle ilgili olarak şu hakikat dersi verilir:

“...mahlûkatın en müntehab ve en müstesnası olan Muhammed Aleyhisselâtü Vesselâm’ın nefsi, kendi kendine mâlik olmazsa ve ef’alinde serbest bulunmazsa ve harekatı başka bir ihtiyara bağlı ise; elbette hiçbir şey, hiçbir şe’n, hiçbir hal, hiçbir keyfiyet -cüz’î olsun küllî olsun- o muhit iktidarın, o şâmil ihtiyarın daire-i tasarrufunun haricinde olamaz.” — Şualar

Nefsimizi böylece ele almadıkça, ona hiçbir hayrı öğretemez ve onda hiçbir güzelliği sergileyemeyiz.

İnsan, kendi nefsini mânâ-yı harfiyle değerlendirmelidir. "Bu hayat benim şahsî malım değil, eğer öyle olsaydı ölüm bana yaklaşamazdı" diyecektir. Ve hayatını Allah’ın Muhyi (hayat verici) isminin bir cilvesi

bilecektir. Bu noktaya varan insan, ömrünü kendi keyfince kullanamaz; Allah'ın rızası yolunda geçirmeye gayret eder.

Aynı şekilde, varlığını Mucid (var edici) isminin, görmesini ve işitmesini de Basîr ve Semi' isimlerinin tecellisi bilecektir. Ve anlayacaktır ki, kendisinin şahsî ve zatî hiçbir şeyi yok; hepsi ihsan, hepsi lütuf, hepsi tecelli.

Bu noktaya erişen bir kalbi kibir istila edemez, gurur lekeleyemez. Böyle bir kalbin sahibi, başka varlıkları da aynı mânâda değerlendireceği için, hiç bir mahlûka zarar veremez. Çünkü çok iyi bilir ki, onlar da kendi nefislerine mâlik değildirler; onlar da Allah'ın mahlûkudurlar.

Meselenin bir başka yönü:

İnsanların barbarca katledilmesinden zerre kadar acı duymayan bazı çevrelerin, hayvan sevgisi üzerine acıklı ve hazin konuşmalar yaptıklarına şahit olursunuz. Burada da işlenen aynı hatadır. Bu adamlar hayvanlara şefkat ederken, onları Allah'ın sevimli eserleri olarak görmez ve onlara mânâ-yı harfiyle değil, mânâ-yı ismiyle sevgi gösterirler. Böyle olmasaydı, insanın hayvandan çok ileri bir eser, bir ilâhî sanat mucizesi olduğunu idrak eder ve ona hayvandan çok daha fazla kıymet verirlerdi. Demek ki onlar, insanları bir kul ve mahlûk olarak değil, menfaat kavgasında birer rakip, birer düşman olarak değerlendiriyorlar ve hasımlarından bir zarar gördüler mi adalet ölçüsünü hemen kaçırıyor, bir gramlık suça, tonlarca ceza vermekten geri durmuyorlar.

Düşünüyorum da, insanları mânâ-yı harfiyle seyretme konusunda çoğu zaman biz de gaflete düşüyoruz. O tenkit ettiğimiz çevrelerin yanlışlarını, bilmeyerek, biz de tekrarlıyoruz. Rakiplerimiz aleyhine planlar kurarken, kul hakkına tecavüz ettiğimizi ve bunun cezasız kalmayacağını düşünmek istemiyoruz. Bize haksızlık eden kimselerin aslında kendilerine zulmettiklerini ve öte âlemde perişan kalacaklarını unutuyoruz.

Yine Mesnevi-i Nuriye'den konuyla ilgili bir başka ifade:

"Hiç bir şey, bir zerreye bile, mânâ-yı ismiyle masdar olamaz. Amma bir zerre, mânâ-yı harfiyle semanın yıldızlarına mazhar olur."

Masdar; bir şeyin çıktığı, sudur ettiği yer demektir. Mazhar ise, o şeyin zahir olduğu, göründüğü, kendini gösterdiği mekân.

Materyalistler ve tabiatçılar, masdar ile mazharı, bir başka ifadeyle sudur ile zuhuru birbirine karıştırıyor ve aldanıyorlar.

Üstadın vecizesini bir misâl ile açıklamaya çalışalım: Güneşe karşı tuttuğumuz bir ayna, parıl parıl parlar. "Aynada ışık olduğunu" söylediğimizde, doğruyu ifade etmiş oluruz. Böyle demekle, güneşin aynadan zuhur ettiğini, ışığını onda gösterdiğini ifade etmek isteriz.

"Aynada ışık yoktur" dediğimizde de sözümüz yine doğrudur. Çünkü o cam parçası bir ışık kaynağı değildir; yani ışığa masdar olmaktan çok uzaktır.

Bu misâli, diğer varlıklara da tatbik edebiliriz:

"Toprakta ilim yoktur" sözü doğrudur. Zira, toprağın âlim olduğunu ateistler de söyleyemiyorlar. "Toprak ilim doludur; onda ilim kaynaşıyor" sözü de gerçektir. Bu defa toprağın İlâhî ilme ayna olduğu söylenmiş olur.

Bir başka misâl:

Bu âlemde bütün işler bir kudret ve irade ile meydana geliyor. Kâinatta ise, mânâ-yı harfiyle ondaki her hâdise bir irade ve kudreti gösteriyor ve onlardan haber veriyor.

Tabiatı konu alan bütün bilimler bu mânâda ele alınmalıydı. Ama öyle olmadı. Fennî bilgiler aktarılırken sanki o işleri maddenin kendisi yapıyormuş gibi bir hava verildi okuyucuya. Eşya sahipsiz ve mâliksiz takdim edildi. Böyle olunca, insan da kendisini hür ve müstakil zannetti. Dilediği gibi hareket edebileceği vehmine kapıldı. Ve bu yanlış eğitimin meyvesi, hak-hukuk tanımaz, anarşist ve ahlâksız bir nesil oldu.

"(Felsefe ise) Şu kitab-ı kebirin hurufatına ‘mânâ-yı harfi’ ile, yani Allah hesabına bakmak lâzım gelirken; öyle etmeyip ‘mânâ-yı ismi’ ile, yani mevcudata mevcudat hesabına bakar, öyle bahseder. ‘Ne güzel yapılmış’a bedel, ‘Ne güzeldir’ der, çirkinleştirir." — Sözler

İşte, hiçbirimizin beğenmediği ve herkesin iğrendiği şu çirkef sosyal yapımızın temelinde bu çirkin anlayış yatıyor.

Gönül ehli büyük Yunus, sevginin de mânâ-yı harfi ile olması gerektiğini bakınız ne güzel ifade ediyor:

Yaratılmışı severiz, Yaratandan ötürü.

Bir çiçeği, sadece güzel, renklerine ve hoş kokusuna meftun olarak sevmek mânâ-yı ismiyledir. Bu sevgi geçicidir. Bir gün çiçek solar, bir başka gün de onu koklayan insan. Geçmiş asırlarda nice çiçekler sergilendi ve niceleri onları seyretti, kokladı ve gittiler.

O gidenlerin yanlarına kalan nedir, bilir misiniz? Eğer o nazenin varlıkları Allah'ın birer güzel eseri olarak seyrettilerse iman ve irfanları inkişaf etti. Bu sevap ve bu kemal, ruhlarına mâl oldu ve onlarla beraber ebedileşti.

Ebedî saadet yurdu olan cennet, şu varlık âlemine ve onda cereyan eden hâdiselere mânâ-yı harfi ile bakanların diyarıdır.

Bakış açısı

"Mânâ-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz. Ve o mânâ-yı harfînin inceliklerine tedkikat yapılamaz. Fakat mânâ-yı ismî, sadık, kâzib her hükme mahal olur." — Mesnevî-i Nuriye

Mânâ-yı ismî, bir şeyin bizzat kendisini, özelliklerini bilip tanımak, mânâ-yı harfi ise o şeyi "sahip ve yapıcısını göstermesi" yönüyle tanımak demektir. Bu varlık alemindeki eşyayı Allah namına, O'nun isimlerine ayna olma yönüyle tefekkür etmek mânâ-yı harfî ile, bu kutsî mânâları düşünmeksizin incelemek ise mânâ-yı ismî iledir.

'İsim' tek başına bir mânâ ifade eder; 'harf' ise başkasının mânâsını göstermek için bir alettir. Meselâ, 'ev' kelimesi bir isimdir ve başlı başına bir mânâsı vardır. Ama 'e' tek başına bize bir şey söylemez. Fakat 'eve' kelimesinde 'e' harfi 'ev' kelimesine yardımcı bir görev yapmıştır.

•••

Günlük konuşmalarımızda birisinden söz ederken, bazı zaman, asıl maksadımız o şahsın kendisi olur; "Falan kimse çok dürüst, çalışkan ve güvenilir bir insandır" dememiz gibi. Bazen de bizim için o şahsın kimliği değil görevi önem arz eder. "Şu adam falan şirketin genel müdürüdür" sözünde olduğu gibi. Birincisinde o kimseden söz edişimiz mânâ-yı ismî ile, ikincisinde ise mânâ-yı harfî iledir.

Şimdi, sözünü ettiğimiz o şahsa şirketinde görev vermek isteyen ve bizimle istişarede bulunan bir dostumuza, onun şahsiyeti hakkında vereceğimiz bütün bilgilerin doğru olması gerekir. Aksi halde adamı yanıltmış olabiliriz.

"Mânâ-yı ismî, sadık, kâzib her hükme mahal olur." cümlesi bu hakikati ifade eder.

O şahıs hakkında verdiğimiz bilgi doğru ise bize sadık (doğru sözlü) denilir, aksi halde kâzip (yalancı) damgasını yemekten kendimizi kurtaramayız.

İkinci durumda ise, bizim ondan söz edişimiz, zatı için değil şirketi içindir. Sözümüzün devamında artık onu unutur, şirketin büyüklüğünden, ürünlerinin kalitesinden, ihracat rakamlarından söz ederiz. Bu bilgiler sağlam olduğu taktirde, o şahsın zatı hakkındaki bilgimizin noksanlığı veya yanlışlığı sözümüzün doğruluğunu etkilemez.

“Mânâ-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz. Ve o mânâ-yı harfînin inceliklerine tedkikat yapılamaz.”

Faraza, bizim genel müdür sandığımız o şahıs, gerçekte şirketin pazarlama müdürü olmuş olsun. Birisi kalkıp diyemez ki, "Senin sözünü ettiğin şirket hiç de dediğin gibi değil; çünkü o şahıs, şirkette genel müdürlük değil, pazarlama müdürlüğü yapıyor.."

Biz o kimseden mânâ-yı harfiyle söz ettiğimiz için bu bilgi eksikliğimiz sonucu etkilemez.

•••

Bir konuyu açıklarken fen sahasından örnekler verdiğimiz olur. Bu örnekler mânâ-yı harfî cihetiyle verilmişlerdir. Yani asıl maksadımız muhatabımıza fen bilgisi vermek değil, anlattığımız konuya o bilim dalından delil getirmektir.

Meselâ, biz kâinat- insan ilişkisi üzerine bir konuşma yapalım. Kâinat ağacının, insan meyvesi verdiğini örneklerle açıklayalım. Başımızda uzayan saçlarla, dağ başlarında boy gösteren ormanlar arasında bir ilgi kuralım. Kanımızı ırmaklara benzetelim. Bu arada dünyanın da, insan vücudunun da büyük çoğunluğunun su olduğundan söz edelim ve bu konuda dörtte üç gibi bir oran verelim. Bizim maksadımız Allah’ın harika bir eseri olan insan ile bu âlem arasındaki bazı benzerlikleri yakalamaktır. Ama su misalimizde, yerküresinin ve insan bedeninin üçte ikiden fazlası su olduğu halde biz dörtte üç demişizdir. Maksadımız, yerküresini ve insan bedenini anlatmak olmadığından, bu yanlış bilgimiz, aleyhimize bir delil olarak kullanılamaz. Yani denilemez ki, "İnsanla kâinat arasında bir ilgi yoktur. Çünkü yerküresinin ve insan bedeninin dörtte üçü değil, üçte ikisi sudur."

"Mânâ-yı harfî, kasdî hükümlere mahkûm-u aleyh olamaz" hükmünce, biz o yanlış bilgimizden dolayı kınanmayız. Çünkü, bedenden söz etmemiz mânâ-yı harfi itibariyledir.

Ama, bir anatomi hocası insan bedeni üzerinde konuşma yapıyorsa, onun bedenden söz etmesi mânâ-yı ismiyle olur. Yani bizzat bedeni

anlatmak için kürsüye çıkmıştır. Vereceği bilgilerin, gerçekten hiçbir sapma göstermemesi gerekir. "İnsan bedeninin onda dokuzu sudur" diye konuşsa hemen itiraza uğrar. Çünkü, " mânâ-yı ismî, sadık, kâzib her hükme mahal olur."

O zat, bedenden "mânâ-yı ismî" ile söz ettiğinden, verdiği bilgiler için doğru veya yanlış hükmü verilir ve kendisi buna göre ya tebrik yahut tenkit edilir.

Bazı tefsir alimleri ayetleri açıklarken, asırlarının bilim seviyesine göre örnekler verirler. Zamanla bu bilgiler geçerliğini kaybederler. Ama bu durum, yapılan tefsirin doğruluğuna tesir etmez. Çünkü müfessirin bu konulardan söz etmesi mânâ-yı ismiyle değildir, mânâ-yı harfiyledir.

Konunun devamında şöyle buyrulur:

“Bu sırra binaendir ki mânâ-yı ismî ile kâinata bakan felasifenin kitablarında kâinata ait hükümler, nefs-ül emirde örümceğin nescinden zaîf ise de, zahire göre daha muhkem görünüyor.” — Mesnevî-i Nuriye

Demek oluyor ki, bu kâinat kitabını yazan, ondaki her sistemde, her canlıda, her hücrede nice mânâlar yerleştiren Cenâb-ı Hakk’ın, o sonsuz ilmini ve hikmetini hiç nazara almadan yapılan araştırmalar, ilk bakışta muhkem yani sağlam ve mükemmel görünseler de, gerçekte, örümcek ağından daha zayıftırlar.

Onların yaptığı, bir eserin mimarından hiç söz etmeden sadece taşlardaki nakışlar üzerine uzun uzun konuşmaya benzer.

Niyet üzerine

NİYET DENİLİNCE, aklımıza öncelikle namaz yahut oruç gelir. Bu ibadetleri yaparken Allah rızasına ermeği talep ederiz. Ve bunu işin başında hemen dile getiririz.

Rızanın zıddı riyadır.

Rıza Hak içindir, riya ise halk için. Birincisinde İlâhî teveccühe ve rahmete ermek esastır; ikincisinde ise insanlara hoş görünmek, onların takdirlerine ve alkışlarına can atmak. Bu ise bence dilenciliğin bir başka türlüsü...

Herkesin kendi nefsini beğendiği bir dünyada, riya yolunu tutmamız ve kendimizi başkalarına beğendirme sevdasına kapılmamız ne büyük gaflet! Ama gel gör ki, nefis aldanmaya can atıyor ve bu çıkmaz sokağa bilerek ve severek giriyor.

Dünyada mesut bir hayat sürmemiz ve ölümle başlayan ebediyet yolculuğumuzda saadet yurduna varmamız, öncelikle, bu rıza şartına bağlı.

Şu var ki, rızaya ermek saadetten daha önemlidir. Çünkü, saadet rızanın meyvesidir. Bir dilenci sizin merhametinizi celp etti mi, mesele hallolmuş demektir. İhsan ve yardımlar bu merhametten akacaktır.

Üstat Bediüzzaman Hazretleri, "sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabb’inize ibadet ediniz ki takva mertebesine nail olasınız" mealindeki âyetin tefsirinde, çok önemli bir noktaya işaret eder:

İnsan, Rabbine, öncelikle, Rabbi olduğu için ibadet etmelidir. Bu ibadetin sonunda ereceği makamlar ve lütuflar ikinci derecede kalırlar.

Bunun bir küçük misâlini, büyüklerimize hürmet noktasında yaşamıyor muyuz?

Babamıza niçin hürmet ederiz?

Babamız olduğu için. Yoksa, bize hediyeler vereceği, yahut miras bırakacağı için değil. Zira bu ikinci halde, sevgimize menfaat karışmış, safiyeti kaybolmuş ve bulanmış olur.

İşte, âyet-i kerimede, "Allah’a ibadet edin" yerine "Rabbinize ibadet edin" buyrulmakla bu inceliğe dikkat çekilmektedir.

Rabb’imize, Rabb’imiz olduğu için ibadet edeceğiz. Bedenimizin planını bir damla su içine yerleştiren, o damlayı terbiye ederek insan haline getiren ve ruhumuzu duygularla donatan Rabb’imize sonsuz şükür borcumuz vardır. Ve ibadet, bu borcu eda etmenin en güzel ifadesidir.

Bir mü’min, ibadete başlarken Allah’ın rızasını niyet etmekle bu mânânın şuurunda olduğunu da dile getirmiş oluyor.

yetteki bir başka incelik de ibadetin neticesi olarak "takva"nın gösterilmiş olması. Yani, ibadetin gerçek meyvesi, ruhun takva ile kemale ermesidir.

yetin devamında, arzın bizim için bir döşek, semanın ise binamıza dam yapıldığı, semadan su indirilerek yerden rızıklar çıkarıldığı nazara verilir.

Rabbimiz, Rabb-ül-âlemîn’dir. Bütün bu âlemleri O terbiye ettiği gibi, bizi o âlemlerden süzen ve insan hâline getiren de yine Odur. Ve biz, bütün âlemleri terbiye eden Rabb’imize ibadet edeceğiz ki, ruhumuz terakki etsin ve takva mertebesine ulaşsın.

Nur Külliyatında niyet ruha benzetilir.

“Niyet, bir ruhtur. O ruhun ruhu da ihlastır.” — Mesnevi-i Nuriye

Amellerin görünen kısmı beden gibidir; gayesi ise ruh. Beden ruhla hayata kavuştuğu gibi, ameller de niyet ile canlanır ve hayatlanırlar. Niyetin ruhu ise ihlas: ibadetin sadece Allah rızası için yapılması, bir başka gaye gözetilmemesi...

Sözler’den bir müjde cümlesi:

“Hem namaz kılanın diğer mubah dünyevî amelleri, güzel bir niyet ile ibadet hükmünü alır. Bu surette bütün sermaye-i ömrünü, âhirete mal edebilir. Fâni ömrünü, bir cihette ibka eder.”

— Sözler

"Güzel niyet" denilince akla ilk gelen mânâ sünnete ittibadır.

İşlerini sünnet üzere icra eden bir müminin kalbi Allah Resulûne(a.s.m.) teveccüh etmiş demektir. Allah Resulûnü(a.s.m.) hatırlamak ise kalbi doğrudan doğruya Allah’a teveccüh ettirir.

Dünya işlerimizde niyetimiz, "helâl rızık kazanmak" olursa bu güzel bir niyettir.

Zenginleşerek zekât vermeyi de isteyebiliriz. Bu da güzel bir niyettir.

"Bu zamanda i’la-yı kelimetullah, maddeten terakkiye mütevakkıftır," sözünü rehber ederek, iktisadî yönden ilerleyip, dünya pazarlarında söz sahibi olmayı ve böylece İslâm’ın nurunun o beldelere de ulaştırmayı arzu edebiliriz. Bu niyet de güzeldir.

Ama, bölgesinin yahut ülkesinin en zengini olmak için çalışmak, herkesin kendisinden söz etmesini istemek gibi, nefis kokan ve şeytandan haber veren niyetler, güzel olamazlar.

Bir işin "ibadet hükmünde" olması için, onda ibadet mânâsını ihsas eden, yani kalpleri Hakka teveccüh ettirecek bir niyet bulunmalıdır.

Allah yolunda cihat eden insanla, ganimet için harp eden insan görünüşte aynı işleri yaparlar. Ama birincisi ölürse şehit olur, kalırsa gazi. İkincisi ise şehitlik şerefini peşinen kaybetmiştir. Onun için, ganimetten öte bir nasip de söz konusu değildir.

•••

Önemli bir nokta:

İnsan, işlediği cüzi bir ameli niyet ile küllileştirebilir. Namazda, "ancak sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz" demekle niyetimizi küllileştirmiş oluyoruz.

Nurlarda bu bahis işlenirken üç cemaata dikkat çekilir:

Bu âyeti okurken bütün müminleri niyet edebiliriz. Yahut vücudumuzda vazife gören bütün hücrelerimizi, bütün organ ve duygularımızı kastedebiliriz. Veya kendilerine verilen vazifeleri yerine getirmekle ibadetlerini yapan bütün mahlûkatı niyet edebiliriz.

Niyet konusunda üzerinde önemle durulması gereken bir husus da şu:

İbadetler gibi virtler, tesbihler de ancak Allah rızası için olmalıdırlar. Ancak bu takdirde ihlas mührünü taşır ve makbul olurlar. İnsan bir duayı veya bir tesbihi dünya işlerinin iyi gitmesi için yaparsa ihlas bozulur ve umduğu o neticeye de ulaşamaz.

"O faideler, o evradların illeti olamaz ve ondan, onlar kasden ve bizzât istenilmeyecek. Çünki onlar fazlî bir surette, o hâlis virde talebsiz terettüb eder. Onları niyet etse, ihlası bir derece bozulur. Belki ubudiyetten çıkar ve kıymetten düşer. Lem’alar

Önemli bir nokta:

Güzel niyet ile, çirkinler güzel olur; kötü niyet ile de güzeller çirkinleşir.

“Niyette öyle bir hâsiyet vardır ki; seyyiatı hasenata ve hasenatı seyyiata tahvil eder.” — Mesnevî-i Nuriye

Seyyie; kötü ve kötülük, hasene ise güzel ve güzellik mânâsına geliyor.

Zatında kötü olduğu halde niyet ile iyiler sırasına geçen işler için, genellikle, şu misâl verilir:

İki insanın arasını bulma niyetiyle yalan söylenebilir. Yalan zatında çirkindir, seyyiedir. Ama niyet hayırlı olunca o da hasene olur.

Yalanın yaygın olarak ve pervasızca söylendiği günümüz dünyasında, Üstat Bediüzzaman hazretleri ; "Maslahat dahi yalan söylemeğe illet olamaz. Çünki muayyen bir haddi yok, sû’-i istimale müsaid bir bataklıktır" buyurduğu için biz bu konuya başka misâllerle yaklaşmaya çalışalım.

Meselâ, kıtal yani adam öldürmek zatında kötü bir iştir, bir seyyiedir.

“Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın.” — En’am Suresi, 151

Ama, Hak yolunda ve haklı olarak yapılan "kıtal", hasene olur ve "cihat" ismini alır.

Yetim malı yemek de bir seyyidir. Değil yenmesi, ona yaklaşılması bile yasaklanmıştır. Ama, bu yaklaşmadaki maksat, o malı korumak olursa durum değişir ve seyyie hasene olur.

“Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına ancak en güzel şekilde yaklaşın.” — En’am Suresi, 152

Sahasında ehil ve yetkili bir insan, İslâm aleyhindeki neşriyatı takip edebilir. Menfi yazıları okumanın güzel olmadığı açıktır. Ama niyet, bu yanlış fikirlere cevap vermek olunca bu seyyie de haseneye döner.

Hasenenin seyyieye dönüşmesine gelince, Üstat, buna "gösteriş için yapılan ibadeti" misâl verir. İbadet hasenedir, riya ise seyyie. İbadet gösteriş için yapılınca hasene seyyieye döner.

Niyet konusunu, Nur’lardan sıkça sorulan bir mesele ile sona erdirmek isterim:

"...Niyet bir cihetle fıtrî ahvalin ölümüdür. Meselâ: Tevazua niyet onu ifsad eder, tekebbüre niyet onu izale eder..." — Mesnevî-i Nuriye

Birinci misâlden başlayalım: Bu cümleyi, "insan mütevazi olmak istiyorsa kibirli olmaya niyet etsin" şeklinde anlamak, elbette, doğru değildir. Aynı şekilde ikinci cümleyi de, "insan kendinden kibri izale etmek istiyorsa tekebbüre yani kibirlenmeye niyet etsin" şeklinde yorumlayamayız.

Bu ifadelerin yer aldığı paragrafta vicdanî hükümlerden söz edilir. Demek oluyor ki, vicdanî bir mesele zaten ruhta yerini bulmuştur ve hükmünü icra etmektedir. Onun için ayrıca bir niyet gerekmez. Eğer niyet edilirse, o vicdanî hüküm, gerçek mânâda, ruha hâkim olmamış demektir.

İnsan tevazuya niyet ediyorsa, bu kendisinde tevazunun bulunmadığındandır; "niyetin tevazuyu ifsat etmesi" böyle anlaşılmalıdır. Aynı şekilde, birisi kibirli olmaya niyet etmişse, bu niyet de onun kibirli olmadığının delilidir. Yani bu niyet, o kötü sıfatın onun ruh dünyasından uzak olduğunu gösterir.

Tevazu ve tekebbür birer fıtrî hâldir. Bunlara niyet edildiğinde, o fıtrî hâl ölür. Yani, o şahısta bu hâlin bulunmadığı ortaya çıkar.

Diğer vicdanî hükümler de bunlara kıyas edilebilir.

Bakış ve nazar

Nazar: Bakış. Düşünmek. Düşünce. Akıl.

BİR ZAMANLAR yeryüzünde "göz" sahiplerinden eser yoktu. Zemin yüzü sadece bitkilerle şenlenmişti. Bu yarı canlı misafirler, güneşin ışığından, ısısından ve zeminin toprağından suyundan faydalanıyorlardı.

Melekler bitkiler âlemini, hele o rengarenk çiçekleri hayranlıkla seyrederken, bu muhteşem güzellikleri tefekkür edecek birilerini arıyor, ama ortalıkta kimsecikleri göremiyorlardı. Herhalde, diyorlardı, kendi kendilerine, "bu güzellikler bizim için nakşedilmişler." Zaten başka türlüsünü de düşünemezlerdi.

Melekler "nazar" sahibiydiler. Gözsüz olarak görür, tefekkkür eder ve hayran kalırlardı. Bir yağmur tanesine nezaret eden meleğin aslî görevi, o damlada sergilenen İlâhî sanata "nâzır" olmak, ona Allah namına bakmak idi.

Derken hayvanlar yaratıldı. Bu harika varlıklar yeryüzüne bir başka mânâ kazandırmışlardı. Hem bedenleri vardı, hem de ruhları. Elementlerle dokunan bedenlerinde, hâkim unsur su idi. Ruhları ise mânâ doluydu; bu yönleriyle melekleri andırıyorlardı. Ama aralarında çok önemli bir farklılık da vardı. Melekler bir şey yemezlerken bunlar bedenleri sayesinde yiyorlar, içiyorlardı. Yüzlerine birer çift de göz takılmıştı. Ruhlarıyla bu yağ tabakası arasında akıl almaz bir ilgi kurulmuş, bu yağlar ruh için birer pencere olmuşlardı.

> “Göz bir hassedir ki ruh bu âlemi o pencere ile seyreder.”
> — Sözler

Melekler, demek ki, dediler, bu güzellikler sadece bizim için değilmiş; bu canlılar da onları seyretme kabiliyetine sahip kılınmışlar. Ama bu düşünceleri uzun sürmedi. Hayvanların o güzelim ve narin çiçekleri, o yemyeşil çimenleri hiç düşünmeksizin yiyip ortadan kaldırdıklarını

görünce: Hayır! dediler, bu güzellikler bu akılsız canlılar için olamaz. Bu çiçeklerin ve çimenlerin yaratılışında başka gayeler de olmalı!

Sonunda yer yüzüne "insan" misafir oldu. Melekleri ilim imtihanında mağlup eden bu yeni canlı, bir vesileyle Cennetten dünyaya gönderilmişti; zemin yüzündeki bunca bitki ve hayvan nevilerinin sergiledikleri muhteşem manzarayı seyretmek üzere...

Bu yeni varlıkta hayatla birlikte akıl da vardı. Baktığını sadece görmekle yetinmiyor, onu düşünüyor, anlıyordu.

İşte düşünceyle karışık olan bu bakışa "nazar" deniliyor.

Nazar için Türkçe'mizde en yakın mânâ: "Bakış" Bu kelime her göz sahibi için kullanılır; ama nazar ancak akıl sahipleri için geçerli. "Koyun ota baktı" deriz; fakat "nazar etti," demeyiz. Nazarda fikri çalıştırmak, zihni yormak da söz konusu.

Nazar, Nur Müellifinin kırk sene ömrünün bir mahsulü. O mahsulün elde edilmesi otuz yıllık bir tahsil ile gerçekleşmiş.

Demek ki, nazar öyle kolay elde edilecek bir meyve değil.

Öyle ya! Nazarın lügat mânâsını bilmek için uzun bir tahsil hayatına gerek yok. Mesele on dakikada halledilebilir. Ama, her şeye ve her hâdiseye hakikat nazarıyla bakmak büyük bir mazhariyettir. Ve buna erişmek de kolay değildir.

Gerek kendi öz varlığımızı, gerekse içinde misafir bulunduğumuz bu kainatı nasıl değerlendireceğiz?

Olup bitenlere, gelip gidenlere ne gözle bakacağız?

Hâdiseler bizim iç âlemimize nasıl aksedecek ve ruh dünyamızda nasıl bir mânâ kazanacaklar?

Hastalıklara ne nazarla bakmalıyız ki, onlar bize bir taraftan elem verirken, öte yandan ruhumuzu terakki ettirsinler?

Ölümü nasıl değerlendirmeliyiz ki, bu kaçınılmaz son, bizi üzmek yerine, kalbimize gerçek istikbalin müjdesini getirsin, ebedî hayatın zevkini tattırsın?

Bir nimete nazarımız nasıl olacak? Onu, Mevlâ'mızın bir ihsanı olarak mı değerlendireceğiz? Yoksa ona sadece dilimizle mi bakacak, tadı nispetinde mi değer vereceğiz?

Bu ve benzeri nice sorular, nazarı doğru değerlendirmekle gerçek cevabını bulurlar. Ve insan bu doğru nazar ile dünyadan hem en ileri ölçüde istifade eder, hem de ruh ve kalbi terakki ve tekâmülden nasiplerini alırlar.

Nur Külliyatında "tevhit nazarı"ndan söz edilir. Eşyaya ve hâdiselere bu nazarla bakan insanın tefekkürü küllileşir. İnsan, Allah'ın rızık verici olduğunu, kendi sofrasında, dar bir daire içinde da olsa anlayabilir. Ama marifetini ilerletmek, tefekkürünü derinleştirmek, hayretini artırmak istiyorsa bir milyondan fazla hayvan nevinin her bir ferdini, kendi sofrası başında hayalen olsun seyredecek, sonra bu rızıkların ağızdan geçtikten sonra sayısız hücrelerin imdadına koştuklarını düşünecek ve diyecektir ki, "bir böceğin o küçücük ağzına uygun rızkı kim hazırlıyorsa, kuşları, koyunları, filleri ve balinaları da o rızıklandırıyor."

Nur Külliyatında bir de nazar-ı ibretten söz edilir.

Ayrıca, "tarz-ı nazar ile fünun-u ekvanının maarif-i İlâhî olduğu," ders verilir. Fenlere hakikat ve hikmet nazarıyla bakıldığında, kâinat bir kitap hâlini alır. Her bir fen, bu kitabın bir meselesini konu almakta, onun ince sırlarını açıklamaya çalışmaktadır. Akıllı ve şuurlu olan insanoğlu, eline aldığı ilmî bir eseri incelerken, ondaki bunca bilginin, kitabın sayfalarından doğduğuna hiç ihtimal vermez. Bütün hayretini o eserin müellifine yöneltir. İşte kâinat kitabını da bu nazarla inceleyen her bilim adamı, elde ettiği bilgileri ve ince hikmetleri hep Allah'tan bilir ve böylece onun bütün çalışmaları İlâhî marifeti netice verir.

Bir bahçeye bakan her canlının ayrı bir bakış açısı vardır. Bir koyun için, burası otlamaya müsait bir zemindir. Bir çocuk için güzel bir oyun sahası; yorgun bir adam için tam bir dinlenme yeridir. Mal düşkünü bir adam için kıskanılmaya değer büyük bir servet; o bahçenin yaşlı sahibi için ise, bir ömrü tüketen hayırsız mirastır.

O bahçenin insanlara ve diğer canlılara bakan bu yönünün çok üstünde ve ötesinde bir önemi var ki, çoğu zaman nazardan saklanır, dikkatten kaçar:

Bu bahçe, İlâhî eserlerin sergilendiği kıymetli bir fuardır.

Onun Allah katındaki değeri bu cihetinden ileri gelir. İşte o bahçeye bu nazarla bakabilen, ondaki sanat harikalarını seyredip hayran olan bir insan, bahçenin kime ait olduğunu merak bile etmez.

•••

Yine Nur Külliyatında, ehl-i gafletin nazarında dünyanın bir matemhane, ölümün hiçlik, hayatın bir mücadele olduğu anlatılır. Ve bu hâdiselere, iman hakikatlerinin ne kadar ulvî mânâlar kazandırdığı ders verilir.

Dağlara, semaya bakarken azamet ve kudret, hayvanlara bakarken merhamet kastıyla nazar edilmesi vurgulanır.

Eşyanın sadece mülk denilen dış yüzüne bakmanın insanı yanıltacağı ve dikkatlerin melekûtiyet denilen iç yüzlerine çevrilmesi gerektiği belirtilir.

•••

Üstün körü bakışa "sathî nazar" deniliyor. Nazarın derinlik kazanması çok önemlidir. Ve Üstadın, otuz-kırk senede elde ettiği nazar, bu ince ve derin nazardır; hikmet nazarıdır, ibret nazarıdır, küllî nazardır, her şeye mânâ-yı harfiyle yani Allah hesabına bakma şerefidir.

Nur yolunun dört ana umdesinden birisi de "tefekkür" olarak takdim edilir. Bu tamamen nazarla ilgilidir.

Nazarın belki de en zor olanı, musibetleri kaderin birer mektubu olarak okumak ve onlardaki gizli hikmetleri ve derin rahmetleri görebilmektir.

Bu noktaya varan insan, kendisini Mevlâsına teslim eder. Bedenini diğer maddî cisimlerin yanına koyar, ruhunu diğer ruhlarla ve meleklerle yan yana getirir. Başına gelen hâdiseleri, bir dağın başını bürüyen bulutları seyreder gibi seyreder. Ruhunu inciten hâdiseleri, ekinleri vuran dolu gibi düşünür; onları öylece değerlendirir.

Ve "rahmetim gazabımı geçti," kudsî hadîsinden aldığı dersle her musibetin altında büyük rahmetler gizli olduğunu anlar.

“Güzel gören, güzel düşünür. Güzel düşünen, hayatından lezzet alır.” — Hutbe-i Şamiye

“Evet tam münevver-ül kalb bir âbidi, küre-i arz bomba olup patlasa, ihtimaldir ki, onu korkutmaz. Belki hârika bir kudret-i Samedaniyeyi, lezzetli bir hayret ile seyredecek.” — Sözler

Nur Külliyatı, bir yönüyle, hep nazardan söz eder. Semaya, arz küresine, hayata, ölüme, ölüm ötesine ve daha nice varlıklara ve olaylara hikmet nazarıyla baktırır ve hakikat dersi verir. Misâl olarak, dünyaya hangi nazarla bakmamız gerektiğini ders veren bir risalenin ana başlıklarına şöyle bir göz atalım:

Dünya, bir kitab-ı Samedanîdir, ...

Hem bir mezraadır, ...

Hem birbiri arkasında daim gelen geçen âyineler mecmuasıdır, ...

Hem seyyar bir ticaretgâhtır, ...
Hem muvakkat bir seyrangâhtır, ...
Hem bir misafirhanedir, ...

Bir başka bahiste de, dünyanın üç yüzü olduğundan söz edilir. "İlâhî isimlere ayna olma" "ahirete tarla olma" ve "ehl-i gafletin melabegâhı (oyun ve eğlence yeri)" olma yüzleri.

Hakikat nazarına sahip olanlar, dünyanın ilk iki yüzüne bakarlar ve onu yukarıda sıralanan ana başlıklar istikametinde değerlendirirler.

"Nazar-ı zahirî" yani eşyayı hakikatte olduğu gibi değil de göründüğü gibi değerlendirmek ayrı bir içtimaî yaramız. Bu konu üzerinde de biraz durmak isterim. Zahirî nazar da sathî nazara benzer; bir başka ifadeyle, zahirî nazar sathî bir nazardır.

İlk bakışta meyvelerin ağaçlardan çıktığını görürüz; insanı annesi dünyaya getirir; sebzeler topraktan çıkar; ışık, güneşten dökülür. Kısacası her netice bir sebebe dayanır. Ama bu neticelere, zahir nazarla değil de, hakikat nazarıyla bakıldığında, sebeplerin birer mahlûk oldukları ve tesir gücüne sahip bulunmadıkları açıkça görülür. İşte, bu hakikat nazarını elde etmek, insanın en önemli gayesi olmalı.

Zahirde, dünya durmakta, güneş onun etrafında dönmektedir. Hakikatin böyle olmadığını bilim adamları asırlar sonra anlayabildiler. Demek ki, akla fazla güvenmemek ve zahire aldanmamak gerek.

Nur Külliyatından konuyla ilgili harika bir misâl naklederek yazıyı noktalamak istiyorum:

"... İşte sebeb ve müsebbeb ortasındaki uzun mesafede, esma-i İlâhiye birer yıldız gibi tulû’ eder...

Nasılki zahir nazarda dağların daire-i ufkunda semanın etekleri muttasıl ve mukarin görünür. Halbuki daire-i ufk-u cibalîden semanın eteğine kadar, umum yıldızların matla’ları ve başka şeylerin meskenleri olan bir mesafe-i azîme bulunduğu gibi; esbab ile müsebbebat mabeyninde öyle bir mesafe-i maneviye var ki, imanın dûrbîniyle, Kur’anın nuruyla görünür." — Sözler

Zahirî nazarla bakıldığında, dağların semaya bitişik olduğu zannedilir.Halbuki, dağlarla sema arasındaki uzun mesafede uçsuz bucaksız bir yıldızlar âlemi vardır. Sebepler o dağlara, müsebbepler yani o

sebeplerden çıkan neticeler ise semaya benzetilerek, bunların arasındaki manevî mesafede İlâhî isimlerin birer yıldız gibi doğduğu nazara verilir.

Toprakla sebze arasındaki manevî mesafede Rezzak isminin, hastalıkla ölüm arasındaki mesafede ise Mümit isminin tecelli etmeleri gibi.

Sonda verilen mesaj da çok önemlidir:

Bu yıldızları, ancak, kâinata ve onda cereyan eden hâdiselere Kur’an’ın nuruyla bakan müminler seyredebilirler!

ŞİRK - KÜFÜR - DALALET

Gizli şirk (şirk-i hafî)

Şirk: Allah’a ortak koşmak.

Şirk-i hâfi: Gizli şirk. Sebeplere aşırı bağlanmak.

Allah’dan başkasından medet beklemek.

ŞİRK: Allah’a ortak koşma... Bunun bir zâhiri, yâni "açığı" var; bir de "hafîsi", yâni gizlisi.

Zâhir olanı, bildiğimiz şirk. Yaratılmışı yaratanla bir tutma cinayeti. Allah’ın yarattığı bir kul olduğunu unutup kulun yaptığına tapma cinneti. İnsanı hayvandan çok aşağı düşüren dehşetli çöküş.

Hafî şirke gelince, bu her mü’min için büyük bir tehlike. Tehlike büyük, çünkü gizli. Ve yine tehlike büyük, çünkü nefis ondan yana.

Bir tarafta İlâhî irade, beride nefsin arzusu. İnsan, "Rabbim böyle emrediyor, ama ben nefsimin dediğini yapacağım" dercesine, İlâhî rızaya zıt hareket ettiğinde şirk-i hafî ile karşı karşıya demektir. Bu şirkte, Allah’ın emirlerine karşı koyma niyeti olmadıkça insan küfre girmez, o ancak fâsık olur, günahkâr olur.

Bir de bu hafînin bir derece daha perdelisi, tabiri caizse hafînin de hafîsi bir şirk var ki, fiil âleminde değil, his âleminde, kalp âleminde cereyan eder. İnsanlar mânen terakki ettikçe şirk de gittikçe perdelenir...

Sebeplere olduğundan fazla önem vermek de gizli şirk. Bir işin tahakkukunda sebebin hakkı "bir" iken, ona "yüz katı" fazla değer biçilirse doksandokuzu gizli şirk hesabına geçer...

İnsanın kendi nefsine fazlaca güvenmesi, bütün lâtifelerini onun emrine vermesi de gizli şirk. Buna sadece bir tek misal:

Cebbar ve Mütekebbir ancak Allah’dır. İnsan, Allah’ın kendisine bahşettiği varlığı, kuvveti, ilmi, O’nun huzurunda O’nun kullarını ezmekte kullanırsa Cebbar ve Mütekebbir olmaya özenmiş ve gizli şirke girmiş olur.

Resulûllah s.a.v.) Efendimiz, "Felâk" için, "Cehennemden bir zindandır, onda cebbarlar, mütekebbirler hapsolunur ve Cehennem ondan Allah’a sığınır" buyurmuştur.

Ama gel gör ki Cehennemin ürküp kaçtığına, nefsimiz can atıyor. Sadece bu bile, nefsin Cehennemden çok daha tehlikeli olduğunu bildirmeye kâfi.

Ama bunu da yine o nefis yüzünden anlamaya yanaşmıyoruz...

Tüyler ürpeten bir başka Hadis-i Şerif:

"İslâm dinini kabul etmiş birisi, herhangi bir şahsa zenginliği için saygı gösterirse, dininin üçte ikisi gider."

İslâm, tevhid dinidir. Bu kâinatın Sahibi ve Mâliki birdir. Her hayır, ancak O'nun hazinesindedir.

İslâm, ne ışık için güneşe, ne tahıl için tarlaya, ne de serveti için zengine... lâyık olmadıkları ölçüde minnettar olunmamasını ders verir.

Herkes ve herşey, sadece birer sebep, birer vesile... Bütün nimetler, arz ve semanın Rabbinden geliyor.

Bu dersi alan fakir bir mü'min, bir zengine rızkını "o" veriyormuşçasına zillet gösterirse, tevhid inancı, yâni Allah'ı bir bilme itikadı zedelenebilir.

Zengin olsun, fakir olsun her insan, ancak başta iman olmak üzere, ahlâk, fazilet, ilim, irfan, dürüstlük gibi sıfatları için sevilir. Zenginlik, tek başına bir sevgi vesilesi değildir.

Bir zengin de bu Hadis-i Şerifi okuduğu zaman, kimseyi minnet altında bırakmaz. Yaptığı iyiliklere, ettiği ihsanlara karşı, aşırı bir hürmet beklemez. Aksi takdirde, karşı tarafın şeref ve haysiyeti yanında, diniyle de oynamış olacağını bilir.

Kimler sapıyor?

Dalalet-Dall: Yoldan sapmak. Doğru yoldan kasten veya hata ile çıkmak.
Gaflet, helâk, sapkınlık, şaşkınlık.
idlal: Saptırmak, dalâlete düşürmek, azdırmak.
Fırka-i Dâlle: Sapık fırkalar. Bâtıl itikat mezhepleri.

DALALET; "sapma, sapıklık, yanlış yolda gitme," gibi mânâlara geliyor. Bu yolda gidenlere ise "ehl-i dalâlet" deniliyor.

Fatiha Suresinin sonunda, "bizi gazabına uğramış olanların (mağdub) ve dalâlete düşünlerin (dallîn) yoluna değil, sırat-ı müstakime hidayet et" diye bir dua cümlesi vardır.

Tefsir âlimleri, dallîn güruhuna Hıristiyanları, mağdup gurubuna ise Yahudileri misâl verirler. Bunlar sadece birer misâldirler; yoksa, bu fırkalar sadece bu iki zümreye mahsus değildir.

Yahudiler Tevrat'ı tahrif ettikleri ve peygamberlerini öldürdükleri için Allah'ın gazabına layık olmuşlardır. Hıristiyanlar ise, üç ilâh safsatasını kabul etmekle hakikatten sapmış, tevhit inancından ayrılmış ve dalâlete düşmüşlerdir.

Bununla birlikte, söz konusu iki gurubu kesin hatlarla birbirinden ayırmak çok zor. Ama birincisinde, yani mağdup gurubunda sefahat, rezalet ve azgınlık ön plana çıkıyor; dallîn güruhunda ise yanlış fikirler ve batıl inançlar...

Yoksa, kelime mânâsıyla bakıldığında, yanlış yola giren dallînler de mağdupturlar, yani Allah'ın gazabına uğrayan zümredendirler. Aynı şekilde, ahlâkî yönden dejenereye uğramış azgın kavimler de dalâlet üzeredirler ve Allah'ın gazabına uğrayacaklardır. Her ikisinin ortak özelliği, istikametten sapmaları, Allah'ın kahrına layık kimseler olmaları... Ama, birinci gurupta azgınlık daha hâkimdir, ikincisinde ise sapkınlık.

İstikamet, "peygamberlerin, sıddıkların, şüheda ve salihlerin" yoludur.

Bu yola giren insan, her türlü edep dışı hallerden uzak kaldığı gibi, yanlış inanç, sapık düşünce ve batıl felsefelerin de hiçbirini ruhuna

yanaştırmaz; kalbinden uzak tutar.

Şöyle düşünebiliriz: Hidayet, Allah’ın gösterdiği ve razı olduğu yoldur. Bu yol cennete çıkar. O saadet yurduna ve o rıza beldesine ancak Allah elçilerinin izinden gitmekle varılabilir.

Nur Külliyatında, küfür ve dalâlet iki kısma ayrılır: Birinci kısım için, "amelî ve fer’î olmakla beraber, iman hükümlerini nefyetmek ve inkâr etmektir ki, bu tarz dalâlet kolaydır" şeklinde bir açıklama getirilir.

İkinci kısım için ise, "amelî ve fer’î olmayıp, belki itikadî ve fikrî bir hükümdür" denilir. (Lem’alar)

Birinci guruba girenler, kul olduklarını hiç düşünmeden, ahireti hesaba katmadan, dünyanın gayrimeşru zevklerinden azamî ölçüde faydalanmak isteyen sefih ve ahlâksız kimselerdir. Bu gün batı gençliğinin yüzde doksanından fazlası ateisttir, ama bunların da yüzde yüze yakın kısmı bu birinci guruba girerler. İmansızlığı "itikadî ve fikrî bir hüküm" olarak benimseyen ve bunu dava edinerek başkalarına benimsetmeğe çalışanlar ise çok azdır. Birinci grup "mağdup," ikinciler ise "dallîn" sınıfına girerler.

Hidayete ulaştıran yollar gibi, dalâlete sürükleyen sebepler de çok çeşitli.

İman en büyük hidayet... Bunun zıddı ise küfür... O halde, dalâlet denilince öncelikle küfür anlaşılacaktır. Küfür, iman yolundan sapma demektir.

“Kim imanla küfrü değiştirirse, şüphesiz dosdoğru yoldan sapmış olur.” — Bakara Suresi, 108

Tevhit yani Allah’ı bir bilmek de başlı başına bir hidayettir. Öyle ise şirk yolu da dalâlettir.

Şu âyet-i kerimede dalâlet, şirke düşmek mânâsında kullanılmıştır:

“Allah’a ortak koşan kimse, şüphesiz derin bir sapıklığa düşmüştür.” — Nisa Suresi, 116

Ahlâk kavramını çiğneyip, hayvan gibi sadece şehvet peşinde koşmak da doğru yoldan bir sapmadır. Ahlâk, hidayet yoludur; edepsizliğin her nevi ise dalâlettir.

Şu âyet-i kerimede dalâletin bu çeşidi nazara veriliyor:

"Onlar hayvan gibidirler, hatta, yolca (tuttukları yol itibariyle), daha da sapıktırlar." — Furkan Suresi, 44

Başta, materyalizm, tabiatçılık, evrimcilik olmak üzere, İslâm'a zıt her türlü felsefî akım da birer dalâlet yoludur ve bunlara tabi olanlar da ehl-i dalâlettirler.

Tarih boyunca nice bâtıl düşünce akımları çıkmış, fakat günümüzde çoğunun mensubu kalmamıştır.

İnsanın kul olduğunu, bu âlemde misafir bulunduğunu ve ahirete yolcu olduğunu unutan kimselerde, kulluğun yerini enaniyet ve kibir alır. Kendi ruh dünyasını kendi aklıyla şekillendirmeye kalkışan ve sadece nefsinin razı olacağı bir ahlâk anlayışını benimseyen bu gibi insanlar, hak ve hakikatten sapmış ve dalâlet yoluna girmişlerdir.

Müminlerin yaptıkları her türlü yanlışlık da, doğru yoldan sapma demektir. Ama bu hataları işleyen kimseler, kelime mânâsıyla, dalâlete düşmüş olsalar bile ıstılahî mânâda onlara ehl-i dalâlet denmez. Nitekim, miras taksimiyle ilgili bir âyet-i kerime şöyle son bulur:

"Şaşırıyorsunuz diye Allah size açıklıyor. Allah her şeyi bilendir." — Nisa Suresi, 176

Âyette, dalâlete düşmekten söz edilmiş, ama tercümesinde "dalâlet" yerine "şaşkınlık" kelimesi kullanılmıştır.

Şu âyet-i kerime, dalâletin çok önemli bir kaynağına dikkatimizi çekiyor:

"Kâfirler, Allah bu misâlle neyi murat etmiş, derler. Allah onun ile çoklarını dalâlete atar (saptırır) ve çoklarını da hidayete götürür. Fakat ancak fâsıkları dalâlete atar." — Bakara Suresi, 26

Demek oluyor ki, insan fısk ve günah vadisinde ilerledikçe bu menhus yolculuğa alışır; ona bağımlı hale gelir. Bu gibi insanlar, kendilerini aldatmak ve nefislerini tatmin etmek için, yanlış bir fikre yahut batıl bir inanca yapışmaya adeta can atarlar.

Allah Resulü(a.s.m.) bir hadis-i şeriflerinde şöyle buyurur.

"Kul, bir günah işlediği zaman, kalbinde bir kara leke hasıl olur. Tövbe ettiğinde kalp temizlenir, parlar."

Nur Külliyatından Lem’alar adlı eserde, "her bir günah içinde küfre giden bir yol var" buyrularak, bu hakikat, misâllerle, çok güzel açıklanır.

Nur Külliyatında, dalâletin çok önemli bir kaynağı da şöylece nazara verilir:

“Arkadaş! Nefsî tefekkürde tafsilâtlı, âfâkî tefekkürde ise icmalî yaparsan, vahdete takarrüb edersin. Aksini yaptığın takdirde kesret fikrini dağıtır, evham seni havalandırır. Enaniyetin kalınlaşır, gafletin kuvvet bulur, tabiata kalbeder. İşte dalâlete îsal eden kesret yolu budur.” — Mesnevî-i Nuriye

Kesret, çokluk demektir. Bizim dışımızda kalan kalabalıklardan, bütün varlık âlemine kadar her şey kesrettir. Kesrete dalan insan, vahdet çizgisinden uzaklaşır. Bu düşüşün ilk hareket noktası, insanın kendi varlığını hakkıyla tefekkür etmeyip, daha çok haricî âleme nazar etmesidir.

Kul olduğunu, yaratılmış olduğunu, kendisine bir suret verildiğini, hayat bahşedildiğini, bütün organlarının ve duygularının hikmetle yaratılıp tanzim edildiğini düşünen insan, bütün âlemlerde tecelli eden İlâhî isimlerin, kendi mahiyetinde de tecelli ettiğini görecek ve "ben bir bütünüm, bir vahdetim var ve ben ancak birinin sanatı, mahlûku, mülkü olabilirim" diyecektir.

Sonra, kendindeki bu birlik, bu vahdet tecellisini daha geniş dairelerde seyretmeye koyulacaktır. Güneş sisteminin de bir tek sistem olduğunu, gezegenlerdeki çokluğun bu vahdeti bozmadığını görecek ve "bu sistem ancak birinin olabilir" diyecektir.

Ve sonunda, bütün kâinatı bir ağaç mahiyetinde görüp, meyvesi insan olan bu ağacın da bir tek zatın eseri, mülkü, sanatı olduğunun şuuruna erecektir.

Fırak-ı dâlle meselesine de kısaca değinmek isterim: Resullûlah Efendimizin(a.s.m.) tüyler ürperten bir haberi var:

“...Benim ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak. Bunların hepsi nardadır, sadece birisi müstesna.”

Sahabelerin, "ateşten kurtulacak o fırka hangisidir" şeklindeki sorusuna ise Allah Resulü(a.s.m.), şöyle buyurur:

“Benim ve ashabımın yolundan gidenler."

Bu haber aynen çıkmıştır. Ve bu yetmiş iki fırka, isim isim sayılıdır. Ancak çoğunun mensubu kalmamıştır.

Bu fırkalar birbirinden çok farklıdırlar. Bunların, ehl-i sünnet dairesine çok yakın olup, sadece bir iki meselede sapmış olanları gibi, tamamen küfre girmiş olanları da vardır. Küfre girenlerin ebediyen narda olacaklarında şüphe yoktur. Ancak sadece birkaç meselede hakikatten sapmakla birlikte, iman hakikatlerinin tümüne inanan ve İslâm’ı yaşamaya çalışan insanlar için, bu hadis-i şerife şöyle bir yorum getirilmiştir:

"Bunlar da nar ehlidirler, yani cehenneme mutlaka gireceklerdir. Ancak, cehennem ateşi onların batıl ve sapık fikirlerine ceza olarak verilecek ve bu cezayı çektikten sonra, temizlenmiş olarak cennete gireceklerdir."

Hakikati ancak Allah bilir. Ama, şefkat duygusu çoğumuza bu yorumu sevdiriyor.

Bunu normal karşılamak gerek. Ancak, Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin şu hakikat dersini de unutmamak şartıyla:

“Allah’ın rahmetinden fazla rahmet edilmez. Allah’ın gazabından fazla gazab edilmez.” — Sözler

Fetret

Fetret: Fütur getirmek. Gevşemek. Hareketsizlik.

İki yükselme devri arasında geçen duraklama devri

Vahyin kesilip, hak dinin bilinmez hale geldiği dönem.

FETRET DENİLİNCE hepimizin aklına, Hz. İsa (a.s.) ile Resulûllah Efendimiz (a.s.m.) arasında geçen yaklaşık altı yüz yıllık dönem gelir. Bu dönemde yaşayan insanların sorumluluk sınırları hakkında itikat mezhepleri arasında az da olsa farklılık görülüyor. Maturudî ve Eş'arî imamları, "biz bir resul gönderinceye kadar tazip etmeyiz (azap verici olmayız)" meâlindeki âyet-i kerimede geçen "resul" ifadesine farklı izahlar getirmişler.

Maturudî mezhebine göre, elçiden maksat akıldır. Akıl doğru ile yanlışı ayıracak bir kabiliyette. Onun için aklı olan her insan, yaratıldığını bilir ve kendisini bir yaratanın olması gerektiğini bilmekten sorumlu. Ama ibadete ait hükümler akıl ile bilinemeyeceğinden bu konuda fetret ehline bir sorumluluk terettüp etmez. Yani fetret, iman için değil amel için geçerli.

Eş'ariler ise, "resul"ü doğrudan doğruya "peygamber" olarak anlamışlar ve peygamber gelmeyen bir kavim için sorumluluk da olamayacağını savunmuşlar.

Âyetin tamamının meali şöyle:

"Kim doğru giderse sırf kendi lehine gider, kim de sapıklık ederse ancak aleyhine eder. Ve hiçbir vizr çeken başkasının vizrini çekmez (hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü yüklenmez). Ve biz resul gönderinceye kadar azaplandırmayız."— İsra Suresi, 15

Bazı âlimlerimiz âyet-i kerimede geçen azabın dünyevî azap ve felâketler olduğunu ifade etmişlerse de büyük çoğunluk, "dünyanın âhiret tarlası olduğu" hadisinden hareketle, bu azabın cehennem azabını ihtar ettiğini, âyetin hem dünya, hem de âhiret azabına şâmil olduğunu beyan etmişler. Şu âyet-i kerime bize bu hususta ışık tutar:

“O kâfirler bölükler halinde Cehenneme sürülürler. Oraya geldikleri zaman (Cehennemin) kapıları açılır. (Cehennem) bekçileri onlara derler: Size içinizden Rabbinizin âyetlerini okuyan ve bu güne kavuşacağınızı ihtar eden peygamberler gelmedi mi? Evet geldi, derler. Ama, azap sözü kafirler üzerine hak olmuştur.” — Zümer Suresi , 71

"İtikat imamları, fetret dönemiyle niçin bu kadar ilgilenmişler" diye bir soru hatıra gelebilir.

Benzer sebepler benzer sonuçları doğurur. Fetret bir sembol. Her ne kadar belli bir dönem için kullanılmışsa da benzer durumların vuku bulması halinde yine fetret hükümlerinin geçerli olacağında şüphe yok.

Kâfirun Suresinde "sizin dininiz size, bizim dinimiz bize" buyrulur. Bazı zatlar, cihat âyetiyle bu hükmün nesh edildiğini söylemişlerse de ayrı bir grup ise, diğer bazı âyet-i kerimeler gibi, bu âyetin de belli şartların tahakkuk etmesi halinde yine geçerli olacağı görüşünde birleşmişler.

Şimdi şöyle düşünemez miyiz? Bugün Amerika’da yahut Avrupa’da yaşayan Müslümanlar, cihat âyetiyle amel etseler, bir anda yeryüzünden silinmezler mi? Halbuki, maksat onların ortadan kalkmaları değil çoğalmaları değil mi? O halde ne yapacaklar? Kâfirun Suresiyle amel edip, başkalarının dinlerine karışmadan kendi dinlerini yaşamaya, yaşatmaya ve imkânları ölçüsünde yaymaya çalışacaklar. Demek ki, Kâfirun Suresi’ndeki hüküm, halen nice ülke için geçerli, yani nesh olmuş değil.

Bu misâlimizde olduğu gibi, günümüzde halen fetret karanlıklarında yaşayan insanlar varsa, onlara uygulanacak hüküm de fetret hükmü olacaktır. Bu gerçeği görmezlikten gelen bir takım kimselerin Bediüzzaman Hazretlerinin fetretle ilgili bazı ifadelerine karşı çıktıklarını ve bunu nezaket sınırlarını aşarak yaptıklarını görüyoruz.

Önemli olan şahıslar değil fikirler. Onun için meseleyi isim zikretmeksizin tahlil etmekte fayda görüyorum.

Üstad, o günün bütün âlimlerince takdirle karşılanan fakat günümüzde bazı çevrelerin itirazına maruz kalan mektubunun başında şöyle buyurur:

“Şiddet-i şefkat ve rikkatten, bu kışın şiddetli soğuğuyla beraber manevî ve şiddetli bir soğuk ve musibet-i beşeriyeden bîçarelere gelen felâketler, helâketler, sefaletler, açlıklar şiddetle rikkatime dokundu. Birden ihtar edildi ki: Böyle musibetlerde kâfir de olsa hakkında bir nevi merhamet ve

mükâfat vardır ki, o musibet ona nisbeten çok ucuz düşer. Böyle musibet-i semaviye, masumlar hakkında bir nevi şehadet hükmüne geçiyor.”

— Kastamonu Lâhikası

Bu vesileyle şefkat üzerinde biraz durmak isterim. İlâhî rahmetin insan ruhundaki bu ulvi tecellisinden en büyük payı Allah Resulü (a.s.m.) almıştı. Müşriklerin imana gelmeleri için büyük bir gayretin içine girmişti. Onların Kur’an âyetlerine karşı çıkmalarına çok üzülüyor, o engin şefkati ruhuna büyük ıstıraplar yağdırıyordu. Öyle ki, Cenâb-ı Hak kendisini yer yer teselli buyuruyordu.

Peygamber varisi olan âlimlerin tümünde de bu ruh hâkimdir. Hepsinin gayesi insanlığı imansızlıktan, ibadetsizlikten, ahlâksızlıktan kurtarmaktır. Bu uğurda gayret ve himmetlerini sonuna kadar kullanır, muhataplarına acır, onları kurtarmaya çalışırlar. Nur hizmetinin dört esasından birisi de şefkattir. Allah Resulünün (a.s.m.) bu büyük varisinde bu yüksek sıfat harika bir şekilde tecelli etmişti. Böyle bir şefkat sahibinin cihan harbinde zulme uğrayan insanlara acıması itiraza değil, ancak takdire lâyıktır.

Üstada ıstırap veren bu şiddetli şefkat, İlâhî bir ilhamla teskin edilmiş ve kendisi bu ihtarı aynen yazarak, bizlere benzer durumlar için bir ölçü bırakmıştır.

Aynı mektuptan bir başka bölüm:

“Âhirzamanda madem fetret derecesinde din ve din-i Muhammedî’ye (a.s.m.) bir lâkaydlık perdesi gelmiş ve madem âhirzamanda Hazret-i İsa’nın (a.s.) din-i hakikîsi hükmedecek, İslâmiyet’le omuz omuza gelecek. Elbette şimdi, fetret gibi karanlıkta kalan ve Hazret-i İsa’ya (a.s.) mensub Hristiyanların mazlumlarının çektikleri felâketler, onlar hakkında bir nevi şehadet denilebilir." — Kastamonu Lâhikas

İtiraza maruz kalan son cümlenin, peşin hükümden uzak kalarak, iyice bir tahlili yapılırsa hiç de tenkide açık olmadığı rahatlıkla görülür. Cümle, fetret gibi karanlıkta kalan, dolayısıyla İslâm’dan haberdar olma hususunda bir nevi fetret devri yaşayan Hristiyanlar hakkındadır. Bu Hristiyanların mazlumları ayrıca tahsis edilmiş. Bu tahsis, "bir nevi şehadet" hükmü içindir. Buna göre söz konusu cümle şu şekilde anlaşılmalı:

"Fetret devrinde, zulme maruz kalan ve şiddetli felâket çeken insanlar bir nevi şehit hükmündedirler."

Cümlenin münakaşaya açık tek yanı, bugün İslâm'dan haberdar olmayanların fetret hükümlerine dahil olup olmayacaklarıdır. Üstadın Şâfiî olduğu ve Şâfiîlerin büyük çoğunluğunun da itikatta Eş'ari mezhebine tabi oldukları dikkate alınırsa itiraz kapısı tamamen kapanır zannederim.

Üstad bir soru münasebetiyle şöyle buyurur:

"Fakat zaman-ı fetrette 'Ve mâ künnâ muazzibîne hattâ nebase rasulâ' sırrıyla; ehl-i fetret, ehl-i necattırlar. Bil'ittifak, teferruattaki hatiatlarından muahazeleri yoktur. İmam-ı Şâfiî ve İmam-ı Eş'arîce; küfre de girse, usûl-i imanîde bulunmazsa, yine ehl-i necattır. Çünki teklif-i İlâhî irsal ile olur ve irsal dahi, ıttıla' ile teklif takarrur eder. Madem gaflet ve mürur-u zaman, enbiya-i salifenin dinlerini setretmiş; o ehl-i fetret zamanına hüccet olamaz. İtaat etse sevab görür, etmezse azab görmez. Çünki mahfî kaldığı için hüccet olamaz." — Mektûbat

Bilittifak (ittifakla) ifadesi üzerinde durmak gerekir. Her iki mezhebe göre de ehl-i fetret amelî hükümlerden yani emir ve yasaklardan sorumlu değil. Bu hususta ittifak var. İman edip etmeme hususunda ise iki mezhep farklılık arz ediyor.

Bu mevzudaki çok ilgi çekici bir âyet-i kerimeden de söz etmek isterim:

"Hem Rabbin, memleketleri, ana noktasında (merkezinde), kendilerine âyetlerimizi okur bir Resul göndermedikçe helâk etmez. Ve biz, ahalisi zalimler olan memleketlerden başkasını helâk edici değiliz." — Kasas Suresi, 59

Âyette geçen "ana nokta" ifadesi çok önemli. Peygamberin ana noktada yani merkezî bir noktada değil de ücra bir köşede gelmesi ve İlâhî emirleri herkesin işiteceği bir şekilde insanlara tebliğ edememesi durumunda hüküm farklılık arz ediyor.

Beni bu noktaya çeken, İmam Gazzali hazretlerinin şu tasnifi oldu:

"Peygamberin gönderildiğini bilmeyenler; bunlar ehl-i necattır. Bilip de inkâr edenler; bunlar ehl-i Cehennemdir. Duyan fakat tahkik etmeyen, yanlış işitenler; bunların da necat ehli olması ümit edilir."

Üstad'ın aynı mektuptan itiraza uğrayan diğer bir cümlesi:

“O musibet-i semaviyeden ve beşerin zalim kısmının cinayetinin neticesi olarak gelen felâketten vefat eden ve perişan olanlar eğer onbeş yaşına kadar olanlar ise, ne dinde olursa olsun şehid hükmündedir. Müslümanlar gibi büyük mükâfat-ı maneviyeleri, o musibeti hiçe indirir.”

Bu sözler beni bir anda Asr-ı Saadet’e götürdü. "hiçbir günahkâr başkasının günah yükünü yüklenmez" meâlindeki âyetin izahı sadedinde, Allah Resulünden (a.s.m.) Hristiyan çocuklarının durumları sorulmuştu. Verilen bir cevapta Müslüman olmayanların çocuklarının da Cennet ehli olduğu ifade buyuruluyordu. Bir başka rivayette ise "onların babalarıyla birlikte olacakları, ama nasıl bir muameleye tabi tutulacaklarını ancak Allah’ın bileceği" ihtar ediliyordu.

Her iki rivayette de çocukların azap çekeceklerine dair bir hüküm yok. Cehenneme girmek başka, azap çekmek başkadır. Cenâb-ı Hak bir kısım meleklerini Cennette bir kısmını cehennemde vazifelendirdiği gibi, dilerse çocukların da bir kısmını Cennetine bir kısmını da Cehennemine koyar. Ama, O’nun rahmetinden umulur ki, Cehenneme konulan çocuklar da Cehennem melekleri gibi, azaptan azade olsunlar ve ebediyen Rab’lerini tesbih ve O’na şükretsinler; yahut o çocuklar A’raf denilen Cennet-Cehennem arası bir mevkide dünya hayatına benzer bir hayat sürsünler.

Gerek fetret ehlinin, gerekse gayr-i müslim çocuklarının Cennete girip girmeyeceklerini bu kadar merak etmek, hele onların Cennete girmelerini adeta kıskanır gibi bir ruh haletine girmek bana biraz tuhaf geliyor.

Bizler de Üstad gibi, "Allah’ın rahmetinden fazla rahmet edilmez. Allah’ın gadabından fazla gadap edilmez" diyerek, İlâhî takdiri rıza ile karşılamak durumundayız.

Ne fetret ehlinin Cennete girmeleri Cennet ehlinin yerlerini daraltır, ne de Cehenneme girmeleri onlara bir rahatlık verir. O halde, insanların hidayete ermeleri ve Cennete girmeleri için Cenâb-ı Hakkın peygamber gönderdiğini, kitap inzâl ettiğini nazara alarak, insanların ehl-i Cennet olmalarına karşı ruhumuzda bir istek olmalı. Şayet itikadımızca bazı insanlar ehl-i nar olacaklarsa, onların kurtulmaları için gayret gösterilmeli. Hiçbir himmet ve gayret göstermeksizin, imdatlarına koşmadığımız insanların Cehennem ehli olmalarını arzu etmemiz bilmem Allah Resulünün (a.s.m) o engin şefkatiyle ne derece uygun düşer?

Biz vazifemizi lâyıkıyla yaptığımız halde onlar imana gelmezlerse o başka mesele. Ama maalesef bu konuda gereken gayret gösterilmeden bu

tip münakaşalarla vakit kaybedildiğine çokça şahit oluyor ve üzülüyoruz.

Bunu da bir içtimaî yara olarak kabul ediyor ve tedavisini Rabbimizden niyaz ediyoruz.

Küfrün kısımları

Adem-i kabûl: İman hakikatlarına karşı lakayt kalmak. Gerçekleri,
fikir yormaksızın inkâr etmek.
Kabûl-u adem: Gerçek olmayan bir fikri kabul etmek.
Hakikatin zıddına inanmak ve bunu dava etmek.”

BAZILARINI GÖRÜRSÜNÜZ, ne insan oldukları hatırlarına gelir, ne bu kâinatta misafir oldukları. Ne semayı düşünmeye değer bulurlar, ne arzı ve içindekileri. Bu adamlar, düşünmeden yaşamayı, kendilerini ve kâinatı unutmayı, günlerini gün edip başka herşeyi gereksiz bulmayı hayatlarının değişmez prensibi kabul etmişlerdir. Bu nefsanî hayat düzeni, bu adamların iman hakikatları üzerinde düşünmelerine, kafa yormalarına engel olur ve hidayetlerine perde çeker. İşte bu kesimin inancı adem-i kabul olarak isimlendiriliyor. Adem-i kabul yani kabulsüzlük. Bu inkâr kolaydır ve çoğunlukla da inkârcılar bu yolda giderler.

Bir başka grup da var ki, onlar, iman hakikatlarını kabul etmemekle kalmaz, inkâr eder, onlara karşı çıkarlar; aksini ispat etmeye zorlanır ve insanları kendi batıl çizgilerine çekmek için gayret gösterirler. İşte İslâm’ın azılı düşmanları bu gruptaki insanlardır. Bunların itikat dünyaları ise, kabul-ü adem ile ifade edilir; yani yanlış bir yolu kabul etme, bâtılı dava etme, inançsızlığa inanma. Bu yolda gidenlerde düşünmemek değil, hatalı düşünmek ve kalbe sapık bir inancı yerleştirmek söz konusu. Nur Külliyatında bu kısım için, "bir hükümdür, bir itikaddır, bir iltizamdır" buyrulur.

“Adem-i kabul, kabul-ü ademle iltibas olunur. Adem-i kabul; adem-i delil-i sübut, onun delilidir. Kabul-ü adem, delil-i adem ister. Biri şek, biri inkârdır.” — Mektûbat

Adem-i kabulde, bir hakikatı ispat eden hiçbir delili bilmemek, onlarla ilgilenmemek söz konusu. Bu bilgisizlik o adamın inançsız kalmasına yetiyor. Kabul-ü ademde ise o hakikatın yokluğuna delil getirilmesi gerekiyor. Birinci adam şek içinde, şüphe içinde yaşıyor, ama iman şüpheyi

kabul etmediği için bu adam da küfür dairesinde kalıyor. İkinci adam ise doğrudan doğruya inkâr yoluna girmiş bulunuyor.

Ben bunları yazarken Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin "kâinat mescid-i kebirinde Kur’an kâinatı okuyor" sözü hatırıma geldi. Münakaşalar bu mescidin yapılışı ve cemaatin yaratılışı üzerinde cereyan ediyordu.

Hayalen İstanbul’a gittim ve Süleymaniye camisine vardım. Bahçe duvarının önünde bir çocuk, yoldan gelip geçenlere ve camiden çıkan cemaata simit satmak için çaba gösteriyor, kendine göre bir makam tutturmuş, insanları simite davet ediyordu. Bu çocuk Süleymaniye’den de habersizdi, onu yapan Sinan’dan da. Ruh dünyası simitler ve kazanacağı paralarla doluydu. O, bu haliyle ‘adem-i kabul’cüleri andırıyordu. Onun yanına iki satıcı daha getirdim. Bunlardan birisi caminin kendi kendine ve taşların evrim geçirmesiyle ortaya çıktığını savunuyor, diğeri ise o muhteşem mabedi başkasının yaptığını iddia ediyor ve cami hakkında çok yanlış şeyler söylüyordu. Bunların hali ise kabul-ü adem gibiydi.

Simitçileri hayalen camiye soktum. Duvarları genişlettikçe genişlettim. Kubbeyi yükselttikçe yükselttim, içindeki insanları artırdıkça artırdım. Baktım ki, o cami, İstanbul’a dönüşmüş ve kubbesi sema olmuş. Sonra bu gök kubbenin altında yaşayan ve âhirete yolcu olan kullara baktım. Bir kısmı neci olduğunu bilmiyor, kimin mahlûku, kimin misafiri olduğundan habersiz yaşıyorlardı. Bunlar, nefislerini bilmedikleri gibi Rab’lerini de bilmiyorlardı.

"O kimseler gibi olmayınız ki, onlar Allah’ı unuttular, Allah da onlara nefislerini unutturdu" âyetinde haber verilen bu bedbaht güruh adem-i kabul yolunu tutmuşlardı.

Bir diğer kısım ise, ya tesadüfen insan olduklarını kabullenmişler, ya kendilerini tabiatın yaptığına inanmışlar, yahut taşları mimar kabul eden adamlar gibi kendilerini maddeye isnat etmişlerdi. Bunlar, kabul-ü adem sınıfına giriyorlardı. Yanlış itikatlarını savunuyor, başkalarına da empoze etmeye çalışıyorlardı.

Nur Külliyatında bu iki grubun ruh portreleri şöyle çiziliyordu:

“Eğer imana karşı mübareze eden ehl-i küfür, gayet müşkilât ile menfî itikadlarını kabul-ü adem ve tasdik-i adem suretinde isbat ve kabul etmeğe çalışsalar; o küfür, bir cihette yanlış bir ilim ve hata bir hüküm sayılabilir. Yoksa, irtikâbı çok kolay olan yalnız adem-i kabul ve inkâr ve adem-i tasdik ise cehl-i mutlaktır, hükümsüzlüktür.” — Şualar

Zerre kadar hayrın ve şerrin neticesiz kalmayacağı o ebed yurdunda, bu gruplardan herbirinin farklı azaplar göreceğinde şüphe yok.

Mü'mine düşen vazife, inkâr yolunu tutan bu sapık kullara hakkı, gerçeği ve güzeli tebliğ etmektir. İmansızlığı dava edinenlerle fazla vakit kaybetmeden, şüphe içinde kıvranan yahut iman hakikatlerini hiç düşünmeden yaşayan gâfillere daha fazla mesai vermek, sanırım, yerinde olur. Ama, bir zamanlar bâtılı savunan birinin hakkı bulduktan sonra, çok ileri seviyede bir dava adamı olduğu da gözden ırak tutulmamalı.

O halde, Allah'ın kulu olmada birleşen her iki grup insana da ulaşmanın ve el atmanın yollarını aramak gerek.

Elbetteki, belli bir plan dahilinde ve boş yere vakit öldürmekten de hassasiyetle kaçınarak.

HİZMET- İÇTİMAİYAT

Bir ömrün değişmez prensibi: Müsbet hareket

“Bizim vazifemiz, müsbet hareket etmektir. Menfî hareket değildir.” — Emirdağ Lâhikası

MÜSBET HAREKET, Risale-i Nur’un ilim ve irfana, tebliğ ve iknaya, muhabbet ve şefkate dayanan irşad metodu. Bu meslek bütün müceddıtlerin ortak yoludur. Hepsi, Allah Resulü’nden (a.s.m.) aynı dersi almış ve asırlarının şartlarına göre bu yolda yürümeye azamî hassasiyet göstermişlerdir. Gazaliler, Rabbaniler, Geylâniler, Mevlânalar hep bu mukaddes yolun yolcularıdır. Hepsinin ortak gayesi, insanları Hakkın rıza çizgisine çekmek, ebedî saadetlerine vesile olmaktır.

"Âlimler peygamberlerin varisleridir," hadis-i şerifine en ileri mânâsıyla mazhar olan bu kutlu zevat içerisindeBediüzzaman Hazretlerinin hususî bir yeri vardır. Onun bu hususiyeti, asrının dehşetinden ileri gelmektedir.

"Rüyada Bir Hitabe" başlıklı yazısında, her asrın mebusları içinde bulunan mübarek bir heyetin kendisine şöyle hitab ettiğini haber verir: "Ey helâket ve felâket asrının adamı, senin de bir reyin var. Fikrini beyan et."

Diğer müceddıtlerin mücahedeleri, İslâm’ı ana istikametinden uzaklaştırmak isteyen ve mü’minleri Ehl-i Sünnet itikadından saptırmaya çalışan birtakım gâfillere ve bedbahtlara karşı olmuştur. Bediüzzaman’ın asrı ise çok daha farklıdır. Onun zamanında, imanın erkânına ilişilmiş, neden ve niçin yollu sorularla mü’minlerin kalplerine şüpheler sokulmuş, imanları tehlikeye atılmıştır. Ayrıca, küfür, dalâlet ve sefahat birer şahs-ı mânevî hâlinde ve dünya çapında organize edilmiş olarak imana, İslâm’a ve ahlâka musallat olmuşlardır.

İşte tarihte misli görülmemiş bu ifsat hareketlerine karşı, tebliğ ve irşad vazifesini mânen yüklenen o büyük Üstad, bir yandan şüpheleri giderici ve mü’minlerin imanlarını taklitten tahkik seviyesine çıkarıcı kıymetli dersler verirken, diğer yandan bu engebeli, dikenli, mayınlı ve uçurumlarla dolu yolda müslümanların nasıl yürümeleri gerektiğini ders veren lâhika mektupları kaleme almıştır.

İşte müsbet hareket, bu ulvî yolculuğun esası ve yürüyüş ritmidir.

Bediüzzaman Hazretleri, kendisini menfî bir harekete sevketmek için yapılan bütün işkencelere, zulümlere, oynanan bütün şeytanî oyunlara sadece acı bir tebessümle karşılık vermiş, ona zulmedenler de dahil olmak üzere, bütün bir beşeriyetin imanını kurtarmak için çıktığı o mukaddes yolculuğunu, itidâl-i dem ile, sarsılmadan ve düşmanlığa girmeden tamamlamıştır.

Bediüzzaman Hazretleri, bütün ömrü boyunca tatbik ettiği tebliğ ve irşad prensiplerinin bir hülâsası mahiyetinde olan ve bir cihette Allah Resûlü'nün (a.s.m.) Vedâ Hutbesi'ni andıran son mektubuna şu cümlelerle başlar:

"Bizim vazifemiz müsbet hareket etmektir. Menfî hareket değildir. Rıza-yı İlâhîye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmaktır: Vazife-i İlâhiyeye karışmamaktır. Bizler asayişi muhafazayı netice veren, müsbet iman hizmeti içinde herbir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz." — Emirdağ Lâhikası

Bu cümlelerde müsbet ve menfî hareketlerin en önemlileri nazarımıza sunulmuş durumda. Rıza-yı İlâhî için çalışmak müsbet; riya, gösteriş ve menfaat için çabalamak menfî.

Hizmet-i imaniyye müsbet; küfür ve dalâlete, isyan ve sefahate çalışmak menfî.

Allah'a tevekkül müsbet; vazife-i İlâhiyyeye karışmak menfî.

Asayişi muhafaza müsbet; kavga ve ihtilâl çıkarmak, huzur ve emniyeti ihlâl etmek menfî.

Sabır ve şükür müsbet; sabırsızlık ve isyan menfî.

Müsbet, kelime mânâsıyla isbat edilmiş demektir. İsbat edilen, ortaya konulan istifadeye sunulana müsbet denir.

Müsbet imardır, menfî ise tahrip...

Dünün boş arsasına bugün bir bina kurmuş, istifadeye sunmuşsanız bu bir müsbet harekettir. Ama mevcut bir binayı ortadan kaldırmış, faydasız hâle getirmişseniz buna da menfî denir.

Menfî, nefyedilmiş demektir. Nefiy ise sürgün etmek, ortadan kaldırmak, yokluğunu iddia etmek mânâlarına geliyor. Küfre giren insana imansız denilmesi de bundandır. Bu adam, kendi iman sarayını yıkmıştır. Kezâ, iffet ve ahlâk köşkünü harab eden adama da ahlâksız deriz. Burada da bir menfî hareket söz konusu...

Sağır bir insan sesler âleminin câhilidir. Ona göre, ses diye bir şey yoktur. Kendisine şefkatli bir hekim el uzatıyor ve kulağını tedavi ederek onu işitme nimetine kavuşturuyor. Artık bu adam için sesler âlemi sabit olmuştur. Ve hekimin yaptığı da müsbet bir harekettir.

İşiten bir kulağı sağır hâle sokmak ise menfî hareket...

Görme hâdisesinde de öyle. Gözü görmeyen insanın şu kâinat hakkındaki bilgisi ancak elinin temas kurabildiği eşyaya münhasırdır. Bu adamın gözünü tedavi ettiğinizde, nazarı yıldızlarda, güneşte, ayda, dağlarda, ovalarda dolaşmaya başlar ve hususî dünyası sınırsız denilebilecek ölçüde genişlenir.

Müsbetler de, menfîler de sayısız denecek kadar çok. Bunlar içerisinde müsbetin en ileri derecesini şu ifadelerde buluyoruz:

“Rıza-yı İlâhîye göre sırf hizmet-i imaniyeyi yapmak.”

Hizmet-i imaniyye, insanoğluna yapılabilecek en büyük yardımın ifadesi, en büyük müsbetin simgesidir. Kalpten küfür sökülüp atılacak, yerine iman bina edilecektir.

Bu hizmet sonunda, bir insan iman nimetine kavuşursa, daha önce, sadece gördüğü eşya ile alâkadar olan bu adam, artık bütün âlemlerin Rabbine vâsıl olmuş, maddede boğulan aklı âlemlerin yaratıcısını bulmuştur. Vazifesiz, sahipsiz, hâmisiz olmaktan kurtulmuş, ölüm ötesini bilememenin ıstırabından halâs olmuştur. Şimdi o, görmeyi yaratan bir Basîr, işitmenin mûcidi bir Semi’, sûretlerin tasvircisi bir Musavvir, hayatları yaratan bir Muhyî bulmanın ve O’na iman etmenin safâsını sürmeye başlamıştır.

İşte bu adamın imanına yapılan bu yardım, ne kör gözü açmaya benzer, ne de işitmeyen kulağı. Kendisine sunulan bu iman hizmeti, onun için ebedî bir ihsandır ve fâni dünyası için yapılan yardımlardan sonsuz derece büyüktür, ehemmiyetlidir. Cennette ne körlük var, ne sağırlık. Ne açlık var, ne susuzluk... Hiçbir elemin orada yeri yok. Hiçbir yokluk, hiçbir noksanlık o beldeye ayak basamamış. Bu akıllara sığmaz lütufların karşısında, yine akıl almaz azaplarıyla cehennem var. Cennete ermenin ve cehennemden kurtulmanın temeli, esası iman. Onun içindir ki insanlığa yapılabilecek en büyük hizmet de, iman hizmeti...

İşte Bediüzzaman Hazretleri o engin himmetini, bu milletin imanının kurtulmasında merkezleştirmiş büyük mürşid, mânevî hekim ve eşsiz

müceddiddir.

Bütün mesaisini iman vadisine hasreden bu büyük mürşid:

"Ben imanın cereyanındayım, karşımda imansızlık cereyanı var, başka cereyanlarla alâkam yok." buyurarak müsbet hareketin iman hizmeti, menfînin ise imansızlık cereyanı olduğunu veciz bir şekilde ifade buyurur.

İkinci mesaj ise bu hizmetin erlerine:

“Şayet sizi yanlış anlayarak yahut büsbütün anlamayarak, ihlâs ile yaptığınız bu imân hizmetine mukabil sizlere sıkıntı verirlerse, sakın menfî hareketlere tevessül etmeyin; sıkıntıları sabırla ve şükürle karşılayın.”

Bir Nur talebesi, Üstadın bu şükür tavsiyesini şöyle değerlendirir: "Nice insanlar dünyevî, hatta gayr-ı meşru istekler uğrunda her bir sıkıntıya katlanırlarken, ben Allah Resûlünün iman dâvâsını, tevhid dâvâsını, ahlâk dâvâsını ilân ve i’lâ etme uğrunda bir takım eza ve cefalara mâruz kalıyorsam, bunu bir lütf-u İlâhî bilip şükretmeliyim."

İman hakikatlarını kalplerde hâkim kılmanın, İslâm’ın emirlerini ferdin fiil âlemine aksettirmenin yolu sabırdan, şefkatten geçer. Menfî harekete müsaade yok! Zaten, dahilde niza ve kavga olamaz. Kendi yüzünü yumruklayan birisine rastladınız mı? Ağrıyan gözünü yuvasından çıkarıp atanı gördünüz mü? Romatizmalı bacağını baltalayana şahid oldunuz mu?

Dahilî cihad hakkında Bediüzzaman’dan bir hakikat dersi:

“Haricî tecavüze karşı kuvvetle mukabele edilir. Çünkü düşmanın malı, çoluk-çocuğu ganimet hükmüne geçer. Dahil de ise öyle değildir. Dahildeki hareket müsbet bir şekilde mânevî tahribata karşı, mânevî, ihlâs sırrı ile hareket etmektir. Hariçteki cihad başka, dahildeki cihad başkadır.” — Emirdağ Lâhikası

Bu sözlerin sahibi, yirmi sekiz senelik hapis ve sürgün hayatına, defalarca zehirlenmesine, nice zulümlere mâruz kalmasına rağmen "yüzde on, zındık dinsizin yüzünden, yüzde doksan mâsuma zarar gelmemek için, bütün kuvvetiyle dahildeki emniyet ve asayişi muhafaza" (Tarihçe-i Hayat) etmeye çalışmış, bunun için de, "Nur dersleriyle herkesin kalbine bir yasakçı bırakma"ya gayret etmiştir.

Büyük Üstad, iman hizmeti yapmaya talip Nur talebelerine Kur’an-ı Kerim’den fehmettiği dört hatvelik bir güzergâh çizmiştir:

“Acz ve fakr ve şefkat ve tefekkür tariki...” — Sözler

Acz ve fakr, ubudiyetin esasıdır. Şefkat Rahîm ismine, tefekkür ise Hakîm ismine îsal eder. Rahîm ismine mazhariyet, iman hizmetini netice verir.

Her isme olduğu gibi bu isme de en ileri seviyede mazhar olan Resûlûllah Efendimiz (a.s.m.) dünyaya geldiği dakikada "Ümmetim! Ümmetim!" diyerek ümmetinin imanını, salâhını ve necatını Rabbinden dilediği gibi, bu umman şefkat, mahşerde de kendini apaçık gösterecek ve Üstadımızın beyanıyla "mahşerde herkes, hatta peygamberler dahi nefsî derken, O (a.s.m.) yine ümmetî ümmetî diyecek" ve ümmetinin mağfiretini, cehennemden halas bulup cennete kavuşmalarını Makam-ı Mahmud’da Allah’dan niyaz edecektir.

Şu helâket ve felâket asrının müceddidi, mürşidi Said Nursî Hazretleri, Allah Resûlünün (a.s.m.) "ümmetim" feryadını ruhunun tâ derinliklerinde hissetmiş, O’nun endişesine ve ıstırabına ortak olmaya çalışmıştır.

Eşref Edip Bey’le yaptığı bir mülâkatta lisanından şu ateşîn sözler dökülür:

“Karşımda müthiş bir yangın var. Alevleri göklere yükseliyor. İçinde evlâdım yanıyor, imanım tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeye, imanımı kurtarmaya koşuyorum.” —Tarihçe-i Hayat

Bu sözler, "ümmetî! ümmetî!" feryadının asrımızdaki en büyük aks-i sedasıdır. Zaten, Allah Resûlünün (a.s.m.) bu feryadında en büyük pay da bu dehşetli asra düşmektedir.

Bir baba bütün evlâtlarını sever ama, onlar içerisinde hasta olanı, ölümle pençeleşeni daha çok yâd eder. Kalbi onun için daha çok çarpar. İşte Bediüzzaman Hazretleri "ümmetî" feryadından asrımıza düşen büyük payın tercümanlığını en mükemmel mânâda yapmış, telif ettiği yüz otuz parça risaleleriyle Ümmet-i Muhammed’in imanını kurtarmaya çalışmış, bu uğurda herşeyden geçmiş ve sıkıntı, ıstırap, zehirlenme, mahkeme, hapis, sürgün dolu bir mücahede hayatı sürmüştür.

“Seksen küsûr senelik bütün hayatımda, dünya zevki namına birşey bilmiyorum. Bütün ömrüm harp meydanlarında, esaret zindanlarında, yahut memleket hapishanelerinde, memleket mahkemelerinde geçti. Çekmediğim cefâ, görmediğim ezâ kalmadı.” — Tarihçe-i Hayat

İman dâvâsı uğrunda büyük sıkıntılara katlanmak da Allah Resulünün (a.s.m.) sünnetindendir. Üstad’ımız bu sünneti kemâliyle yerine getirmiştir.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Allah Resûlü (a.s.m.) Taif’te kendisini taşlayan ve yüzondört yerinden yaralayan insanlara beddua etmemiş ve o eşsiz şefkatiyle "Yâ Rab! Bunlar bilmediklerinden böyle yapıyorlar" diyerek, onların hidayetlerine dua etmişti. O’nun (a.s.m.) bu dehşetli asırdaki büyük vârisi Bediüzzaman da aynı yolda yürümüş ve kendisine her türlü zulmü ve haksızlığı reva görenler hakkında şöyle buyurmuştur:

“Benim ve Risale-i Nur’un mesleğinin esası ve otuz seneden beri bir düstur-u hayatım olan ‘şefkat’ itibariyle; bir mâsuma zarar gelmemek için, bana zulmeden cânilere, değil ilişmek; belki beddua ile de mukabele edemiyorum.” — Şualar

Bir başka risalesinde, kendisiyle beraber talebelerinin de çeşitli ezâ ve cefâlara mâruz kaldıklarını, ağır imtihanlar geçirdiklerini beyan ile şöyle buyurur:

“Bizim vazifemiz onlar hakkında yalnız hidayet temennisinden ibarettir. Bize ezâ ve cefâ edenlere karşı hiçbir talebemin kalbinde zerre kadar intikam emeli beslememesini ve onlara mukabil Risale-i Nur’a sadakat ve sebat ile çalışmalarını tavsiye ederim.” — Emirdağ Lâhikası

Büyük Müceddid’in müsbet hareket noktasında üzerinde hassasiyetle durduğu önemli bir mesele de, İslâm’a farklı metotlarla hizmet eden Müslümanların, birlik ve beraberliğini temin etmektir. Bu ehemmiyetli nokta üzerinde çok tahşidat yapmış ve meşreb farklılığının ihtilâfa dönüşmemesine gayret etmiştir.Misâl olarak, İhlâs Risalesindeki dokuz emirden ilk üçünü kaydetmek isterim.

“1. Müsbet hareket etmektir ki, yâni kendi mesleğinin muhabbetiyle hareket etmek. Başka mesleklerin adaveti ve başkalarının tenkisi, onun fikrine ve ilmine müdahale etmesin, onlarla meşgul olmasın.

2. Belki, daire-i İslâmiyet içinde, hangi meşrebte olursa olsun, medar-ı muhabbet ve uhuvvet ve ittifak olacak çok rabıta-i vahdet bulunduğunu düşünüp ittifak ederek.

3. Ve haklı her meslek sahibinin, başkasının mesleğine ilişmemek cihetinde hakkı ise, mesleğim haktır yahut daha güzeldir diyebilir. Yoksa başkasının mesleğinin haksızlığını veya çirkinliğini îma eden hak yalnız benim mesleğimdir, veyahut güzel benim meşrebimdir, diyemez olan insaf düsturunu rehber etmek.”

— Lem’alar

İman müsbet, küfür menfî olduğu gibi, bütün hayırlar, güzellikler müsbet, bunların zıtları ise menfî. O halde, müsbet hareket denilince, insan kalbine öncelikle iman hakikatlarını hâkim kılmak ve bu iman temeli üzerine başta ibadet ve güzel ahlâk olmak üzere hayrın, doğrunun, faydalının bütün şubelerini bina etmek anlaşılır.

Gönül yapmak müsbet, kalp kırmak menfî. Şefkat müsbet, öfke menfî. Sabır müsbet, isyan menfî. Affetmek müsbet, intikam menfî. İltifat müsbet, hakaret menfî. Hüsn-ü zan müsbet, su-i zan menfî...

İmanın sabit olduğu bir kalpte, güzel ahlâk ve yüksek seciyeler, bütün şubeleriyle, neşv ü nema bulacaktır. Öyle ise gerek ferdî, gerek içtimaî hayatta hangi yüksek hasletin, hangi güzel ahlâkın inkişaf etmesini istersek isteyelim, bunun yolu iman hakikatlarını kalplere tahkikî bir sûrette yerleştirmekten geçer. Bediüzzaman Hazretleri bu yolda yürümüş ve bilfiil muvaffak da olmuştur.

Bir nur talebesinin, Risale-i Nur’un müsbet hareketle ilgili bütün esaslarına riayet ederek hâlis bir iman hizmeti yaptığı halde, insanları ıslah vâdisinde umduğu neticeye ulaşamaması hâlinde, yeise düşmemesi için mezkûr düstur şöylece noktalanır:

“Vazife-i İlâhiyyeye karışmamak.”

Nurlardan aldığımız derse göre, İlâhî vazife neticeleri yaratmaktır.

Rezzak (rızık verici) O olduğu gibi, Hâdî de (hidayete erdirici) O’dur. Biz rızık konusunda nasıl sadece tohum ekip, gerekli bakımı yaptıkdan sonra, bir habbenin on, yüz, yahut bin olmasına karışmıyor, bunu ancak Allah’ın kudret ve rahmetinden bekliyorsak, kalplere ektiğimiz hakikat

tohumlarının da sünbül vermesine karışmayacağız. Kalpler Allah’ın yed-i kudretindedir ve Hâdî ancak O’dur. Okuduklarımız ve anlattıklarımız muhatabımızın kalbinde ancak onun lütfuyla sünbül verir, bizim irademizle değil...

Biz düğmeye basarız, ışığı Allah yaratır. Biz kibriti çakarız, ateşi Allah yaratır. Kalplerde hidayet nurunu parlatan da O, muhabbet ateşini yakan da.

Biz O Rahîm Rabbimizin lütfuna sığınır, O’na dua ve iltica ederiz. Biz de O’nun kuluyuz, karşımızdaki insanlar da. O’nun kullarını O’nun rızasını umarak, O’nun yoluna dâvet ederiz. Bundan ötesi bizim irade sınırımızı aşar ve sorumluluk sahamızın dışında kalır.

Rabbimiz, Kur’ân-ı Kerim’inde "Peygamber üzerine tebliğden başka (bir vazife) yoktur."(Mâide Sûresi) buyuruyor.

"Bu Rabbanî hakikat, niçin müsbet hareketin de en önemli bir şartı olmuş?" diye bir soru geliyor insanın aklına. Bu soru ile birlikte, hayâlimizde müsbetin zıddı canlanıyor: Menfî...

Demek ki, diyoruz, kendi vazifesini yapmakla meşgul olanlar, menfî harekete vakit bulamazlar. Ve yine diyoruz ki, kendi görevlerini bir tarafa bırakıp sadece dış hâdiselerle, sosyal neticelerle ilgilenenler, umduklarını bulamayınca, önce tedirgin olurlar ve sonunda ümitsizliğe düşerek menfî hareketlerle teselli bulmaya çalışırlar. Tebliği terkedip dedikoduya koşar, ıslahdan vazgeçip tahribe saparlar.Sevdirmeyi bırakıp nefret ettirirler.

Bunlar İslâm’ı, tebliğ yoluyla neşretmedeki boşluklarını zorbalıklarla kapamak isterler. Halbuki Tefsir âlimlerimiz, bize bu zorlamanın sadece dinî meselelerde değil, hiçbir hususta câiz olmadığını beyan ediyorlar. Ve "Dinde ikrah yoktur" âyetini "Zorlama denen şey dinde yoktur; bu, dine uygun bir davranış şekli değildir." (Hak Dini Kur’an Dili) diye izah buyuruyorlar.

Dinde zorlama yoktur. Çünkü zorlama müsbet bir hareket değildir. Zorlama ile insan ne irfana kavuşur, ne ilme, ne ahlâka...

İkrah ağacında irşad bitmez.

Bir çocuğa bile zorla iş yaptırmak mümkün olamazken, kişinin kalbine imanı zorla nasıl sokabiliriz? Kalp zorlamaya gelmez. İkrah ancak bedene yapılabilir.Kalbe ne sevgi zorla yerleşir, ne de nefret. Tam tersine, zorlama muhatabınızı inatlaşmaya götürür ve sevdiğinizden nefret etmesine, nefret ettiğinize de sevgi beslemesine sebep olur.

Bu gerçeği güzelce ders veren bir darb-ı mesel: "Atı suya zorla sokabilirsiniz ama, ona zorla su içiremezsiniz."

Tebliğin önemli bir şartı da tohumu ekmeyi usulüne uygun olarak yapmaktır. Bu noktada Üstadımızın şu tavsiyesiyle karşılaşıyoruz:

“Risale-i Nur’un mesleği, nezihane, nâzikane, kavl-i leyyindir.” — Lem’alar

Dâvâmızı en güzel şekilde ve en yumuşak ifadelerle anlattığımız halde, sözlerimiz tesirini göstermezse, yeise düşmememiz gerekiyor. Zira, ekilen tohumun mahsul vermesi için tarlanın elverişli, iklimin de musait olması lâzım. Zemherir ayında gül yetiştiremez, kum ve çakıldan meyve alamazsınız. Burada muhatabınızın iç âlemi önem kazanıyor.

"Hidayete erecekleri en iyi bilen Allah’dır." (Yunus Sûresi, 56) âyet-i kerimesi, tebliğ görevini hakkıyla yapan bir mü’min için en büyük bir teselli kaynağıdır.

Bir diğer temel cümle:

"Bizler asayişi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti için, herbir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz."

Cümlenin giriş kısmındaki mesaj, daha çok devlet yöneticilerine bakıyor. Asayişin ancak müsbet bir iman hizmetiyle temin edilebileceği ders veriliyor. Nur hizmetinin ulaştığı kimseler, problem olmak şöyle dursun, "asayişin birer mânevî bekçisi" (Tarihçe-i Hayat) oluyorlar.

Bütün ömrü boyunca hep müsbet hareket etmiş bulunan Üstad Hazretleri bunun zarurî bir lâzımı olarak her türlü menfînin de karşısında olmuştur.

Risale-i Nurdaki imanî bahislerle imansızlık cereyanının, küfrün, şirkin ve dalâletin karşısına çıktığı gibi riya, gösteriş, teveccüh-ü nâs belâlarına karşı, İhlâs Riselesi’ni telif etmiş. Müslümanlar arasında düşmanlık, kin, gıybet gibi âfetlerin mecra bulamaması için Uhuvvet Risalesi’ni kaleme almış, İslâm birliğinin en büyük bir düşmanı olan kavmiyetçiliğe karşı 26. Mektubun 3. Mebhasını yazmış, kısacası her menfîye karşı onu tesirsiz kılacak, onun panzehiri olacak bir eser telif etmiştir.

Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin daima müsbet hareket ettiğini ve her türlü menfînin karşısında bulunduğunu, ana hatlarıyla açıklamaya çalıştım. Onun o bereketli ömrünün şaşmaz prensibi olan müsbet hareketi, bir makale veya yazıyla yahut birkaç misâlle, lâyık olduğu vechile anlatmak elbette

mümkün değildir. O büyük mürşidin bütün tarihçe-i hayatı ve beşerin istifadesine sunduğu yüz otuz parçadan mürekkep Risale-i Nur Külliyatı birlikte mütalâa edildiğinde, bu hakikat daha açık ve berrak olarak kendini gösterecektir.

Şefkat ve hoşgörü

"Şefkat dahi aşk gibi, belki daha keskin ve daha geniş bir tariktir ki, Rahîm ismine îsal eder."

— Sözler

ŞEFKAT: Büyük insanlarda bulunan yüksek bir vasıf. Ruhu okşayan, kalbi sürurla dolduran ulvî bir sıfat. Merhamet, hamiyet, âlicenaplık, ihsan ve kerem gibi yüksek seciyelerin müjdecisi...

Şefkat: Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin "acz, fakr, şefkat, tefekkür" yolu olarak tarif ettiği, iman ve Kur’an hizmetinin dört rüknünden biri. İnsanı "Rahîm ismine îsal" eden en büyük bir vesile.

Allah Resûlü (a.s.m.) "her isme îtidal üzere ve en ileri mânâda" mazhar. Bu hakikattan ders alarak diyoruz ki, Rahîm isminin en büyük mazharı da O’dur (a.s.m.). Öyle ise şefkat denilince de en başta O hatıra gelmeli.

Rahîm ismine kâmil mânâda mazhariyet, insanlara iyiliklerin en büyüğü olan iman vadisinde yardımcı olmakla, onları ebedî azaptan kurtarıp sonsuz bir saadete kavuşturmak için bütün himmet ve gayretiyle çalışmakla olur.

Allah Resûlü (a.s.m.) bu mânânın en ileri temsilcisi. O, müşrikleri tebessümüyle ezer, affıyla mahveder, tevazuuyla küçültür, faziletiyle öldürürdü. Onun bu engin şefkati karşısında, kendinden geçenler, eriyip tükenenler, "ölmeden evvel ölür" ve "ashab" olarak dirilirlerdi. Ama, o engin şefkate karşı koymakta direnenlere, o şefkat timsali üzülmekten başka ne yapabilirdi!?..

O, müşrikleri tevhide davet eder, onların cehennem azabından kurtulmaları için bütün himmetiyle, en ağır ve dayanılmaz şartlar altında gayret gösterirdi. Ama, şirkin de amansız düşmanıydı.

...

Allah Resulü (a.s.m.) ümmetine, "İlâhî ahlâk ile ahlâklanmalarını" emretmiş ve "resûl" sıfatıyla verdiği bu emre "abd" sıfatıyla en kâmil mânâda yine kendisi uymuş ve o büyük şerefe en ileri seviyede yine O (a.s.m.) mazhar olmuştu. İşte bu mazhariyetin bir cilvesi de müşriklere şefkatle muamele etmesi, kurtuluşlarını istemesiydi.

Nitekim, Cenâb-ı Hak da en büyük cürüm, en ileri cinayet olarak şirki göstermiş. "Allah şirki asla bağışlamaz. Bundan başkasını ise dilediği kimse için bağışlar." (Nisa Sûresi, 48) buyurmuş ama, kendisine ortak koşan o bedbahtların kurtuluşu için de kitap inzal etmiş ve sevgili Habibini (a.s.m.) hakkı tebliğ ile vazifelendirmişti. Biz de O Resûl-ü Kerim'in (a.s.m.) ümmeti olarak, şefkatle cihazlanmalı ve inanmayanları imana, şirke düşenleri de tevhide davet etmeliyiz.

Malûmdur ki, kâfire düşmanlık küfrü içindir. Üstad Bediüzzaman Hazretlerinin ifadesiyle, "bir insan zâtı için sevilmez, sıfatı için sevilir." (Münazarat)

O halde biz, kâfirin küfür sıfatına düşman olacak, o sıfatı taşıdığı için de onu sevmeyeceğiz. Ama onun, salâhına, necatına, hidayetine şefkat ile gayret edeceğiz.

"Hiçbir şey yoktur ki, O'nu hamd ile (övgüyle) tesbih etmesin." (İsra sûresi, 44) mealindeki âyetin şümûlüne, kâfirlerin hücreleri, organları da girer. Onların küfürle, şirkle bir alâkaları yok. Ama düşmana esir olmuş askerler gibi, artık hepsi o inançsız adamın, yahut o müşrikin emrinde istemeyerek çalışma durumundalar. İşte bu zavallı hücrelere, bu mâsum azalara şefkat etmek ve onları bu mânevî ıstıraptan kurtarmak gerek. Bunun da tek yolu o insana imanı, tevhidi tebliğ etmekten geçiyor.

Rabbimiz bir Hadis-i Kudsîsinde, "Rahmetim gazabımı geçti" buyurur. Besmele-i Şerifte, bütün İlâhî isimleri câmî olan Allah isminden sonra, Kahhar ve Cebbar gibi celâlî isimler yerine, Rahman ve Rahîm gibi iki cemâlî ismin gelmesi de bu noktada çok mânidar değil midir?

"Besmele" bize rahmeti sevdirir ve "besmele" bizi merhamete özendirir. Her okuyuşumuzda bu kudsî âyetten yeni mesajlar alırız:

"Rahman ve Rahîm olan Allah, bütün âlemleri, bütün nimet ve rızıkları ve cennetin bütün ebedî lezzetlerini size sırf rahmetiyle, ihsanıyla lûtfettiği gibi, siz de sizden aşağıda olanlara merhametli davranın. Size hizmet eden o masum hayvanlara eziyet etmeyin. İncitmeyin o mâsum varlıkları. Yaş bir dalı keyf için ağacından koparmayın. Gülün yaprağını iş olsun diye yerinden, yurdundan etmeyin. Allah'ın en çok rahmet ettiği, arza halife kıldığı insanı, o sevgili mahlûku siz de sevin. Ona karşı şefkatli, merhametli olun. Nefsine mağlûp olarak yanlış yolu tutmuşsa, onu en güzel şekilde ikaz edin. Sakın sert çıkışlarda bulunup da, şeytana yardım edercesine, onun sapıklığını iyice artırmayın."

Müşrikler şöyle dursun, günah ve isyan bataklığına düşmüş mü’minlere bile acıma duygusunu kaybeden ve hakaretler yağdırmakla yahut küfürle itham etmekle onlara karşı tebliğ vazifesini hakkıyla yaptığını sanan günümüzün bazı insanları, Allah Resûlünün (a.s.m.) o ulvî şefkatinden ne kadar uzak düştüklerini bir farkedebilseler, nice hedeflere çok daha rahat ve sür’atle ulaşabileceğiz.

O şefkatli Resûlün (a.s.m.) kudsî dâvâsına varis olan ve şefkatle cihazlanan insan-ı kâmiller, insanlık âleminin güneşleridirler. Güneşte ziya hâkim, rahmet hâkimdir; ama birisi onunla cidale kalkar, ona hücum ederse elbette yanacaktır. Burada Güneş yakmamış, ona hücum eden yanmayı hak etmiştir. Başkası düşünülebilir mi?

O kâmil mürşidler de rehberleri olan Resûlûllah (a.s.m.) gibi, insanlık dünyasına nurlar saçarlar. Onların iç âlemlerinde de şefkat hâkimdir, himmet hâkimdir, ihsan hâkimdir. Gadapları ise nefsanî değil, rahmanîdir; Allah namınadır.

•••

O insan-ı kâmiller, o büyük mürşidler içerisinde Bediüzzaman isminin ayrı bir yeri vardır. Bu onun, câhiliyye âdetlerinin yeniden boy gösterdiği, insanların imanına, iffetine, ahlâkına en dehşetli silâhlarla hücum edildiği, inanmanın, salih amel işlemenin yeniden suç sayılmağa başlandığı en çirkef bir zeminde vazife yapmasından ileri geliyordu.

O büyük Peygamber varisi de Allah Resûlünün (a.s.m.) izini aynen takip etmiş ve şefkatle yola çıkmıştı. "Her bir günah içinde küfre gidecek bir yol var" (Lem’alar) buyurarak, insanları yolun başında yakalamaya çalışmış, onları günah ve isyandan, salâhat ve takvaya çekmeye gayret etmişti. Gençleri imansız yapmak için çalışan şer odaklarına, neşrettiği Risale-i Nur Külliyatı ile karşı çıkmış, onların her türlü oyunlarını İlâhî bir lütuf olarak bozmaya muvaffak olmuştu. "Ben imanın cereyanındayım, karşımda imansızlık cereyanı var." (Mektûbat) diyerek dâvâsını net biçimde ortaya koymuş, şefkat ve şevk ile ve büyük bir himmet ve gayret ile bu vadide bereketli çalışmalar yapmış ve bu ihlâslı gayretler, Allah’ın izniyle meyvesini vermişti.

•••

Onun o engin şefkatinden sadece bir misâl:

Eskişehir’de zulmen atıldığı hapishanenin penceresinden dışarıyı seyrederken, karşıdaki lise mektebinin kızlarının bahçede gülerek raksettiklerini görür ve kendi ifadesiyle "birden mânevî bir sinema ile

onların elli altmış sene sonraki halleri"ni müşahede eder ve gözyaşlarını tutamaz. Hıçkırıklarını duyarak yanına gelen arkadaşlarına, "şimdi beni kendi hâlime bırakınız" der ve elemini tek başına çekmeye devam eder. Esarette, Rus kumandanına ayağa kalkmayan o büyük kahramana, gençliğin geleceği gözyaşı döktürmüştür.Bu yaşlar, Onun o deryaları andıran engin şefkatinden birkaç damladır.

"Âlem-i İslâm'a indirilen darbelerin en evvel kalbime indiğini hissediyorum." (Tarihçe-i Hayat) demekle şefkatinin, himmet ve hamiyetinin bütün İslâm âlemini içine aldığını ifade buyuran bu ulvî ruh, günahlarla yaralanan ve imanları tehlikeye giren bütün bir gençliğin dertleriyle dertlenir ve bu kudsî çilesini bir mülâkatta dostu Eşref Edip Bey'e şöyle dile getirir:

"Karşımda müthiş bir yangın var, alevleri göklere yükseliyor, içinde evlâdım yanıyor, imanım tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeye, imanımı kurtarmaya koşuyorum." — Tarihçe-i Hayat

O, bu ateşîn ve hazin sözleriyle, Allah Resûlünün (a.s.m.) engin şefkatine kâmil mânâda tercüman oluyordu. Zira o, "Âlimler peygamberlerin vârisleridirler." Hadis-i şerifinin müjdelediği bahtiyar zevattan, bu dehşetli asra düşen büyük payın sahibiydi. "Elimizde nur var, topuz yok." diyordu. Dünyanıza karışacağım diye endişeye kapılmayın, diyordu. Ben sizin imanınızı dert edinmişim, diyordu. Ama ne yazık ki, bazıları kendilerini kurtarmak için can atan o büyük mürşidin canına kıymak için her yolu deniyorlar, onun o engin şefkatine, mahkemeyle, hapisle, sürgünle karşılık veriyorlardı. Ama o kendisine bu kötü muameleyi lâyık görenleri de asrın birer hastası olarak kabul ediyor, onların da kurtuluşlarını temenni etmekle eşine ender rastlanır bir şefkat tablosu çiziyordu:

"Benim ve Risale-i Nur'un mesleğinin esası ve otuz seneden beri bir düstur-u hayatım olan 'şefkat' itibariyle, bir mâsuma zarar gelmemek için, bana zulmeden cânilere değil ilişmek, belki beddua ile de mukabele edemiyorum." — Şualar

Kendisinden önce birer peygamber vârisi olarak insanlık âlemini irşad eden hiçbir yıldız onun kadar hücuma uğramamıştı. Ama hâdiselerde kader

hâkimdi. O da "Ben kaderin mahkûmuyum, ehl-i dünyanın mahkûmu değilim" (Mektûbat) diyor, kendisini müdafaadan, zaruret olmadıkça, içtinab ediyordu.

Ve kader hükmünü icra etti. Onunla uğraşanlarla şimdi kabir âleminde azap melekleri uğraşıyorlar. Geride ne namları kaldı ne nişanları. Artık nur devri başladı. Dost, düşman herkes onu konuşuyor. Ve bu hâl kıyamete kadar devam edecek.

Bediüzzaman ismini duyan herkesin kalbinde, vicdanında, ruhunda şefkat ve hikmet mânâları canlanıyor, kimsenin ruhunu korku ve endişe bürümüyor. Elbetteki, gençliği imansız ve ahlâksız yapmak için çalışanlar müstesna. Onların bu isimden endişeye kapılmaları gayet normaldir. Zira, bu isim asrımızda "iman ve Kur’an hizmeti"ni temsil etmektedir.

"Bir şey mutlak zikredilince kemâline masruftur" kaidesince, Üstad Bediüzzaman’ın şefkati denilince, bu şefkatin en önemli vechi olan "insanların imanını kurtarma ve onları ebedî cehennemden koruma iştiyakı" hatıra gelir. Ama elbetteki onun umman şefkati buna münhasır değil. Bediüzzaman Hazretleri, şefkat için "şefkat-i imaniyye, şefkat-i insaniyye, şefkat-i akraba" gibi terkibler kullanır. Şefkatin en ileri derecesi olan iman kurtarma hizmeti, "şefkat-i imaniye"ye dahil...

Üstad, "İnsan kâinatın en câmî bir meyvesi olduğu için kâinatı istilâ edecek bir muhabbet, o meyvenin çekirdeği olan kalbine dercedilmiştir." (Sözler) buyurur.

Her insan ağaçları, çiçekleri, meyveleri sever. Dağları, ovaları, nehirleri sever. Yıldızları, Ay’ı, Güneş’i sever. Bu veciz ifadeden aldığımız ders ile diyebiliriz ki, insanın bütün bunları sevmesi, meyvenin kendi ağacını, onun dallarını, çiçeklerini sevmesi ve nihayet hemcinsi olan diğer meyveleri sevmesi demektir. Sevginin olduğu yerde şefkat de vardır. Sevdiği şeylerin elemlerine ortak olma, musibetleriyle dertlenme, problemlerine çare arama da vardır. Bu bir bakıma insana mahsus ulvî bir meziyet. Bir bakıma diyorum, zira hayvanlarda da şefkat var. Ama onlardaki şefkat çok dar bir dairede cereyan ediyor, sadece kendi yavrularına acımadan öteye gidemiyor.

Üstad, "Şiddet-i şefkat ve rikkatten, musibet-i beşeriyeden gelen felâketler, helâketler, sefaletler, açlıklar, şiddetle rikkatime dokundu." (Kastamonu Lâhikası) buyurmakla şefkat-i insaniyye cihetiyle beşerin her türlü musibetinden mustarip olduğunu ifade eder.

Hatta bu şefkat daha da ileri giderek onu, güz ve kış mevsiminin gelmesiyle solan yapraklara, ölen hayvancıklara acımaya kadar götürür.

Bu ıstırap beşerin şerefidir.Bunda ne kadar ileri gidilirse insaniyet mânâsından o kadar fazla pay alınıyor demektir.

Balyozla paramparça olan taş, hayattan nasibi olmadığı için bu hâlden zerrece acı duymaz. Gövdesi çakı ile çizilen ağaç, bir derece de olsa bu yaranın tesirinde kalır, zarar görür.

Öte yandan, bir hayvanın bedenine iğnenin ucunu dokundursanız hemen incinir ve kendisini müdafaaya geçer. Demek ki, varlıkların hayattan nasipleri arttıkça, şerefleri şanları yükseldikçe, acı duyma kabiliyetleri de o nisbette inkişaf ediyor.

İğneden mustarip olan o hayvanın, bütün arkadaşlarını, akrabalarını bıçaktan geçirseniz kılı kıpırdamaz. Çünkü, o seviyede bir mahlûk değildir.Hayatı o nisbette terakki etmemiştir.Böyle bir ıstırabı çekmek insana mahsus. Bu elem onun şerefi, onun şânı.

Biz de şefkat dairemizi ne kadar geniş tutar ve başta mü’minler olmak üzere bütün bir insanlık âleminin dertleriyle ne ölçüde dertlenirsek, mânen o kadar yükselir, terakki ederiz.

•••

Bununla birlikte, her şey gibi şefkatin de bir ölçüsü olmalı. Bu ölçüyü aşan şefkat, şefkat olmaktan çıkar ve kaderi tenkit yoluyla insanı dalâlete götürebilir. Böyle bir tehlikeye düşmemek için Risale-i Nurdaki şu hakikatları kalbimizin en derin köşelerine kadar zerketmeliyiz:

“Allah’ın rahmetinden fazla rahmet edilmez. Allah’ın gadabından fazla gadab edilmez.” — Sözler

"Şefkat-i insaniye, merhamet-i Rabbaniyenin bir cilvesi olduğundan, elbette rahmetin derecesinden aşmamak ve Rahmeten-lil-âlemîn olan Zâtın (a.s.m.) mertebe-i şefkatinden taşmamak gerektir." — Kastamonu Lâhikası

İnsan, kendisini de, şefkat ettiği bütün varlıkları da Allah’ın mahlûku bilmekle, şefkatte ölçüsüzlük yapmaktan kurtulur.

Ayrılık, musibet, hastalık, ölüm gibi hâdiseleri bu geçici dünya imtihanının icaplarından sayar.

İnsan, sıhhatle şükür imtihanı verdiği gibi, hastalıkla da sabır imtihanı verir. Her iki imtihanı kazanmanın neticesi de rıza ve cennet olacağına göre,

netice itibariyle her ikisi de güzel demektir.

"Kalbin dalâletiyle beraber ruhtan fışkıran şefkat, gayr-ı mütenahi elemleri tazammun ediyor" (Mesnevî-i Nuriye) buyurarak şefkati yanlış kullanmanın acı âkıbetini ortaya koyan Üstad Bediüzzaman Hazretleri, "Şefkatin ateşini söndürecek, mârifetullahtan başka bir şey var mıdır?" (Mesnevî-i Nuriye) ifadeleriyle de bu derdin dermanını, "mârifetullahta terakki" olarak tesbit ve takdim ediyor.

Demek ki, insan kendini kul ve bütün eşyayı Allah'ın mülkü bilmekle ve "mülk sahibi mülkünde dilediği gibi tasarruf eder." sırrına ermekle, bu varlık âlemini yokluk karanlıklarından kurtaran lütuf ve keremin, tecelliye aralıksız devam ettiğini düşünmekle tahammülünden âciz kaldığı musibetlere, ölümlere, hastalıklara karşı dayanma gücü kazanır. Bu dayanma gücü, söz konusu mârifetin derecesiyle mütenasiptir.

•••

Hoşgörü: Biraz da şefkate yakın gibi görünen ve çoğu kez onunla karıştırılan "hoşgörü" üzerinde durmak isterim.

Hoşgörü çoğu zaman "sabır, afv, hilim ve şefkat" karışımı, değişik bir mânâda kullanılıyor. Güzel ahlâkın birer şubesi olan bu ulvî hasletlerin hepsinde Allah Resûlü (a.s.m.) en ileri derecededir. Kendisine yapılan o akıl almaz kötü muamelelere, zulümlere rağmen O (a.s.m.), müşriklerin necatı için yılmadan çalışır ve onların imana gelmeyişlerinden de şiddetle müteessir olurdu. Bazen o kadar rahatsız olurdu ki, ruhuna büyük azaplar çektirir ve Cenâb-ı Hakk'tan "kendi nefsine bu derece ıstırap vermemesi gerektiği" hususunda rahmanî ikazlar alırdı. İşte bunlardan birisi:

"Biz, seni onların üstüne bir vekil olarak göndermedik." — İsrâ Sûresi, 54

Müfessir Beyzavî Hazretleri, bu âyetin tefsirinde şöyle buyurur:

"Biz seni, kâfirleri imana zorlamakla vazifeli kılmadık. Seni, sadece Allah'ın rahmetini müjdeleyici ve azabından sakındırıcı olarak gönderdik. Bu sebeple inanmayanlara tolerans göster. Ayrıca, ashabına söyle, onlar da müşriklere karşı hoşgörülü olsunlar."

Burada tolerans ve hoşgörü, şirke değil müşrikleredir.Biz, "Dinde zorlama yoktur" (Bakara Sûresi, 256) âyet-i kerimesinden de aynı mesajı

alırız ve inanmayanları küfür bataklığından kurtarmak için onlara gerekli tebliği şefkatle yapmaya çalışırız.

Demek ki, hoşgörü denilince, "mânen hasta insanların nazını çekme, onlara iyi davranıp kurtuluşları için sabırla çalışma" anlaşılmalıdır.Bu mânâsıyla hoşgörü şefkatin bir şubesidir ve ulvî bir sıfattır.

Günümüzde hoşgörüyü bu yönüyle ele alanlar maalesef çok az. Hoşgörü denilince, kimsenin hatasına karışmamak, insanların günahlarına isyanlarına ilişmemek, onlarla uğraşıp da canımızı sıkmamak, huzurumuzu bozmamak gibi görünüşte insancıl, hakikatte ise tam bir egoizm ifade eden tuhaf bir mânâ anlaşılıyor. Tuhaf diyorum, çünkü görünüşü nezaket, centilmenlik, hakikatı ise muhatabının ebedî cehenneme gitmesini gülerek karşılama.

Bir hususun da önemle belirtilmesi gerekiyor:

Herşey gibi, hoşgörünün de hudutları vardır. Bunun ötesinde hoşgörülü olma hakkına sahip değiliz. Günlük hayatta karşılaştığımız hâdiseler ya "hukukullah" ile yahut "hukuk-u ibad" yâni "kul hakkı" ile ilgilidir. Allah’a karşı işlenen suçlarda, günahlarda, haramlarda insanoğlunun hoşgörü yetkisi olamaz. Bilâkis, bu gibi hallerde insanları ikaz etme görevi pek mukaddes addedilmiş ve Kur’an-ı Kerim’de Ümmet-i Muhammed’in (a.s.m.) diğer ümmetlerden daha hayırlı olmasının en büyük bir sebebi olarak haber verilmiştir.

"Siz insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a inanırsınız." — Âl-i İmran Sûresi, 110

Buna göre, Allah’ın razı olmadığı, yasakladığı bir davranışı biz de hoşgörmeyecek ve onun ortadan kaldırılmasına imkânımız ölçüsünde gayret göstereceğiz.

Kul hakkına gelince, bir başkasının hukukuna yapılan maddî veya mânevî bir tecavüz karşısında da hoşgörülü olamayız.

Geriye, insanın kendi nefsine karşı işlenen suçlar kalıyor. İşte hoşgörünün sahası burasıdır. Malımızı gaspeden, yahut gıybetimizi yapan bir kimseyi affetme yetkisine sahibiz. Bu hakkımızı kullanmamız, intikam almamızdan daha iyidir.

Sözün özü:

Allah’ı sevmenin ölçüsünü, "Habibullaha ittiba" olarak tesbit ve beyan buyuran Kur’an-ı Kerim’in emrine uyarak her hususta olduğu gibi "şefkat, hoşgörü, hilim ve afv" gibi ulvî sıfatlarda da Allah Resûlüne (a.s.m.) uyalım ki Rabbimizin sevdiği kullardan olabilelim.

Bizi hem Hak katında makbul bir kul, hem de nâs (insanlar) arasında sevilen bir insan kılan bu güzel sıfatları ruhumuza nakşedelim ve onları içimizden söküp atmak isteyen nefs-i emmaremize fırsat vermeyelim.

Biz Allah’ın kullarına karşı şefkatli olalım ki, O Rahîm Rabbimizden de rahmet bekleyebilelim.

Biz, raiyetimizin hatalarına karşı halim ve affedici olalım ki, Cenâb-ı Hakk’ın afv ve gufranını ummaya yüzümüz olsun.

Herşeyin güzeline ve üstününe talip olan nefsimize, en büyük üstünlüğün ve en ileri güzelliğin imandan sonra ahlâkda bulunduğunu anlatmaya çalışalım. O önceleri bunu kabulde dirense bile sonunda tatmin olacak ve biz Rabbimizin inayetiyle hem dünyada hem de âhirette huzur ve saadete kavuşacağız.

Hakîm ismine mazhariyet

“Tefekkür dahi, aşk gibi, belki daha zengin, daha parlak, daha geniş bir tariktir ki, Hakîm ismine îsal eder.” — Sözler

NUR MESLEĞİNİN yolu dört adımda özetlenmiş: "Acz, fakr, şefkat ve tefekkür tarikı."

Bu dâvâ, iman kurtarma dâvâsı. İnsanları âhirzamanın dehşetli fitnelerinden sıyırıp, ulvî gayelere yönlendirme dâvâsı. Beşeriyeti, nefsin, şeytanın ve akıl almaz derecede bozulmuş içtimaî havanın tesirinden kurtarıp, ona kulluğun zevkini tattırma dâvâsı.

Bir insan bu yüksek ideali, bir İlâhî lütuf olarak yakalayabildiği takdirde, ilk yapacağı şey, bu zor işi başarmaktaki aczini ve fakrını itiraf ile Rabbinin kudretine ve rahmetine istinad etmek olacaktır.

Acz ve fakr, kulun iki zâtî hassası; insanın en bâriz özellikleri. Nitekim Fâtiha Sûresini okurken, mealen, "yalnız sana ibadet eder ve ancak senden yardım dileriz" diyerek âlemlerin Rabbi olan Rabbimize sığınır, dünyevî olsun, uhrevî olsun her işimizde O’ndan medet bekleriz. İşte iman ve Kur’an hizmetinin erleri de insanların kalplerinde hidayetin sümbüllenmesi için bütün güçleriyle çalışmakla birlikte bu büyük neticeyi kendi kuvvet ve kudretleriyle elde edemeyeceklerini bilerek acz ve fakr ile Allah’ın dergâhına iltica ederler.

Üçüncü adım, kendilerini cehenneme hazırlayan âsi ve günahkâr insanlara acımak ve yardımlarına bir doktor hassasiyeti ve bir anne şefkatiyle koşmak.

Ve dördüncü adım, bu işi hikmet dairesinde yürütmek.

Nurun Muazzez Müellifi, tefekkürün "Hakîm ismine îsal" edeceğini ifade buyurur. Risale-i Nur Külliyatı harika bir tefekkür hazinesidir. Bu külliyatta tefekkür iki safhada ortaya konulur: Enfüsî ve âfâkî tefekkür.

"Nefsî tefekkürde tafsilât, âfâkî tefekkürde ise icmâl" tavsiye edilir. Yâni, insan bir nutfe ile başlayan yolculuğunun safhalarından, aklının anlamasına, kalbinin inanmasına kadar herşeyi tafsilâtıyla tefekkür etmeli, Rabbinin ilim ve hikmetinin sonsuzluğunu bunlarda okumalıdır. Ama aynı

insan, yıldızların faydalarını, bedenindeki hücreler kadar, yahut dağların şekillerini organlarının şekilleri kadar rahat tefekkür edemeyeceği için, âfaktaki bu İlâhî tasarrufları icmâlen, özet olarak düşünmekle yetinmeli. Zaten, belli bir sahada ihtisas yapmış olan insanlar bile, ancak o sahayı tafsilâtıyla tefekkür edebiliyor, diğer ilim dallarında icmâlî düşünüyorlar.

Nur Külliyatı hem enfüsî, hem de âfâkî tefekkürün harika misalleriyle dolu. Bu yönüyle Hakîm ismine en güzel bir mazhar.

Hakîm isminin tecellisi Büyük Üstad'da değişik şekillerde kendini gösterir. Millî şairimiz, Merhum Mehmet Akifimizin,

"Doğrudan doğruya Kur'an'dan alıp ilhamı.
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm'ı."

Beytiyle ortaya koyduğu büyük ideal, Risale-i Nur Külliyatında kemâliyle tahakkuk etmiştir. Neden ve niçinlerle dolu bu asrın çarşısında, ancak hem akla, hem de kalbe hitab eden, dâvâsını hem sevdiren, hem de ispat eden bir külliyat revaç bulabilirdi ve buldu da. Nur Külliyatının bu hususiyeti Üstadın Hakîm ismine mazhariyetinin bir ciheti.

Bir başka cihet de şu: Harf inkılâbiyle âlimler köşelerine itilmişler, yeni harflerle yeni bir neslin yetiştirilmesine başlanılmış. Körpe dimağlar, Köy Enstitülerinde beyinleri yıkanan Marksist, Materyalist ve tabiatperest öğretmenlerin eline teslim edilmişler. Garplılaşma adı altında ahlâksızlığın kapıları ardına kadar açılmış. Hasta ve perişan gençlik şüphe ve tereddütlerle başbaşa bırakılmış. Onların dertlerine deva bulacak insanlar, ihtiyaca kâfi gelmeyecek kadar az. Mevcut âlimlerin, câmiden uzak gençlere ulaşmaları, onların barındıkları yurtlara gitmeleri, kantinlerine girmeleri imkânsız. İşte bu çaresizlikler arasında Üstad Bediüzzaman ortaya çıkıyor. Gençlerin şüphelerini giderecek ve sorularına tatminkâr cevaplar verecek bir Külliyatın telifine başlıyor. Ve fedakâr talebelerinin akıl almaz himmet ve gayretleriyle, hapislere ve zindanlara rağmen, bu eserlerini muhtaç gönüllere ulaştırmaya muvaffak oluyor.

İşte bu hâl, Hakîm ismine mazhariyetin bir başka tecellisi.

Konunun bir diğer cephesi de şu:Mutlakiyet ve meşrutiyet dönemlerinde devlet yetkililerini çoğu zaman basın yoluyla, bazan da bizzat görüşerek ikaz eden ve onlara hakkı, hakikatı en uygun biçimde tebliğ eden Üstad, cumhuriyet döneminde bu gibi içtimaî hizmetlerden çekilir. Menfî cereyanların, inançsızlığın, ahlâksızlığın birer şahs-ı mânevî hâline geldiği

ve dünya çapında teşkilâtlanmış odaklarca yürütüldüğü bu dönemde, bunlara karşı iman cephesinde de bir şahs-ı mânevî teşekkül ettirmek gerektiğine karar verir ve siyasî, içtimaî faaliyetlerle vakit kaybetmeden bütün kuvvetiyle iman hakikatlarının neşir ve ilânına çalışır. Nur Külliyatının telifiyle, bir İlâhî inayet olarak, dâvâsını kalplere hâkim kılmakla yeni bir nesil yetiştirmeye muvaffak olur. Bu da Hakîm ismine mazhariyetin ayrı bir tezahürü.

Nur Külliyatındaki imanî bahisler bu asrın dertlerine tam deva olacak muhteviyatıyla Hakîm ismine âyine oldukları gibi, Kur’an ve ezan okumak dahil her türlü dinî faaliyetin lâiklik bahanesiyle yasaklandığı bir dönemde, Nur talebelerine bu mayınlı yolda yürüyebilmeleri için gerekli bütün tedbirleri, temkinleri, prensipleri fevkalâde bir incelikle ortaya koyan, başta İhlâs ve Uhuvvet risaleleri olmak üzere bütün içtimaî bahisler ve bütün lâhika mektupları Hakîm ismine mazhariyetin bir başka cilvesini taşımakta. Bu mazhariyeti ayrı bir yönden seyredebilmek için şu iki tesbiti birlikte değerlendirelim:

“Eğer biz ahlâk-ı İslâmiyenin ve hakaik-i imaniyenin kemâlâtını ef’alimizle izhar etsek, sair dinlerin tâbileri elbette cemaatlerle İslâmiyet’e girecekler; belki Küre-i Arz’ın bazı kıtaları ve devletleri de İslâmiyet’e dehalet edecekler.” — Hutbe-i Şamiye

"Her mü’min îlâ-yı kelimetullah ile mükelleftir. Bu zamanda en büyük sebebi maddeten terakki etmektir." — Hutbe-i Şamiye

Bu tesbitlerden birincisi İslâm’ı gerek kendi vatandaşlarımıza, gerekse bütün bir insanlık âlemine ulaştırabilmemiz için en büyük şartın, Kur’an ahlâkıyla ahlâklanmak olduğunu ders verir. Diğeri ise, iman ve Kur’an hakikatlarını muhtaçlara ulaştırabilmek için iktisadî yönden kalkınmak gerektiğini tesbit eder.

Bu iki yaramızı tam kabul ile tedavisine çalışmamız gerek. Bundan gaflet ederek, geçici ve kararsız siyasî formüllere bel bağladığımız sürece, sürünmeye devam edecek ve bununla da kalmayıp, İslâm’ın muhtaç gönüllere ulaşmasına perde ve engel olmanın mes’uliyetini de çekeceğiz.

İki büyük sermaye

“Fâtır-ı Hakîm, insanın mahiyet-i mâneviyesinde nihayetsiz azîm bir acz ve hadsiz cesim bir fakr dercetmiştir.” — Sözler

İNSANOĞLUNA vicdanının sürekli duyurduğu, dış âlemin de aralıksız haykırdığı bir hakikat var: Aczi ve Fakrı.

Acz; güç yetirememek, elinden gelmemek, söz dinletememek gibi mânâlara geliyor.

Günlük konuşmalarımızdan üç cümle:

"Bugün hava çok soğuk."

"İçimde bir sıkıntı var."

"Başım ağrıyor."

Birincisi insanın dış âlem karşısındaki aczini sergilerken, ikincisi kendi öz ruhuna, üçüncüsü de bedenine hâkim olmadığını ilân eder.

İnsanın aczi ve fakrı için Üstad Bediüzzaman Hazretleri, "acz-i mutlak" ve "fakr-ı mutlak" tabirlerini kullanır. Mutlak, yâni kendisine bir sınır çizilemeyen acz ve fakr.

İnsan saç yapmaktan âcizdir, ama ona ihtiyacı da var; saçın fakiri.

Göz, kulak, burun, dudak da yapamıyor; ama bunların da fakiri.

Ne kalp yapmak elinden geliyor, ne ciğer ve ne böbrek; hepsinin de fakiri.

Atlıyoruz diğer organlarını ve dış dünyaya geçiyoruz:

Dudağının önünde nöbet bekleyen havadan, toprağa, suya, güneşe, aya kadar nice mahlûkatı yapmaktan âciz ve bunların herbirinin de fakiri.

Ve ebed yurdu: Bu acz ve fakrın hayallere sığmaz misalleriyle dolu.

Aczin son hududu, iradesizlik. Birşey isteyebilmekten bile mahrum olmak… İşte insan nutfe hâlinde iken aczin bu en ileri mertebesinde idi.

İhtiyaç nedir, istemek nedir bilmezdi. Ağız nedir, akıl nedir bilmezdi. Güneş nedir, hava nedir bilmezdi… Nutfe olduğunu, rahimde bulunduğunu, annesinin ötesinde uçsuz bucaksız bir kâinat olduğunu bilmezdi. O âlemden faydalanabilmesi için bu rahim menzilinde çok organlarla donanması gerektiğini bilmezdi. Bilse bile bunların yapılması onun için imkânsız idi.

İşte insanoğlu bu menzilde mutlak bir acz içinde kıvranırken Allah’ın rahmeti ve inayeti imdadına yetişti.

Kader Risalesi’nde şöyle harika bir tesbit var: "Sual ve cevap, dâi ve sebep ikisi de Hak’tandır." Bu cümlenin yaratılışa bakan yönüne nazar ettiğimizde, karşımızda sonsuz bir inayet tablosu görürüz.

Rabbimiz bize, ana rahminde, el verdi, ona parmaklar taktı. Yüz verdi, ona gözler, kulaklar taktı. Bizi nice organlarla, duygularla bezetti. Cevaplar ise dış dünyadaydı. Onları yaratan da O idi. Biz, ne suali, ne cevabı tanımazken, dış dünyadaki cevaplara uygun suallerle donatılıyorduk. Gözümüz sual, cevabı ise ışıktı, güneşti. Geldik, o cevabı bu dünyada bulduk. Kulağımız seslerle buluştu, elimiz elmayı tuttu, dilimiz tadına baktı, ayaklarımız yere değdi, ciğerimiz havayla tanıştı… Ruhumuza takılan hisler ve duygular da cevaplarını bu âlemde buldular. Sevgi hissi, sevilecek çok şeyle karşılaştı. Korku hissi, dehşetli manzaralar gördü. Şefkat hissi, merhamet celbeden tablolarla buluştu…

Biz bütün bu cevapların hazırlanmasından sonsuz derecede âcizdik. Aczimize merhamet edildi ve saçımızdan tırnağımıza kadar bütün bedenimizi ve havasından semâsına kadar bütün kâinatı kendimize hizmetkâr bulduk.

Bu sonsuz lütuflar bize gaflet vermesin, aczimizi unutturmasın diye Rabbimiz, sıkıntıları, çaresizlikleri ve hastalıkları gönderdi.

Her hasta ayrı bir hoca. Bizleri uyarmakla vazifeli…

Felçli adam tutmayan eliyle işaret ediyor: Ellerinizi kendi kuvvetinizle kaldırmıyorsunuz!

Kör adam bir başka hakikatı gösteriyor: Görme fiilinin mûcidi siz değilsiniz.

Akıl hastası akıllılara ders veriyor: Bu İlâhî makinayı güzelce çalıştırmak sizin maharetiniz değil.

Sağır adam herkese işittiriyor: Kulak fabrikasındaki işitme üretimini siz yapmıyorsunuz.

Bütün hastalıkları hayâlen alt alta diziniz. Onlara müptelâ olan insanları da yan yana getiriniz. Tümünün dilinden dökülen benzer ifadeleri şu cümlede bulabilirsiniz:

"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh." "Havl ve kuvvet ancak Allah’ındır." Kimsede güç ve kuvvetten yana hiç bir sermaye yok. Kuvvetin her çeşidi ancak Allah’ın lütfu ve ihsanı.

İnsanın çok zengin olduğu ve bütün mahlûkatı geride bıraktığı bir diğer saha: Fakr.

Fakr: Elinde bulunmamak, ihtiyacı olmak. Zenginliğin zıddı.

Bir adam düşününüz. Ayağına bol gelen eski ayakkabılarını sürterek yürüyor. Pantolonu yetmiş yamalı, kumaşın aslını ayırt etmek güç. Üzerinde bir gömlek; düğmeleri dökülmüş, rengi ağarmış. Onu görseniz "ne fakir adam" der ve acırsınız. Hükmünüz doğrudur, acımakta da haklısınız.

"Acaba bu adamdan daha fakir birisi olabilir mi?" diye düşünürken, birden hayâlinizde giydiklerinin hiçbiri kendi malı olmayan bir diğer fakir canlansın. İşte o ikinci fakir biziz, hepimiz, bütün bir insanlık âlemi.

Başımız mı bizim, gövdemiz mi, kollarımız mı? Hepsi Hakk'ın mahlûku.

Bacaklarımız mı bizim, ayaklarımız mı, parmaklarımız mı? Hepsi Rabbimizin ikramı…

Aklımız mı bizim, kalbimiz mi, hâfızamız mı? Tamamı Allah'ın ihsanı…

Biz kendimize mâlik olmadığımıza göre, bizden daha fakir kim olabilir?

Burada bir soru hatıra geliyor: Bu kâinatın en mükemmel meyvesi olan insan, niçin en âciz ve en fakir olarak yaratılmış? Bunun hikmetini şu harika ifadelerde olanca doyuruculuğuyla buluyoruz:

"Fâtır-ı Hakîm, insanın mahiyet-i mâneviyesinde nihayetsiz azîm ve bir acz ve hadsiz cesim bir fakr dercetmiştir. Tâ ki kudreti nihayetsiz bir Kadîr-i Rahîm ve gınası nihayetsiz bir Ganiyy-i Kerîm bir zâtın hadsiz tecelliyatına, câmî, geniş bir âyine olsun." — Sözler

Allah fakiri doyurur, güçsüze yardım eder… Herkese ihtiyacı olan şeyleri gereği kadar lûtfeder. Kediye kanat gerekmez, öyleyse o, kanadın fakiri değildir. Yaradılışına bu ihtiyaç konulmamıştır. Ağaç da yürümek istemez. Onun da böyle bir ihtiyacı yoktur. Taşlar da büyümek istemezler…

Bütün bu mahlûkatın akla da ihtiyaçları yoktur. Bu noktada insanlardan zengindirler. O Rahman-ı Rahîm, her fakir mahlûkunun, tabiri câizse, cebini doldurmuş. Bu dünya hayatını güzelce geçirmesi için gerekli bütün organları, hassas bir ölçüyle ve gereği kadar, ona lûtfetmiş… Bu taksimatta fakirler daha kârlı çıkmışlar.

En fakir ve en âciz olan insan, yaratılışının gereği olarak, sadece hayatla yetinmemiş, akıl da istemiş. Dünya ile yetinmemiş, cennete talip olmuş.

Cenâb-ı Hakk, taşın imdadına Rezzak ismiyle yetişmiyor. Zira, taşın rızka ihtiyacı yok. Ama kuşa rızık ihsan ediyor. Muhtaç olan kuştur. Ve görünüşte taş, kuştan daha zengindir. Fakat, Allah katında o fakirlik daha makbûl olmuş ve Rezzak isminin tecellisiyle şeref ve rütbe noktasında, kuş, taşı çok gerilerde bırakmış.

Diğer isimler de bu misâle göre düşünüldüğünde, Allah'ın bütün isimlerinin tecellisine muhtaç olan insanoğlunun, mahlûkat içinde en fakir, en âciz, ama en şerefli olduğu açıkça anlaşılır.

Bu mânâyı zevkedebilen ârif insanlar "fakr" ile fahretmişler.

Kul aczini bildiği nisbette Rabbına sığınır; fakrını bildiği ölçüde O'na dua ve niyazda bulunur.

"Duanız olmazsa ne ehemmiyetiniz var." âyet-i kerimesi, kendisine yapılan bu kadar ihsandan gâfil olarak, herşey ona hizmet etmeye mecbur imişçesine bir gurur ve kibir içinde yaşayan, önünü görmediği halde istikbâlini garanti zanneden, ölüm ötesi için Rabbine yalvarıp yakarmayan insanların, Allah katında hiçbir değer taşımadıklarını ifade buyuruyor.

Aczini bilmek, fakrını bilmek, kısacası, haddini bilmek, ne büyük saadet…

Üç temel özelliğimiz

"İnsandaki kusur, kemâlât-i Sübhaniye derecelerine bir mirsaddır. İnsandaki fakr, gına-yı rahmetin derecelerine bir mikyasdır. İnsandaki acz, kudret ve kibriyasına bir mizandır." — Mesnevî-i Nuriye

KUSUR, ACZ VE FAKR insanın üç temel özelliğidir. Nefsin mahiyeti bu üçüyle yoğrulmuş bulunuyor.

Kusur, noksanlık mânâsına gelir ve kemâlin zıddıdır. Kusur denilince, genellikle hata ve günah hatıra gelir.

Böyle olmakla birlikte, kusur sadece bunlara mahsus değildir. Yani her kusur, her noksanlık günah değildir. Ama her günah bir kusurdur, bir noksanlıktır.

İnsanın kusur yönü, acıkması, yorulması, uyuması, hastalanması, ihtiyarlaması, iradesinin cüzi olması, yani bir anda iki şey irade edememesi, iki şeyi birlikte düşünememesi, aynı anda iki farklı yöne bakamayışı gibi noksanlıklarıdır.

Fakirlik, muhtaç olma mânâsına gelir ve konuşmalarımızda ‘fakr’ denilince genellikle servetten mahrumiyeti anlarız. Yani, maddî imkânlardan mahrum olanlara ‘fakir’ deriz. Halbuki, zengin olsun fakir olsun bütün insanların sonsuz denecek kadar ortak ihtiyaçları vardır. Bu yönüyle her iki grup insan da, son derece fakirdir.

Buna göre, fakr denilince, insanın göze, kulağa, ele, ayağa, havaya, suya, güneşe, geceye, gündüze, atmosfere, bahara, sebzelere, meyvelere, kısacası, bedeninde görev yapan her organa ve çevresini kuşatan bütün eşyaya muhtaç olması anlaşılmalıdır.

Acz’e gelince, bu kavramı, insanın, muhtaç olduğu dahilî ve haricî nimetlerden hiçbirini yapacak güce sahip olmaması şeklinde anlamak gerekir. Dünyayı döndürmeye, yahut kanın deveranını sağlamaya güç yetirememe noktasında, bir bebekle en kuvvetli bir insanın, hiç mi hiç farkı yoktur. Bu işler, bir İlâhî kudret tarafından görülmekte, icra edilmektedir.

İnsandaki sonsuz kusur ve noksanlığa bedel, Allah’ın ‘kemâlat-i Sübhaniyesi’ sonsuzdur.

İnsandaki sonsuz fakra bedel, Allah’ın, ‘gına-yı rahmeti’ sonsuzdur. Yani, insan sonsuz fakir ve muhtaç, Allah sonsuz Ganî (zengin) ve Rahîm’dir.

Ve insandaki sonsuz âcizliğe bedel Allah sonsuz bir kudret ve kibriya sahibidir.

Nur Külliyatı’ndan Dokuzuncu Sözde de aynı mânâ bir başka şekilde işlenmiş ve namaz tespihatıyla bu hakikatler arasında harika bir ilgi kurulmuştur.

O dersten öğrendiğimize göre, insan kendi kusurunu, noksanlığını bilerek Rabbini tespih eder ve "Sübhanallah" der.

Fakrına bakarak Rabbinin sonsuz nimetlerini hatırlar ve "Elhamdülillah" der.

Aczini görerek Allah’ın kudret ve azametini düşünür ve "Allah u Ekber" der.

Bilindiği gibi Cenâb-ı Hakkın isimleri üç sınıfa ayrılıyor: kemâlî isimler, cemalî isimler ve celalî isimler. Kemâlî isimler; insanı tespihe, cemalî isimler; hamde, celâlî isimler ise; tekbire götürürler.

Ehad, Samed, Kadîm, Bâki, Hakîm, Alîm isimleri kemâlî isimler olarak düşünülebilir. Rahman, Rezzak, Kerîm, Ğaffar, Şâfi isimleri cemalî isimlere, Kadîr, Azîz, Cebbar, Kahhar, Celîl isimleri de celâlî isimlere örnek olarak verilebilir.

Nur Külliyatından naklettiğimiz yukarıdaki vecizede harika bir tespit yapılmış ve Allah’ın, kemâl, celâl ve cemaline ayna olmak ve bunları bilmek üzere, insan mahiyetinin kusur, acz ve fakrdan yoğrulduğu nazara verilmiştir.

Cemaat zamanı

Şahsı- manevi: Aynı gaye için çalışan bir topluluğun manevî şahsiyeti.

Şirket-i maneviye: Manevî kâr için ortak çalışma yapan fertlerin kazanç müessesesi.

İştirak-i amâl: İş bölümü yaparak bir gaye için ortak çalışma yapmak.

"Bu zaman, cemaat zamanıdır. Ferdî şahısların dehası, ne kadar hârika da olsalar, cemaatın şahs-ı manevîsinden gelen dehasına karşı mağlûb düşebilir. — Emirdağ Lahikası I

BU zamanın cemaat zamanı olduğu, gerçeğini hemen her yerde görmek, her levhada okumak mümkün. Şirket isimlerinde, kulüp, dernek, örgüt, loca, isimlerinde, partilerde hep şahs-ı manevînin ismi geçer. Fertler bu şahs-ı manevî içinde çalışır, faaliyet gösterirler.

Şahıslar gibi şahs-ı manevîlerin de iyileri yanında kötüleri, faydalıları yanında zararlıları da vardır.

İman ve Kur'ân hizmetinin karşısına çıkan şahs-ı manevîlerin başında, masonluk ve komünistlik gelir. Bu şer odaklarının birer şahs-ı manevî hâlinde çalışarak insanları küfür ve dalalete sürüklemeleri karşısında Nur Müellifi, iman ve hidayet cephesinde bir şahs-ı manevî meydana getirmenin zaruretini görmüş ve telif ettiği Nur Külliyatı etrafında bir iman ve ihlâs cephesi teşekkül ettirmiştir.

Bu şahs-ı manevîye dahil olan fertler bir şirket-i manevî teşkil etmişlerdir. Bu şirketin sermayesi "ihlâs, sadakat ve muhabbet," kazancı ise "rıza-i ilâhî ve sevaptır." Bu manevî ortaklığa dahil olanların her biri, şirkete, tek kelimeyle "hizmet" diye özetlenen birtakım katkılarda bulunurlar. Bunların tümünden hasıl olan sevap ve nur, "iştirak-i âmâl" düsturuyla, herkesin amel defterine, bölünmeden ve eksilmeden aynen geçer. Bu ise, bu fitne ve fesat asrının ağır şartları altında, büyük bir ticaret kapısıdır.

•••

"Cenâb-ı Hakk’ın rahmeti cemaat üzerinedir." Bunun en açık bir delili cemaatle kılınan namazlara yirmi yedi kat fazla sevap verilmesidir. Üç kişi cemaat olmuşlarsa her birisine dokuz değil, yirmi yedi kat sevap verilir. Bunun sebebi, nur ve sevabın bölünmeyi kabul etmemesidir. Nitekim okuduğumuz bir fatihayı yahut bir hatm-i şerifi bin kişiye bağışlasak, sevap bine bölünmez, her birine aynı sevap verilir.

Nur Külliyatından "İhlâs Risalesinde" bu hakikat şu misâlle çok güzel aydınlatılır:

“Nasılki dört beş adamdan iştirak niyetiyle biri gazyağı, biri fitil, biri lâmba, biri şişe, biri kibrit getirip lâmbayı yaktılar. Herbiri tam bir lâmbaya mâlik oluyor. O iştirak edenlerin herbirinin bir duvarda büyük bir âyinesi varsa, herbirinin noksansız, parçalanmadan birer lâmba oda ile beraber âyinesine girer.” — Lem’alar

İslâm’a yalnız başına hizmet eden bir kimsenin kârı bir ise, bu hizmeti cemaatle yapanın kazancı binlere, milyonlara varır.

Şu var ki, şahs-ı manevînin hizmetlerinden hasıl olan umum nurun her şahsın amel defterine bölünmeksizin gireceği müjdelenmekle birlikte, şöyle bir kayıt da getirilir:

“Risale-i Nur dairesinde sadakat ve hizmet ve takva ve içtinab-ı kebair derecesiyle o ulvî ve küllî ubudiyete sahib olur. — Kastamonu Lahikası

Hem sevapta bölünme olmayacak, hem de toplam hizmetten herkes farklı derecede istifade edecektir. İlk bakışta birbirine zıt gibi görünen bu iki hükmü bağdaştıracak ip ucunu, yine yukarıda naklettiğimiz "lâmba misâlinde" bulmak mümkün.

“O iştirak edenlerin herbirinin bir duvarda büyük bir âyinesi varsa, herbirinin noksansız, parçalanmadan birer lâmba oda ile beraber âyinesine girer.” — Lem’alar, 164

Lâmbanın görüntüsü, herkesin aynasına bölünmeden, parçalanmadan girecektir, ama herkesin aynası gerek büyüklük ve küçüklük itibariyle, gerek parlaklık ve solgunluk yönünden farklı olabilir. Bu yüzden aynalardaki lâmba görüntülerinin verdikleri ışıklar farklılık gösterir.

İşte bu farklılığın dört sebepten ileri geldiği vurgulanıyor: "Sadakat," hizmet," "takva," "içtinab-ı kebair."

Demek ki, bir yandan iman hizmetinde bulunmakla şahs-ı manevînin sevabına iştirak ederken, öte yandan kalp ve ruh aynamızı büyütmemiz ve daha da parlatmamız gerekiyor. "Sadakat ve hizmet" ile aynalar büyür, "takva ve içtinab-ı kebair" ile de parlaklaşır ve berraklaşır.

Bu şartlardan üçüncüsü ile dördüncüsü, ilk bakışta, aynı gibi görünüyor. Bunların arasındaki farka Nur Külliyatı'ndan şu cümle ile bakmağa çalışalım:

"Kur'ân-ı Kerim, tahliye-i seyyiatı üç mertebesiyle zikretmiştir. Birincisi, şirki terk; ikincisi, maasiyi terk; üçüncüsü, masivaullahı terk etmektir." — İşarat-ül İ'caz

Demek ki, "tahliye-i seyyiat"ın bir başka ifadesiyle "takva"nın, birinci mertebesi "şirki" terk etmektir. Yani, müşrik olmaktan korkmak ve her konuda tevhit inancının gereğiyle amel etmek gerekir. Bu amel konusundaki sapmalara "şirk-i hafi" (gizli şirk) denilir. O hâlde, gizli şirkten, yani "riyadan, sebeplere fazla önem vermekten, insanların teveccühünü kazanmaya çalışmaktan, malına, servetine, kuvvetine fazlaca güvenmekten," kısacası, tevhit inancıyla bağdaşmayan her türlü yanlış telâkki ve hissiyattan uzak kalmak gerekiyor.

Measiyi terk, günah işlememek demektir.

Ve takvanın üçüncü şubesi, "masivaullahı terk," yani mahlukat âlemine zâtları, kuvvetleri, makamları ve servetleri için muhabbet göstermemektir. Bunun gereği, mahluk muhabbetini kalbe koymamak, Allah'ın kullarını ve diğer varlıkları yine Allah hesabına sevmektir.

Takva denilince bu üç mertebe birlikte düşünülmelidir. "İçtinab-ı kebair"in yani "büyük günahlardan kaçınmanın" ayrıca zikredilmesi, bir bakıma, teselli mânâsı taşıyor. Şöyle ki, bu âhir zaman fitnesi içinde, birtakım küçük günahlardan sakınmaya güç yetiremeyen insan da şirket-i manevîden istifadesiz kalmaz. Yeter ki, büyük günahları işlemesin, küçük günahlardan sakınma konusunda da, elinden geldiğince, dikkat ve hassasiyet göstersin.

Şahs-ı manevînin bir başka ciheti:

Şahs-ı manevîye dahil olmanın ve şirket-i manevî hâlinde çalışmanın önemi Nur Külliyatında defalarca vurgulanmıştır. Bunlardan birisinde şöyle

buyrulur:

“Bu zaman cemaat zamanıdır. Ehemmiyet ve kıymet, şahs-ı manevîye göre olur. Maddî ve ferdî ve fâni şahsın mahiyeti nazara alınmamalı.” — Kastamonu Lahikası

Yani, fitne ve fesat hareketlerinin şahs-ı manevî hâlinde çalıştığı bir ortamda, hiçbir şahıs bütün bu şer odaklarıyla tek başına mücadele edemez; asrın beraberinde getirdiği bu kadar çok ve girift problemi tek başına ve kendi fikriyle çözemez.Bu zamanda, şahsî reyimize ve fikrimize taassupla bağlanmayı terk edip, şahs-ı manevînin umdelerine uymak ve istişare mekanizmasını çok verimli bir şekilde işletmek mecburiyetindeyiz.

“Asya kıt’asının ve istikbalinin keşşafı ve miftahı, şûradır.” — Hutbe-i Şamiye

İki şart ve iki kazanç

Sadakat: Kalbî bağlılık. Samimî dostluk. Vefakârlık.
Sebat: Kararlı olmak. Sarsılmamak. Dayanmak. Sözünde durmak.

NUR Külliyatında sadakat ve sebat üzerinde önemle durulur. Sadakat denilince, Nurun mesleğine ve meşrebine tam bağlı kalmak ve onun hizmet düsturlarından asla taviz vermemek anlaşılır. Üstadın şu cümlesi bu konuda çok açık ve güzel bir derstir:

“Bu şehre bir kutub, bir gavs-ı âzam gelse, seni on günde velâyet derecesine çıkaracağım dese, sen Risale-i Nur’u bırakıp onun yanına gitsen, Isparta kahramanlarına arkadaş olamazsın.” — Kastamonu Lahikası

Sebat ise, bu iman hizmetinde hiçbir güçlükten yılmamak, baskılarla sarsılmamak, her musibeti azim ve kararlılıkla göğüslemek ve bütün sıkıntılara rağmen hizmette gevşeklik göstermemektir. Sadakatte devamlı olmak da sebattandır.

“Bize eza ve cefa edenlere karşı, hiç bir talebemin kalbinde zerre kadar intikam emeli beslememesini ve onlara mukabil Risale-i Nur’a sadakat ve sebatla çalışmalarını tavsiye ederim.” — Emirdağ Lâhikası II

Nur Müellifi bir dersinde, "ruhsatla amele kendini mecbur bilen ve sıkıntının verdiği evham ve me’yusiyet cihetiyle zahirî inkâr ve çekinmekle azimet ve sadakata muhalif hareket eden" (Şuâlar, 328) kardeşlerini de duasına dahil ettiğinden söz eder. Burada söz konusu olan azimet, baskılara ve sıkıntılara aldırmaksızın, ne pahasına olursa olsun "iman hizmetine sebatla devam" etmektir; ruhsat ise, bazı sebeplerle hizmetten zahiren çekinme vaziyetine girmek ve tedbir adı altında hizmette gevşeklik göstermektir.
Nur Külliyatından bir sadakat ve sebat dersi;

Risale-i Nur kendi sadık ve sebatkâr şakirdlerine kazandırdığı çok büyük kâr ve kazanç ve pek çok kıymetdar neticeye mukabil fiat olarak, o şakirdlerden tam ve hâlis bir sadakat ve daimî ve sarsılmaz bir sebat ister. — Kastamonu Lahikası

Konunun devamında, bu büyük kazanç ve bu kıymetli neticelerden birincisi, "talebelerine tahkiki iman kazandırmakla imanlarını kurtarması" diğeri de "şirket-i manevîye ile bütün nur hizmetinden hasıl olan yekûn sevabın her talebeye aynen verilmesi" olarak takdim ediliyor.

Bu iki mühim kazanca ermenin yolu sadakat ve sebattan geçiyor.

Cihat anlayışımız

Cihat: Bütün gücünü sarf ederek çalışmak. Düşmanla savaşmak.

“Uğrumuzda cihat edenlere elbette yollarımızı göstéririz.” — Ankebut Suresi, 69

CİHAT, cidal ve kıtal. Birbirine yakın gibi görünürler ama aralarında belirgin farklar var. Kıtalde savaşmak, katledip öldürmek esas. Cidal, bir üstünlük kavgası, menfaat çekişmesi, galibiyet mücadelesi. Cihat ise gayret etmek, olanca gücünü ve kuvvetini sarf etmek mânâsına geliyor. Fakat, cihatta bir şart var ki onu diğerlerinden net biçimde ayırır; "fisebilillah" yani Allah yolunda, Kur’an namına ve İslâm uğrunda olma şartı. "Savaş ve cidal" ancak bu şartın gerçekleşmesi halinde "cihat" olurlar.

İnsan niçin yaratılmıştır? Bu sorunun cihat ile yakın ilgisi var. Sorunun cevabını "ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım" meâlindeki âyette buluyoruz. İnsanlar, Allah’a iman ve itaat etmek, O’nun marifetinde mesafeler kat etmek ve rızasına ererek Cennete uçmak için bu dünyaya gönderilmişler. İşte hem hayrı, hem de şerri işlemeye kabiliyetli kılınan ve bu noktada büyük bir imtihana tâbi tutulan insanoğlunun cennet ehli olmak için vermesi gereken mücadelenin ismi cihattır.

“...Kömür gibi olan ervah-ı sâfileyi, elmas gibi olan ervah-ı âliyeden temyiz ve tefrik için, şeytanların hilkatıyla ve sırr-ı teklif ve ba’s-i enbiya ile, bir meydan-ı imtihan ve tecrübe ve cihad ve müsabaka açılmış.” — Mesnevî-i Nuriye

Bu ifadelerden alacağımız ders şu olsa gerek: Şeytanların vesveselerine kapılmamak için gayret göstermek cihattır. Peygamber emirlerini yerine getirmeye çalışmak da cihattır.

•••

Her terakki gibi, insanın tekamülü de iki esas üzere gidiyor. Menfaatleri celp ve zararları def. Bir başka ifade ile takva ve amel-i salih. Şeytanlara uymamak takva, peygamber yolundan gitmek ise salih amel. Gerektiğinde

Allah uğrunda savaşmak da salih amelin bir parçası. Ama cihat sadece buna münhasır değil. Öyle olsa, sulh zamanında cihat yapılmayacak demektir.

Cihadı doğru değerlendirmemizi sağlayan bir İlâhî irşat:

“Ey iman edenler! Sizleri acıklı bir azaptan kurtaracak bir ticaret göstereyim mi? Allah ve Resulüne iman edip, mallarınız ve canlarınızla Allah yolunda cihat edersiniz.” — Saff Suresi, 10-11

Demek ki cihatta birinci gaye, âhiretimiz için bir ticaret yapmak. Cihadın bazı külfet ve meşakkatleri olsa da bunlar insanın o acıklı azaptan kurtulması yanında hafif kalırlar.

Yolumuzu aydınlatmak için malımızı yakmak, Cehennemde yanmamak için canımızı incitmek, bir takım zorluklara, sıkıntılara katlanmak gerek. Demek ki, cihat başkalarını öldürüp Cehenneme göndermek için değil, nefsimizi ve diğer nefisleri Cehennemden kurtarmak için yapılır.

Yanmaktan kurtulan hamiyetli insanların yapacağı ilk iş, başkaların imdadına koşmak değil midir?

Cihat, bu yönüyle, insan kurtarma savaşının adıdır. Eğer bir takım insanların hak ve hakikate ermesine bir başka grup engel oluyorlarsa bunlarla savaş etmek de cihattır.

Yukarıdaki âyet, harp zamanında olduğu gibi sulh zamanında da geçerli. Zaten muhtaç gönüllere iman ve İslâmı ulaştırmak harbe değil sulha bağlı.

"Sulh hayırdır" buyuran Allah Resulü (a.s.m.) insanları durmadan hidayete çağırmış bu çağrıya karşı çıkanların zulüm ve işkencelerine uzun süre sabırla karşı koymuş ve daha sonra İlâhi fermanla kendisine savaş izni verilmiş.

Harp eden mü’minlere malî destek sağlamak cihat olduğu gibi, sulh zamanında bir kısım malını insanlık âleminin ebedî saadeti için harcamak da büyük bir cihattır.

Harbe iştirak etmek cihat olduğu gibi, insanların iman şerefine kavuşmaları ve mü’minlerin günah ve isyandan kurtulmaları için bir şeyler yapmak, bu hususta kafa yormak, mesai harcamak da cihattır. Ömürlerinden bir pay ayırıp bu kutsî gaye uğrunda harcayanlar da canlarıyla cihat etmiş olurlar.

“Allah, mallarıyla, canlarıyla mücahede edenleri, derece bakımından oturanlardan üstün kılmıştır.” — Nisâ Suresi, 95

Her hayır gibi, cihadın da bir takım engelleri var. Bunlardan birincisi nefsimiz, ikincisi şeytan, üçüncüsü de haricî düşmanlarımız.

Nefsin süflî arzularına karşı çıkmak cihatdır.

Şeytanın telkinlerine kapılmayarak istikamet çizgisinde yürümek cihattır.

İman ve hidayet yolunu kapamaya çalışan haricî düşmanlarla harp etmek de cihattır.

Her üçünde de niyet "Allah rızası" olacaktır.

Bir gün bütün günleri geride bırakacak ve sonu gelmez yarına kavuşacağız. Mahşer meydanında kendimizi iki yolun kavşağında bulacağız. Biri saadet diyarına, diğeri azap beldesine giden iki yol. İşte cihat, o lütuf diyarına ulaşma ve o kahır menzilinden uzak kalma çabasının ismidir.

Böyle ulvî bir gaye taşımaksızın sadece ülkeler fethetmek, insanlara hükmetmek ve lüks içinde yaşamak gibi fâni hedeflere yönelik savaşlar "fisebilllah" şartını taşımadıkları için cihat değildirler.

Harpte maksat ne olmalıdır? Bu sorunun cevabını iki maddede özetleyebiliriz:

"Bize saldıran yahut saldırıya hazırlanan düşmana karşı kendimizi müdafaa etmek" ve " Zâlim devletlerle savaşarak, insanlığa hürriyet ve hidayet yolunu açmak."

"Dinde zorlama yoktur." (Bakara Suresi, 256) Ancak, Cennet yolunu zorla kapamak isteyenlerle de savaşmak gerekir.

Bunda başarı sağlandıktan sonra kişi inancında serbest bırakılır. Dilerse İslâm'ı kabul eder, dilerse kendi dininde yaşamaya devam eder. İkinci yolu tercih ederse cizye verir. Bu vergi, savaşlara katılmamanın ve İslâm ülkesinde her türlü can ve mal güvenliği içinde yaşamanın bedelidir.

Cihatta hedef öldürmek değil diriltmek olmalı. Ölü kalpleri diriltmek, sönük fikirleri aydınlatmak, donuk hissiyatlara can vermek.

İnsanları yurtlarından etmek değil onlara ebediyet yurdunu kazandırmak olmalı.

Bu diriliş hareketinin önüne çıkanlar ölümü hak etmiş olurlar. Çokların hayat bulması için, belli bir azınlığın ölmesi gerekiyorsa buna da "evet " dememiz gerek. Aksi halde çoğunluğa zulmetmiş oluruz.

Elmalılı Hamdi Yazır, savaşı, "harb-i ıslâh ve harb-i ifsad" diye ikiye ayırır ve mü'minlere emredilen harbin "ıslâh harbi" olduğunu beyan eder.

Cihada çıkan mü’minleri de "azaba istihkak kesbetmiş bir kavme azab-ı Hakk’ın tatbikine memur bir el" olarak görür.

O halde, savaşı bir ibadet anlayışıyla yapmak ve bu ibadetin kaidelerine de en ince teferruatına kadar uymak gerekiyor.

"Antlaşma yaptığınızda Allah’ın ahdini yerine getirin." (Nahl Suresi, 91) emrine uyulacaktır.

"Size savaş açanlarla Allah yolunda çarpışın. (Allah’ın koyduğu) Sınırları aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları sevmez." (Bakara Suresi, 190) fermanına kulak verilecek, his ve hevese kapılmaktan, aşırı gitmekten sakınılacaktır.

Kadın, çocuk, ihtiyar gibi harbe iştirak etmeyenlere ilişilmeyecektir.

Ve böyle nice kurallara aynen uyulacaktır.

Aksine hareket edenler sorumlu olurlar; tıpkı diğer ibadetlerde olduğu gibi.

Cihadın en büyüğü en büyük düşmana karşı yapılanıdır.

"Senin en zararlı düşmanın nefsindir" hadis-i şerifi bu büyük düşmanı "nefis" olarak belirler.

Tebük seferi dönüşünde Allah Resulünün (a.s.m.) mübarek ağzından dökülen şu hikmet çağlayanı bizim için ne büyük derstir:

“Küçük cihattan büyük cihada döndük.”

Seyyid Şerif Cürcanî, kişinin kemâle ermek için kendi nefsiyle yaptığı manevî cihada "büyük cihat" der, harice karşı yapılan tebliğ ve savaşa ise "küçük cihat". İnsanlara hak ve hakikati tebliğ etmenin de "küçük cihat" sayılması enteresandır. Demek ki, savaşa gitmek gibi, tebliğ yapmak için de öncelikle nefsin mağlûp edilmesi gerekiyor.

Nefisle cihat, gerçekten, büyük cihattır. Her anımız bu cihatla geçer. Bir anlık gafletimiz bize çok pahalıya mal olabilir. Maddî cihat ise sürekli değildir. Sulh zamanında mü’minler bu cihatla mükellef tutulmazlar.

Haricî düşmana mağlûp olmak insana ya şehitlik, ya gazilik kazandırır. Nefisle mücadele ise öyle değil; bu savaşta yara alanlar fasık, ölenler dinsiz olurlar.

Nefis denilince akla hemen şeytan gelir; nefer denilince komutanın hatırlanması gibi.

Fatır Suresinin altıncı ayeti:

“Şeytan, sizin için bir düşmandır. Siz de onu düşman tutunuz."

Bir ayet de Bakara Suresinden:

“Şeytanın adımlarına uymayın (arkasından gitmeyin). Çünkü o sizin için apaçık düşmandır.” — Bakara Suresi, 168

Şeytan, insanın yakasını harp meydanında da bırakmıyor. İnsan cihada çıkar, canını vermeyi göze alır. Böylece büyük bir şerefe erecek ve rızayı kazanacaktır. Ama şeytan bu mücahidin önüne mal ve serveti, nam ve şöhreti koyar; bunlar için savaşmasını ister. Şeytanın bu oyununa gelen insan, düşmana galip de gelse bir şey kazanmış olmaz. Mânâ âleminde her şeyini yitirmiş, sadece bir geçici şöhret ve fâni bir ganimetle dönmüştür. Bir süre sonra ölümü tadacak; kazandığı mal gibi, alkışlarına can attığı insanlar da çok gerilerde kalmış olacak. Ve o, hesabını tek başına verecek.

Biraz da asrın büyük cihat önderinden söz edelim; Üstad Bediüzzaman’dan. Onun bir asra yaklaşan cihat hareketini birkaç paragrafa sığıştırmak elbette mümkün değil. Ama güneşe çıkamıyoruz diye, onu parmağımızla göstermeyelim mi? Yazacağım birkaç cümleyi bir işaret kabul ediniz.

Üstad Bediüzzaman, cihadın her türlüsünde muvaffak olmuş örnek ve önder bir şahsiyet.

Cihan harbine gönüllü alay kumandanı olarak katılmış. Harp öncesi ve sonrası, haksızlığa karşı hiçbir zaman susmamış. Padişahından devlet başkanlarına, savcılardan hakimlere kadar herkese iyiyi, doğruyu ve güzeli pervasızca anlatmış.

"Allah bize kâfidir, o ne güzel vekildir" hakikatini bir hayat ve cihat düsturu yapmış.

Büyük bir mürşit ve eşsiz bir dava adamı olarak yaşamış ve bu fâni dünyadan aynı ruhla göçüp Rahmet-i Rahmana kavuşmuş.

Onun cihat hayatının en önemli devresi, şüphesiz, Yeni Said diye adlandırdığı dönem.

Batılılaşma hareketi nice mânevî değerlerin yıkımı pahasına olanca hızıyla sürüp giderken ve fesat komiteleri gençlerimizi dinsiz, ahlâksız yapmak için var güçleriyle çalışırken, Üstad bütün bu olup bitenleri şu cümlede özetliyordu:

"Karşımda müthiş bir yangın var."

Ve ilave ediyordu:

"İçinde evlâdım yanıyor, imanım tutuşmuş yanıyor."

Yaptığı hizmetin ana teması da bu iki cümlenin devamıydı:

"O yangını söndürmeye, imanımı kurtarmaya koşuyorum."

Gençliği yakan bu alev, büyük Üstadın da içini yakıyordu.

Yanan alevlenir; yakar ve aydınlatır; tıpkı Güneş gibi. Nitekim öyle oldu. Bütün menfilikleri yakan o güneş, imana muhtaç gönülleri ise aydınlattı, nura ve sürura gark etti.

Allah Resulünün (a.s.m.), "Onlar inanmıyorlar diye nerede ise kendini helâk edeceksin." (Şuara Suresi, 3) âyetiyle haber verilen o eşsiz şefkatine, Üstad Bediüzzaman akıl almaz bir enginlikle mazhar olmuştu.

"Sen kâfirlere uyma. Onlara karşı Kur’an ile büyük bir cihatla cihat et." (Furkan Suresi, 52) âyetinden aldığı dersle, materyalizm, evrim ve sefahatten kaynaklanan bütün menfî cereyanları mağlûp edecek bir Kur’an tefsiri yazdı. Böylece, iman hizmetini ilme bina etmiş oluyordu.

Üstadın Sikke-i Tasdik-i Gaybî adlı eserinde "Risale-i Nur Şakirdlerinin Bir Fıkrasıdır" başlıklı bir yazı var. Bu yazıda "bin üç yüz otuz iki" tarihinden söz edilir ve "O tarih, mebde-i cihadıdır. O tarihte "İşârât-ül İ’caz Tefsiri"nin neşriyle mücahedeye başlamış" şeklinde bir kayıt düşülür.

O tarihte Üstad, Pasinler cephesinde bir yandan Ruslar’la harp etmekte bir yandan da talebesi Habib’e Kur’an nüktelerini kaydettirmektedir. Kendisi savaş üzereyken, "mebde-i cihadının" yani cihada başlama tarihinin bu tefsirin telif tarihi olarak kabul edilmesi çok enteresandır.

Demek ki, asıl cihat, insanlara hak ve hakikati anlatmaktır.

Üstad, Pasinler cephesinde savaşırken istikbâlde yapacağı büyük cihadın da temelini atıyordu. Bu defa elinde silah yerine kağıt ve kalem bulunacaktı. Onun kalemi de kılıç vazifesi görecekti, ama "elmas kılıç"; bu tabir kendisine aittir.

Elmas kılıç... Bu kılıçta zorlama yoktur. Bu kılıç kafa kesmez, yanlış fikirleri keser. Bu kılıç kalbe saplanmaz, batıl inançları söker atar. Bu kılıçla bir çeşit ameliyat yapılır, ama bu ameliyatın bedenle ilgisi yoktur, ruha nüfuz eder, kalbe girer, akla ulaşır, his âlemini kuşatır. Ve hastayı incitmeden yapacağını yapar.

Bu cihadın ismi de yine kendi ifadesiyle "cihad-ı mânevî"dir.

“Hem dâhildeki cihad-ı mânevî; mânevî tahribata karşı çalışmaktır ki; maddî değil, mânevî hizmetler lâzımdır. Onun için ehl-i siyasete

karışmadığımız gibi, ehl-i siyaset de bizimle meşgûl olmaya hiçbir hakları yok.” — Emirdağ Lâhikası

Siyasetten ve siyasilerden beklediği tek şey kendisine karışmamalarıdır. Onlar kendi dünyaları için çalışa dursunlar; Üstad, bütün bir milletin imanını kurtarmaya azmetmiş, bu büyük cihat için sadece ve sadece Rabbine güvenmiş, iyiliği ve hayrı ancak O’ndan bilmiş ve yalnız O’na tevekkül etmiştir.

Üstad, elmas kılıçla yaptığı bu mânevî cihadında muvaffak olmuş bulunuyor. Nasıl mı?

Tabiatçılara karşı "Tabiat Risalesi"ni kaleme aldı ve onların fikirlerini yerle bir etti.

Âhireti inkâr eden sapıklara karşı, "Haşir Risalesi"ni kaleme aldı ve âhiretin varlığını aklî ve naklî delillerle ortaya koydu.

İslâm kardeşliğini konu alan "Uhuvvet Risalesi"yle, düşmanlık, kin, haset, gıybet, iftira gibi kardeşliği yaralayan bütün düşmanlara karşı bir mânevî cihat yaptı.

"Yirmi Üçüncü Söz"le insanı insan eden değerleri güzelce sergileyerek insaniyetin hangi hallerde yücelerin yücesine çıkacağını ve hangi hallerde aşağıların aşağısına düşeceğini aklî delillerle gözler önüne serdi ve insanı hayvandan daha aşağılara düşürmek isteyen fesat komitelerine karşı büyük bir cihat yaptı.

Irkçılıkla ilgili bir risale telif ederek birlik ve beraberliğin bu en korkunç düşmanını aklî ve naklî delillerle perişan etti.

Yüz otuz parça risalenin her birinden burada söz etmek elbette kâbil değil. Ama bu birkaç misâlle de açıkça görüldüğü gibi Bediüzzaman’ın cihadı, mânevî bir cihattır; bir fikir hareketi, bir iman ve ahlâk seferberliği, bir kardeşlik meş’alesidir.

Üstadı ve talebelerini yanlış anlayanlar hiçbir zaman eksik olmuş değil.

Bir kesim, "bunlar dünyamıza karışacaklar, huzurumuzu kaçıracaklar" diye tedirgin olurken, siyaset zemininde felâh ve necat arayan bir başka gurup ise, "niçin siyasete girmiyor ve bu adamların dünyalarına neden karışmıyorsunuz?" diye sitem ederler.

Birinci kesim şunu çok iyi bilmeliler ki, Üstadın gayesi iman kurtarmaktır. İmanlı ve ahlâklı bir nesilden kimsenin rahatsız olmaması gerek.

Bu kesim, siyasetle iç içe olduklarından, Üstadı ve talebelerini de o pencereden seyrediyor ve yanılıyorlar.

Üstad, bunlara şöyle sesleniyor:

“Hey efendiler! Ben imanın cereyanındayım. Karşımda imansızlık cereyanı var. Başka cereyanlarla alâkam yok.” — Mektûbat

Diğer guruba gelince, bunlar her şeyden önce şunu çok iyi bilmeliler ki, İslâm dahilde kavga çıkarmayı men etmiştir. Silahla cihat, haricî düşmana karşı yapılır.

Bu insanlar, Üstadın şu sözlerine kulak verseler, hem kendileri kazançlı çıkarlar, hem de ülkemiz:

“Din dahilde menfî bir surette istimâl edilmez.” — Sünuhat

“Eğer siyaset topuzuyla hareket edilse, galebe çalınsa, o kâfirler münafık derecesine iner. Münafık, kâfirden daha fenadır. Demek, topuz böyle bir zamanda kalbi ıslâh etmez. O vakit küfür kalbe girer, saklanır; nifaka inkılab eder.” — Lem’alar

Eğer insanlığın mânevî kurtuluşa ermesini istiyorsak, bunun yolu tebliğden geçer, ilimden geçer, İslâm’ı en güzel şekilde temsil etmekten geçer; siyasetten ve kavgadan değil.

Yalnız değil birlikte

“Ehl-i faziletin en mühim meşrebi, acz ve fakr ve tevazu ile hayat-ı içtimaiye-i beşeriyeye karışmak tarzındadır. ‘Lillahilhamd’ bu meşreb üstünde hayatımız gitmiş ve gidiyor.” — Lem’alar

FAZİLET SAHİBİ ve takva ehli insanların bir kısmı, toplum hayatından uzak durmuş, insanlarla zaruret olmadan görüşmemiş, şahsî ibadetleriyle, tefekkürleriyle, zikir ve tespihleriyle baş başa kalmışlardır. Diğer bir kısmı ise, insanlar arasına girmiş, onların dertlerini dinlemiş kendilerine derman olmaya çalışmışlardır. Bu ikinci grup, Allah Resulünün(asm.) "insanların hayırlısı insanlara faydalı olandır" hadis-i şerifleriyle methettiği, özendirdiği kâmil insanlar, büyük mürşitlerdir.

Yıllar önce okuduğum bir eserde bu büyük zatlar arasındaki fark şöyle nazara verilmişti:

Seyr-i sülûk denilen manevî yolculuğa çıkan insanların büyük çoğunluğu, vardıkları makamın ulvî hazzı ile manen sarhoş olmuşlar, az bir kısmı ise, o hazzı bırakıp insanların arasına dönmeyi tercih ederek şöyle demişler:

"Biz bu nimetleri tek başımıza yemeyeceğiz."

İşte insanlar arasına dönen o büyük zatlar, bir ömür boyu Allah’ın kullarını O’nun yoluna çağırmışlar, bu gayretlerine karşılık çoğu zaman baskılara, zulümlere, işkencelere, sürgünlere muhatap olmuşlar, ama dünya yolculuklarını tamamladıklarında, ahirete yalnız başlarına değil, kurtuluşlarına vesile oldukları bir grup insanla birlikte göçmüşlerdir.

Dünyada iken, o yüce makama çıktıklarında söyledikleri söz, cennette tahakkuk etmiş ve o akıl almaz İlâhî ihsanlardan arkadaşlarıyla birlikte faydalanmışlardır.

Nur Küllîyatında, bu yollardan birincisi için velayet yolu, ikincisi için risalet yolu tabirleri kullanılır.

O halde Üstad Bediüzzaman’ın yolu, insanlardan uzak kalma değil, onların içinde, onlara faydalı olma yoludur. Nitekim, "Karşımda müthiş bir yangın var. Alevleri göklere yükseliyor. İçinde evlâdım yanıyor, îmanım

tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeğe, îmanımı kurtarmağa koşuyorum." demekle, bu vazifeyi çok ağır şartlar altında, durup dinlenmeden yaptığını bize haber vermiş ve bizi de bu ruh ile hizmet etmeye özendirmiştir.

İmdadına koştuğu insanların yanan imanları için ‘imanım’ demekle, "müminler bir vücudun azaları gibidirler" hadis-i şerifinin mânâsını fiilen yaşadığını göstermiş ve hasta ve yaralı bir organa diğer organların kayıtsız kalamayacağı gibi, bizim de imanları tehlikede olan insanlara yardım etmek üzere, büyük bir ceht ve gayretle çalışmamız gerektiğini ders vermiş ve bu ulvî vazifenin "acz ve fakr ve tevazu ile" yerine getirilmesine özellikle dikkatimizi çekmiştir.

Kul olduğunu hiçbir zaman unutmadan ve kulun iki temel özelliği olan acz ve fakrını bilerek tevazu ile insanların arasına karışıp onlara iman nurlarını, ibadeti, güzel ahlâkı telkin etmek büyük bir manevî cihattır.

İnsan, böyle kutsî bir davada, böyle büyük bir vazifede Allah’ın büyük bir lütfu olarak hizmet ediyorsa bunun için sonsuz hamd etmesi gerekir.

Üstadımız, kendisiyle birlikte iman ve Kur’an hizmeti veren bütün talebeleri namına, "Lillahilhamd bu meşreb üstünde hayatımız gitmiş ve gidiyor." demekle bizlere de hamd etme görevimizi hatırlatmış oluyor.

Asayiş Üzerine

Asayiş: Emniyet, güvenlik.

> “Bizler asayişi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti içinde herbir sıkıntıya karşı sabırla, şükürle mükellefiz.” — Emirdağ Lâhikası

BİR HEDEFE ulaşmanın nice ön şartları var. Bilgi, tecrübe, sermaye bunlardan sadece birkaçı. Ama bütün bunların üstünde bir şart var ki kesinlikle ihmale gelmez. O da takib edilecek yolun, izlenecek politikanın sağlam olması.

Doğru hedeflere yanlış yollarla gidilmez.

Hedefler sonsuz denecek kadar çok. Biz, iman hizmetinden söz edeceğiz.

Nedir hedef? İnsanların kalplerini ıslah etmek, imanlarını taklitten tahkike çıkarmak. Üstad Bediüzaman hazretleri bu davasını şu ifadelerle net biçimde ortaya koyar: "Ben imanın cereyanındayım, karşımda imanızlık cereyanı var. Başka cereyanlarla alâkam yok."

Bu iman hizmetinin prensiplerini ise iki kelimede özetler: Müsbet Hareket.

Müsbet Hareketi konu alan son mektubunda şu enteresan ifadeye yer verir: "Asayişi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti." Bu ifadenin temelinde yatan gerçeği ise şöylece ortaya koyar:

> “Hem bir Müslüman, başka milletler gibi değil. Eğer dinini bıraksa anarşist olur, hiçbir kayıd altında kalamaz; istibdad-ı mutlaktan, rüşvet-i mutlakadan başka hiçbir terbiye ve tedbirle idare edilmez.” — Emirdağ Lâhikası

"Asayişi muhafazayı netice veren müsbet iman hizmeti" ifadesiyle hem, asayişi muhafazanın ancak imanlı, ahlâklı bir nesil yetiştirmekle mümkün olacağı ortaya konulur, hem de iman hizmetinde bulunan kimselere asayişi bozucu hareketlerin hiç mi hiç yakışmayacağı tatlı bir üslûpla ihtar edilir.

Üstad, asayişi muhafaza üzerinde neden bu kadar hassasiyetle ve ısrarla durmuştur? Bu sorunun cevabını şu ifadelerde yakalamak mümkün:

“...kat’iyyen size beyan ediyorum ki; dinsizlik hesabına bizi ezen sizler; vatan ve millet, asayiş ve idare aleyhinde ve anarşilik lehinde ve müdhiş bir ecnebi hesabına beni sıkıştırıp, bir sarsıntı çıkarıp, o cereyanın müdahalesini istiyorsunuz. Onun için, bütün ihanet ve hakaretlerinize beş para kıymet vermem; asayiş, idare lehinde, sabır ve tahammüle karar verdim.” — Emirdağ Lâhikası

Oyuncular değişse de oyun yine aynı oyun.

Yine dış güçler hesabına birileri ülkemizi ve İslâm âlemini durmadan karıştırıyorlar. Ve yine, çoğu insanımız bu iğrenç oyuna bilmeyerek, daha kötüsü iyilik yaptığını zannederek âlet oluyor ve "ne zamana kadar duracaksınız" yollu ifadelere, bu sinsi oyuna gelmeyen aklı selim sahiplerini tenkid ediyorlar; pasiflikle, gayretsizlikle suçluyorlar.

Oyuna gelmemek ayıp sayılmamalı; ileriyi görmek de körlük değildir. Tedbirle korkaklığı karıştırmamak gerek. Deryalarda yüzebilmek için ufak sularda boğulmamak lâzım.

O gün olduğu gibi, bu gün de gençliğimizin en büyük meselesi imandır. Bu büyük davanın düşmanları da bir o kadar çetin. Yapacağımız bir yanlış hareket, bizi yeni nesle ve gelecek nesillere karşı sorumlu kılabilir. Onlar bize derler ki :

"Sizin imanınızın kurtulması için her türlü sıkıntıya severek katlanan Üstad Bediüzzamandan hiç himmet ve gayret dersi almadınız mı? O sabretmeseydi siz olmazdınız. Siz de bizim için biraz sabırlı olun. Hissiyatınız aklınızın üstüne çıkmasın. Düşmanları sevindirmeyi hizmet mi sanıyorsunuz! Elinizden geliyorsa bizleri sevindirin, bize daha huzurlu bir ülke bırakmak için gayret gösterin. Biz de dünyaya geldiğimizde o güzel mirası en iyi şekilde değerlendirelim. Böylece, bu cennet vatanda, tâ kıyamete kadar, imanlı ve ahlâklı bir nesil hayat sürsün."

Yine Üstadtan asayişi korumayla ilgili bir başka ders:

“Bunda şekk ve şübhe kalmadı ki; beni tahkir ve ihanet edip, hiddete getirip, asayişi bozmak garazı takib ediliyor. Cenâb-ı Hakk’a hadsiz şükür olsun ki: Binler haysiyet ve şerefimi bu vatandaki bîçarelerin istirahatına ve onlardan belâların def’ine feda etmek için bana bir halet-i ruhiyeyi ihsan eylemiş ki; ben de, onların yaptığı ve niyetinde bulundukları tahkirat ve

ihanetlere karşı tahammüle karar vermişim. Bu milletin asayişine, hususan masum çocukların ve muhterem ihtiyarların ve bîçare hastaların ve fakirlerin dünyevî istirahatlarına ve uhrevî saadetlerine binler hayatımı ve binler şerefimi feda etmeye hazırım." — Emirdağ Lâhikası

Üstad, "Yahudileri ve Hristiyanları dost tutmayınız" meâlindeki âyet-i kerimeyi yanlış değerlendirerek, Hristiyan âlemiyle yapılan askeri paktlara ve ticarî anlaşmalara karşı çıkan bir takım çevrelere verdiği cevabın bir bölümünde bakınız ne buyuruyor:

“...onlarla dost olmamız, medeniyet ve terakkilerini istihsan ile iktibas etmektir. Ve her saadet-i dünyeviyenin esası olan asayişi muhafazadır. İşte şu dostluk, kat’iyyen nehy-i Kur’anîde dâhil değildir.” — Münazarat

Bu ifadelerde, dünya saadetinin esasının asayiş olduğu nazara verilmiş. Anarşinin ve harplerin dünyayı kasıp kavurduğu günümüzde, bu tespitin ne kadar yerinde olduğu çok daha iyi anlaşılıyor.

Nurlarda, "dostlara karşı mürüvvetkârane muaşeret, düşmanlara karşı da sulhkârane muamele" tavsiye edilir. Bugün Avrupa ve Amerika’da nice insanlar İslâmla müşerref oluyor ve hidayet nimetine kavuşuyorlarsa, bunun sebebi sulhtur, harp değil.

Düşmanlara sulh ile muamele etmek her yönüyle en büyük bir akıllılık iken, dahildeki bu kısır ve yersiz çekişmelerimize, ne mânâ vereceğiz?

Bu vatan hepimizin. Hepimiz bir vücut gibiyiz. Beğenmediğimiz organlarımız da bizim. Bunları varlığımızdan söküp atamayız.

Polikliniklerde, sıra sıra dizilmiş kalabalıklar bize bu dersi vermiyorlar mı? Bunların her birisi vücudunun bir yerinden, bir organından rahatsız değiller mi? Ama niçin tedaviye koşuyorlar? O hasta uzvu sıhhatli yapmak için değil mi? Biz de hastalara değil hastalıklara düşman olsak ve sosyal bünyemizin sıhhate kavuşması için elimizden gelen bütün gayreti göstersek, erişemediğimiz ve güç yetiremediğimiz sahalarda Rabbimizin lütfuna erecek, yardımını göreceğiz. Ama biz hastaları daha da hasta edecek bir yola koyulmuşsak ve bunu da sıhhat adına yaptığımızı zannediyorsak, yanıldığımızı anlayıncaya kadar çok kan kaybedeceğiz ve kuvvetimiz her geçen gün biraz daha azalacak. Bunun ise sadece ve sadece düşmanlarımızın işine yarayacağında şüphe yok.

Zararın neresinden dönülse kârdır, derler. Geliniz, kendimizle kavgayı bırakalım. Birbirimizi tedaviye gönül verelim.

Ve yine Üstadı dinleyelim:

“Hariçteki cihad başka, dâhildeki cihad başkadır. Şimdi milyonlar hakikî talebeleri Cenâb-ı Hak bana vermiş. Biz bütün kuvvetimizle dâhilde ancak asayişi muhafaza için müsbet hareket edeceğiz. Bu zamanda dâhil ve hariçteki cihad-ı maneviyedeki fark, pek azîmdir.” — Emirdağ Lâhikası

Dahildeki cihadın mânevî olacağı vurgulanıyor. Ciğerinizdeki mikroba kurşun sıkamazsınız. Onu ilâçla, gıdayla, temiz havayla yavaş yavaş tedavi etmeğe mecbursunuz.

Mânevî cihat, mânevî hastalıklara karşı yapılır. Cehalet mânevî bir hastalık. Bunun giderilmesi ilim ile olur. Bir çocuğu döverek ona bir şeyler anlatmanız mümkün mü?

Ahlâksızlık ve nihayet imansızlık da birer mânevî hastalık. Bunların tedavisi de kuvvet kullanarak, zorlayarak olmuyor.

Kuvvet yoluyla ve asayişi bozarak müspet bir sonuca varılamayacağı ve bu gibi hareketlerin, bütün bir millete zarar getireceği şu berrak ifadelerle ortaya konuluyor:

“...dâhilî asayişi ihlâl suretinde yüzde on câni yüzünden doksan masumu tehlike ve zararlara sokmak, adalet-i İlâhîye ve hakikat-ı Kur’aniye ile şiddetle men’edildiği için, biz bütün kuvvetimizle, o ders-i Kur’anî itibariyle, asayişi muhafazaya kendimizi dinen mecbur biliyoruz.” — Emirdağ Lâhikası

Manevî cihat, tıptaki koruyucu hekimliği andırıyor. Hastalığın vuku bulmaması için gerekli tedbirleri almak en büyük tedavidir. Bunda başarılı olmadığımız zaman diğer tedavi yollarına ve en sonunda da ameliyata sıra gelir. Koruyucu hekimlik uzun zaman ve büyük sabır ister. Ama, ameliyattan kurtulmak gibi büyük bir netice için bu zor yola severek girmek gerek.

"Ben imanın cereyanındayım" diyen büyük Üstad, bu ifadesiyle en büyük mânevî hastalığın tedavisiyle vazifeli olduğunu da ilân etmiş oluyordu.

Bütün ömrü bu uğurda yılmaz bir gayret ve tükenmez bir sabırla geçti. "Bu kışın devamına ihtimâl verebilir misin? Her kışın bir baharı, her gecenin bir neharı vardır" diyerek azminden hiçbir şey kaybetmeden sabırla yoluna devam etti. Çileler, sürgünler, mahkemeler ve zindanlar üzerine kurulan bu iman davası, Allah'ın lütfu ile başarıya ulaştı. O zifiri karanlıklar yarıldı ve imanlı, vatansever, ahlâklı, dürüst ve çalışkan bir nesil çıktı ortaya.

Bilmiyorlar

"Şeriatta; yüzde doksandokuz ahlâk, ibadet, âhiret ve fazilete aittir. Yüzde bir nisbetinde siyasete müteallikdir. Onu da ulûl-emirlerimiz düşünsünler." — Divan-ı Harb-i Örfî

BİRİSİYLE karşılaşıyorsunuz. Namaz kıldığından, oruç tuttuğundan söz ediyor. Sohbetiniz sürüyor ve sonunda, şeriatın en önemli iki emrini yerine getiren bu adamın, şeriata karşı olduğunu görüyor ve hayret ediyorsunuz.

Bir başkasıyla görüşüyorsunuz. Şeriatı hararetle savunuyor. İç âlemine, ibadet dünyasına iniyorsunuz, İslâm'ın ceza hükümlerinin tatbiki için gösterdiği heyecanın yüzde birini, ibadet hayatında göstermediğine şahit oluyorsunuz. Yine hayrete düşüyorsunuz.

Bu iki farklı adam hakkındaki kanaatınız aynı oluyor:Bunlar şeriatı bilmiyorlar!.

Şeriat ne demektir?

Şeriat: "Din", "Allah'ın emri", "İlâhî emir ve yasaklar" gibi mânâlara geliyor.

Bir çekirdeğe ağaç olma kâbiliyeti yükleyen, onu meyve verebilecek şekilde programlayan Allah, bu gayenin tahakkukunu birtakım şartlara bağlamış. Bu şartlar manzumesine şeriat-ı fıtriyye deniliyor. O çekirdek, toprağını bulacak, suyuna kavuşacak, güneşle sohbet edecektir ki ağaç olabilsin.

İnsanın mahiyeti de o çekirdek gibi. Cennet hayatını netice verebilecek bir çekirdek. İşte şeriat, bu insan mahiyetinin rıza beldesi olan cennete lâyık olabilmesi için uyması gereken kanunlar manzumesi.

Akıl, O'nun koyduğu sınırlar içinde düşündüğü takdirde, mârifetullaha eriyor. Dil, hayır söylediği ölçüde o ebed ülkesinde ulvî sohbetler yapmaya aday oluyor. Beden, Allah için yorulduğu nisbette o saadet beldesinin maddî nimetlerinden faydalanmaya hak kazanıyor.

Sevgi, korku, şefkat, merhamet gibi hislerden, göze, kulağa, ele, ayağa kadar her şey ancak Allah'ın emir dairesinde çalışmaları hâlinde terakki

ediyor, ulvîleşiyor ve ulvî âlemlere yöneliyorlar.

Şeriat, hakikata giden yolun ismi. Lügat mânâsı, "Su menbaından su almak için girilen yol."

Hakk'a ermenin ve hakikatı bulmanın yolunu, Yunus'umuz ne güzel özetler:

Şeriat, tarikat yoldur varana,
Hakikat meyvesi andan içerü.

Yola girmeden, menzile erilemez. Şeriatsız, hakikata erme iddiaları, sahibini oyalamaktan öte bir işe yaramayan kuruntulardır.

Tarikat, nâfile ibadetlerin simgesi. Şeriat yolunda sağlam yürüyebilmek, nefis ve şeytana karşı daha güçlü olabilmek için konulmuş bir terbiye ameliyesi. Kulu, Rabbine daha fazla yakınlaştırmaya vesile. Nefsini daha tesirli bir şekilde terbiye etmesine yardımcı.

Kısacası, hakikata ulaşmak için öncelikle İlâhî emirlere harfiyyen riayet etmek ve bu vadide kalbini daha sağlam, ruhunu daha güçlü kılmak için de nâfile ibadetlere devam etmek gerek.

Büyük müceddid İmam-ı Rabbani'yi dinleyelim:

"Dilin yalan söylememesi şeriattır. Kalpten yalan hâtırasını nefyetmek (sürmek, uzaklaştırmak) eğer tekellüf ve teemmül ile (zorlayarak, çalışarak) olursa tarikat, eğer bilâ tekellüf (zorlanmaksızın) müyesser olursa hakikattır."

Büyük İmamın bu güzel misalinden şunu anlamıyor muyuz? Doğru sözlü olmak, Allah'ın razı olduğu güzel bir ahlâk, yâni hakikat. Kul, bu hakikata ermek için, ilk olarak, şeriatın "yalan söylemeyiniz" emrine uyar; dilini bu günahtan uzak tutar. Daha sonra kalbine yalan söyleme arzusu gelmemesi için ruhunu tedavi etmeye başlar. Bu vadide bir gayretin, bir faaliyetin içine girer. Sonunda kalp hiçbir zorlamaya, çalışmaya lüzum kalmaksızın yalan söylemekten nefret eder hâle gelir. Artık o kalbe, yalan yanaşamaz olur. Konuştu mu mutlaka ve büyük bir rahatlıkla doğruyu söyler. İşte bu adam doğru söylemenin hakikatına ermiştir.

Büyük imamın bu ifadelerinden hakikata ermenin, bu mutlu neticeye kavuşmanın tarikatsız da olabileceği anlaşılıyor. İnsan, doğrudan, şeriattan

hakikata geçebilir. Ama, bu ermenin, bu varmanın şeriatsız olmayacağı muhakkaktır.

Burada bir tasavvuf tahlili yapmak istemiyorum. Bunları sadece şunun için yazdım. Şeriat denilince, sadece, İslâm'ın ceza hukukuna dair hükümlerini anlamak eksik olur.Yalan söylememek de şeriattır. Yalan söylemeyen, gıybet etmeyen, başkasının malına, canına, ırzına, namusuna kötü nazarla bakmayan, helâl kazanç peşinde olan bir insan da şeriat üzeredir ve hakikat yolundadır. Böyle birinin şeriata karşı çıkması, kendisiyle tenakuza düşmesi demektir.

Dinin temeli, şeriatın esası, insanın yaratılışına dayanır.

Karşımızda bir cansızlar âlemi mevcut. Bu âlemde her zerre, her yıldız, hava, toprak, su, ziya her şey Allah'ın küllî iradesine tâbi. O'nun koyduğu İlâhî kanunlara uygun hareket etmede. Ama bu uymada irade söz konusu değil. Herşey O'nun emrine, yine O'nun iradesiyle boyun eğiyor. Melekler âlemi de bu hakikatın bir başka görüntüsünü sergiliyorlar. İbadet için, tesbih için, hamd için yaratılan bu varlıklarda da insandaki mânâsıyla bir irade mevcut değil. Onlar, Allah neyi emrederse onu işliyorlar.

İnsana gelince o, hilkat tablosunda apayrı bir manzara sergiler. Herşeyiyle Allah'ı tesbih eden şu kâinatın bu şuurlu meyvesinin de her hücresi, her organı daima tesbihte, daima ibadettedir. Zaten bunların idaresi ona verilmiş değil. Ne ciğerini kendisi çalıştırıyor, ne kanını kendi iradesiyle deveran ettiriyor. İşte, hepsi Allah'a itaat üzere bulunan bu beden ülkesine, bir sultan tayin ediliyor: Ruh. Bu ruha, büyük bir lütuf ve yine büyük bir imtihan olarak irade takılıyor.

İnsan ihtiyar ve irade sahibi bir varlık. Parmağıyla dilediği yöne işaret edebiliyor, yüzünü istediği tarafa dönebiliyor. Kendisindeki bütün duyguları dilediği gibi kullanabiliyor. Nereye isterse oraya gidiyor, neyi arzu ederse onu yiyor, neden hoşlanmazsa ondan kaçıyor.

Bu iradenin önüne teklif çıkarılmış, bu iradenin önüne imtihan çıkarılmış ve netice itibariyle bu iradenin önüne cennet ve cehennem çıkarılmış.

İşte, şeriat insan iradesinin Allah'ın razı olduğu sahalarda dolaşmasını emreden ve O'nun razı olmadığı sahalardan kaçınmasını ikaz eden bir emir ve yasaklar zinciri. Kul bu İlâhî ipe sımsıkı sarılmakla emrolunuyor.

İnsan iradesinin önünde iki ayrı saha var. Biri dünya, diğeri ise âhiret işleri. Ama şu var ki, İslâm'da dünya işlerinin hepsi için de getirilmiş

kanunlar, kaideler mevcut. Kul, bunlara uyduğu takdirde hem ibadet etmiş, hem de dünya hayatını daha rahat, daha mesut yaşamış oluyor.

Şeriat üzerinde yapılan münakaşaların daha çok bu ikinci grupta merkezleştiğini görüyoruz. Bu ikinci kısım da ikiye ayrılıyor. Biri muamelât, diğeri ceza. Ve şeriat üzerindeki tartışmaların ağırlık merkezi, bu son kısım. Elbette, ceza hukuku yönünden de İslâm'ın koyduğu birçok hükümler mevcut. Bunlar da şeriat ve bunlara da inanmak farz. Her emir gibi bunlara riayet etmeyen de mesul olmakta. Böyle bir emre uymayış, ona karşı bir vurdumduymazlık, bir isyan mahiyeti taşıyorsa sahibini günahkâr eder. Şayet, o İlâhî emri, o Kur'anî hükmü inkâr etmek, onu reddetmek tarzında ortaya çıkıyorsa küfre sokar. Ama, İslâm sadece bu hükümler değil ve din sadece bunlardan ibaret değil. Meseleyi yalnız bu sahaya çekmek, kısır bir değerlendirme, yanlış bir anlayış olur.

İslâmî hükümler şu üç ana gruba ayrılırlar. Biri, ferdin kendi nefsine karşı vazifeleri. Diğeri, ailesine karşı vazifeleri. Üçüncüsü de cemiyet hayatındaki vazifeleri. Şeriatın bunların her üçüne de getirdiği ölçüler, hükümler var. Herbirinin inkârı küfür ve herbirine karşı isyan etmek günah. Ama bunlar arasında öncelikli olanlar, ferdin kendi nefsine ait vazifeleri. Bunların başında da ibadet geliyor. İnsanın kendi nefsine ve ailesine ait mükellefiyetleri hususunda, bütün semâvî kitaplarda hükümler mevcut. Hepsinde ibadet emredilmiş, hepsinde günahlardan sakınma esas tutulmuş.

Bu ibadetlerin şeklinde, vaktinde, miktarında farklılıklar var, ama ibadeti emretmeyen, ahlâkı emretmeyen bir hak din göstermek mümkün değil. Lâkin, sosyal kaideler, hele devlet yönetimine dâir hükümler, dinlerin en mükemmeli ve en sonuncusu olan İslâm'da kemâliyle yer almış.

Şunu özellikle ifade etmek istiyorum: İnsanın yaratılış gayesi, bütün dinlerde müşterek. Bu gaye, Kur'an-ı Kerim'de: "Ben insanları ve cinleri ancak bana ibadet etsinler diye yarattım" âyetiyle ifade buyurulmuş. Bir de belli şartların tahakkukuna bağlı emir ve yasaklar var. Bunlardan biri de ceza hukukuna dair hükümler. Bu hükümler şarta bağlı. Bugün Almanya'da, İngiltere'de, Fransa'da yaşayan Müslümanların bu emirleri tatbik güçleri yok. Ve bunlardan sorumlu da değiller.

Bu konuda yapılan tartışmalarda, muhatabı olan mü'mini İslâm'ın bir kısım emirlerini kabul etmiyormuş gibi göstermek ve onu insafsızca tenkid etmek tek kelimeyle zulüm olur. İslâm kardeşliğini baltalayan ve âhirette cezası pek büyük olan bu tarz ithamlardan hassasiyetle kaçınmak gerek.

•••

Bütün insanları fakir bir ülke hayal ediniz. Siz bu ülkenin fertlerini, İslâm'ın zekât farîzasını yerine getirmemekle suçlayabilir misiniz? Elbette ki hayır. İslâm'ın ceza hükümlerine inandığı halde bunu tatbike gücü yetmeyen bir Müslüman da böyle değil midir? Bunları tatbik etmek devletin vazifesidir, ferdin değil. Dolayısıyla da ferde harhangi bir sorumluluk terettüb etmez.

İslâm'ın temel hükümleri, hangi beldede olursa olsun, ferdin uymak zorunda olduğu İlâhî emirlerdir.

Devlet yönetimiyle ilgili hükümler de İlâhîdir, onlara inanmak da her mü'mine farzdır; ama onların uygulanmasından sorumlu değildir.

"Şeriatta; yüzde doksandokuz ahlâk, ibadet, âhiret ve fazilete aittir. Yüzde bir nisbetinde siyasete müteallikdir. Onu da ulûl-emirlerimiz düşünsünler." — Bediüzzaman

İslâmî hükümler hakkında getirilen bir sınıflandırmayı da burada nakletmek isterim. İlâhî hükümler iki kısma ayrılıyor: Bir kısmı sadece Müslümanlara uygulanan hükümler, diğeri ise bir İslâm beldesinde yaşayan herkese tatbik edilen hükümler. İşte bu ikinci kısım, "muamelât" ve "ceza" hükümleri. Bir gayr-i müslim cizye vererek İslâm beldesinde yaşıyorsa, o beldenin bir vatandaşı olarak bütün muamelat ve ceza hükümlerine muhatab olur. Hırsızlık ederse eli kesilir, birisine zina iftirasında bulunursa tazir edilir. Bazı çevreler meseleyi ters değerlendirerek, İslâm'ın ceza hükümlerinin uygulanmadığı bir ülkede namaz kılmanın, oruç tutmanın da bir mânâ ifade etmeyeceği gibi çok saptırıcı ve bir o kadar da mesuliyetli sözler söylüyorlar. Kendilerine karşı çıkan mü'minleri de Allah'ın hükümlerinden bir kısmını dikkate almamakla suçluyorlar. Halbuki bu iddia asıl kendileri hakkında geçerli oluyor. Şeriatın yüzde doksandokuzunu teşkil eden ve dinin temeli olan hükümleri hafife almak ve dinde sadece müslim - gayr-ı müslim herkese uygulanan ve cemiyetin huzur ve saadetini temin eden muamelât ve ceza hükümlerine ağırlık vermek gibi bir hatanın içine düşüyorlar.

Namazın her rekâtında Fâtiha'yı okuyan ve Rabbinden "sırat-ı mustakime" hidayet talebinde bulunan bir mü'minin, çok dikkatli olması gerek. Aşırılığın her türlüsü, yâni ifratı da tefriti de insanı istikametten uzaklaştırır.

Bu noktada düşülen iki aşırılığa kısaca temas edeceğim:

Bazı insanlar, bu asırda İslâmî hükümlerle hükmetmenin mümkün olmadığını iddia ederken, diğerleri de İslâm hükümleriyle hükmetmeyen herkesi, niyetlerine bakmaksızın, hemen küfürle itham ediyorlar. Bunların biri ifrattadır, diğeri tefritte. Yâni ikisi de aşırı, ikisi de istikametten sapmış.

Önce birinci yanılmadan söz etmek isterim. Meşhur bir kaide vardır. "Bir şey sabit olursa, levazımıyla sabit olur." El dendi mi, parmaklar onun lâzımıdır. Eli, parmaksız düşünemezsiniz. Ve böyle bir elden istifade edemezsiniz. Yüz dendi mi, gözü ondan ayıramazsınız. Gözsüz bir yüzün önemli bir yanı eksik demektir. Gözün de akını karasından ayıramazsınız. Parmak elin, göz yüzün, gözbebeği de gözün lâzımıdır. Ondan ayırır ve tek olarak düşünürseniz bir fayda elde edemezsiniz. İslâmî hükümler de öyledir. Bir bütün olarak düşünülmelidir. Ve ancak o zaman, ferdi ve cemiyeti terakki ettirir; huzura, saadete kavuşturur.

İslâm'ın temel şartlarının ihmale uğradığı, ferdî ve ailevî hayatın yanlış esaslar üzerine bina edildiği bir cemiyette, sadece muamelât ve ceza hükümlerinin tatbiki fazla bir fayda sağlamaz. Yahut bu hükümlerin, böyle bir cemiyete tatbiki mümkün olmayabilir. Olsa bile, birçok kimse, bunlara, inanmadan ve istemeyerek uymakla nifaka düşer. Müslüman görünür, ama bir İslâm düşmanı olarak yaşar.

Şeriatın bir bütün olarak değerlendirilmesi gerektiğine bir misal vermek isterim. İslâm'da faiz haramdır, yasaktır. Bu yasağı getiren âyet-i kerimeyi "Müminler ancak birbirinin kardeşidirler" âyetiyle birlikte düşünmek gerekir. O zaman şu hakikat ortaya çıkar:

"Bir mü'min, ihtiyaç içinde kıvranan ve kendisinden borç isteyen bir kardeşine borç verirken, şer'î ifadesiyle ona karz-ı hasende bulunurken, bu parayı fazlasıyla geri alma talebinde bulunamaz. Bunun kardeşlikle bağdaşması mümkün değildir."

İslâmî kardeşliğin son derece zayıfladığı, kişinin kendi öz kardeşine oyunlar oynadığı, tuzaklar kurduğu, devlet malının acımasızca yağmalandığı bir cemiyette, İslâm'ın faiz yasağı icra edilemiyorsa, kabahat o bozulan bünyenindir; ilâcın, yahut gıdanın değil.

Gelelim, istikamet sınırlarını aşan ikinci iddiaya. Bir cemiyette, İslâm'ı tam tatbik etmeyen, hükmünü ona göre vermeyen veya veremeyen bir insana hemen kâfir damgası vurmak da insaf değildir. Zira, iman küfre zıttır. Bir insan İslâm'a zıt bir hüküm veriyor, bir icraat yapıyorsa, bunu İslâm'ı reddederek yapacaktır ki küfre girsin. Aksi halde onun küfründen değil günahından, isyanından söz edilebilir. İman gibi küfürde de niyet ve

irade şartı vardır. Bir adam ancak, "İslâm'ın şu hususstaki hükmü şöyle ama, ben onu kabul etmiyor ve şöyle hareket ediyorum" derse küfre girer. Böyle bir niyeti ve iradesi yoksa, işlediği hata, verdiği yanlış hüküm tamamen cehlinden yahut irade zaafından kaynaklanıyorsa, yaptığının da yanlış olduğunu biliyorsa bu adama kâfir demek Ehl-i Sünnet itikadınca mümkün değildir. Bunu ancak, büyük günah işleyenin kâfir olduğuna hükmeden "Haricîler", yahut böyle bir kimsenin imanla küfür arasında kalacağını savunan "Mûtezile" iddia edebilir. Bunların ise ehl-i dalâlet olduklarında bütün Ehl-i Sünnet âlimleri müttefiktir.

Çok dikkatli olmamız gerekiyor. İslâm'ı savunuyorum derken, bilmeden dalâlet ehlinin yoluna girebiliriz..

Şeriat, Tarikat ve Hakikat - I

"Tarîkat ve hakikat, vesilelikten çıkmamak gerektir. Eğer maksud-u bizzât hükmüne geçseler; o vakit şeriatın muhkematı ve ameliyatı ve Sünnet-i Seniyeye ittiba', resmî hükmünde kalır; kalb öteki tarafa müteveccih olur." —Mektubat

BİR HADİS-İ KUTSÎDE, kulun Allah'a, en fazla farzlarla, ondan sonra nafilelerle yaklaştığı haber verilir. Tarikatların temeli, nafile ibadetlerin artırılmasıyla Allah'a yakınlaşmada mertebeler kat etmektir. Buna göre tarikat bizzat maksat değildir; Allah'a yaklaşmanın, O'nun rızasına ermenin bir vasıtasıdır.

Bu noktada birinci sırayı farzlar aldığına göre, bir tarikat ehli, farzlarda ihmal gösterdiği taktirde, tarikatının virtlerini ne kadar hassasiyetle yerine getirirse getirsin, kaybı kazancından fazla olur.

Üstadın bu tespiti dikkatle incelendiğinde, hem tarikatın hem de hakikat mesleğinin birer vesile, birer vasıta oldukları, bunlarla ulaşılacak ana hedefin ise Kur'an'ın emirlerini hayata mal etmek ve sünnete uyma konusunda daha fazla hassasiyet kazanmak olduğu ortaya çıkar.

İnsan daha fazla zikretmek, daha fazla nafile ibadet yapmakla büyük sevaplara nail olabilir. Ancak, bunlardan elde edeceği asıl netice, Allah'ın emir ve yasaklarında daha fazla hassasiyet göstermek, namazlarını huzur ve huşu ile kılmak, zekâtını hakkıyla vermek, bununla da yetinmeyip sadakasını artırmak, kısacası şeriata daha fazla uymaktır.

Tarikat buna hizmet ettiği ve buna vesile olduğu müddetçe insan için büyük bir feyiz ve sevap kapısı olur.

Şeriata uyma hususunda, Üstadın tabiriyle, 'resmî' davranıp, asıl hassasiyetini tarikatın zikrinde gösteren insan, tarikatın hakikatine erememiş demektir.

Kâinatın, insanın ve bu âlemdeki hadiselerin hakikatini anlamaya, hikmetlerini öğrenmeğe çalışan insanlar da bu tefekkürlerinin, bu gayretlerinin azim sevabını alırlar. Ancak, bu gayretler, bu tefekkürler de

asıl maksat değillerdir. Bunlar, kişiyi şeriata daha fazla uymaya sevk ediyorsa, hakikat mesleği, gayesine ulaşıyor demektir.

Demek oluyor ki, tarikat gibi hakikat da şeriata hizmet edecek ve insanı, Üstadın ifadesiyle, "hâl ve etvar ve ahlâkıyla Kur’anı okuma" makamına çıkaracaktır.

Buna göre, tarikat mensupları gibi hakikat erleri de bu asıldan, bu maksud-u bizzattan gaflet etmemek durumundadırlar.

Bediüzaman Hazretleri, "maksud-u bizzât olan ilimlere ulûm-u âliyeyi okumaksızın îsal edici bir yol buldum." (Mesnevî-i Nuriye) buyurur. Şeriat konusunda da şu tespitte bulunur:

"Şeriatta yüzde doksandokuz ahlâk, ibadet, âhiret ve fazilete aittir. Yüzde bir nisbetinde siyasete müteallikdir; onu da ulü-l emrler düşünsünler." — Divan-ı Harb-i Örfî

Bu ifadeye göre, bizzat maksut olan ilimler, imânâ, ibadete, ahlâka, fazilete dair ilimlerdir. Diğer ilimler bunlara vesile oldukları nispette değer kazanırlar. Nur Külliyatından gereği gibi istifade edebilen bir insan bu ilimlere sahip olabilir.

Nur Külliyatından Telvihat-ı Tis’a Risalesinde tarikatın faydaları dokuz maddede izah edilirken "şeriatın imanî ve amelî cenahlarıyla makamat-ı âliyede uçmak" ifadesine yer verilir. Buna göre gerek tarikat, gerekse hakikat mesleğinde gidenler için, manevî makamlarda yükselmenin yolu şeriata tam bağlılıktan geçer.

Şeriat; imanî ve amelî olmak üzere iki kola ayrılıyor. Yani hem kuvvetli bir imânâ sahip olunacak, hem de amel âlemi bu imânâ uygun şekilde tanzim edilecektir.

"Hakaik-i şeriata yetişmek için, tarîkat ve hakikat meslekleri,
vesile ve hâdim ve basamaklar hükmündedir." — Mektubat

Şeriat, Tarikat ve Hakikat - II

SÖZLÜK MÂNÂSIYLA, "insanı su içeceği kaynağa ulaştıran yol" demek olan şeriat, kavram olarak İslâm'ın bütün hükümlerini içine alır. Bu hükümler ikiye ayrılır: Ahkâm-ı asliye denilen 'itikat" ve ahkâm-ı fer'iyye denilen "ibadet, ahlâk ve muamelat."

Buna göre, iman hakikatleri, şeriatın birinci ve aslî bölümünü teşkil eder. İslâm'ın yaşanmasıyla ilgili hükümler ise ikinci sırada yer alır.

Bu kısa açıklamadan sonra konumuz olan vecizedeki temel unsurlara, bir başka ifadeyle, 'anahtar kelimelere' dikkatle bakalım:

Hakaik-i şeriattan söz ediliyor ve tarikat ve hakikat mesleklerinin bu hakikatlere yardımcı olmaları, vesile ve basamak olmaları gerektiği nazara veriliyor.

'Hakikat', uçsuz bucaksız bir kavram. Kâinat kitabı da, Kuran'ı Kerim de sonsuz denecek kadar çok hakikatlerle dolu. Her ne kadar konumuz bu ikinci kitap ise de, birinci kitapta ikincinin anlaşılmasını kolaylaştıracak birçok ipucu var.

Bu sebeple kâinat kitabı üzerinde biraz durmamız ve ondaki hakikatlerle Kur'an hakikatleri arasındaki ilgiyi iyi kurarak, hayatımıza mal etmemiz gerekiyor.

Nur Küllîyatının tamamında olduğu gibi özellikle Ayet-ül-Kübra risalesinde birçok hakikate dikkatimiz çekilir. Bunlardan sadece birkaç örnek vermekle yetineceğim:

Bu risalede "uluhiyet ve mabudiyet hakikati" işlenir ve bu varlık âleminde güneşlerden, yıldızlardan, çiçeklere, böceklere kadar her varlığın kendisine verilen İlâhî vazifeyi aksatmadan yerine getirdiğine dikkat çekilir.

Bu hakikati sadece anlamak yetmiyor. Bu noktada kalan bir insan, o muazzam dersin 'zahirinde kalmış', hakikatine erememiştir. İnsan, bütün mahlukat âleminde hükmeden bu hakikati düşünerek, Allah'ın emir ve yasakları konusunda son derece hassas ve duyarlı davranmakla bu dersin hakikatine erebilir.

Bediüzzaman'ın da söz konusu vecizesiyle bizden istediği budur.

Bu risalede işlenen bir başka hakikat, bu kâinatın umumunda bir ‘intizam-ı ekmel’ in bulunduğudur. Takvimlerimiz bize bu nizamı her gün haber verirler. Güneş, bulunduğumuz şehirde saat kaçta doğup batacaksa bu görevini aksatmadan yerine getirir. Organlarımızın arasındaki nizamdan, çiçeklerin yaprakları arasındaki intizamdan, bir atomun elektronları, bir tohumun genlerindeki kromozomların diziliş sistemine kadar her şey son derece bir nizam ve intizam üzeredir.

İnsan bu hakikati iyi değerlendirdiğinde, anarşinin, bozgunculuğun, huzursuzluğun her türlüsünden uzak durur. Cansız ve şuursuz varlıkların ve bütün hayvanlar aleminin hassasiyetle uydukları bir İlâhî nizama, akıllı ve şuurlu bir varlık olarak ters düşmenin ne kadar yanlış olacağını çok iyi anlar ve gerek şahsî hayatında, gerek aile ve toplum hayatında daima yapıcı olmaya çalışır.

•••

Bir başka risaleye geçelim:

Uhuvvet Risalesi müminlerin birbiriyle kardeş olduklarını haber veren bir ayet-i kerime ile başlar ve bu güzel meziyeti, çok yönlü olarak, harika bir tahlile tâbi tutar.

Bu dersin hakikatine eren bir Nur Talebesi bütün müminleri sever. Onlara düşmanlıktan, haset ve gıybetten uzak durur. Bunlar şeriatın emirleridir ve bu hakikat dersi, şeriatın bu emirlerini hayatımızla sergilememiz için verilmiştir.

Bu risaleyi çok iyi anladığımız halde, nefsimiz müminleri sevmeye yanaşmıyorsa dersin zahirinde kalmış, hakikatine erememişiz demektir.

Birkaç misal de tarikattan verelim:

Evliya menkıbelerini okumaktan maksat, tasavvuf mesleğinin o güzel meyvelerine benzemeye çalışmaktır. Bunu yapmayan bir insan, okuduğu menkıbelerin zahirinde kalmış, hakikatine erememiştir. Erseydi, o da o büyük zatlar gibi, takva, züht, salahat ehli olacak ve Kur’an ahlâkını bütün şubeleriyle yaşamaya çalışacaktı.

Nefsin terbiyesi ve kalbin terakkisi için tasavvufta birtakım öğütler verilmiştir. Farklı zatlar, değişik zikirlerle, riyazet ve nafile ibadetlerle bu iki temel gayeyi gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Demek oluyor ki, tarikat mesleğinin gereklerini yapmak bu hakikate ermek içindir.

Şeyhinin verdiği dersi eksiksiz yerine getiren, ondan ders aldığı zikirleri büyük bir şevk ile yapan insan, böylece en büyük zikir olan farz namazlardan zevk duymaya doğru yol almaktadır. Eğer bu yol o menzile

çıkmıyorsa, virtler ve zikirler farzlardan daha fazla bir şevk ile yapılıyorsa, zikrin hakikatine varılamamış demektir. Tarikatın hakikate vesile olması gerekirken, vesile gayeden daha öne çıkmıştır.

Bu yanlışlıkların bir benzeri de ilmî araştırmalarda görülür. Bazı bilim adamları, Allah'ın kudret kalemiyle yazılan şu kâinat kitabından bir cümle yahut bir kelime üzerinde yıllarca durur, onu anlamaya çalışırlar. O kelimedeki derin mânâları keşfe uğraşırlar. Bu gayretleri, onları imânâ ve marifete ulaştırırsa ne âlâ, aksi halde onlar da zahirde kalmış hakikate erememişler demektir.

Meselâ, insanın semaya baktığı zaman duyduğu hayret onu hamd ve tekbire götürmelidir. İlâhî kudret ve azamet düşünülmeyerek sadece semanın kendisine edilen bir hayretten Allah'ın razı olmayacağı ne kadar kesin ise, semanın hoşnut olamayacağı da o kadar katidir.

"Hakikî hakaik-i eşya esma-i İlahiyedir." buyurulur. Buna göre, meselâ, bir meyve üzerinde araştırma yapan insan, Rezzak ismine varamadığı müddetçe hakikate ermiş olmaz.

Gerçek Üzerine - I

"Belki bütün hakaik-i kâinat, o mahiyetin Esma-i Hüsnasından olan Hak isminin şualarıdır." — Mektubat

"Kâinat mescid-i kebîrinde Kur’an, kâinatı okuyor! Onu dinleyelim... Hak olup, Hak’dan gelip, Hak diyen ve hakikatı gösteren ve nuranî hikmeti neşreden O’dur." — Sözler

Bir okuyucuya açık mektup

BU MEKTUBUMDA size "gerçeğin ne olduğu" konusunda bir şeyler yazmağa çalışacağım.

Bildiğiniz gibi, ağzını açan herkes, gerçeği söylediğini iddia ediyor. Ve piyasa, hepsi gerçek adına ortaya atılmış bir sürü tezat fikirle dolu.

Bu ayrılıkların ortadan kalkmasını, sizin kadar ben de istiyorum. Lâkin, şunu da çok iyi biliyorum ki, gerçeğin en güzel anlatıldığı devirlerde bile, yine bir grup insan buna karşı çıkmıştır. Bu sebeple, ben bu fikir ayrılıklarını ortadan kaldırmak gibi bir dâvâ güdecek değilim.

Gerçeği, iki yönüyle incelemekte fayda görüyorum: Biri "fizikî", diğeri "metafizik" bakımından...

Tartışmaların daha çok bu ikincisi üzerinde yapıldığını biliyorum. Fakat, metafiziğe de fizikten gitmeyi, sağlam bir yol olarak görüyorum.

Gerçeğin târifine geçmeden önce, bir hususu belirtmek isterim:

"Gerçek" ve "hakikat" kelimeleri, uygulamada çoğu kez aynı mânâda kullanılmakta. Halbuki gerçeğin tam karşılığı "hakikat" değil, "hak" oluyor. Burada, konunun tahliline girecek değilim. Sadece, şu kadarını ifade etmek isterim.

Lügatta "hak" için; "gerçek", "doğru nesne", "sıdk", "vâki" gibi mânâlar veriliyor. Ve "hak"ın zıddının, "bâtıl" olduğu belirtiliyor. Bâtıl; yâni, yanlış inanç, hatalı düşünce, doğru olmayan fikir...

Aşağıda, "hak"la ilgili bazı târifler nakledeceğim. Bunları, "gerçeğin târifleri" olarak değerlendirmeni istiyorum.

"Hak, hükmün vakıa (mevcut ve var olana) mutabakatıdır (uygunluğudur). Mukabili (zıddı) bâtıldır."

"Hak, inkârı câiz olmayan sâbite denir."

"Mevcut olana, hak denir. Madûm (yok olan) ise bâtıldır."

Bu tariflerin ortak noktası; hakkın (yâni gerçeğin) şahıslara göre değişmediği, aksine, belli bir esasa dayandığıdır. Tariflerde, bir "vâki" ve "sâbit"ten söz ediliyor. Ve verilen hükmün, ancak ona uyması, onunla mutâbık olması hâlinde "hak" olacağı ve gerçeği ifade edeceği belirtiliyor.

Konuyu biraz daha açmak istiyorum. Sana bir soru sorayım:

"Güneş, dünyadan kaç defa büyüktür?"

Bu soruya:

"Bir milyon üçyüzbin defa!" diye cevap verdiğin takdirde, gerçeği söylemiş olursun.

Senin bu sözüne ‘gerçek’ dedirten nedir, biliyor musun?

Hariçte ve vâkide; yâni şu kâinatta, Güneş’in Dünya’dan ‘o kadar’ büyük olması... Yâni, senin bu hükmün bir vâkıanın ifadesi olmuştur.

Bu değişmez gerçeğe rağmen, bütün insanlar bir araya gelseler ve tek bir rakamda birleşseler, meselâ, "Güneş Dünya’dan bin kat büyüktür" deseler gerçeği değiştirebilirler mi!?.

Demek ki fen sahasında; herkesin kendi keyfine göre bir "hak telâkkisi", bir ‘gerçek anlayışı’ olamıyor. Söylenen söz, kâinat kitabıyla karşılaştırılıyor. Ona uygunsa, "gerçek" oluyor.

Bir ilim adamı:

"İnsan gözü, âlemde mevcut ışınların ancak yüzde üç kadarını görebiliyor" diyor.

Buna göre; biz, içinde yaşadığımız fizik âleminin, ancak yüzde üçünü görebiliyoruz.

Bu nispetin benzerlerini; işitme, koklama, için de vermek mümkün...

İşte beş duyunun bu noksanını, akıl tamamlamaya çalışıyor ve kâinattaki görünmeyen âlemleri keşfediyor.

Herbir ilim adamı, sanki bütün insanlık nâmına, kâinat kitabının bir meselesinin hâlline, bir harfinin anlaşılmasına çalışıyor.

Bazısı yaprağı, bazısı toprağı incelemede. Kimi beynin, kimi kalbin, kimi dişin karşısına geçmiş, onu hayranlıkla tetkik ediyor.

Her atom, her hücre, her bakteri, her yaprak, her böcek, her küre ve nihayet her yıldız bir ilim hazinesi...

Gerçeği arayan insanın, bu tablo karşısında şu soruyu sorması gerekmiyor mu?

"Bu hayatsız ve şuursuz kâinata, bu kadar mânâyı kim doldurdu? O Zâtı nasıl bilmeliyim ki, bu inancım ‘hak’ olsun?"

İşte bu soruya doğru cevap verebilen insan, diğer gerçeklerin kapısını da kolayca açabilir.

Şimdi, gerçek için verdiğimiz tariflerin ışığında şöyle düşünmeliyiz:

Allah’ın kutsî zâtı ve sıfatları, vâkide nasılsa, insan onu öylece bilmelidir. Aksi halde, bütün sözleri bâtıl ve safsata olur.

Şu sınırlı aklın, bütün sıfatları sonsuz olan Allah’ı hak üzere bilmesi için tek yol vardır:

"Allah’ı kendi bildirdiği gibi bilmek." İndirdiği kitapları okuyarak ve gönderdiği Peygamberleri dinleyerek.

İnsanın bu konuda vereceği hüküm, ancak böylece "gerçek" olabilir. Bunun dışındakiler bâtıl ve yanlış olmaktan öteye gidemez.

Sözün kısası: Kâinat O’nun mülkü, Kur’an O’nun kitabı ve insan O’nun kulu... Bu kul, fizik sahasında konuşuyorsa, sözleri ‘kâinat kitabı’na uygun olacak, İlâhî hakikatlardan söz ediyorsa, ‘İlâhî Ferman’a uyacaktır.

Kur’an’ın terbiyesinden geçen bir akıl, şöyle düşünür:

Madem ki bu kâinat, her harfi sonsuz mânâlarla dolu bir kitap, onu yazan Zâtı, "ne zâtıyla, ne sıfatlarıyla şu yarattığı varlıklara benzemez" olarak bilmeliyim, tanımalıyım.

Madem ki her mekân yerli yerine konulmuş, onları yaratıp tanzim edeni, mekândan münezzeh bilme durumundayım. Mekânı yaratan, elbette ona bağlı ve onunla kayıtlı olmaz...

Madem ki her an yeni yeni varlıklar meydana geliyor, onların mucidini, zamandan münezzeh bilmeliyim...

•••

İnsan Allah’a böylece iman etmekle; hem kendisini, hem de bütün eşyayı O’na nispet etmiş oluyor. Yâni; biz, hepimiz O’nunuz; bütün varlıklar, O’nun mahlûku; bütün mülk âlemleri, O’nun memlûkü; bütün suretler, O’nun tasviri; bütün güzellikler, O’nun tezyini... demiş oluyor.

İnsan bu nispeti yapsa da, yapmasa da, hakikat zerre kadar değişmez. Fakat, yapmakla kendisi çok, ama çok şey kazanır...

İnsanlar çoğu zaman, kendilerine verilen bu "nispet etme" kabiliyetini yerinde kullanamıyor, o çok kıymetli sermayeyi; fâni, geçici, lüzûmsuz meselelere harcayarak mahvediyorlar. Falanın evi, filânın arabası; berikinin masası, ötekinin arsası... diyerek, dünyevî servet ve makamları, dünya ehline nispet etmekle vakit geçiriyorlar.

Çevremiz bu tip insanlarla âdetâ kuşatılmış. Sana bu çemberi yarmada ve gerçeğe kavuşmada başarılar dilerim.

Selâmlar...

Gerçek Üzerine - II

BİR İNSAN gerçeği arıyorsa, şu soruların cevabını bulmak istiyor demektir:

Bu kâinat sahipsiz midir? Değilse sahibi kimdir? O'na nasıl inanmalıyım ki, bu inancım "hak" olsun?

İnsan; önü ve sonu "hiçten ibaret", vazifesiz, sorumsuz, başıboş bir varlık mıdır? Değilse, insanlığın hakikatı nedir? Onu nasıl bilmeli ve değerlendirmeliyim ki, gerçek mânâda insan olayım? Yâni, neler konuşmalı, nasıl düşünmeli, hangi ölçüler dahilinde nasıl yaşamalıyım ki, insanlığın hakkını vermiş olayım?

Cinsiyetin, erkek ve kadın mefhumlarının hakikatı nedir? Onlara vereceğim önem ne derece olmalı ki, gerçekçi olayım?

Sevginin ve korkunun hakikatı nedir? Kimi nasıl sevmeli ve kimden nasıl korkmalıyım ki, bu hislerimi asıl gayelerinde kullanmış olayım?

Merakın, endişenin, ümidin, şefkatin, merhametin ve daha nice duygunun hakikatları nedir? Nasıl yapmakla, bunları gerçek gayelerinde kullanmış olurum?

Gerçeği arayan insan, bu ve benzeri birçok sorunun cevabını bulacak; kalbini, aklını, his dünyasını ve nihayet her türlü davranışlarını ona göre düzene koyacaktır. Ve çok iyi bilecektir ki, tatbikata dönük olmayan bir gerçek arayışı, insanın kendini aldatmasından başka bir şey değildir! Böylelerin yaptığı, bir çeşit bilmece oyunu oynamaktan ileri gitmez...

Bir mesele hakkında farklı ve birbirine zıt görüşler ortaya atılmışsa; bunlardan ancak birisi isabetli, diğerleri yanlıştır.

İşte insan bu tek ve değişmez gerçeği nasıl bulacaktır?

Bu sorunun cevabına geçmeden önce, gerçeğin bulunmasını güçleştiren sebeplerden biraz söz etmek isterim:

Bunlardan birincisi; insanın şahsî kanaatı, nefsî hazları ve özel hayatı... Gerçekte, beden hizmetçi, ruh ise efendi makamındadır.. Ruhunu bedenine hizmet ettiren ve dünyaya geliş gayesini bir takım cismanî hazlarda arayan insanın, gerçeği bulması güçleşir.

İkincisi; aile hayatı... Aile kurmak ve nesli devam ettirmek, hayatın bir kanunu ve bu dünya imtihanının bir cephesi... Bu gerçekten gaflet ederek; evlenmeyi en büyük gaye zanneden ve bütün himmetini ve gayretini aile fertlerinin geçimine, yahut ev eşyalarının temin ve tanzimine sarfeden insan, gerçeği bulmakta zorluk çeker.

Üçüncüsü; toplum hayatı. Mal, rütbe, makam gibi, dünya hayatının şâşaa yönü; hem bir lütuf ve ihsan, hem de birer imtihan sorusu olarak değerlendirilmeli... Dün bu rolleri başkaları oynadılar. Vazifelerini hakkıyla yapıp, yapmamaktan imtihan oldular. Şimdi ise sahnede biz varız. Meseleyi böyle değerlendirmeyip, meselâ, zengin olmayı hayatın gerçek gayesi ve dünyanın yaratılış hikmeti zanneden insanın, gerçeği bulması çok zor olur.

Konunun önemli bir yönü daha var. Onu da ayrıca belirtmek isterim:

Gerçeği bulmak başka, yaşamak daha başkadır. Bugün cemiyetimizde gerçekçi fikir ve doğru inançlarını hareketlerine aksettirmeyi başaramayan bir kısım kimseler mevcut... Bunalım içinde kıvranan bazı zavallılar, onlara bakıp:

"Bunların elinde gerçek mi olurmuş?" Yahut:

"Bunların gittiği yol da doğru mu olurmuş?" gibi lâflar edebiliyorlar.

Aslında bu sözler tutarsızdır. Gerçek, kimin elinde olursa olsun gerçektir. O şahsın diğer kusur ve noksanları ise ayrıca değerlendirilmeli; ikisi birbirine karıştırılmamalı...

İçinde yaşadığımız cemiyette, çoğu insanlar maddeyi, menfaatı, siyaseti ön plânda tutuyor; ahlâk ve fazileti ise çok gerilere bırakıyorlar. İşte bu zehirli atmosfer, her insana az-çok zarar verebiliyor. Hasta insanları bahane edip şifâya küsmek ise, akıl kârı değil...

Meseleyi böyle değerlendiremeyen insanlar, o kıymetli günlerini, sonu gelmez dedikodularla zâyi edip giderler. Onlar, bu hâlleriyle, kendi ticaretini bırakıp başkasının zararıyla meşgul olan bedbaht bir tüccarı andırırlar. Bunun sonu ise ancak hüsrandır.

Bu üç engeli; yâni nefsini, aile ve toplum hayatını aşabilen insan, en geniş daire olan "kâinatı" doğru değerlendirir ve tabiatta boğulmaz.

Bu sonuncusu, bir bakıma ilk üçünü de içine alıyor.

Şu gördüğümüz âleme, kâinat kitabı deniliyor... Her safihesi, her satırı, her harfi, pek çok mânâyla dolu bir kitap...

İnsan ise, o kitaptan bir kelime... Ama, akıllı, şuurlu bir kelime... Kendisine ilim, irade, kudret, işitme, görme gibi sıfatlar takılmış bir kelime... Hem kendini hem de diğer yazıları -karınca kararınca- okuyan bir

kelime... Yazıldığı kitabı temaşa eden, ondaki sırları keşfetmek isteyen gayretli ve meraklı bir kelime..

İşte bu kelime gerçeği bulmak istiyorsa; öncelikle "kelime olduğunu" ve "yazıldığını" bilecek; diğer yazıları da böyle değerlendirecektir. Kitabın satırları arasında kaybolmayacak; ondaki ilmin, bir Alîm'den; hikmetin, bir Hakîm'den; kudretin, bir Kadîr'den geldiğini anlayacaktır.

Bunu yapamayan insan, dünya hayatının problemleri ve sıkıntıları altında ezilir; bunalımlar içinde bocalar durur...

Gerçeği arayan kardeşim;

Sen bu perdeleri geçmeğe mecbursun. İradeni yerinde kullandığın takdirde, bunu başaracağından eminim. Etrafına şöyle bir bak: Her yanımızdan çepeçevre gerçeklerle sarılıyız, değil mi? Onları görebilmek için, az bir gayret göstermemiz kâfi.

Bir düşün! Çevremizde gördüğümüz varlıkların "var olmaları" bir gerçek!.. Nitekim, bu mesele üzerinde hiçbir münakaşa yok. Güneş, Ay, toprak, insan var mı, yok mu? diye bir tartışmaya girilmiyor.

Demek eşyanın varlığı bir gerçek. En az onun kadar kuvvetli bir diğer gerçek de, bu varlıkların hiç birinin kendini var etmediği...

Karşımızda, muhteşem Süleymaniye!.. Onun varlığını kimse inkâr edemiyor ve yine o mâbede hiç kimse, "mimar" demiyor. Üç yaşındaki bir çocuk dahi onu görse, hemen soruyor: "Baba bunu kim yapmış?.."

Bu iki gerçek birlikte düşünüldüğünde; bütün varlıkların ancak var edildikleri, onları birinin îcad ettiği görülür.

Her varlığın bir şekli bulunduğu da, bir başka gerçek... Bütün bu suretler, o varlıklara en uygun biçimde. Ne bir fazlalık, ne de noksanlık var. Kuşa el, koyuna kanat, yılana ayak, balığa pençe takılmamış...

Şu anda ana rahminde şekillendirilen yüzbinlerce insan mevcut. Bu rakama; rahimlerdeki bütün kuzuları, buzağıları... ekle!.. Bununla da kalma. Bütün yumurta kabuklarını birer rahim duvarı olarak gör!.. İçlerindeki bütün kuşları, civcivleri nazara al!.. Hepsi, ressamın önündeki bir tablo kadar kendinden habersiz. Ve onların yapımında kullanılan bütün maddeler, kalemdeki mürekkep kadar hissiz. Bütün anneler, rahimlerindeki faaliyetlerden haberdar olmama hususunda yumurta kabuğundan farksız...

Bu düşüncelerini "toprak ana" için de sürdür. Onun rahminde parçalanan, şekillenen sonsuz çekirdekleri hayâlen seyret...

İşte bu suret verme fiilinden, bir suret vericiye intikâl edebilirsen, gerçeğe kavuşursun. Aksi halde; boyayı hayran hayran seyrettiği halde,

ressamı inkâra kalkışan adam gibi olursun.

•••

Yine aynı düşünce tarzına devam ediyoruz: Görme hâdisesinin mevcudiyeti bir gerçek. Onun kadar kuvvetli diğer bir gerçek de, hiçbir canlının bu sıfata kendi iradesiyle sahip olmadığı... Göz doktoruna giden bir insanla, -meselâ- daktilo tamircisinin kapısını çalan bir insan bir bakıma aynı işi yapıyorlar. Her ikisi de, kendi icâdları olmayan bir âletin tamirini istiyorlar...

"Görme"yi böyle değerlendirdiğimizde; bütün canlılara bu nimeti veren bir Zâtın, varlığını görürüz.

Hayat verme, konuşturma, işittirme, rızıklandırma gibi; sonsuz denecek kadar çok hâdiseyi de aynı şekilde değerlendirebiliriz.

"Her nefis ölümü tadacaktır" âyeti bir başka gerçeğin ifadesi.. İnanıp inanmamak, bu gerçeği zerre kadar değiştirmiyor.

Bir diğer âyet-i kerime:

"Hakikat; biz insanı, birbiriyle karışık bir damla sudan yarattık. Onu imtihan ediyoruz. Bu sebeple onu işitici ve görücü kıldık."

— İnsan Sûresi, 2

İnsanın nutfeden yaratıldığı, nasıl değişmez bir gerçek ise; dünyada imtihan edildiği de başka bir gerçek.

Hepimiz, bir ömür boyu imtihan ediliyoruz! Görmemizi, işitmemizi ve bize emanet olarak verilen diğer bütün sermayemizi, yerinde kullanıp kullanmama imtihanı...

Ölümle, imtihan evrakı elimizden alınıyor. Artık bir kelime olsun yazmamıza izin verilmiyor.

Bu hâdiseyle, bize sanki şöyle deniliyor:

"Gözünüzle, helâl ve harama ne kadar baktınızsa kâfi; artık, tek ışık huzmesi geçmeyecek gözünüzden."

"Beyin tezgâhını, doğru veya yanlış nasıl kullandınızsa yeter; artık, tek mesele düşünemeyeceksiniz."

"Kalbinizle, hak veya bâtıl neye inandınızsa inandınız; artık tercih imkânını kaybetmiş bulunuyorsunuz."

•••

Dikkat ettiysen önceki âyet-i kerimede: "Her nefis ölecektir" yerine, "Her nefis, ölümü tadacaktır" buyruluyor. Böylece, önümüzde daha pek çok

sofralar bulunduğuna da işaret ediliyor:

"Ana rahminde, dokuz ay beslenip büyüdünüz. Sonra doğum hâdisesini tattınız. Şu kadar sene dünyada ömür sürüp, hayatı tattınız. Şimdi sıra ölümü tatmanızda. Ondan sonra da, başka şeyler tadacaksınız. Önünüzde, kabir hayatı var. Onu, ‘haşir’ ve ‘mizan’ takip edecek!.. Sonrası Cennet, yahut Cehennem."

Zaten, insanın "imtihan olduğunu" haber veren âyette, aynı gerçeğe işaret edilmiyor mu?!..

İmtihanın bitmesiyle her şey bitmez. Aksine çoğu şey, imtihanın bitimiyle başlar. Kazanma veya kaybetme, sevinç yahut çile, refah veya sıkıntı, hepsi imtihandan sonradır.

İnsanın nutfeden yaratıldığını beyan eden bir başka âyet-i kerimede, bu nimete karşı insanın nankörlüğü şöyle ifade buyrulmakta:

"İnsanı bir nutfeden yarattı.. Bir de bakarsın o, açıkça bir muhasım kesilmiştir." — Nahl Sûresi, 4

Muhasım, "düşman tavır takınan" mânâsına geliyor. Ve bu âyet, insanın kalp ve vicdanına sanki şöyle hitap ediyor:

"Sen, nutfedeki milyarlarca tohum içerisinden bir lütuf ve ihsan ile seçildin. Diğer arkadaşların, toprağını bulamayan çekirdekler gibi, rahimden dışarı atıldılar. Onlar gitti, sen kaldın. O gün ne dudakların, ne dilin, ne de beynin vardı. Sana konuşmayı, O taktı. Kuvveti, iradeyi, düşünmeyi; hep O verdi. Şimdi O’nun bu ihsanlarını, O’na isyanda kullanıyorsun!

•••

Bu noktada akla şöyle bir soru da gelebiliyor:

"İnsana bu fırsat, niçin tanınıyor? İsyan eder etmez, neden hemen kahra uğramıyor?"

Yukarıdaki âyette, bu sorunun cevabı da var:

"Onu imtihan ediyoruz."

İmtihan süresince kimseye müdahale edilmiyor. Bütün sorulara yanlış cevap veren bir aday, bunu anladığı anda, hemen tevbe etmekle tamamını silebiliyor... Doğru cevabı yetiştirememe diye bir mesele de yok.

Sana, gerçeği anlamada başarılar dileyerek, mektubuma son vermek istiyorum.

Selâmlar...

Gerçek Üzerine - III

BU MEKTUBUMDA, "Kâinatı ve insanı nasıl değerlendirmemiz gerektiği" üzerinde kısaca duracağım.

Kâinat bir saray, insan onda misafir... Ne bu saray sahipsiz, ne insanlar başıboş...

İnsan ve kâinat... İkisi de sonradan ve safha safha yaratılmışlar.

Kâinat her an değişiyor. İnsanlar, fasılasız konup göçüyorlar. Bu sürüp giden sonsuz faaliyetler, akıl sahiplerine bir hakikatı haykırmakta:

Madem her şey değişiyor, öyleyse bunları değiştiren, "varlığı ve sıfatları hiçbir değişikliğe uğramaz bir zât" olmalı!...

Bu son ifade, Allah'ın Hak isminin tarifinden başkası değil!.. Bu ismin bir başka tarifi de şöyle yapılmış:

"Mutlak Hak, kendi zâtı ile var olan hakikî mevcuttur ki, her hak olan mevcut da hakikatını O'ndan alır."

Bu tek cümleye sıkıştırılan engin mânâlara, kısaca işaret etmek istersek şöyle diyebiliriz:

Bugün biz var isek, bu Allah'ın varlığı ve Mucid (var edici) ismini tecelli ettirmesi sayesinde...

Suretimiz, şeklimiz var ise, bu O'nun varlığı ve Musavvir (sûret verici) ismini tecellî ettirmesi sayesinde...

Önemli bir noktaya gelmiş bulunuyoruz:

Cenâb-ı Hakk'ın "Vücûd", yâni "varlık" sıfatı gibi, diğer sıfatları da değişmekten münezzeh, mutlak ve sonsuz..

Meselâ, zâtî sıfatlarından birisi "Vahdet", yâni "birlik". Bu sıfatta da değişme düşünülemez. O, daima birdir. Bir diğeri "Muhalefetün-lil-Havâdis" yâni kudsî mahiyetinin, yarattığı varlıklara benzememesi. Bu sıfat da bâkîdir ve değişmez.

Kezâ, kudreti sonsuz, ilmi nihayetsizdir. Bunlarda da, ne bir azalma, ne de artma olabilir.

Diğer sıfatlar da aynı şekilde düşünülecektir.

İlim sıfatı üzerinde biraz durmak isterim:

Allah’ın ilmi sonsuzdur; yanılmaktan, değişmekten, unutmaktan münezzehdir... İnsan ilmi ise, kendisi gibi sık sık değişikliğe uğrar. Dün doğru bildiğini, bugün yalanlayabilir...

Meselâ, dün: "Güneş dünyanın etrafında dönüyor" diyorduk. Bugün ise aksini ispatladık ve insanlık âlemi olarak kusurumuzu itiraf ettik.

Allah’ın ilminde ise, hiçbir değişme düşünülemezdi. Zira, Dünya da O’nun mahlûkuydu, Güneş de. Bunların nasıl hareket ettiklerini O’ndan daha iyi kim bilebilirdi!...

İnsanlar, dünyanın döndüğünü anlamakla ne yaptılar?

Bu varlıkların hareketini, İlâhî ilme uygun olarak bilmiş oldular. Ve bu yeni buluşlarını da şöyle ilân ettiler:"Gerçeği bulduk!..."

Bunu söylemekte haklıydılar. Zira verdikleri hüküm, gerçeğin tarifine uyuyordu. Yâni, vâkiye mutabık idi...

İşte, "Kâinat niçin yaratılmıştır?" ve "İnsanın, bu dünyadaki asıl vazifesi nedir?" sorularına vereceğimiz cevapların da gerçeği ifade etmesi için, İlâhî ilim ve iradeye uygunluk göstermesi şarttır.

Aksi halde, kendimizi ve diğer insanları aldatmaktan öte birşey yapmış olmayız... Gerçek ne ise odur. Onda bir değişme olmaz.

Meselâ: "insanın dünyadaki vazifesinin ne olduğu" sorusuna vereceğimiz cevabın, şu yolda olması gerekir:

Allah, insanı niçin yaratmışsa, ondan ne istiyorsa; insanın vazifesi odur. İnsana düşen, bunu sormak, aramak ve bulmaktan ibaret.

Yoksa, doğup büyümeğe, uyuyup uyanmaya, ölüp dirilmeğe ve nihayet hesaba çekilmeğe mahkûm bir başka insanın şahsî fikirleriyle, bu sorusuna doğru cevap bulamaz.

Mektubumu yıllardır unutamadığım bir vecize ile noktalamak istiyorum:

"Allah birdir. O’nun yolu da birdir. Görmez misiniz ki, iki şeyin arasında var olduğu kabul edilen doğru ‘tek’tir. Ama, cehalet ve sapıklık yolları çoktur. Nitekim, iki şeyin arasında düşünülecek eğri çizgiler sonsuzdur..." — Kınalızade

Sana, doğruyu bulmada başarılar dilerim.

Fitne kıvılcımları

"Said’i bilenler bilirler ki, mümkün olduğu kadar tekfirden çekinir. Hatta sarih küfrü bir adamdan görse de yine te’vile çalışır." — Şualar

ÂHİRZAMAN FİTNESİNİN, inşaallah, zevâle meylinin başladığı son devrini yaşıyoruz. Bazı çevrelerde günahtan kaçınmak âdetâ ayıp addediliyor. Namus, iffet, hayâ mefhumları kalabalık ana caddelerden süratle dar sokaklara, kenar mahallelere, kuytu evlere doğru koşuşuyorlar. Kendilerini bir evden içeri atıyorlar. Tam rahat bir nefes alacaklarken, karşılarındaki akıl almaz makina, dünyanın tâ öte ucundan görüntüler sergilemeye ve ışınlarla mermi yağdırmaya başlıyor. Ne yapacaklarını şaşırıyor ve ümitsizlik içinde sadece "âhirzaman" demekle yetiniyorlar.

Ötede birçok hanede Hz. İbrahim’in (A.S.) mûcizesi yeniden yaşanıyor. Bu ateşin ortasında bahçeler, bağlar, bülbüller, güller...

Bu kavganın sonu merak ediliyor. Ateş mi suyu yutacak, yoksa su mu ateşi söndürecek?

Bir beldede kışın en şiddetli devresinde bir tane olsun hurma yetiştirebilmişseniz, bunun mânâsı şudur: Bu yerde hurma olur... Mesele bizim gayretimize kalmıştır.

Gece gündüz soğuk aleyhtarı gösteriler yapmak, bağırmak, çağırmak, soğukla kavga etmek meseleyi halledecek değildir. O bir hurmayı, bin yapmanın, milyonlar yapmanın yolunu aramak gerek...

•••

Gözümüzün önünden hiç ayrılmayan günümüz fitnesi, bazı Müslümanları gayrete getirirken, bazılarını da ümitsizliğe düşürüyor. Bunlar, içlerindeki feverana yön veremediklerinden, teselliyi, günahkârlara sövmede, âsilere çatmada, onları kâfirlikle itham etmede buluyorlar. Şeytan, bu gibi Müslümanları büyük bir tehlikenin, dehşetli bir uçurumun kenarına itiyor.

Peygamber Efendimizi (a.s.m.) dinleyelim: "Kim kardeşine kâfir derse, ikisinden biri mutlaka kâfir olmuştur. Eğer itham edilen kâfir değilse, küfür itham edene döner."

İşte yağmurdan kaçarken doluya tutulmanın en acı tablosu... Nefis durmadan zorluyor, şeytan aralıksız teşvik ediyor: Şuna söv! Bunu döv! Şuna kâfir, buna münafık de!.

Bu, büyük bir yaramızdır. Üzerinde ne kadar durulsa yeridir.

Karşımızda günah işleyen, tanımadığımız biri. İç âlemimizde bir kavga: Kötüye yormakla (su-i zan), iyiye yormak (hüsn-ü zan) arasında kalıyoruz. Nefis diyor ki, bu adam kâfir olmasa bu büyük günahı işlemez... Kalp ve vicdan ise, "büyük günah işlemek kişiyi kâfir etmez, belki bu günahı küfründen değil de nefsine hâkim olamadığından, yahut cehaletinden işlemektedir; günahkârdır, fâsıkdır, ama kâfir olduğunu hemen iddia etmemek gerekir" diyerek tedbir yolunu tutuyorlar.

"Günah-ı kebâir (büyük günahlar) işleyen kâfir midir?" tartışması Ehl-i Sünnet âlimleri ile Haricîler ve Mûtezile arasında asırlarca sürdü. Haricîler büyük olsun küçük olsun her günah işleyenin kâfir olup ebediyen Cehennemde kalacağını iddia ederlerken, Mûtezile büyük günah işleyenin ne kâfir ne de mü’min olmayıp, imanla küfür arasında kalacağını savundu. Böylece her iki grup da hakikattan uzaklaşarak "dalâlete" düştüler.

Bu kavganın sonunda galibiyet Ehl-i Sünnetin oldu. Bu galibiyet bayrakları sayılacak gibi değil. Ben sadece ikisini nakletmekle yetineceğim: Yahya bin Muaz buyuruyor:

"Bir anlık iman, yetmiş yıllık küfrü mahveder, yok eder. Nasıl oluyor ki yetmiş yıllık iman, bir anlık günahla yok oluyor."

"Kim Allah’ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridir" âyet-i kerimesini (Maide, 44) yanlış tefsir ederek, "Allah’a isyan eden, günah işleyen herkes kâfirdir" diyen Haricîlere karşı, Ehl-i Sünnet âlimlerinin görüşlerini bir kimyager gibi tahlil eden Fahreddin-i Râzi Hazretleri bu hususta en isabetli görüşün Hz. İkrime’ye (R.A.) ait olduğunu ifade buyurur.

İkrime Hazretlerinin zafer bayrağımız olan şu ifadelerini hep birlikte okuyalım:

"Hak Teâlânın ‘Kim Allah’ın indirdiğiyle hükmetmezse...’ ifadesi, hem kalbi hem de lisaniyle inkâr edenleri içine almaktadır. Kalbiyle onun Allah’ın hükmü olduğunu bilip sonra da lisanıyle onun Allah’ın hükmü olduğunu ikrar edip, buna zıt olan şeyleri yapan kimseye gelince, o da

Allah’ın indirdiğiyle hükmetmiş, ama onu bilfiil yapmamış olur. Binaenaleyh, böyle bir kimsenin bu âyetin hükmüne dahil olması gerekmez..."— Tefsir-i Kebir-9/86

Yakın tarihimizde bir fetret devri yaşadık. Hurafeler hortladı; bozuk fikirler yeniden canlandı... Yine tekfir moda oldu. Ama bu defa Haricîler tarafından değil. İşin tuhaf tarafı bu işi yapanlar Haricîlik nedir, Mûtezile nedir, hatta elfâz-ı küfür nedir pek bilmiyorlardı. Ezberledikleri bazı sloganları soğuk damga yaptırmış, önlerine gelenin alnına basıyorlardı. Bunlar Resûlûllah Efendimizin (asm) tekfirle ilgili uyarı hadisinin de gâfiliydiler...

Tekfir meselesine küfrün tarifinden başlayalım. Küfür nedir?.. Lügat mânâsıyla küfür, nimete karşı nankörlük etmek, nimeti gizlemek, küfran etmek mânâsına geliyor. Şer’î ıstılahta ise, küfür, "Hiçbir zorlama olmaksızın kendi irade ve isteğiyle iman hakikatlarını inkâr ve tekzip etmek, yahut tasdik etmemek, iman edilmesi gereken mukaddesatı tahkir etmek, onlarla alay etmek, haramı helâl, helâli haram kabul etmek" mânâsında.

İman, nasıl kalbin tasdiki ve lisanın ikrarıyla sabit oluyorsa, küfür de aynı yolla sabit olur. Bu noktada karşımıza "elfaz-ı küfür" bahsi çıkıyor, yâni küfür olan sözler.

Bu sözleri söylediğini işittiğimiz bir kimseye hemen kâfir diyebilir miyiz? Burada âlimlerimiz bize şu soruyu yöneltiyorlar: Onun kalbi hakkında bilgin var mı? O sözü cehaletinden mi söylüyor, yoksa mukaddesata düşmanlık namına yahut onunla alay etmek niyetiyle mi? Bu nokta çok mühimdir. Ve bu incelik, fiiller için ameller için de geçerli...

Merhum Elmalılı Hamdi Yazır, "tekzib-i fiil ile adem-i fiil arasında büyük fark vardır" diyerek bu noktaya dikkatimizi çekiyor. Tekzib-i fiil, bir işin, bir hareketin, bir vazifenin inkâr edilmesi, "öyle bir şey yoktur" denmesi. Adem-i fiil ise, o işin, o fiilin, varlığı kabul edilmekle birlikte, yapılmaması, yerine getirilmemesi. Namazı inkâr etmek başka, namaz kılmamak daha başkadır. Birincisi tekzib, ikincisi ise adem-i fiildir.

Buna göre, bir insan Kur’an-ı Kerim’in namaz emrini inkâr ederse küfre girer; ama, bu emri kabul ettiği halde namaz kılmazsa kesinlikle kâfir olmaz. Haramları işlemek de böyledir. Faiz alıp vermeyi Kur’an’ın yasak ettiğini, bunun İlâhî bir nehiy olduğunu kabul eden bir insanın nefsine mağlûp olarak bu haramı işlemesi hâlinde kâfir olmayacağı açıktır.

Bir de Ahmet Ziyaeddin Gümüşhanevî Hazretlerini dinleyelim:

"Bir kimsenin sarfettiği bir söz, birçok yönleriyle küfrü gerektiriyor da bir yönüyle küfürden kurtarıyorsa, müftünün onu tercih etmesi gerekir. Zira Müslümanlar hakkında hüsn-ü zan esastır."

Bu ilim ve irfan saçan ifadelerde iki yaramızı birden seyrediyoruz. Birisi, "su-i zan", yâni kötüye yormak, olumsuz değerlendirmek. Diğeri de, müftünün görevini herkesin yüklenmesi. Fetvanın câhiller eline düşmesi...

Gümüşhanevî hazretleri devamla şöyle buyuruyor:

"Şu var ki, bu adamın niyeti küfür değilse Müslümandır, fakat niyeti küfür ise müftünün fetvası onu kurtarmaz"

— Ehl-i Sünnet İtikadı, Sh.68

Tekfir konusunda Risale-i Nur Külliyatından "Sünuhat" adlı eserde yer alan şu öz, doyurucu ve harika ifadeleri, bu asrın insanı kelime kelime ezberlemeli, harf harf yaşamalı. Yoksa hem kendisi büyük günaha girer, hem de bilmeyerek karşısındakini İslâm'dan uzaklaştırır...

"Meselâ: Demiş bu şey küfürdür. Yâni, o sıfat imandan neş'et etmemiş, o sıfat kâfiredir. O haysiyet ile o zât küfür etti, denilir. Fakat mevsufu ise mâsume ve imandan neş'et ettikleri gibi, imanın tereşşuhatına da hâize olan başka evsafa malik olduğundan o zât kâfirdir denilmez. İllâ ki, o sıfat küfürden neş'et ettiği yakînen biline... Zira başka sebepten de neş'et edebilir. Sıfatın delâletinde şek var. İmanın vücudunda da yakîn var. Şek ise yakînin hükmünü izale etmez.

Tekfire çabuk cür'et edenler düşünsünler!..." — Sünuhat

Demek ki, bir mü'minde, imandan kaynaklanmayan belki cehaletten, sefahattan yahut daha başka bir kaynakdan beslenen sıfatlar bulunabilir. Bu sıfatlara "kâfire" tabir ediliyor. Yine o mü'minin, imanından kaynaklanan birçok da mâsum sıfatı bulunuyor. İşte bu sıfatlar, o zâta kâfir dememize mâni. Onun dilinden küfrü icab eden bir söz çıkmışsa, yahut o mü'min, imandan kaynaklanmayan ve ancak kâfirlere yakışacak fiiller işlemişse yukarıda verilen ölçüye göre, bunların küfürden doğduğunu, yâni o adamın

küfür niyetiyle, İslâm'ı inkâr kasdıyla bunları yaptığını kesinlikle bilmedikçe onu tekfir edemeyiz; kendisine kâfir diyemeyiz. "Sıfatın delâletinde şek var" cümlesi kesin hüküm vermemizi engelliyor. Yâni o yaptığı işin, söylediği sözün, taşıdığı sıfatın, onun kâfir olduğuna delil olması şüpheli. Bunları küfür kastıyla yaptığını kat'i olarak bilemiyoruz. Ama kendisinin mü'min olduğunu biliyoruz. Kendisinden sorsak, ben mü'minim, Müslümanım diyecektir. Buna göre imanın delâletinde yakîn var, kesinlik var, kat'iyet var. Ama küfrün varlığında şek, yâni şüphe var, zan var, tahmin var. Biz yakîni, şek ile iptal edemeyiz ve o adama kâfir diyemeyiz.

El-Ezherî'nin "Kur'an'a mahlûk diyen kimseye kâfir denilebilir mi?" sorusuna verdiği şu cevap çok harikadır:

– Söylediği şey küfürdür!..

Soru kendisine üç defa tekrar edilir. Hep aynı cevabı verir ve sonunda şöyle buyurur:

– Bazan Müslümanın ağzından küfür çıkabilir.

Yine Nur Külliyatından "Münazarat"ın teşhis ve tedavi ettiği bir yaramıza da bu vesileyle parmak basalım.

Dış siyaset konusunda Müslümanlar arasında görüş ayrılığı olabiliyor. Bu gayet normaldir. Fikir hürriyeti içerisinde anlayışla karşılanmalıdır. Ama bazan, bu tip tartışmalarda ölçü kaçıyor. Adam, fikren mağlûp düştüğünü hisseder etmez, muhatabını hemen tekfire yelteniyor. "Sen bu görüşünle Hristiyanları desteklemiş oldun ve küfre girdin" diyebiliyor. Bu yanlışını düzeltmeye kalktığınızda sesinin tonunu iyiden iyiye yükseltiyor ve emin bir eda ile Kur'an-ı Kerim'de, "Yahudileri ve Nasranîleri dost edinmeyin" buyurulmuyor mu? diye size çıkışıyor. Bu büyük yanlışın, bu dehşetli hastalığın ve mesuliyeti çok büyük ithamın reçetesi şu birkaç cümlede mevcut:

"Bu nehiy, Yahudi ve Nasara ile, yahudiyet ve nasraniyet olan âyineleri hasebiyledir. Hem de bir adam, zâtı için sevilmez. Belki muhabbet sıfat ve san'atı içindir."

Demek ki âyet-i kerime Yahudiliğe ve Hristiyanlığa muhabbet etmeyi yasaklıyor. Meselâ, Hristiyan bir devleti Hristiyanlığı sebebiyle sevmek, bu âyetin yasağına giriyor. O devletin san'atını, teknolojisini beğenmek, takdir etmek bu yasağın dışında.

Yukarıda naklettiğimiz ifadeler şöyle son buluyor: "Ehl-i kitaptan bir haremin olsa elbette seveceksin." Yâni, bir Müslümanın ehl-i kitaptan, meselâ Hristiyan bir hanımı olsa, onu hanımı olduğu için sevecek, ama onun Hristiyanlığına muhabbet etmeyecektir. İşte bu ince ölçüden mahrumiyet bize çok pahalıya mâl oluyor...

Yeri gelmişken yanlış değerlendirilen bir Hadis-i Şeriften de söz etmek isterim. Resûlûllah Efendimizin (a.s.m.) bir Hadis-i Şerifinde münafığın alâmetlerini şöyle sıralar: "Konuşunca yalan söyler. Söz verince sözünü tutmaz. Kendine itimad edilince ihanet eder."

Bu Hadis-i Şerifte büyük bir terbiye metodu saklı. Bu hadisi yanlış değerlendirenler de dahil olmak üzere, her Müslüman çok iyi bilir ki, "yalan söylemek", "sözünde durmamak", "emanete hıyanet etmek" insanı kâfir etmez. Yine hepimiz biliriz ki, münafık kâfirden daha alçaktır. Çünkü, münafık gerçekte kâfir olduğu halde, küfrünü gizleyen, Müslüman görünen kimsedir. Bu adam İslâm'ın gizli düşmanıdır ve açık düşmandan daha tehlikelidir. Sizi ne zaman ve nasıl vuracağı bilinmez.

Şimdi, yalan söyleyen bir Müslümanın böyle hâin bir kâfirden daha aşağı olduğunu söylemek mümkün mü? Elbette ki hayır! O halde Hadis-i Şerifteki inceliği şöyle anlayacağız. Resûlûllah Efendimiz (a.s.m) bu sözüyle mü'minlere ihtar ediyor: "Sakın şu günahlara yaklaşmayınız! Çünkü onlar kâfirden daha alçak olan münafığın sıfatlarıdır." Bu fevkalâde tesirli bir ikaz, bir sakındırma metodu. Bu inceliği sezmeyerek, söz konusu günahları işleyen bir mü'mini nifaka girmekle itham etmek, tekfir gibi büyük bir cinayet, büyük bir vebal, büyük bir cehalet ve dehşetli bir su-i zan...

Çocukluğumda çok dinlediğim bir fıkra var. Mü'minleri tekfir etmeye can atanların psikolojisini çok güzel ifade eder: Bir adama lâkap takmışlar "ördek" diye. İsmini vermez, onu böylece çağırırlarmış. Bir gün birisi, lâf arasında "Bugün hava bulutlu" demiş. Adam "Sen bana niçin ördek dedin, bunu nasıl yaparsın" diye başlamış hakaretler yağdırmaya. Beriki neye uğradığını şaşırmış ve nâzikane sormuş, "Kardeşim ben sana ne zaman 'ördek' dedim?" Aldığı cevap şu olmuş: "Hava bulutlu oldu mu yağmur yağar; yağmur yağdı mı su göllenir; gölde de ördekler yüzer."

Maalesef bugün, günahkâr mü'minlerin her sözünü ve her hareketini binbir bahane ile küfre yoran insanlara çokça rastlıyoruz. Âlimlerimiz, âriflerimiz, önderlerimiz böyle mi yapıyorlardı!?..

İşte size lâfızları bile birbirine çok benzeyen iki ifade: Belli ki aynı çeşmeden içmiş, aynı terbiyeden geçmişler:

"Said'i bilenler bilirler ki, mümkün olduğu kadar tekfirden çekinir. Hatta sarih küfrü bir adamdan görse de, yine te'vile çalışır. Onu tekfir etmez." — Bediüzzaman

"Bir Müslümanın sözünü, zayıf bir rivayet dahi olsa mümkün olduğu kadar iyiye yormak gerekir." — Gümüşhanevî

Bugün topyekûn İslâm âlemi, bilgili, fâzıl, mütevazî, herkesin derdine derman olmaya koşan, günahkârlara bir şefkatli baba gibi üzülen gayretli Müslüman tipine son derece muhtaç...

Câhil, çığırtkan, ıslah nedir bilmeyen, hastaya sövmeyi tedavi sanan, sevimsiz, muhakemesiz, şefkatsiz, hırçın ve eline fırsat geçse güya hak namına nice zulümler işlemeye hazır, slogan makinası, anarşist tipler İslâm'ı temsil edemezler...

Bizim vazifemiz, evvelâ nefsimizi birinci gruba sokmağa çabalamak, başkalarının da böyle olmalarına gayret göstermek, diğer gruba bilmeyerek düşen kardeşlerimizin de kurtuluşlarına dua etmektir.

Bu noktada şu Hadis-i Şerif bütün mü'minler için ne büyük bir irşaddır!..

Ebu Hureyre (r.a.) anlatıyor. Resûlûllah'a (a.s.m.):

– Ey Allah'ın Resûlü! Müşriklere beddua et, onları lânetle! denilmişti. Şu cevabı verdi:

– Ben rahmet olarak gönderildim, lânetleyici olarak değil!..

Desinler hastalığı

Teveccüh-ü nâs: İnsanların medih ve senaları, yönelmeleri, takdirleri, beğenmeleri.

"Teveccüh-ü nâs istenilmez, belki verilir.

Verilse de onunla hoşlanılmaz. Hoşlansa ihlası kaybeder, riyaya girer." — Lema'lar

TEVECCÜH-Ü NÂS, kulların sevgisine, alkışına, takdirine kapılıp, dünyaya geliş gayesinden sapma hastalığı...

Teveccüh-ü nâs, kendi gibi zavallı bir başka insandan medet bekleme gafleti...

Teveccüh-ü nâs, riyanın davetçisi, rızaya giden yolun en büyük engeli.

•••

Riya, rüyetten geliyor. Yaptığı iyilikleri olabildiğince çok insanın görmesini istemek, gösteriş yapmak, başkaları beğensinler diye bir takım yapmacık hareketlerde bulunmak.

Bir asır sonra gelecek insanları düşünelim. Henüz yokluk karanlıklarında bulunan, kim olduklarını bilmediğimiz bu dünya misafirleri, kader ile tayin edilen vakitleri geldiğinde bir İlâhî lütuf olarak hayat nimetine kavuşacaklar ve yer küresine ayak basacaklar. Yolculuklarının ilk durağı olan ana rahminde dokuz ay terbiye görecek ve bu kâinattaki sonsuz nimet ve ihsanlardan en güzel şekilde istifade etmeleri için nelere muhtaçlarsa onlarla donatılacaklar. Derken yeryüzüne annelerinin kucağında ayak basacak, o şefkatli sineden asılan lâtif sütü, kana kana içecekler.

Derken, büyüyecek, genç olacaklar. Bir iş tutacak, toplum hayatına karışacaklar.

Ve bunlardan büyük bir kısmı, kalabalıklara kapılıp kendilerini unutacaklar; kul olduklarını, misafir olduklarını, yolcu olduklarını hatırlamayacaklar bile. Ve başka rahimlerde beslenmiş ve kendileri gibi âciz, kendileri kadar fâni olan diğer insanların sevgisini kazanmaya can atacaklar.

Toplumun esiri olacak, onların ayıplamasını günahtan önde tutacak, onların beğenmesini rızaya tercih edecekler.

Yolculuğun kabirden sonraki safhalarını düşünmeyecekler. Herkesin kendi derdini tek olarak çektiği kabir âlemini, kimsenin kimseye dönüp bakamayacağı mahşer meydanını ve Allah'ın izni olmadan kimsenin şefaat edemeyeceği hesap gününü hatırlamayacaklar bile. Bütün bu safhalarda "desinler"in yahut "demesinler"in beş para etmediğini akıllarına getirmeyecek, his dünyalarından uzak tutacaklar.

İşte kendini unutan ve ebediyet yurdunun azap diyarına doğru âdeta koşar adımlarla giden bu kalabalıkların karşısına peygamberler çıkıyorlar, âlimler, arifler çıkıyorlar ve onlara yanlış yolda olduklarını, bütün gayret ve himmetleriyle anlatıyor ve onları hidayete doğru yönlendirmeye çalışıyorlar.

Kur'an-ı Kerim'de, kavimlerine tebliğ görevi yapan peygamberlerin dilinden dökülen şu hikmetli cümleye birkaç kez yer verilir: "Benim ecrim sadece Allah'a aittir." Yani, ben sizleri hidayete davet ederken Allah'ın rızasını gözetiyorum ve ücretimi ancak ondan bekliyorum. Ben Allah'ın kulu ve resulüyüm. Kul olduğum için O'na kullukta azami hassasiyet gösteririm, resul olduğum için de Hakk'ın kullarına hakikati tebliğ ederim. Onlar beni dinlemeseler "resuller üzerine, tebliğden başkası yoktur" fermanına yönelir, hidayetin ancak Allah'tan olduğunun idraki içinde gönlümü hoş tutarım. Kulların benden yüz çevirmelerine aldırmam; zira ben kalbimi ancak Allah'a çevirmişimdir. Ben, O'nun rahmetini temsil ederim; benden yüz çevirenler azaba yönelmiş olurlar.

"Allah, mü'minlerden nefislerini ve mallarını Cennet mukabili satın aldı" âyet-i kerimesi insanlık âleminin nazarını Cennete çevirmiş ve o lütuf beldesinin ancak mü'minler için hazırlandığını haber vermiştir. Mü'min olan insan, Cennet mukabili satın alınmıştır. O halde, geliniz başkalarının teveccühüne can atan nefsimizin kulağına bir fısıltı halinde şunu soralım:

İnsanların kendi yaptıkları bir başka cennetleri mi var? O cennet daha mı güzel, daha mı muhteşem? Mahlûka satılmak en azından ayıp değil mi?

Doğum kanunu kimin elinde ise, bizi bu dünyaya O getirdi ve ölüm kanunuyla da bizi ukbâya o göçürecek. Bu kısa dünya yolculuğunda yolcularla oyalanmak, onların takdirlerini kazanmak bize ne fayda verebilir!?..

Sırayla ayrılacağız bu dünyadan ve geride bıraktıklarımız bizi kısa bir süre sonra unutacaklar. Tarihe bu gözle bakabilsek ne kadar ibret sahneleri

görürüz! Nerede bir asır öncesinin alkış toplayanları ve onları alkışlayanlar? Nerede o hükümdarlar ve onlar için kasideler yazan, övgüler yağdıran şairler? Nerede o büyük zenginler ve onların eline bakan fakirler?

Bir asır sonra da biz mâzi olacağız ve bir sonraki nesil aynı soruları kendi asırlarının insanlarına soracaklar. Ve derken bir gün, her nefis gibi dünya da ölümü tadacak. Arkasından mahşer ve hesap meydanı. Kişinin en sevdiğinin bile yüzüne bakamadığı o dehşetli meydanda kimden medet beklenilecekse, bugün O'nun dergâhına sığınmak gerek.

•••

Şu var ki, "Allah için sevmek" gibi, "Allah için sevilmek" de meşru ve güzel. İsteriz ki, Allah'ın mü'min kulları bizi sevsinler, O'nun has bendeleri bize yâr olsunlar. O'nun katında şefaati makbûl olanlar bize teveccüh etsinler.

Bu arzu nefsanî değil rahmanîdir.

Toplum hayatı sürecek bir istidat üzere yaratılan insanların, imanlı ve temiz bir toplum meydana getirmeleri ve bu temiz toplumun temiz insanlarının birbirini sevmeleri ne kadar güzeldir!

Kemiyet ve Keyfiyet - I

Kemiyet: Miktar, sayı , nicelik.
Keyfiyet: Kalite, nitelik.

"Kemmiyetin, keyfiyete nisbeten ehemmiyeti yok." — Mektûbat

"Cenâb-ı Hakk'ın rızası ihlâs ile kazanılır. Kasret-i etba ile ve fazla muvaffakiyetle değildir." — Lem'alar

BİR TEK ÇİÇEKTEKİ hayat şerefini, milyarlarca taşta bulamazsınız. Aynı şekilde, bir böcekteki hayat, bütün bitkiler âlemini fazlasıyla tartar.

Gerçek bu iken bir mü'minin şerefi dünyalar dolusu müşrikle, yahut ateistle nasıl kıyas edilebilir?

Birinci misâlimizde "hayat" keyfiyettir, ikinci misâlimizde ise "iman".

Yeryüzünde bir tek ümmeti olan, yahut hiç ümmeti bulunmayan peygamberlerin yaşadığı dönemler de olmuş. O dönemlerde de yine bu Kâinat'ın Malik'i, o bir yahut iki sevgili kulundaki keyfiyetin hürmetine, nice kemiyetlere hayat hakkı tanımış, dünyayı başlarına yıkmamış.

İlim de bir keyfiyettir; bir âlimi milyonlarca cahille mukayese edemezsiniz. Söz keyfiyetindir, o tek âlimin dediği olur.

•••

Biz, "vazifeni yap, vazife-i İlâhîye karışma" düsturundan hareketle, bütün gücümüzle kemiyetlere iman hizmetini ulaştırmaya çalışırız. Tebliğ hususunda kemiyet-keyfiyet münakaşasının çok uzaklarında durur, irşadı umumî tutarız. İman ve Kur'an hakikatleriyle tanışacak olan kalabalıklardan kaç kişinin, keyfiyet yönüyle, diğerlerinden daha ileri gideceğini bilemeyiz. "Abese" suresindeki İlâhî dersten hissemize düşün payı göz ardı etmez, makam, mevki ve servetine bakmaksızın, her insana Kur'an hakikatlerini ulaştırmaya çalışırız.

"Karşımda müthiş bir yangın var" diyerek insanların imanını kurtarmaya koşan Üstad Bediüzzaman Hazretlerini düşünelim. O yananların hepsi kemiyettir. Ama yangın söndürülebilirse o kemiyetten çok keyfiyetler çıkacaktır.

Yananlar Allah’ın kulları. Kimi sefahat ateşinde, kimi gaflet, kimi dalâlet ateşinde yanıp kavrulmakta, ebedî saadetlerini kaybetmekteler. Onlara acımak ve o perişan ruhlara iman ve Kur’an hakikatlerini ulaştırmaya çalışmak en büyük vazifemiz.

Bunu ne dünyevî ikbâl için, ne de uhrevî saadet için değil, sadece ve sadece Allah’ın rızası için yapmak esastır. Bu niyetle çok insanların yardımına koştuğumuz halde ancak birkaç tanesine söz geçirebilsek, işte o zaman, "Cenâb-ı Hakk’ın rızası ihlâs ile kazanılır. Kesret-i etba ile ve fazla muvaffakiyetle değildir" sözünü hatırlar ve teselli buluruz; hizmetimize şevkle devam ederiz. Yoksa bu sözü, "bir iki kişi ile ilgilenip diğer yananları görmezlikten gelme" şeklinde anlamak, kanaatimce, doğru değil. Nur hizmetinin dört büyük esasından birisi olan şefkat, buna müsaade etmez.

Bir başka açıdan:

Aynı ulvî davaya aynı safta, yahut değişik cephelerde çalışan insanlar, bazen beşerî zafiyetlerden dolayı bir rekabet içine girebilir ve hizmet yarışını "benlik kavgasına" dökebilirler. Bu güzel cümle, bu kavganın da ne kadar yersiz olduğunu ders verir bize.

Nefse hiç güvenilmiyor. Sefere çıkmadan ganimete konmak istiyor. Bu eline geçmeyince başkaların eliyle gerçekleşen hizmetleri küçümsemekle teselli bulmak istiyor. Bununla da kalmıyor. O büyük hizmetleri kemiyet, kendisini ise keyfiyet kabul etmekle gurura ve kibre düşüyor.

Bana göre bu cümleyi tembelce oturanlar değil, sefere çıkıp da zafer kazananlar söylemeli. Yani, "Ben bu kadar başarı elde ettim ama, bunların hepsi Rabbimin ihsanı. Benim gibi çalışan fakat benden daha az muvaffak olan insanlardan kendimi daha üstün tutamam. Çünkü, "Cenâb-ı Hakk’ın rızası ihlâs ile kazanılır. Kesret-i etba ile ve fazla muvaffakiyetle değildir."

Nefsimizin tembelliğini keyfiyet sayamayız. Kimin keyfiyetçe daha ileri olduğu bir kalp meselesi, bir ihlâs meselesi.

Bunun tayinini insafsız nefsimize bırakamayız.

"İnsan herkesi kendisinden üstün bilmelidir!" düsturuna uyarak, kendimizi kemiyet bilmemiz kanaatimce en selâmetlisi.

Kemiyet ve Keyfiyet - II

"Cenab-ı Hakk’ın rızası ihlas ile kazanılır. Kesret-i etba’ ile ve fazla muvaffakiyet ile değildir. Çünkü onlar vazife-i İlahiyeye ait olduğu için istenilmez; belki bazen verilir." — Lem’alar

KEMİYET-KEYFİYET konusu üzerinde daha önce durulmuştu. Bu yazıda konunun Nur Külliyatındaki bir başka dersle ilgisine dikkat çekmek isterim.

Mesnevî-i Nuriye’de kalbin dört hastalığından söz edilir ve bunlar "yeis, ucb, gurur ve su-i zan" olarak sıralanır.

İman ve Kur’an hizmetinde bulunan bir kimse, kemiyetin değil keyfiyetin önemli olduğunu dikkate almakla bu dört hastalıktan uzak kalabilir.

Şöyle ki :

Kalbindeki şefkat hissini yerinde kullanarak, insanların cehennemden kurtulmalarını kendine dert edinen ve yanlış yolda gidenleri ikaz etmeye çalışan hamiyetli bir insan, bütün gayretine rağmen büyük kalabalıklara sözünü dinletemeyip ancak birkaç kişiye ulaşabilmişse bu düstura müracaat edecek ve diyecektir ki,

"Cenab-ı Hakk’ın rızası ihlas ile kazanılır. Kesret-i etba’ ile ve fazla muvaffakıyet ile değildir."

Böylece ‘yeis’, yani ümitsizlik afetinden salim kalacak ve sözünü dinlemeyen insanların sayısıyla ilgilenmek yerine, kendi ihlasına dikkat edecek, bu noktaya hassasiyet gösterecektir.

Aynı davanın dertlisi bir başka insan ise, büyük kitlelere ulaşmayı başarmakla nice insanların hidayetine vesile olduğunda yine bu derse müracaat edecek ve diyecektir ki:

"Cenab-ı Hakk’ın rızası ihlas ile kazanılır. Kesret-i etba’ ile ve fazla muvaffakıyet ile değildir."

Böylece ‘ucub’ belasından, yani ‘ameline güvenme’ hastalığından uzak kalacaktır. Cenâb-ı Hak, insanlara kemiyete göre değer verseydi, sadece birkaç ümmeti olan bir peygamberin talebe yetiştirmiş bir bilim adamından daha aşağılarda kalması gerekirdi. Gerçek böyle değildir ve onun peygamberlik keyfiyetini hiçbir kemiyet perdeleyemeyecektir.

Yine, hizmette başarıya ulaşmış bir insan, gurur ve kibir belasından kurtulmak için de bu hakikate yapışır ve daha az başarılı insanlardan kendisini üstün görmez. Çünkü çok iyi bilir ki,

"Cenab-ı Hakk’ın rızası ihlas ile kazanılır. Kesret-i etba’ ile ve fazla muvaffakıyet ile değildir."

Öte yandan, böyle başarılı bir mümin, diğer kardeşlerinin kendisi kadar başarılı olmayışları yüzünden onlara "su-i zan" beslemez. Yani, onların başarısızlığını yanlış yorumlamaz; onları tembellikle, beceriksizlikle itham etmez ve ihlasları hakkındaki hüsn-ü zannını daima muhafaza eder. Ve der ki,

"Cenab-ı Hakk’ın rızası ihlas ile kazanılır. Kesret-i etba’ ile ve fazla muvaffakıyet ile değildir."

Hırsın Yeri

"İhlas dairesinde, hizmet noktasında çok hırs ve kanaatsizlik gösterdiğimiz halde, neticelerine ve semeratına karşı kanaatla mükellefiz." — Emirdağ Lahikası 1

İNSAN, himmetini olabildiğince yüksek tutmalıdır. "Mevcuda iktifa etmeyi dun-u himmetlik sayan" Üstadın, şu ifadeleri çok mânâlıdır ve mesaj yüklüdür:

"Karşımda müthiş bir yangın var. Alevleri göklere yükseliyor. İçinde evlâdım yanıyor, îmanım tutuşmuş yanıyor. O yangını söndürmeğe, îmanımı kurtarmağa koşuyorum." — Tarihçe-i Hayat

Üstadın bu dersini kendine rehber edinen her Nur talebesi de himmetini yüksek tutar; şüphe, tereddüt, günah ve sefahat ateşinde yananların imdadına koşmayı kutsî bir görev bilir. Onun hedefi bütün yananları kurtarmaktır.

Hırsın ve kanaatsizliğin yeri işte burasıdır.

Yananların kendisini arayıp bulmalarını beklemez. Kurtardığı bir kişiyle yetinip diğerlerinin yanmasına seyirci kalmaz. Bir ikinciye, bir üçüncüye el atmaya çalışır. Yananların tümünü kurtarmak için yeni yollar arar, yeni metotlar dener. Bütün bu çalışma ve çırpınmaların sonunda ancak birkaç kişi kurtarabilirse bu sonuca da kanaat eder; "Ben tebliğ görevimi yaptım. İlâhî takdir bu kadarmış." der.

İnsan, bir büyük şehirdeki, her birinde kırk elli aile oturan muhteşem apartmanları birer küçük köy kabul etmeli ve "Bunların her birinde, evini iman ve Kur’an hizmetine açan bir kardeşimiz olmalı." diye düşünmeli, himmetini böyle geniş tutmalıdır. Ama bütün gayretine rağmen, milyonluk bir semtte ancak bir hizmet merkezi kurabilmişse, buna da kanaat etmeli, yenileri devreye girinceye kadar orada bütün gayretiyle çalışmalıdır.

Ümitsizliğe düşmemek için, Üstadımızın tek başına ortaya atıldığı ve bütün menfî cereyanlara yine tek başına karşı koyduğu, hapislere

sokulduğu, sürgünlere yollandığı o dehşetli istibdat dönemlerini hatırlamalı ve o günün bütün imkânlarını ellerinde bulunduran menfî cereyanların, bugün Nur hizmeti karşısında yenik düştüklerini göz önüne almalıdır. O gün Üstadı ve talebelerini ezmek isteyen menfi kişilerinin şimdiki temsilcilerinin, müdafaa hattına çekildiklerini, bu hizmeti engellemek için çareler aramaktan başka bir şey yapamaz hale gediklerini düşünmelidir. O menfî şartlara rağmen sarsılmayan, asla ümitsizliğe düşmeyen ve Üstadın yanından ayrılmayan kahramanları kendine rehber edinmelidir.

O zor günlerden bugünlere erişen bu iman hizmetinin, bugünden de yarınlara, Allah'ın inayetiyle, ulaşacağına dair imanına asla şüphe kondurmamalıdır.

Zannın iki kanadı

Hüsn-ü zan: Kesin hüküm bulunmayan bir şeyi iyiye yorumlamak.

Su-i zan: Kesin hüküm bulunmayan bir şeyi kötüye yorumlamak.

"Ey iman edenler. Zandan çok sakının. Çünkü zannın bazısı ağır günahtır." — Hücurât Sûresi, 12

ZAN, "sanmak, tahmin etmek" mânâsına geliyor. Hüsn-i zan, iyiye de kötüye de yorumlanabilecek bir işe, güzel yönünden bakmak demektir. Bunun zıddı su-i zan olup "her şeye menfi yönden bakmak, insanların fiillerini ve davranışlarını kötüye yorumlamaktır."

Bir hadisede kesinlik varsa orada zanna yer olmadığı açıktır. Meselâ, bir insan alenen küfrü savunuyorsa burada zan söz konusu olamaz ve o adamın küfrüne hükmedilir; ama bir mü'minin ağzından küfür sözleri çıktığında, ona hemen kâfir damgası vurmak yerine, hüsn-ü zan yolunu tutmak ve o sözü küfründen değil, cehaletinden söylediğini düşünmek tedbir ve temkine en uygun olanıdır.

•••

İnsanı su-i zanna sevk eden en önemli sebep, kendi mizacının bozukluğu yahut kendi hayat düzeninin çarpıklığıdır. Daima karşısındakileri aldatan bir insan, herkesin sözlerini şüphe ile karşılar ve her işin altında bir hile, bir oyun arar.

Nur Külliyatından bu mânâyı ders veren ibretli bir parça:

"Evet insan hüsn-ü zanna memurdur. İnsan, herkesi kendisinden üstün bilmelidir. Kendisinde bulunan sû-i ahlâkı, sû-i zan saikasıyla başkalara teşmil etmesin. Ve başkaların bazı harekâtını, hikmetini bilmediğinden, takbih etmesin." — Mesnevî-i Nuriye

Hüsn-ü zannın en önemli bir istimal yeri, insan iradesini aşan musibet ve felâketlerde kaderin bir hikmet ve rahmet yönü olduğunu düşünüp

şikayet ve isyandan sakınmaktır. Allah Resulü(a.s.m.) bu mânâyı şu hadis-i şerifiyle ders veriyor:

"Allah’a hüsn-ü zan ibadettir."

Nur Müellifi, "Kaderin her şeyi güzeldir" buyurmuş ve maruz bırakıldığı bütün zulümlerde ve sıkıntılarda daima kaderin adaletini ve gizli güzelliklerini aramış ve bu hususta çok harika bir örnek sergilemiştir. Böylece hem kendi kalbini, hem de talebelerinin kalplerini geçici hadiselerle meşgul etmemiş ve iman hizmetini asla sekteye uğratmamıştır.

"Bizler için şimdi herşeyin iyi tarafına ve güzel cihetine ve ferah verecek vechine bakmak lâzımdır ki mânâsız, lüzumsuz, zararlı, sıkıntılı, çirkin, geçici haller nazar-ı dikkatimizi celbedip kalbimizi meşgul etmesin." — Şualar

Hüsn-ü zan, güzel ahlâkın önemli bir şubesidir. Nefis ve şeytan bu güzel hasletin de düşmanıdırlar. Öyle ise biz de tercihimizi hüsn-ü zanna yönlendirmeye ve nefsimizi su-i zandan menetmeğe bütün gücümüzle çalışmak mecburiyetindeyiz.

Soğukkanlılık

İtidâl-i dem: Soğukkanlılık.

Acele etmeden tedbirle iş görmek.

"Evvel âhir tavsiyemiz: Tesanüdünüzü muhafaza; enaniyet, benlik, rekabetten tahaffuz ve itidâl-i dem ve ihtiyattır." — Şualar

İTİDAL, aşırılıklardan uzak bulunmak, hadiseler karşısında sarsılmamak, heyecana kapılmamak, sabırlı ve temkinli olmaktır.

İtidal-i dem üstün bir meziyettir. Hadiselerde kaderin hakim olduğunun şuuruna eren ve "Her şeyin dizgini O'nun elinde, her şeyin hazinesi O'nun yanındadır" diyen ve sebeplere aşırı derecede bağlanmayan, onlarda tesir gücü olmadığını bilen bir insan, soğukkanlı olmayı daha kolay başarır.

Nur Külliyatından şu cümle itidâl-i demi çok güzel izah eder:

"Evet, tam münevver-ül kalb bir âbidi, küre-i arz bomba olup patlasa, ihtimaldir ki, onu korkutmaz. Belki hârika bir kudret-i Samedaniyeyi, lezzetli bir hayret ile seyredecek." — Sözler

Böyle bir kul, Nur Müellifinin ifadesiyle, "sefine-i hayatta kemâl-i emniyetle hadisatın dağlarvari dalgaları içinde seyran eder. (Sözler)

Ali Ulvi Kurucu'nun şu mısraları da, itidâl-i dem hakkındadır:

"Kar kış demez, irkilmez, üzülmez, acı duymaz
Mevsim bütün ömrünce ılık gölgeli bir yaz."

İtidal-i dem sahibini hadiseler ne titretir, ne de terletir. Onun bütün ömrü, aynı çizgide, tevekkül ve teslim içerisinde ve istikamet üzere geçer.

Sabrın üç kısmı

Sabır: Zorluklara tahammül etmek.
Hâlinden şikayet etmemek.
Menfî ibadet: Musibetlere sabır ile Allah'a iltica etmek.
Takva: Günahlardan sakınmak.

"Asra yemin olsun ki, insan gerçekten ziyan içindedir.
Ancak iman edip iyi ameller işleyenler, birbirlerine hep hakkı tavsiye edenler
ve sabrı tavsiye edenler bunun dışındadır." — Asr Sûresi, 1-3

BU SÛRENİN bütün insanlığa verdiği kutsî dersten anlaşılıyor ki, insanı zarar ve ziyana düşüren, hüsrana uğratan sebepler dört maddede toplanıyor:
"İman etmemek," "kötü işler yapmak," "birbirlerine hak ve doğru olanı tavsiye etmemek" ve yine "birbirlerine sabır tavsiyesinde bulunmamak."
İnsanın iman vadisinde başlayan ve küfrü mağlûp etmekle neticelenen manevî cihadı, sabır sahasında verilen son muharebenin kazanılmasıyla zaferle son buluyor.
İnsanın zayıf yaratıldığı ve aceleci olduğu ilâhî fermanda haber verilmiş. Yine ilâhî ferman, şeytanın desiselerinin de zayıf olduğunu beyan etmiş. Bu zayıf insan, bir taraftan gözle görülmeyecek kadar küçük olan mikropların hücumuna maruz, diğer taraftan yine gözle görülmeyen şeytanın vesveselerine. Buna göre, şeytanın insanı aldatmasını, bir zayıfın bir başka zayıfı alt etmesi olarak değerlendirebiliriz.
•••
Nur Külliyatında, sabrın üç kısımda incelendiğini görüyoruz:

"Sen üç sabır ile mükellefsin. Birisi: Taat üstünde sabırdır. Birisi: Masiyetten sabırdır. Diğeri: Musibete karşı sabırdır. ...

Cenâb-ı Hakk’ın sana verdiği sabır kuvvetini eğer yanlış yolda dağıtmazsan, her meşakkate ve her musibete kâfi gelebilir." — Sözler

"Taat üstünde sabır," insanın salih amel konusunda usanç duymaması, nefsinin bütün itirazlarına, şeytanın bütün oyunlarına karşı taviz vermeden daima ilerlemesidir.

İnsan, ibadetine devam edecektir, bu noktada bir kesinti düşünülemez. Yine insan, güzel ahlâklı olmaya da devam edecektir. Bunda bir yorulma ve ara verme tasavvur edilemez. Meselâ, insan diyemez ki, bu kadar yıldan beri hep doğru söyledim, bir ömür boyu dürüst olmaktan artık yoruldum, biraz da karşı şıkkı deneyeyim. Burada yorulmanın yeri olmadığı gibi, imanda ve salih amelde de yorulmanın yeri yoktur. Çünkü bunlar insan ruhuna hayat veren, ona gıda olan zevkli şeylerdir.

"Masiyyetten sabır," günah işlememeye sabretmek demektir. İnsanı kötülüğe teşvik eden nefsinden, günahlarla kaynaşmış toplum hayatına kadar nice düşmanlara karşı yılmadan çarpışmak ve bütün engelleri aşmakta azminden bir şey kaybetmemek sabrın ikinci koludur.

"Musibete karşı sabır" ise, insanı bir imtihan sorusu olarak yoklayan ve onun manevî terakkisinde büyük rol oynayacak olan hastalıklara, musibetlere, kıtlıklara, yokluklara, ölümlere, ayrılıklara karşı sabır göstermektir. Bu sabır, insan iradesinin Allah’a tevekkül etme, O’ndan yardım dileme ve O’nun takdirine razı olma vadisinde verdiği büyük bir mücadeledir. Bu harpte de karşı safta yine nefis ve şeytan yer almıştır.

Sabır imtihanını bu üç cephede de kazanan insan, zafere ermiş, kurtulmuş ve azaptan emin olarak saadet yurduna doğru yol almıştır.

•••

Bu şartlar ve bu esaslar dünyevî ticaretler için de geçerlidir:

Zengin olmanın üç temel şartı da "kazanmak için durmadan çalışmak," "bu konuda karşısına çıkan engelleri sabırla aşmak" ve "beklenmedik zararların, âfetlerin telâfisine ve tedavisine azimle çalışmak" değil midir?

Hür müyüz?-I

BİR ZAMAN, "ben hürüm, istediğim gibi giyinirim," diyen bir gence, şu yazıyı göndermiştim:

"Sana ilkokulda hürriyetin tarifini nasıl öğrettiler?

Hürriyetin sınırı başkasının hürriyetinde son buluyordu. Değil mi? Yani, insanlar başkalarına zarar vermekte hür değildiler.

İslâm, bu vadide daha geniş bir çerçeve çizer. İslâm'da kişinin kendi aleyhine iş görme hürriyeti de yoktur.

Bu vücut, bu ruh, bu akıl hepsi insana emanet. Ve insan bu emanetlere hıyanet etme hürriyetine sahip değil.

İnsan intihar edemez, zira bu can onun şahsi malı değildir. Değil intihar etmek, bir tek parmağını dahi kesemez. Ve yine insan, içki ve uyuşturucu kullanamaz, zira bu aklı o yapmış değildir.

"Hürriyetin şe'ni odur ki: Ne nefsine, ne gayriye zararı dokunmasın." — Münazarat

Madem ki, sen Allah'ın kulu, Onun eseri, Onun mahlûkusun. Ve yine, bu dünyayı sen döndürmüyor, baharı sen getirmiyorsun; öyle ise sen, bir bahar günü, sokağa dilediğin kıyafetle çıkıp, başkalarının şehvetini tahrik edemezsin. Senin Allah'a karşı isyan hürriyetin olmadığı gibi, başkalarını günaha sokma, onların ruhlarını yaralama, hayallerini ifsat etme hürriyetin de yoktur."

•••

Hürriyetin, hem dünya hem de ahiret hayatına bakan yönleri var.

Ahirete bakan yönü; kendi iradesini, hayır olsun şer olsun, dilediği sahada kullanabilen insanın, İlâhî bir imtihana tabi tutulmuş olması.

Hürriyetin dünyaya bakan yönü ise, insanların değişik sahalarda faaliyet göstermeleriyle, bir tek canlı türü olan insandan sayılamayacak kadar çok meslek çeşidinin doğabilmesi.

İnsanoğlu hayvanlar gibi bir tek sahayla yetinmiyor; nice farklı işler görmeye kabiliyetli. Bu yönüyle, her insan ayrı bir âlem.

"İnsanın bir ferdi, sair hayvanatın bir nev’i hükmündedir." — Lem’alar

Bu hakikatin bir ciheti de bu kadar farklı meslek grubu olsa gerek. İnsanoğlu, dülgerlikten mimarlığa, ressamlıktan doktorluğa kadar nice meslek guruplarından dilediğini icra edebiliyor ve etmiş de.

Manevî sahada da insanlar, farz ibadetler yanında, diledikleri nafileleri istedikleri kadar icra etme hürriyetine sahipler. İstedikleri ilim dalında ilerleyebiliyorlar. Farklı hayırlar, değişik ibadetler yapabiliyorlar. Bütün bunlar, her mümin için ahirette ayrı bir cennet makamı olarak tezahür ediyor.

İşte hürriyetin ahirete bakan yönü de bu şekilde karşımıza çıkıyor.

Ahiret denilince elbette ki sadece cenneti hatırlamak eksik olur; onun bir de cehennem ülkesi var. İşte hürriyeti yanlış anlayarak, hiçbir kayıt altına girmek istemeyen asi ruhlar, bu dünyada çok çeşitli günahlar ve isyanlar sergiliyorlar. Bunlar ise, cehennemdeki farklı azap menzillerini netice veriyorlar.

Hürriyeti yanlış yorumlayan bu bedbaht güruh, yanlışlarının cezası olarak, her türlü hürriyetten mahrum kalacak ve cehennemde kendi iradeleri dışında nice azaplar görecekler.

İşte bu gibileri ikaz sadedinde Nur Müellifinden bir hakikat dersi:

"İnsanlar hür oldular, ama yine abdullahtırlar." — Hutbe-i Şamiye

İnsan kuldur ve kulun hürriyeti Rabbinin koyduğu sınırlar içinde geçerlidir.

Bir balık, bitkilerden ve cansızlardan farklı olarak, dilediği yöne doğru hareket etme hürriyetine sahip. Ama bu hürriyet, deniz ile sınırlı. Ondan dışarı çıkması yasaklanmış. Karalar, ormanlar onun için yasak bölge. Tilkilerle, aslanlarla arkadaşlık etmesi, sanki, haram kılınmış. O, denizde yaşayacak ve ömrünü diğer balıklarla geçirecektir.

İnsanın denizi de "helâl dairesi"dir.

"Helâl dairesi geniştir, keyfe kâfi gelir. Harama girmeye hiç lüzum yoktur." — Sözler

İnsan, bu daire içinde kalmak şartıyla, istediği gibi hareket edebilir, dilediği gibi safa sürebilir. Ama bu dairenin dışı, onun için cehennem tarlasıdır.

Buna göre, hürriyeti şöyle de tarif edebiliriz:

"Hürriyet, helâl ve haram dairelerinden dilediğini seçebilme yetkisi ve netice itibariyle de cennet ve cehennem yollarından istediğine girme serbestisidir."

Kul, hür olmaz, dedik. Nasıl olsun ki, kölenin bile hürriyeti söz konusu değil. Kulluk ise, kölelikten çok daha ileri bir bağımlılık.

Mutlak mânâda ve sınırsız bir hürriyete sahip olmadığımızı nefsimize iyice kabul ettirmek için şöyle bir düşünelim:

İnsanoğlu, eliyle işitip, gözüyle koku alıp, kulağıyla görebiliyor mu? Hayır.

Aklıyla hıfzedip, kalbiyle anlayıp, hafızasıyla sevebiliyor mu?

Cevap; yine Hayır.

Demek ki, insan her organını ve duygusunu yerinde kullanmaya mecbur. Onu yaratan, organlarını yerli yerine koyan ve ruh âlemini akıl almaz bir şekilde tanzim eden, her duyguyu, her hissi ayrı vazifelerde çalıştıran biri var.

Şu var ki, bu organların ve duyguların önüne iki saha açılmış: Helâl ve haram meydanları. Ayağıyla dilediği yere gidip gözüyle istediği yöne bakabildiği gibi, aklını her sahada kullanabiliyor ve hafızasına, olur- olmaz, her şeyi doldurabiliyor.

Bu sermayelerden her biri insanın akıl ve vicdanına emrediyorlar ki:

"Bizi dilediğin gibi yönlendiremezsin! Sen irade sıfatını doğru değerlendirmeli ve bizi yaratılış gayemizde kullanmalısın!"

İnsan iradesine tanınan bu hürriyet, bu serbesti, bu seçme hakkı, ne yazık ki, çoklarınca yanlış değerlendiriliyor.

İnsanoğlu, babasına, amirine, devletine karşı gelme hürriyetine sahip olmadığını çok iyi bildiği halde, nasıl oluyor da, Rabbine, Hâlıkına, Mâlikine karşı kendini hür ve serbest sanabiliyor!?..

Nur Müellifi, hürriyet konusunda çok önemli bir noktaya da şöyle parmak basıyor:

"Bazı sefih ve lâübaliler hür yaşamak istemediklerinden, nefs-i emmarenin esaret-i rezilesi altına girmek istiyorlar."

— Hutbe-i Şamiye

Hür olduğunu, dilediği gibi hareket edebileceğini iddia eden bir insan, gerçekte nefsinin esareti altına girmiştir. Nefsi ona kötülüğü emreder; o da bu emre kayıtsız şartsız itaat eder.

Ve bu esaret, rezil bir esarettir. Bir alimin hizmetine girmiş bir insanla, bir soygun şebekesinde çalışan bir başka insan ilk bakışta aynı noktada birleşirler: İkisi de emir altındadır. Ama birincisi büyük bir şereflidir, sonu ilim ve irfana çıkar. Diğeri ise rezalettir; neticesi azap ve zindandır.

Bir zamanlar bazı çevreler, nefs-i emmareye esir olmak için adeta can atıyor ve bunu hürriyet sanıyorlardı. Bununla da kalmıyor,, "Hürriyeti imanın hassası" sayan, mahlûkata boyun eğmeyen, hâdiselerden korkmayan Nur Müellifi Büyük Üstadın her türlü hürriyetini kısmaya çalışıyorlardı. Sefahate her türlü serbestiyi tanırken, "iman ve ahlâk hareketine" cephe alıyor, mahkemeler, tarassutlar, hapisler ve sürgünlerle bu gerçek hürriyet hareketini boğmaya çabalıyorlardı.

•••

Üstad ve talebeleri azamî sabır ve tevekkülle bütün bu engelleri aşıyor, kendilerine zulmedenlerin hidayetlerini temenni etmekle de harika bir şefkat tablosu sergiliyor ve yollarına devam ediyorlardı.

Sonunda, bu kutlu zevat da ölümü tattılar, onların hürriyetlerini kısmak için çalışan ifsat komiteleri de. Ölümle, artık cüzi irade ve hürriyet son bulmuş, herkes İlâhî adaletin ilk tecelli karakolu olan kabir âleminde, dünyada yaptıklarının karşılığını görmeye başlamıştı.

Bir ömür boyu nefsin esaretine girmekle, İlâhî emir ve yasakları hiçe sayanlar, şimdi "kulun hür olamayacağı" gerçeğini çok iyi anlamışlardır.

Artık, önü mahşer ve sonu azap olan bir yola ister istemez girmiş bulunuyorlardı.

Hür müyüz?-II

Vâhid-i kıyasî: Mukayese unsuru. Ölçek.

"Cenâb-ı Hak tarafından insanlara verilen benlik ve hürriyet, uluhiyet sıfatlarını
fehmetmek üzere bir vâhid-i kıyasî vazifesini görüyor. Maalesef sû'-i ihtiyar ile
hâkimiyet ve istiklaliyete âlet ederek tam bir firavun olur." — Mesnevî-i Nuriye

İNSANOĞLU, çoğu zaman, sözlerine "ben" diye başlar ve "şunu yaptım, bunu ettim" diye sürdürür konuşmasını. Yaptığı işlere sahip çıkmakla, onları kendi hür iradesiyle tercih ettiğini ve öylece icra sahasına koyduğunu ifade etmiş olur. Hürriyet nimeti olmaksızın, kendisine zorla yaptırılan işlere ise sahip çıkmaz. Onlar hakkında konuşurken, "ben yaptım" demez ve o işlerde bir sorumluluğu olmadığını savunur.

Demek ki, bu ve benzeri işlerde, konuşmalarda iki unsur birlikte iş görürler: Benlik ve hürriyet.

İnsan, benlik ve hürriyet sayesinde kendisine takılan İlâhî hediyeleri kendine nispet edebiliyor; benim gözüm, benim aklım, benim kalbim diyebiliyor. Ve bunları dilediği gibi kullanma serbestisine sahip... Ama gözden ırak tutmaması gereken bir gerçek var: Bütün bunlar birer İlâhî emanet. Gerek organlarını ve ruh dünyasını, gerekse, malını, mülkünü ve makamını sadece ve sadece Allah'ın razı olduğu sahalarda kullanmak durumunda.

İnsanoğlu, benlik ve hürriyet sermayesini nasıl kullanacaktır? Bu sorunun cevabında iki şıkla karşı karşıya bulunuruz: Biri doğru, diğeri yanlış.

İnsan kendi ruhuna takılan sıfatları, hisleri, duyguları hür olarak kullanmakla bir takım işler görüyor ve kendisine verilen benlikle de bu işlere sahip çıkıyor. İşte, bu kabiliyetini İlâhî marifet sahasında kullanabilirse, soruya doğru cevap vermiş olur. Bunu nasıl başaracağı Nur

Külliyatında çok güzel bir misâlle ortaya konuluyor. Bu misâl bir anahtardır ve bizi çok gerçeklere kavuşturabilir.

"Meselâ: Bir adam Cenâb-ı Hakk'ın kudretini anlamak için bir taksimat yapar: "Buradan buraya benim kudretimdedir, bundan o yanı da Onun kudretindedir" diye vehmî bir çizgi çizmekle mes'eleyi anlar. Sonra mevhum hattı bozar, hepsini de ona teslim eder." — Mesnevî-i Nuriye

İnsan, elli kilogramlık bir taşı havaya kaldırdığında, bu işi kendisine ihsan edilen kuvvet sayesinde yaptığını bilir; ama yine de "ben bu taşı kaldırdım" diyerek o işe sahip çıkar. Zira o işi irade eden ve yapan kendisidir; bir başkası değil.

İşte insan, bu kuvvetini vahid-i kıyasî yaparak der ki, Allah da şu üzerinde durduğum dünyayı İlâhî kudretiyle döndürüyor.

İnsan, kendisine ihsan edilen kuvvet sayesinde bu hükme varabiliyor. Sonra 'mevhum hattı bozuyor". Yani, dünyayı döndüren kudretin, onu ve elindeki taşı da birlikte döndürdüğünü düşündüğünde kendi kuvvetinin vehim kadar zayıf olduğunu anlayarak, bütün kuvvet ve kudretin Allah'a ait olduğunu tasdik ediyor.

•••

Bu konu üzerinde düşünürken, öncelikle, Allah'ın varlığının "vacip", insan varlığının ise "mümkin" olduğu dikkatten uzak tutulmamalı. İnsan mahlûk olduğu gibi, sıfatları da mahlûktur. İnsan mümkin olduğu gibi, sıfatları da mümkindir. Ve nihayet bir mahlûk olan insanın Hâlık'ına benzemesi düşünülemeyeceği gibi, onun mahlûk sıfatlarının da, meselâ, iradesinin, ilminin, kudretinin de Allah'ın ilim, kudret ve iradesine hiçbir cihetle benzemeyeceği unutulmamalı.

Nitekim, Nur Külliyatından Sözler adlı eserde benlik için, "rububiyetinin sıfât ve şuunatının hakikatlarını gösterecek, tanıttıracak, işarat ve nümuneleri câmi' bir ene" ifadesi kullanılır.

İşaret ve numune... Her biri, hakikatin bir başka yüzünü gösterir bize.

Önce işaretten başlayalım: Bir insan, parmağıyla güneşi işaret edebilir, ama parmakla güneş arasında da hiçbir benzerlik yoktur. Keza, haritadaki bir nokta da bir şehre işaret eder. Ama o noktada söz konusu şehrin ne yollarını, ne binalarını, ne de insanlarını bulabiliriz.

Bize takılan sıfatlar da İlâhî sıfatlara birer işaret... Bunlarla o vacip, sonsuz ve mutlak sıfatların varlıklarını bilebiliriz. Ama haritadaki noktalara benzeyen bu sıfatlarımızla, İlâhî kudret arasında hiçbir benzerlik

olamayacağını da hatırdan çıkarmayız. Bunlar birer işarettirler, o kadar. Numuneye gelince:

İnsanoğlu, meselâ, bir ev yapacağı zaman önce onun planını zihninde kurar ve bunu bir kâğıda döker. İkinci safhada ise irade ve kudretini sarf ederek o plana uygun bir ev koyar ortaya. İşte bütün bunlar birer numunedirler.

Biz bu numuneye bakarak asıl hakkında bir derece fikir sahibi olur ve deriz ki:

Şu kâinat sarayı önce takdir edilmiş ve bu takdire uygun olarak inşa edilmiştir.

Ene, hem işaret hem de numuneleri cami olduğuna göre, ondaki numuneler de işaretler gibi mahlûktur, kişinin kendine hastır ve bunların da İlâhî takdir, irade ve kudretle hiçbir benzerlikleri düşünülemez.

Şimdi şöyle bir düşünelim: İnsanda bu numuneler yaratılmamış olsaydı insanın İlâhî sıfatları tanıması, bilmesi nasıl mümkün olacaktı?

Meselâ, insana irade verilmeseydi ve insan bu iradeye benliğiyle sahip çıkıp onu hür olarak kullanamasaydı Allah’ın irade sıfatını bilebilir miydi?

İnsanın o cüzi kuvveti ve kudreti olmasaydı, Allah’ın Kudret sıfatını ve Kadir ismini bilmesi mümkün olabilir miydi?

Yine, o cüzi ilmi olmasaydı, ilim sıfatını ve Âlîm ismini nasıl bilecekti?

Merhamet nedir, gazap nedir bilmeseydi, Allah’ın rahmet ve gazabı olduğunu hayal bile edemezdi.

Bu vesileyle yıllar önce dinlediğim ve ruhumda derin izler bırakan bir hatırayı nakletmek isterim.

Anadan doğma kör birisine soruyorlar:

"Görme" denilince ne anlıyorsun?

Adamın cevabı enteresan:

Ben görme nedir bilmem ama, şu kadarını söyleyebilirim. Siz aranızda konuşurken diyorsunuz ki ‘falan adam geliyor.’ Ben hayret ediyorum ki bunu nasıl biliyorlar?

Bu adam, ancak sözü edilen şahıs gelip selâm verdikten, konuştuktan sonra, onun geldiğine vakıf olabiliyor. Görme sıfatı olmadığı için de bir kimsenin geldiğinin önceden bilinmesini aklına bir türlü sığıştıramıyor.

Demek ki, bize görme sıfatı verilmeseydi, Allah’ın görme sıfatını bilemez, anlayamaz ve nefsimize kabul ettiremezdik. Biz bu büyük nimet sayesinde, görmemizi vahid-i kıyasî yapıp Allah’ın görmesini bir derece

anlayabiliyoruz. Daha doğrusu, bu İlâhî sıfatın varlığını bu sayede bilebiliyoruz.

Diğer sıfatlar için de benzer şeyler söylemek mümkün.

Peki, insan için bu kadar büyük bir nimet olan benlik ve hürriyet, sorumsuzca kullanılırsa ne olur?

Büyük sermayenin kârı gibi zararı da büyük olacaktır. İşte söz konusu ettiğimiz vecizenin sonunda bu dehşetli zarara dikkat çekiliyor:

Benlik ve hürriyeti yanlış yorumlayarak, bunları "hâkimiyet ve istiklaliyete alet etmek," yani, "ben kendimin hâkimiyim, bedenim de benim emrim altında, duygularım da" diyerek, bunları nefsinin emrettiği gibi sorumsuzca kullanmak.

Bu yanlış anlayışın, bu şeytanî düşüncenin insanı sürükleyeceği uçurum ise tüyler ürpertici:" Tam bir firavun olmak."

Acaba öyle miyiz?

Kanaat: Tok gözlü olmak.
Kısmetinden fazlasına göz dikmemek.
Helâl ile yetinmek.
Hırs: "Açgözlülük.
Tamahkârlık. Kısmetine razı olmamak.

"Kat'iyyen bil ki: Kanaat, ticaretli bir şükrandır; hırs, hasaretli bir küfrandır." — Mektubat

DÜNYAYI misafirhane, kendini misafir ve yolcu bilen bir insanın lûgatında bulunmaması gereken birtakım kelimeler vardır; "mutlaka," ve "kesinlikle" kelimeleri de bunlardandır.

Her şeyiyle sınırlı olan insanın, "mutlaka" demesi biraz tuhaf kaçmıyor mu?

"Mutlak," kayıt altına alınmayan demektir. Hâlbuki bizim, güç ve kuvvetimizden, görmemize ve işitmemize, boyumuzdan ömrümüze kadar her şeyimiz sınırlı değil mi? Nefes almamızdan yürümemize kadar nice kayıtlarla bağlı değil miyiz? Böyle bir insan nasıl olur da "mutlaka" diyebilir?

İnsan elbette ki müteşebbis olmalı, gayretli olmalı, çalışkan olmalı, kısacası aksiyon sahibi olmalı. Ama, her teşebbüsünün mutlaka başarıyla sonuçlanacağını da beklememeli.

İşte bu noktada, insan ruhunda mevcut olan iki ayrı ahlâk çarpışırlar:

"Kanaat ve hırs."

Kanaat, çalıştıktan sonra kaderden kısmetine düşen hisseye razı olmaktır; çalışmayıp azla yetinmek, tembellik etmek demek değildir. Nur Külliyatında bu yanlış anlayışın himmet noksanlığından kaynaklandığı ifade edilir:

"Mevcuda iktifa, dûnhimmetliktir." — Sünühat, Tuluat, İşarat

Hırs ise, bütün gayretine rağmen istediği sonuca varamayan, umduğu hedefe ulaşamayan insanın, kadere itiraz edercesine kendini âdeta yiyip bitirmesi, içinin içine sığmaması, az kazanmayı yahut kazanamamayı bir türlü hazmedememesidir.

Bu hâle düşen insan, o umduğu kazançtan çok daha önemli şeylerini kaybetmiştir: Huzur ve saadet.

Bunların kaybı en büyük bir zarardır.

Tevhit inancının bir şubesi de "her hayrın Allah'ın elinde olduğuna" iman etmektir. Hırs bu inanca ters düşer. Hayrı, kendi irade ve kudretiyle kazanabileceğini sanan zavallı insan, hırs ile yola çıkar ve sonuca ulaşamayınca da ümitsizliğe düşer. Daha sonraki teşebbüsler için ruhunda mecâl kalmaz. Bu ise başlı başına bir zarardır.

Nur Külliyatında, "Şükrün mikyası; kanaattır ve iktisaddır ve rızadır ve memnuniyettir" buyrulur (Mektubat)

Çalışmalarının neticelerini kanaat, rıza ve memnuniyetle karşılayan insanlar, rızk taksimatından hisselerine düşenle yetinir, iktisat ederek harama girmekten ve başkalarına karşı zillete düşmekten kurtulurlar.

Bu vecizenin devamı şöyle geliyor:

"Şükürsüzlüğün mizanı; hırstır ve israftır, hürmetsizliktir, haram helâl demeyip rastgeleni yemektir." — Mektubat

Helâl dairesinde kazandığı miktar, hırsını tatmine kâfi gelmeyen şükürsüz bir insanı bekleyen acı akıbet, harama girmektir. Haram ise cehennem ateşinden bir parçadır ve kendisiyle beslenenleri o ateşin aslına ulaştırır.

Bediüzzaman ve siyaset

Siyaset: İdare etme sanatı. Diplomatlık.
İnsanları ıslah ve irşat sanatı.

SİYASET, OLDUKÇA genel bir ifade.. Devletin ekonomik politikasından, bir şirket müdürünün yönetim biçimine, mürşitlerin ve peygamberlerin (a.s.) irşat metotlarına kadar uzanan çok geniş bir sahayı içine alıyor. Ama gel gör ki, günümüz insanı kısır politik çekişmeleri bir boks maçı gibi seyrede ede, siyaset denilince onun hatırına hemen parti propagandaları ve hükümet programları gelir.

Politikayla bu derece şartlanmış insanlara Üstad Bediüzzaman'ın siyaset anlayışını anlatmak oldukça zor.

Din ve dünya hakkındaki her türlü problemini ancak politikacıların çözeceğine ve ne kadar emelleri, hedefleri varsa hepsinin siyasîlerce yerine getirileceğine inanan ve kendisini siyasete endeksleyen bir insana, Bediüzzaman'ın siyasete bakışını anlatmak ve kavratmak oldukça zor. Yapılabilecek tek şey, Üstadın siyaset hakkındaki beyanlarını bir çiçek buketi gibi takdim etmek ve sadece bir renge takılıp kalmamasını ve tümünü birden seyretmesi gerektiğini söyleyerek onu Nur Külliyatıyla baş başa bırakmaktır.

Bir noktaya kısaca değinmek isterim. Umarım, bizim için bir hareket noktası olur.

Üstad, "her risalenin kendi makamında rüçhaniyeti" olduğunu ifade ederek Nur talebelerini bütün külliyatı dikkatle okumaya teşvik etmekle birlikte, iki risale hakkında özel notlar düşer.

Bunlardan birincisi, "İhlâs Risalesi". Bu risale hakkında, "lâakal" yani en azından, "her on beş günde bir defa okunmalı" tavsiyesinde bulunur.

Diğeri ise, "Meyvenin Dördüncü Meselesi". Bu risale için de "çokça okuyunuz" kaydını düşer.

Bu iki risale üzerinde biraz durmak isterim. İhlâs risalesi sık sık okunmalı, çünkü çirkef içindeki bir içtimaî yapının tesirinde kalınarak

ondaki düsturlardan sapma gösterme tehlikesi her zaman söz konusu. Örnek olarak, risaledeki ilk iki düsturu hatırlayalım.

Birinci düstur, "amelinizde rıza-yı İlâhî olmalı." İnsan çevresine baka baka, kalbine ve aklına rağmen, toplumun yanlış değer hükümlerine uymaya kendini mecbur hissedebiliyor. Ayıplanma endişesi, menfaat kaygısı, takdir kazanma ve alkış toplama arzusu gibi geçici ve mânâsız hislere kapılıp İlâhî rıza istikametinden sapabiliyor. Üstadın tabiriyle "nâsı, Rabb-ı nâsa şerik" yaparcasına, rızadan uzaklaşıp riyaya sapabiliyor. İşte bu risaleyi hiç olmazsa on beş günde bir okuyan bir Nur Talebesi niyetini tashih eder ve bu vartadan kurtulur.

İkinci düstur, "Bu hizmette bulunan kardeşlerinizi tenkit etmemek." Çoğu zaman, hizmete zarar veriyor gerekçesiyle, bizim görüşümüze uymayan kardeşlerimizi tenkit yoluna girebiliyoruz. Bu düsturu da sık sık okuyup birlik ve beraberliğimizi, sevgi ve saygımızı yenilemek durumundayız.

"Meyvenin Dördüncü Meselesi"ne gelince, bu risalede insanın, kalp ve mide dairesinden, mahalle ve şehir dairesinden tâ dünya dairesine kadar iç içe nice dairelerle kuşatılmış olduğu nazara veriliyor. Ve sonunda büyük mesaj geliyor:

"Küçük dairede büyük ve daimî vazife var. Büyük dairede ise küçük, ara sıra vazife bulunabilir."

Bu risalede insanın, içtimaî ve siyasî hadiseler içinde boğulmaması, kalabalıklar içinde kendini kaybetmemesi, kalbini ve ruhunu her zaman ön planda tutması vurgulanıyor. Böyle yapmadığı takdirde ebedî bir Cenneti kaybedeceği ve hüsranının sonsuz olacağı çok güzel bir şekilde işleniyor.

Siyaset konusuna, bu iki risalenin ışığında nazar edersek Üstadı çok daha iyi anlarız.

İman hizmeti ve siyaset:

"Hey efendiler! Ben imanın cereyanındayım. Karşımda imansızlık cereyanı var. Başka cereyanlarla alâkam yok" — Mektûbat

Üstadın gayesi insanların imanlarının kurtulmasına Nurlarla vesile olmak. Mutlak rakibi ise imansızlık... O halde, Üstadın siyasete bakışı da bu ölçüye göre olacaktır.

İnsanları güç ve kuvvetle imana getirmek mümkün değil; zaten dinde zorlama da yasak kılınmış. Karşımızdaki insana birşeyler anlatabilmemiz için falan partinin iktidarda olması diye bir şart da yok. Üstadın siyasîlerden bu noktada beklediği fazla bir şey de olmamış.

"Bütün müceddıtler de iman cereyanında oldukları halde Üstad bunu özellikle niçin ifade ediyor?" diye bir soru akla geliyor. Ve maziye baktığımızda, diğer müceddıtlerin daha çok, İslâm'a sokulmaya çalışılan fitnelerle, hurafelerle, bidatlarla çarpıştıklarını, Müslümanları mânevî tekâmüle erdirecek yollar, vasıtalar üzerinde durduklarını görürüz.

Tâ asr-ı saadete kadar, dahilde, doğrudan doğruya imansızlıkla mücadele edilen bir asır göremiyoruz. Şirkin ve putperestliğin dünyayı sardığı o asr-ı cahiliyetten sonra, imansızlığın yeniden canlandırılmaya çalışıldığı, Ateizm, Materyalizm ve Darwinizm için dünya çapında büyük bir seferberliğe girildiği bir başka devir görmüyoruz. İşte Üstad, "ben imanın cereyanındayım, karşımda imansızlık cereyanı var" demekle davasının ulviyetiyle birlikte yükünün ağırlığını ve düşmanının dehşetini de nazara veriyor. Bir başka risalesinde "iki elimiz var, yüz elimiz de olsa ancak nura kâfi gelir" buyurarak, aynı mânâyı kuvvetlendiriyor.

"Bu zamanda ehl-i İslâm'ın en mühim tehlikesi, fen ve felsefeden gelen bir dalâletle kalblerin bozulması ve imanın zedelenmesidir. Bunun çare-i yegânesi: Nurdur, nur göstermektir ki, kalbler ıslah olsun, imanlar kurtulsun." — Lem'alar

Üstad, büyük bir ruh hekimi, kalp tabibidir. Zengini, fakiri, âmiri, memuru, oy vereni ve alanı hep onun ilgi alanı içindedirler. Ve Onun gayesi hepsine tahkiki iman dersi vermek, hepsinin imanlarını tehlikeden muhafaza etmektir.

Siyaset, kalp ve ruha zarar veriyor:

Üstad, siyaseti, "gaflet ve dalâletin en boğucu, aldatıcı, en geniş perdesi" (Emirdağ Lâhikası) olarak değerlendirir. İnsanın dar dairedeki gerçek vazifesini bırakıp, geniş dairelerdeki siyasî ve içtimaî hadiselerle gereksiz olarak ilgilenmesini zararlı bulur ve şöyle buyurur:

"Hem iman ve hakikat noktasında bu çeşit merakların büyük zararları var. Çünki gaflet verecek ve dünyaya boğduracak ve hakikî vazife-i insaniyeti ve âhireti unutturacak olan en geniş daire ise, siyaset dairesidir. Hususan böyle umumî ve mücadele suretindeki hâdiseler, kalbi de boğuyor." — Emirdağ Lâhikası)

"Evet bu zamanda siyaset, kalbleri ifsad eder ve asabî ruhları azab içinde bırakır. Selâmet-i kalb ve istirahat-ı ruh isteyen adam, siyaseti bırakmalı." — Kastamonu Lâhikası

"Siyaset-i hazıra, o kadar çok yalan ve hile ve şeytanet içine girmiş ki, vesvese-i şeyatîn hükmüne geçmiştir." — Sözler

Siyaset onuncu derecede:

Üstadın siyasete bakışında bir başka nokta, siyasî ve içtimaî yollarla İslâm'a hizmet etmeyi, iman hizmeti yanında ancak onuncu derecede görmesidir.

Kastamonu Lâhikasındaki bir mektubunda,

"Ehl-i dünya ve ehl-i siyaset ve avamın nazarında birinci derece ve hakikat nazarında, imana nisbeten ancak onuncu derecede bulunan siyaset-i İslâmiye ve hayat-ı içtimaiye-i ümmete dâir hizmeti, kâinatta en büyük mes'ele ve vazife ve hizmet olan hakaik-i imaniyenin çalışmasına racih gördüklerinden..." diyerek hem kendisine cephe alanların gafletini sergiler, hem de Nur Talebelerine, sanki şu ince mesajı verir:

Eğer sizler de siyasî ve içtimaî hadiselere iman hizmetinden daha fazla ilgi duyar, onlarla daha çok meşgûl olursanız ve sohbetlerinizde o gibi hadiseler iman hizmetinden daha fazla yer tutarsa siyasîlere benzemiş olursunuz.

Nur Talebeleri bu mesajı çok iyi aldıklarından bütün himmetlerini, imansızlık ateşinde yanan, tereddüt ve şüpheler içinde bocalayan ve sefahat çamuruna düşen insanların kurtuluşlarına hasrederler.

Siyaset birlik ve beraberliğe zarar veriyor:

Üstadı bugünkü siyasî cereyanlara soğuk baktıran diğer bir sebep ise, siyasî tarafgirliğin milletimizin birlik ve beraberlik ruhuna verdiği büyük

zarardır. Bu noktanın da yine insanın kalb âlemiyle yakın ilgisi var. İslâm'da Allah için sevmek ve yine Allah için düşmanlık beslemek esastır.

Bir risalede, bir insana zatı için değil, sıfatı için muhabbet edildiğini ifade buyurur. Bu kaide düşmanlık için de geçerli. İnsanların ne etine, ne kemiğine değil, ruhlarında taşıdıkları kötü sıfatlara düşmanlık beslenir. İyinin ve kötünün ölçüsü ise, İlâhî ferman olan Kur'an-ı Kerim'de ve onun tefsiri olan hâdis-i şeriflerde beyan buyrulmuştur. O halde Allah'ın beğenmediği, kerih gördüğü, yasakladığı sıfatlar kimde olursa olsun kötü; O'nun razı olduğu iyi ve güzel sıfatlar ise yine kimde olursa olsun güzeldir. Ama siyasette bu ölçü kaybolur. Kendi siyasî görüşünde olmayanlar her yönden kötü, kendi partilerine mensup olanlar ise her cihetle berrak ve sâfi telâkki edilir. Üstad bu yanlışın insanın kalp ve ruh âleminde yaptığı büyük zararı şu ifadeleriyle güzelce ortaya koyar:

"Sakın, sakın! Dünya cereyanları, hususan siyaset cereyanları ve bilhassa harice bakan cereyanlar sizi tefrikaya atmasın. Karşınızda ittihad etmiş dalalet fırkalarına karşı perişan etmesin! 'Elhubbu fillahi velbuğzu fillahi' düstur-u Rahmanî yerine, el-iyâzü billah 'El hubbu fissiyaseti velbuğzu lissiyaseti' düstur-u şeytanî hükmedip, melek gibi bir hakikat kardeşine adavet ve el-hannâs gibi bir siyaset arkadaşına muhabbet ve tarafdarlık ile zulmüne rıza gösterip, cinayetine mânen şerik eylemesin."

— Kastamonu Lâhikası

Bir başka eserinden:

"Bir zaman, bu garazkârane tarafgirlik neticesi olarak gördüm ki: Mütedeyyin bir ehl-i ilim, fikr-i siyasîsine muhalif bir âlim-i sâlihi, tekfir derecesinde tezyif etti. Ve kendi fikrinde olan bir münafığı, hürmetkârane medhetti. İşte siyasetin bu fena neticelerinden ürktüm, "Eûzü billâhi mineşşeytani vessiyaseti" dedim, o zamandan beri hayat-ı siyasîyeden çekildim." — Mektûbat

Üstad, ne meşrutiyet ne de cumhuriyet döneminde hiçbir partide görev almadığına göre, onun siyasetten çekildim sözünü nasıl anlayacağız?

Üstadın meşrutiyet döneminde verdiği bir mücadele vardı. Batıyı her yönüyle körü körüne taklit etmek yerine, Japonlar gibi, garbın sadece tekniğini almak, ama bunu yaparken kendi öz değerlerimizden de taviz

vermemek fikrinde idi. Bu konuda gazetelerde yazılar yazmış ve bir takım içtimaî hizmetlere tevessül etmişti. Diğer taraftan, doğuda dinî ilimlerle fennî ilimlerin birlikte okutulacağı bir üniversite açılması için gayret göstermiş, bu arzusunu devrin padişahına kadar ulaştırmıştı.

Üstadın eski Said döneminde icra ettiği bu gibi içtimaî ve bir yönüyle de siyasî hizmetler daha sonra yerini tamamen iman hakikatlerinin neşir ve ilânına bırakmıştır.

Din, siyasete âlet edilemez:

Nur hizmetinin siyasî ihtilâflardan uzak tutulması gereğini ifade eden önemli bir ders:

"Nur şakirdleri, hiç siyasete karışmadılar, hiçbir partiye girmediler. Çünki iman, mâl-i umumîdir. Her taifede muhtaçları ve sahibleri var. Tarafgirlik giremez. Yalnız küfre, zındıkaya, dalâlete karşı cephe alır. Nur mesleğinde, mü’minlerin uhuvveti esastır." — Emirdağ Lâhikası

Siyasetin tarafgirliğe ve ihtilâfa yol açması hususundaki endişelerinin bir başka cihetini ortaya koyan şu ifadeler de çok enteresandır:

"Dediler:

–Dinsizliği görmüyorsun, meydan alıyor. Din namına meydana çıkmak lâzım.

Dedim:

–Evet lâzımdır. Fakat kat’î bir şart ile ki, muharriki aşk-ı İslâmiyet ve hamiyet-i diniye olmalı. Eğer muharrik veya müreccih, siyasetçilik veya tarafgirlik ise, tehlikedir. Birincisi hata da etse, belki ma’fuvdur. İkincisi isabet de etse, mes’uldür. Denildi:

–Nasıl anlarız?

Dedim:

–Kim fâsık siyasetdaşını, mütedeyyin muhalifine, sû-i zan bahaneleriyle tercih etse, muharriki siyasetçiliktir. Hem umumun mal-ı mukaddesi olan dini, inhisar zihniyetiyle kendi meslekdaşlarına daha ziyade has göstermekle, kavî bir ekseriyette dine aleyhdarlık meyli uyandırmakla nazardan düşürmek ise, muharriki tarafgirliktir." — Sünuhat

Din namına ortaya çıkma denilince, hemen dinîn siyasete âlet edilme endişesi hatıra gelir. Üstad bu noktada çok hassastır. Tâ meşrutiyet döneminde sarf ettiği şu sözler onun bu hususta ki hassasiyetinin bütün ömrü boyunca hiçbir sapma göstermeksizin devam ettiğinin en güzel ifadesi:

"İslâmiyet güneşi yerdeki ışıklara âlet ve tâbi olamaz. Ve âlet yapmak İslâmiyet'in kıymetini tenzil etmektir, büyük bir cinayettir." — Hutbe-i Şamiye

Üstad, Kur'an tefsiri olan Nur Risalelerini dünyevî ve siyasî bir maksada âlet etmeyi, kırılacak şişelere bâki elmas fiyatı vermeye benzetir.

"Kur'an ve imanın hizmeti ne için beni men'ediyor dersen, ben de derim ki: Hakaik-i imaniye ve Kur'aniye birer elmas hükmünde olduğu halde, siyaset ile âlûde olsa idim; elimdeki o elmaslar iğfâl olunabilen avam tarafından, "Acaba taraftar kazanmak için bir propaganda-i siyaset değil mi?" diye düşünürler. O elmaslara, âdi şişeler nazarıyla bakabilirler." — Mektûbat

Aynı mânâyı takviye eden bir başka ders:

"Kur'an bizi siyasetten şiddetle men'etmiş. Evet Risale-i Nur'un vazifesi ise, hayat-ı ebediyeyi mahveden ve hayat-ı dünyeviyeyi de dehşetli bir zehire çeviren küfr-ü mutlaka karşı, imanî olan hakikatlarla gayet kat'î ve en mütemerrid zındık feylesofları dahi imana getiren kuvvetli bürhanlar ile Kur'ana hizmet etmektir. Onun için Risale-i Nur'u hiçbir şeye âlet edemeyiz."
—Şualar

"Kur'an bizi siyasetten şiddetle men'etmiş" cümlesi değişik yönlerden ele alınabilir:
Nasıl Kur'an bütün bir insanlığın irşadı için inzâl olmuşsa, onun tefsirleri de bütün bir beşeriyet içindir. Onu sadece bir gruba mal edip geride kalan insanları ondan mahrum bırakmak, Kur'an'ın cihan şümullüğü ile bağdaşmaz ve Kur'an böyle bir anlayışı reddeder.

Kur’an’ın ulvî hakikatlerinin süflî menfaatlere âlet edilmesini de Kur’an kabul etmez. Doğruluk, muhabbet, beraberlik esaslarını mü’minlerin kalplerine yerleştiren Kur’an’ın, yalana, iftiraya, bölünme ve parçalanmaya yol açan siyasî kavgaları kabul etmeyeceği de açıktır.

Bir başka sebep de şu olsa gerek: Her asrın müceddidi Kur’an’dan o asrın ihtiyaçlarına ve mizacına en uygun bir tebliğ ve hizmet metodu istihraç etmiş. Üstad ise Kur’an’dan ‘siyasetsiz hizmet’ dersini almış oluyor.

•••

Şefkat, vicdan ve hakikat siyasetten men ediyor:

Üstat Bediüzzaman hazretleri, kendisini siyasetten men eden bir başka ciheti ise şöyle dile getirir:

"Şefkat, vicdan, hakikat bizi siyasetten men ediyor. Çünkü tokada müstehak dinsiz münafıklar onda iki ise, onlara müteallik yedi-sekiz masum, bîçare, çoluk-çocuk, zaif, hasta, ihtiyar var.

Belâ ve musibet gelse o sekiz masumlar o belâya düşecekler. Belki o iki münafık dinsiz, daha az zarar görecek. Onun için siyaset yoluyla, idare ve asayişi ihlâl tarzında, neticenin husulü de meşkuk olduğu halde girmek, Risale-i Nur’un mahiyetindeki şefkat, merhamet, hak şakirtlerini men etmiş."

Bu ifadelerden hemen anlaşılacağı gibi, siyaseti dinsizliğe âlet eden onda iki gibi az bir grup. Gerek bunlara tâbi olanlar, gerekse bunların siyasetle alâkası olmayan çoluk çocukları, hastalar, ihtiyarlar ise onda sekiz. Bu azınlık gruba karşı aktif siyasetle meydana çıkılsa ve şer güçlerin engellemesiyle karşılaşıldığında daha da ileri gidilip "idare ve asayiş ihlâl" edilse, yani Kur’an’a ihlâs ile hizmet eden insanlar yönetimle karşı karşıya getirilse, o zaman iç kavgaya yol açılır. Ve böyle bir çalkantıda o dinsizler, büyük bir ihtimâlle, bir yolunu bulup kendilerini kurtarırlar, ama o masumlara büyük zarar olur.

İşte o masumların hukukunu düşünme inceliği, feraseti, himmeti ve şefkatidir ki, Risale-i Nur talebelerini siyasetten men etmiştir. Zaten vicdan ve hakikat da, masumların cezalandırılmasına cevaz vermez.

Halbuki, ikaz ve irşad yolu, ilim ve tebliğ yolu böyle zararlardan temizdir. Bu yol ile o zâlimler ıslah olmasalar bile, onlara aldananlar, hatta onların çoluk-çocukları imanla, İslâm’la müşerref olabilirler. İşte büyük Üstadı siyasete girmekten ve idareye karışmaktan men eden bu engin şefkat, himmet ve hikmettir.

İşte, asrının mânevî öncüsü olma şerefine mazhar bu büyük insan, böyle bir neticeye şahsî düşüncesiyle değil Kur’an’dan aldığı dersle ulaştığını, "Kur’an bizi siyasetten şiddetle men etmiş" ifadesiyle açıkça ortaya koyuyor.

"En iyi çare, cereyanların kuvveti yerine, inayet ve tevfik-i İlâhiyeye dayanmaktır." — Emirdağ Lâhikası

Kökü dışarıda olan cereyanlar:

Üstadın siyaset noktasında üzerinde önemle durduğu bir başka nokta da, siyasete girenlerin kökü dışarıda olan menfî cereyanlara bilmeyerek de olsa âlet olmaları tehlikesidir.

"Hem şimdi hükmeden öyle kuvvetli cereyanlar içinde siyasete girenlerden hiçbir kimse, istiklâliyetini ve ihlâsını muhafaza edemez. Herhalde bir cereyan onun hareketini kendi hesabına alacak, dünyevî maksadına âlet edecek. O hizmetin kudsiyetini bozacak." — Şualar

Eski Said döneminde dile getirilen bu gerçekler maalesef hâlâ belli bir ölçüde de olsa geçerliğini koruyor. Hâlâ siyasetimizin istiklâline tam kavuştuğunu söyleyemiyoruz. Kanaatimce, bunun en büyük sebebi iktisadî yönden dışa büyük ölçüde bağımlı olmamız. Üstadın, "i’layı kelimatullahın bu zamanda en büyük sebebi" olarak "maddeten terakki"yi görmesi bir yönüyle bu meselemize de bakıyor.

Oy kullanmak siyaset mi?

Son olarak oy kullanma ve mebus olma meselesi üzerinde de biraz durmak isterim.

Üstad, Nur hizmetini hiçbir partinin menfaat odağı haline getirmemekle birlikte, seçimlerde kendisi oy kullandığı gibi talebelerine de kullandırmıştır. Bu noktada siyasetten beklediği tek şey, "def-i şer" hizmeti, yani başta Komünizm olmak üzere zararlı cereyanlardan memleketimizi muhafaza etmeleri.

İnsanları irşat ve ıslah görevi ise, ilim adamlarına ve mürşitlere ait. Bu noktada siyasetten bir şey beklemenin bir mânâsı yok.

Üstad, Demokrat Parti’ye rey verdiğini Halk Partisi’ne vermediğini açıkca beyan etmiş ve sebebini de şöyle izah etmiştir:

"Halk Partisi iktidara gelecek olursa, Komünist kuvveti aynı partinin altında bu vatana hâkim olacaktır. Halbuki bir Müslüman kat’iyyen Komünist olamaz, anarşist olur. Bir Müslüman hiçbir zaman ecnebilerle mukayese edilemez. İşte bunun için hayat-ı içtimaîye ve vatanımıza dehşetli bir tehlike teşkil eden bu partinin iktidara gelmemesi için, Demokrat Parti’yi, Kur’an ve vatan ve İslâmiyet namına muhafazaya çalışıyorum." — Emirdağ Lâhikası

Üstad, Demokrat Partiyi desteklemesi yanında onlardan bir fayda beklemediğini de açıkça beyan etmiş:

"Biz, Demokratları iktidar yerinde muhafaza etmeye Kur’an menfaatına kendimizi mecbur biliyoruz. Onlardan hayır beklemek değil; belki dehşetli, baştaki iki cereyana siyasetlerince muârız oldukları için; onların az bir kısmı dine verdikleri zararı, vücudun parçalanmasına bedel, yalnız bir parmağı kesmek gibi pek cüz’î bir zararla pek küllî bir zarardan kurtulmamıza sebeb oluyorlar bildiğimizden, o iktidar partisinin lehinde ehl-i dini yardıma davet ediyoruz." (Emirdağ Lâhikası)

Mektupta, sözü edilen iki cereyandan birincisinin, "komünist, dinsizlik cereyanı," ikincisinin ise, "ifsad komitesi namında bir komite," olduğu ifade edilir ve bu komitenin hedefi de "müstemlekâtların, Türklerle alâkalarını kesmek için, Türkiye dairesinde dinsizliği neşretmek" şeklinde ortaya konulur.

Aynı mânâyı destekleyen bir başka ifadeleri:

"Madem siyasetçilerin bir kısmı Risale-i Nur’a zarar vermiyor, az müsaadekârdır; "ehvenüşşer" olarak bakınız. Daha a’zamüşşerden kurtulmak için, onlara zararınız dokunmasın, onlara faydanız dokunsun." — Emirdağ Lâhikası

Bugün artık Komünizm yıkılmış, ülkemizdeki politik kamplaşmalar ideolojik merkezli olmaktan belli bir ölçüde kurtulmuşlar, zıt görüşlü partiler birbirleriyle koalisyonlar kurma noktasına gelmişler ve

devletçilikten her geçen gün biraz daha uzaklaşılması ve özel teşebbüse ağırlık verilmesiyle de siyaset eski önemini kaybetmiş.

Üstad, Halk Partiye oy vermenin Komünizm tehlikesini gündeme getireceği o dehşetli dönemde bile, suçu Halk Partisinin yüzde beşine vermiş, partiyi desteklemediği halde partililere düşmanca bir tavır takınmamış ve takındırmamış. Siyasî görüşüne bakmaksızın, iman hizmetini her insana ulaştırmak onun her zaman birinci gayesi olmuş.

Bütün bunlar Nur'un siyaset hakkındaki fevkalade isabetli düsturlarından bir demet. Bunları bilen insan, bu hizmeti hiçbir dünyevî ve siyasî cereyana âlet edemez. Ama, bazı Nur talebeleri siyasete atılmak isteyebilirler. Üstad onlara da bir engel çıkarmamış ama önemli kayıtlar ve şartlar getirmiş:

"Siyaset hesabına değil; belki Nurların intişarı ve maslahatı hesabına bazı kardeşler; Nurlar namına değil, belki kendi şahısları namına girebilir." — Emirdağ Lâhikası

Demek ki, siyasete menfaat ve ikbal gibi süflî gayeler için girilmeyecektir.

Önemli bir nokta:

"Nurların maslahatı namına" siyasete girmek başka, "Nurlar namına" girmek daha başkadır.

Birincisi bir niyet meselesidir.

İkincisinde ise, siyasete giren şahıs Nur Talebelerinin desteğini arkasında görmek ister. Nurların "her cereyanın fevkinde bulunması ve umumun malı olması", Nur talebelerini bir siyasî partinin yan kuruluşu gibi çalışmaktan men eder.

Bu nokta dikkate alınmadığında, kırgınlıklar, nazlanmalar, ihtilâflar çıkabilir. Bunun Nur hizmetine vereceği zarar mutlak, siyasetin getireceği menfaat ise tahminî ve hayalîdir.

Bu sebeple, şahıslar siyasete ancak kendi namlarına girebilirler, ama Nur talebelerinden kayıtsız şartsız destek bekleme gibi bir ruh haletine girmekten de şiddetle kaçınırlar.

Şerrin ehveni olur mu?

Ehven-i şer: Şerrin daha hafifi, daha az zararlısı.

"Madem siyasetçilerin bir kısmı Risale-i Nur'a zarar vermiyor, az müsaadekârdır; ehvenüşşer" olarak bakınız. Daha a'zamüşşerden kurtulmak için, onlara zararınız dokunmasın, onlara faydanız dokunsun." — Emirdağ Lâhikası

ÇOĞU ZAMAN iki şerden birini kabul etme mecburiyetinde kalırız. Bu takdirde yapılacak iş, şerrin ehvenini, yani daha hafifini kabul etmekten geçer. Burada hayırla şerrin mukayesesi yapılmıyor. Elbette ki hayırla, ehven-i şer karşı kaşıya gelince hayır işlenecektir; konumuz iki şerden birinin tercihi durumunda ne yapılacağı, nasıl hareket edileceği. Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusunda, bu gerçek, "iki fesad tearuz ettikde (karşı karşıya geldiğinde) ehaffi (daha hafifi) irtikâb olunur" şeklinde kaideleştirilir ve iki ayrı misâlle izah edilir.

Kendi ifademle arz ediyorum:

"Yangında yangın mahâlline yakın evlerin yıkılması, yangının büyümesini önleyecekse bu yola tereddütsüz gidilir." "Batmaya yüz tutan geminin bir kısım yükleri denize atılır."

Ehven-i şer için, naklî delil olarak, "fitne katilden daha büyüktür" âyet-i kerimesi getiriliyor. Yani, fitneye sebep olacakları katletmek, fitneye yakalanmaktan daha ehven. Mutlak mânâda, adam öldürme elbette arzulanmaz. Ama bu adamlar fitneye sebep olacaklar ve bu yüzden nice insanların maddî ve manevî hayatları tehlikeye girecekse, bu katl hadisesi ehven kalır. Nur Külliyatında, bir kaideye yer verilir:

"Hayr-ı kesir için, şerr-i kalil kabul edilir."

Büyük bir hayrın gelmesi, az bir kısım şerlere bağlıysa o şerler, istenmeyerek de olsa, kabul edilecektir. Ve bu kaidenin izahında şu güzel misâle yer verilir:

"Kangren olmuş ve kesilmesi lâzım gelen bir parmağın kesilmesi hayırdır, iyidir. Halbuki, zahiren şerdir. Parmak kesilmezse el kesilir; şerr-i kesir olur."

Parmağın kesilmesi elbetteki şer. Ama elin kurtulması için bir parmağın feda edilmesi gerekiyorsa bunu yapmak gerekir; aksi halde şer büyür; parmak yerine el kaybedilir.

Mektûbatta, adalet iki şubeye ayrılarak incelenir. Bunlardan birincisi "adalet-i mahza"dır. Bu adalet, "bir masumun hakkı, bütün halk için dahi iptal edilmez. Bir fert dahi, umumun selâmeti için feda edilmez" şeklinde tarif edilir.

Adalet-i izâfiye hakkında da şöyle buyrulur:

"Küllün selâmeti için, cüz'ü feda eder. Cemaat için ferdin hakkını nazara almaz. Ehvenüşşer diye bir nevi adalet-i izafiyeyi yapmaya çalışır. Fakat, adalet-i mahza kabil-i tatbik ise, adalet-i izafiyeye gidilmez, gidilse zulümdür."

Adalet-i mahza, mutlak adalet, en ileri adalet. Bütün bir toplumun menfaati için de olsa bir ferdin en küçük bir hakkını dahi zayi etmeyen adalet. Adalet-i izafiye ise, toplumun menfaatı için ferdin hukukunu ikinci plana bırakır. Ehven-i şerri esas alır. Bir işten, on kişi fayda, bir kişi de zarar görecekse, o işin icrası halinde bir kişiye zulüm edilir, aksi halde zarar birden yüze çıkar. Bu gibi hallerde o bir kişinin zararına razı olmak ehven-i şerdir, adalet-i izafiyedir.

Bazıları, birtakım siyasî mülâhazalarla, ehven-i şerrin olmadığını iddia ederler. Halbuki "hayır" bir tek hakikat olduğu halde sonsuz denecek kadar çok şubelere ayrıldığı gibi, şer de öyle. Onun da nice alt birimleri, yan kolları var. Mesela, sağ el ile yemek sünnet ve hayır. Sol elle yemek ise bunun zıddı, yani şer. Aynı şekilde, namaz kılmak hayır, bunun terki ise şer. O halde, ehven-i şer yoktur diyerek, sol elle yemek yemeyi, namaz kılmamakla eşit tutmak mümkün mü?

Ticarî hayatta da kâr gibi, zararın da nice dereceleri var. Zararda şerdir, iflâs da. Ama bunları eşit kabul edebilir miyiz?

Ateist, müşrik ve ehl-i kitab... Hepsi küfür içinde ama birbirine eşit değiller. İslâm'a göre, ateist ve müşrikin kestiğini yiyemezsiniz, ama ehl-i

kitabın kestiğini yersiniz. Keza, müşrikten kız alamazsınız, ama ehl-i kitapdan alırsınız.

Mâide Sûresinde, mü'minlere en şiddetli düşmanlığı Yahudilerin ve müşriklerin yaptığı beyan edilir. Hristiyanlar bu iki gruba göre daha ehven sayılır. Üç kişi düşününüz: Birisi alkolik olsun, diğeri hem alkol alsın, hem de kumarbaz olsun. Üçüncüsü ise, hem alkolik, hem kumarbaz, hem de hırsız olsun.

Bunların üçünün de yaptıkları şer ve bunların üçü de şerli kimseler. Ama, birinci ikinciye, ikinci de üçüncüye göre ehven. Hepsi kara, ama tonları farklı.

"Şerrin ehveni olmaz" diyenler bu sözü, hiçbir günahın küçük görülmemesi mânâsına söylüyorlarsa, yani bu söz takvaya dayanıyorsa, nefis muhasebesine dayanıyorsa doğrudur. Ama, bunun altında, baş ağrısını kanserle bir tutma kabilinden, mekruhu haramla, yahut günahı küfürle denkleştirme yatıyorsa, böyle bir fikre iştirak etmek elbette mümkün değil.

Mü'min, mecbur kaldığında, ehven-i şerle amel ettiği gibi, onun en büyük düşmanı olan şeytan da tam aksine, "a'zam-ı şer" ve "ehven-i hayır" ile amel eder. Bunlar onun vazgeçilmez prensipleridir. Onun en büyük hedefi insanları dinsiz yapmak, ateist yapmaktır. Bunu başaramazsa onları şirke sevk eder.

Şeytan, insanı müşrik etmekle de yetinmez; müşriki zalim eder, sefih eder. Bununla da kalmaz, onu şirk adına, gece gündüz çalışan bir dava adamı yapmaya çalışır. Bu onun son hedefidir. Zira, dava sahibi olmayan bir müşrik şeytanın bendesi ise, şirki dava edinenler onun can yoldaşlarıdır.

Bunlar, şeytanın, "a'zam-ı şer" ile amel ettiğine birkaç misâl.

Şeytan, bütün oyunlarını boşa çıkararak hakkı, doğruyu, hayrı seçen mü'minlerde taktik değiştirir. Onlar hakkında ehven-i hayırla amel eder. Mü'minin imanına ilişemeyeceğini anladı mı, onun ibadetiyle uğraşır; ibadetsiz bir mü'min olmasını arzu eder. Bunu başaramazsa, farzlarla yetinmesini, sünnetlere, nafilelere yanaşmamasını ister. Bu isteği de gerçekleşmezse, onun sadece şahsî ibadetiyle meşgûl olmasını, başkalara bir şeyler anlatmamasını arzu eder. Ve mü'mine şu yollu telkinlerde bulunur: "Koyunu koyun, keçiyi keçi ayağından asarlar."

Şeytanın, "ehven-i hayır" ve "a'zam-ı şer" ile amel etmesi ne kadar dessasane ise, bizim de onun tam tersine, "a'zam-ı hayır" ve "ehven-i şer" ile amel etmemiz o kadar hikmetli olacaktır.

Yüz yüze konuşalım

Gıybet:Meydanda olmama, kaybolma. Birisinin gıyabında onun hoşlanmayacağı bir şeyi söylemek.

GIYBETİN kelime mânâsı: "Meydanda olmama, kaybolma." Gıybet, "birisinin gıyabında onun hoşlanmayacağı bir şeyi söylemek, onu çekiştirmek, dedikodusunu yapmak" şeklinde tarif edilir.

Vicdan, doğruyu yanlıştan ayırmada, çok önemli bir ölçüdür. Her insan vicdanen bilir ki, kendisinin arkasında konuşulması onu rahatsız ettiği gibi, onun da bir başkasının aleyhinde konuşması karşı tarafı rahatsız edecektir. Bu vicdanî bilgi, insan vicdanının gıybeti yasak kılması demektir. Ve yine insan bir başkasının aleyhinde konuşurken ne niyetle konuştuğunu vicdanen bilir. Yani, kötü yönlerini anlatırken onun tedavisi için bir çare mi aramaktadır? Yoksa, onu böyle konuşturan bir kin, bir haset yahut bir intikam arzusu mudur? Yahut, sadece zaman öldürme ve sevap namına bir şeyler yapmışsa onları yakıp tüketme gafleti midir? Bu soruların cevabını insan vicdanı çok iyi verdiği gibi Allah da en ileri mânâsıyla bilmektedir.

Gıybetin, Allah katında ne kadar çirkin olduğunu şu âyet-i kerime insan vicdanını şahit göstererek sergiler:

"Bir kısmınız diğerlerinin gıybetini yapmasın. Sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz değil mi? — Hucurat Sûresi , 12

Gıybet edilen şahıs o anda hazır bulunmadığından, hükmen ölüdür. Söylenenlere, bir ölü sessizliğiyle, cevap vermekten acizdir. Böylesine aciz birine yapılan haksızlık, Allah kelâmında "ölü eti yeme" şeklinde tasvir edilmiştir.

Nur Külliyatında gıybetle ilgili harika bir bahis yer almıştır. Bu bahsin sonunda gıybetin caiz olduğu haller sıralanırken şöyle bir madde de nazara verilir:

"Şekva suretinde bir vazifedar adama der, tâ yardım edip o münkeri, o kabahati ondan izale etsin ve hakkını ondan alsın."

— Mektûbât

Demek oluyor ki, bir insan bir haksızlığa uğradığında, bunu ancak o zulmü gidermeye ve o yanlışı düzeltmeye gücü yetecek olan sorumlu şahsa veya şahıslara anlatabilir. O takdirde gıybet yapmış olmaz. Ama, hazır fırsatı yakalamışken, ilgili-ilgisiz, her önüne gelene bunu anlatsa gıybet etmiş olur.

Şimdi insafla düşünelim:

Haklı olduğumuz bir meselede bile, şikayetimizi sadece yetkililere bildirmemize izin verilmişken, vakit geçirmek yahut öfkemizi söndürmek gibi bayağı sebeplerle dedikodu yaptığımızda kendimizi nasıl mazur görebiliriz?!.. Bu konuda vicdanımız bizi ne ölçüde tasdik eder?!..

Halk arasında düşülen büyük bir yanlışlığa da şu cümleyle dikkatimiz çekiliyor:

"Gıybet odur ki: Gıybet edilen adam hazır olsa idi ve işitse idi, kerahet edip darılacaktı. Eğer doğru dese, zâten gıybettir. Eğer yalan dese; hem gıybet, hem iftiradır. İki katlı çirkin bir günahtır."

— Mektûbât

Demek oluyor ki, gıybet de iftira da karşıdaki şahsın, işittiğinde hoşlanmayacağı sözlerdir. Bunların farkı, birinin yalan, diğerinin doğru olmasıdır. Ama gıybet olmakta ikisi de birleşirler. O hâlde, "ben yalan söylemiyorum, gerçeği ifade ediyorum," sözü, gıybette özür olmaz ve kişiyi cezaya çarpılmaktan kurtarmaz.

Boş sözler ve boş işler

Malayanî: Mânâsız, boş söz.
Faydasız, boş iş.

"Kişinin İslâmî güzelliklerinden biri de, malâyani şeyleri terketmesidir." —Hadis-i Şerif

MAĞAZALARDA alıcıyla satıcı arasında yapılan kıyasıya pazarlıklar ne kadar ibretlidir!?.. Birisi malının kıymetini bilmektedir, beriki parasının değerini. Her ikisi de bu ticaretten mutlaka kârlı çıkmak için çalışırlar.

Şimdi şu soruyu soralım kendi kendimize:

Paramız ve malımız için gösterdiğimiz hassasiyetin binde birini hayatımız, ruhumuz ve aklımız için gösteriyor muyuz?

İşte bu büyük sermayelerin boşu boşuna harcanmasına "malayani" deniliyor.

"İki büyük sermaye ziyana uğratılmaktadır: Sıhhat ve boş zaman" — Hadis-i Şerif

Malayani, yani kendisiyle hiçbir hedef gözetilmeyen, iş olsun diye, lâf olsun, vakit geçsin, ömür tükensin diye yapılan boş konuşmalar ve faydasız işler ...

Malayaninin en yaygın tarifi, "ne dünyaya ne de ahirete yaramayan şeyler, işler, konuşmalar" şeklindedir.

Bu tarif, şu dünyada yaşadığımız sürece bize bir şeyler verir. Ve ömrümüzü ya dünya için, yahut ahiret için faydalı olacak sahalarda geçirmemizi telkin eder. Aslında İslâm'da bu iki saha birbirinden ayrı değildir. Çünkü, İlâhî rızayı esas alan ve meşru dairede, istikamet üzere çalışan bir mümin, dünya işleriyle meşgûl olduğunda da yine ibadet üzeredir ve ahiretine bir şeyler göndermektedir.

Şu var ki, ahirete göçtüğümüz zaman malayaniyi, her halde, biraz daha farklı anlayacağız. O zaman diyeceğiz ki, "ebedî âleme fayda sağlamayan

ve meyveleri sadece dünyada kalan her şey malayanidir."

Nur Külliyatında dünyanın üç yüzü olduğu ifade edilir. Birisi İlâhî isimlere ayna olma yönü, diğeri ahirete tarla olma ciheti, üçüncüsü de dünyanın zevk ve safa, oyun ve eğlence tarafıdır. İşte bu tasnifteki ilk ikiye girmeyen her iş, her faaliyet, her konuşma malayanidir.

Şu var ki, ahiret denilince cennet ve cehennem birlikte düşünülecektir. Eğer bir iş, sadece cennete vesile olmamakla kalmayıp insanı cehenneme sürüklüyorsa, bunu malayani içinde değerlendiremeyiz. Böyle bir iş boş değildir; azap yüklü ve ceza doludur.

Malayani, ahiret namına bir faydası olmayan, ama günah yahut haram da sayılmayan meyvesiz işler demektir.

Nur Külliyatında "malayani" konusu sıkça işlenir.

Nur Mülellifi iki risalesi hakkında özel birer not düşmüştür. Birincisi İhlas Risalesidir, düştüğü not ise "bu risale, lâakal," yani en az, "on beş günde bir defa okunmalı" şeklindedir.

Diğeri ise Meyve Risalesinin Dördüncü Meselesidir. Bu Risale için, "Meyvenin Dördüncü Meselesini çokça okuyunuz" tavsiyesinde bulunur.

Malayani hastalığının bir ilacı olan bu risalenin, en can alıcı paragrafını aynen aktarmak isterim:

"Ömür sermayesi pek azdır. Lüzumlu işler pek çoktur. Birbiri içinde mütedâhil daireler gibi, her insanın kalb ve mide dairesinden ve cesed ve hane dairesinden, mahalle ve şehir dairesinden ve vatan ve memleket dairesinden ve Küre-i Arz ve nev-i beşer dairesinden tut.. tâ zîhayat ve dünya dairesine kadar, birbiri içinde daireler var. Herbir dairede herbir insanın bir nevi vazifesi bulunabilir. Fakat en küçük dairede, en büyük ve ehemmiyetli ve daimî vazife var. Ve en büyük dairede en küçük ve muvakkat, arasıra vazife bulunabilir. Bu kıyas ile -küçüklük ve büyüklük makûsen mütenasib- vazifeler bulunabilir. Fakat büyük dairenin cazibedarlığı cihetiyle küçük dairedeki lüzumlu ve ehemmiyetli hizmeti bıraktırıp lüzumsuz, malayani ve âfâkî işlerle meşgûl eder. Sermaye-i hayatını boş yerde imha eder. O kıymetdar ömrünü kıymetsiz şeylerde öldürür." — Şuâlar

İnsan kendi nefsiyle sürekli beraberdir. Bu beraberlik kabir âleminde ve ahiret hayatında da devam edecektir.

İnsan, cüzi irade ve hürriyet nimetleri sayesinde kendi nefsini dilediği gibi yönlendirebiliyor. Bu en küçük dairede en büyük söz onundur. İstediği yere gitmekte, dilediği işi görmekte, arzu ettiği kitabı okuyabilmektedir. Ama bir sonraki daire için bunu söylemek çok zordur. İnsan, kendi aile fertlerini istediği gibi yönlendirme şansına çoğu zaman sahip olamaz. Çünkü onlar da insandırlar, onların da nefisleri ve cüzi iradeleri vardır. Şeytan onların da peşindedir; dünya, onları da durmadan kendine çağırmaktadır.

İnsanın bu dairede yapabileceği tek şey, doğru ve faydalı olanı, onlara güzel bir şekilde anlatmaktan ibarettir.

Şehir dairesinde, insanın tesiri çok daha aşağılara düşer. Bütün şehir halkını istediği yöne sevk etme şansına sahip değildir. Memleket ve bütün bir insanlık âlemi için ise, insanın müessiriyeti sıfıra çok yaklaşır.

Ama, insan, bu geniş dairelerde kendisine düşen vazifenin cüzi olduğunu çok iyi bildiği halde, onların cazibesine kapılır, onlara daha çok önem verir, onlar hakkında çok daha fazla konuşur, yahut kafa yorar. Bu, insan için büyük bir zarardır; ömür sermayesini boş yere harcamaktır. İşte Nur Müellifi, insanın nazarını hayatın ve siyasetin geniş dairelerine çeviren malayani afetine, önemle dikkat çekmekte ve bu derdin devası olan söz konusu risalenin sıkça okunmasını tavsiye etmektedir.

Bir başka risalesinde ise, bu afetin vahim neticesini şöyle nazara veriyor:

"Lüzumsuz ve malayani bir surette vazife-i hakikiyelerini ve elzem işlerini bırakıp âfâkî ve siyasî boğuşmalara ve kâinatın hâdisatına merak ile dinleyerek, karışarak ruhlarını sersem ve akıllarını geveze etmişler." Kastamonu Lahikası

İnsanın nefs-i emmaresi, malayaniye yatkındır. Çünkü onda ahiret için bir fayda yoktur. Şeytan da insanı küfür, şirk, günah şıklarından hiçbirine sevk edemediği taktirde, onu malayaniye sevk eder. Nefis ve şeytanın bu ortak arzusuna uyan insan, boş konuşmaları saatlerce dinlemekten zevk alır. Aynı insan ilmî bir eseri okuduğunda, yarım saat sonra sıkılmaya ve yorulmaya başlar.

O halde, doğru olan yol, kötülüğü emreden nefsin aksi istikametidir ve bu yola giren insan, malayaniyi elden geldiğince terk etmek mecburiyetindedir. Ancak böyle yapmakla, güzel ve faydalı sahalarda daha fazla mesafe alabilir.

Malayani konusunda, şu hususun gözden uzak tutulmaması gerekiyor:

Hayatın ve siyasetin geniş dairelerinde vazife almış kimselerin, bu konularla derinlemesine ilgilenmeleri, dünyaya çalışmak demektir ve malayani sayılmaz. Ama, dört senede bir defa rey vermekten öte, siyaset dairesine müspet yahut menfi hiçbir tesir gücüne sahip olmayan insanların, dört yıl boyunca bu konuya büyük zaman ayırmaları malayaninin tâ kendisidir.

"Benim ve kardeşlerimin herbirimizin yüz derece aklı ve fikri ziyadeleşse, bu muazzam vazife-i kudsiyenin hizmetine ancak kâfi gelebilir. Sair mes'elelere bakmak, bize fuzulî ve malayani olur." — Sikke-i Tasdik-i Gaybî

Bu ifadede geçen "bize" kaydı, bu noktada çok önemlidir. "Ben imanın cereyanındayım, karşımda imansızlık cereyanı var, başka cereyanlarla alâkam yok" diyen Nur Müellifi, "iman ve Kur'an hizmeti" olarak özetlediği bu büyük vazifenin dışındaki hâdiselerle ilgilenmeyi, kendisi ve hizmet arkadaşları için, malayani sayar. Ama aynı işler, vazifeli kimseler için malayani olmayabilirler.

"Hikmet müminin yitiği gibidir. Onu nerede bulursa alır" hadis-i şerifinin ışığında, batı insanından malayani konusunda alacağımız birçok dersler olabilir; tıpkı onların, İslâmı yaşayan müslümanlardan iman, ahlâk, fazilet gibi konularda alacakları nice dersler olduğu gibi.

Konuya ibretli bir misâl olması bakamından, bir arkadaşımdan dinlediğim enteresan bir hatırayı nakletmek isterim:

Söz konusu arkadaşımız ihtisas için Amerika'ya gitmiştir. Çalıştığı salonun ayrı bir köşesinde, bir Amerikalı önündeki kitabı dikkatle incelemekte, ara sıra da kahvesini yudumlamaktadır. Odaya yeni gelen kişinin kim olduğuyla ilgilenmez bile. Bizimki fazla dayanamaz ve Amerikalının yanına giderek kendini tanıtır. Birkaç kelam ettikten sonra, biraz konuşmak ve İngilizce'sini de ilerletmek niyetiyle, kendisine şu soruyu sorar:

"Kissinger'in çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?"

O yıllarda ABD dışişleri bakanı Kissinger'dir ve bütün Ortadoğu bu ismi ezberlemiştir. Kendisine bir de lakap takılmıştır: "Barış Güvercini". Arap ülkeleriyle İsrail arasında durmadan mekik dokuyan, yer yer Türkiye'ye de gelen bu adamı artık bilmeyenimiz yoktur.

Amerikalı bilim adamının bu soruya verdiği cevap arkadaşımızı hayli şaşırtır:

-Kissinger kim?

İşte Amerikanın bugünkü muhteşem seviyeyi yakalamasının altında yatan sırrı, burada aramak gerek. Herkes kendi işini en iyi şekilde yapmaya çalışır ve onun dışındaki hâdiselerle gereksiz yere vakit kaybetmez.

Batı insanının sadece şu kısa dünya hayatı için gösterdiği bu hassasiyetten ders alarak, biz de hem dünyamız hem de ahiretimiz için gereken her türlü çabayı göstermeli, ömür sermayemizi israftan azami ölçüde kaçındırmalıyız.

Boş sözleri ve faydasız işleri hiç olmazsa, asgariye indirmeliyiz.

Ters değerlendirme

Hased: Başkasındaki herhangi bir üstünlüğü çekememek.
Rakibindeki nimetin yok olmasını arzu etmek.

KENDİ KAYBINA değil de, başkalarının kazancına üzülenler, ticaret bilmezliğin en ileri örneğini sergilerler. Bunlar, kıskançlığın kıskacında kıvranan birer zavallı.

Bir hikmet ehli şöyle der: "Haset insanı avare eden bir ihtirasdır. Evde tutacağına diyar diyar gezdirir."

Bu âfete tutulanlar, iman, ilim, sıhhat ve servet gibi İlâhî nimetleri değerlendirirken, meseleyi tersten ele alırlar. Önce servet ve makama göz dikerler. Sonra beden sıhhatine bakarlar; en sonunda da ilim ve imana sıra gelir. Halbuki, iman kuvvetinde birazcık ziyadelik ilim fazlalığıyla mukayese mi edilir!?.. İlimde birazcık üstünlük, beden sıhhatiyle tartıya mı girer!?.. Bedende bir parça sıhhat fazlalığı, servet çokluğuyla ölçüye mi sığar!?..

Bu da garip bir sır, azim bir hikmettir. Bu sır iledir ki, muhteris, kıskanç insanlar, dünyaca varlıklı kişilerle uğraşırlar da, âlimlere, velilere, salihlere ilişmezler. Halbuki gerçek varlığa erenler bunlardır.

Hasetten kurtuluş için Bedüzzaman Hazretleri'nin bir tavsiyesi var:

"Hasid adam hased ettiği şeylerin âkıbetini düşünsün. Tâ anlasın ki, rakibinde olan dünyevî hüsün ve kuvvet ve mertebe ve servet; fânidir, muvakkattır." — Mektûbat

Haset hastalığının temelinde, haset edilen kimseyi ve onun elindeki dünya nimetlerini ebedî zannetme gafleti yatar. Akıl planında, gerçeğin böyle olmadığını herkes bilir; ama, hissiyat hükmünü icra etti mi, zavallı akla kıvranmaktan öte bir şey kalmaz.

Bir asır sonra bütün haset edenler ve edilenler gibi, hasede konu olan mevki ve makamlar, servet ve devletler de başka insanların eline geçecekler; bir süre de onları oyalayacak ve hiçbirine Hakikî yâr olmadan, bir başka gruba intikal edecekler.

Bir gönül ehli, dünyayı kınalı bir geline benzetir; bu gelin herkese göz etmiş ama hiç kimseyle evlenmemiştir.

Hasedin bir de kadere itiraz yönü var.

"Yoksa onlar, Allah'ın lütfundan verdiği şeyler için, insanlara haset mi ediyorlar?" — Nisa Suresi, 54

Bir insan düşünelim: Belli bir nimete ulaşmak için elinden gelen gayreti göstermiş, meşru dairede çalışmış, fiilî ve kavlî duasını yaptıktan sonra Rabbinin rahmetini, inayetini gözlemeye başlamıştır. Bu insana yapılan İlâhî lütuf karşısında mü'mine düşen vazife, o nimete kendisi nâil olmuş gibi sevinmektir. Kadere iman da, İslâm kardeşliği de bunu gerektirir.

Böyle yapmayıp haset ve düşmanlık yolunu tutanlar için Üstad Bediüzzaman'dan bir tehdit cümlesi:

"Kaderi tenkid eden başını örse vurur kırar. Rahmete itiraz eden, rahmetten mahrum kalır." — Mektûbat

Âyet-i kerimede, "Allah'ın lütfundan verdiği" şeklinde çok hikmetli bir kayıt var. Bu kayıttan hareketle müfessirlerimiz,meşru olmayan kazançlara haset edilebileceğini belirtmişler ve "vurguncunun elindeki malın gitmesini temenni etmek haset değil, gayrettir, adalettir" demişler.

Buna göre bir adam hırsızlık ederek zengin olsa, o malın ondan alınmasını arzu etmek haset değildir. Haset; "Allah'ın lütfuyla verdiği" meşru servet, makam yahut fazileti çekememektir. Bunların, bir mü'minden alınmasını arzu etmek ise, kaderi tenkit ve rahmete itiraz mânâsı taşır.

Füzeyl bin İyaz'ın, "mü'min gıpta eder, münafık haset eder", sözü bizim için hem güzel bir ölçü, hem de büyük bir tehdit.

Bir insan, bir başkasının nâil olduğu maddî veya manevî bir ihsana kendisinin de erişmesini arzu edebilir. Bu haset değil gıptadır. Hasette ise, haset edilen şahıstan o ihsanın mutlaka geri alınması arzu edilir. Yani, zengin komşusuna haset eden adamın temel hedefi, kendisinin zengin olması değil, komşusunun fakir olmasıdır. Bu ise, ancak münafıklara yakışacak kadar aşağı ve bayağı bir düşüncedir.

Bununla beraber, bu güzel sözü yanlış yorumlayarak, haset edenlere hemen münafık damgası vurmak elbette doğru değil.

Çünkü münafığın tarifi açık: Münafık, gerçekte iman etmediği halde iman etmiş gözüken kimsedir. Haset eden bir mü’mine, bu mânâda, münafık demek mümkün mü? O halde bu sözü, "sakın haset etmeyiniz, zira bu ancak münafıklara yakışan alçak bir sıfattır" şeklinde anlamak gerek.

Kendini seven ve menfaatini bilen insan haset yolunu tutmaz. Çünkü haset başkasının saadetini çekememe yüzünden, insanın kendi ruh âlemini perişan etmesidir. Rakibine kızarak kendini bıçaklamak gibi bir şey.

"Hased evvelâ hâsidi ezer, mahveder, yandırır. Mahsud hakkında zararı ya azdır veya yoktur" — Mektûbat

Şunu unutmamak gerek:

Dünyevî bir nimete yahut üstünlüğe kavuşmak kişinin kemâline delil olmaz. Böyle olsa bütün zenginlerin salih, bütün fakirlerin fasık olması gerekir.

Gerçek hiç de böyle değil. Dünya nimetleri bir imtihan aracı. Herkes bir türlü imtihan oluyor. Önemli olan bu yolculuğun sonudur. Bu dünyada meşru yolla zenginleşmeye yahut makam sahibi olmaya çalışmak elbette güzel şey. Ama hâdiselerde kader hâkim. Çok çalışmamıza rağmen dilediğimiz sonucu elde etmeyebiliriz. Ve rakibimiz bizi geçebilir.

Üzerimize düşen görevi hakkıyla yerine getirdikten sonra, tevekkül yolunu tutma ve "hakkımda böylesi hayırlıymış" diyerek İlâhî takdire razı olma durumundayız. Aksi halde hasetle, ruh dünyamızı huzursuz kıldığımız gibi, sonunda şeytana âlet olup kadere itiraz tehlikesiyle de karşı karşıya kalabiliriz.

Bunun zararı ise hem çok büyük, hem de ebedî.

Hayatın gerçek yüzü

Cidal: Kavga. Mücadele. Muharebe.
Teavün: Yardımlaşmak.

FAKİRLER DE muhtaçlara yardım mı edermiş? demeyelim. Etrafımızı kuşatan şu cansız ve şuursuz varlıkların bizim imdadımıza koşmaları bundan başka bir şey mi?

Göz nedir bilmeyen, görmeyi hiç tatmamış bir güneş, kalkıyor gözümüze nur veriyor. Açlığın ne olduğundan habersiz bir ağaç, bize meyvelerini uzatıyor. Ne olduğunu ve nereye gittiğini bilmekten aciz bir bulut, bize yağmur taşıyor ve başımızdan aşağı rahmet yağdırıyor.

Gözümüze bir toz girdiğinde "göz nedir?," "toz nedir?" bilmeyen bir elimiz, hemen gözün imdadına koşuyor. Açlığı bilmeyen ayaklarımız, bizi yemek mahalline götürüyorlar.

İç organlarımız da tam bir yardımlaşma içindeler. Kâinattaki mükemmel yardımlaşmanın küçük, ama çok mükemmel bir misalini sergiliyorlar.

İçimiz ve dışımız böyle nice yardım örnekleriyle kaynaşıp dururken, bazıları kalkıyor, "hayatın bir mücadele olduğundan" dem vuruyorlar.

Kendilerine bunun delilini soruyorsunuz, avını parçalayan ceylanı, fareyi kovalayan kediyi ve onları taklit edercesine menfaat kavgası veren bir kısım insanları önünüze seriyorlar. Buyrun, diyorlar, bunlar mücadele değil mi?

Önce hayvanlar arasındaki rızk kavgasına bir göz atalım:

Bir milyonu aşkın hayvan türü var. Her türün de sayılamayacak kadar fertleri mevcut. Ve bütün bu türlerin bütün mensupları her gün karınlarını doyuruyor ve açlıktan ölmüyorlar.

Burada akıllara durgunluk veren bir rızk taksimatı söz konusu. Rızkı, Allah veriyor. Şu var ki, her canlıya rızk arama duygusu veren de yine Allah.

Bunlar içerisinde otla beslenenlerde fazla bir mesai gerekmiyor. Bazı hayvanlar da etle besleniyorlar. Eğer böyle olmayıp da bütün hayvanlar

sadece otla beslenselerdi, sonsuz denecek kadar çok hayvan cenazeleri yerde kalacaktı.

Aslanın parçaladığı bir ceylana bakarken şöyle de düşünmek gerekiyor:

Bu ceylan, bu güne kadar, ormandaki bunca vahşi hayvana rağmen hayatını sürdürdü. Bu gün ise O'nun ölüm günüydü. Her şeye bir sebep yaratan Allah, O'nun ölümünü de aslanın eliyle tahakkuk ettirdi. "Her nefis ölümü tadacaktır." hükmü ceylanda bu şekilde gerçekleşti. Bir gün de o aslan ölümü tadacak ve her ikisi de yolculuklarının ilk noktalarına varacaklar ve asılları olan toprağa rücû edecekler.

Ölüm kanununun bir gereği olan bu gibi hadiseleri ölçü alarak, hayatı mücadele kabul etmek, kısır bir değerlendirme olur.

İnsanlara gelince, onlarda durum biraz farklı. Bu dünyada ahiret namına bir imtihan geçiren insanların, bu çetin imtihanda çoğu zaman kaybettikleri sorular, "adalet, merhamet, hak ve hukuk" maddeleri. İnsan, diğer insanlara merhamet edeceğine, zulmetmeye kalkışabiliyor ve bunu bir göz açıklığı, bir hüner sanabiliyor. Burada bir mücadele söz konusu olabilir. İlâhî hikmet, dünya imtihanının önemli bir yönünü teşkil eden bu gibi çatışmalara, müsaade ediyor. Zira, adaylara müdahale edilmemesi, imtihanın temel bir esasıdır.

Şu var ki, insanların helâl sınırını aşarak ve meşru çizgiden saparak verdikleri menfaat kavgaları, ahiretleri namına bir kaybın ifadesidir. Zulmeden bir insan, elde ettiği menfaat ne olursa olsun, "zalim" sıfatını peşinen almış ve insanlık vasfından büyük ölçüde kayıp vermiştir. Bu kısa dünya hayatında çok az istifade edeceği ve sonunda bırakıp gideceği bu gibi cüz'î menfaatler, o kaybın yerini kesinlikle dolduramaz; ahirette verilecek hesap ve görülecek ceza da işin diğer yönü, ebediyet cephesi... Nitekim, İlâhî Fermanda haber verildiği gibi, "Kim zerre kadar hayır işlemişse onu görecek ve yine kim zerre kadar şer işlemişse onu görecektir." (Zilzal Sûresi, 7,8)

•••

Nefis ve şeytanın insana musallat olmasıyla, insan nev'i için, kıyamete kadar sürecek ve meyveleri ya cennet yahut cehennem olacak bir imtihan başlatılmıştır.

"Hayır şer, güzel çirkin, nef' zarar, kemâl noksan, ziya zulmet, hidayet dalalet, nur nâr, iman küfür, taat isyan, havf muhabbet gibi âsârlarıyla, meyveleriyle şu kâinatta ezdad birbiriyle çarpışıyor." — Sözler

Hayat bir mücadeledir diyenler, bu cümleyi, yukarıda sözü edilen mânâların çarpışması kastıyla söyleselerdi gerçeği ifade etmiş olurlardı. O zaman, hayır cephesinde yerlerini alır şerle mücadele ederlerdi; güzelliğe kuvvet verir çirkinliği alt etmeye çaba gösterirlerdi. Daima kemâle ermeye çalışır, her türlü noksanlıktan sakınırlardı.

Ve nihayet, iman ve hidayet cephesinde bulunur, küfre, sapıklığa ve bozgunculuğa savaş ilân ederlerdi.

Bunun adına da "cidal" değil "cihat" derlerdi.

Başarının önşartı

"Hayat-ı içtimaiye-i beşeriyede bir çığır açan, eğer kâinattaki kanun-u fıtrata muvafık hareket etmezse; hayırlı işlerde ve terakkide muvaffak olamaz." — Lem’alar

NUR KÜLLİYATI’NDAN Yirmibeşinci Söz’de yapılan Kur’an tariflerinden birisinde; "Kuran şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi" ifadesi geçer. Buna göre şu kâinatın ifade ettiği mânâları anlayamayan insanlara, Kur’an bir yol gösterici, bir tercüman vazifesi görüyor. Yani, bir insan Kur’ana uymakla, kâinattaki fıtrat kanunlarına da en güzel şekilde uymuş oluyor.

Her iki kanunlar manzumesini de koyan Allah’tır. Kâinattaki kanunları iyi anlayan bir insan, Kur’an yoluna da girmiş demektir. Şu var ki; irade ve kudret sıfatlarından gelen bu kâinat kitabını okuyamayan insanlara, kelâm sıfatından gelen Kur’an, en büyük bir hidayet rehberi olmuştur.

Toplum hayatına yön vermek isteyen insanların başarıya ulaşabilmeleri için kâinat kitabını iyi okumaları ve ondaki fıtrat kanunlarına uymaları gerekir. Bunu yapabilen insanlar, dünyada başarıya erişir ve mükâfatlarını görürler. Ancak, bu kimselerin, Kur’ana tâbi olarak, kulluk vazifelerini yerine getirmedikçe, öte âlemde mahrumiyet ve zillete düşecekleri ve azabı tadacakları da şüphe götürmez.

‘Kanun-u fıtrat’ denilince neyi anlayacağız? Buna uymayanlar zarara ve başarısızlığa nasıl uğrarlar?

Fıtrat kanunu çok geniş bir sahayı kaplar. Bu kanunlar sayılamayacak kadar çoktur. Öte yandan, Üstad’ın sözünü ettiği kimseler de belli bir zümreye has değildir.

Meselâ, önceki asırda bütün dünyanın başına belâ olan komünizm afetinin temel görüşlerinden, daha doğrusu en büyük propaganda vasıtalarından birisi olan ‘eşitlik’, kâinattaki fıtrat kanununa zıttır. Bunun içindir ki bu felsefe tutmamış ve ancak zulümle bir süre devam edebilmiş ve sonunda yıkılmıştır.

Kâinattaki İlâhî icraatlar, ‘eşitlik’ değil, ‘adalet’ esası üzerine cereyan eder. Bunu anlamak için sadece insan simasına bakmak yeterlidir. İnsanın yüzündeki göz, kulak, burun, ağız arasında eşitlik yoktur. Olsaydı, hepsi bir tek şey olur ve insan mahrumiyetler içinde kalırdı. Ama bu taksimde adalet vardır. Yani ağzın hakkı yemek, tatmak, konuşmak, gözün hakkı görmek, kulağınki ise işitmektir.

Her hak sahibine hakkını vermek demek olan adalet, insanın yüzündeki vazife taksiminde çok açık olarak kendini gösterir. Şimdi birisi kalkıp bu fıtrat kanununa aykırı bir çığır açsa, insana zarar vermekten öte bir şey yapmaz.

Bir başka fıtrat kanunu ‘tedric’ kanunudur; yani, eşyanın birden ve âniden değil tedricen, kademeli olarak ve safhalar halinde yaratılmasıdır. Bu fıtrat kanununun, kâinatın milyonlarca sene ile ifade edilen altı dönemde yaratılması, insanın ana rahminde dokuz ayda teşekkül etmesi, bir çekirdeğin ağaç olması için yıllarca yol alması, güneşin birden doğmaması ve batmaması gibi nice örnekleriyle varlık âlemi adeta kaynaşmaktadır.

Toplum hayatında bir çığır açmak isteyen kişi de bu kanuna uyacak, çekirdek hükmündeki bir kadro ile işe başlayacak ve maksadına sabırla yürüyecektir. Sonuca birden bire varma arzusu, ya insanı hayal kırıklığına uğratır veya kanun dışı anarşik metotlara sürükler.

Bir başka kanun, ‘yardımlaşma ve ihtisas’ kanunudur. Güneşin sermayesi ışık ve hararettir. Havanın, suyun, toprağın da kendilerine göre sermayeleri vardır. Bunların hiçbiri tek başına bir çiçeği dahi yapamazlar. Ama ilâhî irade, bunların yardımlaşmalarını istemiş ve her biri kendi kabiliyetini ortaya koymuş, bir araya gelerek aynı gaye etrafında toplanmışlar; her biri kendi ihtisas sahasında iş görmüş, diğerinin işine hiç mi hiç karışmamış ve böylece yeryüzü önce bitkilerle, sonra hayvanlarla ve sonunda insanlarla şenlenir olmuş.

İşte toplum hayatında bir çığır açmak isteyen kişi de her işi tek başına yapma sevdasından vazgeçecek, her konuda ihtisas sahibi insanları etrafına toplayacak ve yardımlaşmayı esas kabul etmiş bir toplulukla hedefine doğru yol alacaktır.

Bir başka fıtrat kanunu ‘iktisat’tır. Bütün renkleri, sayısız şekilleri, farklı büyüklükleri görmek için bir tek göz vazifelidir. Bu, mükemmel bir iktisattır. Tatların bütün çeşitleri içinde bir tek dil kâfi gelmektedir. Her renk için ayrı bir göz, her tat için ayrı bir dil, her çeşit ses için farklı bir kulak

gerekseydi insanın binlerce, on binlerce çeşit gözü, dili ve kulağı olması gerekirdi.

Ellerimiz de öyle değil mi? Yiyen, içen, tutan, okşayan, döven hep aynı ellerdir. Burada da iktisat hakimdir.

İşte bu fıtrat kanununa uyarak israftan sakınmak ve iktisadı esas tutmak gerekiyor. Böyle yapmayanlar toplum hayatına müspet yön veremez, faydalı bir çığır açamazlar.

Nur Müellifi'nin, "Vazifeni yap, vazife-i İlahiye karışma" tavsiyesi de bir başka fıtrat kanununun, bu iman hizmetine uygulanması değil midir?

Yemek yiyen bir insan, aldığı gıdaların kan olması, hücre olması, enerjiye dönüşmesi için sadece bekler. O, vazifesini yapmıştır, bundan sonrasını İlâhî irade ve kudretten bekleyecektir.

Kuluçkaya yatan bir tavuk da, civciv yapma konusunda hiçbir gücü ve iradesi olmadığını bilircesine sadece beklemekte, yumurtanın belli bir ısı seviyesinde ve belli bir süre kalması konusunda bir görev yapmaktadır. Yumurtayı, civciv yapmak, o sıvı maddeyi, yiyen, içen, gören, işiten, koşan ve uçan bir canlı varlık haline getirmek Allah'a mahsustur.

Tohum eken çiftçi de bunun bir benzerini yapar.

İşte iman ve Kur'an hizmetinde bulunan bir insan da, kâinattaki bu fıtrat kanununa uyarak insanlara hakkı, doğruyu ve güzeli en iyi şekilde anlatacak ve sözlerinin kalplerde tesir etmesi konusunda Allah'ın rahmetini bekleyecektir. Doğacak müspet sonuçları da O'ndan bilecektir.

Kabûl görmenin yolu

"Desatir-i hikmet, nevamis-i hükûmetle; kavanin-i hak, revabıt-ı kuvvetle imtizac etmezse cumhur-u avamda müsmir olamaz." — Mektubat

BU DÜSTUR, ilk bakışta, ülke yönetimiyle ilgili görünse de, hüküm sürme mânâsına gelen hükümet kelimesinin sözlük mânâsı esas alındığında, aileden şirket yönetimine kadar, her türlü idarî birim için de geçerli olur.

Konuya ülke yönetimi açısından yaklaştığımızda şu mânâyı anlıyoruz:

Nevamis-i hükümet; hükümetin genel politikası, çalışma esasları, temel görüşleri olarak kabul edilebilir. Bunlar ‘desatir-i hikmetle’ imtizaç etmelidir, yani bu görüşler ve bu temel politikalar, akla ve mantığa dayanmalı ve ülkenin menfaatine olmalıdır. Böyle olduğunda, idare edilen kesimden kabul görülür ve o esaslara riayet edilir.

İkinci bir kaide, hakla kuvvetin birlikte yürümesidir. Yani hem tutulan yol hak ve doğru olacak, hem de o yolda yürümek için gereken kuvvete de sahip olunacaktır.

Bunun sağlanamaması halinde de başarıya erişilemez ve hükümet politikaları halk tarafından kabul görmez.

Derde devâ mı?

"Mü’min, kardeşini sever ve sevmeli, fakat fenalığı için yalnız acır. Tahakkümle değil, belki lütufla ıslahına çalışır." — Mektubat

ÜSTÜN insanların ulvî seciyelerinden biri: Şefkat.. Biz, dünyaya geldiğinde, "ümmetî ümmetî" diyen bir Peygamberin (a.s.m.) ümmetiyiz... "Annem" demeden önce "ümmetim" diyen; evlâtlarım, torunlarım demeden "ümmetim" diyen bir Peygamberin (a.s.m.) ümmeti..

Bu "ümmetî" feryadında, en büyük pay, âhirzaman olan bu dehşetli asra düşse gerek.. Bir baba, bütün evlâtlarını sever ama, onlar içerisinde hasta olanı, ölümle pençeleşeni daha çok yâd eder. Kalbi onun için daha fazla çarpar. İşte bu "ümmetî" feryadından, asrımıza düşen büyük payı çok iyi değerlendirmeye mecburuz. Nasıl mı? O’nun (A.S.M) ümmetinden olan kimselerin işlediği bunca günah ve isyanların ıstırabını kalbimizde duyarak.

İsyanla küfrü birbirine karıştırmamak gerek.. İsyan ve günah kelimeleri mü’minler için kullanılır. Kâfirin isyanından değil, küfründen, şirkinden söz edilir. Zaten, imanı dışarıda bırakan küfür karanlığı, her türlü koyu rengi örter; göze göstermez... İdam mahkûmuna baş ağrısından ne gam!..

Madem ki günah ve isyan, Müslüman için söz konusu... Öyle ise, bunları işleyen kimse Peygamberimize (a.s.m.) ümmet olma vasfını kaybetmiyor demektir. Bu vasıf ancak inkârla gider.

Bu noktada şöyle düşünmemiz gerekmiyor mu?

Peygamberimiz (a.s.m.) bugün hayatta olsaydı bu âsi ümmetine nasıl muamele ederdi? Onları huzurundan mı kovardı, yoksa tedavilerine mi bakardı? Onları red mi ederdi, yoksa kendilerine nasihatta mı bulunurdu?

Bunun şuurunda olmak her Müslümana bilhassa İslâm’a hizmeti dâvâ edinen kimselere vacip...

Emir; insan ruhuna hakikat zerketme. Bunun mutlaka bir usulü olmalı...

Nehiy; insan ruhundan birtakım fena hasletlerin sökülüp atılması. Bu ameliyatın da yine birtakım kaideleri olmalı.

Tebliğin iki kolu olan "tebşir" ve "tenzir"; yâni "saadetle müjdeleme" ve "azapla korkutma" birlikte çalışmalı, beraber iş görmeli, ama, bir ölçü

dairesinde. Her ikisinde de ölçüsüzlük kalbi yaralar. Fazla korkutmak ümitsizliği, fazla ümitlendirmek ise tembelliği netice verir. Her ilâcı belli dozlarda vermek de yine ilim işi, maharet işi olsa gerektir...

İnsan ölçüyü kaybedince nerede bir günahkâr görse bir tekme savurup onu isyandan küfre sürüklüyor. Ruhunu şerha şerha kanatıyor. Ama, kendisine sorsanız bunun farkında değil. Daha kötüsü, İslâm'a hizmet ettiği vehminde... "Bugün şu kadar insana kâfir dedim." "Şu kadar günahkâra hakaret ettim." "Şu kadar Müslümanı pasiflikte suçladım." "Bir o kadarını da İslâm düşmanlarıyla işbirliği yapmakla itham ettim."...

Peki ama, bu kadar yıkımına karşılık bari ne yaptın? Kime ne öğrettin? Kaç kişiyi namaza başlattın? Kaç kişinin kalbindeki vesveseleri söküp attın? Kaç gafili irfana ulaştırdın?

Cihad meydanına çıktın ama, dönüşünde ganimet olarak ne getirdin? Yoksa kendi cephendekilerle kavga ederken düşman hiç hatırına gelmedi mi? Cihat, nutukları çekerken, namazını mı geçirdin? "Az konuşmanın fazileti üzerinde iki saat nutuk çeken adam" gibi sözlerini fiillerinle yalanladın mı?

Öğretmek için öğrenmek, yaşatmak için yaşamak gerek... Bunu unuttun mu yoksa?

Sen bu zor yola talip olmalısın. Aksi halde "yapıyorum" derken yıkarsın da haberin bile olmaz. "Zulüm, başına adalet külâhını geçirmiş" diyen Üstad ne güzel söylemiş. Yoksa sen de ifsadı ıslah, nefret ettirmeyi tebliğ, Müslümanları tekfiri cihad mı sanıyorsun? Eğer böyle ise, sen de bu asrın çirkefinden hisseni fazlasıyla almışsın demektir.

Halbuki asra yön vermek isteyen adam onun her türlü yanlış telâkkilerinden, tahribatından azade olmalı. Bataklıktan çıkmalı ki, başkasına el atabilsin. Bu iş çamurun içinde olmaz...

Bu iş, belki ilimsiz olabilir; bilmediğini öğrenir, muhatabına daha sonra nakledersin. Yahut onu bir bilenin yanına götürürsün. Ama bu iş, şefkatsiz asla olmaz.

Acımayan imdada koşamaz... Şefkatsiz, gayretsiz olur. Merhametsiz, himmetsiz olur.

Muhatabını bağrına basmadıkça onu emziremezsin... Ama onu öldürmeyi çok uzak mesafeden de yapabilirsin.

Eğer maksadın ıslah ise, iflâh ise, irşad ise, ikaz ise bunun yolu şefkatten geçer. Yok, nefsini tatmin etmek, ucuz kahraman olmak, içini

boşaltmak istiyorsan, bunun adına, lütfen, cihat deme... Ve çok bîçarenin kanına şuursuzca girme...

Sen bu hâlinle, şifa düşmanısın. Artık, hastalık aleyhindeki ateşli nutukların derde deva olmuyor...

İki grup genç

Himmet: Bütün kuvvetiyle yönelmek.

Ruhen teveccüh etmek. Azim, niyet.

Korumak, yardım etmek; ikram ve ihsanda bulunmak.

YALNIZ şahsî hayatı ve ikbali için çalışan bir insanın faydası sadece kendi nefsinedir. Hele bu çalışma meşru zeminde cereyan etmiyorsa, bu adam, Nur Müellifinin tabiriyle, "zehirli bal" yemekte, ebedî hayatını mahvetmektedir.

Başkalarına himmet eden, muhtaçlara sahip çıkan, açları doyuran bir insan ise, bu çalışmalarıyla hem büyük sevaplar kazanır, hem de onun ruhu böylece yükselir ve yücelir.

•••

Bedenin ve ruhun ihtiyaçları, beden ve ruh gibi farklılık arz ederler. Midesi aç olana gıda ikram etmek sadaka sevabı kazandırdığı gibi, bilgisi az olanın aklını tatmin etmek, inancı zayıflamış birisinin kalbine kuvvet vermek de insanı "hakkı ilân ve tebliğ etme" şerefine eriştirir.

Ruh bâki beden fanidir. Onun için, ruha yapılacak yardım, tabiri caizse, ruh ve kalp sahasına yapılacak yatırım diğerinden çok daha önemli, çok daha verimli ve bereketlidir. Maddî cihada giren kimsenin ya şehit ya gazi olması gibi, bu manevî cihatta da iki türlü kâr söz konusudur: Anlattıklarınızı muhatabınız kabul etmese bile siz ona hakkı tebliğ etmenin sevabına erersiniz. Şayet kabul eder ve hayatını istikamet çizgisine çekerse siz, onun işlediği her amelin bir kat sevabına nail olursunuz.

Bu konuda Allah Resulünün(a.s.m.) çok açık müjdeleri vardır.

Nur Külliyatında, "İnsanın kıymetini tayin eden, mahiyetidir. Mahiyetin değeri ise, himmeti nisbetindedir. Himmeti ise, hedef ittihaz ettiği maksadın derece-i ehemmiyetine bakar" (İşaratü'l İ'caz,75) buyrularak insanın ancak himmetini yüksek tutmakla ve ulvî maksatlara yönlendirmekle inkişaf ve terakki edebileceği çok güzel dile getirilmiştir. Bir başka Risalede ise "Kimin himmeti yalnız nefsi ise, o insan değil. Çünki insanın fıtratı

medenîdir. Ebna-i cinsini mülahazaya mecburdur" (Hutbe-i Şamiye, 59) buyrularak himmet sıfatı, insanlığın ve medenî olmanın şartı sayılmıştır.

•••

Günlük hayattan iki zıt sahne:

Gençler içerisinde şu iki zümre, özellikle, dikkatimizi çeker:

Bir gurup genç, evlenmeyi geciktirir veya terk ederler. Bundaki maksatları çoluk çocuğun derdiyle uğraşmamak, rahatla zevk edebilmek, diledikleri gibi yaşayabilmektir. Bu, medenice bir düşünce ve insanlığa uygun bir davranış değildir. Kendi zevki için müstakbel çocuğunun dünyasını harap etmek insana yakışmaz.

Nefislerine esir olan bu zavallılara karşılık, onlarla taban tabana zıt bir gençlik kesimi de vardır ki, bunlar da evlenmeyi ya terk veya tehir etmişlerdir. Ama niyetleri öncekilerinden çok farklı ve onlarla kıyas kabul etmeyecek kadar çok ulvîdir: "Ahlâk çöküntüsü her tarafı sarmışken ve gençlerimizin imanları tehlike içindeyken, ben sadece bir yuva ile nasıl tatmin olabilir, sadece birkaç kişiyle nasıl oyalanabilirim?" derler.

İşte bu bahtiyarların himmetleri nefis ve aile sınırını aşmış, çevrelerini, bütün ülkeyi ve ‘niyet plânında’ bütün bir insanlığı kuşatmıştır.

Bunlar büyük insanlardır, zira himmetleri yücedir.

Hangisini yapıyoruz?

Münakaşa: Çekişme niyetiyle soru sormak ve karşılıklı atışmak.
Münazara:"Kuralına uygun olarak karşılıklı konuşmak, tartışmak.
Müdavele-i efkâr: Fikir alışverişi.
Muaraza: Karşı tarafın ileri sürdüğü delile hücum etmeyip,
onun zıddını ispat eden diğer bir delil getirmek.
Müzakere: Birbirlerine konu hakkında hatırlatmalarda bulunmak.
Münazaa: Ağız kavgası, çekişme, nizalaşma, mücadele.

KARŞILIKLI konuşmanın, tarafların niyetlerine, üslûplarına ve samimiyet derecelerine göre aldığı farklı isimler vardır: Bunların en yaygın olanları, münakaşa, münazara, müzakere, muaraza, münazaa ve müdavele-i efkârdır.

Bunların içinde en verimsiz ve faydasız olanları "münakaşa" ve "münazaa"dır ve maalesef günümüzde en yaygın olanlar da bunlardır.

Müzakere ve müdavele-i efkar, yakın mânâ taşırlar. Müzakerede karşılıklı olarak bir konuyu konuşmak, birbirlerine konu hakkında hatırlatmalarda bulunmak söz konusudur. Müdavele-i efkârda da bir fikrin, farklı şahısların ruh âlemlerinde kazandığı yeni şekillerin, karşılıklı olarak ortaya konulması ve bir sonuca varılması hedeflenir.

Münazara, usulüne uygun ve belli kaidelere riayet edilerek yapılan ilmî tartışmalardır.

Muarazada karşının fikrini doğrudan çürütmek yerine, kendi fikrini doğrudan savunma yolu tutulur. Yani karşı tarafın sözlerini cümle cümle ele alıp tahlil ve tenkit etmek değil, kendi görüşünü savunmak ve onu ispat etmekle karşıyı çürütmek esas alınır.

Münakaşada, karşı tarafla çekişme niyetiyle soru sormak ve karşılıklı atışmak söz konusudur. Niyet, ne pahasına olursa olsun, rakibini yenmek, meydandan muzaffer ayrılmaktır. Hangi tarafın haklı olduğu, sonucun taraflara ve dinleyenlere ne kazandırdığı hiç önemli değildir. Bu kör dövüşünün en yakın komşusu "münazaa"dır. Yani, ağız kavgası yapmak, çekişmek, nizalaşmak.

Münakaşanın en tehlikelisi ve en zararlısı, imanî konularda yapılan, kırıcı, yıkıcı ve sert tartışmalardır. Bu tartışmalarda, taraflardan birisi, meselâ, imanı savunurken diğeri küfrü savunur. Maksat, karşı tarafı mutlaka alt etmek olunca, küfrü savunan insan, dönüşü olmayan bir yola girmiş demektir. Böyle ölçüsüz bir tartışma, taraflara zarar vereceği gibi, o münakaşayı takip edenleri de şüphe ve tereddütlere düşürebilir. Bunun içindir ki Nur Külliyatında, "mesail-i imaniyenin münakaşa suretinde bahsi caiz değildir,"(Mektûbât,42) buyrulur. Konunun devamında bu gibi meselelerin ancak "itidâl-i demle, insafla, bir müdavele-i efkâr suretinde bahsi"nin caiz olacağı vurgulanır." (Mektûbat, 45)

"İtidâl-i dem" soğukkanlılık demektir. Sert ve asabî bir ortamda yapılan münakaşalardan hiçbir netice alınmayacağı açıktır.

"İnsaf," ortaya atılan makul bir fikri, hiçbir ön yargıya kapılmadan kabul etme faziletini göstermektir.

Bu iki temel şarta riayet edilirse zaten, münakaşa yerini müdavele-i efkara, yani fikir alışverişine bırakır.

Bunun faydası ise tartışılmaz.

‘Yüzonbir’den ‘bir’e iniş

"Üç elif ittihad etmezse üç kıymeti var; sırr-ı adediyet ile ittihad etse yüzonbir kıymet alır." — Lem’alar

ALLAH’IN RAHMETİ cemaat üzerindedir. Cemaatla kılınan namaza yirmiyedi kat fazla sevap verilmesi bunun en açık göstergesi.

Bediüzzaman Hazretlerinin bu harika vecizesi de, mü’minleri cemaat şuuruna ermeye ve ondan istifade etmeye güzel bir teşvik.

Biz, "yüzonbir" rakamında yer alan üç tane "bir" rakamını okurken birincisine "yüz" diyoruz, ikincisine "on", üçüncüsüne de "bir". Cemaat hâlinde icra edilen bir İslâmî hizmette de şahıslardan birine "yüz", bir diğerine "on", üçüncüsüne ise "bir" birimlik vazife düşebilir. Ama o bir birimlik işi yapan şahıs hizmetten çekildiği takdirde, yapılan işin değeri yüzonbirden onbire düşer. Demek ki, o "bir" mevkiinde sadakatla bekleyen şahıs, aslında yüz birimlik hizmet icra etmektedir. "On" birimlik iş yapan arkadaşın da vazifeden çekilmesiyle baştaki "bir" rakamına artık "yüz" denmez, "bir" denir.

Buna göre, hizmetin ileri kademelerinde çalışma lütfuna eren bir insan, yaptığı hizmetleri cemaata borçlu olduğunu unutmayacak, onları küstürdüğü yahut onlardan ayrıldığı takdirde, değerinin yüzden bire düşeceğini bilecektir. Onlara karşı faziletfuruşluk yerine, tevazu ile, muhabbetle, minnettarlıkla mükellef olduğunu unutmayacaktır.

Aile

"İnsanın, hususan Müslümanın tahassüngâhı ve bir nevi cenneti ve küçük bir dünyası aile hayatıdır." — Lem’alar

"Bir ailenin saadet-i hayatiyesi, koca ve karı mâbeyninde bir emniyet-i mütekabile ve samimi bir hürmet ve muhabbetle devam eder." — Lem’alar

"Hevesât-ı nefsaniye ile erkeklerin karılaşması, karıların hayasızlıkla erkekleşmesine sebeptir." — Sünuhat

KÂİNATTA nizam ve hikmet beldesi... Onda ne gayesiz tek bir element, ne de hikmetsiz, vazifesiz birtek terkib mevcut.

Birbirine yardım ederek bir beden teşkil eden organlardan, güneş sistemine ve yıldız kümelerine kadar bütün kâinat bize şu hakikatı ders veriyor. Âlemde gereksiz, hikmetsiz hiçbir ittifak mevcut değil...

Bu yardımlaşma silsilesinin en kıymetli halkası: Aile... Elbette onun da çok kıymetli bir gayesi olmalı. Nedir bu gaye? Bu sorunun cevabı, "tarafların şehvet tatminleri" olamaz. Zira, böyle bir cevap ile akla hemen şöyle bir soru gelir: Aile hayatı bu gayeyi dar bir kalıba sıkıştırmış olmuyor mu? Bu noktada hayvanlar âlemi insanlardan çok daha ileri değil mi?

Sorumuza bir başka cevap arıyor ve şöyle diyoruz: Kadın ve erkeğin ayrı ayrı kabiliyetleri, başka başka hususiyetleri, aile çatısı altında müştereken değerlendiriliyor ve taraflar her hususta birbirini tamamlıyorlar... Bu cevapta bir hakikat payı olmakla birlikte, mesele sadece dünya hayatının rahat ve huzuru açısından değerlendirildiğinde, bu cevap da ruhu tatmin etmiyor. Karşımızda, dününden kedersiz, yarınından endişesiz ve her türlü ihtiyacını rahatlıkla gören, elbise, yakacak, mobilya derdinden uzak, gününü gün eden ve dünyanın tadını çıkaran bunca hayvan varken böyle bir cevapla nasıl tatmin olabiliriz. Bir atoma beldeler sarsacak bir kudret ve hikmet yerleştiren bu kâinat sahibinin, insandaki bu iki cinsi bir araya getirmesini sadece dünyevî bir gayeyle izah etmek kabil değil...

Bu düşünce bizi hakikatın kapısına getiriyor. İçeri giriyor ve görüyoruz ki, bu dünya hikmet dünyası ve sebepler âlemi... Ne gökten elma yağıyor, ne yerden insan bitiyor. Meyve için ağaca, çocuk için izdivaca ihtiyaç var. Bu bir İlâhî kanun. Taraflar bu kanuna riayet ettikleri takdirde, nasiplerinde de varsa, kendilerine çocuk ikram ediliyor. Dünyaya imtihan için gönderilen ve yol iz tanımayan bu minnacık misafirin emrine Cenâb-ı Hak, onun ebeveynini veriyor; onları buna hizmet ettiriyor. Bu hizmetçiler için bu küçük misafir, bir yönüyle lütuf, bir başka yönüyle azap vesilesi. Zaten, bebeklerle hayvan yavrularının ve dolayısıyla da evlenmeyle çiftleşmenin en büyük farkı da bu noktada karşımıza çıkıyor.

Evet, çocuk, ebeveyni için bir lütuftur. Çünkü, onlar Allah'ın bu narin, nazlı ve Cennet namzedi bahtiyar mahlûkuna yaptıkları hizmetler için sevap kazanıyorlar. Ona yedirip içirdikleri, onlar için bir sadaka oluyor. Hayatında bir tek muhtacın dahi yüzünü güldürmemiş en cimri bir insan bile, çocuklarına yaptığı masraflar dolayısıyla sadaka sevabına nail oluyor. Yine lütuf, çünkü, ona nereden gelip nereye gittiğini, bu dünya hayatında vazifesinin ne olduğunu güzelce anlattıkları takdirde, İlâhî emirleri tebliğ ve insanları irşad şerefinden, O ulvî Peygamberlik görevinden, küçük bir dairede de olsa hissedar olmuş oluyorlar. Ayrıca o çocuğun bir ömür boyu işleyeceği bütün güzel amellerinden de hisse alıyorlar...

"Ey iman edenler! Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu Cehennem ateşinden koruyun. Onun yakıtı insanlar ve taşlardır." — Tahrim Sûresi, 6

"Hepiniz çobansınız, hepiniz raiyetinizden (idare ettiğiniz kimselerin hukukundan) mes'ulsünüz." — Hadis-i Şerif

Çocuk diğer yönüyle bir azap vesilesi... Zira, ebeveyni o İlâhî emanete, o Cennet yolcusuna Rabbini güzelce tanıtmadıkları, terbiyesine lâyıkınca dikkat etmedikleri takdirde, onun işleyeceği günahlardan mes'ul tutuluyorlar. Öte yandan, onun dünyevî saadeti namına, bazan kendi âhiretlerini tehlikeye atıyor, meşru olmayan kazanç yollarına teşebbüs ediyorlar.

"Doğrusu, mallarınız ve evlâtlarınız bir fitnedir" — Tegabün Sûresi,15

"Ane-babanın çocukları üzerindeki hakkı nedir?" diye soran bir adama, Resul-ü Ekrem (a.s.m.) şöyle buyurdu:

"Onlar senin ya cennetin, ya da cehennemindir."

Kısacası, "aile" ve dolayısıyla "evlenme" denilince akla ilk olarak çocuk ve onun terbiyesi gelmelidir.

Ruhu iman ile nurlanmış ve İslâm ile terakki etmiş bir genç kız, evlilikte en önemli faktör olarak çocuk terbiyesini görür. Müstakbel yavrusunun ebedî saadetini daha şimdiden düşünür ve evliliğini bu şuurla gerçekleştirir. Bütün bir kâinattan süzülen gıdaların, anne bedeninde ayrı ve hususî bir ameliye daha geçirerek, o yavrunun boğazına berrak bir süt olarak akmasındaki rahmet tecellisini nazara alır. O zaman, Allah'ın bu kadar lütufla beslediği o çocuğu, aile için bir yük addetmez. Onun terbiyesini evinin mobilyasından, kendi süs eşyalarından daha önemsiz görmez. Onu hizmetçi kızlara, yahut kreşlere emanet etmez. O bebeğin narin bedeni anne sütüne ne kadar muhtaç ise, o pırıl pırıl ruhunun da anne şefkatine en az o kadar muhtaç olduğunu bilir. O gülü soldurmaz, arkasından teessüfle baktırmaz; onun o günahsız gözlerini yollarda komaz... Gününün en verimli saatlerini şu veya bu işe değil, bizzat ona ayırır. Onunla ilgilenmeyi, mesai yorgunluğunu olanca ağırlığıyla hissettiği ve artık onun da uyumaya hazırlandığı en verimsiz saatlere bırakmaz.

Bir erkek de bu şuura sahip olduğu takdirde, kadını çocukları için en tesirli bir mürebbi görür ve evliliğinde bu noktayı birinci plânda tutar. İslâm'a göre çocuğun babası üzerindeki şu üç büyük hakkını dikkate alır:

–Temiz ve ahlâklı bir annenin seçimi.

–Güzel bir isim.

–Dinî terbiye.

İslâm, henüz dünyaya gelmenin çok ötelerinde bulunan bir çocuğun, babası üzerindeki birinci hakkını, "ona temiz ve ahlâklı bir anne seçmesi" olarak tespit etmekle, çocuk terbiyesini pedagogların ve sosyologların hayallerinin dahi varamayacağı bir noktadan başlatmış oluyor. Bir erkek, müstakbel zevcesini seçerken bu birinci ölçüde hassasiyet gösterdiği takdirde, üçüncü görevi büyük ölçüde rahatlayacaktır.

İşte ailenin bu temel görevi taraflar arasında yapılan bir ahitleşme ile tespit edilir: Nikâh... Bununla erkek, hanımının ve müstakbel çocuklarının

maişetini üstlenirken, kadın da kendisini sadece kocasına ve yuvasına hasredeceğini taahhüt etmiş olur.

Bir Hadis-i Şerif’te: "Kadının kocasına itaatinin ve onun hakkını korumasının, harp eden mücahidlerin sevabına denk olduğu" zikredilir.

Nikâh bir yönüyle de tarafları günahlardan sakındırmak için büyük bir vesile...

"Onlar (kadınlarınız) sizin için bir libas, siz de onlar için bir libas mesabesindesiniz." — Bakara Sûresi, 187

Kadın ve erkeğin bu yardımlaşmayı şuurla yerine getirmeleri gerekiyor. Şu âyet-i kerime, her hususta olduğu gibi, bu vadide de büyük bir rehber:

"İyilikte ve takvada (günahlardan sakınmada) yardımlaşın, günah işlemek ve aşırı gitmekte yardımlaşmayın. Allah’dan korkun. Çünkü Allah’ın azabı çok şiddetlidir." — Maide Sûresi, 2

Erkek olsun kadın olsun, her insanın dünyaya gönderiliş hikmeti, Kur’an-ı Kerîm’de "ibadet" olarak tespit ediliyor. İbadet, yâni Allah’ın marifetinde mesafeler kat etmek, onun emirleri dairesinde bir ömür geçirmek ve sonunda Cennete lâyık bir kul olarak O’na rücu etmek... İşte bu gayenin gerçekleşmesinde taraflar birbirine yardımcı olacaklardır. Tâ ki beraberlikleri ölümle son bulmasın; ebediyyen devam etsin...

Ne mutlu o kocaya ki, kadının diyanetine bakıp taklit eder; refikasını hayat-ı ebediyyede kaybetmemek için mütedeyyin olur.

Bahtiyardır o kadın ki, kocasının diyanetine bakıp "ebedî arkadaşımı kaybetmiyeyim", diye takvaya girer. — Lemalar

Bu noktada aile hayatının en büyük hikmetiyle karşı karşıya bulunuyoruz: Peygamberimizin (a.s.m.) ihbarıyla, bu dünya âhiretin tarlası olduğuna göre, aile hayatından bu dünyada alınan rahat ve lezzet, ancak bir çekirdek hükmünde... O çekirdek lâyıkınca beslenir, büyütülürse, âhirette bir saadet ağacı olacak ve en mükemmel neticesini o âlemde verecektir.

Cennet bu dünyadan ne kadar ulvî ise, o âlemde mü’min kadın ve erkeklerin bir arada bulunmaktan alacakları zevk ve saadet de bu dünyadakinden o kadar mükemmeldir.

Bu vadide verilen bir İlâhî müjdeyi mealen kaydedelim:

"İman edip salih amel işleyenleri ise müjdele. Kendileri için altından ırmaklar akan cennetler var. Kendileri için orada pâk, çok pâk zevceler var. Hem onlar orada ebedî kalacaklar."

— Bakara Sûresi, 25

Pâk zevceleri, müfessirlerimiz erkekler için tertemiz kadınlar, kadınlar için de tertemiz erkekler olarak izah buyuruyorlar. Tertemiz, yâni onlar için ne maddî bir kir ve hayız, ne de manevî bir ahlâksızlık, uygunsuzluk, geçimsizlik söz konusu değil...

İşte aile hayatının asıl hikmeti, âhirette vereceği bir ulvî ve ebedî netice...

Kadın-Erkek Eşitliği

Kadın erkek eşitliği söz konusu mudur? şeklindeki bir soruya hemen "evet" veya "hayır" demek çok zor. Çünkü, soru bu hâliyle yeterince açık değil. Onu bir başka soru ile açmak gerekiyor. "Nerede? Hangi konuda? Ne yönden?" gibi.

Eğer, "hukukî açıdan" soruluyorsa cevap olarak "evet" diyebiliriz.

Eğer, "her hususta" denilirse, o zaman, bu soruya cevap vermeye gerek kalmayacaktır. Zira, cevabı sorunun içindedir. Madem ki, iki ayrı cinsten söz ediliyor. Öyleyse mutlak eşitlik nasıl düşünülebilir?

Aynı cins, renk, şekil ve olgunlukta iki elmayı yan yana koyup "Bunlar birbirine eşit mi? diye sorabiliriz. Ama, aynı mantık içerisinde, "Kadın, erkeğe eşit midir?" diyemeyiz. Kadınla erkeğin eşit oldukları sahalar bulunduğu gibi, erkeğin kadını çok gerilerde bıraktığı, yahut onun çok gerisinde kaldığı sahalar da mevcut. Onun için, meseleyi sadece bir tek kelimeyle çözümlemek mümkün değil.

Eğer, "Aile içindeki hâkimiyet yönünden kadınla erkek eşit midir?" deniliyorsa, bu konuyu yazımın sonuna bırakacağım.

Şayet, "kadınla erkek arasında insanlık itibariyle, yâni, iyi insan, üstün insan olma noktasında bir fark var mıdır?" diye sorulursa o zaman şunu hemen belirtmek isterim:

Hâkimiyet başka, üstünlük ve fazilet daha başkadır. Bu ikincisinde hemen çalakalem şu yahut bu üstündür, demek çok zordur. Çünkü, ister kadın ister erkek olsun, her insan Allah’ın kuludur. O, hangi kulunu üstün tutuyor, daha çok seviyorsa ve hangi kulundan razı ise üstünlük ancak onundur. İlâhî ferman olan Kur’an’a baktığımızda, üstünlük ölçüsü olarak, karşımıza "cinsiyet"in değil "takva"nın çıktığını görüyoruz. Evet, Allah indinde üstünlüğün ölçüsü takvadır.

Nedir takva?

En kısa ifadesiyle Allah’tan korkmak, günahlardan sakınmak, O’nun razı olmadığı hareket, tavır, hal ve sözlerden uzak durmak. Rızasına ermeyi en büyük maksat bilip, bunu kaybetmekten son derece korkmak.

İşte, kim böyle yaparsa üstün insan, faziletli insan odur. Bu noktada cinsiyete itibar edilmemiştir.

Takva dendi mi hemen "salih amel"i de hatırlıyoruz. Salih amel, yâni, hayırlı, güzel işler görmek... Onda da cinsiyete itibar edilmiyor. Meselâ okunan her Kur’an harfine karşılık on sevap verilmişse, bu bütün insanlar için böyledir. Kadına daha az, erkeğe daha çok sevap söz konusu değil.

Soruyu bir de psikolojik yönden ele alabilir ve şöyle sorabiliriz:

Kadınla erkek arasında psikolojik yönünden farklılık var mıdır?

Bu soruya hiç tereddüt etmeden "elbette" diye cevap verebiliriz. Kadınla erkek arasındaki psikolojik farklılık kendini çocukluk çağından itibaren göstermeye başlar. Erkek ve kız çocukların oyuncakları farklıdır. Bir kız çocuğu en çok "oyuncak bebekler"i sever. Henüz evlilik nedir bilmediği o yaşlarda, bebeklerini bağrına basar, öper, elbiselerini değiştirir, beşikte sallar ve uyutur. Günün büyük bir kısmını onlarla geçirir. Erkek çocuk ise, taksi, uçak, tabanca gibi oyuncaklara daha fazla rağbet gösterir.

Bu çocuklar büyüdüklerinde bu defa, sohbetleri değişir. Erkeklerin toplantılarında daha çok, iş hayatı yahut politika konuşulurken, kadınlarda ön sırayı ev eşyaları ve örgüler alır.

Kabiliyet yönünden de iki cins arasında bariz bir fark var. Erkek, terkip ve tahlilde, kadın ise taklit ve ezberde daha ileri. Bir misal ile anlatmak gerekirse; erkek bir mimarî eseri ortaya koymakta, onun bütün bölümlerini güzelce yerleştirmekte, kadından daha ileri... Kadın ise, o eserin herhangi bir bölmesini ince nakışlarla süslemekte erkekten çok daha hassas.

Erkek dış âleme daha açık. Şefkatte kadından geri, ama teşebbüs kabiliyetinde ileri. Kadın ise erkeğe nispeten daha içe dönük. Bunun en büyük faydası, yavrusuna ve yuvasına göstereceği ihtimam...

Bu iki cinsin zaafiyetleri de farklılık gösteriyor: Erkekte, tahakküm ve baskı hastalığı mevcut. Kadında ise, gösteriş ve desinler belâsı...

Kadının en bariz bir özelliği de hassasiyeti... Buna "teessürîlik" deniliyor. Kadın, çevre tesirlerinden etkilenmekte erkekten daha hassas... Dolayısıyla, telkine kapılmaya, aldatılmaya ondan daha müsait. Yaldızlı sözlere kanmakta daha zavallı.

Kadında sezgi gücü, erkekten çok kuvvetli...

Değişikliğe ondan daha çok ihtiyaç duymakta... Yenilik ve heyecana daha açık.

Vücut büyüklüğü itibariyle ve güç-kuvvet yönünden, kadın erkekten genellikle daha geri. Bunun neticesi olarak, sığınma ihtiyacı kadında kendini daha fazla hissetiriyor... Ama bazılarında bu ihtiyaç, aşağılık kompleksine dönüşüyor; bu da erkeklik kompleksi olarak kendini gösteriyor.

Kadın, hayat arkadaşına -ona nispetle- daha çok bağlı. Ondan daha vefalı. Dünya sevgisinde ve şehvette erkekten çok ileri. Dolayısiyle, şeytana âlet olmaya daha müsait.

Kadını bu psikolojisi içinde değerlendirmeli ve onun erkekleşmesine değil, ideal bir kadın olmasına çalışmalıyız.

Etrafımıza şöyle bir göz atalım. Bütün canlılarda bedenler ve ruhlar arasında mükemmel bir uygunluk var. Ceylan ruhunu arslan bedenine sokmak ve onu arslanca davranmaya zorlamak, en başta o sevimli ruha zarar verir. Her kükreyişte ruhundaki letafetten birazını kaybeder; her hamlede kendi öz güzelliğinden bir parçayı harap eder.

Bunun bir başka türlüsü, erkekle kadın arasında geçerli. Bu iki cinsin bedenlerindeki farklılık ruh yapılarında da görülüyor.

Bunu bilmezlikten gelip, kadın-erkek eşitliği diyerek kadını erkekçe davranışlara itmek en başta kadına zarar verir.

Aslında, bu vadide gösterilen kasıtlı ve yoğun faaliyetler, bir bakıma hiçbir şeyi değiştirememiştir. "Hüküm çoğunluğa göre verilir" kaidesinden hareketle şöyle diyebiliriz: Kadınlar yine fabrikatör olmaktan çok işçi, hâkim olmaktan çok kâtip, amir olmaktan çok sekreter, pilot olmaktan çok hostes, patron olmaktan çok tezgâhtardırlar. Zira, yaratılışı değiştirmek mümkün değildir.

Maalesef, kadına lâyık olduğu yeri bir türlü veremedik. Ya zaifliğini bir suçmuş gibi değerlendirdik; onun rızkı bize bağlıymışçasına, kendisine aşırı derecede hükmetmeye kalktık, ona haksız muamelelerde bulunduk. Yahut, kendisine çok fazla fırsat verdik, onu erkekliğe heveslendirdik ve mahvettik.

Şimdi biraz da aile içerisindeki hâkimiyet meselesi üzerinde durmak istiyorum.

Her iki cinsin de yaratıcısı, sahibi, maliki olan Allah, Kur’an-ı Kerîm’inde şöyle buyuruyor:

"Erkekler kadınlar üzerine hâkimdir (idarecidir). Çünkü Allah Teâlâ onların bazısını bazısı üzerine tafdil buyurmuştur (üstün yaratmıştır). Ve

(erkekler) mallarından infak etmektedirler (kadınlara harcamaktadırlar). Saliha kadınlar itaatlidirler. Allah u Teâlâ'nın hıfzı sayesinde gaybı (kocalarının gıyabında, ırz ve mallarını) muhafaza ederler." — Nisa Sûresi, 34

Bu âyet-i kerime hakkında yapılan özlü bir tefsiri takdim ediyorum:

"Erkekler kadınlar üzerine hâkimdir. Aile içerisinde hâkimiyet, yâni aile fertlerini koruyup gözetme vazifesi, erkeğe verilmiştir. Âyetten, erkeğin bu vazifeyi yapmak üzere kadından daha üstün kılındığı anlaşılmakla beraber, açıkça 'erkekleri kadınlardan üstün kılmıştır' yerine 'bazısını bazısından üstün kılmıştır' buyurulmasının da, daha başka mânâları vardır. Şöyle ki, bu tarz ifadeden anlaşıldığına göre, gerek kadının gerek erkeğin birbirinden üstün tarafları vardır. Aile çatısı altında, her iki tarafın üstün meziyetleri birleştirilir ve ailenin ihtiyaçları yanında, saadeti de temin edilmiş olur.

Yine bu tarz ifadeden şu mânâ anlaşılmaktadır:

'Her erkek her kadından üstündür', diye bir hüküm vermek doğru olmaz. Bazı kadınların müstesna bir yaratılışa sahip oldukları, yine bazı erkeklerin de, erkeğe ait hususiyetleri taşımada, bazı kadınlardan daha kifayetsiz oldukları ayrı bir gerçektir.

Bununla beraber, aile en küçük bir cemaat olması itibariyle, onun her halükârda bir hâkimi olacaktır. Bu hâkim, her zaman ve her şart altında, yine erkektir. Bunu da âyetin devamından anlıyoruz.

Erkekler için 'Ve mallarından infak etmektedirler' yâni çoluk çocuğun ve hanımın nafakalarını temin etmektedirler, buyuruluyor ve âyet-i kerime:

'Onun için, iyi kadınlar itaatkârdırlar' diye son buluyor." — Hak Dini, Kur'an Dili

Demek ki, aile içerisinde, hâkimiyet hakkı erkeğe verilmiş; kadının da, ancak, kocasına itaat etmekle "iyi kadın" olabileceği ifade buyrulmuş...

Bu hâkimiyet meselesiyle ilgili olarak, Peygamberlik, imamet gibi birçok vazifelerin de, erkeklere verilmiş olduğuna ayrıca dikkat çekmek isterim. Ama bu demek değildir ki, her erkek, her kadından mutlaka üstündür. Âyetin tefsirinde de ifade edildiği gibi, fazilet ve meziyette, erkekleri çok gerilerde bırakan nice müstesna kadınlar yaratılmıştır. Hazret-i Fatıma (r.a.) gibi...

Sevgi denince

"Hem refika-i hayatını, rahmet-i İlâhiyyenin mûnis, lâtif bir hediyesi olduğu cihetle sev ve muhabbet et. Fakat, çabuk bozulan hüsn-ü suretine muhabbetini bağlama." — Sözler

"Bir kadın, kocasına yalnız hayat-ı dünyeviyeye mahsus bir refika-i hayat değildir. Belki, hayat-ı ebediyede dahi bir refika-i hayattır." — Lem'alar

SEVGİ KELİMESİNİ duyar duymaz hemen kadını ve şehveti hatırlayanlar kendilerini kuşatan zehirli bir atmosferin tesirinde kalmışlardır. Halbuki, insanlar kadın (veya erkek) sevgisi dahil, bütün sevgileri Allah'ın lütfuyle tadabilmekteler. O bizi çift çift yaratmasaydı, kadın (veya erkek) sevgisini nereden bilecektik?...

Bu hakikatı, Kur'an-ı Kerîm şöyle ders veriyor:

"Yine O'nun âyetlerinden (alâmetlerinden)dir ki; kendilerine meyil ve ülfet edesiniz diye, sizin için kendi cinsinizden zevceler yarattı. Ve aranızda bir sevgi, bir merhamet icad etti. Şüphesiz bunda, düşünecek bir kavim için (ibret alınacak) alâmetler (âyetler) var.." — Rum Sûresi, 21

Bilindiği gibi âyet; delil, alâmet mânâsına gelmekte.

Şu kâinata baktığımız zaman, herşeyin yerli yerine konulduğunu, eşyanın mükemmel bir nizam ile dizilip döşendiğini görürüz. İşte bu hal, bir tanzim edicinin varlığını gösteren bir delil, bir alâmet...

Şuursuz eşyanın, şuurlu işler görmesi ayrı bir delil... Kâinattaki güzellikler bir güzelleştiriciyi, nimetler, bir nimet vericiyi, gösteren ayrı ayrı deliller...

Kur'an-ı Kerîm'de geçen âyetlerin her biri ayrı ayrı hakikatlara delil ve alâmet... İşte yukarıda meâlini verdiğimiz âyet de, bize çoğu zaman unuttuğumuz bir başka delili ders veriyor:

İnsanlara kendi cinslerinden zevceler yaratılması, aralarına sevgi ve merhamet konulması.

İnsana kendi cinsinden zevce yaratılması, gerçekten ne büyük bir nimet.. Yine kadın ile erkek arasına bir merhamet ve muhabbetin konulması, ne azim bir lütuf!...

Şöyle bir düşünelim!...

O göstermeseydi, biz neyi görebilirdik? Nitekim, hâlen göremediğimiz nice varlıklar mevcut; ruh, akıl, melekler, manyetik dalgalar gibi...

O işittirmeseydi, biz neyi işitebilirdik? Nitekim, hâlen işitemediğimiz nice sesler var. Belli bir frekans aralığının dışındakileri işitemiyoruz...

Yine, O sevdirmeseydi, biz neyi sevebilirdik? Nitekim, bizim iğrendiğimiz, ama başka hayvanların zevkle yediği nice nimetler ve bizim tiksindiğimiz ama onların zevkle seyrettiği nice varlıklar var...

Lâğım kurduna, o necaset küpünü deniz gibi sevdiren, kediyi fareye meftun eden bir hikmet, bize de hâli hazırdakilerden daha başka şeyleri sevdirebilirdi. Biz de, memnuniyetle severdik...

Demek ki, aramıza konulan sevgi ve merhamet, ancak O'nun ihsanı... Bu ihsan olmasaydı hiçbir erkek, kazancına ortak ve kendisine yük olacak bir hanımın ve birkaç çocuğun sıkıntısını yüklenir miydi?.. Bunun bir başka türlüsü de kadın için söz konusu...

İnsan neslinin çoğalmasını kadın-erkek arasındaki münasebete bağlayan Allah, bu vazifenin görülmesi için, bu iki cins arasında sevgi ve merhamet icad etmiş...

Âyetin sonunda beyan edildiği gibi:

"Şüphesiz bunda, düşünecek bir kavim için (ibret alınacak) alâmetler (âyetler) var."

Kadın ve erkek aynı nev'in fertleri oldukları halde, aralarında bedenî ve ruhî nice farklılıklar mevcut. Bütün bunlar, hep insan neslinin devamına hizmet ediyor. Her iki cins de bu hizmete en uygun biçimde yaratılmış ve terbiye edilmişler...

Asrımızın en yaygın tehlikesi, kadın sevgisinin yanlış kullanılmasıdır...

Madem ki, her şeyin en güzeli helâl dairesinde, helâl kazanmak, helâl yemek, doğru söylemek gibi... Bunu, kadın veya erkek sevgisine de tatbik etmemiz gerekiyor...

"Kadın niçin sevilir?" sorusunun cevabını, çoğu gencimiz maalesef bilmiyor. Yukarıdaki âyetten aldığımız derse göre, meseleyi şu şekilde değerlendirmeliyiz:

Kadını erkeğe, Allah sevdirmiştir; erkeği de kadına... Allah'ın sevdirmesi elbette helâl dairesi içindedir ve hak için, hayır için, Cennet içindir...

Gayr-ı meşru sevgiler bu sevdirmeye dahil değildir. Onlar Rahmanî değil, şeytanîdir...

"Kadınlar, şeytanın ağlarıdır." Hadis-i Şerifinde, bu tip sevgiye kapılanların acı âkıbetleri çok veciz bir şekilde dile getirilmiş...

Bir kadın, kadın olarak, ancak kocası tarafından sevilebilir. Bunun dışındaki bütün sevgiler, şeytana ağ olma tarifi içindedir...

Şimdi genç bir kız, yarın kiminle evleneceğini bilmeden ve zaten önünde uzun bir tahsil hayatı da varken, kimin ölüp kimin kalacağı meçhul iken, dikkatlerini çektiği ve şehvetlerini tahrik ettiği yüzlerce insandan ancak birisiyle evlenebileceğini de çok iyi bildiği halde, kendini ölçüsüzce açıp saçabiliyorsa, bu kızımız sevginin hakikatına erememiş ve bilmeden şeytana ağ olmuştur...

Şeytan o ağ ile, nice gencin iffetini, hayasını, terbiyesini ve nihayet imanını avlar...

Nicelerinin hayallerini ifsat ve iç dünyalarını harap ettikten sonra, bunlardan birisiyle alâka kuran bir genç kız, onunla nikâhlanacağı âna kadar nice haramlar içinde göçer.

Bu hayatın sonu nikâhla biterse, geride günah ve isyanla dolu koca bir zaman dilimi kalacaktır. Ya çoğu kere olduğu gibi, sudan bahanelerle bu evlilik gerçekleşmezse işte o zaman, âhiretteki dehşetli azap yanında dünyada da taraflar için bir ömür boyu sürecek vicdanî neticeler miras kalacaktır...

•••

Kadını "şeytan ağı" olarak tarif eden Hadis-i Şerif, hem kadınları dikkatli olmaya çağırmakta, hem de şehvet esiri erkeklerin gerçekte kimin ağına takıldıklarını haber vermekte ve onları ikaz etmekte.. Bu hadis ile, şehvetine esir olmuş bir erkek, şeytanın ağına takılmış serseri bir balık olarak tasvir edilmekte...

Çift Yaratılma

Bugünün şehvete dayalı sapık hayat telâkkilerinin çoğu, cinsiyet mefhumunu yanlış değerlendirmekten kaynaklanıyor.

Cinsiyet nedir? Onu nasıl bilmeli, nasıl değerlendirmeliyiz ki, aşırılıktan kurtulmuş olalım?

Meseleyi sadece şehvet plânında değerlendirmek, en azından dar görüşlülük olur. En azından diyorum; zira böyle bir değerlendirme, insanı hem ömür sermayesini yanlış kullanmaya, hem de bilerek veya bilmeyerek bazı odakların oyuncağı olmaya götürür...

Ahlâksızlık, erkeklerden şahsiyet ve vakarı, kadınlardan iffet ve nezaheti soyup atmak isteyen birtakım karanlık güçlerin en tesirli uyuşturma âleti. Dünyayı cinsiyet penceresinden seyrettiren ve bu fıtrî kanunu, insanın yegâne gayesi gibi gösteren büyük bir oyun...

Cinsiyet mevzuunu incelerken, meseleyi en geniş dairede ele almak gerekiyor.

Bir şimşek çakıyor; buhardan nur doğuyor. Bu yeni mahlûkun, tabiri caizse, bir anne-babası mevcut: Artı ve eksi kutuplar. Bütün bulutlar artı (veya eksi) yüklü olsalar, şimşek meydana gelmeyecek...

Semavat ve arz.. Bir başka ittifakı sergiliyorlar. "Toprak Ana" tabirinden de ilham alarak, şöyle diyebiliriz: Yerküresi üzerinde gördüğümüz bütün varlıklar, sema ve arzın ortak mahsûlü...

Yerküresi de iki kısma ayrılıyor: Denizler ve karalar.

Düşüncemizi sürdürüyoruz...

Bitki ve hayvan nevilerinin hepsinde, iki ayrı cins görüyoruz: Erkek ve dişi. Ve nihayet ailenin temeli iki kişiye dayanıyor: Kadın ve erkek.

Şunu söylemek istiyorum: İnsandaki cinsiyet İlâhî bir kanun olan "çift çift yaratma"nın sadece bir halkası. Onu, böylece değerlendirmeli ve ona o ölçüde kıymet vermeliyiz...

Kur’an-ı Kerîm’de şöyle buyrulur:

"Yerin bitirdiklerinden, (insanların) kendi nefislerinden ve daha bilemeyecekleri nice şeylerden, bütün çiftleri yaratan Allah münezzehtir. (O’nun şânı ne kadar yücedir.)" — Yâsin Sûresi, 36

Başka bir âyet-i kerime de şöyle:

"Herşeyden çift çift yarattık, tâ ki düşünesiniz." — Zariyat Sûresi, 49

Bu iki âyetin işaret ettiği çiftlerden, sadece birkaçını saymış olduk.

Bunları böylece takdir eden biri var. İşte O, bütün çiftlerin yegâne Rabbi, tek yaratıcısı olan Allah’tan başkası değil...

O halde Allah, cinsiyeti niçin takdir etmişse insan onu öylece değerlendirdiği zaman gerçekçi olur. Aksi halde, şehvetperest bir serseri olmaktan öteye gidemez.

Sema, Allah’ın dilediği gibi olmakla yükselmiş ulvîleşmiş. Zemin, O’nun dilediği gibi hareket etmekle insanlara; bitkilere, hayvanlara beşik olmuş. Diğer çiftler de öyle...

O halde, insan nevi de bu kaidenin dışında değil. Onlar da, Allah’ın razı olduğu erkek ve kadın modeli ne ise, kendilerini ona uydurmakla terakki edebilir ve O’nun rızasına erebilirler.

Cinsiyet kanununun mahkûmu olan hiçbir erkek veya kadın, bu kanunun işleyişi hakkında kendi keyfince hüküm verip uygulama yapamaz.

Cinsiyet mevzuunda, şu âyet-i kerime ne kadar ibretlidir:

"Onlar (kadınlarınız), sizin için bir libasdır; siz de, onlar için bir libassınız." — Bakara Sûresi, 187

Libas; yâni elbise. Erkek ve kadın; biri diğerinin örtüsü. Herbiri, diğerini kötü yola düşmekten koruyan bir engel...

Bu kısa dünya hayatında, namus imtihanını verebilmeleri için taraflar birbirine büyük bir nimet.

Ve nikâh, namus hususunda karşılıklı sözleşme. Geçim meselesinde, kadını erkeğe emanet eden, onun iaşesini erkeğin üzerine yükleyen bir ahitname.

Günümüzde, bu gerçekleri fantazi sayacak bir gençliğin yetişmesine çalışan, dış kaynaklı bazı odaklar mevcut. Onların tuzağına düşmemeleri, onların oyunlarına gelmemeleri için, gençlerimizin çok dikkatli olmaları gerekiyor...

Aksi halde, hayatın asıl gayesinin, karşı cins ile gayr-ı meşru ilişkiler kurmak olduğunu sanan bedbaht gençlerin sayısı gittikçe artabilir. Bu ise, onların uhrevî hayatları kadar, milletimizin bekasına da büyük zarar verebilir...

Ayıp, suç ve günah

"Tesettür kadınlar için fıtrîdir." — Lem’alar

"Hem Kur’an, merhameten, kadınların hürmetini muhafaza için, haya perdesini takmasına emreder. Tâ hevesat-ı rezilenin ayağı altında o şefkat madenleri zillet çekmesinler." — Sözler

TESETTÜR münakaşalarında üç mefhum, birbiriyle karıştırılıyor: Ayıp, suç ve günah.

Bir söz, bir hareket veya bir kıyafet toplumun değer hükümlerine ters düşüyorsa ayıplanıyor. Kanuna aykırı ise, suç sayılıyor. Dine muhalif ise, günah oluyor.

Bazı kimseler, kanuna aykırı olmayan birşeyin günah da olmayacağını zannederken, bazıları, "herkesin işlediği bir fiilin günahlıktan çıkacağı" vehmine kapılıyorlar.

Bunların her ikisi de fevkalâde yanlış düşünceler.

Ayıp, hiçbir zaman gerçeğin ölçüsü olamaz. Fikir, düşünce ve hareketlerini sadece çevrenin "ayıp" anlayışına göre düzenleyen insanlar, şahsiyetlerini topluma feda etmiş, kalabalıklara esir olmuşlardır.

Halbuki, toplumun her ayıpladığını "yanlış", yahut her benimsediğini "doğru" kabul etmek mümkün mü? Böyle olsa, insanın her toplulukta ayrı bir şahsiyete bürünmesi, bukalemun gibi sık sık renk değiştirmesi gerekmez mi?

Batılı bir düşünürün "insan aklının aczini" ortaya koyan şu ifadeleri, bu meselemizi ne güzel izah eder:

"Bir insanın, babasını yemesinden daha korkunç bir şey düşünülemez; ama, eskiden bazı kavimlerde bu âdet varmış. Hem de bunu saygı ve sevgilerinden yaparlarmış. İsterlermiş ki ölü, böylelikle en uygun, en şerefli bir mezara gömülsün. Vücutları ve hâtıraları içlerine, tâ iliklerine yerleşsin. Babaları sindirme ve özümleme yolu ile kendi diri bedenlerine karışıp yeniden yaşasın. Böyle bir inancı iliklerinde ve damarlarında taşıyan

insanlar için, anasını, babasını topraklarda çürütüp, kurtlara yedirmenin, en korkunç günahlardan biri sayılacağını kestirmek zor değildir."

Şimdi düşünelim:

Etrafımızdaki insanların büyük çoğunluğu, kesif propagandalarla, böyle bir fikri benimsemiş olsalar, biz de toplum ayıplamasın diyerek, babamızın etini mi yiyeceğiz?

Demek ki, "ayıplama" tamamen subjektiftir; gerçeğe tesir edecek bir faktör değildir.

Ayıp telâkki ederek örtünmekten kaçınan hanımefendilerin iddiaları iki kısma ayrılıyor: Birisi: "Örtünmemek niçin günah olsun?" şeklindeki itiraz. Diğeri ise: "İslâm'da örtünmenin olmadığı" tarzındaki, şahsî kanaat.

Görünürde aralarında pek fazla bir fark yok gibi geliyor. Ama, gerçekte her ikisi de müstakil birer konu. Yıllardan beri, çeşitli konularda muhtelif sorulara muhatap oldum. Birçok tartışmalarda bulundum. Bir kerecik olsun rastlamadım ki, alışverişinde faizden uzak duran bir tüccar, kalkıpta "Faiz neden haram olsun?" gibi bir soru atsın ortaya... Yahut, namazını muntazaman kılan birisi, "Namaz kılmakla da Müslüman mı olunurmuş, sen benim kalbime bak..." yollu bir iddiada bulunsun.

Örtünme meselesinde de öyle.

"Örtürmekle de ne olacakmış, insan örtünün içinde de yapacağını yapar..." gibi sözlerin sahiplerini birer birer araştırırsanız, her defasında İslâm'ı lâyıkınca bilmeyen veya bildiği halde onun emirlerini yerine getiremeyen birisiyle karşılaşırsınız.

Bu insanlar, vicdanlarının derinliklerinde hissettikleri suçluluk psikolojisinden kurtulmak için, böyle itirazlarda bulunuyorlar ve tövbe edeceklerine, günahlarını meşru göstermeye kalkışıyorlar. Sanki diğer insanları ikna etmekle, o mükellefiyetten kurtulacaklarmış gibi... Halbuki, bir fiil günah ise günah, değil ise değildir. Bunun tespitini "kalabalıklar" yapamaz.

Örtünme dinde varsa buna kimse "yok" diyemez. Ama, hiçkimse de başkalarını bu hususta zorlama yoluna gitmemelidir.

Bu hanımlardan bir ricam olacak. Lütfen, İslâm'ı hiç olmazsa, bir gayr-ı müslim kadar tarafsızca araştırsınlar. Örtünmenin dindeki yeri ne ise, onu öylece tespit etsinler. Sonra o hükme ister uysun, ister uymasınlar, bu, tamamen kendilerinin bileceği bir iş. Ama, İslâm'da örtürme varsa, bu emre

riayet etmedikleri takdirde, günah işlemiş olacaklarını da bilsinler. Tâ ki günün birinde tövbe kapısına varmaları mümkün olabilsin.

Örtünmenin İslâm'da yeri olup olmadığı meselesine gelince, bu hususta nice fetvalar mevcut. Lâkin günümüz Müslümanlarının bir kısmı, fetvanın dindeki yerini lâyıkıyla bilmediklerinden, doğrudan doğruya Kur'an-ı Kerîm'den âyetler takdim edecek ve bunların tefsirlerinden bazı kısımları aynen aktaracağım.

Cenâb-ı Hak, Nûr Sûresinde Peygamberimiz'e (a.s.m.) hitaben şöyle buyuruyor:

"Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar, ziynetlerini (süslerinin takılı olduğu yerleri) açmasınlar. Zahir olanı (görünmesi zarurî olan yüz, el ve ayaklar) müstesna. Baş örtülerini yakalarının üzerine vursunlar (göğüs ve boyunlarını göstermesinler). Ziynetlerini (süs yerlerini) ancak şu kimselere gösterebilirler: Kocalarına, yahut babalarına, yahut kocalarının babalarına, yahut kendi oğullarına, yahut kendi erkek kardeşlerine, yahut erkek kardeşlerinin oğullarına, yahut kız kardeşlerinin oğullarına, yahut kendi kadınlarına (Müslüman kadınlara), yahut ellerindeki memlûklere (cariyelere), yahut (şehvetsiz ve kadına) ihtiyacı olmayan uyuntu kimselere, yahut henüz kadınların gizli yerlerinin farkına varmamış olan çocuklara..." — Nûr Sûresi, 31

Âyet-i kerime dikkatle okunduğunda, şu hususlar tespit edilebilir:

Birincisi: Hitabın mü'min kadınlara olması... Yâni, örtünme kadınlar için bir imân alâmeti ve sadece mü'min kadınlara farz...

Mü'min olmayan bir insan, İslâm'ın emir ve yasaklarından mesul değil. Yâni, bir kimse öncelikle Allah'ın varlığını kabul edecek, Kur'an-ı Kerîm'i O'nun kelâmı ve Hz. Muhammed'i (a.s.m.) O'nun en son elçisi bilecektir ki, İlâhî emir ve yasaklara muhatap olabilsin. Kul olduğunu bilecektir ki, başıboş olamayacağını da idrak etsin.

İkincisi: Harama bakmamanın sadece erkekler için değil, kadınlar için de söz konusu olduğu...

Üçüncüsü: "Ziynetlerin gösterilmemesi"...

Âyet-i kerimede geçen "ziynet" kelimesi üzerinde yapılan tefsirlerden birini, özet olarak arzedeyim:

"Ziynet, süs eşyası demek ise de, mücerret olarak süs eşyasına bakmak hiçkimse için haram olamayacağına göre, bundan murat, süs eşyalarının takıldığı kulak, boyun, gerdan gibi yerlerdir. Âyette esas maksat tesettür (örtünme) olduğuna ve hitap zengin-fakir bütün mü’minlere yapıldığına göre, ziynet sadece süs eşyası olarak anlaşılsa, âyet sadece zenginlere inmiş olur. Halbuki, hitap umumîdir, "mü’min kadınlara da söyle..." buyurulmaktadır. Bir başka önemli husus da şudur: Kadın için asıl ziynet, süs eşyası değil, bu organların bizzat kendileridir. Yâni, gösterilmesi haram kılınan boyun, gerdan gibi azalar kadın için ayrıca birer ziynettirler." — Hak Dini Kur’an Dili

Dördüncüsü: Mü’min kadınların başörtülerini, cahiliye kadınları gibi, boyunlarına bağlayıp arkaya sarkıtmak yerine, başlarına örtmeleri ve yakalarının üzerine vurmaları...

Âyetin devamında, ziynetlerin (süs yerlerinin) kimlere gösterilebileceği açıklanıyor. Bunlar içerisinde, bir de "kendi kadınlarına" ifadesi yer alıyor. Bunu, "yakînen tanıdıkları sohbet arkadaşlarına, kendi yanlarında çalışan hizmetçi kadınlara" diye tefsir eden âlimler bulunduğu gibi; "kendi" kelimesini "kendi dinlerinden olan kadınlar, yâni Müslüman kadınlar" diye tefsir edenler de var.

Bu tefsirlerden birincisine göre, mü’min kadınların, ziynetlerini yakînen tanımadıkları hiçbir kadına gösteremeyecekleri, ikincisine göre ise, Müslüman kadınlara gösterebilecekleri, lâkin gayri müslimlere gösteremeyecekleri anlaşılmakta.

Bir diğer âyet-i kerimede ise, şöyle buyurulur:

"Ey Peygamber, hanımlarına, kızlarına ve mü’minlerin kadınlarına söyle, elbiselerinden giyip örtünsünler. İşte böyle giyinmeleri, tanınıp da (cariyelerden, iffetsiz âdi kadınlardan farkedilip de) eziyet edilmemelerine en elverişli olandır. Allah Gafur’dur (çok bağışlayıcıdır), Rahîm’dir (çok merhametlidir)."

— Ahzab Sûresi, 59

Bu âyet-i kerimede, örtünme açıkça emredilmekte ve bu emrin hikmeti, "mü’min kadınların diğer âdi kadınlarla karıştırılarak rahatsız edilmemeleri, sarkıntılığa maruz kalmamaları ve ruhlarının eziyete düçar olmaması" olarak beyan buyurulmakta...

Bizi geri bırakan İslâm mı?

"Madem El-Hakku Ya’lu haktır. Neden kâfir, müslime; kuvvet hakka galibdir?" — Sözler

BİR ZAMANLAR sıkça gündeme taşınan, şimdi de yer yer nükseden bir hastalık var: Dinin, terakkiye mani olduğunu sanmak ve Hıristiyan ülkelerden geri oluşumuzun sebebini İslâm dininde aramak.

Bu iddiaya cevap vermeden önce, bazı noktalara işaret etmek isterim. Bunlar arasından geçireceğimiz hat bizi sorunun ilk cevabına ulaştıracaktır.

Birinci nokta:

İslâm dininin ilk zuhur ettiği dönemde, Müslümanlar bir süre müşriklerin baskılarına, zulümlerine maruz kalmışlar, daha sonra devlet haline gelmiş ve bir asır öncesine kadar sürekli ilerlemişlerdir. Asr-ı saadetin bir iman, ahlâk, adalet ve huzur asrı olması bunun en güzel delilidir. Daha sonra Endülüs Emevî Devletinin Avrupa’ya ilimde önder olması, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarının hem ilim, hem de sanat sahasında ulaştıkları şahikalar bu tür iddialarla örtülecek, saklanacak cinsten değildir.

Burada İslâm ve Müslüman kavramlarını birbirinden ayrı düşünme gereği ortaya çıkıyor. İlerleyen de Müslümanlardır, gerileyen de. İslâm ne ise odur.

"Bugün sizin dininizi ikmal ettim (kemâle erdirdim). Üzerinize nimetimi tamamladım. Ve sizin için din olarak İslâm’ı beğendim. (İslâm’a razı oldum.)" — Mâide Sûresi, 3

O zaman şu sorunun cevabını aramak gerekiyor:

Bütün dünya devletlerinden çok ilerilerde bulunduğumuz dönemlerde mi İslâm’a daha çok bağlıydık, geri kaldığımız dönemlerde mi?

Bir diğer nokta:

Geri kalışımızın sebebi olarak İslâm’ı gösterenlerin, Müslümanları bir tarafa bırakıp İslâm üzerinde konuşmaları ve "Kur’anın şu hükümleri,

Resulullah’ın şu hadisleri terakkiye manidir" diye yola çıkmaları ve delillerini ortaya koymaları lazım gelir.

Meselâ, yalanı, zulmü, içkiyi, kumarı, zinayı, stokçuluğu, faizi, gıybeti, ırkçılığı kısacası her türlü kötülüğü yasaklamanın terakkiye engel olduğunu ispat etmeleri gerekir.

Üçüncü nokta:

Hıristiyanların bizden ileri olmalarını İslâm’a bağlılığımızdan bilenlere bir vazife daha düşüyor. O da, bugünkü teknolojinin, maddî kalkınmanın esaslarını İncil’de arayıp bulmak ve "Biz bunlardan yoksun olduğumuz için geri kaldık" diye bir gerekçe ile ortaya çıkmak. Bunu yapmaları mümkün değil. Zira İncil’de ne iktisadî hayata, ne de devlet yönetimine dair bir tek ayet mevcut değil.

Son bir noktaya da işaret edip sorunun cevabına geçelim:

Bu iddiayı ortaya atanların, dünün çalışkan, cevval, hamiyetli, dürüst, vatansever insanını, bugünün hak hukuk tanımaz, soygunculuğu hüner sayan, şehvet düşkünü, her şeyi nefsine feda eden, egoist insan haline getiren uygulamaların da İslâm’dan kaynaklandığını da ispat etmeleri gerekir.

Şimdi, söz konusu sorunun cevabını Nur Müellifinin tespitlerini esas alarak ortaya koymaya çalışalım:

Nur Külliyatından Lemaat adlı eserde şöyle bir soruya yer verilir:

"Bir zaman bir sâil dedi: "Madem El-Hakku Ya’lu haktır. Neden kâfir, müslime; kuvvet hakka galibdir?"

Yani, "Madem ki hak üstündür, ona üstün gelinmez. Kâfirlerin Müslümanlara, kuvvetlinin haklıya galip gelmesine ne dersiniz?"

Bu soruya, dört ayrı yönüyle, öz ama çok doyurucu bir şekilde cevap verilir.

Önce, vesileler ezerinde durulur ve bu hikmet dünyasında vesilelerin, sebeplerin çarpıştığına dikkat çekilir. Müslüman olsun kâfir olsun, her kim ulaşmak istediği sonucun ön şartlarını yerine getirir, sebeplerine, vesilelerine tam riayet ederse, başarı onun olacaktır. Hangi üründen, hangi şartlarda, hangi tekniklerle ve nasıl bir planlama ile verim alınacağı bellidir. Bu şartlara kim uyar, bu vesileleri kim yerine getirirse başarı onundur.

Soruda geçen kuvvet kavramına da şöyle değinilir: "Kuvvetin bir hakkı var, bir sırr-ı hilkati var."

Başarılı olmak, düşmanınıza yahut rakiplerinize galip gelmek istiyorsanız kuvvetli olmaya mecbursunuz. Zira, kuvvetin de bir hakkı vardır. O hakkı kim elinde tutarsa, galip gelmesi kuvvetle muhtemeldir. Çelikle tahtayı çarpıştırırsanız tahtanın mağlup düşeceği bellidir.

İkinci olarak, konu insandaki sıfatlar alemi yönünden ele alınır. Bütün güzel sıfatlar Allah kelamında zikredilmiş ve Resulullah (asm) tarafından da en güzel şekilde sergilenmiştir. Şu var ki, uygulamada nefsin, şeytanın, bozuk toplum yapısının ve daha nice faktörün etkisiyle, bir müslüman bu güzel sıfatların tümünü hayatında sergilemeyi başaramayabilir. Yine bir gayr-ı müslim, gördüğü eğitimin ve toplum disiplininin bir ürünü olarak bazı güzel sıfatlara sahip olabilir. Bunlar ondaki müslim sıfatlardır. Bir iş görüleceği zaman, kalplerdeki inançlar değil, bu sıfatlar çarpışırlar.

Ticaret hayatından bir örnek verelim: Bilgi, dürüstlük, çalışkanlık, mesai tanzimi, prensip sahibi olmak gibi sıfatlar, ticaretin sonucuna doğrudan tesir ederler. Bir gayr-ı Müslim, bu sıfatlara sahipse ve yine bir Müslüman bu sıfatlardan mahrumsa, o gayr-ı müslimin Müslüman'dan daha zengin olması beklenen bir sonuçtur. Burada kâfir Müslüman'a değil, müslim sıfatlar gayr-ı müslim sıfatlara galip gelmişlerdir. Ve sonuç, sıfatlar aleminde, yine hakkın olmuştur.

Bu konu işlenirken fikrimize ufuklar açan şöyle bir tespite yer verilir:

"Hem dünyada, hayatın hakkı şamil ve âmmdır. O rahmet-i âmmenin bir cilve-i manidar, onun bir sırr-ı hikmeti var; küfür mani değildir."

Hayatın hakkı umumidir, şamildir. Yani bu noktada mümin, kâfir, insan, hayvan farkı yoktur. Kime hayat verilmişse ona rızk da verilir. Rızk; imanın ve ibadetin değil, hayatın hakkıdır. Berikilerin hakkı, ahiret yurdundaki ebedî saadettir.

Düşüncelerimizi şöyle sürdürebiliriz:

Allah'ın her isminin tecellisi için farklı aynalar, ayrı zeminler söz konusudur. Bunların çoğu, kişinin inancıyla ilgili değildir. Meselâ, Rezzak isminin tecellisinden daha fazla nasip almak isteyen bir çiftçi, bunun için gerekli şartları yerine getirdiğinde tarlasına daha fazla mahsul verilir. Burada kişinin inancına bakılmaz. Yine, Şâfi isminin kendisinde tecelli etmesini isteyen bir insan, hastalığına faydalı ilacı kullanır. Onun şifa bulmasında da inancına bakılmaz. Çünkü ilaç kullanan kişi, Şâfi ismine müracaat etmeyi bilmiştir ve bunun karşılığı olarak kendisine şifa ihsan

edilmiştir. Bu yola girmeyen bir insan, kâmil bir mümin de olsa, şifaya kavuşmayabilir.

Buna göre, bir Müslüman, dünya hayatında, İlâhî isimlerin feyzinden faydalanmayı diliyorsa, hayatının o tecellilere layık bir ayna olmasına çalışmalıdır. Bunu yapmazsa sonuç alamaz. Ama aynı mümin ibadet, salih amel ve ihlas şartlarını yerine getirmekle ahiret yurdundaki İlâhî lütuflara nail olabilir.

Bu şartları yerine getirmeyen bir insan ise, dünyada ne kadar başarılı olursa olsun, cennetten nasip alamaz.

Aynı parçada konunun bir üçüncü boyutuna da dikkat çekilir:

Allah'ın iki ayrı kanunlar manzumesi olduğu nazara verilir. Bunlardan birisi insanın iradî fiillerini nizam altına alan Kur'an hükümleridir. Diğeri ise kâinatın ve içindeki eşyanın nizamını sağlayan kanunlardır. Birincisi bildiğimiz şeriattır. İkincisine de şeriat-ı tekvini deniliyor. Tabiat kanunları bu ikinci şeriattandır.

Kur'an hükümlerine itaat ve isyan edenlerin mükâfat ve cezalarını ekseriyetle ahirette görecekleri, tekvinî şeriata uyanların ve uymayanların ise büyük çoğunlukla karşılıklarını bu dünyada görecekleri ifade edilir. Buna göre tekvinî şeriata uymayan bir mümin, cezasını başarısızlık, sefalet, perişanlık olarak bu dünyada çeker. Bu kanunlara uyan bir gayr-ı müslim ise İlâhî iradeye bilmeyerek de olsa uygun hareket etmesinin mükâfatını bu dünyada görür.

Bu üç madde, başarının yahut başarısızlığın temel sebepleridir. Ve olayların büyük çoğunluğu, bu maddelerin biriyle yahut bir kaçıyla açıklanır. Şu var ki, bazen bütün şartları yerine getirdiğiniz halde mağlup düşebilirsiniz. Burada İlâhî takdirin gizli bir hikmet cihetini aramakla mükellefiz. İşte cevabın dördüncü bölümünde bu noktaya işaret edilir; konunun kader ve İlâhî irade yönüne dikkat çekilir. Bu maddede, batılın kısa süreli de olsa bazen hakka galip gelmesinin, hakkın inkişafına yardım ettiği, onu daha da güçlendirdiği, parlattığı nazara verilir.

Bu maddenin şu noktadan önemi büyüktür:

Bir hadisi-i şerifte "Belâların çoğu peygamberlere, sonra derecesine göre Allah'ın diğer sevgili kullarına gelir" buyurulur. Peygamberlerin çoğunun, ümmetlerinden kötü muamele görmeleri, ülkelerinden kovulmaları, işkencelere tâbi tutulmaları Rabbanî bir sır, İlahî bir hikmettir. Onların çektikleri sıkıntılar, Nur Müellifinin ifadesiyle birer 'menfi ibadettir'. Sabır, tevekkül ve rıza esasına dayanan, ama katlanılması

oldukça zor olan bu ibadetin mükâfatı da aynı ölçüde büyüktür. Bu sıkıntılarla, başta peygamberler olmak üzere Allah'ın sevgili kulları hem manen terakki ederler, hem de çoğu zaman davaları geç de olsa insanların kalplerinde yer tutar. Onlara zulmedenler kabirlerinde azap çekerlerken, onların ümmetleri yeryüzünde hakkı yaşar ve yaşatırlar.

Bu bir İlâhî hikmettir. Ve Hak dostlarına, bu sır ile gelen bela ve musibetlerin ilk üç maddeyle bir ilgisi yoktur.

Düşmana cesaret vermek

"Havf ve zaaf, te’sirat-ı hâriciyeyi teşci’ eder." — Mektûbât

BU CÜMLEYİ OKURKEN aklımıza gelen ilk mânâ, "Korkmak ve zayıflık göstermek, düşmanlarımızı yahut rakiplerimizi daha da cesaretlendirir" şeklinde olur. Bu mânâ doğrudur. Şu var ki, bu ifadede, insanlar denilmeyip de ‘tesirat-ı hariciye’ denilmesi, bunun genel bir kural olduğunu ders vermektedir.

Bu ifade, düşüncemizi sadece insanlarla sınırlamaz, bu gerçeğin bütün dış tesirler için geçerli olduğunu hatırlatır. Bize zarar vermek isteyen insanlar, bu haricî tesirlerden sadece birisidir.

Bu düstur gereğince, kendimizi zayıf göstermekten ve korkmaktan, çekinmekten uzak durmamız gerekir. Aksi halde düşmanlarımızın şecaatleri artar, cesaretleri kuvvet bulur ve bizi ezme hususunda daha bir yiğitleşirler.

Nitekim, Allah Resulü (asm.) sahabelerine, ellerini yüzlerine koyarak üzüntülü, mahzun bir halde durmalarını yasaklamış ve bunun düşman tarafından yanlış değerlendirilip onları cesaretlendireceği hususunda kendilerini ikaz etmiştir.

Günlük hayatımızda bunun çok misallerini yaşarız. Size haksızlık yapmak isteyen birisi, sizi vakur ve metin gördüğünde kararını infazda acele etmez. "Acaba bir bildiği mi var?" diye, en azından, bir tereddüt geçirir; biraz düşünür ve çoğu zaman da vazgeçer.

Nur Külliyatında iki dünya saadeti şu dört esasa bağlanır:

İman, tevhit, teslim ve tevekkül.

Bütün varlık aleminin tek yaratıcısı, tek sahibi ve maliki olan Allah’a inanan bir insan, hiçbir şeyden korkmaz ve çekinmez. Kendisine düşen tedbir görevini yerine getirdikten sonra O’nun kudretine ve rahmetine teslim olur; tevekkül ile sonucu bekler.

"Her hakikî hasenat gibi cesaretin dahi menbaı, imandır, ubudiyettir." — Sözler

Tıp ilminde ‘koruyucu hekimlik’ adında bir dal vardır. Bu dalda, insanın hastalıktan korunmasının yolları üzerinde durulur; bünyenin hastalıklara karşı dayanıklı olmasının çareleri aranır.

Doktorların ifadesine göre, nezle mikrobu insanın bünyesinde daima mevcuttur. Bünye kuvvetli olduğunda mikrop hiçbir şey yapamaz; tesirsiz kalır. Bünye, zayıf düştüğünde hükmünü icra eder ve insanı yatağa düşürür.

Vesvese hastalığı da bunun gibidir. İnsan, şeytanın vesveselerine karşı kendinden emin oldu mu, o vesveseler, o şüpheler kalbe tesir edemezler. Şeytan o kalbi şüpheye düşüremez. Ama bu konuda biraz zaaf gösterse ve vesveseden korksa, kalbini şeytanın hücumlarına açmış demektir.

Demek oluyor ki, tesirat-ı hariciye denilince iklim şartlarından şeytan vesvesesine kadar uzanan bir silsile hatıra gelir.

Bunların tamamına karşı dayanmanın iki esası vardır:

Korkmamak ve zaaf göstermemek.

Şeytana çarpılanlar

"Kavga kapısını kapamak için, banka kapısını kapayınız." — Sözler

İNSAN, bir tarafta kalp, akıl ve vicdan; beride dünya, nefis ve şeytan arasında sıkışıp kalmış, ağır bir imtihan geçiriyor. İmtihan ağır, ama kazanabilirse neticesi çok yüksek, çok değerli.

Bakara Sûresinin başında, "Kur’an’ın muttakiler için bir hidayet olduğu" beyan edildikten sonra, muttakinin üç temel özelliği sıralanır: "İman etmek", "namazı ikame" ve "zekâtı vermek."

İman kalbe bakar; namaz bedenî ibadetlerin, zekât ise malî ibadetlerin temsilcisidir.

Beyaz denilince akla hemen, onun zıddı olan siyahın gelmesi gibi, zekâttan söz edince de faizi hatırladım.

Zekât ve faiz...

Birincisi İslâm’ın köprüsü, cemiyet hayatının en önemli rabıtası; diğeri ise bu köprüyü dinamitleyen büyük tahribci.

Birincisi merhametin timsâli, ikincisi zulmün.

Birincisi fakirin kurtuluşunu hedef almış, ikincisi onu daha fakir yapmayı.

Bunun içindir ki, büyük bir çoğunlukla, faiz alanlar zekâtlarını veremez olurlar.

Bediüzzaman Hazretleri beşerî ihtilâllerin şu iki temel kaynaktan beslendiğini ifade buyurur:

"Birincisi, ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölse bana ne; ikincisi, sen çalış ben yiyeyim." — Mektûbat

Birinci hastalığın çaresini zekât, ikincisinin çaresini de faizin haram kılınması olarak takdim eder.

Ben burada faizle ilgili iktisadî teorilerden söz edecek değilim. Bunlar meselenin maddî cephesidir. Halbuki her hâdisede olduğu gibi faiz

meselesinde de mânevî yön daha önemlidir. Zira, acı olsun tatlı olsun, meyvesi ebedîdir.

Burada bir temel hükümden söz etmek isterim. İbadet, iman eden kimse içindir. Şirk ve küfür karanlığındaki bir insan, ibadetten değil imandan sorumludur. Kalbi imanla nurlanacaktır ki, kendisine ibadet teklif edilsin. Bu hükme göre faiz yasağı da Müslüman içindir. Ve bir Müslüman bu yasağa uyarken uhrevî bir ticaret yaptığının şuurundadır.

Öte yandan, bu yasağın, "Ancak mü'minler birbirinin kardeşidirler." âyet-i kerimesiyle olduğu gibi, "Komşusu aç iken kendi tok olan bizden değildir." hadis-i şerifiyle de yakın ilgisi vardır. (Hadiste geçen, "bizden değildir" sözünden maksat, "kâmil imanın zevkine erememiştir" demektir.)

Madem ki, Kur'an, mü'minleri kardeş yapmış, zenginlere zekâtı farz kılmış ve sadakayı teşvik etmiştir; o halde zengin bir mü'min, sadaka verdiği bir kardeşinin kendisinden borç para istemesi hâlinde, onun ihtiyacını görecek ve böylece âhireti namına büyük bir kazanç elde edecektir.Karz-ı hasen diye adlandırılan bu çok sevaplı ibadeti yapmak yerine, "ben sana borç veririm, ama aldığımda fazlasıyla alırım" şeklinde bir teklifte bulunmak İslâmî kardeşlikle bağdaştırılamaz.

Bu mânâyı destekleyen bir fıkıh meselesi: Bir mü'min, dâr-ül-harbde yâni küfür diyarında bulunsa, ücretinden kanunen kesilen, yahut bir mecburiyet tahtında bankaya yatırdığı paraların faizini alabilir.Zira bu faizi almaması düşmanını kuvvetlendirme mânâsına gelecektir.

Burada, önemli gördüğüm bir noktaya değinmeden geçemeyeceğim. Madem ki, dâr-ül-harbde faiz almak câiz, hikmeti de "küfür ehlini kuvvetlendirmemek" o halde şöyle düşünmek gerekmez mi: "Ben paramı mecburiyet olmaksızın bu küfür diyarındaki bir bankada tutarsam onları maddeten desteklemiş olurum; bana verecekleri cüz'î bir faiz, sonucu fazla değiştirmez."

İslâm âleminin bugün düştüğü zillet ve perişaniyette, batının bankalarında faize yatırılan Müslüman sermayesinin büyük payı vardır.

•••

Faizin haramiyetinin bir diğer ciheti; zenginleri, çalışmaksızın başkasının sırtından para kazanma yerine, kendi sermayelerini işletip istihsale katkıda bulunmaya teşvik etmesi. Çok paranın çok kazanç getireceği malûmdur. Yüz lira ona bölünse ve on ayrı kişiye faize verilse, onlar bu ağır yükün altından kalkmak için yorulacaklar, bocalayacaklar, ama çoğu zaman kazançları faiz borçlarını ödemeye ancak

yetecektir.Halbuki aynı parayı o sermayedar işletse, muhtaç insanları da mümkünse kâr ortağı yapsa, yahut hizmetinde çalıştırsa, kazancının zekâtından da onları nasiplendirse içtimaî dengenin sağlanmasına doğru hayırlı bir adım atmış olacaktır.

Bu yol, fakiri zengine ve zenginliğe yaklaştırır, faiz ise fakiri daha fakir eder ve servet düşmanı yapar. Ve bu fakirlik asr-ı câhiliyette olduğu gibi, borçluyu alacaklıya köle etmeye kadar varır.

Sermaye artışına gitmek için faizle kredi alanlar da bu cinayetin ortaklarındandır. Zira, verecekleri faizi fiyatlara aksettirmekle faizin, "fakiri daha fakir kılma" özelliğinin bir başka tezahürüne vesile olurlar.Kredi aldıkları müesseseler ise zenginliklerine bir yenisini daha katmakla faizin, "zengini daha zengin kılma" özelliğini açıkça gösterirler.Meseleyi, devletler seviyesinde ele aldığımızda da aynı manzara ile karşılaşırız.

•••

Bir fikrin, bir ahlâkın veya bir davranışın güzel olup olmadığının şaşmaz ölçüsü şudur: Onu umuma tatbik edersiniz; karşınıza çıkacak manzara sorunuzun cevabını net biçimde verecektir. Meselâ, cömertlik ve cimrilik üzerine şöyle bir uygulama yapalım; herkesin cömert ve yine herkesin cimri olduğu iki ayrı diyar düşünelim. Birincisinde karşımıza mânevî bir cennet, ikincisinde ise bir cehennem çıkacaktır.

Şimdi aynı mantıkla şöyle düşünebiliriz: Bütün zenginleri faizle beslenen, hiçbiri ticaret yapmayan, yatırımda bulunmayan bir ülke düşünelim. Karşımıza çıkacak manzara tüyler ürperticidir. Bir tarafta yatarak para kazanan bir grup nefis mahkûmu, ötede onlara, âdetâ, kölelik eden sefil ve perişan bir kalabalık.

Böyle bir cemiyeti bekleyen şaşmaz âkıbet; geri kalmaktır, huzursuzluktur ve anarşidir. Geri kalmaktır, çünkü ticaret ve sanayi sahasında hamle yapacak insanlar istirahata çekilmişlerdir; fakirler ise bu güçten mahrumdurlar.Bu sahnenin bir sonrası, sosyal problemlerin doruğa çıkması ve daha sonrası ise anarşinin boy göstermesidir.

Ve bu feci neticeye sebep olan faizcilerin mahşerdeki âkıbeti de Allah kelâmının ihbariyle şöyledir:

"Riba (faiz) yiyen kimseler, şeytan çarpan kimse nasıl kalkarsa öyle kalkarlar." — Bakara Sûresi, 275

Alış verişlerine faiz karıştıran ticaret erbabı hakkındaki şu ifadeler ne kadar ibretlidir!

"Riba (faiz) karışarak yapılan beyi’lere (alışverişlere) gelince, bunların da temiz ile pisin karışmasından çıkacak olan hükm-ü malûma tâbi olacağı malumdur. Midesi temiz olanlar, bir katre necaset karışmış suyu nasıl içemezlerse bu da böyledir... Nitekim bir hadis-i şerif mûcibince, "helâl ile haram içtima ederse (birbirine karışırsa) haram takdim olunur (öncelik kazanır) kaidesi de bunu nâtıkdır (ifade etmektedir)." — Hak Dini Kur’an Dili, 2/963

Nurun Muazzez Müellifinin yukarıdaki ifadelerini, şüpheli işlerden sakınmakta hassasiyet göstermeyenler için de bir itab, bir serzeniş olarak kabul edemez miyiz?

Irklar ötesi dâvâ

"Milliyetimiz bir vücuttur.Ruhu İslâmiyet, aklı Kur’an ve imandır." — Münazarat

"Eski zamandan beri menfî milliyet ve unsuriyetperverliğe, Avrupanın bir nevi firenk illeti olduğundan, bir zehr-i katil nazariyle bakmışım." — Mektubat

"Fikr-i milliyet şu asırda çok ileri gitmiş. Hususan dessas Avrupa zâlimleri bunu İslâmlar içinde menfî bir surette uyandırıyorlar; tâ ki parçalayıp onları yutsunlar."— Mektubat

HER YATSI namazından sonra okuduğumuz bir aşr-ı şerif var. Hepiniz bilirsiniz... Son kısmı bir dizi dua ile ruhumuza gıda olur, kalbimizi rahatlatır. Duygularımızı ulvî gayelere yöneltir...

Bu aşrın en önemli bir yanı da Miraç’tan bize hediye gelmesi... Bütün âlemlerin Rabbi, o en müstesna, en mükemmel, en ileri kulunu, bütün âlemlerde gezdirdikten sonra, insanlara onunla bazı hediyeler gönderir. İşte bu aşr-ı şerif de o mukaddes hediyelerden. Onu bu nazar ile değerlendirmek, ruha ayrı bir haz, kalbe başka bir inşirah veriyor...

Ben son âyet üzerinde biraz durmak isterim:

"Ente Mevlânâ", "Sahibimiz Sensin" diye başlar ve "Kâfirler kavmine (güruhuna) karşı, bize nusret ihsan eyle, bizi galip kıl" diye son bulur.

Her mü’min bu âyeti okudukça; hem, sahipsiz, maliksiz, başıboş olmadığını bir kez daha hatırlar; hem de, düşmanlarına karşı kalbinde zafer iştiyakı yeniden uyanır...

Burada bütün kâfirler için kullanılan bir tabir var, bizim için çok ama çok önemli: Kavim... Biz bu tabiri ırk mânâsına kullanıyor ve ırkçılığa kavmiyetçilik diyoruz...

Ama görüyoruz ki, âyette şu veya bu ırk ayırt edilmeksizin bütün kâfirler bir kavim olarak tavsif ediliyor.

Biz de şu veya bu ırka mensup mü’minler olarak bu duayı birlikte okuyoruz.

Müslüman bir İngiliz, hidayete ermiş bir Fransız, aynen bir Arap ile, bir Türk ile, bir Kürt ile, bir Endonezyalı ile ağız birliği etmişçesine aynı duayı okuyorlar.

Biz bir milletiz, kâfirler de ayrı bir millet. Biz bir kavimiz, inanmayanlar da ayrı bir kavim. Biz bir cepheyiz, onlar da ayrı bir cephe...

Biz imana hizmet ediyoruz, onlar küfre... Biz insanları hidayete davet ediyoruz, onlar dalâlete... Biz Allah’ın kullarını ona ibadet etmeğe çağırıyoruz, onlar ise isyana, fıska... Biz, ahlâktan yanayız, onlar ahlâksızlıktan. Biz namus mefhumunun her ailede hâkim olmasını istiyoruz, onlar hayvanlar gibi karışık bir hayattan yanalar...

Ve Allah hepimizin Hâlıkı, hepimizin Maliki... Biz O Rabbimize "Mevlâmız" diye hitap ediyor ve bu mücadelede rahmetiyle bize sahip çıkmasını diliyoruz.

"Bizi muvaffak kıl, bize nusret ver. Galibiyet bizim için olsun" diye O Hâlıkımıza, O Malikimize, O Rabbimize niyaz ediyoruz. Bu niyazı, bu duayı bize O öğretti; hem de Miraç’tan bir hediye olarak...

Bu âyeti her gün tekrar ede ede, kavim denilince aklımızda hemen "mü’minler" ve "kâfirler" olmak üzere iki ordu canlanır... Böylece kavmiyetçilik yapmaktan her gün menedilmiş, bu büyük fitneye karşı uyarılmış oluruz...

Mü’min Arap, inanmayan Araba karşı; mü’min Türk, inanmayan Türke karşı; mü’min Alman, inanmayan Almana karşı aynı duayı okuyor ve Allah’ın nusretini, yardımını diliyor...

Bu ruhun hâkim olduğu kalbe, artık ırkçılık nasıl yol bulup girebilir?..

Bu kalp, ancak Allah sevgisiyle doludur. Ve takva ile çarpar durur...

Üstünlüğün Ölçüsü

Irkçılığı meneden ve insanların aynı asıldan geldiğini ders veren âyet-i kerimede "Muhakkak ki, Allah indinde en kerim olanınız, takvada en ileri olanınızdır" buyuruluyor.

Demek ki, Allah’tan korkma mefhumu içinde, ırkçılıktan sakınma da dahil... Allah indinde en makbul olanlar, şu veya bu ırka mensup olanlar değil, hangi ırktan olursa olsun takvada en ileri gidenlerdir.

Takva, Allah’dan korkmak, O’nun yasaklarından şiddetle kaçınmak, hassasiyetiyle uzak durmak mânâsına geliyor... Ama, takva sahiplerinin sıfatlarıyla ilgili âyetlere baktığımızda; takvanın, İslâm’ı bütünüyle yaşamanın âdetâ simgesi, alâmeti olduğunu görürüz...

Âl-i İmran Sûresinde; Rabbimiz bizi, mağfiretine, Cennetine çağırıyor, çağırmaktan da öte, "koşunuz" diyor. Ve âyetin sonu, bu Cennetin, muttakiler için hazırlandığını beyan ile geliyor... Dolayısıyla âyet, Müslümanları takvada yarışmaya davet etmiş olmuyor mu? Takva sahipleri için hazırlanmış Cennete girmek üzere...

Âyetin devamında; takva sahiplerinin sıfatları şöyle sıralanır:

"Onlar darda ve genişlikte infak ederler." (Nafaka verirler, muhtaçların yardımına koşarlar.)

"Kızdıkları zaman, gayzlarını, öfkelerini yutarlar."

"İnsanlardan gelen kötülüklere karşı affedici olurlar."

Sonraki âyette de, bu sıfatlar, sayılmaya devam edilir.

"Onlar bir kötülük yaptıklarında, yahut nefislerine zulmettiklerinde hemen Allah’ı hatırlarlar da günahları için istiğfar ederler..."

"Yaptıklarında bile bile ısrar etmezler."

İşte Allah’ın sevdiği kullar bu sıfatları taşıyanlardır. Hangi milletten, hangi tabakadan, hangi makamda ve hangi gelir seviyesinde olursa olsun...

Allah’ın kulu olmanın şuuruna eren ve bunun zevkini tadan her mü’min de, Allah’ın sevdiklerini sevmekle mükellef değil mi?. Allah bu kullarını severken bir mü’min nasıl olur da, bu sıfatlardan uzak bir ırkdaşını sevebilir?..

Fatihayı hemen takip eden sûrede de "Kur’an-ı Kerîm’in muttakiler için bir hidayet olduğu"nun beyan edilmesi ve takvaya dikkat çekilmesi ne kadar mânidardır!.. Bu sûrede muttakinin sıfatları: "Gayba iman etmek", "namaz kılmak", "Allah’ın ihsan ettiklerinden infak etmek", "Kur’an’a ve daha önce inen kitaplara iman etmek", "Âhirete şüphesiz inanmak" şeklinde sıralanır.

Bu sûrede de, ırktan, kabileden, amirden, memurdan, köleden, efendiden söz edilmez...

Bu âyetler sadece iki misal... Bu nazarla baktığımızda Kur’an’ın bütün âyetlerinin ırk ayırımını reddettiğini açık açık görürüz...

Bütün emirler ya topyekün insanlara, yahut mü’minleredir.

Hidayete çağıran âyetlerde hitap bütün insanlığa yapılır. Ne ırk, ne kabile, ne makam, ne rütbe gözetilmez... Bir Arabın hidayete ermesi, bir

İngilizin hidayete gelmesinden daha önemli değildir.

İbadete, itaate dair emirlerde ise hitap mü’minleredir... Bu hususta mü’minler arasında hiçbir ayırım yapılmaz... "Allah’a ibadet edin", "O’na secde edin", "zekâtlarınızı verin" gibi emirler ve "faiz yemeyin", "zinaya yaklaşmayın", "gıybet etmeyin" gibi nehiyler mü’minlerin tamamınadır. Bu emirlere uymanın ve bu yasaklardan kaçınmanın fazileti bütün kavimler için aynı...

Bir de azap âyetleri var... Geçmiş kavimlerin başına gelen azaplarla ilgili ikaz âyetleri... Bu âyetlerde; kavimlerin işledikleri cürmlere, isyanlara, tekziplere, azgınlıklara ve Peygamberlerine karşı yaptıkları eza ve cefalara dikkat çekilir. Azap, bu cürmleri için gelmiştir. Yoksa şu veya bu kavimden oldukları için değil.

Onlar, Peygamberlerini dinlememenin, Onları rencide etmenin cezasını çektiler...

Bu âyetler bizim için büyük bir tehdit. Zira, bizim Peygamberimiz (a.s.m.) âlem-i bekaya teşrif etti ama, her an ümmetiyle alâkadar.

Her isyanımız Onun ulvî ruhunu incitiyor. Onun mümtaz kalbine dokunuyor...

Bunları niçin yazıyorum? Irkçılığı reddeden âyet-i kerimenin bulunduğu sûrenin hemen tamamı bu mânâ ile alâkadar da onun için...

"Sizi kabile kabile yarattım", âyet-i kerimesi "Hucurat Sûresinde"... Bu sûrenin başında ashab-ı kiram, seslerini, Resulûllah’ın (a.s.m.) sesinden daha fazla yükseltmemeleri hususunda ikaz olunurlar...

O Rahmeten-lil-Âlemin’i incitmekten sakındırmak üzere...

Daha sonra, sûreye ismini veren olay anlatılır. Bir grup bedevinin Resulûllah Efendimizi (a.s.m.) dışarıdan yüksek sesle çağırmaları hâdisesi...

Bu sûre bir bakıma mü’minleri kötülüklerden sakındırmayla dolu. Dolayısıyla da Resulûllah Efendimizi (a.s.m.) rahatsız etmeme ihtarlarıyla...

Dokuzuncu âyette, "Mü’minlerden iki topluluk birbirleriyle çarpışacak olurlarsa aralarını düzeltin. Onlardan biri diğerine karşı tecavüzde ısrar ederse, saldıran tarafla, onlar Allah’ın hükmüne dönünceye kadar savaşın" emri verilir ve mü’minler fitne çıkartmaktan şiddetle menedilir.

Bir sonraki âyette, mü’minlerin birbiriyle kardeş oldukları hükmü getirilir ve "kardeşlerinizin arasını düzeltin" diye emir verilir...

Onu takip eden âyette, mü’minlerin birbirlerini alaya almaları yasaklanır.

Hemen peşindeki âyette, mü’minler diğer mü’min kardeşleri hakkında kötü zan beslemekten ve onların gıybetini yapmaktan sakındırılır.

Ve nihayet bu âyeti takip eden âyet-i kerimede de insanların bir ana ve babadan yaratıldıkları haber verilerek, mü’minler ırkçılıktan menedilir ve "Allah katında en şerefliniz takvaca en ileri olanınızdır" buyrulur.

Bu sûreden tam dersini alan bir mü’min, büyüklerinin yanında sesini yükseltmekten tut, gıybet etmeğe, su-i zan beslemeye ve nihayet ırkçılık gütmeğe kadar her kötülükten şiddetle sakınır... Bu hususta Allah’dan korkar. Zaten sûrenin ilk âyeti de, "Ey iman edenler! Allah’ın ve Resulünün önüne geçmeyin, Allah’tan korkun" buyurarak, mü’mini, Kitap ve Sünnete muhalif nefsî ölçüler getirmekten ve o yanlış zanların peşine takılmaktan menetmiyor mu?

Bu İlâhî emri iyi değerlendiren bir mü’min, sûrenin devamında gelen, "Allah katında en şerefliniz, takvaca en üstün olanınızdır" ölçüsüne sımsıkı sarılır ve kavmini ileri sürmekle yeni bir şeref ölçüsü getirmekten şiddetle kaçınır.

Zaten övünme başlı başına bir hastalık. Kalbi karartan koyu bir is. Ruhu kemiren büyük düşman...

İslâm’ın yasakladığı kötü huylardan bir huy var: Ucb, yâni, amele güvenme. İşlediği iyiliklerle, yaptığı güzel amellerle iftihar etme ve kendini Cehennemden uzak zannetme...

Allah korkusuna perde olduğu için bu huy kötü addedilmiş.

Şimdi insafla düşünelim: Kendi irademizle ve Allah’ın emrine uyarak işlediğimiz güzel bir amelle övünmek bizi günaha sokarsa, tamamen irademiz dışında vuku bulan, hiçbir tercih hakkımızın bahis konusu olmadığı ırk mevzuunda, nasıl kendimizi övebilir, kavmiyet ile övünebilir ve yine tamamen kendi iradesi dışında başka bir ırka mensup olmuş kişiyi nasıl aşağılayabiliriz? Onu nasıl kınayabilir ve en kötüsü ona nasıl düşman olabiliriz?..

Bunun akılla, ilimle, insafla hiçbir alâkası olmadığını Resulûllah Efendimizin (a.s.m.) ırkçılık hakkındaki şu kelâmı güzelce ortaya koyar:

"Asabiyyet-i cahiliyye..."

İnsan, ırkından dolayı ne iyi olabilir, ne de kötü... İyinin ve kötünün tarifleri içinde böyle bir unsur yok. Bunu her akıl tasdik ettiği gibi, her vicdan da yakînen bilir... Bir insanın iyiliğinden söz ederken; onun güzel ahlâkını, takvasını, salih amelini, dürüstlüğünü, çalışkanlığını anlatırız. Bunların tamamı onun iradesiyle ilgilidir... Kimse kendi ırkını kendi

iradesiyle seçmediğine göre, biz falan adam iyidir, çünkü filân ırka mensuptur desek cehlimizi ilân etmiş oluruz.

Asabiyyet-i cahiliyye... Neresinden bakarsanız bakınız ırkçılık dâvâsı cahiliyetten başka bir şey değil.

Ruh Yönünden

İnsanı yükselten, ona Hak katında değer kazandıran bütün hususiyetler onun ruhuyla alâkadardır, bedeniyle değil...

Allah katında uzun boylular kısalardan daha şerefli değildir.

O mizanda, kilolular zayıflardan daha ağır basmaz.

Yine O'nun katında siyahlar çirkin de beyazlar güzel değildir.

Bunların hepsini yaratan O... İnsan bedenine bu hususiyetleri O yerleştirmiş... Bunlardan dolayı kulunu ne metheder ne de zemm... Yâni, kınamaz da övmez de...

O, bizim ne bedemize, ne malımıza değil, sadece ve sadece kalbimize nazar eder...

Kime inanıyoruz, kimi seviyor, kimden korkuyoruz?..

Gayemiz, hedefimiz; ulvî mi, süflî mi?..

Günahlara ne derece karşıyız?..

Sevaplara meylimiz nasıl?..

Allah'ın dostlarıyla mı dostuz, yoksa düşmanlarıyla mı?..

Nefse esir mi olmuşuz, yoksa onunla mücadele hâlinde miyiz?..

Endişe iklimimizde neler dolaşıyor?..

Fakirlikten mi korkuyoruz, isyankâr olmaktan, imansız göçmekten mi?..

İnsan, kâinat ve hayat telâkkilerimiz nasıl?..

Aklımızdan en fazla neler geçiyor?..

Hâfızamızı nelerle doldurmuşuz?..

Hayal âlemimizde neler yazılı?..

Vehmimiz hangi iklimlerde dolaşıyor?..

O'nun kullarına karşı şefkatli miyiz, zalim mi?..

Vefa duygumuz ne âlemde?..

Ni'mete şükür etmeyi biliyor muyuz?..

Nazarımız mahlûkat üzerinde dolaşırken, kalbimize ne gibi mânâlar hâkim oluyor?..

Hangi sohpetlere can atıyor, hangilerinden kaçıyoruz?..

Daha sayılamayacak kadar çok nice manevî icraatlarımız var ki, Allah bize bunlara göre değer veriyor, yahut bunlara göre gadap ediyor. Bu saydıklarımızın güzelleri; Kürtte de olsa güzeldir, Lazda da, Çerkezde de... Fenaları da yine her ırkta fenadır, pistir; yüzüne bakılmaz...

Ruhun Irkı

Ruh, beden ülkesinin misafiri... İnsan, ana rahminde dört aylık oluncaya kadar bir nevi bitki hayatı yaşıyor. Falan ırktan olan bir babanın sülbünden gelmiş ve yine falan ırktan bir annenin rahminde karar kılmış... Babasında insan tohumunu halkeden, annesinin rahmini ona karargâh yapan Rabbinin ihsanıyla, o karanlık menzilde büyümesini sürdürüyor.

İşte ırk mefhumu, ancak bu menzil için, bu ev için geçerli. Oraya gelen misafir hiçbir ırka mensup değil. Ruhlar âleminden geliyor rahme...

Ruhun ırkı yoktur. Ve insan da kâmil mânâsıyla ruhtan ibarettir. Beden onun elbisesi...

İnsan değişik kumaşlardan elbiseler giymekle değişmez...

Geliniz, akılsız çocuklar gibi elbise dâvâsı gütmekten vazgeçelim...

Geliniz ruhumuza dönelim, irfanımızı artıralım... Kalbimizi Mevlâmızın razı olduğu güzel hasletlerle bezeyelim. O'nun sevgisini ruh âlemimize sultan yapalım. Diğer bütün sevgiler O'na tâbi olsun. O'nun marifetini aklımıza gaye kılalım. Bütün bilgiler O'na hizmet ettikçe güzelleşsin. Kendimize şu veya bu ideolojinin sapık liderlerini değil, Allah Resulünü rehber edelim...

O, Arap milliyetiyle ortaya atılmadı... O, sadece Araplara değil, bütün âlemlere rahmet olarak gönderilmişti... Arap âlemi bu âlemlerden ancak birisi olabilirdi...

O, tevhid dâvâsıyla ortaya çıktı... Karşısında, her nev'iyle şirk vardı. İnsanları putların köleliğinden, nefsin esaretinden, bâtıl inançların tahakkümünden kurtarıp Allah'a kul etmek, O'nun dergâhında boyun büktürmek istiyordu...

Zulmün yerine adaleti ikame edecek, her türlü yanlış telâkkiyi vahiy nuruyla ortadan kaldıracaktı. Kötü ahlâkın her çeşidini, Kur'an ahlâkıyla değiştirecekti...

O'nun bu dâvâsı kabileler ötesi, ırklar ötesi, hatta kâinat ötesiydi...

Yaratıcısına inanmayan kul nasıl üstün olabilirdi?. Öyleyse O, işe imandan başlayacaktı. Nitekim öyle yaptı...

Rabbine isyan eden kul nasıl faziletli olabilirdi? O halde O, insanları ibadet etrafında halelendirecekti. Nitekim öyle yaptı...

O'na kendi kavmi karşı çıktı. Kendi akrabaları karşı çıktı. Öz amcası karşı çıktı...

Asr-ı Saadette, sahabelerin, inanmayan yakınları ile harbetmeleri ne kadar mânidardır!.. O harplerde, kopan her küffar başıyla birlikte; hem putperestlik, hem de ırkçılık yere yıkılıyordu... Ashab, hiçbir nesebî karabetleri olmayan mü'min kardeşleriyle omuz omuza veriyor ve kendi babalarını, kardeşlerini öldürüyorlardı...

O dökülen kanla şirk ve ırkçılık birlikte akıp maziye karışıyordu...

Şeytanın göz yaşlarıyla beraber...

Aradan bindörtyüz sene geçti. Ama, şeytan yine aynı şeytandı... Belki de maziye göre hayli tecrübe kazanmıştı... Bugün, İslâm âlemini ırkçılığın parçaladığını ve bunun altında, en fazla, İngiliz parmağının olduğunu bilmeyenimiz yok. Ama, ben işi İngilizden de öteye götürecek ve şeytana bağlayacağım... İngiliz, şeytanın oyuncağı olmuş, ona kapılanlar da İngilizin oyuncağı olmuştu. Ve en büyük düşmanımız icraatını perdeli olarak yürütmeyi başarmıştı.

Aradan yıllar geçti, şimdi şeytanın vazifesini Almanlar yüklenmeğe kalkışıyorlar. Türkiye'yi bölmek hususunda hain emeller beslemek suretiyle...

İngilizi, Almanı suçlamanın bize bir fayda vereceğini zannetmiyorum... Geliniz, "O (Şeytan), sizin apaçık düşmanınızdır" âyetine kulak verelim. Babamızı Cennetten çıkaranın peşine takılıp Cehenneme gitmeyelim...

Kan dâvâsının asıl yeri bence burası...

İmtihan Oluyoruz

Irk meselesi sair birçok hâdise gibi, bir yönüyle de, insanın imtihanına bakıyor. Bu dünya imtihanında sualler çok çeşitli. Fakirin suali başka, zenginin suali başka. Amirinki başka, memurunki daha başka...

Her hastalık, her musibet, her fitne, her bâtıl ideoloji, ortalıkta dolaşan her hurafe bir imtihan suali. Bunlardan biri de kavmiyet dâvâsı...

Dünya âhiretin tarlası olduğuna göre, bu dünyadaki her hâdisenin; mutlaka o âleme bakan bir yönü mevcut. İnsan simasına bakalım. Gözümüz, kulağımız, ağzımız ayrı birer cihaz... Hepsi yerli yerine konmuş.

Birlik ve beraberlik içinde bize hizmet ediyorlar. Bunun yanında bu organların herbirisiyle de ayrı bir imtihana tâbi tutuluyoruz.

Kabile kabile yaratılmamız da öyle. Kur’an-ı Kerîm’in bildirdiği gibi, bunun hikmeti, yardımlaşmak, tanışmak, içtimaî hayatta münasebetlerimizi bilmek. Bir de bu hâdisenin imtihan yönü var...

Kim bu farklı yaratılışı Kur’an’ın öğrettiği mânâda değerlendirecek?..

Ve kim, ırk üstünlüğü taslayacak, kavmiyetçilik yapacak, Müslümanları parça parça edecek?..

Kur’an-ı Kerîm’de Calût’la harbetmek üzere yola çıkan Talût’un, askerlerine şöyle hitap ettiği nakledilir:

"Allah sizi bir nehirle imtihan edecek. Kim o nehirden içerse benden değildir."

Biz de nice nehirlerle imtihan olmuyor muyuz? Sefahat bir nehir. Siyaset ayrı bir nehir. Servet başka, makam başka nehirler. Bunların herbirinin sarhoşları var... Ama bunlar içerisinde birisi var ki, bugün için en tehlikelisi : Irkçılık...

Çok insanlar ondan içmekle sarhoş oluyorlar. Ölçüyü kaybediyorlar. Üstünlük telâkkileri değişiyor... Kalbin iki temel gıdası olan "Allah için sevmek" ve "Allah için buğzetmek"ten mahrum kalıyorlar. Kendi ırklarından olanı seviyor, olmayana düşman kesiliyorlar...

Bu büyük bir imtihandır... Bu imtihanı kaybedenler, ilk olarak kibir âfetine ve gıybet belâsına tutulurlar... İş bu noktada kalmaz. Irk taassubu kavgaya dönüştü mü, zalim olurlar... Bu cürümlerine ceza olarak kendi ırkdaşları olan fasıkları, hatta kâfirleri methedecek kadar alçalır, ruh ve kalp âlemlerini perişan ederler...

Nur’larda, "Bir sinek kanadı göz üstüne bırakılsa bir dağı setreder, göstermez" buyurulur... Irk taasubu da idraklerin önüne bırakılmış kalın ve kaba bir sinek kanadı... Başka ırktan olan mü’minleri, arifleri, âlimleri, velîleri nazardan saklıyor. İslâmî kardeşliğin en büyük hasmı...

Bu imtihanımız da bir gün son bulacak.

İmtihan süresi dolduktan sonra ırklar toprağa gömülecek. Ceset dağılacak. Ne pazıdan, ne bilekten, ne renkten bir eser kalacak... Bu hal imtihan kâğıdının imha edilmesi gibi birşey... Biz, bu bedendeki misafirliğimiz süresince, ruhumuza neler işliyorsak, onlar bâki kalıyor... Ruhumuz ona göre şu veya bu renge giriyor, şu veya bu makama namzet oluyor...

Mahşere çıkıldığında, her Peygamber kendi ümmetini etrafında toplayacak. Orada Peygamber sancakları dalgalanacak, saltanat bayrakları değil... Her sancağın altında, bilhassa Resulûllah Efendimizin (a.s.m.) sancağı altında, her milletten, her ırktan, her kabileden fertler bulunacak... Mesele, o günde o sancağın altında olabilmek...

Bize o günün o ulvî şerefini kaybettirebilecek her dâvâyı, bugün ayağımızın altına almaya mecburuz...

Dâvâ Ona Derler ki

Irkçılık, zaten bir dâvâ olmaktan çok uzak...

Şu veya bu ırktan olmamız nasıl irademiz dışında ise, ırk değiştirmekten mahrum olduğumuz da bir gerçek... O halde, insan ırk dâvâsı güttüğü ve onun reklâmını yaptığı zaman ne demek istiyor?.. Bir adam ortaya atılıp, "benim gibi boylu var mı" diye bir dâvâ gütse maskara olmaz mı?.. Herkes ona der ki: "Arkadaşım, annenle baban seni çekip uzatarak uzun yapmadılar... Kısa boyluyu da, kimse mengenede sıkıştırmadı... Senin dâvân tamamen yersiz. Ben seni takdir etsem bile senin gibi olmak elimde mi? Öyle ise neyin dâvâsını güdüyorsun?"

Soy dâvâsı gütmek de buna benzemiyor mu? Türk olan, Kürt olan, Arap olan zaten olmuştur. Bundan çıkmaları mümkün değil. Olmayanlar da olmamışlardır. Buna girmeleri mümkün değil...

Dâvâ ona derler ki, insan, onu kabullendiğinde intisap edebilsin. Irkçılıkta bu mümkün mü?..

Bir zamanlar birtakım kimseler Türkçülük namına bu milletin İslâm âleminden kopmasına yardım ediyor ve onları bizden ayırmaya çalışan İngiliz ajanlarının işini kolaylaştırıyorlardı... Bu sırada bu milletin bağrından çıkan büyük Üstad Bediüzzaman'ın şöyle haykırdığını işitiyoruz:

"Ey Türk kardeş! Bilhassa sen dikkat et... Senin milliyetin İslâmiyet ile imtizaç etmiş, ondan kabil-i tefrik değil, tefrik etsen mahvsın. Bütün senin mazideki mefahirin İslâmiyet defterine geçmiş, bu mefahir, zemin yüzünde hiçbir kuvvetle silinmediği halde, sen şeytanların vesveseleriyle, desiseleriyle o mefahiri kalbinden silme!.."

O günkü fitnenin bir başkası şimdi sahneleniyor. O halde aynı ikazı Türk yerine Kürt kelimesini koyarak şarktaki din kardeşlerimize, mazideki silah arkadaşlarımıza, Osmanlı'nın önemli bir rüknü olmakla garbı titreten

kahraman vatandaşlarımıza yine Üstadın dilinden okumamız gerekmiyor mu?

Gerekiyor... Hem de mazidekinden kat kat fazla vurgulayarak...

Irkçılık dendi mi hemen akla iki millet gelir: Yahudi ve Alman. Üstün ırk safsatasına kendini en fazla kaptıran Yahudiler, diğer milletleri hayvandan da aşağı görürken, hatta onlara zulmetmeyi, haksızlık etmeyi sevap sayarken, Almanlar da Hitlerin bayraklaştırdığı Alman ırkçılığının sarhoşluğuyla cihana hâkim olma hayaline kapıldılar ve dünyanın huzurunu altüst ettiler... Ne gariptir ki, bugün memleketimizi parçalamaya dönük faaliyetlerin arkasında, bu iki ırkçı milletin desiseleri, entrikaları, propagandaları ilk sıraları alıyor...

Irkçılığın bu iki temsilcisinden daha ön sırada biri var... Bu felsefe, temelde ona dayanıyor: Şeytan... Aslıyla övünmeyi, başka asıldan gelenleri hor görmeyi o başlatmıştı...

"Onu topraktan yarattın, beni ise ateşten" diyerek Hz. Âdem’e (as) secde etmemişti.... "Ateş topraktan üstün. Öyle ise ben kendimden daha aşağı birine nasıl secde edebilirim?" diyerek isyanını müdaafaya kalkışmıştı.

Şimdi ise, hepsi topraktan yaratılanlar arasında yine aynı şeytan mantığının hüküm sürdüğünü görüyor ve üzülüyoruz. Bu ters mantık, bu yanlış değerlendirme, sahibini ancak şeytanın yanına götürür. Zira, bu düşüncenin mucidi odur, patenti ona aittir...

Geliniz, ne Yahudiyi dinleyelim, ne İngilizi, ne Fransızı, ne Almanı, ne de Şeytanı...

Kur’an’ı dinleyelim, Resulûllahı (a.s.m.) dinleyelim... Ve bu asırda bu yaramızın büyük çilesini olanca ağırlığıyla çeken Bediüzzamanı dinleyelim...

Allah Kelâmından

Hucurat Sûresinden ezeli hüküm ve İlâhi emir:

"Ancak mü’minler birbirinin kardeşidirler. Öyle ise, kardeşlerinizin aralarını ıslah edin."

Allah ne Türkleri, ne Kürtleri değil, ancak, mü’minleri birbiriyle kardeş ediyor. Mü’min olmayan bir insan, mü’min babasına varis olamıyor. İman gidince, maddî, uzvî ve ırkî bağlılık bir işe yaramıyor.

"Kendi nefsi için istediğini mü’min kardeşi için de istemeyen (kâmil) mü’min olamaz" buyuran Allah Resulü (a.s.m.), bu âyetin amel ve his âlemimize nasıl aksedeceği hususunda yol gösteriyor bize...

Mü’minler birbirlerini böylesine sevmeleri gerektiği halde şu veya bu sebeple aralarına kin ve husumet girerse, bu takdirde ne yapacaklardır?..

yet-i kerimenin devamı bunu emreder:

"Kardeşlerinizin arasını ıslah edin." Onları sulha, sükûna kavuşturun. Düşmanlıklarını, dostluğa, muhabbete, uhuvvete çevirin...

Evet, Kur’an’ın hükmüne göre mü’minler kardeş. Hepsi bir tek aile. Tek cephe... Onların arasına nifak sokanlar ise bilerek veya bilmeyerek karşı cephe namına çalışmış olmuyorlar mı?..

Zaten tatbikat da böyle. Aramıza tefrika sokmak isteyenler, tarihî hasımlarımız... Haçlı zihniyeti... Küfür örgütleri... Nifak locaları...

Onlar vazifelerini yapıyorlar. Tıpkı şeytan gibi. Ateşin vazifesi yakmaktır. Ama, elimizi korumak da bize düşüyor...

Bugün aramıza sokulmak istenen bu fitneye karşı çıkmak ve mü’minler arasındaki muhabbet bağlarını arttırmak büyük bir cihat... Bizi, düşman kardeşler hâline getirmek isteyenlerin heveslerini kursaklarında koymak, hepimiz için, en ileri bir vecibe...

Hud Sûresinden ulvî bir ders:

Nuh (A.S) "Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da benim ailemdendir (benim ehlimdendir)" diye tufan hâdisesinden onun kurtulmasını istediğinde, İlâhî cevap şöyle gelir: "Ey Nuh o senin ailenden (ehlinden) değildir" ve Nuh (A.S) oğlunu gemiye almaktan menedilir... Demek ki; insanın, inanmayan, isyan eden oğlu onun ehli sayılmıyor. Öğle ise inanmayan ırkdaşı da onun dostu, kardeşi olamaz. Bu hakikatı hiçbir tevile imkân vermiyecek kadar net biçimde ortaya koyan bir Allah kelâmı:

"Ey iman edenler, babalarınızı ve kardeşlerinizi eğer küfrü imana tercih etmişlerse dost edinmeyin! Sizden kim onları dost edinirse işte onlar, zalimlerin ta kendisidir." —Tevbe Sûresi, 23

"Ancak müminler birbirinin kardeşidirler" âyet-i kerimesinde ders verilen ince ruhun, derin şuurun bir başka ifadesi… İnanmayan babanız sizin dostunuz değil, inanmayan kardeşiniz de sizin dostunuz değil… Ve onları dost edinmek zalimlik…

Onları dost edinen insan, hakikatı çiğnemiş, zulmetmiştir…

Allah’ın ona bir ihsanı olan sevgi hissini yanlış yerde kullanmış, zulmetmiştir…

Yanlış bir tercihle kendisini Cehenneme sokmaya sebep olmuş, nefsine zulmetmiştir.

Onun sevgi hanesinde küffar, mü’mine ağır basmış ve o adam bu büyük adaletsizliği işlemekle zalim olmuştur.

Mahşer, mutlak aziz olan Allah’ın huzurunda herkesin zilletini ilân ettiği müstesna meydan… ‘Maliki yevmiddin’ olan Allah haber veriyor:

"O gün ne mal, ne evlât bir fayda vermez. Allah’a kalb-i selim ile gelenler müstesna.." — Şuara Sûresi, 88-89

Irk yakınlığının en birinci basamağı, en ileri seviyesi evlâtla baba arasındaki münasebet değil midir? Bu âyet, bu yakınlığın o meydanda para etmeyeceğini haber veriyor bize… Artık hangi ırkçılıktan bahsediyoruz… O gün kimsenin ne malına, ne mülküne, ne de kazandığı evlât sayısına bakılmayacak…

O gün tek geçer akçe var: Kalb-i selim…

Allah’a teslim olmuş, O’nun her emrine ram olmuş temiz ve halis bir kalp… O’ndan başkasına bağlanmamış bir gönül…

Bu gönül kimde bulunursa bulunsun, Arapta olsun, Acemde olsun makbuldür…

Ve Cennet, kalb-i selim sahiplerinin varacağı mükâfat menzili…

Orada her mü’mine, ihlâsına, ameline, ahlâkına, gayretine, himmetine göre makam verilecek… Ondaki bütün tabakalar bu esaslara göre. Orada her ırkın ayrı bir makamı yok…

Irkçılığı meneden âyet-i kerimeyi birkez daha hatırlıyalım:

"Ey insanlar! Muhakkak ki biz, sizi bir erkekle bir dişiden yarattık... Ve sizi millet millet, kabile kabile yaptık ki, tanışıp kaynaşasınız... Allah katında en şerefliniz O’ndan en çok korkanınızdır." — Hucurat Sûresi, 13

Allah Resulünden (a.s.m.)

Şimdi de Allah Resulunü dinleyelim: İns ve cinnin o yegâne rehberi, ırkçılık hakkında, "asabiyyet-i cahiliyye" tabirini kullanmış ve onu İslâm öncesi, Asr-ı Saadet öncesi, cehalet devrinden, fetret devrinden kalma çirkin

bir dâvâ olarak görmüş ve göstermiştir. Bu vadide pek çok Hadis-i Şerifleri mevcut... Bunlardan birisi şöyle:

"Ümmetimin helâk olması üç şeyden ileri gelecektir: "Kaderiye (‘kişi kendi fiilinin yaratıcısıdır’ cümlesinde ifadesini bulan, kaderi inkâr dâvâsı). Unsuruyet dâvâsı (ırkçılık) ve dinî meselelerde gevşeklik etmek." — Taberanî, Mu’cemüs Sağir, 158

Bir diğer Hadis-i Şerif:
"Asabiyet dâvâsına kalkışan, onu yaymaya çalışan, bu dâvâ uğrunda mücadele eden kimse bizden değildir" — Ebu Davut, Edeb, 121

Bir başka Hadisleri:

"Kim hevasına uyarak bâtıl yolda cenk eder, kavmiyetçiliğe çağrıda bulunur veya kavmiyetçiliğin sevkiyle öfke ve tehevvüre kapılırsa cahiliye ölümü üzere ölür." — İbni Mace, Fiten, 7

Bu Hadis-i Şerifleri iyi değerlendirdiğimizde kavmini sevmekle, kavmiyetçilik dâvâsı gütmenin ayrı şeyler olduğunu anlarız. İslâm’ın yasakladığı, Allah Resulü’nün şiddetle menettiği, "kavmiyetçilik dâvâsında bulunmak", diğer Müslümanlara hor bakmak, İslâm’ı bölüp parçalamak ve takvanın dışında bir başka fazilet ve üs

MUHTELİF

Nisbî hakikatler

Nisbî: Kıyaslama ile olan. Diğerine, öncekine göre. Nispete, ölçüye göre.

Hakaik-i nisbiye: Başkalarına nispet yoluyla ortaya çıkan hakikatler, gerçekler.

Emr-i nisbî: Müstakil bir varlığı olmayıp kıyaslama yoluyla ortaya çıkan emir, iş, hadise.

Emr-i itibari: Müstakil bir varlığı olmayıp itibar eden kimsenin aklında teşekkül eden emir, iş, hadise.

NİSBÎ, HAKİKATTE VARLIĞI olmayıp bir başkasına nispet edilen mânâsına geliyor. Büyük-küçük, sağ-sol, ön-arka, üst-alt birer nisbî emirdir. Bunların hiçbiri mahlûk değil.

Kaya çakıldan büyüktür ve her ikisi de mahlûktur, ama "büyük" diye bir mahlûk yoktur. Nitekim, o büyük dediğimiz kaya, dağa nispet edildiğinde küçük olur.

Sağ kol dediğimizde kendimize nispeten konuşuruz. Aynı kol karşımızdaki insan için sol tarafa düşmüştür.

Apartmanın ikinci katı birincinin üstünde, ama üçüncünün altındadır.

Aynı hakikatin farklı mertebede tecellileri var. Bunlar da birbirine nispeten daha kâmil veya daha nakıs olurlar. Nur Külliyatında, "hakaik-i nisbiye ile tanelerin sümbül" olduğu ifade edilir.

"Şerler, kubuhlar, noksanlar ise; hüsünlerin, hayırların, kemâllerin arasında görülmeyecek kadar dağınık ve cüz’iyet kabilinden tebeî olarak yaratılmışlardır ki; hayırların, hüsünlerin, kemâllerin mertebelerini, nev’lerini, kısımlarını göstermeye vesile olsunlar ve hakaik-i nisbiyenin vücuduna veya zuhuruna bir mukaddeme ve bir vâhid-i kıyasî olsunlar." — İşaratü’l-İ’caz

Güzellik bir hakikattir, çirkinliğin müdahalesi ile güzellikte mertebeler meydana gelir. Hayır da bir hakikat. Bundaki mertebeler de şerrin müdahalesi ile ortaya çıkar.

Takva, salih amel, cömertlik, tevazu gibi hakikatlerin her birinin nice mertebeleri var. Bu dünya imtihanında şeytanın yaratılması ve nefsin kötülüğü emretmesi ve bunlara karşılık, Kur’anın hakikat dersi vermesi, kalp ve vicdanın da ona meyilli olması insanlar arasında mertebelerin doğmasına sebep kılınmış.

Bu bir İlâhî takdirdir, bu takdirin hikmeti ise cennette insanlar adedince ayrı âlemlerin yaratılması ve her birinde farklı tecellilerin sergilenmesi.

Bunun aksi de cehennem için söz konusu.

Yeşilin tonlarını düşünelim. Bunları hayalen ortadan kaldırdığınızda monoton bir tek renkle karşılaşır, böyle olunca da her tonun ayrı güzelliğinden mahrum kalırsınız.

İnsan nevine bakalım. Her insanın siması diğerinden farklı. Parmak izine varıncaya kadar herbir organı berikinden ayrılık arz ediyor. Ruh dünyamıza hayalen şöyle bir nazar etsek her insanın anlayış, zekâ, hafıza, merhamet, cesaret, cömertlik itibarîyle diğerlerinden farklılık gösterdiğine şahit oluruz. Hiçbir ruh diğerinin aynı değil. Buna bir de insanların bu dünya imtihanında karşılaştıkları farklı hadiseler, içine düştükleri değişik sıkıntılar yahut nail oldukları ayrı nimetler, ihsanlar, makamlar, servetler eklendiğinde herbir insan ayrı bir nevi olarak karşımıza çıkar. Artık insanlar arasındaki farklılık bülbülle karga, yılanla bal arısı arasındaki fark gibi olur.

Dünya tarlası mahsulâtını mahşer meydanına döktüğünde kulların amel defterleri, parmak izlerindeki değişiklikten çok daha net biçimde farklılık gösterecek. O gün, insanlar arasındaki nisbî farklılıktan ayrı nimetler yahut farklı azaplar doğacak. Ve her insanın ayrı bir nevi gibi olduğu ortaya çıkacak ve dünyadaki "nisbî emirler, orada hakaik" (Sözler) olacaktır.

Her amel ayrı bir renk, her fazla amel değişik bir ton ve ihlas dereceleri berraklık ve parlaklıktaki farklı seviyeler gibi.

Bütün bunlar cennet insanlarını birbirinden çok farklı kılacaklar. Ve insanlar adedince cennetlerin yaratılmasını netice verecekler.

Bütünün parçaları

Cüz: Kısım. Parça.
Küll: Tüm. Bütün
Cüz’i: Cüze ait olan. Birimlerden meydana gelen cinsin her bir birimi.
Küllî: Külle mensup. Umumî." "Birimlerden meydana gelen cins.

"Bir küll ne şeye muhtaç ise, cüz’ü de o şeye muhtaçtır." — Mesnevî-i Nuriye

ÖMRÜMÜZ BİR YANDAN bütünlerle parçaları, öte yandan nevilerle fertleri seyretmekle geçiyor.

İnsan bedeni bir küll, bir bütün. Her bir organ ise o bedenin bir cüzü, bir parçası. Arz küresinin tümünü bir küll olarak değerlendirdiğimizde, dağlar, ovalar, denizler o küllün cüzleri olurlar. Güneş sistemimiz bir küll, her bir gezegen ise o küll’den bir cüz. Ve nihayet, insan-ı ekber denilen kâinat da bir küll; onu teşkil eden her sistem, her yıldız, her gezegen, her atom, her molekül o büyük insanın organları, hücreleri gibi.

Nur Külliyatında, "bir küll ne şeye muhtaçsa cüzü de o şeye muhtaçtır" buyrulur. Bir elin vazife görmesi için bütün bir bedenin ahenk içinde çalışması gerekiyor. Bedenin çalışması da kâinattaki bütün sistemlerin nizamına bağlı. Demek ki, bir parmak neye muhtaçsa bütün bir beden de o şeye muhtaç. Ve kâinatta kim tasarruf ediyorsa, parmağımızın hareketini yaratan da ancak O.

Ağacın tümü için de, bir tek yaprak için de baharın gelmesi, dünyanın dönmesi, yağmurun yağması, güneşin doğması gerek. Bütün bir âlemin mâliki kim ise, ağacın da, yaprağın da sahibi O. Yoksa, yaprağı ağaç yapıyor değil.

"Kâinat bir şeceredir. Anasır onun dallarıdır. Nebatat yapraklarıdır. Hayvanat onun çiçekleridir. İnsanlar onun semereleridir."
— Mesnevî-i Nuriye

Dalları elementler, yaprakları bitkiler, çiçekleri hayvanlar olan bir ağacın meyveleriyiz: Kâinat şeceresi.

Bu ağaç bir küll olarak düşünülmeli. Dallardan birine kim sahipse, yani bir element kimin ise bütün bitkiler, hayvanlar, insanlar da Onun.

Nur Külliyatında cüz, küll, cüz'î, küllî kelimeleri çokça geçer. Cüz ve küll, lügat mânâlarına uygun olarak, parça ve bütün mânâsında kullanılır. Ama cüzî ve küllî öyle değil. Bu kelimelerin bir de ıstılah mânâları var.

Lügat mânâsıyla, küllî, 'bütüne ait, külle mensup'; cüz'î ise 'parçaya ait, parçaya mensup' demek oluyor. Istılahta ise durum oldukça farklı.

Seyyid Şerif Cürcânî'nin Tarifat adlı eserinde, "küllî", 'tasavvuru ortaklık vukuunu men etmeyen şey', "cüz'î" ise, 'tasavvuru ortaklık vukuunu men eden şey' olarak tarif edilmiş ve küllî için "insan", cüzî için ise "Zeyd" misâl verilmiş.

Zeyd ismi ülkemizde kullanılmadığı için onun yerine Hasan diyerek bu tarifleri şöyle açıklayabiliriz. İnsan denildiği zaman bütün bir insanlık âlemi hatıra gelir. Bu topluluktan birisine insan denilmesi diğerine de denilmesine mâni değil. Yani bu küllî mânâ, ortaklığı men etmez. Ama cüz'î, ortaklığı men eder; ismi Hasan olan birisine Osman diyemezsiniz. Hasan da Osman da ortaklığı kabul etmeyen müstakil isimler.

Şu cümle dikkatle incelendiğinde küllînin ıstılah mânâsı çok daha iyi anlaşılıyor:

"Şu kâinatta, şu görünen tasarrufat ve ef'âl ile hükmeden Sâni'-i Kadîr'in kudretine nisbeten, en büyük küll en küçük cüz' kadar kolay gelir. Efradça kesretli bir küllînin icadı, bir tek cüz'înin icadı kadar sühuletlidir. Ve en âdi bir cüz'îde, en yüksek bir kıymet-i san'at gösterilebilir." — Sözler

En büyük küll olarak bütün bir kâinatı, en küçük cüz olarak ise bir atomu alabiliriz. İkisinin yaratılışı arasında İlâhî kudret için bir kolaylık, yahut zorluk söz konusu değil.

"Efratça kesretli bir küllî," ifadesi üzerinde önemle durmak gerekiyor. Demek ki, küllînin fertleri var. Küllün ise fertleri değil parçaları, kısımları vardır.

İnsan dediğimiz zaman bütün insanları içine alan küllî bir mânâ hatıra gelir. Her bir insan bu küllînin bir ferdidir. Bu ifadeye göre bütün insanların yaratılmasıyla bir insanın yaratılması arasında fark olmadığı anlaşılır.

"Sizin yaratılmanız ve diriltilmeniz, tek bir kişinin yaratılması

ve diriltilmesi gibidir." — Lokman Suresi, 28

Aynı mânâyı diğer küllî ve cüz’îlere de tatbik edebiliriz. Bütün çiçeklerle bir çiçeğin, bütün yıldızlarla bir yıldızın, bütün atomlarla bir atomun yaratılışı arasında fark yok.

Küllî, bir cins, bir topluluk, bir şahs-ı manevî. Cüz’î ise o küllînin bir ferdi. Küllî ile cüz’î aynı isimle anılırlar, ama küll ile cüze aynı isim verilmez. İnsan küllî bir mânâ, bir tek insana da insan diyoruz. Ama tek bir insanı bir küll olarak düşündüğümüzde onun, meselâ, koluna insan diyemiyoruz; bir ağacın yaprağına yahut dalına ağaç diyemediğimiz gibi.

Bir küllün parçaları yahut küllînin fertleri ayrı İlâhlara isnat edilemez. Parçayı kim yaratmışsa bütünü de o yaratmıştır; fert kimin mahlûku ise nevi de onun mahlûkudur.

Nur Külliyatının bazı cümlelerinde küllî ile küllün, yahut cüzî ile cüz’ün birlikte kullanıldığını görürüz. İlk bakışta aralarında bir fark yok gibi gelir. Ama kanaatimce bunları tariflerine uygun olarak değerlendirdiğimizde bazı farkların mevcut olduğu anlaşılır.

Bir misâl:

"Evet ey insan! Sen, nebatî cismaniyetin cihetiyle ve hayvanî nefsin itibarîyle; sagir bir cüz, hakir bir cüz’î, fakir bir mahlûk, zaîf bir hayvansın ki; bütün dehşetli mevcudat-ı seyyalenin dalgaları içinde çalkanıp gidiyorsun. — Sözler

Bu cümlede insan için hem cüz, hem cüz’î denildiğini görüyoruz. "Sağir bir cüz" ifadesinde, bütün kâinat bir tek varlık olarak düşünülüyor ve insan bedeni bu âlemden bir cüz oluyor. "Hakir bir cüz’î" ifadesinde ise, bütün insanlar yahut bütün canlılar âlemi içinde insan küçük bir fert olarak kalıyor.

İnsanla ilgili bir başka cümle:

"Eğer cihazatını insaniyet-i kübra denilen İslâmiyet hesabına sarfedersen, bir küllî ve bir küll olursun." — Mesnevî-i Nuriye

Bu cümledeki küll ve küllî kelimeleriyle, cihazat kelimesi arasında yakın ilgi var. Cihazat, insana verilen maddî-manevî bütün sermayeyi, yani bütün duyguları ve organları içine alıyor. Bunların her birinin ayrı bir vazifesi, ayrı bir tesbihi ve ibadeti var. İnsan bu cihazlarını İslâm’ın

emrettiği gibi kullandığı takdirde, kendisi cüz’î bir fert olduğu halde küllî bir ibadet yapabilir.

Nur’larda, Fatiha Suresi’ni okurken, "yalnız sana ibadet eder ve yalnız senden yardım dileriz" dediğimizde kimleri kast edeceğimiz izah ediliyor ve üç cemaate dikkat çekiliyor.

Bunlardan birisi de insandaki bu cihazların, duyguların tümü. Bunların her birisi yalnız Allah’a ibadet ettikleri gibi, gerekli her türlü yardımı, gıdayı ve enerjiyi de yine yalnız Allah’tan beklerler.

İşte insan, İslâmiyet sayesinde bu muazzam cemaate imam olur ve küllî bir ibadet yapar.

Ve yine o insan, kâinat ağacının bir meyvesi olduğunun şuuruna yine İslâmiyet sayesinde erişir ve ibadetlerini kâinatla birlikte yapmanın zevkini tadar. O, secdeye kapandı mı bütün bir kâinat secdeye kapanmış gibidir. Zira bu secde fiilinin gerçekleşmesi için o ferdin arkasında bütün bir kâinatın durması gerek. Böylece o insanın küçük cismi büyük bir küll olur ve bütün ibadetlerini kâinatın bir parçası, bir meyvesi, bir ferdi olarak yapar.

Bir başka misâl:

"İman, altı rüknünden çıkan öyle bir vahdanî hakikattır ki, tefrik kabul etmez. Ve öyle bir küllîdir ki, tecezzi kaldırmaz. Ve öyle bir külldür ki kabil-i inkısam olmazlar." — Asâ-yı Mûsa

Bu cümlede de iman için hem küllî, hem küll denildiğini görüyoruz. Burada iki ayrı teşbih yapılmış:

Birincisinde altı iman rüknünün her birisi küllî bir mânânın fertlerine benzetilmiş ve birine inanmanın tümüne de inanmayı gerektirdiği ders verilmiş.

İkinci teşbihte ise, altı rükün bir bütünün parçalarına benzetilmiş ve yine bunlardan birisine inanan kimsenin diğerlerine de inanması gerektiği teyit edilmiş, vurgulanmış.

Bu iki ayrı teşbihe iki misâl verelim:

İnsanlık küllî bir mânâ. Bir insanı kim yaratmışsa tüm insanlık âlemini yaratanda Odur, bu noktada insanları birbirinden ayıramazsınız.

İnsanın başı bir küll. Gözünü kim yaratmışsa kulağını da o yaratmıştır; bunları da birbirinden ayrı düşünemezsiniz.

•••

Canlılar âleminden cüz’î bir fert ve şu uçsuz bucaksız kâinattan küçük bir cüz olduğunun şuuruna ererek, acz ve fakrını hatırdan çıkarmayanlara ne mutlu.

Bu gerçekten gâfil kalmak ne büyük felâket!

Eşyanın iki yüzü

Mülk: Bir şeyin (veya hadisenin) dış yüzü, görünen ciheti.

Melekût: Bir şeyin (veya hadisenin) iç yüzü, görünmeyen ciheti, hikmet tarafı.

Ruhlara ve nefislere mahsus gayb âlemi" (Târifat, S.Şerif Curcanî)

Mülk âlemini idare eden İlâhî kanunlar.

Saltanat ve rububiyet.

YEMEK YİYEN adam ve otlayan koyun. İkisi de gıdalarını görür ve ağızlarına alırlar, ama biri dudaklarını yerlere sürterek, diğeri eliyle. Bu insanın şerefindendir, ama iş bu kadarla kalırsa insanın gerçek üstünlüğü tam olarak ortaya çıkmaz. Asıl fark, "mülk" dediğimiz bu görünen hadisenin arkasındaki melekûtiyetten, yani iç yüzden doğar. İnsan, yediği yemekteki vitaminden, kaloriden haberdar; hayvan ise ağzına ne götürdüğünün bile farkında değil. Bir İlâhî ilhamla, gıdasını tanır, o kadar. Demek ki, hayvana melekûtiyet ciheti kapalı. Eşyanın sadece dış yüzlerini görüyor, o da çok sathi olarak...

"Manevî çok rızık ve nimetler isteyen insaniyeti sana verdiğinden, âlem-i mülk ve melekût gibi geniş bir sofra-i nimet, o mide-i insaniyetin önüne ve aklın eli yetişecek nisbette sana açmıştır." — Sözler

Bu ifadelerin muhatabı insan. Sadece mü’minlerin değil bütün bir insanlık âleminin istifadesine sunulan maddî ve manevî nimetler nazara sunulmuş ve insanın aklını kullanarak bu nimetlerden faydalanabileceğine dikkat çekilmiş.

Sele sıkça maruz kalan bir bölgede baraj inşa ediliyor ve ortalığı kasıp kavuran, evler yıkıp ocaklar söndüren aynı selden bu defa elektrik üretiliyor, yuvalar aydınlatılıyor. İşte bu selin mülk ciheti tahriptir, melekûtu ise ışık ve aydınlık.

Bir zamanlar petrole herkes hor bakardı, bir beldede sızıntısına rastlansa hemen kapatılırdı. Adı da ona göre verilmişti: Katran. Şimdi ise o katran

bütün teknolojinin vazgeçilmez temeli oldu ve ülkeler onun yüzünden harplere giriyorlar. Demek ki, önceleri petrolün mülk cihetine bakılıyordu, tıpkı aynanın arka yüzüne bakma gibi. Şimdi ise o mülkün altındaki parlak ve kıymetli melekûta varıldı ve petrol artık başlara taç oldu..

İşte insanı hayvandan ayıran en önemli özellik akıl sahibi olması, yaşadığı mülk âleminin iç yüzünü de düşünebilmesi, bir derece keşfedebilmesi, anlayabilmesi ve ondan istifade edebilmesi.

"İnsan bu âlemin küçük bir misâli" olduğuna göre, bütün varlık âleminde hüküm süren hakikatleri küçük bir ölçüde, ama daha berrak bir şekilde insanda da okumak mümkün. İnsanın görünen kısmı mülk âleminden, görünmeyen cihetleri ise melekûtiyetten haber verir.

Bir bakıma, insanın iç organları da melekûtiyetten sayılır. Bir cevizin de kabuğu mülk, içi melekûttur. Bir damla suda kaynaşan milyarlarca mikrop, bir gram toprakta oynaşan yine milyarlarca bakteri de melekûtiyetten haber verirler; su ve toprak ise mülk âlemindendir. Fakat melekûtiyet denildiği zaman, daha çok, eşyada câri olan kanunlar, bedenlerde hükmeden ruhlar ve hadiselerin iç yüzünde saklı hikmetler hatıra gelir. Madde âlemi, görünsün görünmesin, mülk olarak kabul edilir.

Yerin her yanını kaplamış çekim kuvveti, semayı hıncahınç doldurmuş melekler, karanlık dehlizleri, mağaraları yurt edinmiş cinler âlemi, her hadisenin hıfzedildiği levh-i mahfuz, onun küçük bir misâli olan insan hafızası, arş, âlem-i misâl bütün bunlar hep melekûtiyet âleminden.

"Her şeyin içine melekût, dışına da mülk denir. Bu itibarla insan ile kalb, birbirine hem zarf, hem mazruf olur. Çünki insan mülk cihetiyle kalbe zarf olur. Melekût cihetiyle de mazruf olur." — Mesnevî–i Nuriye

Mazruf, zarfa konulan şeye deniliyor. Mülk âleminde insan kalbi, bedenin içinde yer almıştır. Yani beden zarftır, kalp ise mazruftur, bedene yerleştirilmiştir. Melekût cihetinde ise kalp zarf olur, beden mazruf. İnsanın melekût ciheti manevî kalbidir, ruhudur, aklıdır.

Her canlıda olduğu gibi insanda da esas olan ruhtur, beden ise onun hizmetine verilmiş bir ordu gibi.

Ruhun bir sıfatı olan hayat, bedenin içini de dışını da kaplamış.

Diğer bir sıfatı: İlim. İnsan bu sıfat ile bedeni bütünüyle bilir, içine alır.

Ruhun bir özelliği : Sevgi. İnsanoğlu saçını da sever, elini de; gözünü de sever midesini de. Demek ki sevgi sıfatı bütün bunları kuşatmış, içine almış

durumda.

Kâinatın da melekûtiyet ciheti, yani onda hükmeden kanunlar manzumesi her varlığı kaplamış, hükmü altına almış bulunuyor. Ve her şey melekûtiyetten idare ediliyor. Bu mânânın en ileri mazharı ise arş.

"Âlem-i melekût, âlem-i şehadetten; âlem-i gayb, dünya ve âhiretten daha âli ve daha yüksektir." — Sözler

Melekûtun bir başka mânâsı da hadiselerin bilemediğimiz hikmet yönü. Meselâ, hastalığın mülk ciheti yani görünen veçhesi ıstıraptır, acıdır, elemdir. Melekûtiyet ciheti ise günahlara kefaret olması, insanı manen yüceltmesi, kalbini dünyadan âhirete, halktan Hakk'a çevirmesi gibi nuranî meyveler.

Nur Külliyatında mülk ve melekûtun bu mânâsı da çokça ve güzel bir şekilde işlenir. Bunlardan bir misâl:

"Ayinenin iki veçhi gibi, herşeyin bir "mülk" ciheti var ki, âyinenin mülevven yüzüne benzer. Muhtelif renklere ve hâlâta medar olabilir. Biri 'melekût'tur ki, âyinenin parlak yüzüne benzer. Mülk ve zahir veçhinde, kudret-i Samedaniyenin izzetine ve kemâline münafî hâlât vardır. Esbab, o hâlâta hem merci, hem medar olmak için vaz'edilmişler. Fakat melekûtiyet ve hakikat canibinde, herşey şeffaftır, güzeldir. Kudretin bizzât mübaşeretine münasibdir, izzetine münafî değildir." — Sözler

Bu hakikat dersini misâlimize tatbik edelim. Hastalığın çirkin görülen ciheti aynanın renkli yüzüne benziyor; manevî faydaları, uhrevî meyveleri ise aynanın parlak yüzü gibi. Zaten o parlak yüzdeki güzellik de arka yüzdeki karışık renklerden, koyuluktan, siyahlıktan doğmuyor mu? İşte hastalığın bu mülk ciheti çirkin göründüğü içindir ki, mikroplar ona sebep kılınmış ve insanların şikâyetleri bunlara yönelmiştir.

Bu veciz ifadelerin son kısmında bir ibare geçer: "Kudretin bizzat mübaşereti". Bu ibare ile "kudret, melekûtiyet-i eşyaya taâlluk eder." (Sözler) cümlesini birlikte değerlendirmek gerekiyor. İlk bakışta bu cümleden, sanki ilâhî kudret eşyanın mülk cihetine taallûk etmez gibi yanlış bir mânâ çıkabilir. Ama, "kudretin bizzat mübaşereti" ifadesi bu yanlış anlamaya mâni olur. Demek ki, bazı hadiselere, yahut eşyaya kudret bizzat mübaşeret ediyor, yani İlâhî kudret onları doğrudan yaratıyor. Zira bunların

mülkleri de melekûtları da parlak ve güzel görünüyor, itirazlara, şikayetlere konu olmuyorlar. Ama hikmetini insan aklının idrak edemediği, görünüşte çirkin fakat gerçekte güzel olan hadiseler için sebepler yaratılıyor ve iş o sebepler eliyle icra ediliyor. Sebepleri takdir eden de, neticeyi yaratan da Allah; ama İlâhî hikmet bir çok icraatlara sebepleri perde kılmış. Hayat gibi, hem mülk hem de melekût ciheti parlak olanlarda ise kudretin faaliyeti doğrudandır, sebepler vasıtasıyla değil.

İnsanın maruz kaldığı musibetler, belâlar ve felâketlerin de kabirle başlayan ebed yolculuğunda ne büyük bir lütuf olduğu ölümden sonra anlaşılacak. Ama kâmil bir mü’min, "kaderin her şeyi güzeldir" diyerek o melekûtu bu mülk âleminde hisseder. "Ölmeden önce ölmenin" sırrına ermekle belâlarda sefâyı yakalar ve musibetlerden kendi ebedî saadeti nâmına azami derecede istifade eder.

İmanın iki dünya saadetine vesile olmasının bir yönü de bu olsa gerek.

"Şems ve kamerin yüzleri parlak olduğu gibi, gecenin ve bulutların da iç yüzleri ziyadardır." — İşâratül-İ’caz

Nur Külliyatında güzellik iki kısımda incelenir, birisi "hüsn-ü bizzat", yani zatında güzel. Diğeri ise "hüsn-ü bilgayr", yani neticeleri güzel. Yukarıdaki ifadede bu mânânın enfes bir misâlini yakalamış bulunuyoruz. Güneş ve ay parlaktırlar, ışık sahibidirler, yani bizzat güzeldirler. Bulutlar ve gece ise ilk bakışta karanlık görünürler, ama bulutları aşarsanız güneşe varır, geceyi delerseniz gündüze kavuşursunuz. Yani bunların da iç yüzleri güzeldir.

İşte bu misâl gibi, sıhhat bizzat güzeldir, hastalık ise neticesi itibarîyle. Yemek bizzat güzeldir, perhiz yapmak ise neticesi itibarîyle. Gül bizzat güzeldir, gübre ise neticesi itibariyle.

Mülk ciheti çirkin zannedilen eşyanın ve hadiselerin melekût cihetiyle güzel oldukları bu cümlede çok veciz bir şekilde ders verilir.

Melekûtun bir başka ciheti:

"Hakikî hakaik-i eşya, esma-i İlâhîyedir. Mahiyet-i eşya ise, o hakaikın gölgeleridir." — Sözler

Eşyanın bir sureti, bir de hakikati var. Suret mülk ciheti, hakikat ise melekûtiyet cihetidir. Bütün hakikatler İlâhî isimlere dayandığına göre melekûtiyet ciheti doğrudan doğruya esma-i İlâhîyeye bakar.

İlmî bir yazının mülk ciheti harflerdir, melekûtu ise mânâsı. İşte o mânâdır ki, yazarına "âlim" dedirtir. Yani yazının melekût ciheti "âlim" ismine bakar, ona dayanır.

Sema büyük bir sayfa; her bir yıldız bir harf gibi. O sayfayı dikkatle okuyanlar "Aziz, Cebbar, Kadir, Kayyum" gibi İlâhî isimlere hemen intikâl ederler.

Kâinat kitabını okuyup tefekkür eden ve imanını amele dökebilenlere ne mutlu.

Masdar ve mazhar

Masdar: Bir şeyin çıktığı sudur ettiği yer. Menba.

Mazhar: Bir şeyin zahir olduğu, göründüğü yer.

Memer: Geçilecek yer. Cadde.

DÜŞÜNÜYORSUNUZ, zihniniz bir fikir üzerinde yoğunluk kazanıyor ve sonunda bir sonuca ulaşıyorsunuz. Fikir zihninizden doğmuştur ve onu bilen tek insan da sizsiniz. Elde ettiğiniz bu manevî mahsulünüzden başkalarının da faydalanmasını arzu ediyor ve onu yazıya döküyorsunuz. Böylece, ilim ve fikir, kâğıt ve mürekkeple kendini göstermiş oluyor. Ne kâğıtta, ne de mürekkepte ilim olmadığını çok iyi bilenler hükümlerini tereddütsüz veriyor ve bu kâğıt, diyorlar, ilme mazhar olmuş, onda ilim okunuyor, her cümlesi bilgi saçıyor. Bu hükümle birlikte nazarlar size dönüyor, teşekkür size ediliyor, tebrikleri siz alıyorsunuz.

Öteden kendini bilmez bir grup çıkageliyor. Yazıyı okur okumaz başlıyorlar kâğıda övgüler yağdırmaya. Bu da nasıl olur, demeyiniz. Her gün dergilerde, yahut ders kitaplarında bunun yüzlerce, binlerce misâlleriyle karşı karşıya değil miyiz?

Mahsûle bakarak tarlayı methedenler bundan farklı bir şey mi yapıyorlar. Anatomi kitapları insan bedenindeki ince hikmetleri ruhsuz bir üslûp ile anlatırken bunun bir benzerini sergilemiş olmuyorlar mı?

Kitap ilimden sudur ediyor; masdar ilimdir, kitaplar mazhar.

İbadet imandan sudur ediyor; masdar imandır ibadet mazhar.

Sadaka merhametten sudur ediyor; masdar merhamettir sadaka mazhar.

Şu uçsuz bucaksız feza âlemi kudretten sudur ediyor; kudret masdardır, âlemler mazhar.

Hücreler, çekirdekler, genler, atomlar hikmetten haber veriyorlar; hikmet masdardır, bunlarsa mazhar.

Misâlleri çoğaltabilir ve bir cümlede özetleyebiliriz:

Mahlûkat mazhardır, İlâhî sıfatlar ve isimler ise masdar.

Bütün fen bilimcilerimiz varlık âleminin mazhar olduğu İlâhî ilim ve hikmetten anlayabildiklerini yazıya dökmekle şeref kazanıyor, bilim

ödülleri alıyorlar. Ama bazıları, bu cansız ve şuursuz varlıklarda tecelli eden ilmin kaynağını, menbaını araştırmaksızın onları anlamaktan dem vuruyor ve alkış topluyorlar.

Halbuki, hikmetle yapılmış bir varlık olarak, bir başka varlığı anlamaya çalıştıklarını düşünseler, hem kendilerine hem de o varlığa bu mânâ deryasının nereden geldiğini düşünseler, gerçeği bulacak, hakka erecekler.

İlim sıfatına maddî ve kesif bir sayfanın ayna olması ve onu göstermesi gibi, İlâhî sıfatlar da ancak mahlûkat aynasında kendilerini ihsas ederler. Bu mânâda bütün mahlûkat İlâhî isim ve sıfatlara mazhar olmuşlardır ve şu varlık âlemi o İlâhî sıfatları akıl sahiplerinin idraklerine gösteren bir aynalar manzumesidir. Mahlûkatta tecelli eden her bir sıfat, her bir özellik İlâhî sıfatlardan doğmuş, onlardan sudur etmiştir. Masdar sıfatlardır. Bütün İlâhî fiiller aynı sıfatlara dayanırlar. Meselâ, "tasvir ve terzık", yani "suret verme ve rızıklandırma" birer İlâhî fiildir. Cenâb-ı Hakk rızık yaratmayı irade ederse ilim sıfatıyla, kudret sıfatıyla ve diğer sıfatlarla rızık fiiline teveccüh eder ve o fiili icat etmekle Rezzak ismini tecelli ettirir. Aynı şekilde ihya fiilini irade ettiğinde ise, yine aynı sıfatlarla hayatı yaratır ve Muhyi ismini tecelli ettirmiş olur. O halde, bütün İlâhî isimlerin masdarları sıfatlardır. Sadece hayata ve rızka nazar edenler, ne hayat verme ve rızıklandırma fiillerini düşünebilirler, ne de onların arkasındaki İlâhî sıfatları.

Ve asrımızın büyük hastalığı: Eserde boğulmak, fiile geçememek, mazhara üstünkörü bakmak ve mastardan gaflet etmek.

Binaların kalpler üzerine kurulduğu, mevkilerin kişilikleri ezdiği, paranın insanı harcadığı, riyanın rızadan öne geçtiği, ruhun cesede, mânânın maddeye hizmet ettiği, kısacası, her şeyin tersine gittiği şu garip asırda bu akıl almaz gaflete belki de pek fazla şaşmamak gerekiyor.

Çoğu insanımız bunları düşünmüyorlar bile.

Sesi sedası olmayan bir yumurtadan, güzel sesli bir kuşun çıktığını görüyorlar, fakat bu akıl almaz hadiseye hayret etmek yerine sadece o hayvancağızın güzel sesini dinleyerek vakit geçirmeyi tercih ediyorlar. Karanlık geceden gündüzün çıkmasını da tefekküre değer bulmuyor, güneşi hiç düşünmeden onun ışığı altında işlerine gidiyor, yahut zevklerini sürüyorlar.

Nur Külliyatında, "kudret masdardır, kader misdardır" buyurulur.

Her varlık, her şeyiyle İlâhî bir programdan geçmiş ve kudretin bu kader planı üzere iş görmesiyle vücut bulmuştur.

Mistar, cetvel demektir. Cetvelle çizgi çizeriz, ama çizgiyi cetvelin çizdiğinden söz etmeyiz.

Çizgi bir misâldir. ‘Şekillerin en sadesi, en basiti olan bir çizgi bile bir cetveli ve bir kudreti gösterirse, bu kadar karmaşık şekillerle dolup taşan varlık âlemi elbette bir İlâhî takdiri ve sonsuz bir kudreti açıkça gösterir’ diye bir derstir, bir ikazdır.

Yine Nur Külliyatında geçen, "tabiat, misâlî bir matbaadır, tâbi’ değil; nakıştır, nakkaş değil; kabildir, fâil değil; mistardır, masdar değil" (Mektûbat) ifadeleri büyük bir ibret ve hikmet kaynağıdır.

Güneş ısısının deniz suyunu buharlaştırması bir tabiat kanunudur, buharların yukarılara doğru çıkması, rüzgârın onları uzak diyarlara götürmesi ve yoğunlaşma kanunuyla buharın suya dönüşmesi, bu dönüşme ile yer yüzüne tonlarca suyun birden boşalmayıp tana tane inmeleri hep bir mizan ve ölçü ile, bir kanun ve nizam ile oluyor. Bunu bütün gözler görüyor ve en dinsiz insanlar bile bu harika faaliyet ve o büyük nimet karşısında kanunlara teşekkür etmiyorlar. Vicdanları buna mâni oluyor. Vicdanlarının bu sesini iman olarak terennüm edemeyenler, baştan sona büyük bir İlâhî ihsan olan bu hadiseyi donuk nazarlarla seyretmekten öte bir şey yapamıyorlar.

Varlık âleminin sadece zahiriyle, dış görünüşüyle oyalanmayıp hakikati bulmanın yolu Nur Külliyatında şöyle gösterilir:

"Hem her eser-i Samedânî, bir mektup gibi, bir Sâni-i Zülcelâl’in esmâsını bildirir. Nakıştan mânâya geçsen, esmâ yoluyla Müsemmâyı bulursun." — Sözler

Demek ki, öncelikle şu varlık âleminde boy gösteren her eseri, Cenâb-ı Hakk’ın isimlerinin bir tecelligâhı ve kudret kalemiyle yazılmış çok mânâlı bir mektup olarak değerlendirmek gerek. Ancak bunu başarabilenler nakıştan mânâya geçebilirler.

Her meyve bir nakıştır, mânâsı ise insana rızık olması. Bu mânâya varan insan, meselâ, yediği bir meyveyi ağacın veremeyeceğini çok iyi bilir ve Rezzak’ını bulur. Her isim bir müsemma istediğinden, bu tefekkür onu Allah’ı bilmeye ve bulmaya götürür.

"Hararet ve ziya, sana bir âyine vasıtasıyla gelir. Senden Güneş’e karşı minnetdar olmaya bedel, âyineyi masdar telakki edip, Güneş’i unutup, ona minnetdar olmak, divaneliktir."

—Mesnevî-i Nuriye

Bu vecizede masdar ve mazhar meselesi güneş misâliyle, çok güzel aydınlatılmş. Ayna mazhardır, yani güneşin ziyası onda kendini göstermiştir. Eğer ışık aynadan sudur etse, yani ayna masdar olsa güneş battıktan sonra da ışığın devam etmesi gerekir.

"Işık aynanın öz malı değildir" diyebilenler güneşi bulurlar. Aksi halde, aynanın yok olmasıyla birlikte kendileri de karanlıkta kalırlar.

Hayatımız bir ayna gibi. Bizde tecelli eden isimlerin menbaını bulduğumuz takdirde dünyamız da aydın olur, kabrimiz de, mahşerimiz de, âhiretimiz de.

•••

Madde âlemini güneşle aydınlatan Rabbimiz, mânâ âlemine de nurlar saçan peygamberler (a.s.) göndermiş, âlimler ve mürşitler de birer peygamber vârisi olarak bu kutsî görevi sürdürmüşlerdir. Onların nuru da Hakk'ın ihsanıdır ve onlardan edindiğimiz faydalar için de yine Allah'a şükürle vazifeliyiz. Hristiyanlar, İlâhî feyze mazhar olan bir büyük peygamberi masdar kabul etmekle küçülmüşler, erimişler ve hidayet vadisinde görünmez olmuşlar.

Tevhit dini olan İslâm, mensuplarını böyle bir yanlışa düşmekten hassasiyetle korumuş. Rabbülâlemin'e hamd ile başlayan ve Rabbünnas'dan sığınmakla son bulan İlâhî ferman, mü'minlerin kalplerine her vesileyle tevhid inancını yerleştirmiş ve peygamber de olsa bir mahlûku masdar telakki etme hatasıyla baş başa bırakmamış.

"Nebiyy-i Zîşan (a.s.m.) tecelliyat-ı İlâhîyeye mazhar ve makestir; masdar ve menba' değildir. Çünki o zât yalnız âbiddir ve ibadetçe herkesten ileridir." — Mektûbat

Mürşitler, İlâhî feyze mazhar olmuşlardır. O feyiz onların kendi hünerleri değildir, yani feyze masdar değildirler. Fakat bu gerçek bizim o mümtaz zatlara hürmetimizde en ufak bir azalma meydana getirmez. Zira biliriz ki, mazhar olmak en büyük bir şereftir ve herkese nasip olmaz.

Her ikisi de mahlûk olan bir taşla, bir insanı eşit tutabilir miyiz? Elbette ki hayır.

Karga sesiyle, bülbül nağmesini denk sayabilir miyiz? Elbette ki hayır.

Atomla, güneşi eşit kabul edebilir miyiz?

Elbette ki hayır.

Diyeceksiniz ki, bu açık gerçeği ispata gerek mi var? Haklısınız, ama günümüzde karşılaştığımız bazı kronik tipler bizi böyle yazmağa mecbur ediyor. "Onlar da insan" deyip kendilerini müçtehitlerle, sahabelerle denk tutmaya kalkışanları görünce insanın aklına bu misâllerin çok daha artırılması ve biraz daha da ağırlaştırılması gerekiyor, diye geliyor.

Madem ki, kulun Rabbine en yakın olduğu hâl, tevazu ve mahviyetin son sınırı olan secde hâlidir, o halde kibir ve gurura götüren her yol insanı Rabbinden uzaklaştırıyor demektir.

İnsan, nefsini sürekli murakabe ve teftiş etmeli ve kendisinde bir kemal, bir ilim, bir feyiz tecellisi gördüğünde Üstadın şu harika ilâcını vakit geçirmeksizin kullanmalı:

Hem deme ki:

"Ben mazharım. Güzele mazhar ise, güzelleşir." Zira, temessül etmediğinden mazhar değil, memer olursun. — Sözler

Memer, yol ve geçit mânâsına geliyor.

Aynada güneş temessül eder, yani bir misâlini onda gösterir. Ayna da bu sayede parlar ve aydınlığa kavuşur. Aynı ışık bir taşın da üzerinden geçer, ama o taş bu nimetten gereğince istifade edemez. Güneş taşta "temessül etmemiş" yani ona bir misâlini, görüntüsünü verememiştir. Dolayısıyla da taş, ışığa mazhar olamamış sadece memer olmuştur.

"Faydasız ilimden Allah’a sığınırım" buyuran Allah Resulü (a.s.m.) bir yönüyle de bize bu gerçeği ders verir. İlim de nurdur, ama insan ilim tahsil ettiği halde kendisindeki karanlıklar izale olmamışsa, ilimden fayda görememiş demektir. İlim tevazu gerektirirken o böbürlenme yolunu tutuyorsa, ilim takvayı artırırken o, günahları rahatlıkla işleyebiliyorsa onun ilimden nasibi bir kayanın güneşten nasibi kadardır. Güneş o kayayı sadece ısıtmış, hararetini artırmıştır o kadar. Bunun sonucu ise, insanların o yakıcı varlıktan uzak durmalarıdır.

Memerin lügat mânâsından hareketle şöyle diyebiliriz: Bir yoldan âlim bir zatın geçmesiyle o yola ilimden bir nasip, bir pay düşmez. İlmini amele dökemeyen bir kimsenin dimağı da o yol gibidir.

Biz de Üstadın bu güzel dersini unutmayarak, bir kemâle, bir güzel hale mazhar olduğumuzda şükür yolunu tutmalıyız. Tâ ki o nimet daha da artsın.

Eğer kibir yolunu tutarsak katılaşan ruhumuzda o şeffaf güzellik yer tutmaz, uçar gider ve biz yine karanlıklar içinde kalmaya devam ede-riz.

Gölge

Gölge: Asıldan haber veren, fakat aslın özelliklerini taşımayan

"Umum kâinattaki umum kemâlât, bir Zât-ı Zülcelal'in kemâlinin âyâtıdır ve cemâlinin işaratıdır. Belki hakikî kemâline nisbeten bütün kâinattaki hüsün ve kemâl ve cemâl, zaîf bir gölgedir." — Sözler

KÂİNATTA mânâsız, hikmetsiz tek bir hadise mevcut değil. Şu var ki, biz hikmeti ve faydayı düşünürken genellikle bu dünya hayatını ve o hayattan alacağımız cismanî zevkleri ve hazları esas alırız ve yanılırız.

Gülü severiz ve faydalı buluruz; ama dikenini aynı zevkle seyredemeyiz. Halbuki o dikenler en azından o güle koruma görevi yapar, onu kem ağızlara yem olmaktan kurtarırlar ve biz onlar sayesinde gülü seyrederiz de haberimiz olmaz.

Bir mahlûkta İlahî isimlerin tecellilerini seyredebiliyorsak, ondan faydalanıyoruz demektir; hem de en ileri mânâda. Bu fayda sadece cismimize ve fâni dünya hayatımıza bakmıyor, ruhumuzu yüceltiyor, aklımızı kemâle erdiriyor.

İşte bu âlemde gerçek mânâda faydalanmamız gereken hadiselerden birisi de "gölge". Gölge denilince, öncelikle, bizi sıcak günlerde serinleten bir İlâhî nimeti hatırlarız. Ama bu kâfi değil. Çünkü, o gölgeden kışın soğuk aylarında aynı faydayı göremeyiz.

Kâmil insanlar gölgenin o birkaç günlük geçici faydalarında boğulmamış, onunla çok derin hakikatlere kapılar açmış ve çok ulvî mânâlara yol bulmuşlar.

Bir meyve ağacının gölgesinde serinlendiğimizi düşünelim. Ortada bir ağaç, bir de gölge olmak üzere iki varlık söz konusu.

Gölgeye yok diyemeyiz, çünkü onu görüyor ve onunla serinliyoruz. Ama o gölgeye ağaç da diyemeyiz.

Buna göre, gölgeyi şöyle değerlendirmemiz gerekiyor:

Gölge ağaçtan haber verir, ama onun özelliklerini taşımaz. Varlığı ağacın varlığına göre çok aşağı derecede.

Onda ne ağacın sertliği, ne içinde işleyen İlâhî tezgâhları, ne de bu tezgâhlardan çıkan yaprak, çiçek, meyve gibi ürünleri bulabiliriz. Ama o bu hâliyle bize ağacın varlığından haber verir, "o olmasa ben olmazdım" mânâsını ifade eder.

Efendimiz şöyle buyururlar:

"İnsanlar uykudadırlar, ölünce uyanırlar."

İnsan uykuda iken güzel rüyalar görür, çeşitli beldeleri gezer, muhtelif yemekler yer. Ama bunların hepsi uyanık âlemdeki gerçek şehirlere, hakikî yemeklere nispeten birer gölge gibi.

Onlar insanın karnını doyurmaz, cebine bir şeyler koymaz. Uyandığında gerçek sermayesi ve gerçek gıdası ne ise onlarla baş başa kalır.

Dünya da ahiret hayatına göre gölge, hatta gölgenin gölgesi. Kabir âlemi âhirete göre, dünya da kabir âlemine göre gölge.

Bu dünya uykusundan ölümle uyanacak ve gerçek sermayemizi o zaman yanımızda göreceğiz. Bu ise amelimizden başkası değil. Dünyada gördüğümüz helâl ve haram işlere kabir âleminde iyi ve kötü suretler verilecek. Onlar bize arkadaşlık edecekler, tâ mahşere kadar.

Haşirle, gölge faslı son bulacak ve âhiret dediğimiz gerçekler âlemine kavuşacağız; gerçek varlığı, hakikî saadeti orada bulacağız.

Üstad Bediüzzamanın şu dua cümlesi bu noktada ne kadar mânâlı:

"Bize gösterdiğin nümûnelerin, gölgelerin asıllarını, menbalarını göster."

Yine Üstadın, "İnsan, şuun-u İlahîyyenin bir mikyasıdır" sözünden cesaret alarak, mutlak hakikatlere insanın şu gölge varlığında bazı yollar aramaya çalışalım.

Cömert insanı hepimiz severiz. Zira güzel sevilir, cömertlik ise güzeldir. Bu mânevî güzelliği, insan ne kavrayabilir, ne anlayabilir, ne de hayal edebilir. O zat bir sofra sererek fakirleri doyurduğunda biz o sofrada cömertliği seyrederiz. Sofraya konulan nimetlerin hepsi güzel, herbirinin kendine has ayrı bir güzelliği var. Ama bunların hepsi cömertliğin gölgeleri. Onlarda bu güzel sıfatın hakikî güzelliğini bulamayız; meyvenin gölgesinde tadı, kokuyu, vitamini bulamadığımız gibi.

Keza, âlim insanları da severiz. İlmin güzelliğini ise idrak edemeyiz. Konuşulan sözler yahut yazılan kitaplar bize ilmin güzelliğinden haber verirler, ama bu haber bir gölge olmaktan ileri gidemez.

Şimdi misâllerden hakikate geçelim:

"Cenâb-ı Hakk'ın bütün esmasıyla hakikî bir surette tecelliyatı var. Bütün eşyanın, Onun icadıyla bir vücud-u ârızîsi vardır. Ve o vücud çendan Vâcib-ül Vücud'un vücuduna nisbeten gayet zaîf ve kararsız bir zıll, bir gölgedir; fakat hayal değil, vehim değildir. Cenâb-ı Hak, Hallak ismiyle vücud veriyor ve o vücudu idame ediyor." — Lem'alar

Bu güzel ifadelerde önemli reçeteler ve gerçeği bulmamızda değerli ip uçları mevcut. Cenâb-ı Hakk'ın varlığı "vacip"; yani olması zarurî, olmaması muhâl. Bu varlık mertebesi ancak Allah'a mahsus. Bütün mahlûkatın varlıkları ise "mümkin" sınıfına giriyor. Bir zamanlar yok idiler, İlâhî irade ile varlığı tattılar. Yine aynı irade ile hayatlarına son verilebiliyor ve yeniden varlık sahasından göç ediyorlar.

İşte bu mümkinin varlık sıfatı, Cenâb-ı Hakk'ın vacib olan varlığına göre zaif bir gölge. Ama bu varlık, vehmî değil hakikî. Fakat, mertebe itibariyle çok zayıf.

Gölge ifadesi bu ince mânâyı ders verir bize. Yoksa, bu varlıkları yok saydığımız takdirde, vecizenin başındaki gerçeğe ters bir anlayışa gireriz

İlâhî isimler hakikî oldukları gibi tecellilerinin de hakikî olması gerekiyor. Meselâ, şu anda varlığımız devam ediyorsa bu, Bâki isminin bir cilvesi iledir. Ölümle fâniliği tatmamız şu andaki hayatımızın bir vehim olduğu mânâsına gelmez. Biz şimdi vehmî olarak değil hakikî mânâda varlık sahibiyiz. Ama bu varlığımızın devam ve bekası Cenâb-ı Hakk'ın kıdem ve beka sıfatlarına nispeten bir gölge olmaktan ileri gitmez.

Aynı şekilde, bizde ihya (hayat verici) fiili icra edilmiş ve böylece hayata kavuşmuşuz. Bu hayatımız da vehim değil, hayal değil.

Hayatımız gibi, onu besleyen rızklar da hayal ve vehim değiller. Eğer öyle olsa, yani hayatımız da rızkımız da vehmî olsalar, hakikî olmasalar, o zaman vehmî bir hayatı vermek, hayalî bir rızkı yaratmak Cenâb-ı Hakk'ın hakikî olan rezzakiyetiyle ve ihyasıyla nasıl bağdaşabilir?

Üstadtan, bu mânâyı çok açık bir şekilde izah eden bir başka cümle:

"İşte esma-i İlahîyenin herbiri, ayrı ayrı birer âyine ister. Hem meselâ: Rahman, Rezzak hakikatlı, asıl oldukları için, kendilerine lâyık, rızka ve

merhamete muhtaç mevcudatı ister. Rahman nasıl hakikî bir dünyada rızka muhtaç hakikatlı zîruhları ister; Rahîm de, öyle hakikî bir Cennet'i ister." — Mektûbat

Eşyanın varlığının gölge kadar zayıf olduğunu bilen bir insan, kalp âleminde ona gölge kadar kıymet verir. Bunlarla oyalanmayı bırakıp, bu gölgelerde esmasını tecelli ettiren Vacib-ül-Vücud'un marifetinde, muhabbetinde mertebeler kat etmeye çalışır.

Öte yandan, dünya nimetlerinden de meşru dairede istifade eder ve bunların vehim olmadıklarını bilir; onlara hakikî mânâda teveccüh eder. Bir nimeti yediği zaman hakikî bir rızık yediğini bilerek Rabbine yine hakikî mânâda şükreder. Aksi halde vehmî nimetlere yapılacak şükür de, vehim gibi zayıf kalmaz mı?

Bir başka hakikat dersi:

"Evet mevcudatta sebeb-i muhabbet olan hüsün ve ihsan ve kemâl, umumiyetle Bâki-i Hakikî'nin hüsün ve ihsan ve kemâlâtının işâratı ve çok perdelerden geçmiş zaîf gölgeleridir; belki cilve-i esma-i hüsnanın gölgelerinin gölgeleridir." — Lem'alar

Gölgenin gölgesi ifadesini bazı zatlar şöyle açıklıyorlar:

Eşya vücut sahasına çıkmadan, Allah'ın ilminde mevcut idiler. İşte ilim dairesindeki bu varlıklar, onların varlığına esas olan İlâhî isimlerin gölgeleridir. Eşya yaratıldıktan sonra kazandıkları vücut ise, ilim dairesindeki o gölgelerin gölgeleri.

İnsan, zihninde bir cümle kurduğunda bu cümle onun ilim sıfatının gölgesi gibidir. Onu kâğıda döktüğünde ortaya çıkan yazı, gölgenin gölgesi olmuş olur. Gölgenin zattan haber vermesi gibi, bu cümle de ilim dairesindeki birinci varlığından haber verir. İlim dairesindeki o cümle de ilim sıfatının ve âlim isminin bir gölgesi gibi.

Yukarıda geçen işaret kelimesi de gölge mânâsını ders vermekle birlikte, hayale ayrı pencereler de açar.

İşaret denilince hayalimizde haritalar canlanır. Haritada bir nokta ve üzerinde İstanbul yazılı. Bu nokta ve bu isim İstanbul'a işaret ederler, ama İstanbul değildirler. Onlarda İstanbul'un hakikî güzelliğini ve gerçek kemâlini görmek, hissetmek mümkün değil.

İşte bu mânâyı kemâliyle idrak eden, zevk eden büyük zatlar bütün teveccühlerini Vacib olan Allah’a has kılmışlar, bu işaretlere ve gölgelere ne gönül bağlamış, ne de onlar için birbirlerini incitmiş, kalp kırmışlar.

Gölgeye bir başka yönden bakış:

"Ben görüyorum ki: Kur’an-ı Hakîm’in hakaikine ait bazı kemâlât, o hakaike dellâllık eden vasıtalara veriliyor. Şu ise yanlıştır. Çünki me’hazın kudsiyeti, çok bürhanlar kuvvetinde tesirat gösteriyor; onun ile, ahkâmı umuma kabul ettiriyor. Ne vakit dellâl ve vekil gölge etse, yani onlara teveccüh edilse, o me’hazdaki kudsiyetin tesiri kaybolur." — Mektûbat

Kur’an hakikatlerini başkalarına anlatan bir insan, nazarları daima Kur’an’a yöneltmeli, kendisine çevirerek gölge olmamalı.

Bu güzel dersi, kâinat kitabına da tatbik edebilir ve deriz ki:

Kâinat kitabındaki hikmetleri ders veren bilim adamlarımız, nazarları kendilerine çevirir de o harika nizam ve hikmete hayret ettirmezlerse gölge olmuş olurlar. Fikirleri, nazarları, takdir ve hayretleri kâinat kitabına çevirirken öyle yapmalılar ki, dikkatler doğrudan doğruya Allah’ın mârifetine, onun isim ve sıfatlarına çevrilebilsin.

"Pek çok perdeleri ve mütenevvi tecelliyatı ve muhtelif daireleri bulunan o isme dayanmakla o fen, o kemâlât, o san’at kemâlini bulur, hakikat olur. Yoksa yarım yamalak bir surette, nâkıs bir gölgedir." — Sözler

Üstad, bu âlem için "aynı anda ilimdir", "aynı anda kudrettir"... buyurur.

Tabiata kudret noktasında baktığımızda her atomunda müthiş bir güç kaynağının depolandığını ve bu hâliyle tabiatın sanki cisimleşmiş bir kuvvet olduğunu görürüz.

İlim noktasında baktığımızda, bugünün fen ilimlerine kaynaklık eden bu âlem kitabının sanki mücessem bir ilim olduğunu görürüz.

Tabiatta tecelli eden ilim ve hikmet, Alîm ve Hakîm isimlerinin gölgeleri, fen sahasında ortaya konulan bütün eserler de gölgelerin gölgeleri.

Bir bilim adamı kendi ilmini böylece değerlendirdiği ve İlâhî hikmete hayran olduğu takdirde ilmin hakkını vermiş olur. Yoksa bu ilim, onu Haktan uzak kılmadan öte bir işe yaramaz.

Ahlâk-ı İlâhiye

Ahlâk-ı ilâhiye: "Kur’an ahlâkı"

"O halde (Habibim) sen yüzünü bir muvahhid olarak dine yönelt. Allah’ın insanları yaratmasında esas aldığı o fıtrata uygun hareket et." — Rum Suresi, 30

AHLÂK, "hulk" kelimesinin çoğulu; huy, tabiat, mizaç, seciye gibi mânâlara geliyor. İnsanın fıtratıyla, yaratılışıyla yakın alâkası var.

Şems Suresinde bazı mahlûkata kasem edilir, bunlardan birisi de nefistir. Yedinci ve sekizince âyetlerde, "nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene" kasem edilmektedir. Bu âyet-i kerime, "her çocuğun İslâm fıtratı üzere doğduğunu" haber veren peygamber kelâmıyla birlikte düşünüldüğünde şöyle bir hakikat ortaya çıkar: Demek ki, insanın fıtratı iyice dikkate alınabilse güzel ahlâkın kaynağına da inilmiş olacak.

İnsanın bedeni İlâhî bir sanat olduğu gibi, istidadı ve tabiatı da Hakk’ın tanzim ve takdiriyledir; o da İlâhîdir.

Buna göre, lügat mânâsından hareketle, İlâhî ahlâk denilince insanın yaratılışında mevcut olan bu kabiliyetlerin yerli yerince kullanılması akla gelir. Ahlâksızlıkların tümünde fıtratın bozulması ve yanlış kullanılması söz konusu.

İnsanın fıtratında iman vardır. Zira insan basit bir masanın bile kendi kendine yapılıp çatılamayacağını bilecek güçtedir. Putperestler bile kendilerini birinin yarattığını bilmişler, ama onu doğru tanıyamamışlar ve tabiatlarındaki ibadet etme ihtiyaçlarını yanlış olarak cansız cisimlerle tatmin etmeye çalışmışlar.

Üstat Bediüzzaman hazretleri, "sizden biriniz ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?" meâlindeki âyet-i kerimeyi (Hucurât Suresi, 12) tefsir ederken, "Vicdanınız nerede? Fıtratınız bozulmuş mu ki, en muhterem bir halde, bir kardeşinize karşı, etini yemek gibi en müstekreh bir işi

yapıyorsunuz?" buyurur. Demek ki, gıybet insan fıtratına zıt. Hiçbir insanın gıybet edilmekten hoşlanmaması bunun en açık delili değil mi?

Ve insanın fıtratında insan eti yemeğe karşı bir iştiyak yoktur; hele bu et ölü insan eti olursa.

Yalan söylemenin zorluğu, doğru söylemenin ise rahatlığı, yalanın yasak, doğrunun sevap olduğuna fıtratın şehadetidir.

Kıskanma duygusunun insanın yaratılışına konulması da namus mefhumunun fıtrî olduğunu ders verir bize.

Borç para istediğimiz bir dostumuzun, alacağını fazlasıyla geri istemesinden rahatsız olmamız, faizin haram oluşuna fıtratın şehadetidir.

Misâller çoğaltılabilir.

Demek ki, insanın yaratılışı güzel ahlâk üzere. Ancak, insan tabiatına yerleştirilmiş bulunan bütün bu özelliklerin mecralarını bularak tekâmül etmeleri gerekiyor. Bu tekâmülün esasları, İlâhî kitaplarda konulmuş ve Peygamberlerce (a.s.) insanlık âlemine tebliğ edilmiştir. "Ben ancak güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim" hâdis-i şerifinin bir mânâsı da bu olsa gerek.

Nur Külliyatında güzelce tespit ve izah edildiği gibi insandaki "kuvve-i şeheviye", "kuvve-i gadabiye" ve "kuvve-i akliye"ye yaratılıştan bir sınır çizilmemiş.

Şehvet duygusu, insanoğlunun her çeşit arzu ve heveslerine kavuşma iştiyakı. Bu kuvvenin sonu yok.

"Kişinin iki sahra dolusu koyunu olsa bir üçüncüsünü ister." — Hadis-i Şerif

Gazap kuvvesi de öyle. O da doymak bilmiyor.

Akıl kuvvesi de bir bakıma sonsuz. Kıyamet kopmasa, kim bilir beşer aklı daha ne gibi fennî keşifler, teknik harikalar koyacak ortaya. Halbuki ilk arı ne biliyorduysa bugünkü de aynı şeyleri biliyor.

İnsandaki bu üç kuvveye yaratılıştan bir sınır konulmaması, imtihan sırrıyla alâkalı.

İşte, fıtratın çizmediği bu hudutları İlâhî kitaplar çizmiş ve Hak elçileri insanlığa tâlim etmişler.

Bu yönüyle "güzel ahlâk", söz konusu kuvveleri Hakkın çizdiği sınırlar içinde çalıştırmak demektir.

Cenâb-ı Hakk’ın bizden istediği ahlâk da peygamber terbiyesinden geçen bu üstün ahlâktır. Bu ahlâk, hâdis-i şerifte "ahlâk-ı İlâhiye" şeklinde ifadesini bulur.

Ahlâk-ı İlâhiye:

Beşer aklının mahsûlü olan her türlü insanî ahlâk telâkkilerinin çok ötesinde, İlâhî ahlâk.

İnsanı hayvandan çok aşağılara düşüren şeytanî vesveselerden pak ve temiz olan Rahmanî ahlâk.

Felsefî ekollerin sergiledikleri değişik ve birbirine zıt anlayışların pek yücesinde Kur’anî ahlâk.

Kâinat kitabıyla insan bedeni arasındaki yakın ilginin bir başkası da Kur’an ile insan ruhu arasında mevcut. İnsanın kalp ve ruh âlemi ancak Kur’an ile tatmin olur, onunla beslenir ve onun sayesinde büyür, tekâmül eder. Zira Kur’an, insanı yaratan Zatın onun fıtratına uygun bir terbiye ve irşat kitabıdır. O halde, ahlâk-ı İlâhiye denilince Kur’an ahlâkı akla gelmeli; Allah Resulünün (a.s.m.) o berrak ve nuranî hayatıyla en güzel şekilde temsil ettiği örnek ahlâk modeli anlaşılmalı.

"O hevadan (kendi arzusuna göre) söylemiyor. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir."(Necm Suresi, 3-4) mealindeki ayet-i kerime, o Hak elçisinin ahlâkı için de geçerlidir. Onun ruh dünyası ve kalp âlemi İlâhî bir terbiye ile insanlık âlemine eşsiz bir model olarak hazırlanmış.

İşte, ahlâk-ı İlâhiye, kâmil mânâsıyla Allah Resulünün (a.s.m.) ruhunda temessül eden bu İlâhî takdir ve tanzimdir.

"Rabbim beni terbiye etti ve en güzel bir şekilde edeplendirdi." — Hadis-i Şerif

Bir başka hâdis-i şerifte, "Allah’ın ve Resulünün ahlâkı ile ahlâklanınız" buyrulur. Bu hâdis-i şerif bana bir âyet-i kerimeyi hatırlattı. Âyette, herhangi bir konuda tereddüde düştüğümüz zaman Allah ve Resulüne sormamız emir ve tavsiye ediliyordu. Tefsir âlimleri, Allah’a ve Resulüne sormayı, kitap ve sünnete müracaat etme şeklinde izah etmişler. Bu tefsirin ışığında, Allah ve Resülünün ahlâkı denilince de Kur’an ve Hadis ile tarif edilen rahmanî ahlâkı anlamak gerek.

Bu ahlâk, Nur Külliyatında, "Cenâb-ı Hakk’a mütezellilâne teveccüh edip acz, fakr, kusurunuzu bilip dergâhına abd" olma (Sözler) şeklinde izah

edilir. Ve devamında felsefecilerin bu ahlâkı, "Vâcib-ül-Vücud'a benzemeye çalışınız" gibi çok yanlış bir tarzda yorumladıklarına dikkat çekilerek bu batıl telâkkinin tenkidi yapılır.

Üstadın mahlukat hakkında kullandığı "kelimat-ı kudret" ve "mektûbât-ı Rabbaniye" gibi tâbirlerden hareketle, felsefecilerin sapık anlayışlarına şöyle bir göz atalım:

Yazı ve kâtip... Birisi, diğerinin eseri. Böyle olunca yazı, kâtibine nasıl benzeyebilir, yahut nasıl olur da ona benzemeye çalışabilir? Gerçek bu iken, mahlûkun halıkına benzemesinden söz etmek niçin!?..

Son derece âciz olan insanın sonsuz kudret sahibine benzemek istemesi de ne demek!?..

Dünyaya sonradan gelen ve bir süre sonra göçüp giden insanoğlunun, Kadîm ve Bâki olan halıkına benzemeyi hayalinden geçirmesi bile bir ruh hastalığı değil mi?

Şu var ki, Cenâb-ı Hak, kullarını cemalî isimlerinin tecellisine mazhar olmaya teşvik ediyor. Allah Rahîm'dir, merhametlileri sever. Allah Kerim'dir, cömertleri, ikram edenleri sever. Allah Gaffar'dır, affedenleri sever.

Allah'ın bu gibi cemalî isimlerine mazhar olmaya çalışmakla, Vacib-ül-Vücud'a benzemeğe çalışmak çok farklı şeyler.

Herşey kaydediliyor

İmam-ı mübîn ve Kitab-ı mübîn: Levh-i Mahfuzun birer defteri.İlâhî ilmin birer unvanı.

İMAM-I MÜBÎN, Kitab-ı Mübîn ve Levh-i Mahfuz. Her üçü de Üstad Bediüzzaman'ın tabiriyle "ilmi-i İlâhînin ünvanları". Ve bunlar arasındaki ince farkı Nurları dikkatlice okumakla bir derece hissedebiliyoruz.

Mektûbat'ta "ilm-i ezelînin ünvanları olan İmam-ı Mübîn, Kitab-ı Mübîn, Levh-i Mahfuz gibi vücud-u ilmî daireleri"nden söz edilir.

Şualarda ise, "Levh-i Mahfuz'un defterleri olan İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'de bütün mevcudatın bütün sergüzeştlerini kaydedip yazan" şeklinde bir ifade yer alır.

Bu ifadeler birlikte değerlendirildiğinde, her üçünün de birer kayıt levhası oldukları anlaşılır. Üçü de İlâhî ilme unvan olmuşlar. Onlardan söz edildiğinde akla hemen İlâhî ilim gelir; yoksa onlar bu ilmin kendisi değildirler.

Bediüzzaman Hazretleri, tefsir âlimlerinin İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn hakkında değişik görüşler ileri sürdüklerini, bir kısmının bunları aynı kabul ettiğini beyandan sonra kendi kanaatini şu şekilde ortaya koyar:

"İmam-ı Mübîn", ilim ve emr-i İlahînin bir nev'ine bir ünvandır ki; âlem-i şehadetten ziyade âlem-i gayba bakıyor. Yani zaman-ı hâlden ziyade, mazi ve müstakbele nazar eder.

"Kitab-ı Mübîn" ise, âlem-i gaybdan ziyade, âlem-i şehadete bakar. Yani, mazi ve müstakbelden ziyade, zaman-ı hazıra nazar eder ve ilim ve emirden ziyade, kudret ve irade-i İlâhîyenin bir ünvanı, bir defteri, bir kitabıdır. İmam-ı Mübîn, kader defteri ise; Kitab-ı Mübîn, kudret defteridir." — Sözler

İmam-ı Mübîn de Kitab-ı Mübîn de Levh-i Mahfuz'un defterleri, ama aralarında fark var.

Bu ince farkı, şu ifadelerde bir derece hissedebiliyoruz:

"Evet bir çekirdekte, hem bedihî olarak, irade ve evamir-i tekviniyenin ünvanı olan "Kitab-ı Mübîn"den haber veren ve işaret eden, hem nazarî olarak emir ve ilm-i İlahînin bir ünvanı olan İmam-ı Mübîn'den haber veren ve remzeden iki kader tecellisi var: Bedihî kader ise, o çekirdeğin tazammun ettiği ağacın, maddî keyfiyat ve vaziyetleri ve heyetleridir ki, sonra göz ile görünecek. Nazarî ise, o çekirdekte, ondan halk olunacak ağacın müddet-i hayatındaki geçireceği tavırlar, vaziyetler, şekiller, hareketler, tesbihatlardır ki, tarihçe-i hayat namıyla tabir edilen vakit-bevakit değişen tavırlar, vaziyetler, şekiller, fiiller; o ağacın dalları, yaprakları gibi intizamlı birer kaderî mikdarı vardır." — Sözler

Kitab-ı Mübîn şu varlık âleminde boy gösteren her şeyin yaratılış plânını ve programını ifade ediyor. Meyvelerin çekirdeklerinde, canlıların yumurtalarında yahut nutfelerinde kendilerinden çıkacak varlıkların bütün özellikleri yazılı. Demek ki tabiattaki her varlığın bir plân ve programa göre vücut bulduğunu insanoğlu anlamış, ama bir kısmı bu programı o varlığın kendi tabiatına vererek İlâhî ilmi ve onun bir levhası olan Kitab-ı Mübîn'i düşünememişler.

Çekirdekler parçalanıyor, filizleniyor, fidan haline geliyor, bir süre uzuyor, sonra değişik yönlerden dallar çıkmaya başlıyor. Daha sonra çiçekler ve yapraklar boy gösteriyor. Bütün bunlar "genetik şifre" denilen o ilk programda yer alıyorlar. Kısacası ağacın her şeyi o çekirdekte yazılı. Ve bu kayıt kitab-ı Mübînden haber veriyor.

Öte yandan, bir çekirdek hangi bahçeye ekilecek, ne zaman bir haylaz çocuk bir dalını koparacak, nasıl bir fırtınaya hangi tarihte maruz kalacak, ne gibi zararlar görecek, sonunda ne olacak, kesildikten sonra nereye götürülecek ve ne yapılacak? Bütün bunları o genetik şifrede bulmak mümkün değil. Bunlar da yine İlâhî ilim dairesinde meydana geldiğine göre, bütün bu safhalar da yine bir ilme ve onun mazharı olan bir kitaba göre vücut bulmalı. İşte bu kitap, İmam-ı Mübîn'dir.

Bir insan da böyle değil mi? Nutfe denilen tohumunda bütün fizikî özellikleri yazılmamış mı? İki gözü olması ve bunların yüzde simetrik olarak yerleşmeleri, başının üstte ayaklarının altta bulunması, parmaklarının sayısı ve dizilişi, al ve akyuvarlarının özellikleri, ciğerinin, böbreğinin, kalbinin, beyninin şekilleri, vazifeleri, büyüklükleri kısacası her şeyi o

nutfede şifre olarak yazılı. Genlerdeki bazların muhtelif dizilişlerinden değişik özellikler ortaya çıkıyor

Bununla birlikte, hangi ilkokula gideceği, ne zaman mezun olacağı, lise ve üniversite tahsillerini nerelerde yapacağı, kimlerle arkadaş olacağı, onlarla nerelere gideceği, neler yapacağı, hayat imtihanında nelerle karşılaşacağı, ne zaman hangi hastalığa tutulacağı ve yine nerede ve ne zaman öleceği, kabir âleminde nasıl bir muamele göreceği ve ötesi... Bütün bunlar her insan için ayrı bir kitap, ayrı bir eser gibi...

Bu kitabın nutfedeki programla alâkası yok. Nutfe ile başlayan rahim yolculuğunun bütün safhaları Kitab-ı Mübîn'de yazıldığı gibi, bedeni ve ruhuyla insanoğlunun hayat yolculuğunun tamamının kaydedildiği bir ezelî defterin bulunmasını akıl zarurî görüyor. İşte Üstad Bediüzzaman Hazretleri bu defterin İmam-ı Mübîn olduğunu beyan ediyor.

Şu noktanın gözden uzak tutulmaması gerek: "Yazma" denilince harf harf kaleme almayı anlamak eksik olur. Genlerin dizilişi yazı yazmadan çok farklı. Hafızanın bir şeyi kaydetmesi de daktiloyla yazmaya benzemiyor. Bir teyp bandında yahut video kasetinde de sözler ve olaylar kalemle kaydedilmiyorlar.

İşte her şeyin ve her hadisenin, Levh-i Mahfuz'un defterleri olan İmam-ı Mübîn ve Kitab-ı Mübîn'de yazılması bunların çok ötesinde bir keyfiyetledir. Bu kaydın da harflerle, kelimelerle alakası yoktur.

Son olarak Kitab-ı Mübîn'in bir başka mânâsı üzerinde de kısaca duralım. Birçok müfessirlerimiz Kitab-ı Mübîn'in Kur'an-ı Kerim olduğunu beyan ederler. Özellikle, En'am Suresinde ki, "Yaş ve kuru her ne varsa hepsi Kitab-ı Mübîn'dedir (apaçık bir kitaptadır)" âyetini, Kur'an olarak izah ederler.

Bediüzzaman Hazretleri de, Sözler adlı eserinde, "Bir kavle göre Kitab-ı Mübîn, Kur'an'dan ibarettir. Yaş ve kuru, her şey içinde bulunduğunu, şu âyet-i kerime beyan ediyor" cümlesiyle bu mânâya iştirak eder. Ve şu açıklamayı getirir: "Evet, her şey içinde bulunur. Fakat herkes her şeyi içinde göremez. Zira muhtelif derecelerde bulunur. Bazan çekirdekleri, bazan nüveleri, bazan icmâlleri, bazan düsturları, bazan alâmetleri; ya sarahaten, ya işareten, ya remzen, ya ibhamen, ya ihtar tarzında bulunurlar."

Bir örnek verelim: Kur'an'da peygamberlerden bahsedilir ama sayıları yüz yirmi dört bin kadar olan bu kutlu zevattan sadece yirmi dokuz tanesinin ismi geçer. Burada bir "icmâl" söz konusu. Yine Kur'an'da Hz. Musa (a.s.) ile Firavun arasındaki mücadeleye yer verilir. İnsanlık tarihi

boyunca hakkı tebliğ edenlerle onlara karşı çıkanların tümü bu kıssa da "işareten" bulunuyor.

Değil bütün Kur’an’da, bir tek âyette bile bu mânâyı yakalamak mümkün. "Rabbü’l-âlemîn", yaş ve kuru her şeyi Allah’ın terbiye ettiğini ders verir bize.

Varlık âleminde ve insanlık tarihinde cereyan eden bütün olayların Kur’an-ı Kerim’de aynen ve bütün teferruatıyla yer alması elbette düşünülemez.

Duymuşsunuzdur: Adamın biri bir hoca efendiyi yakalar ve "Madem ki her şey Kur’an’da var, öyleyse çorbanın nasıl yapıldığının da Kur’an’da yer alması gerekmiyor mu?" diye sorar. Hoca efendi bu saçma soruya önce bir gülümsemeyle karşılık verir. Sonra, "Evet evlâdım Kur’an’da o da var" diyerek; "Bilmiyorsanız, bilenlere sorun" meâlindeki âyeti okur.

Ve sözünü şöyle noktalar: "Onu da annene soracaksın."

İlim ve kudret daireleri

Daire-i ilim
Daire-i kudret

ALLAH’IN kudreti de ilmi de ezelî ve ebedî... O hâlde, "daire-i ilim ve daire-i kudret"i nasıl anlamamız gerekiyor?

Daire-i ilim denilince akla hemen gelen mânâ şudur:

Bu varlık âlemi, güneşleri ve yıldızlarıyla, hayvanları ve insanlarıyla, cinleri ve melekleriyle henüz yaratılmamışken bütün bunların mahiyetleri Allah’ın ezelî ilminde mevcuttu. İşte, daire-i ilim bu "mahiyetler âlemi"dir. Bunlar, yaratılmaları dilendiğinde, ilâhî kudretle varlık sahasına çıkarılırlar. İşte, varlık âleminde boy gösteren bütün bu hakikatler âlemine de "daire-i kudret" deniliyor.

Şu ifadelerde, "daire-i ilim ve kudrete" yeni bir mânâ verildiğini görüyoruz:

"Eşya zeval ve ademe gitmiyor, belki daire-i kudretten daire-i ilme geçiyor; âlem-i şehadetten, âlem-i gayba gidiyor; âlem-i tağayyür ve fenadan, âlem-i nura, bekaya müteveccih oluyor."

— Mektubat

Buna göre, "daire-i ilim" gayb âlemi, "daire-i kudret" ise şehadet âlemi oluyor. Şu anda yağan yağmurlar, konuşan insanlar, ötüşen kuşlar,.., şehadet âlemindedirler ve daire-i kudrettedirler. İlâhî kudretle var olmuşlar ve vazifelerini ifa etmekteler. Kâinatın ilk tohumunun atıldığı andan, ta kıyamete, ta ahirete kadar yaratılacak bütün varlıklar ise şu anda gayb âlemindeler ve daire-i ilimde bulunuyorlar. Şu kudret dairesindeki eşya, vazifelerinin tamamlanmasıyla bu dünyadan göç ettiklerinde yine gayb âlemine göçmüş olacaklar.

Yirminci Mektubun "İkinci Mebhas"ında şu harika çağlayanla karşılaşırız:

"Şu mevcudat, irade-i ilâhîye ile seyyaledir. Şu kâinat, emr-i Rabbanî ile seyyaredir. Şu mahlukat, izn-i ilâhî ile, zaman nehrinde mütemadiyen

akıyor.. âlem-i gaybdan gönderiliyor, âlem-i şehadette vücud-u zahirî giydiriliyor, sonra âlem-i gayba muntazaman yağıyor, iniyor. Ve emr-i Rabbanî ile, mütemadiyen istikbalden gelip, hâle uğrayarak teneffüs eder, maziye dökülür" — Mektûbât

Zaman nehrinde akan bütün varlıkların şu görünen kısmı kudret dairesini, görünmeyen yani gayb âlemindeki bölümü ise ilim dairesini temsil eder.

İlim ve hikmetin birbiriyle kaynaştığı bu harika tespitte, sadece canlıların değil, bütün mevcudatın zaman nehrinde aktığı, insanların ölüme, kâinatın da kıyamete doğru büyük bir süratle yol aldığı aklımıza işlenir ve hayalimizde canlandırılır. Bu akışın ve bu değişmenin en geniş dairesi ise şu cümlelerle tefekkürümüze sunulur:

"En büyük daire olan zerrat âlemini bir tarla yapıp, her zaman kâinat kadar mahsulâtı; kudretiyle, hikmetiyle onda eker, biçer, kaldırır. Âlem-i şehadetten âlem-i gayba, daire-i kudretten daire-i ilme gönderir." — Mektûbat

Kâinatta mevcut bütün atomlar bir tarlaya benzetilirse, bunların bir an önceki ve sonraki hâlleri ayrı birer tarla görünümündedir.

Her an şu kâinattan yine kâinat kadar bir mahsulât alınıyor. Bu anların birbirini takip etmesiyle başaklar oluşuyor ve büyüyor, insanlar doğup olgunlaşıyor, saçlar uzuyor ve ağarıyor, mevsimler değişiyor, asırlar birbirini takip ediyor. Bütün bunlar, en geniş daire olan zerrat tarlasındaki faaliyetten haber veriyorlar.

İşte böylece, zerreler âlemi, her an, kudret dairesinden ilim dairesine, yani şehadet âleminden gayb âlemine ayrı bir kâinat gönderiyor.

Cevher ve araz

Cevher: Asıl, öz, kabiliyet, istidat.

Cevher-i ferd: En küçük cisim, atom.

Araz: Sonradan olan, takılan, cevher olmayan.

ARAZ, "gelip geçici şey, ilişen, tabiî olmayıp sonradan gelen" demektir. Cevher ise "kıymetli taş, öz, asıl, yaratılış" demek olup arazın zıddıdır.

Her şeyin bir değişmez özü, bir de sürekli değişime uğrayan dış kısmı, sureti vardır. Birincisine cevher, ikinciye araz denilir. Bir çekirdeğin değişmeyen özü, ondaki genetik şifredir. Çekirdek parçalansa da, fidan, ağaç hâlini alsa da bütün bunlar, sonradan meydana gelen, ârızî şeylerdir. Esas program, hiçbir değişikliğe uğramaz. Bu mânâda bütün kanunlar cevher, onların uygulandığı sahalar ise arazdırlar.

Nur Külliyatında, ruhun emir âleminden gelmiş şuur ve hayat sahibi bir kanun olduğu bildiriliyor. Buna göre, insanın cevher denilmeye lâyık veçhesi ruhudur, beden ise arazdır.

Bir adım daha ileri gittiğimizde, her varlığın bir mahiyeti, bir de sureti bulunduğunu görürüz. Mahiyet, o şey daha yaratılmadan, onun ilâhî ilimde teşekkül etmiş hâlidir. Bu ilimde bir değişme düşünülemez ve asıl cevher, ilâhî ilimdeki bu mahiyettir. O mahlukun yaratılmasıyla ortaya çıkan varlık, o ilk cevhere göre arazdır. Değişmeye, büyümeye, gelişmeye, kemâle erip zevale ermeye ve sonunda ölümü tatmaya mahkûmdur.

Daha dar mânâda, her varlığın temel taşları demek olan atomlar "cevher" kabul edilmiş ve atoma "cevher-i fert" denilmiştir. O atomlardan yapılan varlıklar ise "araz" kabul edilmişlerdir.

Meselenin en önemli yanı, gözünü sadece arazlar âlemine dikmiş ve maddede boğulmuş insanların nazarını cevherlere, yani ruhlara, kanunlar âlemine ve nihayet her şeyin ilk hareket noktası olan mahiyetlere çekmektir. O mahiyetler Allah’ın iradesiyle, ilmiyle vücut bulmuşlardır.

Bu hakikati Nur Külliyatındaki şu ifadelerde bütün berraklığıyla okuyabiliyoruz:

"Maddî ve manevî, cevherî, arazî herbir şeyin, herbir insanın hakikatı, birer ismin nuruna dayanır ve hakikatına istinad eder." — Sözler

"...Enva'ının fasîleleri ve umum arazının havass-ı mümeyyizeleri bizzarure adem-i sırftan muhteradırlar." — Mesnevî-i Nuriye

İkinci cümleyi bir misâlle açıklamaya çalışalım:

Bir insanı diğer insandan farklı kılan, yani birine, meselâ, Ahmet, diğerine Mehmet dedirten, onları teşkil eden madde ve atomlar değildir. O atomlarla dokunan iki çehreden birini diğerinden farklı kılan suretler yoktan yaratılmışlardır. Yani o suretler daha önceki insanlarda olmadıkları gibi, başka mahluklarda da yok idiler. Her iki suret de yeniden ve yoktan var edildiler. Eğer içimizden bir ses, o suretlerin farklılığına yine genetik şifrelerin farklı olmasının yol açtığını fısıldayacak olursa, ona şöyle cevap veririz: O şifreleri meydana getiren genler mevcutturlar, yok değillerdir. Ama genetik şifre, yani genlerin diziliş plânı mevcut bir varlık değildir. Dolayısıyla bir şeyi diğerinden farklı kılan, Üstadın ifadesiyle "havass-ı mümeyyizeler" yokluğa dayanmakta, yani bir şeyden, yahut bir şeylerden değil, doğrudan ilâhî irade ile yaratılmaktadırlar.

Kanun ve namus

"Hem kanunlar ve nevamis denilen şeyler, ancak ilim ile irade ve emrin enva'a olan tecellilerinin isimleridir. Evet kanun emirdendir, namus iradedendir." — Mesnevî-i Nuriye

NUR Külliyatında ruhtan söz edilirken, "kanun-u emrî" denilir ve bunun diğer kanunlardan farkının "haricî vücut" giymesi olduğu nazara verilir.

Şu varlık âlemi için birtakım ikili tasnifler yapılmış bulunuyor; dünya ve ahiret, mülk ve melekût âlemleri, gayb ve şahadet âlemleri gibi. Bunlardan birisi de "âlem-i halk ve âlem-i emir."

Emir âlemi, halk âleminin, tabir-i caizse, idare merkezlerini içine alır. Beden ruhtan idare edildiği gibi, kâinattaki bütün eşyanın sevk ve idaresinde esas olan bir kanunlar manzumesi vardır. Bütün bunlar emir âleminden haber verirler. Kanun emirdendir cümlesi bunu ders verir. Tabiatta hüküm süren bütün kanunlar hep emir âlemindendirler.

Tabiattan söz edilirken, "şeriat-ı fıtriyye" ve "şeriat-ı ilâhîyye" gibi tabirler kullanılır ve Mesnevî-i Nuriye'de, "kavanin dedikleri şey, her biri şu şeriatın birer mes'elesidir" (sayfa, 249) denilirken, İşarâtü'l-İ'caz'da, "nevamis ise, onun meseleleridir" ibaresi yer alır (sayfa, 90).

Bu cümlelerde kavanin ile nevamis (namuslar) aynı mânâda kullanılmıştır. Başka risalelerde de bunların birbiri yerine kullanılabildiğini görüyoruz. Şu var ki, namus kelimesinin gizlilik ve sır mânâsı da taşıdığı dikkate alındığında, arada ince bir fark olduğu bir derece hissedilir. Nitekim, "kanun emirdendir, namus iradedendir" (Mesnevî-i Nuriye, 59) cümlesinde bu farka işaret edilmiştir.

Kanun daha umumî, namus ise hususîdir.

Parmaklarımızın, ana hatlarıyla, aynı yapıya sahip olmaları bir kanundur ve bu kanun her insana tatbik edilmiştir. Ama, parmak izlerimizin birbirinden farklı kılınmaları bir "namus" olarak düşünülebilir.

Bahar, yer çekimi, güneş cazibesi, mevsimlerin arda arda gelmesi, her organın vazifesi, her elementin kâinat fabrikasında yaptığı özel vazifeler gibi sayısız esaslar vardır ki, bunların her birisi bu âlemde hükmeden fıtrî

şeriatın birer kanunu, birer meselesidirler. Bunun yanında, annelerin şefkat sahibi olmaları ve yavrularını böylece bağırlarına basmaları da bir kanundur. Ama, bunun yer çekiminden farkı da açıktır. İşte madde âleminden uzak ve yer çekiminden daha lâtif olan bu ilâhî esas, bir namustur denilebilir. Allah, yavruları böylece annelerine raptetmeyi irade etmiştir. Bu yönüyle "namusun iradeden olduğu" söylenebilir. Diğer kanunlar da yine ilâhî irade ile vücut bulmuşlardır, ama şefkatte, tabiattaki zahirî sebepler ve kanunlar söz konusu olmadığından, irade daha açık olarak kendini göstermektedir.

Toplum hayatımızı ayakta tutan, hürmet, merhamet, acıma gibi esaslar da birer "namus" olarak kabul edilebilirler.

İki türlü güzellik

Hüsn-ü bizzat: Zâtında güzel olan.

Güzelliği bir başka şeye nispetle olmayan.

Hüsn-ü bilgayr: Görünürde çirkin, fakat neticesi güzel ve hayırlı olan.

"Kâinattaki herşey, her hâdise ya bizzât güzeldir, ona hüsn-ü bizzât denilir. Veya neticeleri cihetiyle güzeldir ki, ona hüsn-ü bilgayr denilir." — Sözler

HÜSN-Ü BİZZAT, zâtında güzel olan, yani güzelliği bir başka şeye dayanmayan ve bir başka sebepten medet almayan demektir. Meselâ, iman bizzat güzeldir; hiç küfür olmasa da iman yine güzeldir. Bu güzellik küfre nispetle değildir. Takva ve salih amel de bizzat güzeldirler. Diğer insanların bu güzellikten nasip almaları yahut almamaları fark etmez. Onların güzellikleri ne ise yine odur. İlim de bizzat güzeldir. Herkesin âlim olması hâlinde, bir kimsedeki ilmin güzelliğinde bir noksanlaşma olacağı düşünülemez.

İstikamet, itidâl, şefkat, merhamet, adalet, tevazu, cömertlik gibi güzel ahlâkın bütün şubeleri de bizzat güzeldirler.

Bazı hadiseler ise görünürde şer ve çirkin telâkki edilirler. Ama onların arkalarında nice gizli güzellikler saklıdır. İşte bu ikinci tip güzelliklere hüsn-ü bilgayr denilir. Meselâ, hayatın bizzat güzel olmasına karşılık ölüm, hüsn-ü bilgayrdır. İman ehli için, ölüm; "cennet bahçelerinden bir bahçe" olmakla dünya güzelliklerini gölgede bırakan bir güzelliğe sahiptir. Keza, sıhhat bizzat güzel olmakla birlikte hastalıklar netice itibariyle güzeldirler. Zira, hastalık insanı günahlardan temizler, derecesini artırır ve insan için ebedi bir sermaye olur.

•••

Nur Külliyatından ince bir hikmet ve ibret dersi:

"Pek çok zahirî intizamsızlıklar ve karışıklıklar var ki, pek muntazam bir kitabet-i kudsiyedir." — Sözler

Demek oluyor ki, hiç çile çekmeden, hiçbir zahmete katlanmadan, hiçbir sıkıntıyla karşılaşmadan geçen bir ömür, düz bir çizgiyi andırır ve ondan hiçbir mânâ çıkmaz.

Çizgiyi yazı yapan o eğri büğrüler, o iniş çıkışlardır.

Eşyanın hakikatı

Suret: Biçim. Şekil.

Mahiyet: Bir şeyin ne olduğu.

Hakikat: Mahiyetin hariç âlemde sübutu, kendini göstermesi.

Hüviyet: Bir mahiyeti başkalarından farklı kılan özellik.

"Bütün hakaik-i mevcudat ism-i Hakkın şuaatı, ve esmasının tezahüratı ve sıfatının tecelliyatıdırlar." — Sözler

HAK, HAKİKAT, suret, hüviyet ve mahiyet... Günlük konuşmalarımızda bu kelimelerin bazen karıştırıldığını, hatta birbiri yerine kullanıldığını görüyoruz.

Bilindiği gibi "hak", "inkârı caiz olmayan gerçek" mânâsına geliyor.

Eşyanın varlığı haktır; mecusîler dışında bu hakkı inkâr eden çıkmamış.

Güneşin cazibesi, yerin çekimi, radyoaktif dalgalar da haktır. Cahillerden başka bunları inkâr edene rastlamıyoruz.

Melekler, cinler, kabir âlemi, cennet, cehennem de hak. Kafirlerden başkası bunları inkâr etmiyorlar.

Bütün bu varlıkların birer sureti, hüviyeti, mahiyeti ve hakikati vardır.

Önce bu terimlerin kısa tariflerini vermek isterim.

Suret; dıştan görünen şekil, biçim, bir şeyi diğerlerinden ayıran şey gibi mânâlara geliyor. Suret de ikiye ayrılıyor: Maddî ve manevî. Demek ki, suret denilince sadece maddî cisimlerin şekillerini anlamak eksik oluyor. Cism-i latif olan meleklerin de sureti var. Onlar da bu suretlerle birbirinden ayrılıyor, fark ediliyorlar.

Diğer üç kelime ise, Seyyid Şerif Cürcani'nin Tarifat adlı kitabında şöyle özetlenir:

"O nedir? Sorusunun cevabı olan özellik, makûl olması bakımından mahiyet, hariçte sübutu bakımından hakikat, başkalarından farklılığı bakımından ise hüviyet diye adlandırılır."

Lügat-ı Naci’de, mahiyetin hakikattan daha umumî olduğu, nitekim hakikatin sadece "mevcut" şeyler için kullanılmasına karşılık, mahiyetin "madum" yani yok olan şeyler için de istimal edilebildiği yazılır. Bu son ifadeye bir misâl vermek gerekirse: Şirkin hakikati yoktur. Ama, "şirk nedir?" sorusunun, "Allah’a ortak koşma" şeklinde bir cevabı vardır. İşte şirkin mahiyeti bu cevapta kendini gösterir.

•••

"İnsan nedir?" sorusuna "hayvan-ı natıktır" yani idrak sahibi bir canlıdır şeklinde cevap vermekle insanın mahiyetini anlatmış oluruz. Bu bir mânâ olarak akıllarda yer eder. Bildiğimiz, gördüğümüz insan ise bu mahiyetin hakikatidir. Bir insanı diğer insanlardan ayıran özellikler de onun hüviyetini teşkil ederler.

Bir noktaya da temas etmek gerekiyor: "O nedir?" sorusu, insan için sorulabileceği gibi onun her bir organı için de sorulabilir. Eli göstererek, "bu nedir?", dediğimizde alacağımız cevap onun mahiyetiyle ilgilidir. O mahiyetin hariçte tahakkuk etmesi cihetiyle de elin bir hakikati vardır. Yine o eli başkalarından ayıran bir hüviyeti ve sureti olduğu da muhakkak. Böyle düşünüldüğünde bir tek varlığın bile nice suret, mahiyet, hüviyet ve hakikatlerle adeta kaynaştığı anlaşılır.

•••

"Hakikat", edebiyatta, "mecaz olmayan" mânâsına gelir. Yani, bir kelimeyle, mecazî bir mânâ kast edilmeyip o kelime kendi öz mânâsında kullanılıyorsa, buna "hakikat" denilir.

Hakikat kelimesi eşyanın yahut hâdiselerin iç yüzü mânâsında da kullanılır. Bu mânâ üzerinde biraz durmak isterim.

Hastalık bir hâdisedir. Onun suretini hastanın perişan halinde görür gibi oluruz. Mahiyeti, sıhhatin bozulmasıyla ortaya çıkan arızalı hayattır. Hakikati yani iç yüzü ise, insanlar için bir imtihan aracı olması, sabredenlerin derecelerini artırması ve günahlara kefaret olmasıdır.

Nurlardan bir hakikat dersi:

"Bütün mevcudatın hakaikı, bütün kâinatın hakikatı; esma-i İlahiyeye istinad eder... Hattâ muhakkikîn-i evliyanın bir kısmı demişler: Hakikî hakaik-i eşya, esma-i İlahiyedir. Mahiyet-i eşya ise, o hakaikın gölgeleridir." — Sözler

Âlemin varlığı bir hakikat; Mucid ismine dayanıyor. Bu âlemde her şeye bir suret, bir şekil verilmiş olması da ayrı bir hakikat; bu da Musavvir ismine dayanır. Her suretin ayrıca bezetildiği, en güzel bir biçime sokulduğu da bir başka hakikat; bu da Müzeyyin ismine dayanır. Bu ziynette rengin de ayrı bir yeri vardır; Mülevvin ismine dayanır. Ölümün hakikati Mümit ismine, hayatınki Muhyi ismine dayanır.

Misâller çoğaltılabilir.

İnsanoğlunun eserlerinde de bunun bir misâlini görmüyor muyuz? Kütüphaneden bir kitap çekerek "bu nedir?" diye sorsanız; "kitap" diye cevap alırsınız. Demek ki, "kitap" o şeyin mahiyetidir. Kitabın sureti, şekli, cildinin boyası vesaire ise suret kelimesinde dahildir. "Kitap mânâsı," elimizdeki kitapta tahakkuk etmesi cihetiyle de hakikat olur. Bu hakikat onu yazanın bir ismine dayanır. Eğer o eser bir tıp kitabı ise onda "tabip" ismi tecelli etmiştir. Daha doğrusu o kitabın hakikati, gerçekte, tıp ilmi ve tabip ismidir.

İşte "hakiki hakaik-i eşya esma-i İlahiyedir" hakikatine bu misalle bir derece bakılabilir.

"Mahiyet-i eşya ise, o hakaikın gölgeleridir" ifadesine gelince: Zat olmasaydı gölgeden söz edilemezdi. Tıp ilmi ve tabip ismi de olmasaydı bu kitap, varlık sahasında boy gösteremezdi. Demek ki, onun varlığı gölge makamında; aslı ise tıp ilmi ve tabip ismi.

İlim sıfatı, tecelli olmaksızın bilinmez ve görünmez. Ancak böyle bir eser o isme ayna olur ve onu gösterir. Ama yine de elimizdeki bir eserin yapraklarıyla müellifin ilmi arasında bir ilgi kurmak, o sayfalarda ilmin mahiyetini aramak boş bir çabadır. İlim sıfatı, mahiyetiyle, yine meçhulümüzdür. Biz o kitapta o ilmin zatını değil, bir tecellisini seyretmiş ve mahiyetini değil varlığını bilmiş oluyoruz. Nitekim, gölgede, gölge sahibinin varlığını görürüz, ama onun sıfatlarını, meselâ ilmini, irfanını, takvasını, güzel ahlakını seyredemeyiz.

Gölgenin varlığı, aslın varlığı yanında çok sönük kalır; derece itibariyle onun çok aşağılarında bulunur. Bir de o gölgenin gölgesini düşünelim, bu ikinci gölgenin varlığı ile birinci gölge arasındaki farklılık, asıl ile birinci gölge arasındaki fark kadardır. Yani bu ikinci gölge ilk gölgeye göre çok daha aşağı bir varlık mertebesine sahiptir.

Bir cismin aynadaki tecellisi onun bir bakıma gölgesidir. Yani onun varlığı ile "bu gölge varlık" arasında büyük farklılıklar vardır. Bir taşın aynadaki timsalinde sertlik bulamazsınız. O gölge, taşı temsil eder, taştan

haber verir, ama taşın varlık mertebesinin yanında onun derecesi ancak bir gölge kadardır. Bu gölgenin karşısına bir ayna daha tutalım ve o gölge o ikinci aynada tecelli etsin. İşte bu ikinci gölge varlığa, "gölgenin gölgesi" denilir.

Tasavvufta, mahlûkat âlemi yaratılmadan, onların İlâhî ilimdeki taayyünlerine ayân-ı sabite adı verilir ve bu ilmî vücutlara, İlâhî isimlerin gölgeleri denilir. O ilmî varlık, şehadet âlemine getirildiğinde gölgenin gölgesi kadar bir varlık mertebesine sahip kılınır. Zira, eşya ayân-ı sabitenin gölgeleri, ayân-ı sabite de esma-i İlâhiyenin gölgeleridir.

Aynı mânâyı Nur Külliyatında da yakalamak mümkün:

Üstad Bediüzzaman Hazretleri, Mektûbat'ında, "Eşya zeval ve ademe gitmiyor, belki daire-i kudretten daire-i ilme geçiyor; âlem-i şehadetten, âlem-i gayba gidiyor," buyurur.

Aynı eserde şöyle bir cümle de geçer:

"Şu mahlûkat, izn-i İlâhî ile, zaman nehrinde mütemadiyen akıyor.. âlem-i gaybdan gönderiliyor, âlem-i şehadette vücud-u zahirî giydiriliyor, sonra âlem-i gayba muntazaman yağıyor, iniyor."

Bu cümlede, ilim dairesi "âlem-i gayb," kudret dairesi ise "âlem-i şehadet" olarak alınmıştır.

Buna göre, eşya yaratılmadan önce ilim dairesindedir. Yaratılınca kudret dairesine geçer. İşte eşyanın ilim dairesindeki vücutları mahiyet, kudret dairesindeki vücutları ise hakikattir. Bu hakikatler varlık mertebesi itibariyle gölgenin gölgesi makamındadırlar. Yani, asıl olan İlâhî isimlerdir. İlim dairesindeki vücutlar, bu isimlere göre gölge gibidirler; kudret dairesindeki vücutlar ise gölgenin gölgesi...

Nur Külliyatından naklettiğimiz ilk cümleye dönelim:

"Bütün mevcudatın hakaikı, bütün kâinatın hakikatı; esma-i İlahiyeye istinad eder."

Bütün varlık âlemini bu nazarla süzdüğümüzde, kalbimize şöyle bir mânâ açılır:

Seyrettiğimiz her suretin bir mahiyeti var. Etrafımız suretler âlemiyle çevrildiği gibi, onun perde arkasına hayalen geçtiğimizde, "mahiyet"

ordusuyla kuşatıldığımızı görür gibi oluruz. Bu muhteşem, bu uçsuz bucaksız ordu, bizi Allah'ın ilminin sonsuzluğuna götürür.

Sözünü ettiğimiz ordudan birkaç neferi şöyle bir hatırlayalım: Cebrail ve diğer üç arkadaşı, arşa müekkel melekler, sema tabakaları, güneş, ay ve yıldızlar, dağlar, taşlar ve denizler, insanlar ve cinler, karıncadan file, sinekten kartala, hamsiden balinaya kadar uzanan hayvanlar kafilesi. Bu mahiyetler sayılmakla bitmez.

"Mevcudat yoktu, ancak Allah vardı." kudsî hadisinden hareketle, bu mahiyetlerin İlâhî ilimle tayin edildiğini, bir başka ifadeyle, Allah'ın ilminde taayyün ettiğini düşünürüz. Hiçbir şey yokken, her şeyin mahiyeti İlâhî ilimde bütün özellikleriyle mevcut.

Mahiyetten hüviyete geçtiğimizde, sözünü ettiğimiz ordunun her bir ferdinin ayrı bir şahsiyete sahip olduğunu görürüz. Bu defa mahiyet ordularını çok gerilerde bırakan uçsuz bucaksız bir orduyla karşı karşıya kalırız. İnsan bir tek mahiyet. Ama hüviyet âlemine indiğimizde her insanın ayrı bir şahsiyeti olduğunu ve diğer insanlardan farklı olduğunu görürüz. O bir tek mahiyet, sadece şu asrımızda, yaklaşık altı milyar hüviyet doğurmuştur. Hiçbir yıldızın, hiçbir hayvanın, hatta hiçbir dağın ve taşın da diğeriyle tıpa tıp aynı olmadığını düşündüğümüzde, bu sonsuz hüviyetler karşısında hayretten başka bir şey yapamaz oluruz.

Suret, hüviyet, mahiyet ve hakikat bir varlıkta birlikte bulunurlar. Ama, farazî olarak, bunları ayrı ayrı değerlendirdiğimizde, mahiyet ve hüviyet âlemlerinde İlâhî ilmin, suret ve hakikat âlemlerinde ise İlâhî kudretin daha fazla tecelli ettiğini hisseder gibi oluruz.

Mevcudat yaratılmadan, bütün bu ordular bütün neferleriyle Allah'ın ilminde hazır idiler. Ve bu sonsuz ilim tablosunun tek âlimi vardı: Allah.

Bu halen de böyledir. Ama İlâhî irade ve sonsuz lütuf, o mahiyet ve hüviyetleri kudret dairesine geçirmeyi murat ettiğinde, bu muhteşem kâinat vücuda geldi. Ve âlemler, hakikat ordularıyla dolup taştı. Bu kudret tablosunu seyretme şerefi, derecelerine göre, insanlara, cinlere ve meleklere de nasip oldu.

Varlık sahasında son olarak insan boy gösterdi. Bu insanın çok ulvi bir şerefi vardı. Arzın halifesiydi. Kâinatın meyvesiydi. Etrafını kuşatan bütün bu suretleri tanıyabiliyordu. Onların da ötesine geçerek, surette mahiyeti ve hüviyeti seyredebilecek bir üstün yaratılışa sahipti. Bu görevi yerine getirebilirse, hakikate erecek ve bütün hakikatlerin İlâhî isimlerin gölgeleri, hatta gölgelerin gölgeleri olduğunu bilecek ve marifet ikliminde yol aldıkça

alacaktı. Ama, sadece surete dalıp kalır, ötesine geçemezse ötelerin ötesi olan ebedi saadetini kaybedecek, bununla da kalmayıp sonsuz bir azabı tadacaktı.

Gelenler gelip geçtiler. Seyredenler ve edemeyenler hep geride kaldılar. Şimdi sıra asrımız insanlarında. Bakalım kimler suretten hakikate geçebilecekler?

Hepimiz için en büyük vazife bu. Birbirimize yardım edeceksek bu sahada etmeliyiz. Çünkü, insanoğlu bu şerefi kaybettiği taktirde önünde korkunç bir uçurum var. Cehennemi çok gerilerde bırakan bir perişanlık onu bekliyor. Bu düşüş ve çöküş, Allah Kelâmında şöyle ifade buyruluyor:

"Onlar hayvanlar gibidir. Hatta onlar (tuttukları) yol itibariyle daha da sapıktırlar." — Furkan Suresi, 44

Apartmanın ikinci katından düşen bir çocuğun imdadına hemen koşan insanlar, hayvandan daha aşağı düşenleri kurtarmak için neden gayret göstermiyorlar?

Şefkat duygularını mı kaybettiler?

Yoksa bu duyguyu kullanmasını mı bilmiyorlar?

Devir ve teselsül

Devir: Dönmek ve aktarmak.
Birbirini icat etmek.
Teselsül: Silsile teşkil etme. - Zincirleme.

DEVİR, "dönme ve aktarma" gibi mânâlara gelir. Teselsül ise "birbirine bağlı olma, bir silsile meydana getirme," demektir. Bu kelimeler, "kelâm ilminde," Allah'ın varlığını ispat için başvurulan iki ayrı metodun isimleridir.

Devirde, bir şeyin bir başka şeyi yapması, o yapılan şeyin de dönüp kendisini yapan şeyi yapması söz konusu edilir. Kelâm âlimleri bunun muhal olduğunu izah ve ispat etmişlerdir.

Teselsülde ise bir şey silsile hâlinde tâ ilk atasına kadar götürülür ve o ilk atanın mutlaka bir yaratıcısı olması gerektiği ve onu yaratan kim ise bütün torunların da yine O'nun mahluku olacakları ifade edilir.

Bu konuda meşhur bir misâl var: Yumurta ve tavuk misâli. Biz de aynı misâl ile her iki meseleyi açıklamaya çalışalım.

Meselâ: "Yumurtayı kim yaptı?" diye sorulduğunda, farazî olarak, "tavuk" diye cevap veriliyor. Peki tavuğu kim yaptı diye sorulduğunda onu da yumurta yaptı, zira tavuk yumurtadan çıkıyor deniliyor. Buna göre, tavuğu devreden çıkardığınızda yumurta yumurtayı yapmış oluyor. Bu ise bir şeyin kendi kendini yapması demek olur. Bu muhâldir ve mânasızdır.

Aynı şey tavuk için de söylenebilir. Yumurtalar devre dışı bırakıldığında tavuk tavuğu yapmış oluyor.

Teselsülde ise, "tavuğu kim yaptı?" denildiğinde, yine farazî olarak, bu işi yumurtanın yaptığı söylenir. Sonra, "yumurtayı kim yaptı?" denildiğinde, onu da önceki tavuğun yaptığı ifade edilir. O tavuğu bir önceki yumurtanın, onu da daha önceki tavuğun yaptığı farz edilerek, böylece bir silsile hâlinde tâ ilk tavuğa yahut ilk yumurtaya kadar varılır. Mahlukat, ezelî olmadığına göre, bu iş sonsuza kadar uzayamaz; bir noktada durulacaktır. İşte o noktada, bir yaratıcının varlığını kabul etmek vacip olur.

Nur Müellifi, kelâm âlimlerinin takip ettikleri bu yolların, doğru olmakla birlikte, çok uzun olduğuna, bazı arızalarla yolda kalma tehlikesinin söz konusu olabileceğine işaret ederek şöyle buyurur:

"...Mümkinat, birbirini icad edip teselsül edemez. Yahut o onu, o da onu icad edip devir suretinde dahi olamaz. Öyle ise bir Vâcib-ül Vücud vardır ki, bunları icad ediyor. ...

....Esbab, teselsülün berahini ile âlemin nihayetinde kesilmesinden ise, her şeyde Hâlık-ı Külli Şey'e has sikkeyi göstermek daha kat'î, daha kolaydır." — Sözler

Bu yol Kur'ân yoludur. Hiçbir varlığın yaratılışını ne devir, ne de teselsül yoluyla bir başka varlığa vermez; "her şeyi yaratan ve terbiye eden ancak Allah'tır" der. Meyveyi kim yarattı denildiğinde cevap, "Allah yarattı," şeklinde gelir. Ve ağacın meyve yapamayacağı, onun ancak bir sebep olduğu nazara verilir.

Bilindiği gibi, bir şeyin var edilmesinde ilk şart, iradedir. İlim ve kudret yerinde olsa bile, irade edilmedikçe bir şey ortaya çıkmaz. Ağacın, meyve vermeyi irade edemeyeceği açıktır. O hâlde o meyveler ağacın malı değildir, ağacın meyve vermesini irade eden ve onu "bir meyve fabrikası" olarak terbiye eden ancak Allah'tır. Nitekim, biz de başımızdaki saçların teşekkülüne sahip çıkmıyor ve "saçlarımı uzattım" yerine "saçım uzamış" demekle bunu çok güzel ifade etmiş oluyoruz.

İradeyi kudret takip eder ve kudretin bu icraatı, başta ilim ve hikmet olmak üzere, nice ilâhî hakikatlerle desteklenir. Meyveyi yapan, öncelikle meyve yapmayı bilecektir, sonra insanları ve onların meyveye olan ihtiyaçlarını bilecektir, insanlara merhamet edecektir. Bütün bunların kuru bir ağaca isnat edilmesi mümkün olmadığından, ne devir, ne de teselsül yoluna girmeksizin doğrudan doğruya meyveyi Allah'ın yaptığı, yarattığı söylenir.

Misâlimize dönecek olursak, "Yumurtayı kim yarattı?" sorusunun da, "Tavuğu kim yarattı?" sorusunun da cevabı aynıdır: Allah.

Tavuğun iç âleminde, mükemmel bir fabrika çalıştırılmış ve bu ilâhî tezgâhta yumurta dokunmuştur. Öte yandan tavuğun bütün plân ve programı o yumurtaya yerleştirilmiş ve belli bir ısı seviyesi ve yine belli bir zaman sebep kılınarak ondan tavuk yaratılmıştır. Bu kudret mucizesinin

yaratılışı, ne o yumurtaya, ne de sözünü ettiğimiz ısıya ve zamana verilebilir.

Tezahür ve tecelli

Tezahür: Açığa çıkmak. Görünmek.

Tecelli: Görünme. Bilinme.

Gaybî hakikatlerin kalplerde hissedilir hâle gelmesi.

Cilve: Tecelliden hâsıl olan şey. - Tecelli.

TEZAHÜR ve tecelli kelimeleri, çoğu zaman aynı mânâda kullanılırlar.

Tezahür, "zahir olmak, açığa çıkmak, görünmek" gibi mânâlara gelir. Tezahürde, gizli olan bir hakikatin açığa çıkması söz konusudur. Tezahürün gerçekleştiği mekâna "mazhar" denilir.

Tecelli ise "gaybî hakikatlerin kalplerde hissedilir hâle gelmesi," şeklinde tarif edilir ve kalpteki bu tecelliye "cilve" adı verilir. Cilve için, "ârifin gönlünde parlayan ilâhî nur" denilmiştir.

İnsan kalbi gibi, âlemdeki her varlık da, kendi kabiliyetine göre, ilâhî isimlerden birinin veya birkaçının tecelli mahâllidir.

Yakın mânâlar taşıyan ve çoğu kez birbirinin yerine kullanılan bu iki kelime arasındaki ince farkı bir derece ortaya koymak için Nur Külliyatından bir misâl verelim:

"Güneşin bekası onunla değil; belki âyinenin hayatdar parlamasının bekası, güneşin cilvesine tâbidir." — Mesnevî-i Nuriye

Bu cümlede güneşin aynadaki aksine cilve denilmiştir. Yani güneş, aynada tecelli etmiş ve onda güneşin nurundan bir cilve meydana gelmiştir. Bu aksin de, kendine göre, bir parlaklığı, bir ısısı vardır. Yani güneşin özelliklerinden bir cilveye sahip kılınmış, o da parlamış, o da hararet saçmaya başlamıştır.

Öte yandan, meselâ, bir ilmî makalede âlimin gizli olan, görünmeyen ilmi zahire çıkmış, bilinmiştir. Böylece o yazı, müellifin ilmine, bir bakıma, mazhar olmuştur. Ama o yazının kendisinde, yani harflerinde, mürekkebinde ilimden bir cilve bulunmaz.

Bu yazıda ilmin görünmesi, aynada güneşin görünmesinden çok farklıdır. Bu bir tezahürdür, güneşinki ise bir tecelli, bir cilve.

Yine Nur Külliyatında şöyle bir ifade geçer:

"...bir cilve-i kudret-i Rabbaniye olan kuvvet."

Burada, tabiattaki kuvvetlerin ilâhî kudretten bir cilve taşıdıklarına işaret edilir; aynadaki parıltının güneş ışığından bir cilve taşıması gibi.

Tecelli kelimesi, daha çok, kalb için kullanılır. İlâhî isimlerin ve sıfatların tecellisi en açık bir şekilde insan ruhunda, insan kalbinde görülür. Kâinattaki tecelliler, ona nispetle çok aşağı mertebede kalırlar.

Meselâ, insan ruhunda bir irade sıfatı vardır, işte bu sıfat ilâhî iradenin bir tecellisidir. Her ne kadar bu irade mahluk ise de ve ilâhî iradeyle hiçbir benzerliği bulunmasa da, "bir şeyi dileme kabiliyetine sahip olması" cihetiyle ilâhî iradeden bir cilve taşır.

Aynı şekilde, insan ruhundaki kudret sıfatı, ilâhî kudretin; ilim sıfatı, ilâhî iradenin; görme ve işitme sıfatları da ilâhî görme ve işitmenin birer cilvesine sahip olmuşlardır.

Bu tecellileri müstakil olarak değerlendirdiğimizde, yani onları da bir çiçek, bir yıldız gibi birer mahluk olarak düşündüğümüzde, Allah’ın ilâhî sıfatları o tecellilerde kendini göstermiş, bu cihetle o tecelliler aynı zamanda "tezahür" olmuşlardır.

Bu misâlden de anlaşılacağı gibi tecelli ve tezahür arasında çok yakın ilgi vardır. Ama aralarında böyle bir ince fark da bulunmaktadır.

Feyz almaya çalışmak

"Şeriat ve Sünnet-i Seniyenin ahkâmları içinde cilveleri intişar eden esmâ-i hüsnanın herbir isminin feyz-i tecellisine bir mazhar-ı câmi olmaya çalış..." — Sözler

İLÂHÎ isimlere mahzar olmak ve onlardan feyiz almanın en sağlam yolu, Kur'ân'a ve Sünnete uymaktır. İnsan, ilâhî emirlere uyduğu, yasaklardan kaçındığı ve bu konuda en büyük rehber olan Allah Resulünün(a.s.m.) sünnetine ittiba ettiği ölçüde, ilâhî isimlerin tecellilerinden feyiz alır.

Üstad Bediüzzaman Hazretleri, "Nasıl esmâda bir ism-i âzam var, o esmânın nukuşunda dahi bir nakş-ı âzam var ki, o da insandır" (Sözler, 687) buyurarak insanın bütün isimlere âyine olduğunu beyan eder.

İnsan, yaratılmış ve kendisine belli bir şekil verilmiş; bu yönüyle yıldızlarla, dağlarla, sahralarla arkadaş.

Hayat nimetine kavuşmuş; bu cephesiyle cansız varlıklardan ayrılmış.

Ve insan, akıl sahibi, kalp ve vicdan sahibi bir mahluk olarak varlık sahasında boy göstermiş. İşte, insanı arza halife kılan da onun bu cephesidir. Cansız varlıklarda, bitki ve hayvan âlemlerinde tecelli etmeyen nice isimler insanın kalp âleminde, gönül dünyasında, çekirdekler hâlinde tecelli etmekte. İnsana düşen vazife, o çekirdekleri geliştirmek ve birer ağaç hâline getirmek.

"Bir şey mutlak zikredilince kemâline sarf olunur" yâni "ona kâmil mânâda mazhar olan fert anlaşılır" kaidesince, insan denilince de Resûlûllah Efendimiz(a.s.m.) hatıra gelir. Bütün isimlere en ileri mertebede ayna olan ancak O zâttır(a.s.m.). Diğer peygamberler, bütün evliya ve asfiya ancak belli isimlere kemâliyle mazhar olmuşlardır; bu kemâl noktası da Allah Resûlündeki(a.s.m.) tecellinin çok gerilerinde kalır.

İnsan, Allah Resûlüne(a.s.m.) her yönüyle benzemeye çalıştığı takdirde "mazhar-ı câmî" olma yolunda demektir. Bu yüksek gayeye hangi sahalarda, ne kadar erişebilse kârdır.

Bahsimize konu olan hikmetli cümlede önemli bir kelime geçiyor: Çalış!

Bir arı sadece bal yapmayı bilir, örümcek de ağ örmeyi. Balı da, ağı da yaratan Allah'tır. Onlar bu ilâhî sanatın icrasında birer sebep olarak vazife almışlar ve bu sayede kendileri de bir değer kazanmışlardır. Ama onların artık çalışarak yeni bir sanat icra etme imkânları yoktur ki, ayrı bir kemâle ersin, ayrı bir güzelliğe kavuşsunlar. Ama insan öyle değil. Kitap ve sünnetin her bir emrine uymakla, ayrı bir sahada derinleşme ve zenginleşme imkânına sahip. İşte Üstadın vecizesinde geçen "çalış" ifadesi böyle bir gayretin içine girme emri, yahut tavsiyesidir.

İnsanın bir mahluk olarak gerek bedeninde, gerek ruhunda tecelli eden esmâ ile kazandığı kemâlin ötesinde bir kemâl ve cemâl sahası daha var. İşte bu saha onun iradesine bırakılmış. Çalışırsa bu tecellilerden nasiplenir, çalışmazsa mahrum kalır.

İnsanoğlu fen ve teknik sahasında gösterdiği takdire şayan gayretleriyle, bu kâinat kitabının gizli mânâlarını arayıp bulmuş, ondaki ince sırları keşfetmiş ve böylece kendisine daha rahat, daha aydınlık, daha müreffeh bir dünya hayatı hazırlamıştır. İşte bu gayretin bir benzerini de ruh âleminin, kalp dünyasının inkişafında gösterse aklı daha kâmil, kalbi daha ulvî, ruhu daha zengin olacaktır.

Bütün güzellikler esmâ-i hüsnanın tecellileriyle meydana geldiğine göre, insan bu yeni dünyasında daha fazla isme, daha ileri mânâda mazhar olmuş demektir. İşte Kur'ân'ın her bir hükmü ve Sünnet-i Nebeviyenin her bir esası, insan için ayrı bir terakki ve ayrı bir güzellik vesilesidir. İnsan onlara uymakla o fiillerle ilgili isimlerden feyiz alabilir.

Birkaç misâl vermeye çalışalım:

İnsan ilimle dokunmuştur. Her azası, her hücresi ilâhî ilimden haber verirler. İnsan bu yönüyle, Cenâb-ı Hakk'ın "Âlim" ismine bir mazhar, bir âyine olur. Bir de insanın çalışarak ilim tahsil etmesi var ki, onu diğer insanlardan üstün kılan da bu cihetidir. Ancak, bu ilmin Kur'ân ve sünnet dairesinde, yâni Allah ve Resûlünün rızasına uygun biçimde kullanılması şarttır.

Mühendislik bilgisini ve maharetini meyhane yapmakta kullanan bir insanın bu ilmi, onun ancak azabını arttırır, çöküşünü hızlandırır. Ama, bu ilmini müspet sahada kullanırsa, Cenâb-ı Hakk'ın "Âlim" ve "Mukaddir" isimlerinden feyiz alır ve nice hayırlı işler başarır, cennetine nice köşkler ilave eder.

İlmini ve sanatını insan sağlığının hizmetine sunan ve kalbi merhamet ve şefkatle dolu olan bir doktor, "Şâfî" isminin tecellisine mazhar olur ve bu isimden ayrı bir feyiz alır.

İnsan, Kur'ân'ın emirlerine uyma ve ilâhî yasaklardan kaçınmada göstereceği hassasiyet nispetinde "Rahîm" isminden feyiz alır. Başkalarının imanını kurtarmaya çalıştığı ölçüde bu feyiz ziyadeleşir.

Allah'ın Kuddüs ismini hatırlayan bir mü'min, kâinatın baştan başa bu ismin tecellileriyle pırıl pırıl ve tertemiz olduğunu tefekkür etmekle bu isimden feyiz alır. Bu feyiz ile kendi iç âlemini de temiz tutmaya çalışır. Kusurdan mukaddes olan Rabbinin huzuruna günahsız olarak çıkmaya gayret eder. Ruhundaki kirlere, elbisesindeki lekelerden çok daha fazla önem verir.

Bir mü'min, Allah'ın Gaffar ismine mazhar olabilmek için günahlarına samimiyetle tövbe eder; Rabbine karşı mahcup ve mahzun bir ruh hâletine girer. İşte bu hâl bir feyizdir. Bir de insanın kendisine karşı işlenen hataları affetmesi, müsamaha ile karşılaması var ki, bunu başarabildiği ölçüde Gaffar isminden aldığı feyiz de artar.

İnsan, kendisine ulaşan ilâhî nimetler için Rabbine şükretmekle Rahman ve Rezzak isimlerinden feyiz alır. Fakir ve muhtaç insanlara merhamet ettiği ve onların yardımına koştuğu nispette bu feyiz ziyadeleşir.

Bir mü'min, Allah'ın azamet ve kibriyasını gösteren levhaları seyir ve tefekkür etmekle Azîm, Kebîr, Kadîr gibi celâlî isimlerinden feyiz alır. Bu feyiz ile kendi aczini, noksanını, fakrını daha çok hisseder.

"Çalışmak âdetim, tevekkül hâlimdir" hadis-i şerifine ittiba ederek, elinden gelen gayreti gösterdikten sonra Allah'a tevekkül eden ve kadere razı olan bir insan, "Kâfî" isminin tecellisiyle ruhunda bir genişlik, bir rahatlık ve ulviyet kazanır.

•••

Bir başka açıdan:

Cenâb-ı Hakk'ın en çok yâd ettiğimiz güzel isimlerinden birisi Rab ismidir. Rab; yâni her şeyi kademe kademe, safha safha terbiye ederek bir kemâl noktasına eriştiren.

Güneş bir terbiyeden geçerek bu hâli aldığı gibi, ay da, dünya da, dünyadaki her nev'i varlık da ayrı terbiyelerden geçmişlerdir. Böylece kâinatta Rab isminin, tabiri câiz ise, şubeleri denilebilecek çok isimler tecelli etmiştir. Rabbü'l-âlemin, Rabbü's-semâvat, Rabbü'l-arz, Rabbü'n-nâs, Rabbü'l-cennet, Rabbü'n-nâr gibi...

Bunları şunun için söyledim:

Namaz kılmak, oruç tutmak, sadaka vermek gibi her bir ilâhî emirde de Rab isminin ayrı bir tecellisi vardır. Bunların her biriyle insanın kalp ve ruh âlemi ayrı bir terbiyeden geçer ve ayrı bir kemâle erer. Bu ibadetlerin de alt şubeleri var. Bunlardaki tecelliler de birbirinden farklı olsa gerek. Sabah namazıyla öğle namazı bir bakıma aynı şeyler değildir; her ikisinde de ruhun kazandığı farklı mertebeler, aldığı değişik feyizler vardır. Duha, yâni kuşluk namazı da öyledir. Cenâb-ı Hak, duha vaktine kasem ettiğine göre, o vakitte ayrı bir tecellisi var demektir. O hâlde, duha namazının feyzinde de bir başkalık olacaktır.

Kısacası, bütün ibadetlerin ayrı ayrı güzellikleri ve cennette ayrı ayrı neticeleri olduğu düşünüldüğünde şu hakikat ortaya çıkar:

Uyulan her ilâhî emir ve kaçınılan her ilâhî yasak, insan için ayrı bir terakki vesilesidir. Her şey gibi bu terakkiler de ilâhî fiillerin icrasıyla meydana gelir. Ve insan o fiilin kaynağı olan isimden yahut isimlerden böylece feyzini alır.

Meseleye bu açıdan baktığımızda, Allah Resûlünün(a.s.m.) bütün esmâya en ileri derecede mazhariyetini şöyle de anlayabiliriz. O Rehber-i Ekmel(a.s.m.) Kur’ân’ın emrettiği bütün ibadetleri en mükemmel mânâda yapmış, bütün yasaklardan hassasiyetle sakınmış, bütün güzel huyları mümkün olan en ileri seviyesiyle iç âlemine mâl etmiş ve kötü huyların hiçbirisi O’nun o pâk ruhunun semtine uğrayamamıştır.

"Şeriat ve sünnet-i seniyyenin ahkâmları"na uyduğumuz nispette, Allah Resûlünde(a.s.m.) tecelli eden isimlerden, kabiliyetimize göre, biz de istifade edecek ve feyizleneceğiz.

İmkân ve hudus

İmkân: Var olmakla olmamanın eşit olması.

Mümkin: Var olmasıyla yoklukta kalması eşit olan.

Hudus: Sonradan meydana gelme.

Hâdis: Sonradan meydana gelen.

ALLAH'IN varlığı vâcip ve ezelîdir. Mahlukatın varlığı ise mümkin ve hâdis.

Vâcip, olması zarurî, olmaması muhal demektir.

Mümkin, olup olmama hallerinden her ikisini de kabul edebilen, yani var olabildiği gibi yoklukta da kalabilen mânâsına gelir. Bir mümkin varlık sahasına çıkmışsa, onun var olması yoklukta kalmasına tercih edilmiş demektir. Bu tercih ise ancak varlığı vâcip olan Allah'ın iradesiyle gerçekleşir.

Bütün mahluklar, mümkin olmaları yönüyle birbirine eşittirler; birbirinin yaratıcısı olamazlar.

Yaratıcının kutsî hakikati, yaratılanların hakikatlerine benzemez. Yazar ile yazı, mimar ile eser ayrı mahiyettedirler. Yazılar aynı cinsten olup, bunlardan birisi bir diğerinin yazarı olamayacağı gibi, bir mimarî eserin de bir bölümünü bir başka bölümün yaptığı düşünülemez. Bunların hepsi, yazılmış yahut yapılmış olmakta eşittirler ve onları yazan veya yapan, onlara benzemekten münezzeh bir mahiyette olmalıdır.

•••

İlâhî irade, bir mümkini varlık sahasına çıkarmayı dilediğinde, onu yokluktan kurtarır, var eder. Bu varlık, yaratılmış olması yönüyle "mahluk" diye adlandırılır; sonradan meydana gelmesi cihetiyle de "hâdis"... Her mahluk hâdistir, yani sonradan ihdas edilmiş, varlığa kavuşmuştur. Bu sonradan oluşa hudus ve bu özelliğe sahip olanlara da hâdis denilir.

Mümkinlerin yaratıcısı ancak vâcip olabileceği gibi, hâdis olanları yaratan da ancak ezelî bir Zât olabilir.

İmkân ve hudus hakikatleri, böylece vücub ve ezeliyeti gösterirler. Bir başka ifade ile, vücub ve ezeliyet hakikatleri mümkin ve hâdis olan

varlıklarda okunurlar.

Nur Külliyatında imkân ve hudusun kelâm âlimlerince yapılmış tarifleri şöyle nakledilir:

‘İmkân, mütesaviy-üt tarafeyn’dir. Yani: Adem ve vücud, ikisi de müsavi olsa; bir tahsis edici, bir tercih edici, bir mûcid lâzımdır. — Sözler

"Âlem, mütegayyirdir. Her mütegayyir, hâdistir. Her bir hâdisin, bir muhdisi, yani mûcidi var. Öyle ise bu kâinatın kadîm bir mûcidi var." — Sözler

Müteğayyir, "değişen, başka bir hâle, ayrı bir mahiyete giren" demektir. Bir şeyin değişmesi, onun vâcip ve ezelî olmayıp, mümkin ve hâdis olduğunu gösterir. Meselâ, su ve toprak değişerek bir sebze hâline geliyorlar. Bu hâl gösteriyor ki, o su ve toprak da daha önceleri bir değişime uğrayarak bugünkü hallerini kazanmışlardır. Nitekim dünya güneşten koptuğunda ortada ne su vardı, ne toprak.

Yediğimiz sebze de değişimini sürdürüyor; insan bedenine geçtiğinde et, kan ve sair şeylere dönüşüyor. Bu değişme istikbale doğru da devam edip gidiyor. Demek ki, mümkin ve hâdis olan maddeyi, hâlden hâle çeviren ve muhtelif vazifelerde çalıştıran vâcip ve ezelî bir Hâkim var. O hâkim ise ancak Allah’tır.

Nur Külliyatında imkân meselesi, sadece var olup olmama şıklarına tahsis edilmez; çok daha geniş bir açıdan ele alınır.

"...Her mevcud; mahsus bir zât ve muayyen bir suret ve mümtaz bir şahsiyet ve has sıfatlar ve hikmetli keyfiyetler ve maslahatlı cihazlar ile dünyaya gönderiliyor." — Şuâlar

"Mahsus bir zât" ifadesinden başlayalım. Açıklamalarımızı herhangi bir varlık, meselâ, bir güvercin üzerinde yapalım:

İlâhî ilimde, her varlığın ayrı bir mahiyeti vardır. Bu "mahiyetler âlemi" sonsuzdur. Bu ilmî vücutlar, yaratma fiiliyle haricî vücut giyerler ve her biri ayrı bir zât olarak bu âlemde boy gösterir.

İşte bu güvercinin zâtı da, sonsuz yollardan bir yol ile ortaya çıkmıştır. Sonsuzda bir olan bu mevcut hâlin tercihi, elbette bir irade ile olmuştur ve Allah’ın varlığını ispat eder.

"Muayyyen suret" kelimesini de aynı şekilde değerlendirebiliriz. Bilindiği gibi, mâhiyetler suretlerle tezâhür ederler.

Yunus Emre,

"Ete kemiğe büründüm/Yunus diye göründüm," mısralarıyla, mâhiyetin surete bürünerek kendini gösterdiğini çok güzel ifade eder.

Yine güvercin misâline dönelim: Bu hayvanın mahiyeti, şu bildiğimiz şeklin dışında sonsuz denecek kadar çok şekillerden biriyle de kendini gösterebilirdi. Ama onların hiçbiri, onun zâtına uygun düşmezdi ve onun için faydalı olmazdı. O nazik hayvanın, o hassas ruhuna, bir kaplân yahut bir öküz suretinin yaraşmayacağı ve böyle bir bedenden onun fayda göremeyeceği açıktır.

İşte, zâtlara en uygun suretleri giydirmek de, yine bir tercih, bir irade, bir ilim işidir ve ancak Allah’a mahsustur.

Zât ve suret için yaptığımız bu açıklamaların benzerlerini, sıfatlar ve organlar için de yapabiliriz. Ve o zaman görürüz ki, her bir varlık hem zâtı, hem sureti, hem sıfatları, hem organları itibariyle sonsuz imkân yolları içinden en uygun bir yol ile varlık sahasına çıkarılmıştır.

Tabiri caizse, imkân dairesinde bulunun "sonsuz kadar sonsuz" yollardan o varlık için en uygun olan zâtın, suretin, sıfatların, organların verilmesi, Allah’ın varlığını her akıl sahibine bütün açıklığıyla ve berraklığıyla okutur.

İspatın iki yolu

İstidlâl: İspat için delil getirmek.

Delillerden hüküm çıkarmak.

Bürhan-ı limmî: Müessirden esere, sebeplerden neticelere yapılan istidlâl.

Bürhan-ı inni: Eserden müessire, neticelerden sebeplere yapılan istidlâl.

SİNAN ve Süleymaniye... İkisi de birbirine delil. Önce, Sinan'ın o yüksek dehasını, mimarlıktaki fevkalâde maharetini, sanat inceliklerine harikulâde vukufiyetini inceliyor ve onu bu yönüyle tanıdıktan sonra, "elbette böyle bir ruhtan, şöyle bir eser çıkar," diyerek Süleymaniye'yi gösteriyorsunuz. Burada müessirden esere, bir başka ifade ile sebepten neticeye bir istidlâl söz konusudur.

Yahut, önce Süleymaniye'yi bütün yönleriyle inceliyor, ondaki sanata hayran kalıyor ve sonunda şu hükme varıyorsunuz:

"Böyle muhteşem bir eserin mimarı elbette büyük bir dahi, eşsiz bir sanatkârdır."

Bu defa eserden müessire, neticeden sebebe bir istidlâl söz konusu olmuştur.

Merhametli bir zâtın rikkatinden, şefkatinden, cömertliğinden söz ediyorsunuz ve böyle bir zât elbette fakirlere ve düşkünlere yardım elini uzatacaktır diyorsunuz. Burada da müessirden esere intikal etmiş oluyorsunuz.

Öte yandan, bir gurup fakirin her gün beslendiklerine, barınma, giyecek ve yakacak gibi her türlü ihtiyaçlarının aksatılmadan yerine getirildiğine şahit oluyorsunuz. Ve "bunları icra eden mutlaka çok merhametli ve şefkatli bir zâttır," diye hükmediyorsunuz. Böylece, eserden müessire intikal etmiş oluyorsunuz.

"Ateşin dumana olan delaleti gibi, müessirden esere yapılan istidlâle "bürhan-ı limmî" denildiği gibi; dumanın ateşe olan delaleti gibi, eserden

müessire olan istidlâle de "bürhan-ı innî" denir. Bürhan-ı innî, şübhelerden daha sâlimdir." — İşârât-ül İ’caz. 86

Kur’ân-ı Kerim’de her iki istidlâlin de misâlleri vardır.

Fâtiha Sûresinin hemen başında her iki delile de işaret edilmiştir.

"Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur" buyrulmakla önce âlemlerin harika terbiyesi nazara verilmiş ve "bu terbiyeyi yapan zâtın her türlü hamde ve senaya lâyık olduğu" hükmü getirilmiştir. Burada eserden müessire istidlâl vardır. Daha sonra Rahman ve Rahîm isimleri zikredilerek, Allah’ın "din gününün sahibi olduğu" nazara verilmiştir. "Mademki Allah, Rahman ve Rahim’dir, elbette din gününü getirecek ve bu rahmet ve inayetini ahirette de devam ettirecektir," mânâsı ders verilmekle, müessirden esere, sebeplerden neticeye bir istidlâl yapılmıştır.

Nur Külliyatından "Onuncu Sözde" her iki istidlâlin çok misâlleri yer almıştır. Bu harika risalede, Allah’ın isimlerinden hareketle ahiretin varlığı ispat edilmektedir. Bu, bir bürhan-ı limmîdir. Meselâ, Hakîm isminden hareketle. "Mademki Allah Hakîm’dir, öyleyse ahiret vardır," şeklinde bir hükme varılmıştır. Ancak iş bu kadarla bırakılmamış, Allah’ın Hakîm olduğunun delilleri zikredilerek "her şeyi hikmetle yapan, her icraatında nice faydalar, maslahatlar bulunan Cenâb-ı Hakk’ın o sonsuz hikmetinin, ahireti getirmemek gibi bir hikmetsizliğe müsaade etmeyeceği," değişik açılardan izah edilmiştir. Böylece, önce âlemdeki hikmet cilvelerinden hareketle Allah’ın Hakîm olduğu ispat edilmiş (bürhan-ı innî), sonra Hakîm ismi ahiretin varlığına delil getirilmiştir (bürhan-i limmi).

Öte yandan, Dokuzuncu Söz’de "Şu gecenin sabahı ve şu kışın baharı, ne kadar makul ve lâzım ve kat’î ise, haşrin sabahı da, Berzahın baharı da o kat’iyyettedir" (Sözler, 42) buyrulmakla, bürhan-ı innî çok veciz bir şekilde aklın nazarına sunulmuştur. Geceden sonra sabahın, kıştan sonra baharın gelmesinden istidlâl edilerek dünyadan sonra ahiretin geleceği ispat edilmiştir. Burada da eserden müessire istidlâl vardır. Yani bu eserleri yapan zât, ahireti de getirebilir.

Bu kısa açıklamadan sonra Nur Müellifinin şu mükemmel tespitine bakılım:

"Kelime-i şehadetin iki kelâmı birbirine şahiddir. Birincisi ikincisine bürhan-ı limmîdir; ikincisi birincisine bürhan-ı innîdir."

— Mektûbat

Birinciye bir açıklama olarak yine Nur Külliyatında "ulûhiyet risâletsiz olamaz" hükmü getirilir. Yani, madem Allah vardır, öyleyse peygamber gönderecek ve insanlara kendini tanıtacak, onlara hak ile bâtılı, doğru ile yanlışı, güzel ile çirkini, kısacası, razı olduğu ve olmadığı şeyleri bildirecektir. Burada, ulûhiyet, risâlete delil getirilmiştir.

Öte yandan, Peygamber Efendimizin(a.s.m.) güzel ahlâk üzere olması, kendisine emin denilmesi, elinde hiçbir beşerin güç yetiremeyeceği bin mucizenin zuhur etmesi de O'nun(a.s.m.) Allah Elçisi olduğuna delildir. Burada eserden müessire istidlâl söz konusudur.

Nur Külliyatında hem bürhan-ı limmî hem de bürhan-ı innî için de birçok misâl verilmekle birlikte şu noktaya, özellikle, dikkat çekilir:

"Bürhan-ı innî, şübhelerden daha sâlimdir."

Allah kelâmında insanın yaratılışına, defalarca yer verilmesi, arz ve semanın terbiyelerine ve mükemmelliklerine dikkat çekilmesi, deveden arıya kadar nice hayvanların yaratılışlarına dikkat çekilmesi hep bürhan-ı innî kısmına girer. Bunlar, selim akılları doyurur, sönmemiş kalplere ve bozulmamış vicdanlara birer hidayet vesilesi olurlar.

Allah Resulünün(a.s.m.) tefekkür üzerinde önemle durması da bu sırdandır.

Şüpheden uzak delil

"Ateşin dumânâ olan delaleti gibi, müessirden esere yapılan istidlale "bürhan-ı limmî" denildiği gibi; dumanın ateşe olan delaleti gibi, eserden müessire olan istidlale de "bürhan-ı innî" denir. Bürhan-ı innî, şübhelerden daha sâlimdir." — İşaratü'l-İ'caz

BÜRHAN-I LİMMÎ, Allah'ın isim ve sıfatlarından hareketle mahlûkat âlemi hakkında hüküm verme yoludur. Meselâ, "Madem ki Allah Alîmdir, Hakîmdir, öyle ise yaptığı her işinde ve yarattığı her eserinde sonsuz hikmetler vardır," bir hükümdür. Bu hükümde müessirden yani eseri yapan zattan esere intikal edilmiştir. Bu yoldan giden insan, İlâhî eserler üzerinde ciddî bir inceleme yapma gereği duymayabilir. Böyle olunca eşyadaki İlâhî hikmetler hakkındaki bilgisi de çok sınırlı kalır.

Bir mahluku inceleyip, ondaki hikmetleri faydaları görüp gözetip, "Bu eserine böyle binlerce hikmetler takan Allah, elbette sonsuz bir hikmet sahibidir" diyen insan ise eserden müessire intikal etmiş ve Allah'ın Hakîm olduğunu, eserindeki hikmetlerde okumuştur. Bu zâtı, Allah'ın Hakîm olduğu hakkında hiç kimse şüpheye düşüremez. Çünkü bu hükme bizzat inceleyerek, hikmetleri görerek, bilerek varmıştır. Ama eserdeki hikmetlerden habersiz birisinin İlâhî hikmet hakkında şüpheye düşürülme ihtimali daha fazladır.

Eserden müessire geçme konusunda Üstad Bediüzzman Hazretleri şöyle bir ölçü getirmiştir:

"Arkadaş! Nefsî tefekkürde tafsilâtlı, âfâkî tefekkürde ise icmalî yaparsan, vahdete takarrüb edersin. Aksini yaptığın takdirde kesret fikrini dağıtır, evham seni havalandırır. Enaniyetin kalınlaşır, gafletin kuvvet bulur, tabiata kalbeder. İşte dalalete îsal eden kesret yolu budur." — Mesnevî-i Nuriye

Mahlukat alemini inceleyerek İlâhî isimler ve sıfatlar hakkında marifet sahibi olmak isteyen bir insan, bu fikir hareketine kendi nefsinden başlamalıdır. Bu konuda olabildiğince tafsilatlı düşünmeli, kendini bilme

konusunda ilerleyebildiği kadar ilerlemelidir. Ama, diğer varlıkları düşünürken tefekkürünü ‘icmalî’ yapmalı, yani konuyu ana hatlarıyla ele almalı, fazla derinleşme yoluna gitmemelidir. Zira, insanın dış alemdeki eşya veya olaylar hakkındaki bilgisi, çoğu zaman, yetersiz kalır ve onu yarı yolda bırakabilir.

Meselâ, insan kendi bedenindeki her organın hikmetle yaratıldığını bilir. Ama, semadaki her yıldızın vazifesini, yaratılış gayesini anlamaya zorlandığında, kendini yormaktan öte bir şey yapmış olmaz.

Buna göre, burhan-ı innî, yani eserden müessire delil getirmek, diğer delil çeşidinden daha kuvvetli, şüphelerden daha uzaktır.

Şu var ki, insan kendini incelediğinde de, ölçüyü kaçırmamalı, bilmediği sahalarda fikir yürütmeye kalkışmamalıdır. Aksi halde, büyük hatalar işleyebilir. Onun için burhan-ı innî denilince, öncelikle, "kendi yaratılışımızda, beden ve ruh dünyamızda, onlardaki İlâhî tecellilerde Allah’ın varlığına, isim ve sıfatlarına delil bulma, kendi aynamızda O’nun esmasını okuma" anlaşılmalıdır.

Bu yolun sonunun insanoğlunu ‘akrebiyet’ (en ileri yakınlık) makamına çıkaracağını şu dersten öğreniyoruz:

"Hakikat-ı insaniye haritasını ve enaniyet-i beşeriye fihristesini ve mahiyet-i nefsiyesini mütalaa ile, imanın şübhesiz ve vesvesesiz mertebesine çıkmaktır ki; sırr-ı akrebiyete ve veraset-i nübüvvete bakar." — Emirdağ Lâhikası 1

‘Harita’ kelimesi üzerinde biraz duralım:

Bir ülkenin kaç şehri olduğunu bilmek isteyen insan, o ülkenin haritasına bakıp şehirleri saymakla aradığı bilgiye kolayca erişir. Bu, nefsî tefekküre misaldir.

İkinci yol, haritaya bakmayıp o ülkeyi baştan başa gezmektir. Bu hem çok yorucu bir iştir, hem de bu gezi sonunda o ülkede, meselâ, seksen il olduğunu tespit eden bu adama, bir başkası "Senin bilmediğin iki şehir daha var." dese, bu adam söz konusu iddiayı hemen yalanlayamaz, şüpheye düşebilir. Haritadaki illeri sayan adamı ise böyle bir iddia asla şüpheye düşürmez.

Harita kelimesinin hatırlattığı bir başka mânâ:

Haritaya bakan bir insan, illerin isimleri, birbirlerine göre büyüklükleri, içlerinden nehir geçip geçmediği gibi birtakım bilgiler edinebilir. Fakat, bu

bilgiler çok sınırlıdır:

Haritadaki okyanusta su yoktur. Ondaki ırmaklar akmaz, şehirleri boştur. Ovalarında ekin, ormanlarında ağaç bulamazsınız. Haritada bütün bu hakikatlerin sadece isimleri, gölgeleri vardır. Asılların varlığı, haritaya bakmakla bilinebilir, ama bu asılların mahiyeti ve hakikati harita esas alınarak anlaşılamaz.

Buna göre, insan kendi varlığına baktığında Allah'ın bütün isimlerini okuyabilir. Meselâ, kendi kudretine ve kuvvetine bakıp, Allah'ın Kâdir ismini ve kudret sıfatını bilir. Ama, şu gerçekten de gaflet etmemesi gerekir:

Onun kudretini Allah yaratmıştır, bu kudret de onun bedeni ve ruhu gibi bir mahluktur. Bu mahluka bakarak Allah'ın kudret sıfatının mahiyetini anlamak mümkün değildir. Bizdeki kudret, Allah'ın kudretinin mahiyeti hakkında, haritadaki denizin, gerçek denizden verdiği bilgi kadar da bilgi vermez. Ne o denizde su vardır, ne de bizim kudretimizde Allah'ın kudret sıfatının mahiyetinden bir iz.

'Harita', cümlenin devamında geçen 'fihriste' mânâsını da ifade eder. Bütün âlemlerde tecelli eden İlâhî isimler insanda da tecelli etmektedir. Bu fihriste bakıp, İlâhî sıfatları ve isimleri onda okumamız mümkündür.

Bütün kâinatta tecelli eden bütün İlâhî isimleri okuyabilmek için, haritayı bırakıp ülkeyi gezen adam gibi, bizim de bütün varlık âlemini dolaşmamız gerekir. Buna ne gücümüz, ne de ömrümüz yeter. Kaldı ki, kâinat kitabından öğreneceğimiz bilgileri kendi nefsimizde daha net, daha berrak ve daha mükemmel mânâda bulabiliriz.

Meselâ, Allah'ın rahmetini kâinattaki her eserde okumamız mümkün olmayabilir. Ama kendi ruhumuza takılan merhamet sıfatını incelediğimizde, bize bu duyguyu ancak rahmet ve merhamet sahibi bir zatın verebileceğini kesin olarak biliriz.

İlâhî damgalar

Sikke: Para üstüne vurulan damga.

Sikkehane: Para basılan yer.

Hatem: Mühür. Üzerinde sahibine ait yazı olup mühür yerine kullanılan yüzük.

Turra: Padişah imzası. Tuğra.

Mühür: İmza yerine basılan yazılı damga.

İNSAN çok şeyden meydana gelmiş bir tek şeydir. Onu bütünüyle kim yapmış, kim yaratmışsa o bütünün her bir parçasını da yapan ancak O'dur.

Bütün de, parçalar da aynı hakikati haykırırlar:

"Bu varlık Allah'ın eseridir ve taklidi yapılamaz."

Saçının bir tek teli daha taklit edilemeyen insanoğlu, bu kâinat ağacının meyvesidir ve ondaki bu mucize özellik, ağacı için de geçerlidir. O ağacın da her dalında, yaprağında, çiçeğinde, meyvesinde aynı ilânı okursunuz:

"Bunu yapmak Allah'a mahsustur, taklidi mümkün değildir."

Nur Külliyatından bize tevhit dersi veren dört kelime:

"Sikke, turra, hatem ve mühür."

Hatem ve mühür yakın mânâlar taşırlar, ama sikke ile turra bizleri ayrı mânâ iklimlerine götürürler. Sikke, "paranın üstüne vurulan damga" demektir. Bu damgada, paranın basıldığı sikkehane, yani matbaa da yazılıdır. Bir sikkehanede çok değişik paralar basılabilir, ama hepsinin üstünde aynı sikke vardır. Hangisine bakılsa, paranın basıldığı yer açıkça okunur.

"Sikke" kelimesi, bizi her biri diğerinden değerli olan mahlukat âleminde gezdirir. Bir tek çiçekte bile şu sikkeyi okuyabiliriz:

"Bu eser kâinat fabrikasında yapılmıştır."

Dünya dönmese, güneş ısı ve ışık vermese, hava bu çiçeği her yönüyle kaplamasa, toprak ona saksılık etmese, su O'nun bünyesine girmese bu çiçek meydana gelemez. İşte bütün bu ve benzeri mânâlar o çiçekte saklıdır; görmek için biraz düşünmek yeterli.

Turra, bir başka ifadesiyle tuğra, "padişahın imzası" demektir. Buna göre, bu varlık âleminde her bir ilâhî eser, Allah’ın isimlerine ayna olması, onları göstermesi, okutturması yönüyle bir ilâhî turradır. Yediğimiz meyvede Hâlik, Rezzak, Musavvir, Müzeyyin gibi nice isimler okuyabiliriz. Böylece o meyve, Allah’ın bir turrası gibi, bize O’nun isimlerini okutmuş olur

İşte, Kur’ân’ın ilk emri olan "oku," öncelikle bu sikkeleri, bu turraları okumamızı emreder.

Nur Külliyatından bizi bu mânâya yönlendiren bir hikmet dersi:

"Bak şu kâinat bostanına, şu zeminin bağına, şu semanın yıldızlarla yaldızlanmış güzel yüzüne dikkat et!. Göreceksin ki, bir Sâni’-i Zülcelâl’in, bir Fâtır-ı Zülcemâl’in, o serilmiş ve serpilmiş masnuattan herbir masnu üstünde Hâlık-ı Küll-i Şey’e mahsus bir sikkesi ve herbir mahluku üstünde Sâni-i Küll-i Şey’e has bir hâtemi ve kalem-i kudretin birer menşuru olan sahaif-i leyl ü nehar, yaz ve baharda yazılan tabakat-ı mevcudat üstünde taklid kabul etmez bir turra-i garrası vardır." (Sözler, 294)

•••

Mühür üzerinde de kısaca duralım. Mühür denilince hatırımıza bir resmî yazı, dilekçe, yahut mektup gelir. Mühür bu yazının sonuna vurulur. Yazıyı yazan kim ise mührü vuran da odur. Kâinatta en son, insan yaratılmış. İnsan bu yönüyle, bir hatem, bir mühürdür ki, şu gerçeği bütün akıl sahiplerine açıkça ders verir:

"Kâinatı kim yaratmışsa, insanı O’nun sonuna bir mühür gibi vuran da odur."

Bu mânâ, küçük çapta, her meyvede de okunur. Ağacı yazan kim ise meyveyi yapan da O’dur.

Aslında yaratılışın her safhası bir öncekinin mührü gibidir. Bu, kâinat için de böyledir, insan için de.

Toprak ve su, yeryüzünde iki mühür gibi. Bu mühürlerin içleri ve yüzleri de hep mühür dolu:

Her bir balık, deniz sayfasından bir mühür.

Her bir çiçek, her bir ağaç yer yüzünde bir mühür.

Baş gövdede, göz de başta bir mühür.

Her bir yıldız, gökyüzünde bir mühür.

Kısacası, mühürlerle dolup taşıyor âsslem.

Ve en büyük mühür olan insan, bunları okuyup okumama konusunda bir ömür boyu imtihan ediliyor

İniş ve çıkış

Terakki: Yükselmek, çıkmak
Tedenni: Alçalmak, düşmek.

TERAKKİNİN lûgat mânâsı, "yüksek yere çıkmak, yükselmek," tedenninin ise, "aşağılara inmek, alçalmak, düşmek"tir.
Nur Külliyatından bir terakki tarifi:

"Evet hakikî terakki ise; insana verilen kalb, sır, ruh, akıl hattâ hayal ve sair kuvvelerin hayat-ı ebediyeye yüzlerini çevirerek, her biri kendine lâyık hususî bir vazife-i ubudiyet ile meşgul olmaktadır." — Sözler

Bu tarife göre, maddî terakkiler hakikî değil, mecazîdirler. Zira, kabir kapısında sona ererler. Eğer bu terakkiler manevî terakkilere vesile olurlarsa o başka meseledir; insanlığın hayrına olan teknoloji, insanın marifet ufkunu genişlendiren ve onu hikmet sahasında derinleştiren ilim gibi. Lâkin, sadece dünya hayatı gözetilen yahut harp teknolojisi gibi insanlığın başına belâ olan terakkiler hakikî terakki sınıfına giremiyorlar.
Hakikî terakki, insanın iç dünyasında, onu melekler sırasına geçiren hatta bazı yönleriyle onların da ilerisine götüren ilerlemelerdir. Bu ise her bir manevî duygu ve lâtifeyi yaratılış gayesine en uygun ve ilâhî rızaya muvafık şekilde kullanmakla gerçekleşir. Bu takdirde, bu lâtifeler kendilerine has ibadetlerini yerine getirmiş oldukları gibi, insanın hem manen terakkisine hem de ebedî saadetine vesile olurlar.
•••
Kalbi iman nuruyla parlayan insan terakki etmiştir. Aklı ilimle aydınlanan insan terakki etmiştir. Şefkatli ve merhametli insan terakki yolundadır. Sevgi ve korku hislerini yerinde kullanan, yani Allah için seven ve korkan insan manen ilerlemenin en büyük iki sebebini bulmuş demektir.
İnsan, bütün duyguları ve lâtifeleriyle tek başına bir şirketler gurubu gibidir. Yüzlerce belki binlerce yönden kâr sağlayabilmekte, aksi hâlde yine binlerce çeşit zararlara düşebilmektedir.

Meselâ, helâle nazar eden, ilim tahsiline yardımcı olan göz, insan ruhu için büyük bir kâr kaynağıdır. Aynı alet, haramda ve zararlı eserleri okumakta kullanılırsa insanı isyana ve iflâsa götürebilir. Her organ, her duygu, her lâtife bu mânâda değerlendirilirse Nur Müellifinin terakki tarifi çok daha iyi anlaşılır.

Ve insan, Çile'nin çileli şairinin şu yakınmasını daha iyi anlar:

"Boşuna gezmişim yok tabiatta,
İçimdeki kadar iniş ve çıkış."

Varlık ve yokluk üzerine

"Adem-i mutlak zaten yoktur, çünkü bir ilm-i muhit var." — Mektûbat

VÜCUT, Allah’ın ezelî bir sıfatı. Türkçesi, varlık. O’nun lütfuyla yokluktan kurtulup varlık sahasına kavuşana da "mevcud" diyoruz. Yâni vücut bulmuş, var olmuş.

Allah’ın icadiyle var olan her mahlûk, mevcud ismiyle anılır.

•••

Var ve yok kelimeleri, hayâlimizi ister istemez bir zamanların hararetli bir tartışmasına götürür:"Yok var olmaz, var olan da yok olmaz."

Bu söz, maddeye ezeliyet vererek âlemlerin Rabbini inkâr etme hevesine kapılan inançsız bir grubun ağzında uzun süre sakız oldu ve sonunda fen sahasının yetkili ilim adamlarınca çürütülerek çöpe atıldı.

Ben meselenin bir başka yönü üzerinde durmak istiyorum.

Bu söz bir yönüyle doğru, diğeriyle yanlış. Bu sözü yaratılışı inkâr maksadıyla söyleyenlere elbette iştirak etmek mümkün değil. Doğru olan tarafı şu:Bugün gördüğümüz hiç bir varlık, yokluktan meydana gelmemiştir. Zira, varlık yokluğun zıddıdır. Bir şeyin kendi zıddına inkılâb etmesi ise imkânsız. Kaldı ki, "yok var olur" dediğinizde, "yok" diye bir şeyin varlığını kabul etmiş olursunuz. Bu ise bir tezattır. O halde gerçeği şöylece ifade edebiliriz:Yok diye bir şey mevcut değildir.

Görünen ve görünmeyen bütün âlemler, "yokluktan" değil, "yok iken" var edilmiş, varlık sahasına çıkarılmışlardır.

Cenâb-ı Hak kendine ibadet için, iman için, mârifet için yarattığı insana, nice hakikatları anlamanın da ölçülerini lûtfetmiş. Bu, "varlığa kavuşma" hâdisesinin de bir misalini insan ruhunda aramak gerek...

Bir cümleyi zihninizde kurup şekillendirdiğinizde, o cümle o anda sizin için varlık sahasına girmiştir. O artık yok değildir. Ama aynı cümle sizin dışınızdaki kimseler için yoktur. Ancak onu yazdığınızda yahut söylediğinizde cümle başkaları için de varlık sahasına çıkmış ve kabul edilmiş olur. Siz o cümleyi zihninizde kurmadan önce böyle bir cümle

yoktu, ama yoklukta değildi. Siz onu yokluk denilen bir âlemden tutup da meydana çıkarmış değilsiniz.

Yokluk hiçbir varlığın tarlası değil, tezgâhı değil, yahut hammaddesi değil.

Gördüğümüz bütün şu varlık âlemi de, yok iken yaratılmıştır, ama yokluktan yaratılmamıştır. Her mevcudun şu harika nizamı, intizamı, hikmeti, faydası onun mükemmel bir plândan, yâni kaderden geldiğini açıkça ders verdiğine göre, İlâhî ilimde takdir edilen bir varlık mutlak yoklukta değildi. Ama biz o varlığı ancak yaratıldığı zaman görebiliyor ve ona ancak o zaman "var" diyebiliyoruz. Bu varlık, dünya sahifesinden silindiği zaman da bizim için yok oluyor, ama yokluğa gitmiyor.

Yokluktan gelme olmadığı gibi, bunun bir zarurî neticesi olarak yokluğa gitme de yoktur. O halde, "var olan yok olmaz" sözü ancak, "bu dünyadan giden varlıklar mutlak yokluğa düşmezler, Allah’ın ilminde varlıklarını sürdürürler" mânâsında doğrudur.

"Adem-i mutlak zaten yoktur, çünkü bir ilm-i muhit var. Daire-i ilim içinde bulunan adem ise, adem-i haricîdir ve vücud-u ilmiye perde olmuş bir ünvandır. Hatta bu mevcudat-ı ilmiyyeye bazı ehl-i tahkik a’yan-ı sabite tabir etmişler." — Mektûbat

A’yan-ı sabite, "eşyanın ezelden beri ilm-i İlâhîde sabit olan hakikatları" şeklinde tarif ediliyor.Bunun bir diğer ismi de "mahiyet."

A’yan-ı sabite tasavvufî bir tabir ve ilk olarak Muhyiddin-i Arabî Hazretlerince kullanılmış ve eşya arasındaki her çeşit farklılık, bu a’yan-ı sabitelerin farklı oluşlarıyla izah edilmiş.

•••

Cenâb-ı Hakk’ın zâtı birdir ama isimleri yüzlerce, binlercedir. Hatta bazı zâtlara göre İlâhî isimler sonsuzdur. İşte bu isimler arasındaki farklılık, onların tecelligâhı olacak varlıkların da farklı mahiyette olmalarını zarurî kılmıştır.

Bu ifadede bir kademe atlamış bulunuyoruz. İlâhî isimlerdeki farklılıklar, a’yan-ı sabitenin farklılığını netice verir, a’yanın farklılığı da mahlûkatın farklılığını.

A’yan için, "esma-yı İlâhiyyenin gölgeleri" tabiri kullanılıyor. Bu gölgeler isimlerden haber verirler, ama onlara benzemezler. Bunların

müstakil bir varlıkları yoktur. İlim dairesindeki taş sert olmadığı gibi, insan da hayat sahibi değildir.

Allah'ın ezelî ilmindeki varlıklar, ancak kudret âlemine, şahadet âlemine çıktıkları zaman kendilerine bu âleme mahsus sıfatları takılır. İlim dairesinde iken şehadet âlemindeki zâtlarından da, sıfatlarından da mahrumdurlar.

Bazıları, a'yan-ı sabiteye inanan evliyanın, sonunda cebriyeci görüşe kaydıklarını ve insan iradesini inkâr ettiklerini iddia ederler. Burada yanlış anlaşılan bir nokta olduğu kanaatındayım.

Bütün eşyanın, mahiyetleriyle, Allah'ın ilminde mevcut olduğu bir hakikat. Bunun aksini düşünmek Cenâb-ı Hakk'a cehil isnad etmek olur. Zamandan münezzeh olan Allah, eşya hakkında sonradan bilgi edinmekten de münezzehtir.

Bu şehadet âlemindeki varlıkların o ezelî ilme göre yaratıldıkları da bir hakikat. Hiçbir varlık ilm-i İlâhideki sûretinden bir başka şekilde dünyaya gelemez. Burada bir cebir görünmekte ve bu işler Allah'ın mutlak iradesiyle meydana gelmektedir. İlm-i ezelîde cansız olması takdir edilenin bu dünyaya canlı olarak gelmesi elbette mümkün değil. Aynı şekilde, yarı canlı mahiyetinin hayvan, hayvan mahiyetinin de insan olarak bu dünyaya ayak basması kabil değil.

İlâhî iradenin tahakkukunda elbette mahlûkun bir tercih hakkı olmayacaktır. Ama burada unutulan bir nokta var ve oldukça da önemli. Allah, insanı ilm-i ezelîsinde "irade sahibi" olarak takdir buyurmuş. Onu dünya imtihanına atmak dilemiş. Cennet ve cehennemine giden yollardan dilediğini tercih etmesi için de onu iradeli kılmış. İşte, insan mahiyetinin böylece takdir buyurulması da yine İlâhî irade iledir. İlâhî irade hükmünü icra etmiş ve insanlar a'yan-ı sabitelerine uygun şekilde, bu dünyaya iradeli mahlûklar olarak gelmişlerdir.

İradeli olup olmamanın tercihi onlara bırakılmış değil. Burada bir cebir düşünülebilir, insan mecburen iradeli olmuştur. Ama bu iradeyi dilediği gibi kullanmada serbesttir.

•••

A'yan-ı sabite değişmez, kaybolmaz. Zira, Allah unutmaktan münezzehdir. Zaten sabit olmanın mânâsı da budur. Bununla beraber a'yan-ı sabitenin müstakil bir varlığı da yoktur. Yokluk ve varlık arasındadır. Bir diğer ifade ile onların varlığı "mümkün" grubuna girer. Mutlak mânâda yok

değillerdir, zira birer ilmî vücutları vardır. Onlara var da denilemez, çünkü varlık sahasına çıkmamış, haricî vücut giymemişlerdir.

"Eşya zevâl ve ademe gitmiyor, belki daire-i kudretten daire-i ilme geçiyorlar." (Mektûbat) cümlesinde, "eşya yokluk ve hiçlikten gelmiyorlar, belki ilim dairesinden kudret dairesine geçiyorlar" hükmü de saklıdır. Zira, yokluğa gitmeyen yokluktan da gelmiyor demektir.

O halde, "var yok olmaz, yok var olmaz" sözünü söyleyenler, varlığı sadece madde âlemi olarak görmekle hataya düşmüşler, bu âlemin temel unsurlarının sabit kalmasını bir İlâhî nizam olarak değerlendirmek yerine, maddeye ezeliyet vermiş ve her şeyi maddenin yaptığını iddia etmekle hakikattan sapmış, hidayetten uzaklaşmışlardır. Ama bu cümleyi, "İlâhî ilimde mahiyetleri tahakkuk eden varlıkların bu âleme gelmeleri mutlak yokluktan değildir, bu dünyadan göçmeleri de yokluğa gitme değildir" mânâsında kullansalardı doğruyu ifade etmiş, hidayete ermiş olurlardı.

Nur müellifinin, "küfür ile iman arasındaki perde ne kadar ince ve ne kadar kalındır" sözü bu meselede de kendini açıkça göstermiyor mu?

Hayrın temeli

"Ekseriyet-i mutlaka ile hayır ve mehasin ve kemâlât, vücuda istinad eder ve ona raci’ olur. Sureten menfî ve ademî de olsa, esası sübutîdir ve vücudîdir." — Lem’alar

“ASRA YEMİN OLSUN Kİ, bütün insanlar muhakkak ki hüsrandadırlar" mealindeki ayetle başlayan Asr Sûresi’nde, hüsrana uğramayan, yani zarara düşmeyen ve maneviyatta iflas etmeyen insanların "iman edenler ve salih amel işleyenler" olduğu haber verilir.

İman eden insan, büyük bir nura kavuşmakla vücut âleminden ulvî bir pay almış demektir. Salih amel işleyen, yani amel âlemini Allah’ın rıza çizgisinde gezdiren insan da kazandığı sevaplarla yine vücut âleminden büyük bir hisse alır.

Burada, ekseriyet-i mutlaka tabirinin kullanılması, bir sonraki cümlede de ifade edildiği gibi, yanlış işleri yapmamak, hatadan uzak durmak, harama yaklaşmamak, şüpheliden sakınmak şeklinde özetleyebileceğimiz takva yolunun da ayrı bir kazanç kapısı olduğuna işaret eder. Meselâ faizden uzak durmak, görünüşte menfî ve ademîdir. Yani burada bir kaçış ve bir mahrumiyet söz konusudur. Ama o kaçışta rızaya koşma gizlidir. Haram kazançtan uzak kalmada, cennetini genişletme serveti yatar. Bunlar ise sübutîdir, vücudîdir.

Ekseriyet-i mutlaka tabiri gösteriyor ki, işlenen salih amel çeşitleri, kaçınılan haramlardan daha fazladır. Kazancın büyük kısmı, işlenen bu salih amellerle elde edilir. Sakınılan haramlar da takva kapısından insana ayrı bir servet kazandırırlar.

Ve insan biri vücudî, diğeri ademî olan bu iki yol ile, saadet saraylarını kurar, genişletir, yükseltir; tıpkı bir bitkinin gece ve gündüzden ayrı faydalar edinerek büyümesi, gelişmesi gibi.

Yükselterek mahvetmek

İstidrac: Derece derece yükseltmek veya indirmek.

Kişinin isteğini, kademeli olarak yerine getirip, sonunda onu felâkete atmak.

SEYYİD Şerif Cürcanî Hazretleri, ‘Tarifat’ adlı eserinde kerameti şöyle tarif eder: "Peygamberlik davasında bulunmayan bir kimseden zuhur eden harikulâde hâl."

Tarifin devamında, "bu hâl iman ve salih amel sahibi olmayan birisinde görülürse istidrac olur," diye ekler.

İstidracın lügat mânâsı, "derece derece yükseltmek veya indirmek"tir. Istılahta ise, "bir kimseyi, kendi arzusuna göre bir noktaya kadar tedricen götürüp, sonunda felâkete atmak," mânâsına gelir.

İnsanın nail olduğu bir nimet, eğer onun hakkında hayırlı ise, bu ilâhî bir ikramdır. Eğer o nimet o şahsın kibrini ve isyanını artırırsa bu, ikram değil istidracdır.

Bu konuda, Nur Külliyatında şöyle buyrulur: "Onların fenalıkta muvaffakıyetleri muvakkattır ve istidracdır, bir mekr-i ilâhîdir." (Sözler, 389)

Allah, bazı isyankâr ve zâlim kullarına bu fenalıklarına rağmen, bolca ihsanlarda bulunur. İlk bakışta, bunun onlar için bir nimet olduğu zannedilir. Hâlbuki, bu hâl onların kalplerini ilâhî hakikatlerden ve ahiretten iyice uzaklaştırması sebebiyle bir ikram değil, bir istidraçtır, bir mekr-i ilâhidir.

Bu hakikati ders veren bir âyet-i kerime:

"Kâfirleri fitneye düşürmek (imtihan etmek) için onlardan bir kısmına dünya hayatının ziynetleri olarak tattırdığımız şeylere sakın gözünü dikme. Rabbinin rızkı hem daha hayırlı, hem daha devamlıdır." — Tâhâ Sûresi, 131

Bu âyet-i kerimeden mü’minin de alacağı çok önemli bir ders vardır: O da, "kendisine yapılan ihsanlarla gurura kapılmaması, bunun bir istidraç da

olabileceğini düşünerek nefsinin kibirlenmesine fırsat vermemesidir."

•••

Nur Külliyatında kerametle istidracın farkı anlatılırken şöyle buyrulur:

"İstidrac (ise), gaflet içinde iken eşya-yı gaybiyenin inkişafından ve garib fiilleri izhar etmekten ibarettir." — Mesnevî-i Nuriye

Allah'tan gafil olan bir bilim adamının kendi sahasında yeni keşiflerde bulunması, insanlar için gayb hükmünde olan o gerçekleri meydana çıkarması bir istidraçtır. Nur Müellifi, bu istidraç sahibinin, söz konusu başarıyı kendi nefsine isnat etmekle enaniyet yoluna girdiğini ve gurura kapıldığını kaydeder. Yaptığı keşfin, Allah'ın bir ihsanı ve ikramı olduğunun şuurunda olan bir bilim adamı ise Rabbine şükreder, asla gurura düşmez.

•••

Nur Külliyatından bir ders:

"Lâkin o inkişaf, tasfiye-i nefs ve tenevvür-ü kalb neticesi olduğu takdirde, ehl-i istidrac ile ehl-i keramet arasında tabaka-i ûlâda fark yoktur." — Mesnevî-i Nuriye

Bazı insanlar, nefislerini terbiye ve kalplerini nurlandırma vadisinde bir gayretin içine girmiş ve vahiyden habersiz olarak kendi akıllarıyla bazı metotlar geliştirmiş olabilirler. Cenâb-ı Hakk bu gibi gayretleri de neticesiz bırakmaz. Onları da manevîyat sahasında birtakım lütuflara mazhar kılar. Ancak Üstadın ifade ettiği gibi, bu hâl "tabaka-i ûlâda" yani işin ilk basamağında kendini gösterir. Ondan sonraki marifet ve muhabbet mertebelerinde, bu gibi kimseler, akıl ve kalplerini vahyin nuruyla nurlandıran kâmil mü'minlere asla yetişemezler.

Din ve fen

"Kur’an, şu kitab-ı kebir-i kâinatın bir tercüme-i ezeliyesi..." — Sözler

"Köle efendisine ve hizmetkâr reisine ve veled pederine nasıl düşman ve muarız olabilir. Halbuki, İslâmiyet, fünunun seyyidi ve mürşidi ve ulûm-u hakikiyenin reis ve pederidir." — Muhakemat

BİR TAKIM çevreler, din ile fenni iki zıt kutup gibi gösterme gayretindeler.

Gerçekten din fenne karşı mıdır? Bu mesele çok yönlüdür. Sadece birkaçına temas edelim.

Hak Din Fenne Karşı Olamaz

Din denilince iki ayrı mefhum hatıra gelir. Biri "Hak din", diğeri "bâtıl dinler". Bâtıl dinler, ya insanların kendi hayallerinden doğan, yahut bir hak dinin tahrif edilmesiyle ortaya çıkan bir takım saçma inançlardır. Hak din ise, bu kâinatı kudretiyle yaratıp, hikmetiyle ve ilmiyle tanzim eden, yeryüzünü insanlara beşik, Güneşi lâmba yapan, zemini çiçeklerle, semayı yıldızlarla donatan Cenâb-ı Hakk’ın bir emir ve yasaklar manzumesidir.

Hak kitap, Allah’ın fermanı ve bu kâinat O’nun mülkü ve mahlûkudur. Nitekim bu âlem için, "kâinat kitabı" denilmiştir. Her bir fen bu kitaptan bir sahifenin, bir cümlenin, yahut bir noktanın tefsiri, açıklanmasıdır. İnsan bedeni bu kitaptan sadece bir kelime. Ondaki her organ için nice eserler yazılmış. Diş, bir tek harf gibi, Ondaki ince esrar üzerinde nice tezler yapılmış. Bir hücre, bir atom, bu kâinat kitabının birer noktası hükmündeler. Onların tefsirleri ayrı birer ilim kolu olarak gelişmiş. O halde, âlemdeki hikmetleri tefsir eden ve gizli güzellikleri ortaya çıkaran fenlerin İlâhî fermana aykırı olması düşünülemez.

Bazı çevreler, fennin her keşfini, dine karşı kazanılmış bir zafer gibi ilân ediyorlar. Bu, fenni inkâr eden bir bâtıl din için doğru olabilir. Yahut Avrupayı asırlarca fenden uzak tutan ve "Dünya dönüyor" dediği için

Galile’yi Engizisyon önüne çıkartan kiliseye karşı aklın zaferi sayılabilir. Ama, bir Müslüman bu tür gelişmeleri: "Allah’ın kudret kitabı olan şu kâinattan bir sırrın daha çözülmesi" şeklinde değerlendirir. Ve yine bir Müslüman, bütün medeniyet harikalarını insan aklının birer meyvesi olarak görür ve bunları, insana bağışlanan istidadın ve ona tanınan fırsatın birer neticesi olarak bilir. "Arıya bal yapmayı ilham eden, koyunu süt fabrikası yapan Cenâb-ı Hak, insan aklına da böyle harika meyveler verdiriyor" diye düşünür. Yeni keşifleri duydukça, Allah’ın ilmine ve hikmetine karşı hayranlığı ve hayreti daha da artar.

Din ile Fennin Sahaları

Fen ilimleri, İlâhî kudretle yaratılmış bulunan şu kâinattan bahsederler. Din ise, onun yaratıcısını tanıttırır. Fen, âlemde hiçbir varlığın vazifesiz olmadığını ispat ederken, din insanın da başıboş olmayacağını bildirir ve vazifesini de "ibadet" olarak tespit eder. Fen, bedeni bütün incelikleriyle ele alırken, din o hanede misafir olan ruha hitap eder. Meselâ, fen gözü incelerken, din nelere bakılıp nelere bakılmayacağını talim eder.

Kur’an-ı Kerîm bir fen kitabı değil, insanları hidayete irşad ve kulluğa davet eden bir İlâhî fermandır. Bundandır ki, âyet-i kerimelerde fennî meselelere sadece işaretler edilmiştir. O İlâhî fermanda bugünkü medeniyet fenleri açıkça haber verilseydi, insanlık âlemi asılarca bu hakikatları akla sığıştıramayacak, belki de inkâra sapacaktı. Bu ise, İlâhî irşat ve ikaza, emir ve davete perde olurdu.

Kur’an-ı Kerîm’in nüzul sebebi başlıca dört esasta toplanıyor. Birincisi: Allah’ın varlığını, birliğini... kullara tebliğ. İkincisi: Allah’ın razı olduğu insan tipini Peygamberimizin (S.A.V.) şahsında insanlığa takdim. Üçüncüsü: Rablerine nasıl ibadet ve şükredeceklerini insanlara talim. Dördüncüsü de, bu fâni dünyadan sonra gidilecek bâki âlemi beşere haber vermek...

"Kur’an’daki anâsır-ı esasiye ve Kur’an’ın takip ettiği maksatlar: "Tevhid", "Nübüvvet", "Haşir", "Adalet ile ibadet" olmak üzere dörttür." — İşârâtü’l-İ’caz

Şimdi düşünelim: Bu dört hususta Kur’an-ı Kerîm’in beyan ve tebliğ ettiği hükümlerden hangisinde fenne söz düşebilir? Tâ ki, fennin beyanıyla İlâhî ferman arasında zıddiyet olabilsin. Meselâ, Kur’an-ı Kerîm, Cenâb-ı

Hakk’ı bizlere, bütün sıfatları, fiilleri, isimleriyle tanıtmıştır. Bu sahada fennin konuşacak bir tek kelimesi yoktur. Yine Kur’an-ı Kerîm, örnek insanlar olarak beşere, "Peygamberleri, Sıddıkları, Şüheda ve Salihleri" takdim etmiş ve Allah’ı sevmenin yolunu "Habibullah’a ittiba" olarak tayin etmiştir. İnsanlık âlemine, bu vadide bir başka insan modeli sunmak da fennin sahası değildir. Yine, Kur’an-ı Kerîm, Hâlıkımızın emir ve yasaklarını bizlere beyan buyurmuştur. Bu konu da fennin sahasına girmez. Yâni fen, kalkıp da "Cenâb-ı Hak insanlardan şunları, bunları istiyor" diyecek halde değildir. Yine, İlâhî ferman kabirden, haşirden, âhiret ülkesinden bahsetmiştir; fennin sahası ise bu dünyadır.

Kaldı ki, Hak kitaplarının en sonuncusu ve en mükemmeli olan Kur’an-ı Kerîm’de, ne Aya gidilemeyeceğine, ne uçak yapılamayacağına, ne de elektriğin keşfedilmeyeceğine dair bir tek âyet bulmak mümkün değil. İnsanları fenden meneden bir yasak da mevcut değil. O halde, kıyamete kadar daha ne tür keşifler yapılsa, hangi gezegenlere gidilse, bütün bunların din ile doğrudan ilgisi yok demektir.

Dini hedef alan ve henüz deney ve tecrübeyle ispatlanmamış kasıtlı teorilere gelince, bunları birer fennî gerçekmiş gibi takdim etmek ancak demagojidir. Bu ise bahsimizin dışındadır.

Hangisi Daha Önemli?

"Din mi, ilim mi?" tartışmalarını sürdürenler genellikle, din ve inancı ikinci derecede, fen ve tekniği ise esas kabul ediyorlar. Beşer için bu ikinciyi birinciden daha zarurî, daha önemli zannediyorlar. Halbuki, fen ve teknik insanın ancak maddî ihtiyaçlarının teminine hizmet eder ve onun bedenî rahatıyla ilgilenir. Ruhun huzuru ise bambaşka bir sahadır. Bu sahanın güneşi ancak ve ancak "Hak Din"dir. Ve beşerin hakiki saadeti en başta buna bağlıdır. Hak din insana, bu dünyaya tesadüfen gelmediğini, vazifesiz olmadığını ve ölümle hiçliğe atılmayacağını telkin eder. Onu bu dünyada Allah’ın aziz bir misafiri ve arzın halifesi olarak takdim eder.

Ve mü’min, bu dünyada bir yolcu gibi yaşar. Hâdiseleri bu nazarla değerlendirir; dünyadan da nasibini unutmaz. Tembelliğe ve miskinliğe düşmez. Her iki dünya saadeti için elinden geldiğince çalışır. Neticede Allah’a tevekkül eder. Lâkin esas olanın âhiret olduğunu bilir.

Bir misal verelim: Dün hacca at ile, deve ile gidiliyordu, bugün otobüsle, uçakla gidiliyor. Dinde esas olan hac farizesinin yerine

getirilmesidir. Kul için bu farizeyi en rahat bir şekilde yerine getirme kapısı da sonuna kadar açıktır. Şunu söylemek istiyorum:

İnsanlığın yaratılış gayesi, bugünkü keşifler yapılmadan önce de yerde kalmış değildi.

Meselenin Psikolojik Yönü

Gördüğümüz kadarıyla, "din ile ilim çatışır mı, çatışmaz mı?" münakaşalarını sürdürenlerin çoğu ölümü unutmak, ibadetten kaçmak, âhireti düşünmemek isteyen kimseler...

Onlardan birisine soruyorsunuz:

–Her nimet bir teşekkür ister, değil mi?

–Evet, diye cevap veriyor.

Devam ediyorsunuz:

–Bu şükrü yapmamak nankörlüktür, değil mi?

Cevap yine aynı yolda:

–Elbette!..

–"Pekalâ", diye sürdürüyorsunuz konuşmanızı, "Saatteki hızı yüzbin kilometreyi aşan bu arz küresi üzerinde seni yıllardır gezdiren, her nefeste kanını temizlettiren, ruhunu ‘akıl, hâfıza ve hissiyatla...’, bedenini de ‘el, ayak, mide, ciğer...’ gibi maddî organlarla donatan Allah’a şükür ve ibadet etmen gerekmiyor mu?"

Bu sorunuz karşısında ne diyeceğini şaşırıyor ve

–"Söyle bakayım, dinimize göre tüp bebek yapılabilir mi?" gibi mevzuyla hiç alâkası olmayan bir soru atıyor ortaya. Böylece meseleyi saptırmak ve sahadan uzaklaşmak istiyor. Sanki, siz o soruya cevap veremeyince onun Allah’a karşı teşekkür borcu ve ibadet mükellefiyeti kalkacakmış gibi...

"Din ilme ters düşer mi, düşmez mi?" münakaşalarının altında genellikle bu psikoloji yatar. Genellikle diyorum, çünkü sayıları az da olsa, bu gibi meseleleri öğrenmek için soranlar da yok değil...

Zekanın hayırsızı

Cerbeze: Aldatıcı bir zekâ ile hakkı bâtıl, bâtılı hak göstermek.

NUR Külliyatında cerbezenin, "kuvve-i akliyenin ifrat mertebesi" olduğu ifade edilerek şu tarif getirilir:

"Hakkı bâtıl, bâtılı hak suretinde gösterecek kadar aldatıcı bir zekaya mâlik" olmak. — İşaratü'l-İ'caz

Bir misâl: Avrupa hayranı birisi, orada gördüğü bütün güzellikleri övgülerle sıralar, sonra başlar bizdeki noksanlıkları tek tek anlatmaya. Ve ortaya öyle bir tablo çıkar ki, sanki bütün güzellikler orada, bütün çirkinlikler de bizde toplânmış. İşte bu, Bediüzzaman Hazretlerinin ifadesiyle "Avrupa'nın mehasinini mesavimizle muvazene etmek"tir ve bir cerbezedir. Kaldı ki, Avrupa'nın güzelliği diye takdim edilen şeyler, ne oradaki insanların faziletlerinden, ne de Hıristiyan dininden kaynaklanmaktadır. Bunların tamamı, menfaat esasına bina edilen ve hassasiyetle uygulanan disiplinli bir sistemin meyveleridir.

Bu konuda bir hatıramı nakletmek isterim.

Avrupa'da bir dostumdan şunları dinlemiştim:

"Bizde belediyeler zemin katta oturanların kira ücretlerini düşük tutarlar. Buna karşılık, kar yağdığında evin önünün temizlenme görevini de zemin katında oturan kiracıya yüklerler. Bu görevin yapılıp yapılmadığını sıkça kontrol etmelerine gerek yoktur. Öyle bir müeyyide getirilmiştir ki, kiracı kar yağar yağmaz hemen dışarı fırlar ve evinin önünü temizler. Zira, oradan geçen bir adamın, kayma sonucu ayağı kırılsa O'nun bütün tedavi masraflarını o kiracı ödeyecektir. Bu ise çok büyük bir yekûn tutar."

Şimdi, kanun korkusuyla kapısının önünü derhal temizleyen sefih bir garplıyı, bu konuda ihmalkâr davranan faziletli bir müslümandan daha üstün göstermeye çalışmak tam bir cerbezedir.

Nur Külliyatında konunun bir başka yönü şöyle nazara verilir:

"Cerbezenin tavr-ı acibi; zaman ve mekânda müteferrik şeyleri toplar, bir yapar. O siyah perde ile her şeyi temaşa eder." — Münazarat

Üstadın bu ifadeleri, bazılarının hacılara sıkça çatmasını hatırlattı bana. Burada da bir cezbeze söz konusudur. İnsan kuldur, hata yapabilir. Ama bu hatayı yapan hacı ise hata, her nedense, doğrudan, hacılar hanesine yazılır. Bütün hacıların işledikleri hatalar aynı hanede toplânır ve sonunda büyük bir hata kümesi çıkar ortaya. İşte, denilir, bütün bu hataları işleyenler hep hacılardır. Bu ulvî müesseseye böylece hücum edilir.

Bu gibi sözleri dinleyen şahıs düşünemez ki, bu hatalar farklı şahıslardan sudur etmiştir ve bunları alt alta koyup toplamanın mantıkî bir yönü yoktur.

Bu mantığa göre, bütün insanların işledikleri cinayetlerin, yaptıkları hataların, ettikleri zulümlerin tamamını toplayıp "insanlığı" itham etmek gerekmez mi?.

•••

Nur Külliyatından son bir cümle:

"Cerbezenin şe’ni, bir seyyieyi sünbüllendirerek hasenata galib etmektir." — Münazarat

Cerbezeci insan, bir mü’minden bir tek kötülük görmüşse, bunu çoğaltır, büyütür ve onun bütün iyiliklerini bu tek kötülükle örtmek ister. Bu da bir cerbezedir ve büyük bir zulümdür.

Birliğin bereketi

"Hayat, cilve-i tevhiddendir, müntehası da vahdet kesbediyor." — Mektubat

KESRET, çokluk; ‘vahdet’, birlik; ‘tevhid’ ise birleştirme, bir araya getirme, birlikte düşünme demektir. "Binlerce taş" sözü, ‘kesreti’ yani çokluğu ifade eder. Bunların tevhit edilmesi, bir araya getirilmesiyle bir camii inşa edildiğinde kesretten vahdete geçilmiştir. Artık o câmii, ‘binlerce taş’ değil, ‘bir binadır’.

Kelime-i tevhitte, Allah’ın bütün isimleri ve sıfatları birlikte düşünülür. Yani, "lâ ilahe illallah" denildiğinde, "Allah’tan başka hak Mabud yoktur." mânâsı yanında, "O’ndan başka Hâlık, Mâlik, Rezzak, Şafi,.. yoktur." mânâları da hatıra gelir. ‘Allah’ lafzı, bütün İlâhî isimlere delâlet ettiği için, kelime-i tevhitte bütün esma tecellileri toplanır ve bu isimlerin tek sahibi olan Allah’tan bilinir.

Hayat tevhidin bir cilvesidir. Yani, bu muhteşem kâinatın sayılamayacak kadar çok yapı taşları vardır. Ama sonunda bu âlem, hayat meyvesi verecek bir ağaç olarak yaratılmıştır. Hayatı düşünen insan, Bu harika eser ancak bu kâinatın Hâlık’ına mahsustur hükmüne varır. Kesret âlemi olan bu kâinat, şecere-i hilkat denilen bir tek ağaç olarak düşünüldüğünde ‘kesretten vahdete’ gidilmiş olur. Bu ağacın tamamı hayata hizmet ettiği cihetle de hayat, ‘bir cilve-i tevhid’ taşımaktadır.

Öte yandan, "Hayat dahi, pekçok sıfâttan yapılmış bir hakikattır— Sözler " cümlesinde hayatın çok harika bir yönüne işaret edilmiştir.

Kâinat hayata hizmet etmekle vahdete erdiği gibi, bu kâinatın en son ve en mükemmel meyvesi olan insanda da bu gerçek bir başka şekilde kendini gösterir:

İnsan, bütün organları, hücreleri ve atomlarıyla bir ‘kesret âlemi’ iken, bunların tamamının hayatın etrafında toplanması ve bir tek ruha hizmet etmesiyle, bu kesret âlemi ‘vahdete’ ermiş ve ‘insan’ olarak adlandırılmıştır.

Hayatın keşifleri

"Hayat dahi, mevcudatın keşşafıdır. Keyfiyatın tahakkukuna sebebdir." — Sözler

KEMİYET, adet mânâsına geliyor. Keyfiyet ise kalite, yani "bu adetleri birbirinden farklı kılan üstün yönler, görevler, özellikler" demek oluyor.

"Güneş'in ışığı Ay'dan daha parlaktır.", "Hava topraktan daha latiftir.", "Yer küremiz atmosferle kaplanmıştır." "Diğer gezegenlerde su yoktur." gibi hükümler, ancak hayat sayesinde bir mânâ ifade ederler. Hayatsız bir kâinatta katıyla sıvı, parlakla, solgun, ışıkla karanlık, hava ile su, Güneşle Ay birbirinden pek farklı sayılmazlar. Bunların hepsi, "mamûl maddesi olmayan bir fabrikanın farklı aksamı" gibi kalırlar. Ama hayatın yaratılmasıyla atmosfer de mânâ kazanmıştır, gece ve gündüz de. Güneş de hikmetli bir varlık olmuştur, Ay da, yer küresi de.

Bu söylediklerimiz, dünyada sadece bitkilerin yaratılmış olduğu devre için bile geçerlidir. Ama hayvanlar ve insanlar âlemi yaratılmazdan önce, yine birçok keyfiyet, kemiyet olmadan öteye geçemiyordu. Meselâ, bir taş parçasıyla bir elmanın farkı ancak canlıların yaratılmasıyla ortaya çıktı.

Sadece hayvanların yaratılıp insanların henüz yeryüzüne misafir edilmedikleri dönemde de yeryüzünde İlâhî sanatları temaşa ve tefekkür edecek bir canlı türü mevcut değildi. Akıl sahibi bir varlık olan insanın yaratılmasıyla bu âlemdeki pek çok eşyanın vazifeleri, faydaları, birbirleriyle ilgileri ortaya çıktı ve eşya ayrı bir keyfiyete büründü.

Bu keyfiyet; kâinatın insana hizmet etmesi ve cennet yahut cehenneme aday olan bu yeni tür için bir imtihan meydanı olmasıydı.

İnce nakışlar

"Hayat tek başıyla bir Hayy-ı Kayyum'u bütün esma ve şuunatı ile bildirir. Çünki hayat, pek çok sıfâtın memzuç bir macunu hükmünde bir ziya, bir tiryaktır."— Sözler

BİRŞEY mutlak zikredilince kemâline masruftur, yani, o şeye sahip olan en mükemmel fert anlaşılır. Bu kaideye göre, hayat denilence de insan hayatı akla gelir.

Bizim, diğer hayat çeşitleri hakkındaki bilgimiz özet bir bilgidir; tahminlere dayanır. Kendi hayatımız hakkında ise vicdanımıza dayanan doğru bilgilere sahibiz. Bu sebeple söz konusu vecizeyi, insan hayatını esas alarak anlamaya çalışmamız daha doğru olur.

Hayat, ruhun bir sıfatıdır. İrade, görme ve işitme de ruhun sıfatlarıdır. Fakat, hayatın bu noktada ayrı bir yeri vardır. Ruh, hayat sahibi olduğu için görmekte, işitmekte, irade etmektedir. Kaynak sıfat, 'hayat'tır. Yoksa, ruh, işitme sıfatına sahip olduğu için görüyor, yahut irade sıfatına sahip olduğu için işitiyor değildir.

İşte hayatta bütün sıfatlar memzuç, yani birbiriyle mezc olmuş, karışmış, bitişmiş ve bir tek şey haline gelmiş olduğu içindir ki, İlâhî sıfatlar gibi, esma ve şuunat da hayat ile bilinmektedir.

•••

Hayat sıfatı, Allah'ın 'Hayy' yani 'hayat sahibi' olduğunu açıkça gösterdiği gibi, O'nun 'Kayyum' olduğunu da bildirir.

Hayatın gitmesiyle, beden hiçbir vazife göremez hale gelir; yıkılıp dağılır. Bu hal gösteriyor ki, hayat Kayyum isminin de bir cilvesini taşımaktadır.

Bu âlemdeki her mahluk da, varlığını Allah'ın Kayyum isminin bir tecellisiyle devam ettirmektedir.

İnsanın bütün organları gibi, bütün duyguları ve bütün his dünyasının da faaliyet göstermesi hayat sıfatı sayesindedir. Elimizi kaldırıp indirmemiz, yürümemiz, kalbimizin, midemizin ve diğer organlarımızın çalışmaları hep hayata dayandığı gibi, sevmemiz, korkmamız, istek duymamız,

heveslenmemiz, öfkelenmemiz, şefkat etmemiz de hayat iledir. Hayatsız cisimlerde bunların hiçbiri görülmez.

"Ruhumuzun işleri" diyebileceğimiz bütün bu faaliyetler, İlâhî "isimlerden ve şuunattan" haber verirler.

Konunun dahi iyi anlaşılmasına yardım eden bir başka Nur dersi:

“Hayat, bu kâinattan süzülmüş bir hülâsadır.” — Lem’alar

Bir ağacın özeti ve programı hükmünde olan çekirdek, diyebilir ki, "Ben tek başıma bütün ağaçta tecelli eden İlâhî isimlerin mânâlarını ifade edebilirim."

Kâinat ağacının da süzülmüş hülasası, yani meyvesi hayattır. Güneşte hayat yoktur. Ayda da yoktur. Elementlerin de hiçbiri hayat sahibi değildir. Ama bunların tümünden meydana gelen kâinat fabrikasının mahsulleri, Allah’ın ihya (hayat verme) fiilinin bir tecellisiyle hayata kavuşmuşlardır.

Allah, meyveyi ağaçsız da yaratabilir. İnsanlara ve hayvanlara da hayat nimetini, meleklerde olduğu gibi, sebepsiz verebilir. Ama öyle yapmamış, bu hikmet âleminde her şeyi bir sebebe bağladığı gibi, hayatı da bu kâinatın, bir bütünlük içerisinde, bir fabrika gibi çalışmasına bağlamıştır.

İşte kâinat ağacının yahut kâinat tezgâhının bu şekilde yaratılması, aralarındaki harika ilgilerin böylece kurulması ve dokunması sonucu, kâinat bir "hayat fabrikası" halini almıştır.

Bu fabrikanın ilk mahsulleri, yarı canlı olan bitkilerdir. Onları hayvanlar takip etmiş ve en sonunda da insan yaratılmıştır.

Nur Müellifi bir eserinde, "kâinatı bir ağaca, elementleri onun dallarına, bitkileri yapraklarına, hayvanları çiçeklerine, insanları ise meyvelerine" benzetmiştir.

Hayat mahsulü veren şu kâinat tezgâhının en mükemmel neticesi insan hayatıdır. Bu hayat, tek başıyla, bütün kâinatta tecelli eden isimleri, sıfatları ve İlâhî şuunatı gösterebilecek bir mahiyete sahiptir.

Üstadımızın hayat için kullandığı şu ifadeler, konunun daha iyi anlaşılmasına ışık tutar:

"Hem Rahman, Rezzak, Rahîm, Kerim, Hakîm gibi çok esma-i hüsnanın cilvelerini câmi’ ve rızk, hikmet, inayet, rahmet gibi çok hakikatları kendine tabi eden ve görmek ve işitmek ve hissetmek gibi umum duyguların menşei, madeni bir acube-i hilkat-i Rabbaniyedir." — Lem’alar

Rızık, hayat sahiplerine lazımdır.

Hikmet, hayat sahibinin her hücresinde, her organında çok net olarak görülür ve okunur.

İnayet ve rahmet, ancak hayat sahiplerine yapılır.

Örnekleri artırabiliriz:

Şifa ancak hayat sahipleri için geçerlidir.

Tövbe etmek ve affedilmek de yine günahkâr hayat sahipleri için söz konusudur.

Gazap, kahır ve ceza verme de yine hayat sahiplerinde bulunan özelliklerdir.

Şükür ve hamdi hayat sahipleri yaparlar.

İman, marifet, muhabbet gibi ulvî meziyetler ancak hayat sahiplerinde bulunabilir.

İlim, irade, görme, işitme gibi sıfatlar hayat sahiplerine mahsustur.

İzzet ve zillet, tevazu ve kibir hayat sahiplerinde bulunur.

Süzülmüş hülasalar

"Hayat, bu kâinattan süzülmüş bir hülâsadır.. ve şuur ve his dahi hayattan süzülmüş, hayatın bir hülâsasıdır.. akıl dahi şuurdan ve histen süzülmüş, şuurun bir hülâsasıdır.. ve ruh dahi, hayatın hâlis ve safi bir cevheri ve sabit ve müstakil zâtıdır." — Lem’alar

BİLİNDİĞİ GİBİ, belli bir sanat dalında, bir okulu temsil edecek bir tek öğrenci seçilmek isteniyorsa şu yol takip edilir: Önce sınıf birincileri, bunlar arasından da okul biricisi seçilir. Biz, bu öğrencinin bütün bir okuldan süzüldüğünü, mecazî olarak, söyleyebiliriz.

Hepsi cansız olmada birleşen elementlerden ve atomlardan muhteşem bir kâinat inşa edilmiş bulunuyor. Bu âlemdeki küreler, unsurlar öyle mükemmel tanzim edilmişler ve öyle hassas yerleştirilmişler ki bunlardan meydana gelen kâinat fabrikasında bitkiler âlemi boy göstermiş.

İşte bu bitkiler âlemi şu kâinattan süzülmüş bir hülasadır.

Daha sonra her bitki türünün kendine takılan özelliklerle yardımına koşacağı yeni bir gurup varlık daha yaratılmış. Hayvanlar âlemi dediğimiz bu yeni misafirler, şuur ve his dünyasına sahipler. Bir hayvan; şuuruyla ve hissiyatıyla dostunu, düşmanını tanımakta, rızkını arayıp bulmaktadır. Ama bu canlıların hiçbiri, ne kendi bünyesinde, ne de kâinatın tümünde cereyan eden harika işleri düşünecek, tefekkür edecek ve bunları hayret ve muhabbetle karşılayacak bir kabiliyette değildir.

İnsanın yaratılmasıyla âlem, akıl sahibi bir varlığa kavuşmuş ve bu gibi ulvî vazifeler böylece sahibini bulmuştur.

Buna göre, bitkiler âleminin kâinattan süzülmesi maddî bir süzülme değil, kâinatın bir meyvesi olmaları bakımındandır. Her ne kadar, bitkilerin maddeleri bu âlemdeki elementlerden yapılmış ise de onlardaki yarı canlılık özelliği, hiçbir elementte, hiçbir atomda yoktur. Bu bir terakkidir ve ‘süzülme’ olarak ifade edilmiştir.

Bitkilerdeki yarı canlılığı ayrı bir âlem olarak düşünürsek, bundan şuurlu ve hisli bir varlığın süzülmesi de ayrı bir terakki basamağıdır.

Son safhada, bu hayvanlar âleminden yeryüzünün halifesi olma kabiliyetine sahip bulunan harika bir mahluk süzülmüştür: İnsan.

İnsanda hem hayat, hem şuur, hem de his mevcuttur. Bitkiler ve hayvanlar âleminde olan şeyler daha ileri seviyesiyle insanda da vardır. Ama o insana, akıl ihsan edilmesi apayrı bir lütuftur ve insan bu yönüyle hayvanlar âlemini çok gerilerde bırakmıştır.

İşte, ‘süzülme’ ifadesinde bu terakki ve bu geri bırakma mânâsı saklıdır.

Bu süzülmeler daha sonra da devam etmiştir.

Akıl sahipleri ayrı bir âlem, ayrı bir kâinat olarak düşünüldüğünde, bunlardan peygamberler süzülmüş, peygamberler de yine ayrı bir âlem kabul edildiğinde, bu nuranî âlemden de ahir zaman peygamberi (asm) süzülmüştür.

Konunun devamındaki, "Maddî ve manevî hayat-ı Muhammediye (asm), âsârının şehadetiyle hayat-ı kâinatın hayatıdır." (Lem’alar) cümlesinde de benzer bir teşbih yapılmış ve bütün âlemlerdeki hayat, bir beden gibi kabul edilerek bu bedenin hayatının ve ruhunun "hayat-ı Muhammediye" olduğu beyan edilmiştir. Yani "Allah Resulünün (asm) hayatı, bu âlemin hayatının hayatıdır; o hayat olmazsa bu âlemin de hayatı son bulur, yahut âlem cansız bir varlık gibi olur." demektir.

"Ruh dahi, hayatın hâlis ve safi bir cevheri ve sabit ve müstakil zâtıdır." ifadesinde, ruhla hayat arasıdaki ilgi güzelce ortaya konulmuştur. Ruh zattır, hayat onun sıfatıdır.

Öte yandan, hayat bir sedefe benzetilmiş, o sedefteki incinin ruh olduğu ifade edilmiştir. Kâinatın, hayatı netice vermesi gibi, bu hayat da ruhu netice vermiştir; ruhun değeri, diğer hayatlardan o kadar ileridir.

Onlar kap, ruh ise o kapta saklanan cevher makamındadır.

Koyu karanlık

"Dalalet-i fikrîdir; zulümat-ı kalbîdir; israf-ı cesedî..." — Sözler

DALALET, "doğru yoldan sapma, haktan ayrılma, istikameti terk etme" demektir. Kişi, böyle yanlış bir yola girmeye kendi aklıyla karar vermiştir. Şahsî fikrini esas almış ve kendine göre bir yol çizmiştir. Bu yanlış yolda giderken işlediği her günah ise onun kalbinin kararmasına yol açan siyah bir lekedir.

"Bir günah işlendiğinde kalpte bir kara leke hasıl olur. Tövbe ederse, o leke silinir." — Hadis-i Şerif

Eğer bu yanlış fikirler o şahsın imanına zarar verirse, bu defa kalpte hasıl olan zulümat, günahınki ile ölçülemeyecek kadar büyük olur. İman hususundaki yanlış yorumlar, sonunda o kimseyi küfre meylettirir. Kalbin asıl zulümatı ve en koyu karanlığı işte bu küfür olur.

Yanlış yola giren ve yanlış inançlara kapılan kişiler, bir İlâhî emanet olan kendi bedenlerini de yanlış yerlerde kullanır, israf ederler.

Gereksiz yahut zararlı konuşmalar dilin israfıdır. Hikmetsiz bakışlar, zararlı okumalar yahut haram nazarlar gözün israfıdır.

Kısacası her bir organ, insan için büyük bir sermaye iken, bunların yanlış yahut faydasız sahalarda kullanılmaları bedenin israf edilmesidir.

İsm-i has ne demektir?

"Bütün esma-i hüsnanın ifade ettiği mânâlar ile bütün sıfat-ı kemâliyeye Lafza-i Celal olan "Allah" bil'iltizam delalet eder. Sair ism-i haslar yalnız müsemmalarına delalet eder. Sıfatlara delaletleri yoktur. Çünki sıfatlar, müsemmalarına cüz olmadığı gibi aralarında lüzum-u beyyin de yoktur." — Mesnevî-i Nuriye

LAFZA-İ CELL olan 'Allah' ismi, hem bütün İlâhî sıfatları, hem de bütün esma-i hüsnayı içine alır. 'Allah' dendi mi, bütün bu sıfatlar ve isimler birlikte düşünülür.

Sair ism-i haslarda bu özellik yoktur.

Burada geçen 'ism-i has' ne demektir? Bunun farklı değerlendirmeleri yapılıyor. Çoğunluğun kanaati, buradaki ism-i hasların mahlûkata baktığı, yani mahlûkata verilen özel isimler olduğu şeklindedir.

Konuyu, insan eksenli olarak açıklamaya çalışalım:

Bir insana verilen isim, onun istidadını, kabiliyetini, bilgisini, hünerini ve ahlâk dünyasını aksettirmeyebilir. Zaten o isimden böyle bir şey de beklenmez; kişiye delalet etmesi, onu başkalarından ayırması yeterlidir. Bir insanın ismi, meselâ, Kadir ise, onun güçlü ve kuvvetli olması gerekmez. Bu sıfatlar, ondaki Kadir isminin cüzü yahut bir gereği değildir. Aralarında sebep-sonuç ilişkisi aramak da doğru olmaz.

Ama, Allah ismi böyle değildir. Allah dendi mi, bütün İlâhî isimlere ve bütün kemâl sıfatlara sahip olan, varlığı vacip yegane Zat anlaşılır.

"Sair ism-i haslar" ifadesini, Allah'ın diğer isimleri olarak anlamamız doğru olmuyor. Bu taktirde, bir sonraki cümlede geçen, "Sıfatlara delaletleri yoktur." ifadesini nasıl yorumlayacağız? Çünkü, Allah'ın diğer isimlerinin sıfatlara delaletleri vardır.

Nitekim, bir sonraki cümlede, İlâhî sıfatlarla Allah'ın zatı arasında "lüzum-u beyyin" olduğu açıkça belirtilmiştir. Yani, Allah bu sıfatlarla birlikte düşünülür; bunlara inanmak Allah inancının gereğidir.

İşarat-ül İ'caz'daki şu ifadeler konuya açıklık getiriyor:

“Allah lafza-i celali, bütün sıfât-ı kemâliyeyi tazammun eden bir sadeftir. Çünki lafza-i celal, Zât-ı Akdes’e delalet eder; Zât-ı Akdes de, bütün sıfât-ı kemâliyeyi istilzam eder; öyle ise, o lafza-i mukaddese, delalet-i iltizamiye ile bütün sıfât-ı kemâliyeye delalet eder.

İhtar: Başka ism-i haslarda bu delalet yoktur. Çünki başka zâtlarda sıfât-ı kemâliyeyi istilzam etmek yoktur." — İşarât-ül İ’caz

‘İhtar’da geçen ‘başka zâtlarda’ ifadesi, ‘sair ism-i haslar’ın, başka varlıklara verilen özel isimler olduğunu açıkça ortaya koyuyor.

Yükler ve taşıyıcılar

"Melikin atiyyelerini ancak matiyyeleri taşabilir." — İmam-ı Rabbani

İMAM-I RABBANÎ HAZRETLERİ, Mektubat'ında yer verdiği bu cümleyi, İlâhî isimlerin tecellisine mazhar olabilmek için o tecelliye layık bir mahiyet taşımanın gerektiği şeklinde yorumluyor. Buna göre, Melikin atiyeleri, yani ihsanları ve hediyeleri "İlâhî tecelliler"dir. Onlara matiyye olmak, yani onları yüklenmek ve onların taşıyıcısı olmak ise o feyizlere ayna olacak bir "manevî makama" ermekle mümkün olur.

Büyük İmamın bu hakikat dersine bazı misallerle bakmaya çalışalım:

Güneşin ışığı bir feyiz kabul edilirse, bu feyze ancak aynalar mazhar olabilirler.

Kalp de bir aynadır. Onun parlatılması, batıl inançlardan, şüphelerden ve kötü huylardan temizlenmesi nispetinde onda hidayet ve marifet nurları parlar.

Katı ve karanlık bir kalp, bu yükü kaldıramaz ve taşıyamaz.

Rızk vermek Allah'ın bir ihsanıdır, bir atiyyesidir. Bu ihsan, ancak mide sahiplerinde tecelli eder. Yani bu atiyyeyi ancak mide sahipleri taşıyabilirler; bu ikrama ancak onlar muhatap olabilirler. Bir taşın bu vadide bir nasibi yoktur, o bu yükü taşıyamaz.

Affetmek ayrı bir İlahi atiyye, buna ise ancak hatasına pişmanlık duyup Allah'tan af ve mağfiret dileyen ruhlar mazhar olurlar.

Bu hediyeyi, günahında ısrar edenler ve tövbe kapısını çalmayanlar yüklenemezler.

Bu açıklamalarımızın kaynağı, Mektubat'ta, söz konusu cümleden hemen önce yer alan şu cümle oldu:

"Hayır olmayınca hayrın aynası ve mazharı olmak mümkün değildir."

Şeytan şer yoluna girdiği, bu yolun inatçı savunucusu olduğu, bununla da kalmayıp insanları şerre yönlendirmeyi kendisine vazife edindiği için artık onun hayrı yüklenmesi, hayırdan en küçük bir iz taşıması imkânsız

hala gelmişti. Hayrı, ancak hayır yoluna girenler, buna talip olanlar taşıyabilirlerdi

Yüklenme, taşıma gibi ifadeler hayalimizi emanet meselesine taşır. Orada da bir yüklenme söz konusudur. Bu atiyyeyi ve bu ağır sorumluluğu insan yüklenmiştir.

İlâhî ihsanlar çok çeşitli olduğu gibi, bunların matiyyeleri de farklılık arz eder.

Meyveleri ancak meyve ağaçları yüklenirler. Kavak yahut söğüt ağaçlarının meyve verdikleri görülmez. Zira "melikin atiyyelerini ancak matiyyeleri taşabilir."

Ciğerlerin temizlenmesi ayrı bir atiyyedir. Bu yükü, hava unsuru üstlenmiştir.

Gözlere ziya verme atiyyesini güneş yüklenmiştir.

Yavrulara süt ihsan edilmesine anneler matiyye olmuşlardır.

Şifalı balın insanlara ihsan edilmesi görevini, arı üzerine almıştır. Misâller çoğaltılabilir. Şu varlık âleminde, bu hakikatin böyle nice örneklerini bulmak mümkündür.

Kur’an-ı Kerim ile insanlık alemine edilen İlâhî ihsanlara da yine farklı insanlar matiyye olmuşlardır.

Meselâ, Kuranın ahkâm ve muamelat yönünü açık ve seçik olarak ortaya koyma görevini müçtehitler üslenmişlerdir.

Âyetleri tefsir etme ve insanların Allah kelamından daha geniş mânâda faydalanmalarını sağlama görevine müfessirler matiyye olmuşlardır.

Her mürşit, İlâhî Fermanın ayrı bir yönüne muhatap olmuş ve onu insanlara ulaştırma yükünü omuzlamıştır.

Eşyanın yaratılışındaki ince hikmetleri okumak, olayların altında saklı rahmet cilvelerini görebilmek ayrı ve çok ağır bir yüktür. Bu hassas yükü, Allah’ın Hakîm isminin tecellisinden bir nasibi olabilen insanlar yüklenirler.

Bencil ve sathi nazarlı insanlar o hikmetleri göremez, o incelikleri sezemezler.

Ziya Paşanın dediği gibi:

İdraki meali bu küçük akla gerekmez.

Zira bu terazi bu kadar sıkleti çekmez.

Nur Külliyatında, İmam-ı Rabbanî hazretlerinin yazımıza konu olan sözü, bu yönüyle, önemle nazara verilir ve haddini tecavüz eden nefse şöyle

hitap edilir:

"Hâlıkın ef’ali sana nâzır değildir. Ancak Ona bakar. Kâinatı senin hendesen üzerine yapmış değildir. Ve seni hilkat-ı âlemde şahid tutmamıştır." — Mesnevî-i Nuriye

Burada, insanoğlunun, kendi cüzi ilmini ölçü alarak, bu alemdeki hikmetleri yorumlamaya kalkışırken düştüğü büyük bir hataya dikkat çekilir:

"Kendisini kâinat sarayının yapılışında mühendis gibi görmek."

İnsanoğlu, "Şu şöyle olmalıydı." "Bu böyle olmalıydı." gibi laflar eder ve sebebi sorulduğunda "Benim hoşuma öylesi gidiyor." Yahut "Ben ondan ancak öylece fayda görebiliyorum." diye karşılık verir. Böylece kâinattaki bütün varlıkların ve olayların yorumunda kendi nefsini, arzusunu, hevesini ölçü tutmakla gerçeği yakalama şansını kaybeder.

Bu mânâ yükünü ve bu İlâhî sırrı böyle egoist insanlar yüklenemezler. Bu ağır yükü ancak, ilim ve hikmet ehli kâmil insanlar yüklenebilirler.

Egoist insanların hayat felsefeleri aynı eserdeki şu ifadelerle çok güzel sergilenir:

"Zühre yıldızını kokulu bir zühreye mukabil almaz. Çünki kendisine menfaatı dokunmuyor." — Mesnevî-i Nuriye

Âlem

Âlem: Kâinat. Mevcudat. Bütün cihan.

Allah’ın varlığına delil olan, alâmet teşkil eden her şey.

ÂLEM: bir mânâ ummanı... İçine neler girmiyor ki... Lügat olarak âlem için, "mahlûkat, kâinat, masiva, mümkinat" gibi mânâlar veriliyor. Ama dikkat edilirse, varlık âlemi, yahut mümkinat âlemi dediğimizde, "âlemin" bütün bunları içine aldığını, dolayısıyla da bunların hiçbirinin onu tek başına ifade edemediğini de idrak ederiz.

Öyleyse nedir âlem? Allah’ın varlığını gösteren O’nun birliğine delâlet eden, O’na işaret eden her şey.

Bir sultanın sarayları onun saltanatına delil. Orduları hâkimiyetine alâmet. Hazineleri zenginliğine, ikramları ise merhametine işaret. Bunların herbiri o padişahı gösteren ayrı birer âlem.

İşte topyekûn varlık âlemi, Allah’ın varlığını gösterir bize.

Biz, var edilene var diyebiliyoruz. Öyle ise her neyi var olarak nitelendiriyorsak o şey Allah’ın varlığına bir delil, bir alâmet olması cihetiyle bir âlemdir.

Canlılar âlemine baktığımızda, varlıkla birlikte hayatı da seyrediyoruz. Hayat onları diğer varlıklardan ayırıyor ve biz bu âleme, "canlılar âlemi" diyoruz. Ve başkalarını cansız kılarken, bunları canlandıran bir hayat sahibinin varlığını da onlarda okuyor ve Allah’ı Hayy (hayat sahibi) ve Muhyi (hayat verici) olarak biliyoruz. Demek ki, canlılar âlemi dediğimizde Allah’ın hayatına ve hayat verici olduğuna delil olan âlemleri kasdederiz. O âlemler, bizi Allah’ın bu iki ulvî ismine götürür.

Âlem için çok değişik sınıflandırmalar yapılır. Bunlardan birisi de şehadet ve gayb âlemi şeklinde.

Şehadet âlemi, duyu organlarımızla şahid olduğumuz hissettiğimiz âlem. Gayb âlemi ise aklımızla bildiğimiz, kalbimizle tasdik ettiğimiz, fakat mahiyetini kavrayamadığımız âlem. Şu varlık âleminde bu iki âlem iç içe. Bir başka ifade ile şehadet âleminin arkasında daima gayb âlemi görünüyor.

Beden şehadet âleminden; ruh ise gayb âleminden... Şu kâinat şehadet âlemi; onun arkasında işleyen kanunlar manzumesi ise gaybdan. Şehadet âlemi Allah'ın varlığına açıkça şehadet ettiği gibi, gayb âlemi de O'nun kemâlinin beşer aklıyla kavranamayacağını ders verir bize.

İkisinden de ayrı dersler alırız. İkisi de Allah'ın varlığına ayrı cihetlerden delil olurlar...

Şu görünen âlemde birbiri içerisinde faaliyet gösteren, herbiri ayrı bir dil ile Rabbini tesbih eden ve O'nun varlığını aklı başında olanlara ders veren nice âlemler mevcut.

Her zerre bir âlemdir ve kendi sahibini, yaratıcısını bildirir. Lâkin, biz âlem denince fertlerden çok, bunların biraraya gelmesinden hâsıl olan toplulukları, kütleleri, sistemleri, nev'ileri anlıyoruz.

Bu kütlelerden, bu nev'ilerden birkaç misâl:

İncir çekirdeğinden, üzüm çekirdeğine, karpuz çekirdeğinden elma çekirdeğine ve daha nice çekirdeklere hayâlen uzanalım ve bunların hepsini bir araya getirerek sıraya dizelim. Karşımızda bir âlem serilir : Çekirdekler âlemi.

Onların bir üstündeki sıraya da bu çekirdeklerin son durumlarını, yâni tekemmül etmiş son şekillerini koyalım. Bu defa bir başka âlemi karşımızda buluruz : Meyveler âlemi..

İnsan nutfesinden, sığır nutfesine, koç nutfesine kadar yine hayâlen uzanalım. Karşımıza bu defa "nutfeler âlemi" çıkar.

Bunların bir üstündeki sıraya da onlardan çıkan varlıkların son şekillerini yerleştirelim. Artık karşımızda "canlılar âlemi" vardır.

Yumurtaların tamamını bir araya getirdiğimizde değişik bir âlemi seyrederiz. Bu âlemden de nice âlemler çıkar: kuşlar âlemi, balıklar âlemi, tavuklar âlemi gibi..

Bütün kökler birarada düşünüldüğünde "kökler âlemi", ve yine bütün dallar biraraya geldiğinde "dallar âlemi", keza "yapraklar âlemi", "çiçekler âlemi", "meyveler âlemi" gibi birbirinden güzel nice âlemlerle şu gördüğümüz âlem dolup taşmaktadır.

Yıldızlar sema âlemini teşkil ederken, kıtalar arz âlemini meydana getirirler.

Arz küremizin başını iki ayrı âlem aralıksız sarar durur: gece ve gündüz âlemleri.

Bütün bu saydıklarımız hep dünya âlemi içindedirler. Bir de bu âlemin ötesi var: âhiret âlemi...

Ve dünyada âhiret için imtihan olan iki ayrı âlem: İns ve cin âlemleri.

Bu iki âleme teklif edilen ibadet vazifelerini daha başka bir şekilde, yerine getiren bir başka mutiler ordusu var: melâike âlemi.

İnsan, dış dünyasında nice âlemlerle sarılı olduğu gibi, kendisi de başlı başına bir âlem. Kâinata âlem-i ekber, insana ise âlem-i asğar demiş büyük âlimlerimiz.

İnsanın bir tek lâtifesi olan aklını müstakilen düşünüp sonra bütün insanların akıllarıyla birlikte nazara aldığımızda, bu defa kendimizi "akıllar âlemi"yle karşı karşıya buluruz.

Aynı şekilde, hayaller ayrı bir âlem, kalpler ayrı, hissiyatlar daha başka âlemler.

İşte herbiri ayrı bir terbiyeden geçen bütün bu âlemler mü’mini Rabb-ül-âlemine hamdettirir.

Âlem-i emir

Âlem hakkında yapılan değişik sınıflandırmalardan biri: Halk ve emir âlemi.

Bu âlemler üzerinde değişik, ama hepsi güzel izahlar getirilmiş.

Emrin iki mânâsı var: "İş" ve "kumanda." Âlem-i emir denilince daha çok emrin ikinci mânâsı üzerinde durulur. Zira birinci mânâ ile Allah'ın icraatlarına, "yaratma, suret verme, hayatlandırma gibi fiillerine "emir âlemi" demek gerekir. Bu ise mümkün değildir. Zira, Allah Rabb-ül-âlemin'dir; ne zâtı ne de sıfatları âlem tabiriyle ifade edilemez. Ama bazı zevat, bunu mecazen kullanabilmişler. Nasıl, Kur'an-ı Kerim'deki "yedullah" tabiri, Allah elden münezzeh olduğundan, "kudretullah" diye tabir edilmişse, İlâhî tasarruflara âlem demeyi de bu mânâda bir mecaz olarak değerlendirmek gerek.

Âlem kelimesini, Allah'a, sıfatlarına ve fiillerine delâlet mânâsıyla anladığımızda, emir âlemini de, halk âlemini de mahlûk olarak biliriz. Evet her iki âlem de mahlûk. Şu var ki halk âlemi, boşlukta hacim tutuyor ve bu âlem, emir âlemiyle idare ediliyor. Emir âlemi, zamana ve mekâna bağlı değil. O halde, bu kâinatın görülen ciheti halk âleminden, onun idaresiyle ilgili kanunlar manzumesi ise emir âleminden.

Üzerine bastığımız şu toprak tabakasına bakalım. Onda göremediğimiz bir de yerçekimi kanunu var. İşte o kanun emir âleminden, toprak ise halk âleminden...

Başımızı kaldırıp semaya nazar edelim. Güneş halk âleminden, cazibesi ise emir âleminden.

Kendimize nazar edelim. Bizde görünen bir beden, bir de onu idare eden ruh mevcut. Beden halk âleminden, ruh ise emir âleminden.

Bediüzzaman Hazretleri "mevcut ruhun" da "makûl kanunların" da âlem-i emirden olduklarını beyan etmekle bu konudaki farklı düşüncelere açıklık getirir.

Yine, "kalb de bir arştır" demekle, arşın emir âlemine merkez olduğuna işaret eder. Bedenin idaresiyle ilgili emirler nasıl kalbden çıkıyorsa, bütün

maddî âlemler de arştan idare ediliyorlar. Siz bir yere gitmek isteseniz, bu istek kalbinizindir. Akıl oraya nasıl gideceğinizi plânlamaya başlar. Ve ayaklar iradenizin emrine uyarak arzunuzu icra ederler. İşte insandaki bu küçük misâlin, hayâlimizin alamayacağı kadar ulvîsi ve genişi, arş ile kâinat arasında geçerli. Diğer bir tabirle, emir âlemiyle, halk âlemi arasında.

Bazı zâtlar da emir âlemini, halk âleminde tasarruf eden melekler âlemi olarak tefsir etmişlerdir.

Hz. Mevlâna'nın şu güzel vecizesini birlikte okuyalım:

"Taraf ve cihet, halk âlemindedir. Emir ve sıfat âlemini cihetsiz bil."

İnsan bedeninin altı üstü, sağı solu vardır... Ama onun ruhu için ve o ruhun sıfatları için bu tabirlerin hiçbiri kullanılamaz... İnsan için verdiğimiz bu misali arş ile kâinata tatbik ettiğimizde, Mevlâna'nın güzel sözü biraz daha iyi anlaşılır.

Âlem-i misal

Âlem-i Misâl, ruhlar âlemi ile cisim âlemi arasındaki geçiş âlemi diye tarif edilmiş. Diğer âlemlerin olduğu gibi bu âlemin de küçük bir misali insanda mevcut. Nur Külliyatından, bu misalin, ‘hayal’ olduğunu anlıyoruz. Daha önce gittiğimiz bir beldeyi hayâlimizde canlandırdığımızda, hayal âlemimizde o şehrin bir misali teşekkül eder. İşte bu şehrin aslı âlem-i şehadetten, hayaldeki şekli ise âlem-i misâldendir. Bir ayna karşısında durduğumuzda iki şahıs karşı karşıya gelir. Bunlardan birisi hakiki, ikincisi ise misalîdir.

Bu misallerin ışığında diyebiliriz ki, şu gördüğümüz âlemdeki her şeyin, her hâdisenin bir misalinin mevcut olduğu ayrı bir âlem var. Ve o âleme, âlem-i misal deniliyor. Misal âlemi, ruhlar âleminden daha kesif; şu âlem-i şehadetten ise daha lâtif. Bu mahiyetiyle, iki âlem arasında bir berzah gibi.

Âlem-i berzah

Bu dünya ile âhiret âlemi arasındaki geçiş âlemi. Mü'min için dünyadan güzel, kâfir için de Cehennemden ehven...

Bu âleme kabir âlemi de diyoruz. Ruhlar haşre kadar bu âlemde kalıyorlar.

Kabri, Cennet bahçelerinden bir bahçe olarak tasvir ediyor Resulûllah Efendimiz (a.s.m.) İmanla göçen ruhlar o âlemde Cennet bahçelerini seyrediyorlar. Cennette görecekleri lezzetlerin bir kısmını bir derece tadıyorlar bu âlemde... Bu kadarı bile dünya lezzetlerinin çok üstünde.

Mü'min için dünyadan Cennet'e köprü. Küfür ehli için ise Cehennem azabının ilk numunelerinin tadıldığı azap karakolu. Bu azap dünya azabından daha şiddetli, ama Cehennem azabından daha hafif. Bu yönüyle kabir küfür ehli için dünyadan cehenneme köprü.

Âlem-i mülk ve melekût

Şehadet ve gayb âlemlerinin bir başka ifadesi. Bir kâğıda, rengi itibariyle beyaz, şekli yönüyle dikdörtgen dememiz gibi, birbirinin aynı olan bir kısım âlemleri de ana özellikleri itibariyle ayrı isimlerle yâd ederiz.

Nurlarda geçen "Her şeyin dışına mülk, içine ise melekût denir" ibaresinden öğrendiğimize göre, şu görünen şehadet âlemi, aynı zamanda mülk âlemidir. Görünmeyen emir âlemi, melâike âlemi, âhiret âlemi gibi bütün âlemler de melekût ile ifade edilirler.

Bazı âlimlerimiz insan bedeninin mülk, ruhunun ise melekût olduğunu ifade ederken, diğer bir kısmı bedenin görünmeyen kısımlarını da gayb, dolayısıyla melekût olarak kabul ederler.

Buna göre, "Herşeyin melekûtu O’nun elindedir" mealindeki âyet-i kerimeyi iki şekilde anlayabiliyoruz. Her şeyi idare eden görünmez kanunlar, sistemler, emirler hep Allah’ın kudretindedir ve O’nun takdiriyle vazife görürler. Bedeni idare eden ruh gibi. İkinci mânâ: Hiçbir mahlûk kendi iç cihetine el ulaştıramaz, güç yetiremez. Bizim içimizi de, hayvanın içini de, ağacın içini de, denizin içini de, hep Allah idare etmektedir...

Köprü âlem

"Âlem-i misal, âlem-i ervahla âlem-i şehadet ortasında bir berzahtır. Her ikisine birer vecihle benzer." — Barla Lahikası

BERZAH, köprü mânâsına geliyor. Sonbahar; yaz ile kış arasında bir köprüdür; yazdan daha serin, kıştan daha sıcaktır. İlkbahar; kış ile yaz arasında ayrı bir köprüdür; kıştan daha sıcak, yazdan daha serindir.

Bu köprüler her iki âlemle de bağlantılıdırlar. Bir yönleriyle birine, diğeriyle berikine benzerler.

Ahmed Avni Konuk, âlem-i misal hakkında şunları yazıyor:

"Bu mertebeye alem-i misal tesmiye olunmasının sebebi budur ki, âlem-i ervahtan zahir olan her bir ferdin, alem-i ecsamda iktisap edeceği surete mümasil bir suret bu âlemde hasıl olur.

Âlem-i misal, alem-i ervahın feyzini, âlem-i ecsama isale vesiledir." — Füsusu'l-Hikem Şerhi, 1-33

Buna göre, ruhların şu âlemde bedenlere misafir olmaları gibi, onların bu âlemde giydikleri suretlerine benzer bir suretleri de misal âleminde hasıl olmakta, ortaya çıkmaktadır. Ruhlar âleminden gelen feyizler bu cisim âlemine doğrudan değil alem-i misal vasıtasıyla ulaşıyorlar.

Öte yandan, bu alem, kâinatta cereyan eden her olayın, her sevap ve günahın şekil giydiği bir âlemdir. İşte, hem ruhlar alemiyle hem de şu görünen alemle ilgisi bakımından âlem-i misal, bir köprü âlemdir.

Nur Külliyatı'nda insan hayalinin bu âleme misâl olabileceği nazara verilir.

Berzah kelimesinden anlaşıldığına göre, nasıl toprak sudan daha katı, taştan daha lâtif ise, âlem-i misâl de şu görünen âlemden daha latif, ama ruhlar âleminden daha kesiftir.

Bu yönüyle de ikisi arasında bir köprü gibidir.

Arş

Arş: Yüksek yer. Tavan. Dam. Çardak.
Hükümdarın tahtı. Hükümdarlık. Saltanat.
Bütün âlemleri kuşatan yüce bir makam.

ARŞ, lügat mânâsıyla yükseklik, yüksek yer, tavan, çardak. Arş, bütün âlemleri kuşatan en yüce makam.

Arş, ism-i âzama mazhar. Meleklerle kuşatılmış.

Fahreddin-i Râzi Hazretlerinin ifadesine göre, İlâhî emirlerin ilk muhatapları olan meleklerin bulunduğu âlem. Tabiri caizse, bütün varlık âleminin idaresiyle, tanzimiyle ilgili hükümlerin meleklere tebliğ edildiği ulvî makam.

Mahiyetinin bilinemeyeceği konusunda bütün İslâm alimleri ittifak hâlinde. Maddî ve cismanî ne kadar âlem varsa hepsi Kürsînin içinde kalıyor; Arş ise Kürsînin üstünde.

Maddî âlemler Kürsînin içinde kalınca, Arş'ın Kürsiyi kaplaması, içine alması, onun üstünde bulunması, elbette cismen değildir. Bu nasıl bir üstünlük, nasıl bir kaplayıştır; bizim bunu anlamamız mümkün değildir.

Resulûllah Efendimiz (a.s.m.) yedi kat semanın, Kürsînin içinde, bir kalkanın içine atılmış yedi para gibi kaldığını ifade buyurmakla, Kürsîyi ve Arşı anlamamızın mümkün olmadığını bize ders veriyorlar.

Bediüzzaman Hazretleri, "Kalb de bir arştır, fakat ben de Arş gibiyim diyemez" buyurarak hem insana haddini bilme dersi veriyor, hem de Arşla ilgili bazı sırların yine insan kalbinde aranması gerektiğine işaret ediyor. Elbetteki bu sırlar Arşın mahiyetiyle ilgili olamaz; ancak varlığıyla ilgili olabilir. Zira Arşın mahiyetinin bilinmezliği de kalbden okunmakta. Kalbinin ve ruhunun mahiyetini bilemeyen insan, Arşı kavrama dâvâsına nasıl kalkışabilir!?

Kalbimiz Arşa gösterge. Ruhumuz ruhlar âleminden bir temsilci. Bedenimiz, Kürsînin içindeki maddî âlemlerden süzülmüş bir hülâsa...

Ruhun bir sıfatı olan hayat, bedenin her noktasında mevcut. Demek ki ruh, bu sıfatıyla bedeni kaplamış, kuşatmış, ihata etmiş.

Bir diğer sıfatı ilim. Ruh, saçtan da haberdar, ayak parmağından da. Akciğerin de vazifesini biliyor, akyuvarların da... Demek ki ruh, ilim sıfatıyla da bedeni kuşatmış. Madem ki ruh bedeni böylece kuşatmış durumda, öyleyse ruh ve kalb bedenin fevkinde, onun üstündedir. Fakat, ruhun bu kaplayışı, paltomuzun bedenimizi kaplamasına benzemediği gibi, onun bedenden üstünlüğü de başın gövdeden üstünlüğü gibi değildir.

Kürsînin cismanî âlemi içine alması belki hava unsurunun bedenimizi kaplamasına benzetilebilir. Ama Arşın Kürsîyi kaplaması ve onun üstünde olması maddî hiçbir misâlle ifade edilemez. Onun cüz'î bir misâli ruhun bedeni kaplamasıdır ve bu kaplayış gibi, o kaplayış da insan idrakinin çok ötesindedir ve beşer ifadesinden çok yücedir.

Bedene hâkim olan ruh da İlâhî iradenin emrinde. O ülkede, O'nun hükmettiği kadar kalabiliyor. Onun açtığı pencerelerden bu âlemi seyredebiliyor. Bedeni ayaklarla yürütmeye, tatları dil ile almaya, kokular için burnu kullanmaya mahkûm... Demek ki İlâhî kudret, ilim ve irade de ruhun fevkinde, ona hâkim. İlâhî sıfatların ruhun fevkinde bulunması, onu kaplaması da ruhun bedeni ihatasıyla kıyaslanmayacak kadar yücedir, yüksektir, ulvîdir.

Bu pencereden, "Rahman arşın üzerinde istiva etti" âyet-i kerimesindeki ince ve derin mânâya bir derece bakabiliriz.

Arşın fevkinde, esma ve sıfat-ı ilâhiyye dairesi var. Bu fevkiyetin de maddî olamayacağı açık... Yeryüzünde açan bir çiçekte Allah'ın Müzeyyin (süslendirici), Musavvir (şekil verici) gibi birçok ismi okunuyor. O isimler çiçekte okunduğuna göre onun fevkindedirler, ona hâkimdirler. Arş da ism-i âzama mazhar olması cihetiyle, onun fevkinde esma dairesi, o esmanın fevkinde de İlâhî sıfatlar mevcut.

Nur Külliyatından Arşa dair şu elmas hakikatları birlikte okuyalım:

"İsm-i âzama mazhar olan Arş-ı Azama uruc yolu, yetmişbin perdeden geçer" — Sözler

"Cennetin sekiz tabakası birbirinden üstün oldukları halde umumunun damı Arş-ı Azamdır." — Sözler

"Arş; Zâhir, Bâtın, Evvel, Âhir isimlerinin halita ve karışığıdır."
— Mesnevî-i Nuriye

Son cümledeki ince mânâya, Elmalılı merhumun, "O (Allah) herşeyden sezilir Zâhir, hiçbir şeyle bilinmez Bâtın'dır." sözünün ışığında baktığımızda, ism-i âzama mazhar olan Arş'ın varlığının, bütün varlıklardan daha âşikâr olduğu, mahiyetinin bilinmesinin ise ruhun mahiyetinin bilinmesinden de çok öte bâtın olduğu anlaşılır.

Arş bütün mahlûkattan evveldir. Bütün âlemler, sistemler onun altında cereyan ederler, parlar sönerler, doğar ölürler. O ise onlardan evvel var olduğu gibi onlardan sonra da varlığını devam ettirir.

İslâm âlimleri, Arş ve Kürsî isimlerinin mecaz ve teşbih yönü olduğunu ifade etmekle birlikte, bu âlemlerin mevcut olduklarına da bilhassa dikkat çekerler. Yâni, tavan mânâsına gelen Arşı, kâinatın maddî bir tavanı gibi düşünmek; taht mânâsına gelen Kürsîye de bir padişahın saltanatını icra ettiği maddî tahtı, yahut bir âlimin ilmini neşrettiği kürsüsü gibi anlamak mümkün olmamakla birlikte, bunları sadece mecaz bilmek de doğru olmaz. Bu hususta şu güzel misali de vererek bizi ikaz ederler. Nasıl Kâbeye beytullah yâni Allah'ın evi denilmesi mecazdır, ama Kâbenin varlığı da bir hakikattir. Arş ve Kürsîyi de böyle değerlendirmek ve mahiyetlerini de anlaşılmaz olarak bilmek gerekir.

Kürsî

Kürsî: Oturulacak yüksekçe yer. Taht. Koltuk.

"Gökleri ve yeri kaplayan büyük bir cisim." (Fahreddin-i Râzi)

KÜRSÎ, lügatta bir kişinin oturduğu yüksek sandalye, taht mânâsına geliyor. Istılahta ise, gökleri ve yeri kaplayan büyük bir cisim. Mecaz olarak, ilim, hâkimiyet, kudret, saltanat, azamet mânâlarını ifade ediyor.

Bir Hadis-i Şerifte, "Yedi gök, Kürsî içinde bir kalkanın içine atılmış yedi para gibidir." buyrulur. Bir başka Hadiste de, Kürsînin Arş içindeki küçüklüğü şöyle tasvir edilir: "Arş içinde Kürsî, bir çöle atılmış demir bir halka kadardır."

Kürsî için, "Arşın altında, yedi kat semanın üstünde" şeklinde bir tarif getiriliyor. Sayıları az da olsa bazı âlimlerimiz Arş ile Kürsîyi aynı kabul ediyorlar.

Kürsî, mekân ve madde âleminin sonu olan bir cisim. Bütün semaları ve arzı kuşatan, bütün cismanî âlemleri içine alan bir cisim. Buna göre, Arşın Kürsîyi içine alması bir maddenin bir başka maddeyi içine alması gibi düşünülemez. Arş madde ötesi ve mahiyeti meçhul olan bir makam... Onun Kürsîyi nasıl içine aldığını kavramak, insan aklını çok aşan bir hâdise.

İnsan henüz kendi öz ruhunun, yine kendi öz bedenini nasıl kapladığını, idare ettiğini, çekip çevirdiğini, kolu nasıl tutup kaldırdığını, ayakları nasıl yürüttüğünü idrak ve ifadeden âciz... O halde böyle büyük bir yükün altına nasıl girebilir?..

Created with Writer2ePub
by Luca Calcinai